Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Steffens, Henrich.; Henrik Steffens ; oversat af Frederik Schaldemose
Titel | Title:	Hvad jeg oplevede.; nedskrevet efter Hukommelsen
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 7-8
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : C. Steen, 1840-1845
Fysiske størrelse | Physical extent:	1-10 i 5 bd.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

ex1
46.-114.-8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130014530305

Familie Fortelling.

Eine wahre Begebenheit.

Erzählt

von

Friedrich Schubert.

Mit Illustrationen.

1844.

Henrik Steffen's

samlede Fortællinger

Attende Bind,

oversat

af

Frederik Schaldemose.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.

Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stender

1844.

Hvad jeg oplevede.

Nedskrevet efter Hukommelsen

af

Henrik Steffens.

Oversat

af

Fr. Schaldemose.

Syvende Deel.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.

Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.

1844.

Maa trykkes. Reiersen.

Ankomst til Breslau.

Første Tid der.

Politisk. — Vaabenstilstand.

Vaabenhvile.

Reise til Armeen.

Ankomst til Breslau.

Første Tid der.

Uden Hensyn til de Forhold, under hvilke jeg erholdt og modtog mit Kald til Breslau, forekom den Udsigt at leve i Schlesien mig ingenlunde som glædelig. Jeg havde en Fordom mod denne Provinds; jeg havde hørt meget om den Maade, hvorpaa Tauenzien før havde behandlet Breslaus Borgere, og hvorledes de, efterhvert som der fortaldes, lode sig behandle som Trælle af Grev Hoym. Mig forekom Schlesierne som et halvt slavisk Folk. Heller ikke var den Maade, hvorpaa Katholikerne fremtraad der, indbydende for mig; Domkapitlet var, som man forsikkrede, aldeles ultramontanst sindet. Jeg kunde ikke glemme, at Frederik den Anden taalde Jesuiterne der, da Paven havde ophævet deres Orden og de vare fordrevne af flere catholske Lande. Jeg tænkte med Forfærdelse paa at jeg nu reisde til et Land, fra

hvilket Kapßler, en Ven, som jeg allerede havde lært at skatte i Halle, var bleven fordrevet. Vel var han vendt tilbage, beskyttet af den høieste Øvrighed, men den Aand, der havde fordrevet ham, tænkde jeg mig endnu bestandigt virksom i Mørket. Det syntes mig dadelværdigt, at Frederik den Anden, ligesom i et overmodigt Lune, havde skattet Jesuiterne saa ringe. Fyrster, meende jeg, havde ikke sjeldent havt de haardeste Kampe at bestaae med det som de med Rette foragtede. Det forekom mig ominøst, at Universitetet drog ind i det forrige Jesuitercollegiums Bygning.

Men ogsaa Breslaus literairiske Rygte traad mig ingenlunde opmuntrende imøde; de i Literaturen meest bekjendte Breslauer-Skribenter vare den for tretten Aar siden afdøde Garve og Fulleborn, samt den endnu levende Manso. Fulleborns philosophisk-historiske Forsøg vare intet mindre end betydelige; hans Dom over Gjordano Bruno, med hvilken jeg før havde beskjæftiget mig med stor Iver, men uden Held, hævede sig kun lidt over Adelungs. Garve kjendte jeg kun af Schleiermachers Dom over ham, ligesom Manso af Göthes eller meget mere Schillers bekjendte Xenier. De schlesiske Provindsialblade vare mig bekjendte af den halliske Journalkreds. Jeg kastede vel

undertiden et flygtigt Blik paa en Afhandling i dette Maanedsskrift, men læsde den aldrig igjennem. Det der var mig paafaldende og ikke gjorde noget gunstigt Indtryk paa mig, var Beskjæftigelser med de inderligste provindsielle Forhold, der syntes at fængsle al Opmærksomhed, paa en Tid, i hvilken Tyskslands store tragiske Skjæbne maatte beskjæftige hver Tanke og hver Handling; fremdeles en vis bred Familieagtighed, der gjorde sig kun altfor bemærkelig i Mindesmærker, d. v. s. Begravelses- Bryllups- Geburtsdags- og Sørge-Sange, der vare fordreiede af en smagløs Sentimentalitet. Nogle sachsiske Blade udmærkede sig vel paa en lignende Maade, men de schlesiske Provindsialblade overgik dem Alle ved de naiveste Yttringer, der, som jeg troede, vel kunde betragtes som en Charakteristisk af den herskende provindsielle Tænkemaade.

Men mere end alt afstrækkede den næsten af wendiske Folk ganske omgivne Provindses Beliggenhed mig. Næsten i fjorten Aar havde jeg, naar jeg regner min Reise til Danmark med, levet inderligt i, med og for Tyskland, nemlig fra 1798 til 1811. Et saadant Liv danner sig et Legeme, et Hjem, i hvilket det aabenbarer sig, af hvis Forhold det er gjennem-

trængt, ud af hvilket det er virksomt. Fra dette Hjem havde jeg aldrig fjernet mig. Mit Livs gladeste Erindringer knyttede sig til det; aandrig Opvækkelse, Glæder og Lidelser, en ny, skjøn, aandig Tids Opblomstren og dens sørgelige Undergang tilligemed det hele tyske Folks, havde jeg oplevet her. Jena, min tyske Fødeby, var i Nærheden; Göthe, min gamle aandige Fader, levede i Weimar, og var let at komme til; Leipzig, der havde det aandige Livs store Forretninger, var mig nærmest, og hvor ofte gjorde jeg ikke en Afstikker derhen. Vel vare de i den jenaiske Tid forenede Aander adsplittede, blevne fremmede for hverandre, ja stode tildeels fjendtligt ligeoverfor hverandre; det babyloniske Taarn, hvis kjæmpemæssige Opbyggelse de foretog sig, havde forvirret Sprogene; Aanderne angrebe hverandre indbyrdes uden gjensidigt at forstaae hverandre. Saaledes var den Bygning, til hvilken de knyttede saa store Forhaabninger, styrtet sammen, og syntes undergaaet tilligemed det Folk, til hvilket alle mit Livs store Forventninger sluttede sig. Men medens det endnu laa dødssygt, fornam jeg dog dets svage Aandedræt, følde jeg endnu de matte Pulsslag, kunde og vilde jeg endnu ikke opgive den Kjærlighed, der fængslede

mig til den Elskedes Dødsleie: og nu skulde jeg for bestandigt rive mig løs fra denne Egn, skulde ganske opgive Haabet om at see Göthe engang igjen, skulde i en ostlig Provinds være omgivet af en fransk slavisk Stat og af Østerrig, i en Provinds, der i sin Afsondring næppe, uagtet sit Sprog, forekom mig som et virkelig levende Lem af det tyske Rige. Hvad lod der sig vel vente af en Forbindelse mellem et stivnet, fuldkommen indskrænket, eensidigt papistisksindet Dannelsesanstalt, og det nedværdigede Frankfurter Universitet?

Saa eensidigt og fuldt af Fordomme betragtede jeg det Sted, hvor jeg herefter skulde tilbringe mit Liv, og min Virksomhed der; saa smertelig var min Bortgang fra en Stilling, der var saa haablos og farlig. Jeg kan imidlertid ikke nægte, at den truende Fare, der bestandigt kom nærmere og ved hvilken min Skilsmisse fra Halle og fra min Kones Familie saavelsom fra mine elskede Venner erholdt et lidenskabeligt Præg, ikke alene lettede mig Afskedstimen, men endog gjorde, at jeg maatte betragte den som en stor Lykke. Ja, betydningsfuld og mærkværdig forekom den Omstændighed mig, som reddede mig i Farens Øieblik og kaldte mig til en stor Virksomhed.

Jeg havde vel for ti Aar siden giort en kort Reise til Schlesien. Den gamle Charpentier havde overtaelt mig til at bereise Riesenbjærgene, for at lære at kjende Indvendingerne mod de wernerske geologiske Anskuelser, som han især grundede paa Phænomener i disse Bjærge, og at overbevise mig om deres Rigtighed. Men det var en hurtig Gjennemfart; den var forbunden med mere udstrakte Bjærgreiser, og jeg havde næppe givet Agt paa Landet og Folket. Nu da jeg sad med min Familie i en plump Leievogn, omgiven af min Bagage, og langsomt gjennemreisde Stæder og Landsbyer paa dybe Sandveie, forekom alt mig anderledes. I Kroerne ved Landeveien vakde de store Gjæstestuer min Opmærksomhed ved deres Dunkelhed og Ureenlighed. Ved et Gitterværk var Rummet for Verten og Vertinden afdeelt; over Gitteret blev det, som Gjæsterne forlangde, rakt ud, og i Baggrunden saae man en høist modbydelig Blanding af stinkende Hynder, Fade og alle Slags Bohave bedækkede med et fælleds Smuds. I Stæderne var man vel venlig, men den vidtloftige, dunkle Forstue, de brede sorte Trapper, ad hvilke man om Natten maatte famle sig frem til Gjæstestuen i Mulm og Mørke, de sælsomt brogede Farver,

med hvilke de kalkede Vægge paa den meest smagløse Maade vare bedækkede, havde dog noget Frastødende. Man finder sig sjeldent i en Udtale, der contrasterer saa grelt mod den Sædvanlige, og denne var os derfor ingenlunde behagelig, da vi hørte den allevegne. Nogle hæslige Krokoner kom os stjændende og høist uvenligt imøde og syntes at betænke sig paa om de skulde modtage os eller ikke. Tjenestepigen, der var fulgt med os fra Halle, en pæn, reenlig Gartnerdatter, følte sig høist ulykkelig. „Skal Qvindfolket have Aftensmad?“ — spurgde en knurrende Værtinde, og den nette sachsiske Pige foer sammen af Skræk over at hun havde meent hende. Hun udgjød bittre Taarer og fortrød i sit inderste Hjerte at hun havde besluttet sig til at følge med os. At vi ogsaa vare forskrækkede, er begribeligt. Vi hørde Udtryk som beg—t, ikke blot af Mænd og Qvinder af den laveste Pøbel.

Breslau var paa den Tid ingenlunde i en gunstig Forfatning. Den tørre Sommer havde næsten udtørret Oderen, og i denne udtørrede Egn laa Breslau, omgivet af sine demolerede Volde, saa at den næsten maatte gjøre det samme Indtryk som en forstyrret Stad. Indenfor en Fæstnings snævre Rum

vare den Tid 60—70000 Mennesker sammentrængte. Dog imponerede Staden. De høie Huse, de snævre mørke Gader, Boutikkerne, der rødede en stor, endskjøndt nu standset Handelsvirksomhed, tiltrak sig Opmærksomheden; Kirker og gamle Bygninger aflagde Vidnesbyrd om en betydelig Fortid; hele Staden lignede en graahærdet, udlevet Olding, hvis furede Ansigt vidnede om et med Besværlighed gjennemkjæmpet Liv.

Saa ubehagelig var i det Hele den første Modtagelse i et Land, i hvilket jeg skulde tilbringe en stor og betydelig Deel af mit Liv; men jeg var nu allerede gammel nok, til ikke at lade mig beherske af de første Indtryk; og Schlesierne ville tilgive mig, at jeg har omtalt Kjendsgjærninger, der fandt Sted endnu for 30 til 40 Aar siden, da Landeveie og Gjæstgivergaarde vare slette, og mangen Vert og Vertinde var knarvurren og uvenlig. Ganske anderledes forekom det aandigt betydelige, gemytlige og hjertelige Folk mig, da jeg lærde at kjende det nøiere. Allerede nu tiltalde meget mig ret venligt. Fra Bastionerne paa de forstyrrede Volde saae jeg Zobtenbjærget, og Sudeternes og Riesenbjærgenes lange Kjæder vare tydeligt at kjende.

Ved vor Ankomst vare Stadens Indvaanere i en levende Bevægelse; Professorerne fra Frankfurt og andre Stæder strømmede til tilligemed de Studerende; vi vare dem endnu fuldkommen ubekjendte; kun med Gass, Schleiermachers Ven, havde jeg oplevet de ulykkelige Dage, da Franskmændene toge Halle i Besiddelse. Her forefandt jeg nu en Virksomhed, der hidindtil havde været mig fremmed. Et Universitet skulde opstaae af de meest heterogene Bestanddele, og omendskjønt de nødvendigste Indretninger deels allerede vare gjorte ved min Ankomst, deels forberedte, var det dog sandsynligt, at jeg ikke kunde blive uvirksom. Dette lod sig nu saa meget mere formode, som jeg allerede før havde levet i et venskabeligt Forhold til Statsraad Schulz, der var sendt hid som kongelig Commissair. Da jeg skulde foredrage Experimentalphysiken, kunde jeg forudsee, at jeg vilde finde Meget, der ikke fuldkommen vilde svare til mine Ønsker og til mit tilkommende Læreembede, og dette var nu virkelig ogsaa Tilfældet. Den skjønne Jesuiterbygning var vel indrømmet Universitetet, men vi fandt den for største Deel besat af Katholikerne, og kun en ingenlunde tilstrækkelig Række af Høresale var til vor Raadighed. En Høresal, der

kunde være passende for Experimentalphysiken var der ikke. Man havde anviist mig et fuldkommen ubrugeligt Lokale hundrede og fire Trin iveiret, og da jeg erklærede det for aldeles ubrugeligt, blev der lagt Beslag paa en anden betydelig Jesuiterbygning. Paa Værelser var der overhovedet ingen Mangel; de ophævede Klostere indeholdt anseelige og vidtløftige Lokaler. Den Bygning, i hvilken det physikalske Institut skulde indrettes, var hidindtil bleven benyttet af Katholikerne, som en Anstalt (Convictorium kaldet), i hvilken Studerende bleve dannede og bespiiste. De Rige havde der, som Institutets Pensionairer, deres egne Celler, der ikke vare Klostercellerne ulige. Saaledes henlevede den ædle Fyrst-Biskop, Grev Sedlnitzki, der for nærværende Tid er udtraadt af sit høie Embede, og hvis venskabelige Omgang allerede i Begyndelsen af mit Ophold her, og siden i saa mange Aar gjorde mig lykkelig, en Deel af sin Ungdom i dette Huus. Bygningen var efter Jesuiternes Maade massiv og fast bygget; Kjælderne, Stuetagen og det paa denne hvilende Stokværk havde bombefaste Hvælvinger; en firkantet Gaard var omgiven af Korridorer med faste Hvælvinger, og Huset havde den største Lighed med de mere anseelige adelige lombardiske

Herregaarde. Den første Etage i denne Bygning var bestemt for mig; det physikalske Apparat, et eget ikke uanseeligt Auditorium og min egen Bolig bleve mig anviste. Det katholske Gymnasium blev forflyttet til det i Nærheden liggende Matthiasstift.

At jeg derved kom i et ikke venskabeligt Forhold til den katholske Geistlighed var naturligt; men jeg selv kom ikke i nogen umiddelbar Berørelse med den; den trak sig, som sædvanligt, hvor en Opposition ikke er muelig, stiltiende tilbage; og jeg vilde træde Sandheden for nær, dersom jeg vilde paastaae, at jeg mærkede noget Spor af et fjendtligt Sindelag fra dens Side. Bygningen selv fordrede en betydelig Istandsættelse, og jeg maatte tilbringe det første Aar i en ubeqvem Privatbolig. Først efter denne Tids Forløb drog jeg ind i min Embedsbolig, i hvilken jeg tilbragde tyve Aar af mit Liv, en Tid rig paa store og vigtige Begivenheder.

Jeg har troet strax i Begyndelsen at maatte i Korthed omtale disse ydre, min Personlighed umiddelbart berørende Forhold. Meget af det, jeg senere oplevede, bliver forstaaeligt ved Lokaliteten; men netop til denne min Bolig knyttede et andet venskabeligt Forhold sig. Jeg har allerede før talt om K. v.

Raumer, der efter at have fuldendt sin Universitetstid, igjen vendte tilbage til Halle, for at høre Forelæsninger hos Schleiermacher og mig. Da opstod der en Tilbøielighed mellem ham og min Kones ranke, fortryllende Søster, der netop i denne Tid førde til en ægteskabelig Forbindelse. Raumer udmærkede sig især ved en stille indre Alvor. Han var ganske vendt indad, og hengav sig til sine Forretninger med en religiøs Samvittighedsfuldhed. Mit første Skrift af nogen Betydenhed, Jordens indre Naturhistorie, havde trukket ham til Halle; en af hans Venner, v. Engelhardt, der siden gjorde den berømte Reise til Kaukasus med den yngre Parrot, skrev mig til, at dette Skrift ligeledes havde havt en afgjørende Indflydelse paa hans Liv, saa at han fra nu af havde fattet den Beslutning ganske at opoffre sig til det geologiske Studium. Han er bleven tilstrækkeligt bekjendt som geologisk Skribent samt ved mangfoldige Undersøgelser i forskjellige Egne af det russiske Rige, og er nylig død som russisk Statsraad og Professor i Dorpat.

Den almindeligt agtede og berømte v. Schubert i München har ogsaa skriftligt bevidnet mig hvilket betydeligt Indtryk dette første Værk har gjort paa ham. Jeg omtaler disse Forhold, just nu, da jeg

taler om Raumer, deels overhovedet med Glæde, deels fordi et uadskilleligt Venskab grundede sig imellem disse tre Mænd, og forenede dem for deres hele Levetid. Overhovedet er Raumer et af de meest sandrue Mennesker, som jeg nogensinde har kjendt; hans hele Liv har, fra dette den bestandigt fremstinnende Redelighedes faste Punkt af, mere været et tilsyneladende, end virkelig adsplittet. Fra Halle gik han til Freiburg, og allerede som Werners Discipel rystede han Geognosiens Grundvold, der betragtede Granitten som Bjærgenes Grundlag. Om endog L. v. Buchs og Hausmanns vigtige Undersøgelser paa den skandinaviske Halvø næsten paa samme Tid fremkaldte de samme Resultater, maa man dog tilstaae, at Raumer var den Første, der ved en uigjendrivelig Opdagelse grundede denne saa vigtige Kjendsgjærning i Geologiens Historie.

Han gik fra Freiberg til Paris, især for at høre Hauy, og ankom der paa en for Geologerne meget vigtig Tid. Cuvier og Brogniart vare just i Begreb med at bekjendtgjøre deres Undersøgelser om Pariserbækkenets geologiske Beskaffenhed. Som bekjendt blev Grunden til de paa Indflydelse saa rige Betragtninger over de saakaldte tertiære Formationer lagt ved

disse Opdagelser, og v. Raumer fulgde de Undersø-gelser, der opstode herved, med den største Opmærk-somhed. Hans Aand havde en Retning, vi tør sige en oprindelig, der bortfjærnede ham fra mig, ja syn-tes at være det Modsatte af min. Naar mit første Skrift havde havt en saa stor Indflydelse paa ham, naar overhovedet den store Bevægelse i Begyndelsen af Aarhundredet, drog ham saa mægtigt til sig, og han ikke formaaede at afvise den Indflydelse, som den udøvede paa ham hele hans Liv igjennem, saa var denne dog mere en dyb Ahnelse af religiøs Art, der hensatte det Enkelte i et stort, ikke menneskelig omsat-teligt guddommelig Heelt, end at den skulde fremkalde det dristige Forsøg paa at begribe det. For ham var det, jo mere han blev sig aandigt bevidst, desto be-stemtere blevet en Nødvendighed at følge den enkelte Gjenstand, der netop beskjæftigede ham, med den meest samvittighedsfulde Troskab, ubekymret om hans eget Forhold til det store Hele. Men det guddommelige Værk er ham vel et altomfattende guddommeligt, ja det eneste virkelige Reale, men det hviler som Saa-dant i det Inderste af hans Tilværelse og bliver be-standigt et Uudtaleligt. Yttringer om det Helligste og Dybeste traad lynsnart frem, og nogle Fragmen-

ter, som han nedskrev, indeholdt meget Dybsindigt, ligesom det, Novalis skrev. Hans Charakteer som Skribent havde i denne Henseende nogen Ligbed med hans Ven Schuberts; og dog bleve disse ogsaa hinanden modsatte. Thi Schubert holder bestandigt mere af at neddukke den hele Mængde af bekjendte, naturvidenskabelige Kjendsgjærninger i det med faa Ord udtrykte ubestemte Guddommelige, saa at dette omgiver de skarpere betegnede sandselige Gjenstande, som en let Aande; medens Raumer ganske hengav sig til den nærmere Gjenstand og søgde at udtomme den. Den, der hengiver sig til saa ganske bestemte videnskabelige Grandskninger, vil føle Nødvendigheden af at meddele sig, og det var nødvendigt at Raumer maatte tænke sig som Lærer. Af Naturen beskeden, tiltroede han Andre meget, og ligesom han med ubegrændset Hengivenhed og Haab opsøgde først mig i Halle, derpaa Werner i Freiberg og endelig Hauy i Paris, fordi han ventede meget af dennes faste Begrunding af Mineralogien ved Krystallographien, saaledes var han nu, da han følde sig bevæget til at meddele hvad han havde erfaret og fastsat, til Sinds at opsøge Pestalozzi i Schweiz. At han allevegne følde sig tiltrukken og dog stuffet, laae i hans oprindelige

Natur, og det som det lod fra det Ene til det Andet Overspringende udtaelde ret egentligt hans Livs indre Consequents. Gerhard, der fandt sig trykket og plaget som Bjærgværksdirecteur ved Halle, søgde, ligesom hans fortrolige Ven Reil, at trække sig tilbage fra den kongelig westphalske Tjeneste. Han agtede Raumer høit, forskaffede ham, da han vendte tilbage fra Schweiz, en Plads som Bjærgraad, uden al Tvivl i den Hensigt at benytte ham som Lærer i Mineralogien. Da Universitetet i Breslau nu blev oprettet, kunde denne Hensigt letteſt opnaaes', naar han blev ansat ved dette Universitet som Professor i Mineralogien. Ligesom det var blevet paalagt mig at sørge for et physikalsk Apparat, saaledes erholdt jeg ogsaa det Hverv at anlægge en Mineraliesamling. Bjærgamtet havde den Tid endnu sit Sæde i Breslau, og det eiede en Mineraliesamling, der i enkelte Partier var meget rig, især paa Fossilier fra England, som Grev Rheden, der før var Minister i Bjærgfaget, havde forskaffet sig der, og skjænket Overbjærgamtet i Breslau; men da denne Samling var aldeles eensidig, kunde den ingenlunde være tilstrækkelig for Undervisningen, og paa Raumer hvilede nu den Forpligtelse at sammenbringe en Mineraliesam-

ling, der var tilstrækkelig ved Forelæsningerne, endskjøndt han kun havde ringe Midler dertil og maatte kjæmpe mod Vanskeligheder. Det lykkedes, og en Saadan opstod i nogle faa Aar, et glimrende Beviis paa hans samvittighedsfulde og strænge Punktlighed. Lokalet for denne Samling fandtes, endog naar den vorde betydeligt, i den samme Bygning, som skulde optage det physikalske Apparat, og saaledes var min tidligere Discipel, min trofaste og fortroligste Ven og nuværende Svoger, bleven min Collega og Nabo, ved Forhold, der dannede sig meget naturligt. De to Søstre boede sammen, og i den for os Begge fremmede Omgivelse dannede der sig et fortroligt udvidet Familieforhold i Huset selv. Nogle Nærbeslægtede af vore Koner, Brødre til vor Svigermoder, levede som anseede Handelsmænd i Bjærgegnen, og saaledes følde vi os allerede ikke mere fremmede, da ogsaa en af Raumers Brødre havde overtaget en meget betydelig kongelig Domaineforpagtning i en anden Egn af Schlesien.

Universitetet blev høitideligt aabnet. Aulaen, i hvilken denne Høitidelighed fandt Sted, er rigtigt nok overlæsset med Stukatur, ifølge Slutningen af det syttende og Begyndelsen af det attende Aarhundredes

Smag, og frembyder høist middelmaadige brogede Freskoer og plastisk fordreiede Gestalter, men man kan dog ikke nægte, at den i det Hele betragtet, gjør et høitideligt Indtryk. Lærerne vare, saavidt jeg erindrer, endnu ikke alle forsamlede; Frankfurterne vare alle komne, men de, der vare kaldte fra Udlandet, manglede endnu. Link var kaldet fra Rostock som Professor i Chemi og Botanik med det Hverv at anlægge en botanisk Have, Heindorf fra Berlin, som Philolog og Grunder af et philologisk Seminarium; Historiegrandskeren Raumer, Broder til min Svoger, frasagde sig, misfornøiet med Statsforholdene, saaledes som de dannede sig, sin betydelige Post hos Statskantsleren, og blev ventet til Breslau, det samme var Tilfældet med Passow, Wachler og Unterholzner. Saaledes var Lærerpersonalet anseeligt nok, og man kunde vente meget af det begyndende Universitet; ogsaa de Studerende, deels fra det ophævede Universitet i Frankfurt, deels fra Provindsen Schlesien, indtraf efterhaanden. Som en Mærkværdighed fortjener det vel at anføres, at Rækken af de immatriculerede Studerende ved det nye combinerede Universitet begyndte med Braniß, den nuværende Professor i Philosophien ved det samme Universitet.

Jeg tør erklære, at han iblandt de yngre Philosopher i Tyskland bestemt er den oprindelig dybsindigste og aandrigste, og hans Philosophiens Historie er det betydeligste Værk i dette Fag, der nogensinde er kommet for Lyset. En saadan Begyndelse kunde betragtes som et godt Omen; men desværre fandt der ved Massen af de følgende Studerende en Betænkelighed Sted, som siden blev mere og mere ioiefaldende. Det var Frankfurterne, der kom hertil, magtpaaliggende, at vedligeholde deres Forbindelser, og de med disse forbundne burschicose Sæder, og at uddanne dem fra for af. Men de katholske Studenters Fortid dannede en stor og bestemt Modsætning dertil. Disse vare for største Delen fødte i de lavere, ja laveste Stænder, — at jeg dermed ikke vil yttre nogen Dadel, vil man vel tiltroe mig — og i Katholikernes stille Opposition, der hang nøie sammen med den for tredsindstyve Aar siden ophævede Forbindelse med Østerrig, var en Afsondring af Elementerne til Tidsaldernes aandige Dannelse forbunden, og den indstrænkede Skole, som man maa kalde den, havde indført en streng Disciplin, der var nødvendig. Denne Tugt var det nu umueligt at holde fast, da den katholske Student traad ved Siden af den Protestan-

tiske; og denne Blanding af Frankfurter Raahed og den Tvang, som Katholikerne hidindtil havde været underkastede, kunde ikke frembringe noget Godt. Det forstaaer sig af sig selv, at jeg her taler om en Masse, der maaskee ikke var saa stor, som den forekom mig, men dog maa jeg tilstaae, at den dannede en Hovedvanskelighed, der ved Universitetets Udvikling aldrig fuldstændigt kunde overvindes, ikke engang da hele den raae Masse blev adspredt ved Krigen. I de dunkle Afkroge i en saa stor Stad som Breslau opstod der udsvævende Kammeratskaber af alle Slags, og saaledes, at jeg næppe havde anseet dem for muelige paa tyst Grund, og denne mørke Side af Studenterlivet i Breslau var endnu ikke ganske forsvunden, da jeg for ti Aar siden forlod Universitetet. Antallet af dem, der levede i en utrolig literarisk Uskyldighed, var den Tid endnu større, end man maatte ønske det. Jeg har kjendt Studenter, og ikke blot af det theologiske Facultet, der fuldendte, sikkrede imod en høiere aandig Smitte, deres hele Universitetscursus, uden at vide at Folk, som en Kant, Fichte, Schelling, vare til, da de ligesaalidt havde hørt deres Navne, som en Lessings, Schillers eller Gothes. Vel uddannede Universitetets dunkle Side sig først efterhaanden, men

Kimet lod sig formode og jeg besluttede, at træde op med Bestemthed imod det.

Mine Tilhørere fra Halle i hiin korte, lykkelige Tid, og de vare ikke faa, sluttede sig nøie til mig, endskjøndt de for længe siden vare ude over Universitetsaarene. Iblandt disse havde en ung Mand, Kurlebauer, været en af de meest udmærkede; han døde kort efter min Ankomst: men hans inderligt opvakte og bevægede Gemyt havde erhvervet mig mange Venner i hans Familiekredse, og disse kom mig med Hengivenhed imøde. Iblandt dem, der vare ivrigst i allerede før min Ankomst og endnu mere ved min første Optræden at forskaffe mig Tilhængere, maa jeg især nævne en ung Læge Sessa. Han gjorde sig nogle Aar senere bekjendt ved et Lystspil, hvis Tendents jeg just ikke vil rose, men som i mange Aar blev givet med stort Bifald paa alle Skuepladser i det nordlige Tyskland, men som nu, og med Rette, er forsvundet af Repertoirerne. „Vor Haandtering," var Titelen paa dette Lystspil og mange af mine Læsere ville endnu erindre det.

Men ogsaa mange af Stadens ansete Familier kom os imøde paa en meget hjælperig Maade. Iblandt disse maa jeg især nævne Overrets, siden

Geheime Justits-Raad Gerhard og hans fortræffelige Kone. Denne, en Datter af Professor Rosselt i Halle, understøttede min Kone ved hendes huuslige Indretning og viisde sig i enhver Henseende venlig og kjærlig imod os. Gerhards Søn, Professor og Stifter af det archæologiske Institut, som fra Rom af har udbredt sig over den største Deel af Europa, var endnu ikke kommen til Universitetet. Det er en Taknemmelighedspligt, som jeg med Glæde opfylder, at nævne min berømte Vens Forældre her. En anden Familie, der maa omtales af den samme Grund, var Criminalraad Brasserts. Sønnen var i Halle min ivrige Tilhører, blev siden den nuværende Minister Eichhorns Eftermand som Universitetsdommer i Berlin og døde for kort Tid siden som Geheimetribunalraad. Den anden, yngere Søn lever endnu som Overbjærgraad i Westphalen.

Opmuntret paa saadan en Maade af hengivne tidligere Tilhørere, af de Forhold, der traad mig imode, og som ganske uventet viisde sig saa venlige, besluttede jeg, og paa en Maade opfordret dertil af den kongelige Commissarius, at holde nogle offentlige Forelæsninger i Universitetets store Aula, der med Frimodighed skulde udtale den Retning, i hvilket Uni-

versitetet, ifølge Tidens aandige Dannelse, maatte, og, som man haabede, ogsaa vilde uddanne sig.

Den Begivenhed, at der bliver oprettet et Universitet i en betydelig Stad, som hidindtil næsten alene var bleven sat i Bevægelse af det militaire, Kjøbmands- og Embedsmands-Livet, var ny og tiltrækkende nok, til at fremkalde en Spænding. Mine unge Venner, der havde hørt mine Forelæsninger, i Halle, bidroge deres til at henvende Opmærksomheden paa de bebudede Forelæsninger. Den store Aula var i de fire Timer propfuld.

Ved det almindelige Synspunkt, fra hvilket jeg gik ud ved disse Forelæsninger, var Talen naturligviis slet ikke umiddelbart om dette eller noget andet enkelt Universitet; men det var uundgaaeligt ligefrem og med Bestemthed at angribe det Aflivede, Stive og betydningsløse Ikkelevende, der havde vedligeholdt sig i de akademiske Forelæsninger og Indretninger, og frimodigt at dadle det Raae, prosaisk Plumpe i Studenterlivet. Disse Forelæsninger gjorde, som jeg erfarede, et stærkt Indtryk. Jeg ventede mange Modstandere, ja, jeg udfordrede dem, men jeg troede tillige at jeg turde vente, at Statens tragiske Skjæbne, de frygtelige Begivenheder, der sik alle endog de fineste

af Folkelivets Traade til at bæve, havde vækket Sandsen for et friskere Liv og gjort Folket mere modtageligt, og at Gemytterne, ligesom i saa mange andre Retninger vilde vende sig fra en stor Mængde udlevede Forhold og beslutte sig til en kristig Fornyelse indenfra. Dette Døde, der endnu troede sig som noget Levende; dette ængstligt Pedantiske, som det bevægede sig marionetmæssigt afsted uden noget indre Livsprincip, forekom mig at være i Forbund med Fjenden, og maatte slaaes paa Flugt, ligesom den forældede militaire Aand ved Auerstädt, dersom en kristig sædelig Magt skulde uddanne sig for tilkommende Seire. Men det var naturligt, at Flere følde sig krænkede; endog Saadanne, som i det Hele vare enige med mig, vilde ikke billige det Haarde i den udtaelte Consequents; dog er jeg kun retfærdig, naar jeg tilstaaer, at jeg aldeles ikke oplevede noget Tegn til aabenbar Misbilligelse fra Lærernes Side. Men de Studerende, der ogsaa vare blevne stødte fordi jeg gjorde nogle Forsøg paa at fremkalde en anstændigere Opførsel i Auditorierne, skjulde deres Misfornøielse destomindre.

Forelæsningerne havde taget deres Begyndelse; jeg holdt, opfordret dertil, en Forelæsning over Phi-

losophiens Tilstand, for et blandet Publikum; de meest ansede Embedsmænd, Præster, Lærere besøgte disse Forelæsninger. Særegne Forelæsninger i en streng Form bleve besøgte af Studerende; Tilhørernes Antal var ikke meget stort. Jeg havde hidindtil aldeles ikke mærket noget Tegn til Fjendtlighed fra de Studerendes Side, jeg begyndte at troe, at denne slet ikke fandt Sted. Engang, da jeg fuldkommen rolig og beskjæftiget blot med Gjenstanden for mit Foredrag, traad ind i mit temmelig ansælige Auditorium, fandt jeg det ganske opfyldt med Studerende. De sadde der præssede tæt sammen, Alle med monstrøse, trekantede Hatte, de saa kaldte Stormere, paa. Da jeg traad ind, satte den hele Forsamling Fødderne i Bevægelse, saa at hele Horesalen rystede. Denne ækle Bevægelse af et mangebenet Uhyre havde altid gjort et modbydeligt Indtryk paa mig, og det for den aabenbare Feigheds Skyld, der tydeligt nok udtaler sig i en saadan Yttring. Ingen træder frem og Enhver taber sig med Sikkerhed i den hele Masse. Det var denne Modbydelighed, der allerede for længe siden havde uddannet sig i mit Indre, der fortrængde ethvert Slags Frygt fra min Side, og kun fremkaldte Forbittrelse parret med Foragt. Jeg besteeg slet ikke

Cathedret, og uden engang at studse, erklærede jeg, at jeg hermed sluttede mine Forelæsninger, og det saa længe til Rolighed og Opmærksomhed var vendt tilbage til min Høresal og jeg havde erholdt den Satisfaction, der tilkom mig. „Denne Aand" — saaledes sluttede jeg, — „skal vige bort fra Universitetet, eller ogsaa jeg; derfor er jeg her!" Jeg taelde saa kort og bestemt som mueligt, og om det nu var fordi de havde ventet at finde mig undseelig, forlegen eller forskrækket, Fødderne lode ikke deres Stemmer høre medens jeg taelde, men bleve desto mere høiroste, da jeg gik bort. Studenterne troede virkelig, at jeg var forberedt og min Amanuensis, en fattig katholsk Philolog, maatte udstaae meget. Staden Breslau lærde nu at kjende en af de mere pikante Egenskaber ved de tydske Universiteter, og det maa have moret Mange, da de erfarede det. Jeg vil kun i Korthed omtale Følgen af denne Uorden. Statsraad Schulz og Departementschefen toge Sagen, da den blev dem bekjendt, meget alvorligt. Nogle Studenter, som jeg kjendte i den larmende Forsamling og nævnede, bleve truede med Relegation. Jeg kunde være fuldkommen tilfreds med den Satisfaction, der var bleven mig til Deel. Først paa mine

Tilhøreres Begjæring begyndte jeg igjen mine Forelæsninger, og kun paa min Forbøn blev den besluttede Relegation taget tilbage, efterat de Skyldige havde gjort Afbigt og erholdt en Irettesættelse. Nogle venskabeligtsindede Collegaer, især den tungsindige Heindorf sagde, at min Indflydelse paa de Studerende fra nu af var tilintetgjort. „Snarere, som jeg haaber, grundet!“ — svarede jeg og jeg havde Ret.

Medens jeg paa en saadan Maade kom i en afgjort farlig Differents med de Studerende, fandt Begivenheder Sted, der truede med at foraarsage en Tvedragt imellem Universitets-Lærerne og en betydelig Deel af de anseeligste Indvaanere. I Frankfurt var der oprettet en Club af Professorer, i hvilken ogsaa Stadens Honoratiores bleve optagne. Man stred nu strax til at oprette en lignende Club i Breslau; den skulde indlede en venskabelig Forbindelse imellem Professorerne, der endnu tildeels vare fremmede for hverandre og tillige et selskabeligt Forhold mellem Universitetslærerne og Stadens dannede Indvaanere. Alle Universitetets Embedsmænd, Syndicus, Quæstor, Secretair, Privatdocenter saavelsom Professorer, dannede Clubbens Kjærne. Desuden havde enhver Professor Ret til at lade nogle Familier, der traad

ham venligt imøde ved hans huuslige Indretning, eller som stode i et venskabeligt Forhold til ham, op- tages uden Afstemning. Saaledes opstod der en an- seelig Forening af mange Familier; enhver opstaaende Misforstaaelse mellem Universitetet og Staten kunde undgaaes, og selv Differentser mellem de Studerende og Borgerne kunde forhandles og forliges. Denne Club, der sikkert har virket gavnligt i alle Retninger, fandt især en Støtte i sin Stifter, og altid paa ny valgte Directeur, min trofaste, hengivne Ven, og fleeraarige Nabo, Geheimehofraad og Professor i Oconomien og Statshuusholdningen, Weber. Op- rettelsen af denne Club vakte stor Forventning i Staden, en betydelig Mængde af de fornemmeste Indvaanere lode sig foreslaae til Optagelse, og Club- bens Stiftere, samtlige Professorer, forsamlede sig til et stormerisk Møde for at stemme over de Foreslaae- des Optagelse. Man kunde, efter saa kort en Tid, der var hengaaet under huuslige Beskjæftigelser og Forberedelser og i mange Henseender under megen Adspredelse, ikke grunde Optagelsen paa et nøiagtigt Bekjendtskab med Personen. Nogle troede maaskee, at en ubetinget Optagelse af alle de Foreslaaede vilde gjøre Medlemmernes Antal altfor stort, Nogle, at

en Saadan vilde blive til Skade for Clubbens Anseelse; og at derimod en Afvisning, et indskrænket Antal vilde forøge Selskabets Autoritet. Men i intet Tilfælde kunde dette Udvalg grunde sig paa Kundskab om de foreslaaede Personers Stilling og Forhold. En aandrig Embedsmand, der var vant til at behandle Livet og Menneskerne med en vis humoristisk Ironi, forstod at erhverve sig Professorernes Tillid; han betegnede dem, der maatte falde igjennem. Jeg blev forskrækket, da jeg hørde dem nævne; der var iblandt dem Embedsmænd af de høiere Classer, og jeg indsaae, at man vilde drive et lystigt Spil baade med Professorerne, og med de Gjennemfaldne. Under den hæftigste Opposition af Minoriteten gik denne Act for sig, og Dagen derpaa erfarede Staden med den største Forbauselse, at en Mængde af de mest anseede Borgere vare blevne foreslaaede og faldne igjennem. Nogle af de Optagne glædede sig maaskee og betragtede først nu deres Optagelse som et Forttrin, Andre følde maaskee en vis Skadefryd fordi denne eller hin var falden igjennem; men i det Hele var man forskrækket over den Dristighed, som en Corporation viiste, der dog nødvendigviis havde al muelig Grund til at forberede sig en gun-

stig Stilling i Staden. Og dog dannede dette truende Forhold sig venligere, end jeg havde ventet. Man syntes at indsee, at denne Gjennemfalden ikke var grundet paa personlig Utilbøielighed; man erfarede vel ogsaa, at det Hele var en lystig Mystification, beregnet paa en vis naiv Uvidenhed om de selskabelige Forhold fra de Lærdes Side. Kort Tid efter lode de ansеelige Borgere, der vare faldne igjennem ved Overumpling, sig atter foreslaae, og bleve alle optagne.

Den schlesiske provincielle Patriotismus har sit fortrinligste Forretningspunkt i et for faa Aar stiftet Selskab, kaldet »det schlesiske Selskab for fædrelandsk Cultur.« Dets overordentligt virksomme Stifter var Mont-Rendant og nuværende Doctor og Professor Møller, bekjendt som physisk Skribent. Selskabet omfattede alle Grene af den menneskelige Cultur, der er i Stand til en practisk Anvendelse; det blev derfor ved en fortskridende Udvikling deelt i flere, tilsidst i elleve Sectioner. Disse vare: den naturvidenskabelige, den botaniske, den entomologiske, den medicinske, den økonomiske, den pædagogiske, den historiske, den

technike og den musikalske Section, samt Sectionen for Kunst og Oldgrandskning. Hver af disse Sectioner havde en Directeur. Præsidiet, der bestaaer af Sectionernes Directeurer og nogle af samtlige Medlemmer valgte Mænd, leder Selskabets almindelige Anliggender. Dette Selskab har ved sine betydelige Fortjenester gjort sig berømt i hele Tydskland. Man maa ikke her vente en udførlig Beretning om dets Virksomhed; kun derpaa troer jeg, at jeg bør gjøre opmærksom, at den Sands, der leder det hele Institut, den deels practiske, deels videnskabelige Virksomhed, der forener alle Medlemmer, og satte den driftige og kundskabsrige Stifter i Stand til at grunde et saadant Selskab; at dets gedigne Kjærne aldeles gik ud fra en dygtig provinciel Sands, der yttrede sig uafhængig af Universitetet, endskjøndt dette derved fik en Leilighed til udvidet Virksomhed og Kredsen af de forskjellige Sectioners Arbeider ogsaa blev indholdsrigere og mere udvidet ved det at Universitetslærerne toge Deel i dem. Allerede førend Universitetets Indretning havde en Stræben efter at opfatte og bearbeide de forskjellige naturvidenskabelige Grene paa en populair Maade, dannet sig paa en udmærket Maade, og næppe gives der i Tydskland en Provinds, der er

saa rig paa barometriske Høidemaalinger, som Schlesien. Den afdøde Medicinalassessor og Doctor, Apotheker Gunther, havde lagt Grunden til en botanisk Skole, hvis Forskninger vare til stor Nytte. Jeg troer næppe, at nogen Provinds i Europa er i botanisk Henseende bleven noiere gjennemforsket, end Schlesien. Jeg var ofte forbauset, naar jeg paa mine Vandringer ikke sjeldent fandt endog i de mindste Steder, Apothekere, der besad grundige botaniske Kundskaber, og Mange havde hist og her opdaget sjeldne Planter. Et Selskab af i Stilhed forenede Venner bearbeider den schlesiske entomologiske Fauna, og ikke blot i naturvidenskabelige Retninger, ogsaa i alle de Øvrige har man med Held vist sig virksom. Dannelsen af et technisk Institut, der bestandigt udvidede sig mere og mere, satte mange Medlemmer i en levende Bevægelse; Begeistringen for Kunsten voxde under mit Ophold i dette Selskab bestandigt mere og mere, og Ideen om en Kunstudstilling, der gjentages til visse Tider, saaledes som den nu er bleven mægtig ikke alene i Tydskland, men i hele Europa, udsprang i Breslau i det schlesiske fædrelandske Selskabs den Tid kun lidet bemærkede Kreds. Selskabets daværende Præses var General von Röder, som i Forbindelse

med den under Gothes Dine opdragne Baron von Stein, først opfattede og udførde denne Idee. Da jeg kom til Breslau skyndte jeg mig med at slutte mig til dette Selskab, og besluttede, for saavidt som mine reentvidenskabelige Beskjæftigelser vilde tillade det, at være virksom for det og i dets Retning. Da jeg traad ind i Selskabets Kreds, forsamlede vi os i et lille, næsten fattigt Lokale; men jeg saae det næsten i tyve Aar vore, og endnu i Aaret 1841 gjennemvandrede jeg Selskabets anseelige Værelser, der vare aabnede for Stadens Indvaanere. Dets Malerisamling, dets Industrigienstande, Bibliotheket, der især i provinciel Henseende var betydeligt, maa tiltrække sig de Reisendes Opmærksomhed, der her erfare hvad en borgerlig Forening formaaer at frembringe med egne Kræfter, naar den ledes af en skjøn Sands.

Politiskt.

Medens Universitetet dannede sig, medens jeg langsomt, men ikke uden Haab, endskjøndt jeg rigtigt nok under ugunstige Omstændigheder, søgde at oplive de Kiim til en aandig Bevægelse, der i Begyndelsen af

Aarhundredet begyndte at udvikle sig i de ungdommelige Gemytter: blev Folkenes Skjæbne bestandigt mørkere; Stromme af hine Overkulturens Barbarer udgjøde sig i den østlige Retning over hele Europa. Vel var jeg undgaaet de indtrængende Fjenders umiddelbare Herredømme, men det Middelbare traad bestandigt vældigere og mere truende frem. Intet kunde trives i en sund Udvikling, saalænge det svævede over os, og bestandigt tiltog. I Breslau hørde man meget om Forstyrrelserne i Krigen; Mange erindrede gysselige Fortællinger om de sydtyske Troppers raae og grusomme Opførsel, der i fransk Tjeneste vare fulgte med Fjenden. Især klagede man over de würtembergske og badiske Tropper. Saaledes vare tyske Gemytter ved det franske Herredømmes Indflydelse blevne fremmede for deres eget Fædreland, og nu kom den rædsomme Tid, da en preussisk Hær, forenet med den Franske, skulde kjæmpe for sit eget Lands fuldkomne Undergang. Hvad jeg hidindtil havde oplevet, det svære Tryk under mit Ophold i Halle, syntes mig ubetydeligt i Sammenligning med dette ulykkespaaende Forhold. Naar, tænkte jeg, Preussens Krigere, ligesom vi have oplevet det med Sydlænderne, betragte sig som Krigere i den store Hær, naar

de anfee det for et Fortrin, at tage Deel i Fjenders Seierstummel, bliver Folket da ikke forpeftet i sin inderste Spire, bliver da dets faste, hidindtil urokkelige Tænkemaade, der, ved det egne Lands vorende Værdighed og Selvstændighed, er bleven pleiet, ikke ganske undergravet?

Jeg nærmede mig til General von Grawert i Breslau, fordi han især beskjæftigede sig med den militærisk-topographiske Opmaaling af Preussen, der var mig, saavelsom ogsaa Raumer, saa vigtig i geognostisk Henseende, for at vi forelobigt kunde gjøre os bekjendte med de schlesiske Bjærges indre Beliggenhed og Dannelse. Denne General erholdt Befaling til at forbinde sig med General York. Hans Adjutant, daværende Major von Hiller, der udmærkede sig saa meget i Befrielseskrigen, og siden stod som Divisionsgeneral i Breslau, havde hørt mine Forelæsninger, og jeg var traadt i et nærmere, ja venskabeligt Forhold ttl ham. Denne kundskabsrige, i enhver Henseende velsindede Officier, led i sit Indre ved de Forhold, der trykkede ham; det krænkede ham dybt, at han maatte kiæmpe, om ikke umiddelbart, saa dog middelbart imod sit eget Fædreneland. De fortrolige Samtaler, som vi førde, forøgede min Smerte.

Østerrig maatte, siden Napoleon var bleven Keiserens Svigerson, bevæbne sig for ham, ligesom Preussen, for at det skulde blive fuldkommen klart, at hele Tysklands Underkuelse var lykket, og ethvert Haab forsvundet af de modstræbende Gemytter. Og dog var jeg ikke i Stand til at opgive det. Hvad vi hørde fra Rusland, den Beslutning at trække sig efter et tabt Slag tilbage i de vidtloftige, tildeels øde Sletter, og at ødelægge Alt foran sig, vakde den trøstelige Ahnelse, at en grændseløs Erobringsyges Raseri her vilde finde sine Grændser.

Naar jeg i min indskrænkede Stilling saae en saadan Begivenhed med blødende Hjerte, hvilken tilintetgjørende Følelse maatte da ikke gjennemtrænge den, der endnu troede paa Mueligheden af en kraftig Modstand og søgte at vedligeholde og oplive denne Tro indtil det sidste Øieblik. Den Tid opstod der i det haabløst hensynkende Tysklands dunkleste Midnatstime et stille, hemmeligt Forbund af ædle Aander, et Forbund!, som man saa længe havde vidst at forhindre, især ved den troløse franske Politik, Forbundet imellem Østerrig og Preussen. Begge vare henviiste til en fælleds indre Forening med det ægte gammelgermaniske England. Hvad der i denne Tid i de

ulykkeligste Momenter saa bevægede og saa inderligt forenede de ædleste Mænd i alle tre Riger, var en værdig Fremtids Barn, der endnu i Begreb med sin stille Opvækst, ventede paa sin kraftige, betydningsfulde Ungdom. Gid de, der formaae at lede de tre Landes nuværende Skjæbne, bestandigt ville erindre hiint stille Forbund, der, som det lod, var afmægtigt, men dog et Par Aar senere traad saa kjæmpemæssigt frem; de vilde indsee at den høieste Underkuelses Tid, den truende Undergangs fortvivlelsesfulde Moment, og den strax derpaa følgende glimrende Befrielse, uden at see hen til de store ydre Følger, indeslutte i sig en Spaadom for kommende Aarhundreder.

Endskjøndt de mange Forretninger, Indretningen af Lokalet, Anskaffelsen af Instrumenter, Deeltagelsen i de Indretninger og Forhandlinger, der angik Universitetsbygningen, Forelæsninger over Physik og Philosophie og Fortsættelsen af den mineralogiske Haandbog, gjorde Fordring paa min Anstrængelse, fulgde jeg dog Preussens politiske Stilling med lidenskabelig Opmærksomhed. Mine Venners ulykkelige Skjæbne ængstede mig bestandigt; hemmeligt bebreidede jeg mig, at jeg tilbragde Tiden i Sikkerhed, medens de lede, og deres Lidelser hang kun altfor

nøie sammen med Fædrenelandets. Landets truende Stilling bortvendte Opmærksomheden fra de private Forhold; her i Breslau, hvor jeg ikke kunde være virksom paa en saadan Maade, som i Halle, hvorfra jeg kun lidet fra Berlin. Mine Venner i Halle vare komne i Fiendens Vold, og medens de ydre Forhold gestaltede sig mere og mere truende, erfarede jeg intet om de betydelige Mænds hemmelige Sindelag, der i Forbindelse med England og Østerrig vare virksomme paa en saa dristig Maade.

Ofte spurgte jeg mig selv, da det Rygte, at Preussen og Østerrig, ligesom de øvrige tyske Riger, vilde bekjæmpe Rusland i Forening med Napoleon, udbredte sig: hvad foretage nu hine dristige Mænd sig, hvis bestemte Sindelag ogsaa heyrev mig til en farlig Virksomhed? Have Gneisenau, Chasot, Eichhorn, Schleiermacher nu opgivet alt Haab, eller ere de endnu, i den truende Stilling, der endog giver den preussiske Krigerstand til Priis for Tyrannen, virksomme i den gamle Retning? Min hele Anskuelse af Tyskland og dets nærværende Betydning var igjennem en lang Række af Aar bleven mig til et Livsspørgsmaal; mine fortroligste Venner vare af samme Tænkemaade som jeg, ja, vare ved den tildeels komne

i Fiendens Hænder, og der gaves Momenter, da jeg med en indre Skræk troede at deres Liv var i Fare. Et eget Forhold satte mig i Kundskab om to Magters hemmelige Stilling mod hinanden, der i min daværende Stemning ikke kunde være mig ligegyldig. Jeg havde ingenlunde hidtedet dette Forhold; det trængde sig ind paa mig og jeg kunde ikke afvise det. Hvad jeg erfarede paa denne Maade, ængstede mig i høi Grad; jeg indsaae hvorledes alle Magter netop i dette betænkelige Øieblik, da Napoleons grændseløse Ærgjærrighed og hans Hæres Seierstummel truede det hele europæiske Fastlands Fribed, vakkede i Uvished, eller meget mere havde opgivet ethvert Haab om at opretholde deres Rigers Selvstændighed, og hvor der endnu begyndte at opdukke et svagt Spor af Haab, blev det qvalt af den gjensidige Mistillid. For mig svævede den Aand, der havde kaldt mig fra mit fjerne Fædrenelond; jeg gjenkaldte med en frygtelig Klarhed de skjæbnesvangre Dage, som jeg tilbragde som en eensom Fodgjænger i de thyringske Bjærge, hvor jeg endnu fraadsede i Nydelsen af de endnu lykkelige smaa Staters tillokkende, fyrstelige, borgerlige, offentlige og kunstige Liv; men da jeg ogsaa saae den truende Ulykke rykke frem fra det Fiærne,

og allerede den Tid fandt Tyskl[illegible]s tilbagevigende Magt, der fuld af Ahnelse erkjendte en fordærvelig Fremtid, var jeg som lammet af Skræk. Jeg gjennemlevede en fornyet Aands korte seierrige Tilværelses Momenter, i hvis Kampe og Seire jeg paa en levende Maade turde tage Deel. Alle et tydsk Livs tragiske Momenter svævede for mig; nu var det frygtede Øieblik kommet; de aandigt Forbundne vare indbyrdes komne i en lammende Kamp og de underkuede Folks Hære kjæmpede for Tyrannen, der traad dem under Fodder. Men min Virkekreds, den Kampplads, paa hvilken jeg var stillet, var den aandige; her kunde, her turde jeg ikke tvivle; Troen paa Seieren, ud fra Tilværelsens Middelpunkt, var bleven en religiøs, der med fast Tillid turde byde al ydre Sandsynlighed Trods, og i denne Mening skulde jeg nu her, i en fremmed Omgivelse, ikke som i en lykkeligere Tid, understøttet af Venner og Tilhørere, vove den betænkelige Kamp. Nu følte jeg, da jeg stod alene, at jeg ikke kunde vente at blive forstaaet. Den overhængende Nød havde vel grebet alle Gemytter. Hvad de søgte at redde, og nu mistvivlede om at redde, var mig vel ogsaa vigtigt, men indeholdt ingen Ahnelse om det, som jeg stred for, som jeg var kaldet

til at leve og kjæmpe for. De tunge Tanker, der greb mig i denne Forfatning, bleve kun med Møie trængte tilbage af mange ydre Forretninger, og af mange agtværdige Mænds Venskab, men dog kun tilsyneladende overvundne. Og selv den glade Erfaring om det aandrige Folks mangeslags prisværdige Beskjæftigelser kunde kun trøste mig i Forbigaaende; den aandige Soel, der ledede mig, syntes at være gaaet under, og i min Tilværelses inderste Dybde herskede et tragisk, midnatligt Mørke.

Da erholdt jeg midt i min Forladthed pludseligt og paa en uventet Maade en Støtte udenfra. Ved de saa meget omtalte Livsbilleder fra Befrielseskrigen have Breve fra mærkværdige, betydelige Mænd — Grev Münster i England, Statskantsler v. Hardenberg, von Scharnhorst, Gneisenau, Torenberg i Preussen, Stadion, Rugent, Hardenberg i Østerrig, Stein, den Tid i Rusland — gjort os bekjendte med deres Stemning i den strækkeligste Tid, og hvorledes de vel, da den erklærede Underkastelse under Napoleon blev bestemt udtalt, for et Øieblik stode som bedovede, men hurtigt fattede sig igjen og ingenlunde opgave den Sag, for hvilken de havde besluttet at leve og at dø. Fra Statens offentlige

og officielle Virksomhed maatte de ovennævnte Preus-
sere vel trække sig tilbage, men adskilt fra denne ved-
blev det Forbund, som de havde sluttet mellem sig
og udenlandske Fremmede, at leve med Kraft. Plud-
seligt — jeg troer med Sikkerhed at kunne angive
Tiden af Hukommelsen — ankom i de sidste Dage af
April 1812 Gneisenau, Chasot, Justus Grüner, Mo-
ritz Arndt og siden Blücher til Breslau. Formedelst
den Uroligbed, der den Tid herskede iblandt Folket,
var man forbauset over disse Mænds Ankomst; der-
som jeg ikke tager Feil var Politiet selv bekymret og
skjænkede, omendskjondt paa en meget vaersom Maade,
disse Mænd en særegen Opmærksomhed. Sandsyn-
ligviis var det mine kun lidet heldige Foretagender
i Halle, der forskaffede mig den Lykke at blive i dette
Øieblik opsøgt af de betydeligste Mænd. Nu for
første Gang traad jeg i en umiddelbar Berørelse med
Mænd, hvis mægtige Stilling i Staten, forenet med
en urokkelig Tænkemaade, altid have foresvævet mig
som en fast Støtte. Mit tidtilværende Forhold i
Særdeleshed til Gneisenau og Chasot var mig vel
høist vigtigt, den Tillid som jeg havde fattet til dem,
var fuldkommen fast og urokkelig, men dog var den
kun bygget paa en vakklende Grund, og de Midler,

paa hvilke de syntes at grunde deres Haab, vare mig kun høist ufuldkommen bekjendte. De tilbragde, under deres daværende Ophold i Breslau, de fleste Aftener i mit Huus; jeg maatte træffe Anstalter for at forhindre ethvert andet mueligt Besøg. En Gang, da man ogsaa ønskede min Families Fraværelse, forsamlede vi os i det schillingske Vinhuus og forblev sammen indtil henimod Midnat; bag ved den offentlige Skjænkestue blev der anviist os et lille Værelse, hvor vi sadde ved lukkede Døre. Man kan let tænke sig, at disse Sammenkomster bleve en Gjenstand for den almindelige Bysnak, og at jeg viiste mig for Indvaanerne i et hidtil fremmed Lys. Politipræsident Streit sagde mig en Dag, at han vel vidste, at der havde dannet sig et lille Coblenz hos mig; han vilde erindre om de emigrerede franske Prindsers Forsamling og om deres extravagante Tilhængere i Revolutionens første Tider. Skulde dette være en Politiadvarsel? Jeg formodede det, men lo og frabad mig Sammenligningen.

Gneisenau lærde jeg nu først at kjende personligt. Han var som bekjendt en smuk Mand, hvis rolig

og sikkre Fremskriden allerede forkyndte den ridderlige Helt; hans Blik hentydede paa Klarhed. Jeg har aldrig seet en lignende Blanding af ædel Stolthed og ægte Ydmygghed, af Tillid og Beskedenhed. Ligesom de andre største og betydeligste tydske Helte var ogsaa han mere bleven dannet ved Livet, end ved Studeringer, men ved sin Agtelse for ethvert Slags høiere aandig Dannelse, ved den venlige Opfordring at oplyse ham om Forhold, der vare ham ubekjendte, ved den oprigtige Tilstaaelse om sin Uvidenhed, viisde han sig ikke alene endnu mere elskværdig, men tillige mere agtværdig; thi aldrig viisde den ham medfødte Storhed sig mere imponerende, end netop i saadanne Øieblik. Han manglede Aandens lette Bevægelighed, det hurtige Vid, den ironiske Skarphed, der den Tid udmærkede mange af de betydeligste og høist fortjente fulde høiere Befalingsmænd, men ogsaa ikke sjeldent virkede frastødende ved selskabelige Berørelser.

Det syntes vel, som den Kjækhed, der glindsede paa Valpladsen som den høieste Dyd, efter dette Mænds Mening ogsaa maatte vise sig i aandige Paastande, som om en hurtig og afgjørende Dom gjaldt ligesaa meget som et Commandoord for Fronten. Mange af dem havde i en høiere Alder, understøttet

af Talenter søgt at erhverve sig det, som kun en tidligere Undervisning formaaer at give med Sikkerhed og Klarhed. Nogle havde studeret paa Universiteter, men den dygtige krigeriske Tilbøielighed havde afbrudt deres Studier medens de endnu kun vare halvt fuldendte. Da de havde oplevet meget, det bliver skjult for den i sin Stue eensomt levende Lærde, maatte man tilstaae dem en træffende Dom over meget naar det Aandige grændsede til det ydre Liv og dets Forhold. En befalende Tone, hvor der fordredes en betænksom, undersøgende, viisde sig hist og her allerede hos de høiere Befalingsmænd i det ulykkelige Aar 1806. Denne Tid havde henviist enhver dristig Mand til sig selv; den indre Kraft, der siden straalede saa klart, styrkede sig i denne Tid; den egne Tanke erholdt hiin store Magt, der i Krigen tilkjæmpede sig Seieren. Ikke let havde noget Menneske en saadan Leilighed til i mangfoldigt afværlende Forhold at uddanne sig gjennem det indre Liv, som den Tid den dristige, begavede preussiske Officier. Men derved opstod der ogsaa en Bestemthed, der ikke altid var den mest træffende, og den burtige, i en befalende Tone udtalte Dom af en aandrig Krigers viisde sig ikke sjeldent saa meget mere glimrende og imponerende jo skjævere den var.

Jeg har ikke sjeldent havt den Lykke i mit Liv at træffe paa betydelige Mænd, men aldrig beklagede jeg saa ofte, at maatte pludseligt afbryde en Samtale, hvis Fortsættelse var mig høist ønskværdig, som naar jeg talede med Gneisenau. Thi aldrig hørde jeg et uforstandigt Ord af hans Mund, ja hans Væsens stille Ydmyghed havde noget uimodstaaeligt Bydende hos sig, endog i aandig Henseende; saa at det Uforstandige ikke vovede at yttre sig i hans Nærværelse. Enhver anede det dybsindige Gemyt, der, naar det vilde yttre sig, mere tænkte paa det, som det manglede, end paa den store Skat af Erfaringer, som det, gjennemtrængt af store Tanker, bestandigt beskjæftiget med Europas Skjæbne, havde erhvervet sig medens han levede i et virksomt Forbund med de ædleste og meest høitsindede Mænd. Der var noget Fyrsteligt i hans Gestalt, i hans Maade at fremstille og yttre sig paa. Selv naar han var meest ydmyg, syntes han at nedlade sig med en Sikkerhed, som han var sig selv bevidst; han var den ridderligste, gavmildeste Helt, som jeg nogensinde har seet, og den, der havde den Lykke at vække hans Interesse, kunde med Sikkerhed gjøre Regning paa hans bestandige virksomme Deeltagelse i enhver ubehagelig Stilling.

Jeg tænker med Glæde paa hvorledes jeg bestandigt har nydt hans Ydest og venlige Deeltagelse fra det Øieblik af, da han første Gang traad ind i mit Huus. De mange Beviser paa hans Godhed for mig, naar jeg ofte tilbragde Timer i hans Bolig, eller han i min, forestæve mig i en vemodig glad Erindring; ingen Mand har været mig mere dyrebar. Faa Dage forend hans pludselige, sørgelige Død traad han i sin høie Alder endnu fast og rask ind i min Bolig. Choleraen forekom mig først truende, da den i sine odelæggende Fremskridt vovede at gribe et saadant Offer.

Ganske anderledes viisde Justus Grüner sig, en Mand, der den Gang spillede en meget betydelig og vigtig Rolle, men hvis Minde ikke har vedligeholdt sig saaledes som de Mænds, der udførde krigeriske Bedrifter. Han var mager og høist bevægelig; hans fyrige Øine, hans noget blege Ansigt viisde Spor af en Mands levende Sandseligbed, der havde udholdt mange indre lidenskabelige Kampe, men ofte ogsaa bukket under i dem.

Han havde en stærk Haarvæxt; Haarene vare brændende røde; han talde med stor Lethed, gjærne og aandrigt. Naar han syntes ganske fordybet i

Samtalen, bemærkede han dog alt, hvad der foregik omkring ham, fæstede pludseligt sit Blik paa de Enkelte i Selskabet og syntes at gjennemskue dem, ja vidste efter en kort Omgang hvorvidt de vare brugelige og om man kunde troe dem. Han havde et naturligt Talent for Intrigue, men dette var forædlet ved Brugen af det i hine Tider, ja det blev endogsaa hævet ved ham. Som Politipræsident i Berlin var hans Virksomhed, begunstiget af hans Stilling, bleven udviklet i høieste Grad. Den hemmelige Virksomhed imod Fjenden var den Tid vigtigere, end det offentlige Politi, og dog var dette, som man paastod, aldrig blevet bedre haandhævet. Justus Grüner forstod at drive en stor Mængde Forretninger paa een Gang, og syntes ganske at hengive sig til enhver af dem; og Fjenden kunde vel en Tid lang troe, at han, der udmærkede sig saa meget ved sin Opmærksomhed som Politimester, ganske levede for denne ydre Forretning, men dog var det kun en Maske, som han paatog sig, for at omspinde det hele Tyskland med sine hemmelige Traade. Ingen Preusser var i denne ulykkelige Tid sit Fædreland mere tro; hans Foretagender bragde ham bestandigt i stor Fare, og hvor sikkert han end gjennemskuede sine Redskaber, var han dog

formedelst deres store Antal, hvert Øieblik udsat for at blive forraadt. Det var virkelig beundringsværdigt at han i nogle Aar kunde spille denne skuffende Rolle ligeoverfor Fjenden. Dersom jeg ikke tager Feil, havde han, da Fjendens Opmærksomhed var bleven vækket, nogen Tid forend hans Ankomst til Breslau, opgivet sin Post som Politipræsident. Han kaldtes, ligesom den daværende Oberst von Gneisenau, der ogsaa for et Skins Skyld var traadt ud af Militairtjenesten, Statsraad. Et fædrenelandsk Sindelag var tidligt blevet indprentet Grüner; han var opvoxet i Nærheden af den store Tydsker Justus Moser og i sin Barndom og Ungdom havde han været Gjenstanden for denne Mands faderlige Kjærlighed; efter ham var han ogsaa bleven opkaldt. I en nærmere Omgang, og hvor han troede at kunne ytre sig oprigtigt, var han magelig, ja elskværdig, og hans Samtaler vare underholdende, livlige og aandrige. Stildigere og under ganske andre Forhold traad jeg i en nærmere Berørelse med ham. Men at han forskaffede sig mange Fjender var ved hans Virksomhed naturligt.

Chasot var aldeles en Ridder, en kraftfuld Skikkelse, der bevægede sig med en ægte fornem Naturs hele Selvtillid. Jeg har allerede før talt om ham.

Det er bekjendt at han i Berlin skjød i en Duel en fransk Officier, der paa et offentligt Sted havde yttret sig fornærmende om de preussiske Officierer. Han var fortrolig med hine betydelige Mænd, som havde forenet sig for paa enhver Maade at opretholde Tydsklands Sag, der den Tid syntes saa haabløs, og han hørde i den skjønneste Mening til det store Antal af preussiske Krigere, der ikke mere ventede al Frelse af Parader og Manøvrer, der indsaae Værdien af en national sædelig Tænkemaade og en aandig Kraft og selv vare gjennemtrængte og opflammede af Begge: men ogsaa iblandt disse udmærkede han sig ved en fuldkommen Opoffrelse af hele sin Tilværelse. Han oplevede vel den frembrydende skjønne Dags første Morgenrøde, men ikke Dagen selv: Da han i Spidsen for den tydske Legion vilde trænge frem fra Rusland til Preussen, døde han.

Det er bekjendt hvilket mægtigt Indtryk Arndts Skrifter i Aarene 1805 og 1806 gjorde i Tyskland; medens andre Skribenter trak sig uvirksomme tilbage, forstummede af Frygt, eller vel endogsaa skiftede Farve, blev han med et kraftfuldt, trofast Sindelag uforandret den Samme. Den klingrende Krigstrompet, der mægtigere end Alt lød igjennem Pressen, forstum-

mede i hine Underkuelsens ulykkelige Aar paa ingen Maade. Den tonede for at raabe om Hjælp, hvor kun et Spor af Haab lod vente et hjælpende Sindelag. At denne Mand maatte gjøre Opsigt, var begribeligt; han var bestemt til at sætte Gemytterne i Bevægelse, at hærde Folket ved Ord og kraftige Lærdomme; den nationale Tænkemaade skulde, hvor den slumrede, vækkes ved ham, sættes i Virksomhed og bevæbnes. Han selv fremstillede sig ganske som Folkets brave tydske Mand, og med Udtrykket af dette dygtige kjække Sindelag forenede han en indre dyb Eftertanke, ja den bekymrede Husfaders i sig selv nedsænkede morke Blik, naar han ikke kan skjule sig sin Families betænkelige Stilling, medens han uafladeligt er virksom for den. Mig var han fra nu af en trofast Ven.

At Landets Tilstand, de truende Forhold, der syntes at maatte medføre den længe ahnede Undergang, saavelsom det svage Haab om et eller andet Sted at finde Redning, udgjorde Gjenstanden for alle vore Samtaler, forstaaer sig af sig selv. Jeg forekom mig som en Officier, der hidindtil dreven af den samme Aand, som levede i Høie og i Lave, kom fra en Forpostfægtning, der ikke lod ham overskue det hele

hemmelige fjendtlige Foretagende, til Hovedqvarteret og turde tage Deel i Hærførernes Tillid. Vel var dette Moment det allerulykkeligste; vore Tropper vare slagne af Marken, ja gjorte vaabenløse, medens en betydelig Deel af dem maatte tjene fangne i den fjendtlige Leir. Jeg lærde nu at kjende det Forbund, der endnu holdt fast sammen; jeg hørde Münsters og Stadions Navne. Endskjøndt fuldkommen blottede for enhver ydre Støtte, holdt vi dog Haabet fast.

Brevværlingen ophørde ikke; især var os Østerrigs Sindelag paa denne Tid vigtigst. England meende vi at kunne troe, og dog maa jeg tilstaae, at det engelske Folk og dets Repræsentanter ingenlunde antoge sig det undertrykte Fastland med den levende Interesse, som deres Stilling syntes at fordre. Af alt hvad jeg erfarede, fremskinnede Grev Münsters indskrænkede Stilling. Som det kongelige Huses, Kurfyrsten af Hannovers Familiesag, blev Hjælpen for Tyskland vel dreven med Iver, men netop som en Saadan kunde den kun vove sig frem med Frygt og ængstlig Forsigtighed. Den fornærmede Dansk kunde vel ikke være meget tilbøielig til at bedømme England upartisk, og jeg erindrer nøie, at jeg beny- dede paa denne min Mistillid, men fandt en hæftig

Modstand. Jeg havde i Halle læst Ivernois' Skrift. En Betragtning i dette rystede mig; Forfatteren sogde at godtgjøre, at Napoleon ved Continentalsystemet kun skadede sig selv, at den engelske Handel, netop medens dette System, der dog var opfundet til dens Undergang, bestandig vorde bestandigt, at den udeneuropæiske Handel, der ved de ringeste Varer, ja ved Afsætningen af europæiske Produkter vandt den utroligste Fordeel, maatte gjøre Englænderne bestandigt mere og mere ligegyldige med den europæiske Afsætning, og at denne, formedelst de mangfoldige og vidtudstrakte Smuglerier, der endog bleve understøttede af de betydeligste franske Embedsmænd, ingenlunde var saa ufordeelagtig. Det Tab, der blev lidt, maatte Kjøberne, ikke Engelskmændene, bære. Ivernois' Anskuelse var vist eensidig, men min daværende Stilling, der ikke tillod mig at overskue saadanne Forhold med Klarhed, forklarede vel tilstrækkeligt min Frygt. Med Østerrig forholdt det sig anderledes; det syntes udvortes endogsaa forbundet med Frankrig; men at dette Forbund maatte blive ligesaa farligt, ja, i Fremtiden endogsaa farligere end den tvivlsommeste Kamp, indsaae man saavel i Wien, som i Berlin. De Redeligtsindede men mere Frygtsomme, der bag enhver Modstand

øinede den uundgaaelige Undergang, kunde dog ikke skjule sig, at de ved Forbundet med Frankrig gik den selv frivilligt valgte Undergang paa det bestemteste imøde, medens de ved en Modstand, der dog altid var mere ærefuld, bukkede under for en med Dristighed fremkaldt og ikke saa sikker. Hvem er saa ukyndig i Historien, at han ikke har lært af den, at de Folk, der vedbleve en dristig Modstand indtil det sidste Øieblik, selv naar de syntes tilintetgjorte, bevarede et Kim til Gjenfødelse i sig, medens det frygtsomme Folk, der overgav sig, og, optagende et pestisk Sygdomsstof i sit Indre, troede sig sikkrest naar det var Døden nærmest, og greben af frygtelig Vildfarelse, udaandede det sygge Haab med den sidste Rest af det aandende Organ i den tiltagende Udmattelse. Talen er her ikke om dem, der dannede et virkeligt fransk Parti, der i et tomt Hoflivs absolute hule Ubetydelighed til alle Tider vare Franskmænd, og ved Underkuelsen med Lethed grebe ydre Fordele, fordi de ingen indre Goder havde at tabe. Jeg hørde vel Saadanne nævnes; de maatte vel findes, men min Natur, saavelsom min Stilling holdt dem langt borte fra mig; jeg har, det tør jeg paa det Samvittighedsfuldeste forsikkre, ingen Saadan kjendt, og man vil derfor undskylde mig fordi jeg

Ingen nævner. Men Mange, der i dette Øieblik forsvarede Forbundet med Napoleon, maatte dog, netop jo uundgaaeligere det blev, blive forurolige i deres Indre af en Samvittighed, som de aldrig kunde fortrænge: jo mere truende hans Tog gjennem Tyskland til Rusland forekom, jo sandsynligere det var at hans til Kampen vante, ved mangfoldige Triumpher uovervindelige Hær vilde seire, desto mere ydmygende maatte deres egen Stilling træde dem imøde; enhver Seier, som Fjenden tilkjæmpede sig, maatte straffende tilintetgjøre dem som en ny frygtelig Ulykke; de havde bidraget til at fremskynde dette Øieblik, som de vare kaldte til at hemme, om endog med nok saa svage Midler; dersom de vare gaaede under i Kampen, og havde hemmet Fjendens Fremskridt om endogsaa kun et kort Øieblik, havde de staaet rene for sig selv, medens enhver nok-saa lille Fordeel, som Tyrannen drog af deres Frafald, erklærede dem høit for Forrædere. Derpaa gjorde de Regning, der aldrig opgave Modstanden, i Berlin, som i Wien. Jo fastere Forbundet blev udvortes, desto mere tvivlsomt, usikkert, vaklende blev det indvortes. Og der gaves virkelig Øieblikke, endog i denne Tid, hvor det der var udvortes umue-

ligt blev sandsynligt og det mægtige Forbund syntes at falde sammen i sig selv.

Alle Mennesker levede i denne Tid i den vidunderlige indre Bevægelse, der opstaaer, naar store Forventninger love at forandre og forbedre en bestaaende pinlig Stilling, uden at Øieblikket er kommet, der opfordrer til en bestemt Virksomhed. Naar den store Masse af Folket ogsaa er tilbøielig til at behandle det Bestaaende som uforanderligt, lever sorgløst fra den ene Dag til den Anden, og pludseligt, som om der indtræffer noget aldeles uventet, lader sig overraske af det, der lader sig forudsee endog af den Ukyndigste, endog ved en kort overfladisk Betragtning; saa forholder det sig dog anderledes, naar de aandigt mere Klartseende overse det, der nærmer sig vældigt, og allerede er abnet dunkelt, i dets rystende Følger; en Bevægelse, der engang er opstaaet, voxer da uhyre ikke i et simpelt Forhold, men ligesom den physisk indplantede Bevægelse efter Tidernes og Hurtighedens Qvadrat, bestandigt forøget i sig selv, i ethvert Øieblik multipliceret med sig selv. Den 29de Bulletin var kommen; ethvert vaersomt Udtryk i den sorg-

forgjæves at skjule det grændseløse Nederlag; i de dybere Gemytter rørde der sig en Anelse om en underfuld, daadrig Fremtid med sine Forbaabninger og sin hemmelige Nødsel; den klang først som en fjærn, halvtforstaaelig Stemme frem af det Inderste af de adspredte Sjæle; noget Ulykkeligt syntes den fjærne Stemme at forkynde. Selv den som hidindtil havde troet, at den til Galskab stegne Ærgjærrighed vilde finde sine Skranker i det ødelagte grændseløse Land, kunde ikke troe en saa forfærdelig Begivenhed som en seierrig Hærs Undergang, der i femten Aar havde med stigende Magt udbredt først Beundring, derpaa en ahnende Frygt, saa Skræk og endelig en lammende Forfærdelse over Folkene og deres Herskere, og nu saa pludseligt var truffen af den guddommelige Hævn. Man skulde troe paa en Begivenhed, der — den Eneste i Historien — overgik Seieren selv i det Vidunderlige. Men Underværket var der; uimodsigelige Efterretninger opdyngede sig; den fjærne Stemme nærmede sig; det dunkle, stjærnesvangre Ord klang klarere, tilsidst som en lydelig Opfordring. Da overstrømmede de stærkt indbrydende Bølger de enkelte Gemytters Bredder; da brusede den overstrømmende Flod bestandigt vældigere, da rørde den bedre Tæn-

kemaades længe skjulte og tilbagetraadte Kiim, der omfatte Konge og Fædreland med Troskab og Kjærlighed, sig endog i de Sløveste, og hvad der blev fastholdt under mange Slags Kampe i de bedste ofte tvivlsomt og vækkende, som Troen paa den guddommelige Kjærlighed i de fromme Sjæle, det blev nu i dette Underværkernes Øieblik hævet til tillidsfuld Daad endog i de sløveste Sjæle. Enhver ventede et stort Øieblik, og syntes bevæbnet for det. Og dog var Handlingens Øieblik endnu ikke kommet, men det var allerede modnet i det Indre af mange tusinde Gemytter, og den tilbageholdte Magt, der besværgede Alle, opsvulmede elastiskt, i det den med Længsel ventede den Dag, der skulde forvandle den indre Daad til en Ydre.

Napoleon var, heed det, hemmeligt, alene, ikkun ledsaget af een af sine Hærførere, ilet i en Slæde igjennem Schlesien; en Postmester, om jeg ikke tager Feil, i Haynau havde kjendt ham. I Breslau var Alt i Bevægelse; den sædvanlige Omsorg for Dagen og dens stille Bestjæftigelser var endelig i det huuslige Værelse veget tilbage for denne store Begivenhed, der opfordrende, som en indre Stemme, klang ud af Enhver. Paa Gaderne vrimlede det af Menne-

sker, der hviskede til hverandre; Enhver ventede Befaling til en bestemt Daad, og Alle saae de paa hverandre, som om den Hærfører, der skulde kalde dem sammen, bevæbne og ordne dem, nu maatte pludselig vise sig.

Da ytrede Omsorgen for Kongens Sikkerhed sig først høit. Vilde Lavningerne af den franske Armee, der kjendte den hemmelige Sindsstemning, for at dække Tilbagetogets Sikkerhed, i det af dem besatte Berlin tillade sig Voldsomheder mod Kongens hellige Person? Nu først fremtraad hiin hemmeligt opbevarende Troskab, der havde fundet det rette Middelpunkt for al tilkommende Daad, som var svulmet op under Krigen, og havde vedligeholdt sig stille i det Indre under de langvarige Lidelser, ofte umærkelig for dem, der pleiede den; og alt, hvortil enhver var beredt, havde erholdt sit guddommelige Segl.

Hr. B. v. L., der var dybt greben af denne almindelige Stemning, vendte sig umiddelbart til Kongen. Han bad ham at forlade Berlin og at komme til Breslau, her i det neutrale af Fjenden ikke besatte Gebeet, vilde han, omgivet af trofaste Undersaatter, der vare beredte til at vove deres Liv for ham, være sikkrere end i Berlin, hvor han paa en betænkelig

Maade var i Fjendens Magt. Men i hans egen snævre Kreds fandt man dog dette Skridt, selv i en Tid, da endogsaa den Roligere var tilbøielig til at vove noget Ucædvanligt, noget betænkeligt. Nogle faa Dage efter at Skrivelsen var afgaaet, blev B. v. H. om Natten taget til Fange af Gensdarmer, bragt til Berlin og der sat i Arrest. Den upassende Opfordring af en Enkelt, der ikke var kaldet dertil, skulde ikke bevirke hvad der maatte være Resultatet af de Mænds modne Raadslagning, som Kongen vilde beslutte at betroe sig til. Hvor reent B. v. L.s Sindelag end maatte være, indsaae man dog at enhver Fremtrengen af den Enkelte, endog af den Bedste i dette Øieblik fuldt af en almindelig grændsesløs Bevægelse, maatte gribe om sig som et faretruende Onde og kunde forstyrre den nu saa nødvendige Orden. Netop i saadanne dunkle, dybtbevægede Tider, i hvilke man tydeligt erkjendte at alt Held maatte søges i Herskerens ordnende Magt, var man tilbøielig til at bøie sig i Stilhed under en Magt, som man nu saae træde fornyet, kraftig og uafhængig frem. Kort Tid efter kom B. v. L. tilbage; i et glimrende Aftenselskab, som han gav, og hvor jeg var med, lovede Statskantsl ren at møde; efterat vi

havde ventet i nogen Tid forgjæves paa ham, kom der et Brev, høfligt og fuldt af Anerkjendelser, hvori han undskyldte sin Udeblivelse med uopsættelige Forretninger.

I dette Øieblik følde jeg mig i mit Indre meget forladt, endskjøndt jeg med Glæde hilsede den saa længselfuldt forventede Dags Morgenrøde.

"Sex lange Aar fulde af Lidelser, har Du tilbragt med at vente paa dette Øieblik, som paa det Saligste i Dit Liv; og nu er Du her i en afsidesliggende Stad; de mægtigste Begivenheders Strøm vil ikke berøre denne Egn; i Vesten, midt i det bevægede Tydskland vil det opvaagnende Folks Kraft forene sig; der vil Kamppladsen være for de store Mænd, hvis Fortrolighed og Velvillie har holdt Dig opret i Lidelsernes Dage. Du vil her uvirksom og i en ulykkelig Ørkesløshed lade Dig fortælle som et fremmed Eventyr, hvad Stort det lykkes Dine Venner at udføre!"

Saaledes klagede jeg og var selv i det store Øieblik egenkjærlig nok til at knurre mod Forsynet. Da blev det Rygte, at det, som B. v. L. ønskede og saa dristigt havde yttret, sandsynligviis allerede var besluttet i Berlin; der kom Befaling til at tage et-

hvert disponibelt Lokale i Besiddelse for de høie Embedsmænd, der skulde ledsage Kongen til Breslau. Endogsaa til mig kom der en saadan Opfordring. Lokalet for det physikalske Kabinet og for min Bolig var fuldkommen indrettet; Apparatet var opstillet i de dertil bestemte Sale; i det Auditorium, der var blevet mig overgivet, foredrog jeg allerede Experimentalphysiken, da jeg blev opfordret til at stille Bygningen til Andres Disposition. Jeg troede, at jeg paa det bestemteste maatte protestere imod denne Anmodning; jeg troede ikke, at Kongen, der drog fredeligt ind i en af si.e Provindsers Hovedstad, vilde fordrive Lærerne fra de Lærestole, som han havde anviist dem. Jeg henvendte mig til Hr. von Schuckmann, og blev roligt, hvor jeg var.

Nu indsaae jeg hvor ugrundede mine Klager vare. Gud havde sat mig der, hvor jeg alene kunde være virksom midt i Brændpunktet af en af de største historiske Begivenheder, af en af de mærkværdigste Epocher i Menneskeslægtens Historie. Hvorledes? — Derom havde jeg endnu ingen Ahnelse. Kongen kom; de kongelige Børn ledsagede ham; Hardenberg var ved hans Side; de høieste Embedsmænd, en Mængde Generaler trængde sig sammen her; allerede var Byg-

tet om General Yorks første, store, altopflammende Krigerdaad blevet bekjendt; Krigen var erklæret, endskjøndt endnu ingen Krigserklæring var udstedt. En umaadelig Mængde Mænd, især unge Mennesker, strømmede til Breslau; alle Huse vare opfyldte; det vrimlede paa Gaderne; Scharnhorst var der; Gneisenau blev ventet; en mægtig Fremtids frembrusende Bølger havde grebet alle Gemytter; kun een Tanke opfyldte den sammentrængte Mængde, alt det Øvrige, Beskjæftigelse, Kjærlighed, Tilbøielighed, var kun der, forsaavidt som de bøiede sig under denne Tanke og tjende den. Og dog svævede der et hemmelighedsfuldt, gruopvækkende Mørke over denne Tanke. Kongen havde misbilliget General Yorks glimrende Daad; over ham lod det til, at der svævede en strækkelig Anklage. Den franske, formedelst sin Tænkemaade almindeligt agtede Gesant, St. Marsan, ledsagede Kongen til Breslau. Endnu syntes det tvivlsomt, om man vilde lade General York falde og saaledes byde den almindelige, mægtige Begeistring Trods, og kaste sig i Napoleons Arme, for at kjæmpe imod Rusland, eller om man havde besluttet at forene sig med Rusland, for at erklære Napoleon Krig.

Iblandt den utallige Mængde Fremmede, der kom til Breslau, var ogsaa Kapitain Boltenstern, der af Gneisenau var bleven sendt til Halle, og paa ny op-livede vor hemmelige politiske Virksomhed. Han hørde til Scharnhorsts Disciples, det vil sige, til de yngre Officierer, af hvilke den berømte Lærer, saavelsom ogsaa Gneisenau ventede saa meget i den forestaaende Krig. Her erfarede jeg nu, at den kongelige Opfor-dring til en frivillig Bevæbning vilde læses i den Avis, der udkom næste Dag.

Hele den preussiske Ungdom ventede paa den; men ogsaa i denne — et Afskrift blev forelæst, — var Fjenden ikke nævnet, og da der udspredtes forunroli-gende Rygter, blev der taalt meget frem og tilbage om den lammende Virkning, som man befrygtede af denne Taushed. Spændt, i en glad, men dog tillige ængstlig Bevægelse forlod jeg Selskabet ved Midnatstid. Jeg tilbragde Natten i vilde, urolige Drømme, og vaagnede for saa godt som mueligt, at forberede mig til en Forelæsning over Naturphilosophien, der skulde finde Sted Klokken aatte. Imidlertid gik det, som jeg havde erfaret, mig gjennem Hovedet, og pludse-ligt — min Familie havde jeg som sædvanligt, endnu ikke taalt med, — greb den Tanke mig: „Det staaer

jo til Dig at erklære Krigen; Din Stilling tillader Dig det, og hvad Hoffet vil beslutte, naar dette er skeet, kan være Dig ligegyldigt!" — Jeg tvivlede slet ikke paa Kongens Beslutning, at forene sig med Rusland. At man umueligt kunde opfordre Ungdommen til at kjæmpe for Frankrig, var mig fuldkommen klart; men man kunde have forborgne og, jeg tilstaaer det, for mig ubegribelige Grunde til at holde Fjenden i Uvished, endskjøndt han rigtignok ved denne Opfordring maatte faae Øinene op. „Det kan skee" — tænkte jeg, — „at man, for at vedblive den endnu ikke erklærede Stilling mod Fjenden, vil misbillige Dit Skridt, ja endogsaa straffe Dig. Du vil da sandsynligviis blive sat i Fængsel, maaskee sendt til en Fæstning!"

Hvor ubetydeligt forekom dette mig ikke i en saadan Tid! — At jeg om kort Tid vilde faae min Frihed igjen, forstod sig, som jeg troede, af sig selv. Min Høresal var ikke stærkt besat; de Studerende havde intet rigtigt Begreb om Naturphilosophien, og den tidligere Tids Begeistring var forsvunden; desuden tomde denne Tids voldsomme Bevægelse alle Høresale. Jeg var allerede kommen i Orden i min nye Embedsbolig; Høresalen var i

denne, i den Fløi, i hvilken det physikalske Apparat stod, og hvori min Studerestue befandt sig. En anden Forelæsning over den physikalske Geographi skulde jeg holde fra 11 til 12. Den Første, Naturphilosophiske fandt Sted for de faa forsamlede Tilhørere, og jeg troer ikke, at det ahnede Nogen hvad der bevægede mit Indre. Den Gjenstand, som jeg behandlede, havde beskjæftiget mig i mange Aar, ja, dersom jeg kjæmpede, var det for at vinde den en fri Plads. Da jeg havde endt mine Foredrag, vendte jeg mig endnu til de faa Tilhørere og tiltaelde dem saaledes:

„Mine Herrer, jeg skulde Klokken Elleve holde endnu en Forelæsning; men jeg vil benytte denne Tid for at tale med Dem om en Gjenstand, der er vigtigere. Hans Majestæts Opfordring til Ungdommen, at gribe frivilligt til Vaaben, er udgaaet, eller vil endnu i Dag udgaae til Dem. Denne Opfordring vil blive Gjenstanden for min Tale. Bekjendtgjører min Beslutning allevegne. Om de andre Forelæsninger i denne Tid blive forsømte, er ligegyldigt. Jeg venter saa mange, som Salen kan rumme."

Bevægelsen i Staden var grændseløs; Alt strømmede frem og tilbage; Enhver vilde opsnappe Noget, høre Noget, der kunde give den bestandigt tiltagende

Gjæring en bestemt Retning; Ubekjendte tiltaelde hverandre, og indlode sig i Undersøgelser; de mange Tusinde, der fra alle Kanter strømmede til Breslau, bølgede tilligemed de ophidsede Indvaanere igjennem de propfulde Gader og trængde sig frem imellem de gjennemmarscherende Tropper, Munitionsvogne, Kanoner og alle Slags Vaabenlæs; ethvert Ord, der blev udtaelt, blev, naar det havde Hensyn paa Statens Anliggende, pludseligt og med høi Røst gjentaget af Alle. Endnu var næppe Halvdelen af de to Timer, jeg havde tilovers inden jeg skulde holde min Forelæsning, hengaaet, da en stor Menneskemasse strømmede til min Bolig i en hæftig Bevægelse. Horesalen var propfuld. I Vinduerne stode Mange; Dørene kunde ikke lukkes; Gangen, Trappen, ja endogsaa Gaden indtil i en betydelig Afstand fra mit Huus, vrimlede af Mennesker. Det varede længe inden jeg kunde komme til mit Katheder. Endnu havde jeg ikke seet min Kone. Min Svigerfader, der var kommen til Breslau med Kone og Datter, boede een Trappe høiere oppe hos v. Raumer, min Svigermoder hos os. Denne Tilstrømmen af en saa uhyre Mængde Mennesker var dem ubegribelig; de maatte vel have en ubestemt Ahnelse om min Beslutning. Min Kone

vovede sig ikke ud; ved den Pige, som hun havde sendt for at indhente Efterretning, trøstede jeg hende med, at hun siden skulde faae det at vide. Jeg havde tilbragt disse to Timer i en selsom Tilstand; hvad jeg vilde sige, satte hele min indre Tilværelse i Bevægelse; jeg skulde nu og under saadanne Forhold tale hvad der i fem Aar havde ligget mig centnertungt paa Hjerte; jeg skulde være den Første, der nu offentligt udtalede høit og lydeligt, at Frelsens Dag nu var kommen for Tydskland, ja for hele Europa; den indre Bevægelse var grændseløs. Forgjæves søgte jeg at bringe Orden i mine Tanker, men Aanden syntes at hviske til mig og at love mig deres Bistand; jeg længtes efter at faae Ende paa denne qvalfulde Ensomhed; kun een Tanke var fremherskende: „Hvor ofte“ — sagde jeg til mig selv, — „har Du ikke beklaget Dig over at Du er bleven henkastet i denne Afkrog af Tydskland; og den er nu bleven det altomfattende, begeistrende Middelpunkt; her begynder en ny Epoche i Historien, og Du tør udtale, hvad der bevæger denne bølgende Menneskemængde!“ Taarer styrtede ud af mine Øine; jeg faldt paa Knæ, en Bøn beroligede mig. Saaledes traad jeg frem iblandt Mængden og besteeg Cathedralen

Hvad jeg taelde ved jeg ikke; endog om man efter Slutningen af min Tale havde spurgt mig derom, vilde jeg ikke have kunnet aflægge Regnskab for den. Det var den trykkende Følelse af ulykkeligt gjennemlevede Aar, der nu fandt Ord; det var den sammenpræssede Mængdes varme Følelse, der nu hvilede paa min Tunge. Jeg forkyndte intet Fremmed. Hvad jeg sagde, var Alles stille Tale, og netop derfor gjorde det stærkt Indtryk. som et Echo af Enhvers egen begeistrede Sjæl. At jeg, ved saaledes at opfordre Ungdommen, tillige erklærede min Beslutning, selv at tage Deel i Kampen, er noget, der forstaaer sig af sig selv.

Da jeg havde endt min Tale, ilede jeg til min Familie, for at berolige den; og efter nogle faa Minutters Forløb stod jeg igjen i min eensomme Stue. „Det er nu gjort,“ — sagde jeg og følde mig saa lettet, som om en tung Byrde var væltet fra mit Bryst. Men nye Sorger trængde ind paa mig. „Nu“ — sagde jeg til mig selv, — „fra denne Time af er Din hele Stilling i Livet forandret; Du er ved Dit Løfte bleven en Kriger, og hvorledes skal denne Beslutning blive udført? Hvad maa der nu skee?“ — Jeg kunde ikke gjøre mig nogen tydelig Forestil-

ling derom. Jeg havde ikke betroet mig til Nogen. Jeg stod fuldkommen raadvild. Pludseligt gik der et Lys op for mig. «Til ham maa Du ile; dersom Nogen vil billige Din Handling, saa er det ham; han vil bedst kunne sige Dig hvad Du har at gjøre.» Jeg tog allerede min Hat, da der ankom nogle Deputerede fra de Studerende. De opfordrede mig til at gjentage min Tale i et større Lokale; de foreslog Fægtesalen, der kunde rumme 5 til 600 Tilhørere, og jeg maatte, endskjøndt ugjærne, give mit Løfte. Det var som om jeg stod paa gloende Kul; men jeg kunde ikke komme af Stedet. Nu strømmede Massen af Lediggjængere ind i min Stue; mig smigrede dette Besøg ingenlunde; dersom jeg blot havde taget dem Ordet ud af Munden, havde de beholdt det for sig selv, som deres helligste Eiendom, der kun var betroet mig for dette korte Øieblik. Endnu vare disse Besøg ikke forstrundne; næsten een ulykkelig Time var henrunden, da Professor Augusti, Universitetets daværende Rector traad ind. Han havde, sagde han, noget yderst Vigtigt at meddele mig i Eenrum. Omendskjøndt denne Tiltale paa en Maade forurolligede mig, var jeg dog tilfreds, da jeg saae min Stue befriet fra de besværlige Besøg. Augusti hørde til min nærmere

Omgangskreds; vi levede i det venskabeligste Forhold. „Jeg kommer“ — sagde han i en meget høitidelig Tone, — „fra Statskantsleren.“ St. Marsan var, saasnart han havde hørt det lydelige Rygte om min Tale, ilet til Statskantsleren. Nogle faa Dage efter meddeelde denne mig selv Indholdet af deres Samtale. „Stig mig engang“ — havde Gesanten yttret, — „hvad dette skal betyde? Vi troe, at leve i Fred med Dem, ja, vi betragte Dem som vore Bundsforvante og nu vover en Universitetslærer at erklære os Krig og det lige under Kongens Øine?“ — Hardenberg svarede den velvillige Ven, hvis betænkelige Stilling han paa enhver Maade søgde at skaane: „Folkets, Ungdommens Sindelag kan ingen Hemmelighed være; Talen kunde vi ikke forhindre; at den blev holdt erfarede vi først da den var endt. Kongen desavouerer den. De kan fordre Satisfaction; De skal erholde den. Men vi tør ikke skjule for Dem at ethvert Skridt imod den ubesindige Taler vil forvandle ham til en Martyr og vække en Bevægelse, der vil sætte os i en stor Forlegenhed og som vi næppe ville være i Stand til at dæmpe.“

Mig lod Statskantsleren vide igiennem Universitetets Rector, at han havde erfaret at jeg var bleven

opfordret til at gjentage Talen næste Dag. Han vilde nu vel ikke hindre mig i at yttre min individuelle Overbeviisning, men bad mig ikke at nævne Napoleons Navn. Af et Slags Instinct havde jeg ogsaa undgaaet dette i min første Tale. Jeg frygtede for at jeg ved at nævne dette Navn vilde berøve Talen dens store nationale Objectivitet, og forlede mig til upassende og lidenskabelige Udtryk. Min Ven gik bort, og endelig kunde jeg ile til Scharnhorst.

Oberst von Boyen (nu Krigsminister), et af de vigtigste, virksomste og forsigtigste Medlemmer af dette lille Broderskab, var netop ankommen og besøgte sin Ven; jeg traad ind, og næppe saae Scharnhorst mig, førend han ilede mig imøde, omfavnede mig og raabte i en hæftig Bevægelse: „Steffens, jeg ønsker Dem til Lykke! De veed ikke hvad De har gjort!“ — Det var min skjønneste Roes. Jeg indsaae, at jeg, en fyrgetyveaarig, stille grublende Lærd, vilde blive en udygtig Kriger; men gaae med maatte jeg, dersom dette Moment skulde have nogen Betydning.

Scharnhorst havde jeg kort forhen lært at kjende; han viisde, som Ældre, der endnu kunne erindre ham, sig ingenlunde som en Officier af den preussiske Parade. Denne store Mand, som Preussen skylder sin

uendelig Meget, lignede paa en vis Maade en Lærd i Uniform; naar man sad ved Siden af ham paa Sophaen, var hans rolige Samtale af det Slags, at jeg bestandigt blev erindret om en berømt Lærd. Hans Stilling var da høist magelig, ja nedbøiet, og han yttrede sig da som en tænkende Mand, der ganske var fuld af sin Gjenstand. Denne var altid betydelig, og omendskjøndt han talede langsomt og roligt, gjorde han dog en uimodstaaelig Virkning og vandt inden kort Tid ikke alene Tilhørernes Interesse, men ogsaa deres uforanderlige Tillid, ja, han beherskede dem saa aldeles, at endogsaa det meest lidenskabelige Menneske, om han endog var af en fuldkommen modsat Mening, blev tvungen til at følge Gangen af hans Tale med en taus Opmærksomhed. Modstanderen saae sig imod sin Villie nødt til at anerkjende det Overfladiske af sin egen Anskuelse ved Siden af hans Grundighed og Indsigt, og om han endog halsstarrigt stræbte at beholde sin egen Mening, vovede han dog næppe at yttre sin Modstand.

Man fortæller om en pavelig Gesant, der var bleven sendt fra Rom til Paris, for at underhandle med Napoleon, paa en Tid da han gjorde Fordringer til Paven, som denne aldeles havde besluttet at

afslaae, at Gesanten ved sin standhaftige Opposition bragde Keiseren fuldkommen til Fortvivlelse. Endelig forlod Napoleon forbittret Værelset og befalede Gesanten at blive indtil han kom tilbage. Han lukkede Døren i Laas og vendte først tilbage om Aftenen og troede nu ved Hunger og Kjedsomhed at have gjort Gesanten tilstrækkeligt tam. Men da Samtalen efter en kort Undskyldning skulde begynde igjen, begyndte den Geistlige uden at svare et Ord paa Undskyldningerne ganske roligt der, hvor Underhandlingerne vare blevne afbrudte og i den samme Retning, som om der slet ingen Afbrydelse havde fundet Sted.

Ganske paa den selvsamme Maade, men uendelig større viisde Scharnhorst sig. Hvad han efter modent Overlæg havde besluttet imod Napoleon, opgav han aldrig; hans Sindelags rolige Standhaftighed beherskede den hemmelige Kamp, endog naar han syntes at bukke under; de seirende Fiender vidste det og frygtede ham meest, naar det lod som om de havde overvundet ham.

Saaledes var jeg engang ved Laon fra Høiene ved Staden Vidne til en Kamp, hvori en russisk Quarrée hæftigt blev angreben. Det lykkedes ikke Fienden at adsplitte den tæt sammenpræssede Masse.

Nu udstrakte den sig mere og mere i Længden, som et tæt uadskilleligt Heelt; som i Slangebugter snoede den sig hist og her, og forandrede bestandigt Skikkelse, men enhver Bevægelse, der ofte lignede et Tilbagetog, forøgede Massens modstræbende Tæthed, istedetfor at gjøre den løsere.

I denne et stort historisk Sindelags Standhaftighed syntes Preussens tilkommende Skjæbne at hvile, midt i de ulykkeligste Forhold sikret for et sig nærmende Øieblik; det var den sidste aandige Fæstning, der aldrig overgav sig; Commandanten kjendte de bestandigt vorende Farer ved Angrebet fra inden og uden, men ogsaa sin Fæstnings Styrke, ligesom deres uovervindelige Troskab, som han satte i Virksomhed hvis hele Tilværelse han beherskede og styrede, som han, ikke som en fortærende Ild, men som et gjennemtrængende Livslys, bestandigt forstod at oppvarme og begeistre. Saaledes fandt Krigen med Frankrig bestandigt Sted, under den, som man skulde troe, fuldstændige Underkuelse. Folket greb i alle Egne til Vaaben ligefor Fjendens Øine, og Scharnhorst, der repræsenterede Folkets Samvittighed, rystede det dybest, da han saae sig fornedret til at indgaae Forbund med Fjenden. Saaledes taler Samvittigheden

altid lydeligere i de bedre Mennesker jo dybere de synke, og det største Fald fremkalder den dybeste Anger, men ogsaa den bestemteste Kraft til et for- nyet Liv.

Kun faa kjendte Scharnhorsts Virksomhed; den yttrede sig i Londom, ikke som noget Frygtsomt, men som noget uendelig Stærkt, Uovervindeligt, og alle de berømte Hærførere og bedre Krigere saae til ham, som til det uforanderlige, levende Middelpunkt. Saa- ledes naaede det sammentrængte Livsprincip endog ud over Preussens Grændse, langt ind i de mæg- tigste europæiske Stater, og de forræderiske, med Fien- den forbundne Modstandere hjemme, i England, som i Østerrig, ahnede, endog naar de ikke kjendte den, en saadan Gestalt, der for dem var en uovervindelig, og mod hvilken de ikke formaaede noget.

Det var rørende at iagttage den dybe Hengiven- hed, den grændsesløse Ærefrygt, der altid yttrede sig, naar Talen var om Scharnhorst; endog de meest Trodsige, der med humoristisk Critik tilintetgjorde alt, hvor der udmærkede sig, forstummede, ja syntes at forvandle sig.

Ved Siden af denne store Mand stod jeg nu i mit Livs meest oprørte Øieblik, for at han skulde

styre mine nærmeste Skridt. Min Tilbøielighed til, ikke alene frivilligt at stille mig til Kamp, men ogsaa at fastholde Frivilligbedens Princip i de Troppekorps, som man dannede, havde allerede bestemt udtalt sig. Jahn var kommen til Breslau, for der at lægge Grunden til et frivilligt Corps, der skulde føre den lille Krig paa en selvstændig Maade. Oprindelsen til denne krigeriske Retning var dybt grundet i den daværende Tids Eiendommelighed, ja den dannede et saa væsentligt Element af den, at den, der, som jeg, ikke var tilbøielig til at slutte sig til den, dog maatte erkjende dens store Betydenhed, ja, var tvungen til at ære den. Den Beslutning at træde ind i et af de Detaschementer, der vare underordnede den staaende Hær, svævede rigtigt nok instinktmæssigt for mig fra det første Øieblik af; jeg glædede mig da General Scharnhorst understøttede denne Tanke. „Vi kunde vel“ — sagde han, — „strax ansætte Dem i et Hovedqvarteer, hvor De vilde finde en Virksomhed, der mere stemmede overens med Deres forrige Liv; men det er godt, at De lærer at kjende Tjenesten fra neden af, og hensigtsmæssigt, at De, i det mindste i Begyndelsen af Krigen, lever midt iblandt den Ungdom, som De har begeistret.“ — Scharnhorst kunde,

som det forstaaer sig af sig selv, byde over den Maade, hvorpaa jeg skulde være virksom, og jeg blev af ham opfordret til strax at henvende mig med et Bønskrift til hans Majestæt, for at udbede mig den kongelige Tilladelse til at turde tage Deel med i Krigen paa en Maade som hans Majestæt selv vilde bestemme. Jeg var nu beroliget og det voldsomme Oprør havde forvandlet sig til en bestemt, ordnet Daad. Ansøgningen overrakde jeg Dagen derpaa Kongens daværende Fløiadjutant, Hr. von Thiele, nuværende Generallieutenant og Statsminister, og jeg erindrer endnu bestandigt med Glæde den Venlighed, med hvilken jeg blev modtaget af denne fortræffelige Mand, hvis Velvillie og Godhed har været mig en Støtte i min høie Alder, og hvis Tillid har gjort mig lykkelig. Nogle Dage efter erholdt jeg en kongelig allernaadigst Skrivelse af følgende Indhold:

„Jeg bevidner Dem min hele Velvillie over at De ikke alene har opmuntret Tilhørerne ved Deres Forelæsninger ved Universitetet til nu da Faren er størst at hellige sig til Fædrelandets Forsvar, men ogsaa selv vil opoffre Dem til dette ærefulde Formaal. I det jeg til den Ende fritager Dem fra Deres nærværende Embede indtil Omstændighederne

ville tillade Dem at overtage det igjen, ønsker jeg oprigtigt at det Exempel, ved hvilket De vil foregaae de unge Mennesker i den alvorligste Udøvelse af Deres Pligter imod Fædrelandet, maa virksomt bidrage til, at opflamme dem til en freidig Opfyldelse af dem."

Breslau, den 11. Febr. 1813.

Friedrich Wilhelm.

Jeg henlevede de faa Dage, der hengik indtil jeg erholdt den kongelige Skrivelse, som man kan begribe, i den største Urolighed. Forelæsningerne havde ophørt og jeg var given til Priis for de ubestemteste Forestillinger om min tilkommende Virksomhed. Jeg tilbragde denne Tid saa meget mere ubehageligt, som jeg bestandigt holdt det Skridt, som jeg havde gjort, hemmeligt for min Familie. Kun til min Svigerfader havde jeg betroet mig ganske og aldeles; han billigede Alt, og erkjendte Nødvendigheden i, efter det, der var skeet, at gjøre Krigen med.

Imidlertid blev jeg hele Dagen bestormet af Studerende, ikke alene Breslauere, men ogsaa Berlinere, ja af Gymnasiasister og unge Mennesker af enhver Stand. Jeg kunde kun optegne deres Navne, og fortrøste dem med det ventede kongelige Svar.

Antallet af dem, der meldte sig, oversteeg virkelig allerede dem, der vare bestemte for de enkelte Detaschementer, i den Grad, at jeg allerede derved kom i Forlegenhed, da min tilkommende Stilling desuden var saa ubestemt.

Jeg var forelobigen beskiæftiget paa en Maade, der rigtigt nok var mig meget fremmed og som jeg ikke havde kunnet udføre uden venskabelig Hjælp. Iblandt de unge Mennesker, der forsamlede sig omkring mig, var der især en Dansk, S., der senere, da Forretningerne udvikklede sig mere og mere, formeligt agerede min Secretair i det Bureau, som det var blevet nodvendigt at oprette, og ledede alt med den største Dygtighed. Dette forunderlige Menneske havde egentlig ikke studeret paa noget Universitet; han hørde, om jeg ikke tager feil, til de Jurister, som man i Danmark pleier at kalde de Danske, og som ikke underkaste sig den strængere Examen i det latinske, men kun en meget lettere i deres Modersmaal. Han havde arbeidet paa flere Comptoirer og erhvervet sig stor Færdighed; men ifølge hans egentlige Stræben var han en Digter og havde ladet trykke et Bind lyriske Digte. Han levede saaledes en Tid lang i Kjobenhavn, digtende og sandsynligviis tjenende for sit Brød.

Hvorledes han havde erholdt den til hans Reise nødvendige Sum, er mig ubekjendt. Han gik til Wien, og synes, efter hans Forsikkring, at have levet der i et meget fortroligt Forhold til Friedrich Schlegel. Han var virkelig meget vel underrettet om mange mig ogsaa bekjendte Forhold. Kort førend Kongens Ankomst til Breslau var han kommen hid og jeg havde modtaget ham som min Landsmand, med Velvillie. Nu besluttede han at melde sig som Frivillig og at gjøre Krigen med. Han var udentvivl virkelig greben af den almindelige Begeistring, men hans Stilling tvang ham ogsaa dertil, thi jeg opdagede snart at han fuldkommen var blottet for Penge.

Der hengik nogle Dage, og jeg var endnu i Uvished om min egen Stilling, da jeg erholdt følgende allerhøieste kongelige Skrivelse:

„Med Hensyn paa mit Svar af 16de d. M. vil jeg hermed meddele Dem Tilladelse til at bære Officiersuniformen ved den Troppeafdeling, som De har valgt at gjøre Tjeneste ved, hvorefter De ogsaa vil forrette Officierstjeneste, indtil jeg finder Anledning til at befordre Dem fra Volontair til virkelig Officier, og kan De retfærdiggjøre Deres Fordring paa denne

Begunstigelse hos Commandeuren for Gardejægerbataillonen ved nærværende Skrivelse.

Breslau, den 20. Febr. 1843.

Friedrich Wilhelm.

Paa samme Tid erholdt Generalmajor von Scharnhorst følgende Skrivelse, der endnu er i min Besiddelse.

„Paa Deres Skrivelse af 18de d. M. har jeg tilladt Professor Steffens at bære som Volontair den Afdelings Officieruniform, ved hvilken han vil gjøre Tjeneste, og da han efter Deres Angivelse har valgt Jægerdetaschementet af Gardejægerbataillonen, saa har jeg gjort Major von Jagow opmærksom paa, at Steffens vil yde ham god Tjeneste ved Dannelsen af Detaschementet, og anbefalet ham at betjene sig af ham.

Breslau, den 20. Febr. 1813.

Friedrich Wilhelm.

Til Generalmajor von Scharnhorst.

Nu havde min Virksomhed vistnok en fuldkommen bestemt Retning. Kapitain von Boltenstern, der fra Halle var min fortrolige Ven, blev min Kompagnichef, og lærde mig forelobigen ved en dertil af ham betaelt Sergeant af Kompagniet, at exercere med

Gevær. Herved tildrog der sig en latterlig Begivenhed. Da Alt var overfyldt, blev ethvert nogenlunde passende Rum benyttet for at indexercere det frivillige og ellers indkaldte Mandskab. Gaarden i min Bolig blev ligeledes benyttet dertil. En gammel Kone, der forrettede alle Slags Tjenester hos min Familie, saae en Dag hvorledes Underofficieren undertiden greb de keitede unge Mennesker utaalmodigt i Skuldrene, stødte dem i Ryggen for at trænge Brystet frem, ja vel endogsaa foer dem med knyttet Næve under Hagen for at faae dem til at rette Hovedet i Veiret. Hun havde hørt at jeg ogsaa erholdt Underviisning i Exercitsien og styrtede grædende ind til min Kone, i den Forudsætning, at jeg maatte underkaste mig en lignende Behandling. Det var nu rigtignok ikke Tilfældet; min Sergeant var overordentlig høflig, men jeg vil dog ingenlunde paastaae at jeg hørde til de bedste Recrutter.

Imidlertid kunde jeg ikke opoffre uden en kort Tid til denne Øvelse; min Hovedforretning var endnu bestandigt en ganske Anden. I mit Bureau fandt de meest vidtløftige og indviklede Forretninger Sted; over enhver Frivillig, der meldte sig, maatte der optages en Protocol, for at man, naar det fordredes,

kunde give Oplysning om hans personlige Forhold. Flere tusinde Frivillige kom til mig; mange Generaler, der ønskede at erholde Frivillige for Detaschementerne af deres Regimenter, bæredte mig med deres Besøg, og jeg havde nok at gjøre for at fordele de unge Mennesker, der Alle vilde tjene i Gardedetaschementerne, nogenlunde lige, i det jeg søgte at overtale dem til at slutte sig til de andre Bataillioner, da Gardedetaschementerne snart havde naaet det bestemte Antal. Jeg erholdt, som en begunstigende Undtagelse, Tilladelse til at overskride dette Antal — om jeg ikke tager feil, to Hundrede — med Halvtredsindstyve.

Men nu opstod der en Strid mellem dem, der havde meldt sig. De unge Mennesker nemlig, der havde sluttet sig til de andre Gardebataillioner, erholdt Tilladelse at bære Sølvtresser istedetfor de hvide uldne Baand, som den simple Mand bar paa Kraven. Gardejæger-Compagniet havde gule uldne Baand, og mange af de Studerende, der meldte sig, og helst vilde tjene i disse Detaschementer, gjorde Fordring paa Guldtresser. Mig var det, det maa jeg tilstaae, ubegribeligt, hvordan man i et saadant Moment af den høieste nationale Bevægelse, om man end var nok saa

letsindig, kunde tænke paa saadant Noget. Men Boltenstern stemmede fuldkommen overeens med mig i at afvise denne Fordring paa det Bestemteste. Jeg betragtede det som et særdeles lykkeligt Forhold af den store Tid, som vi levede i, at den mere dannede Ungdom af de høiere Stænder blandede sig med de Ringere; disse fandt sig ærede derved, og et sædeligt dannende Element maatte, som jeg haabede, trænge, om ogsaa kun langsomt ind i Massen af Krigerne, og hæve den. Men nu fandt der netop en Omstændighed Sted ved Garde-Jægercompagniet, der gjorde at de Frivillige nødvendigt maatte behandles paa samme Fod, som den gemene Mand. Denne Sidste var virkelig mere dannet, end den simple Soldat ellers pleiede at være. Mange vare Skovriderssønner og i det Hele kunde de vel i enhver Henseende sættes ved Siden af et ikke ringe Antal af Detaschementet. Vi paastode derfor: at Enhver, der vilde slutte sig til os, maatte bære uldne Baand som Compagniets øvrige Mandskab, og overhovedet, saa længe Krigen varede, behandles paa samme Fod som det. Tilløbet var saa stort, at vi ingenlunde frygtede for, at vi derved skulde erholde et ringere Antal. De ædleste unge Mennesker understøttede vor Anskuelse og billi-

gede den høit. Nogle Mænd, der nu beklæde høie Poster, ville vel erindre denne Strid og hvor levende de erklærede sig for os. Det var tilsyneladende en smaalig Sag, men ingenlunde ligegyldig for den Tænkemaade, der yttrede sig den Tid.

En venskabelig Kamp af en anden Art fandt nu Sted. Det lützowske Corps dannede sig i Breslau og ganske i Nærheden af mig. Jahn beboede det gyldne Scepter, en Gjæstgivergaard i den samme Gade, hvori jeg boede; faa Huse fra mit var det jahnske Hværverhuus, ligesom min Bolig var Hværverhuset for Detaschementerne. Det var naturligt, at et saadant Frikorps havde noget meget Tiltrækkende for Ungdommen; det digteriskt Dristige kunde, som man forudsatte her, yttre sig mere bestemt; det var Krigens fyrige Lyrik, som den ogsaa senere viisde sig i Körners Digte og opflammede Gemytterne i alle Egne af Tydskland. Det var i Sandhed en herlig Tænkemaade, der ved sin sædelige Frihed forædlede og styrkede den hele Krig, som yttrede sig høit ved Dannelsen af dette Frikorps og i dets senere Bedrifter.

En Ahnelse om et Sindelag, der siden vilde uddanne sig mægtigere, var allerede opstaaet i mig; jeg havde hørt Ytringer om Tydsklands tilkommende

Omdannelse, der syntes mig betænkelige, dobbelt betænkelige fordi de ikke sjeldent bleve yttrede af de ædleste, kraftigste og driftigste Mænd. Netop denne Ahnelse bevægede mig til, at holde mig bestemt til det, som jeg vilde kalde Krigens legitime Masse. Schiller havde som Digter en mægtig Indflydelse; ved ham oplevede Erindringen om tidligere Krigstider. men især om Trediveaarskrigen, igjen. Det er bekjendt hvor ofte man taelde om Holks vilde Jagt, men, omendskjøndt jeg ikke miskjendte Værdien af dette friere Element, men meget mere skattede det høit, troede jeg dog, at min Alder, saavelsom min Stilling bød mig at hylde en modsat Retning og at henvende mig did, hvor de ordnede Masser, ledede af fortræffelige Helte, skulde afgjøre Folkenes dunkle Skjæbne; erkjendte jeg i Frikorpset Krigens lette Lyrik, saa skulde her dens ophøiede Epos udvikle sig. Det var mig ikke vanskeligt, at gjøre Ungdommen begribeligt, at den traad de betydeligste Begivenheder nærmere, naar den tjende i den store Hær. Det var et her for første Gang udtaelt Sindelag, der blev vigtigt for mit hele tilkommende Liv og er det endnu. Det havde kunnet oplyse mine Modstandere med Hensyn til den Stilling, som jeg siden indtog som Skribent.

Men førend jeg endnu selv traad udrustet og uniformeret ind i Krigernes Rækker, fandt jeg en anden vigtig Forretning. Jeg maatte nemlig bære Omsorg for at faae Detaschementets Frivillige klædte. Dette vilde nu have været mig fuldkommen umueligt, dersom jeg ikke var bleven understøttet af min Landsmand S. De Summer, der vare nødvendige dertil, erholdt vi ved frivillige Bidrag, der strømmede til fra Breslau og fra alle Egne af Preussen. Det er bekjendt hvorledes man i dette Begeistringens Øieblik med grændseløs Iver kappedes om at udmærke sig ved rige Gaver. Den Gjærrige greb til sine ængstelig sammensparede Skatte; de, som ingen Summer havde at byde over, solgte Ædelstene, Guld og Sølvtøi, og ligesom Mødrene ikke sjeldent selv bevæbnede de omt elskede Sønner, og sendte dem i Krigen, saaledes syntes Alle begeistrede og helligede. En lav og gemeen Tænkemaade, der ellers sædvanligt yttrede sig ubekymret, i de Former, i hvilket Selskabet ellers pleiede at skaane den, vovede sig i disse skjønne Dage næppe frem. Udmærkede Embedsmænd stillede sig, som om det var Noget, der forstod sig af sig selv, i Række med den simple Soldat; Folk i høie Stillinger syntes villigt at adlyde Befalinger af dem, der ellers

vare deres Underordnede, naar disse, som en tidligere Tjeneste gjorde mere dygtige, bleve satte over dem. At give og modtage, Gaver og Bortgiven syntes fuldkommen at have tabt sin forrige Betydning. Den, der har oplevet denne et mægtigt nationalt Sindelags Storm, saae det, der efter en Spidsborgerlighed, der i et heelt Aarhundrede var bleven herskende i Fred, maatte vise sig som utroeligt og æventyrligt. Rigtigt nok var det, der før var stift, og nu var blevet flydende, ikke reent, og som de vældige Bølger, naar de bruse om de høie Bjærge, fordunkle og plumre Vandet med omrodet Jord, kom ogsaa her det Inderste, ja det Ureneste af den menneskelige Sjæl til Syne; men det Haardeste blev sønderknuust, de ellers uovervindeligste Masser bleve gjorte bevægelige og maatte følge Retningen af den Strøm, der beherskede Alt.

Statskantsleren havde overdraget Hofraad Heun, der ellers var bekjendt som Romanskribent under Navnet Clauren, Indsamlingen, Fordelingen, Beregningen og den offentlige Bekjendtgjørelse af disse Pengebidrag, og til ham henvendte jeg mig aldrig forgjæves, naar jeg maatte betale Haandværksfolkene. Nogle Bidrag bleve udbetalte umiddelbart til mig

selv, og naar Summer af nogle tusinde Daler befandt sig i mine Hænder, endog kun for en kort Tid, var jeg midt i den største Travlhed, der ingen Ro lod mig dog i en skrækkelig Ængstlighed. Thi under alle Livets Forhold havde jeg hidindtil paa enhver Maade søgt at holde betroede offentlige Penge borte fra mig. Naar jeg var i Besiddelse af dem, følde jeg altid den utroeligste Uro.

Man havde i Begyndelsen givet fattige Frivillige Penge, for at de selv skulde besørge deres Udrustning, og det skeede da undertiden, at ikke ubetydelige Summer forsvandt i en munter Jubel og bleve drukne op til Landets Bedste. Jeg havde strax fra Begyndelsen af besluttet kun umiddelbart at give de Frivillige Klædningsstykker, Vaaben og overhovedet hvad der hørde til deres Equipering. Haandværksfolk arbeidede derfor Dag og Nat, og min daværende Bataillonschef, den nuværende General von Jagow, gjorde mig det Forslag, i en Hast at uniformere halvtredsindstyve af de smukkeste unge Mænd, og forestille dem for hans Majestæt. Jeg vilde, jeg maa tilstaae det, ikke have havt en saa roesværdig Opmærksomhed. I en utrolig kort Tid vare disse Mænd equiperede; jeg erholdt den kongelige Tilladelse til at forestille dem

og de toge sig virkelig meget godt ud. Kongen modtog os i sit Palads, og til Mærkværdighederne hører det, at den ellers ogsaa som Digter bekjendte Hofraad Bürde stillede tre Sønner, skjønne, velvorne Ynglinger, der ragede frem over alle de Andre, som Frivillige. Bürde havde ellers været Secretair hos Statsministeren, Grev von Haugwitz og var Kongen ikke ubekjendt; hvor maatte det ikke overraske ham behageligt at see alle en Digters Sønner indviede til deres Fædrelands Tjeneste! Bataillonschefen var allene tilstede, og jeg var i civile Klæder, fordi min Uniform endnu ikke var færdig. Hans Majestæt vendte sig med en høist naadig Tiltale til den første Præsentation af de preussiske Frivillige og yttrede sig derpaa til mig i Ord, der evigt ville forblive mig uforglemmelige. Denne Audients blev snart bekjendt; jeg kunde, da jeg var afstediget af Kongen, ikke strax vise mig i min Bolig, og var forbauset, da jeg vendte tilbage og saae en Mængde Equipager holde udenfor mit Huus. Det var betydelige Mænd af Kongens Følge og flere Generaler, der bearede mig med et Besøg, for at ønske mig til Lykke. Virkelig maatte den Udmærkelse, der var bleven mig til Deel i en saa bevæget Tid, overraske; de lykkeligste Følger for

min tilkommende Stilling forekom disse venligtsindede Besøgende visse; men der gives intet Menneske, der er mere uskikket til at benytte saadanne Forhold, end jeg. Det er kun alt for naturligt, at en Lærd, der i Krigens Løb kun var i Stand til at gjøre ubetydelig Tjeneste, vilde blive forglemt, og at Erindringen om ham gik uformærket forbi med den Begeistringens Storm, der gik forud for den store Kamp, og i hvilken han havde havt den Lykke at blive hørt. Derfor blev min Tale til Studenterne, hvor stor Bevægelse den endogsaa havde fremkaldt i den overfyldte Stad, dog intetsteds omtalt offentligt. Jeg agtede det ikke, eller rettere sagt, jeg tænkte ikke derpaa. Imidlertid overraskede den Maade, hvorpaa jeg blev nævnet i de Breslauer, og som jeg nu seer, om end ikke saa paafaldende, i de Berliner-Blade, mig ikke lidet. Hr. Heun, der bekjendtgjorde de leverede Bidrag, havde nævnet en fortræffelig Kone, der skjænkede sine Smykker, og en ædel Dreng, hendes Søn, der sendte sine Sparepenge. Imellem Begge læser man: „Professor St. stiller sig selv.“ — Men stort maa det Indtryk dog have været, som min første Tale til de Studerende og Rygtet om den havde gjort. Min Alder, min Stilling som Lærer ved Universitetet kunde af alle

preussiske Undersaatter næst efter Geistligheden først befrie mig fra Krigstjenesten; endelig maatte min Stilling som Familiefader dog ophæve enhver Undskyldning for lignende og dog ikke saa bestemte Tilfælde. Der indløb Breve fra Mænd, der vare mig fuldkommen ubekjendte, og som søgde at retfærdiggjøre sig fordi de ved deres ganske eiendommelige Stilling vare forhindrede i at følge mit Exempel.

Læseren vil undskylde mig, naar jeg her gaaer noget tilbage og omtaler en personlig Begivenhed, der havde fundet Sted for eller aatte Uger før. Selskabet for fædrelandsk Cultur helligholdt, som sædvanligt sin Stiftelsesfest. Beretningen om Selskabets Virksomhed i det henrundne Aar bliver ved denne Leilighed forelæst, men først bliver Forsamlingen aabnet med en Tale, som man overlod til mig at holde. Det var i December 1812, og den strænge Kulde, der blev saa fordærvelig for den flygtende franske Armee, herskede ogsaa i Breslau. Netop som jeg vilde forlade min Bolig, erholdt jeg Efterretning om Rygter, der gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Det var Breve fra Halle, der fortalte mig, at den west-

vhalfke Regjering havde, urolig over den franfke Armees betænkelige Stilling, besluttet sig til at skaffe mine Venner fra Halle, der sadde fangne i Cassel, til Frankrig. Rygtet var til Lykke falskt, men det Indtryk, som det gjorde paa mig, var skrækkeligt. Jeg gik dybt bevæget til det forsamlede Selskab, og holdt der en Tale, der omhyggeligt udarbeidet, som jeg troer ikke hørde til de meest Mislykkede af dem, som jeg har ladet trykke. Man finder den i en Samling mindre Opsatser, der udkom i Aaret 1823 under den Titel: „Gammelt og Nyt." Da Talen var holdt, Beretningen sluttet og Selskabets Directører og Ordførere vare blevne valgte, forsamlede vi os til et Maaltid i en stor Sal. Denne var nu bitterlig kold; jeg sad ved Bordet i en tyk Overkjole og med Filtskoe paa Benene; Kulden forstyrrede enhver Samtale; Angsten for mine Venner greb mig i mit Inderste, og gjorde mig det næsten umueligt at nyde Noget. En halv Flaske Viin af den fletteste Sort kunde hverken opvarme eller opmuntre mig. Jeg stod op for i Stilhed at gaae bort og hilsede i Forbigaaende min Ven og Collega Link. Han tilligemed nogle Andre havde bedre forstaaet at beskytte sig imod Kulde. Champagneren havde sat dem i det bedste Lune, og

de overtaelde mig til at tage Deel i deres muntre Lag. Det var ikke den forste Gang i mit Liv, at jeg gjorde den Erfaring, hvorledes en til Fortvivlelse grændsende Stemning pludseligt forvandler sig til den Modsatte, der da næsten uundgaaeligt erholder et vildt Præg. Ny Champagner blev bestilt, for at opvarme og opmuntre mig, og jeg nedsyllede snart flere Glas efter hinanden. Mængden af den Viin, som jeg havde nydt, var sikkert ikke større, end jeg kunde taale den; jeg troede ikke at spore Andet, end en velgjørende Opvarmelse og en forandret Stemning. Saaledes vilde jeg nu forlade Salen; men da jeg traad ud i den hæftige Kulde paa Gaden, løb alt rundt for mig, og jeg viisde mig i Professorernes Club iblandt Herrer og Damer i en meget exalteret Tilstand. Hvad der egentlig foregik her, og hvorledes jeg havde opført mig, erfarede jeg af min Ven, Hr. Geheimeraad von Harlem, nu i Ministeriet for Undervisningen, der tog sig meget af mig, og som Ven har fortaelt mig det altsammen igjen. Jeg havde, sagde han, taelt med megen Pathos og især sammenlignet de nærværende Kjøbmænds Krømmeraand med Hansestædernes dristige og store Foretagender i Middelalderen; jeg havde taelt om Fugger og Pirkheimer,

saa at flere anseelige Handelsherrer fandt sig i høieste Grad fornærmede derved. Man kan let forestille sig de høist ubehagelige Følelser, med hvilke jeg vaagnede den Morgen. Lidt efter lidt erfarede jeg hvormeget og paa hvilken for mig ubehagelig Maade denne Aften blev omtaelt i Staden. Imidlertid, hvor ærgerlig og for mig selv uforklarlig denne Begivenhed end var, traad den dog, da den engang var skeet, snart iblandt de Sædvanlige, og blev, da de store Begivenheder satte Alt i Bevægelse, hurtigt forglemt baade af Staden og mig selv. Da man nu erfarede, at jeg havde besluttet at gaae med i Krigen, ja, at jeg var en af de Første, der havde meldt sig, bleve Mange mig besværlige med deres Spørgsmaal, og Nogle satte mig endog i Forbauselse. Jeg led netop i denne Tid meget af Mavekrampe, det sædvanlige Symptom af en arvet Sygdom, som jeg dog snart pleiede at komme mig af. Ikke alene de, der faldt mig besværlige, men ogsaa mange af mine Venner vare meget bekymrede for min Skyld, og troede, at jeg ikke vilde kunne udholde Krigen. Jeg kunde efter en fleeraarig Erfaring berolige dem, thi jeg havde virkelig ofte nok erfaret, at en stærk og vedholdende legemlig Bevægelse var det bedste Middel imod saa-

danne Anfald. Men desuden bebreidede man mig at jeg, uden at være opfordret, vilde udsætte mig for Besværligheder og Farer, og forlade min Familie. Der var En, der spurgde mig, da jeg havde forsøgt paa at gjendrive de andre Bebreidelser, hvorledes jeg havde kunnet beslutte mig til at forlade den skjønne, anseelige Bolig, som jeg først for kort Tid siden var draget ind i. For at blive disse besværlige Mennesker qvit, pleiede jeg da vel at afbryde Samtalen paa en Maade, der afskar enhver Fortsættelse. Jeg hentydede da paa hiin Begivenhed i Professorernes Club og svarede: „Naar man har gjort een dum Streg, maa man lade en endnu Værre følge ovenpaa den, saa bliver den Første forglemt."

Men nu begyndte en Beskjæftigelse, der var mig meget ubehagelig og tillige syntes noget komisk. Den gamle Professor skulde forvandle sig til en begyndende Secondlieutenant og kommandere sin Afdeling. Den Mængde smaa Færdigheder, som man i Ungdommen let erhverver sig og derpaa udøver med en vis instinktmæssig Sikkerhed, syntes mig fuldkommen utilgjængelige. Selv Forskjellen imellem Høire og Venstre vidste jeg kun at erholde ved en Reflexion, der da altid kom for sildigt. Jeg haabede en Tid lang

at en fortsat Øvelse skulde overvinde denne Keitethed, men det viisde sig senere, at dette ingenlunde var Tilfældet, og jeg var og blev den meest keitede Secondlieutenant i den preussiske Armee.

Medens jeg fra Morgen til Aften var beskjæftiget med Bureauforretninger og Kommanderen, to Ting, til hvilke jeg omtrent besad den samme Dygtighed, fulgde de betydeligste Begivenheder paa hverandre og endnu i nogen Tid maatte vi kjæmpe med Tvivl af det ængsteligste Slags; endnu bestandigt var Forbundet med Rusland og Krigen mod Napoleon ikke erklæret. Imidlertid kom Baron Stein, der havde opholdt sig i længere Tid i Petersborg deels for at undgaae Napoleons Forfølgelse, men især for at søge den sidste Redning for det forlorne Tyskland i Rusland, nu til Breslau. Han maatte, da alle Gjæstgivergaarde vare overfyldte, tage ind i en meget Middelmaadig; det var den samme, i hvilken Major von Lützow i Forbindelse med Jahn drev Hværvingen for sit Frikorps. Baron von Stein, der følte sig angreben af den meget hurtige Reise, lod mig vide, at han ønskede at see mig; man kan let tænke

sig med hvilken Begjærlighed jeg greb denne Leilighed til at gjøre en stor Mands Bekjendtskab. Jeg fandt ham i et lille, høist uanseeligt, ja næsten urent Kammer, i Sengen; men endogsaa saaledes imponerede hans Jupitersansigt og bydende Sprog mig. Han talede med Bestemthed, og i det han dadlede nogle af de Forholdsregler, som man havde anvendt, og det endogsaa med Haardhed, yttrede han sig paa en for mig meget smigrende Maade over det at jeg havde taget til Orde i en saa betænkelig Tid. Af ham erfarede jeg nu, at Scharnhorst var reist til Kalisch, hvor Keiser Alexander opholdt sig, at Forbundet med Rusland var blevet sluttet der den 27de Februar, men først af Hardenberg blevet bekjendtgjort Hr. St. Marsan den 16de Marts, næsten sex Uger efter at den offentlige Opfordring var udstedt.

Nu fandt min første Daad for Fædrelandet Sted. Keiser Alexanders Ankomst var bleven forkyndt; der skulde opstilles Tropper paa begge Sider af Gaderne; mellem disse skulde Indtoget finde Sted. Klokken fire om Morgenen forsamlede v. os, og Detaschementet blev revideret, inddelt, ordnet. Vi marscherede til Forstaden, gjennem hvilken Keiseren, der kom fra Kalisch, vilde holde sit Indtog over Hundsfeld;

man ventede ham tidligt om Morgenen. Imidlertid ventede vi forgjæves; Formiddagen gik hen; Middagen nærmede sig; vi begyndte at blive trætte og hungrige; Kourerer jagede imidlertid frem og tilbage, og endelig erfarede vi, at Keiseren endnu var saa langt borte, at vi godt kunde gaae bort i en halv Times Tid. En Ven, der boede der i Nærheden, stillede min Hunger. Solen var allerede gaaet ned og det begyndte at blive mørkt, da Keiseren ankom. Han blev modtaget med Jubel af de i Mængde forsamlede Indvaanere; men denne Jubel vilde uden tvivl have været langt mere frisk og lydelig, dersom de, der havde ventet hele Dagen, ikke havde været udmattede og vare blevne trætte og utaalmodige. Saaledes lærde jeg strax i Begyndelsen at kjende Krigstjenestens Phaser der rigtignok kun ere lidet stikkede til at fremkalde og vedligeholde Begeistringen.

Nu var ogsaa Krigen bleven erklæret i Paris ved Gesanten. General Yorks dristige Daad blev roest af Kongen, ligesom den ligefra det første Øieblik af, da den var bleven bekjendt, var bleven beundret og hilset med Henrykkelse af Folket. Ved ham var det begeistrede Preussen blevet bevæbnet og Hæren organiseret. Fra alle Sider trak Tropperne

sig sammen, da der pludseligt begyndte at udbredes et Rygte, der vel var skikket til at fylde den begeistrede Ungdom, som ventede med bestandigt stigende Utaalmodighed det Øieblik, der tillod den at indlade sig med de forhadte Franskmænd, med Forfærdelse. Man begyndte, heed det, paa høiere Steder, at frygte for Ungdommens frie Sindelag; den næsten demagogiske Stemning, som herskede i Digtet for Landeværnet, ansaae man for en høist farlig, og den blev med Bestemthed misbilliget. For nu at afværge Følgerne, der truede med at blive høist farlige, vilde man ikke sende de Frivillige imod Napoleon, men til Polen. Der, hvor man naturligviis ventede Uroligheder, skulde de sørge for Sikkerheden i Ryggen af Armeen. Naar man betænker at under hele Krigen de umaadelige Strømme af de fremrykkende russiske Krigere marscherede gjennem det udmattede og fuldkommen afvæbnede Land, fyntes rigtignok en saadan Forsigtighed aldeles overflødig. En Ungdom, der var bleven stor i Forbittrelsen over et fremmed Folks Tryk, maatte blive opfyldt med Forfærdelse, naar den, istedetfor at kjæmpe imod den forhadte Fiende, skulde afgive et Slags Politi imod et Folk, for hvilket den, naar den fattede Stemningen i sit eget

Bryst rigtigt, maatte føle Sympathi. Dersom
saadant Forslag virkelig er blevet gjort, dersom d
fandt et forbigaaende Bifald, indsaae man dog snar
at saadanne Skridt, som allerede vare gjorte, ingen
lunde lode sig ophæve.

Aftenerne kunde jeg i denne Tid tilbringe me
min Familie og der indfandt sig ofte interessant
Mænd hos mig; iblandt disse var min fortrolige o
dybsindige Ven Doctor Sibbern, nu Professor
Kjøbenhavn, der rigtignok sagde noget ganske And
hos mig, end hvad han fandt i denne urolige Tid.

Detaschementet blev forlagt til Staden Lissa;
Boltenstern og jeg vare indqvarterede i Slottet, og
Krigslivet havde taget en Begyndelse. Forend det
blücherske Korps, der var forenet med det Wittgen-
steinske, marscherede til Elben, fandt der endnu en
glimrende Revue Sted og jeg skulde nu anden Gang
vise mig som preussisk Officier. Boltenstern gjorde
sig megen Umage for ved den nøiagtigste Undervis-
ning at bibringe mig Saluteringen. „Naar De" —
sagde han, — „er ligeoverfor Kongen, maa De, naar
De strider frem med den," — jeg veed ikke om han
sagde — „høire eller venstre Fod, sænke Sabelen."
— Der fandt endnu adskillige Finesser Sted, som

jeg har forglemt. Dette var nu min Ulykke. Der-
som jeg var marscheret forbi Kongen, ganske som en
Naturmilitair, og havde hilset ham uden det ringeste
Kunstleri, vilde min Hilsen uden Tvivl have været,
om ikke kunstrigtig, saa dog utvungen og anstændig;
men nu randt ulykkeligviis hine udførlige Lærdomme
mig i Sinde. Jeg snublede over mine egne Reflexioner
og Hilsenen mislykkedes saa fuldkommen, at Bolten-
stern, saasnart Omstændighederne tillode det, styrtede
fuld af Skræk hen til mig. Til Lykke var det den
sidste Gang, at jeg, saalænge Krigen varede, blev
opfordret til en saadan Tjeneste. Heller ikke var hele
min Paaklædning indrettet for glimrende militaire
Optog. Som bekjendt er Gadejægernes Officiers-
Uniform meget kostbar. Et Guldarelbaand hænger
over Skuldrene, den sorte Ørns Stjerne sirer Cza-
koen. Jeg havde forelsbigt hverken skaffet mig en
Czako eller et Arelbaand, heller ikke noget kostbart
Skjærf. Jeg bar hele Krigen igjennem den beskedne
Hue, der ogsaa hørde til Uniformen, efter at en Pap-
Czako med et Overtræk af Vorduq var af Regnen
bleven fordærvet paa en af de første Marscher.

Den smertelige Skilsmisse fra min Familie havde
altsaa fundet Sted, og vi droge ud for at møde

Fienden, der med en beundringsværdig Hurtighed efter et saa tilintetgjørende Nederlag drog os farligt rustet imøde.

I det jeg nu efter Hukommelsen nedskriver Fortællingen om det, som jeg oplevede i Krigen i 181[illegible] og 1814, maa jeg sende nogle Ord forud om det, som Læseren bar at vente. Det, der ganske gjennemtrængde mig, det som jeg aldrig tabde af Tankerne, var den store Hensigt af Krigen: at Talen i denne Krig ikke blot var om en Kamp mellem Herskerne, men imellem Folkene; at en Krig begyndte, der skulde holde Statens Ligevægt opret. Denne Ligevægt var for længe siden forsvunden. Frankrigs Herredømme over Continentet var siden Tredivaarskrigen kun altfor afgjort, og de senere Kampe, naar man undertager Frederik den Andens, lignede et Spøgelse, der allerede for længe siden var forsvundet. Et aandigt underkuet Folk kan aldrig fortsætte det ydre Angreb med sandt historisk Held; de Seire, som det vinder, ere kun Skuffelser, og hvor ugunstige end de Begivenheder, der formørkede de sidste Dage af Ludvig den Fjortendes glimrende Regjering, syntes at være, og hvor svagt Frankrig end syntes at være under Ludvig den Femtende, saa vare Franskmændene dog

Europas Herskere. Tydskland især syntes endog at have opgivet sin egen Tænken, og det gjaldt i dette ulykkelige Land for en Ære at være en ubehændig Efterligner af Franskmændene. Ved Hofferne stod den usleste bortflygtede franske Eventyrer høit, og Friseurer, Dandsere, alle Slags Pak kunde gjøre Lykke i de høiere Kredse, naar de nedlode sig til at modtage Æresposter blandt de tydske Barbarer. Endnu aldrig have man oplevet et Exempel i Historien paa en saadan slavisk Nedværdigelse; en frivillig ydmyg Underkastelse, der virkelig syntes at hentyde paa en ringere Grad af Aandsevne. Først da den med Rette over sine Slaver seirende Fjendes Tryk var afgjort, da der blev gjort Anstalter til at qvæle enhver spirende national Tanke, enhver Ahnelse om en eiendommelig borgerlig Frihed i Sjælens Inderste, besynde det, der var oprindeligt hos Folket, nær ved sin Undergang, elastisk at besvare Trykket med et Modtryk. Det var ikke en saadan Krig, som blev befalet af en Herster og udkjæmpet af et Mandskab, der var tvunget dertil: den var allerede bleven besluttet af enhver hæderlig Mand, den blev ført af mange Tusinde, efterat Enhver selvstændigt havde erklæret den. Ligesom ethvert Menneskes indre sædelige

Kampe længe vakle usikkre frem og tilbage, saa at den Kjæmpende ikke selv veed hvorhen han skal vende sig, og Fienden er hjemme i hans egen Leir, indtil det Punkt kommer, da det Spørgsmaal paatrænger sig ham, om han endnu er sædeligt at redde, eller om han skal opgive sig selv? — ligesom da den afgjørende Modsætning fremtræder, og han bliver i Stand til at ahne den før forræderisk skuffende Fjende i enhver forførerisk Maske: saaledes var Momentet af den rene store Modsætning nu traadt frem: det Spørgsmaal, der udgik til Enhver, var strængt, klart, bestemt; men Svaret maatte ogsaa være saaledes. Det er bekjendt, at en stor Deel af Tydskland endnu var i Forbund med Napoleon, at Tydske, forlokkede og beherskede af Frankrig, ligesom under hiin ulykkalige Trediveaarskrig, endnu bestandigt kjæmpede mod Tydske: men hvor ganske anderledes stode Sagerne ikke nu? Det der ikke kunde komme til Klarhed i det forstyrrede tydske Riges skjæbnesvangre, dunkle, inderligt forvirrede Forhold, det fremtraad nu med en skjærende Bestemthed; Modsætningen mellem Frankrig og Tyskland var ikke mere tvivlsom. Napoleons historiske Storhed beroer netop derpaa, at han ikke alene udvortes ved sine Erobringer, men og-

saa indvortes i ethvert Gemyt adspredte Vildfarelser, der havde samlet sig i flere Aarhundreder, og tvang enhver Tydsker til at spørge sig selv om han vilde fuldkommen opgive sig eller bestaae? Denne sædelige, ja religiøse Gjenfødelse vilde rigtigt nok ikke, selv naar Veerne lykkeligt vare overstaaede, være en absolut rensende. Men en national Forvandling havde fundet Sted, og ved enhver tilkommende Vakklen maatte det oprindelige Spørgsmaal fremtræde i sin oplysende Klarhed; det lod sig ikke mere afvise.

Det er mærkværdigt, i saadanne Momenter at betragte Forholdet mellem den i den snævreste og ringeste Kreds indsluttede Daad, og den store Hensigt, der opliver den. Læseren veed, hvad Tydskland var for mig og hvorledes en Tro paa dets aandige Magt, en Ahnelse om Folkets indre Storhed havde grebet mig lige fra min Barndom af. At det Moment, i hvilket jeg lydt turde forkynde en Krig, hvis ydre Kampe kun havde een Betydning for mig, for saa vidt de bleve oplivede af det, der opfyldte mit Indre, ofte stod i en strigende Modsætning til det hvad jeg hørde omkring mig og hvad jeg, tvungen ind i en ubetydelig Virksomheds snævre Kreds var nødt til at udføre, er begribeligt. Men jeg indsaae,

at den umiddelbare Daad maatte tilbagetrænge alt det Overflødige, og ligesom i en Organisation alle Functioner maae tjene den Ene og selv Fordøielsen Tænkningen, om der endogsaa ikke sees i den det mindste Spor af en aandig Proces, saaledes svævede ogsaa den Aand, der oplivede os Alle, over min Omgivelse, som i en umiddelbar Nærhed; og det saa meget mere, som den blomstrende, aandigt opflammede Ungdom omgav mig og opmuntrede mig ikke sjeldent i mørke Timer.

Under vort kjedsommelige Ophold i Lissa — der var udfyldt med Exerceren og andre smaa Krigsøvelser, — og paa vor Marsch igjennem Schlesien og Lausitz til Dresden, begeistrede Tettenborns drissige Tog til Hamborg og Dörenbergs til Lüneburg os. I Dresden fandt jeg Stein tilligemed Moritz Arndt, og kunde, befriet fra den mindre Tieneste, tilbringe flere Dage hos dem. Her traad jeg først den store Tydsker nærmere. Den, der har kjendt ham, ved hvorledes man maatte træde ham med Ærefrygt imøde, dersom man ikke skulde lade sig aldeles overvælde af ham; men den Kamp, som jeg dog mangen Gang havde at bestaae her, var paa en Valplads, paa hvilken jeg havde indøvet mig mit hele Liv igjennem. Jeg kjendte mine Vaaben og deres Virk

ning og forstod at bruge dem. Kampen var venskabelig, men dog ikke sjeldent haard, men jeg var ingenlunde tilbøielig til at give efter, og jo mere afgjørende Striden var, desto klarere syntes det mig at Baron Stein fandt en Fornøielse i at fremkalde den. Han, den umiddelbare Daads mægtige Mand, der greb Øieblikket som det laa for ham, gjennemskuede og beherskede det, var eller yttrede idetmindste at han var en Fjende af Speculationen og angreb mig som en speculativt Construerende ligefrem uden Skaansel og med Haardhed, som om han vilde anstille et Forsøg paa om jeg vovede at bekjæmpe ham. Hans Angreb var mig en Udfordring og jeg modtog den. Jeg blev nogle Gange i Dresden buden til Bords; der var ingen andre Gjæster end Moritz Arndt og jeg. „Eders Constructioner a priori" — sagde han, — „ere tomme Ord, noget jammerligt Skolesnak, og ret egentligt stikkede til at lamme enhver Daad." — „Deres Excellence," — svarede jeg, — „om jeg endogsaa construerer a priori, hvad jeg dog ingenlunde tilstaaer, saa har dog denne formeentlige Construction en praktisk Retning, ellers vilde jeg ikke i dette Øieblik have den Lykke at staae ligeoverfor dem i denne Dragt. Men Bestræbelsen

for at erkjende alt hvad man erfarer i sit Indre, alt, hvad man i Sandhed oplever, i aandig Enhed som det, det er, ikke blot som det, det synes, er ikke et vilkaarligt Foster af denne eller hiin, det er et sandt tydskt, og naar min store Lærer og Ven Schilling herster den dybe nationale Retning, saa er det fordi han, som alle Herskere, er fremgaaet af den." — "Ja" — svarede Stein, — "det veed jeg nok, at den tydske Ungdom er bleven smittet af den tomme speculative Sygdom; Tydskeren har et ulykkeligt Hang til Grubleri, derfor begriber han ikke Nutiden, og har altid været et sikkert Bytte for en mere snild og listig Fiende." — "Deres Excellence," — svarede jeg, — "vel har Ungdommen paa en glædelig Maade reist sig i Masse, dog er et ikke ringe Antal forblevet hjemme. Jeg tor indgaae det Væddemaal at ikke een Eneste af de Smittede er iblandt disse. Hvem er traadt mere dristigt frem, hvem har stærkere opflammet Folket, da det gjaldt om at bekjæmpe Fienden med aandige Vaaben, end de to speculativt grublende Tydskere Fichte og Schleiermacher? At construere a priori," — vedblev jeg, — "finder ofte Sted der, hvor man netop bekjæmper det, og deres Excellence har ført et altfor stort, virksomt Liv, til at De skulde

have havt ingen Tid til at bekymre Dem om vore Grublerier; dog endogsaa upractiskt synes det mig at overse en Aandsretning, der, som De bekjender og beklager, er et af Nationens væsentlige Elementer." — Jeg blev næsten forstrækket over den djærve Frimodighed, hvormed jeg havde yttret mig. Stein larmede og lod som om han var vred, men loe derpaa høit. "Tilsidst" — raabde han, — "er jeg selv en upraktisk Grubler, der taber sig i unyttige Grublerier over denne Grublen." Men jeg syntes endeg at have vundet i hans Gunst ved min frimodige Maade at yttre mig paa, og aldrig var det mig nødvendigere at overse den store Fremtid i dens mægtige Betydning, end den Tid, da mine Beskjæftigelser selv ingenlunde styrkede og opmuntrede mig. Baron von Stein begyndte, som bekjendt, sine vigtige Beskjæftigelser som General-Administrator for alle af Napoleon beherskede tydske Lande, som vi haabede at tage fra den mægtige Fjende, og det efter Grundsætninger, som han selv havde udkastet. Nu beklædte han rigtignok dette vigtige Embede kun in partibus infidelium og Begyndelsen af Krigen forstyrrede det ganske, men, Gud være lovet! blot for en Tid.

I Dresden fandt jeg mange fortræffelige Mænd

af ægte tydsk Sindelag, der beklagede og strængt dadlede den ulykkelige Konges Hengivenhed for Erobreren. Her lærde jeg først at kjende den Modsigelse, der plagede saa mange ædle Mænd, den ulykkelige Strid imellem gammel Hengivenhed for det kongelige Huus og Kjærlighed til det store Folk, for hvis Befrielse vi kjæmpede; hvor en saadan indre Kamp paatrænger sig, og ikke lader sig afvise, har den noget frygteligt Sønderrivende for renere Gemytter; og hvor man end seer hen, føler man sig dybt saaret. Der, hvor det sørgeligste Nederlag, som man har oplevet, viser sig som en ulykkelig Seier, viser enhver Seier sig ogsaa som et beklagelsesværdigt Nederlag. Disse Mænd og iblandt dem flere, der beklædte betydelige Embeder i Staten, forsamlede sig omkring mig, og naar jeg iblandt dem i Særdeleshed nævner den nylig afdøde Kunstner Professor Hartmann, saa skeede det især fordi jeg under Vaabenstilstanden traad i en Forbindelse med ham, der blev mig meget vigtig.

Efterat vi i Dresden havde udhvilet os næsten i en heel Uge, gik vor Marsch videre og jeg tiltraad igjen mit Embede som Second-Lieutenant. Dette Liv var mig rigtigt nok nyt og paafaldende nok. De Tropper, til hvilke jeg hørde, rykkede langsomt frem.

Ofte naar vi vare i Nærheden af en General eller hvilede et Par Dage, blev jeg af denne buden til Bords, men noget Betydeligt oplevede jeg ikke; kun min uovervindelige Keitethed i den ringere Tjeneste viisde sig bestandig mere bestemt.

En indre Strid imellem de Frivillige og de gamle Militaire, der mangen Gang følde sig fornærmede ved Ungdommens ofte ubundne Begeistring, var vel uundgaaelig. Mange Mænd, der vare dannede i Krigstugtens strænge Skole frygtede for, at Frivilligheden, saaledes som den nu syntes at herske, vilde være et forstyrrende Element i Krigen, og mangen Officier ansaae det for sin Pligt at underkue den. Omendskjøndt jeg nu i Begyndelsen af Krigen, og saaledes som Ungdommens Stemning var mig bekjendt, ingenlunde deelde denne Frygt, men meget mere dagligt oplevede en fuldkommen Underkastelse under Forhold, der vare saa bydende, som den strænge og ubetingede Lydighed i den preussiske Armee, fandt jeg dog senere kun altfor ofte Leilighed til i høieste Grad at dadle den offentlige Stemmes Uretfærdighed, der ikke sjeldent paa en høist ubillig Maade overseae og miskjendte de preussiske Officierers høihjertede Opofrelse. Ligesom jeg allerede faa Aar efter Krigen

fandt Leilighed til at yttre min Overbeviisning om dette Forhold, vil det ogsaa senere være en Gjenstand for, som jeg troer, ikke uinteressante Betragtninger. Saaledes lærde jeg nu ogsaa at kjende og forklare mig Grunden til nogle Officierers ikke sjeldent uudgaaelige Antipathi. Men hvad man saaledes gjør til Gjenstand for en besindig Betragtning, bliver, jo rigtigere vi opfatte det, ikke blot undskyldt, men endogsaa retfærdiggjort, ikke blot skaanet, men ogsaa anerkjendt. Jeg tør imidlertid ikke undlade at bemærke, at det allerstørste Antal af de preussiske Officierer vel vidste at løse den tilsyneladende Modsigelse mellem Frivillighed og stræng Lydighed paa en mild Maade, og at skatte den sædelige Magt, der ikke slaviskt, men frivilligt underkastede sig og adlød, i dens store Betydning.

Den daværende Major von Z., efter Jagows Afgang vor Bataillonschef, havde under det russiske Felttog været Adjutant hos General York, og jeg har ofte hørt af denne, hvormeget han skattede ham som en dygtig Officier; han hørde imidlertid til de Befalingsmænd, der vare overbeviiste om, at man fra Begyndelsen af maatte tæmme de Frivilliges Ubundenhed paa en afgjørende Maade. Ikke alene, naar

jeg nød den Ære, at være hans Gjæst, yttrede han denne Overbeviisning, men ogsaa i det hele Detaschements Paahør. Min bestandige Keitethed, der var ham fuldkommen ubegribelig, gav ham ikke sjelden en gyldig Anledning til at angribe de her i Felten saa ubehændige Boglærde. Min Stilling under saadanne Angreb var virkelig meget ubehagelig; jeg var iblandt en stor Deel af mine forrige Lærlinger, selv bleven en Lærling, og det en af de Ubehændigste. Men netop Ungdommen viisde sig ved denne Leilighed deeltagende, ja elskværdig, og greb enhver Leilighed til at vise mig, at den ikke havde forglemt det tidligere Forhold, men meget mere anerkjendte og ærede det. Den følde sig derfor ikke sjeldent fornærmet.

I en Landsby, hvis Navn jeg har forglemt, blev Generalmarschen engang slaaet. Enhver bevæbnede sig i en Hast; Majoren fandt jeg allerede paa Forsamlingsstedet; jeg var iblandt de Første, der indfandt sig. Majoren syntes tilfreds med den Hurtighed, med hvilken Detaschementet forsamlede sig. Da vi alle for første Gang oplevede denne Prøve, der er saa nødvendig, var det, da den kom ganske uventet, naturligt at vi troede, at der var en alvorlig Anledning og forsamlede os i stor Spænding. Tjenesten

blev skyndsomt anordnet; jeg blev sendt med en lille Afdeling til en bestemt Egn udenfor Landsbyen, for ved Fiendens Nærmelse i en Hast at gjøre hvad Omstændighederne fordrede. En nærmere og mere detailleret Ordre fik jeg ikke. Jeg vovede det Spørgsmaal: "Fra hvilken Kant venter man at Fienden vil nærme sig?" — "Det vil De dog vel vide," — svarede Majoren, og jeg paatog mig mit Hværv uden Sorger. Med denne Forholdsregel for det dannede Militaire, der var øst af en lang Erfaring, var jeg fuldkommen ubekjendt, og derfor kunde jeg kun handle som en Naturfoldat — som min Ven Schall engang kaldte mig i et Digt. Jeg drog med mit lille Mandskab til det betegnede Sted. Jeg foreskillede mig, efter de vistnok meget usikkre Rygter, fra hvilken Kant Fienden vilde komme, sendte to Mand i den Retning, for at de kunde bestige en Høi og overse den Egn, hvorfra han ventedes, og opstillede en Mellempost. Om Begge vare for nær ved mig, eller for langt borte, kunde jeg ikke vide. Majoren kom for at revidere mine Forposter, og her brod nu en Storm løs, der fuldkommen overbeviisde mig om, at jeg umuelig kunde fortsætte Krigstjenesten i min nærværende Stilling. Jeg blev behandlet som den meest Keitede

den meest Uvidende; Alt blev haardt dadlet under en bestandig Stikken paa min unyttige Lærdom; endog for de elendige Flyveblade, der vare skrevne af jammerlige Skribenter under Underkuelsen, maatte jeg høre Ondt. "Fra hvilken Egn venter De Fjenden?" — raabde Majoren barskt; — "Efter Nygtet" — svarede jeg, — "fra denne!" — og jeg pegede paa den Kant, som jeg meende. — "Derfra maae vi vente ham," — raabde Majoren og viisde mig en ganske anden Kant; — "det burde De have vidst!" — En betydelig Deel af Detaschementet var Vidne til denne Begivenhed; nogle af mine Tilhørere fra Breslau vare deriblandt, og en Deputation begav sig til deres Chef, og yttrede sig om dette Forhold. Jeg havde, som min Stilling fordrede det, taalt det hele Angreb i Taushed, men opsøgde endnu den samme Dag Majoren. Jeg fandt ham langt mildere stemt, end ellers; søgde aldeles ikke at forsvare mig, eller at beskylde ham, kun troede jeg, at maatte forestille ham, hvormeget Forholdene fordrede, at jeg traad ind i en anden Stilling. At General Scharnhorst selv havde betragtet den Nærværende som en blot forelsbig, og at den Irettesættelse, som min uovervindelige Ubehændighed gjorde nødvendig, satte saavel mig,

som mine forrige Disciples i en falsk Stilling, og netop derfor maatte være ham selv ubehagelig. Det var i den sidste Halvdeel af April. Vi nærmede os til Altenburg, hvor General Blüchers Hovedqvarteer befandt sig. Om hans Person havde de betydeligste og under Underkuelsen virksomste Officierer forsamlet sig. Med Boltensterns Samtykke gik jeg derhen og opsøgde Scharnhorst. „De forbliver her!“ — svarede han kort og forestillede mig for General Blücher; jeg blev stillet til fri Disposition og Sagen var afgjort. Men jeg manglede en Hest, og General Scharnhorst havde den Godhed forelsbigt at afstaae mig een af sine Heste. I Hovedqvarteret fandt jeg foruden General Scharnhorst, som Chef for Generalstaben, kun den daværende Oberst von Gneisenau, som Hovedqvarterets Kommandant og Oberst von Müffling, nu General af Infanteriet, Gouverneur i Hovedstaden og Præsident i Statsraadet. I den lille Stad var der en forunderlig Brimmel. Netop som jeg ankom dertil, var den fra sine Lande fordrevne Konge af Svecig indtruffen under Navn af Oberst Gustavson, og satte de her forsamlede Befalingsmænd i en ikke ringe Forlegenhed. Man vilde vinde Bernadotte, den daværende Kronprinds af Sverrig, for Krigen.

og den forrige, nu omvankende Konge havde uden al Tvivl den hemmelige Hensigt at finde Understøttelse for sin Sag hos Blücher og de betydelige Officierer, der omgav ham. Han maatte netop vente at finde her en afgjort Modbydelighed for den forrige franske Befalingsmand. At man, saaledes som de store Forhold nu vare, ønskede hans Bortfjærnelse, var ganske naturligt. Man maa vel ogsaa have ladet ham mærke det. Jeg oplevede her et Optrin, der gjorde et stærkt Indtryk paa mig; den magre smækkre Konge, blond, med et langagtigt Ansigt og fuldkommen med de gamle svenske Kongers Profil, stod uden for Posthuset. Han vilde reise bort og fordrede Heste; men paa alle Hestene var der lagt Beslag. Man havde maaskee Ret til at afslaae ham dem, naar man ingen udtrykkelig Befaling havde; men en Postbetjent behandlede den affatte Konge paa en høist uværdig Maade, og jeg saae nu denne salvede Herskers, en Spire af et af de mærkværdigste Dynastier i Europa, en Ætling af Gustav Vasa og af den i Tydskland evigt uforglemmelige Gustav Adolph, given til Priis for et lavt og gemeent Menneskes Misbandlinger. Der gives Forhold, der træffe Menneskets historiske Udviklings inderste Nerve, der staaer i en umiddelbar

Forbindelse med den hemmelige guddommelige Traad, som leder Aarhundredernes dunkle Begivenheder; hver en saadan Rystelse viser sig, der føler Enhver, der bærer en Ahnelse om Historiens guddommelige Dybde i sig, en indre Bæven, som naar en blottet Nerve, umiddelbart berørt, truer den hele Organisation og dens Liv. Kongen — han havde i mine Øine ikke ophørt med at være en Saadan, — svarede ikke, men vendte sig forbittret bort fra den nedrige Knægt, og omendskjøndt jeg, naar jeg overveiede hans Livs ulykkelige Historie, der kun var mig altfor bekjendt, følde mere Medlidenhed med ham, end Agtelse for ham, saa syntes mig dog hans Gestalt og hans Harme nu virkelig kongelige; han skred forbi mig som et skjæbnesvangert historiskt Gjenfærd, og jeg ventede at høre hans Stemme, som Stemmen af Hamlets Aand, forkynde en dybt skjult Ulykke. Jeg gik just med den nærværende Oberst von Gerlach, den Tid en af Ge neral Blüchers yngre Adjutanter; han standsede først, vi Andre gjorde tilligemed ham Front for den forbi skridende Gestalt og han modtog virkelig denne Æres bevisning, som en der var sædvanlig og tilkom ham, og hilsede os med kongelig Anstand.

Blücher havde sit Hovedqvarteer i den paa den

Tid anseelige Gjæstgivergaard, Stadt Gotha, der var mig vel bekjendt fra min tidligere Ungdom. Da jeg første Gang kom til Taffels, manglede Blücher selv og nogle af de høiere Officierer ved det. Frimurerne i Altenburg havde for hans Skyld foranstaltet en Festlighed. Blücher var Mester af Stolen og af Tilbøielighed en Frimurer; hans naturlige Veltalenhed, der formedelst hans Stilling her alene fandt Leilighed, til at yttre sig, var det vel især, der drog ham did. Jeg har ogsaa siden hørt af Frimurere, at han havde erhværvet sig sin Veltalenhed i Logerne. Taffelet i Gjæstgivergaarden var endnu ikke endt, da han kom. Alt i Generalens Omgivelse bevidste, at Krigen vel nu vilde begynde paa en afgjørende Maade, og at et stort Slag forestod. Efterretningerne om Fienden, der drog til i betydelige Masser fra forskjellige Egne, bleve bestandigt lydeligere; hemmelige Raadslagninger fandt Sted og mig igjennemtrængde en Følelse, som om jeg traad ud af en snæver, for mig ængstlig Stilling og blev hensat i Middelpunktet af den store historiske Bevægelse. Men om af hvilken Art min tilkommende Virksomhed skulde være, havde jeg aldeles intet Begreb; jeg forekom mig selv mere som en borgerlig Tilskuer, der ved en færegen Be-

gunstigelse havde erholdt Tilladelse til at træde ind i Midten af Begivenhederne, end som en Krigerⁱ; og saa meget mere, som jeg i disse faa Dage ikke for maaede at afslaae borgerlige Indbydelser.

Jeg skulde fra nu af forblive under den hele Krig i Nærheden af Blücher. Der gives sikkert ikke noget vanskeligere end en rigtig Dom om denne selv somme Mand, der vil blive saa uforglemmelig, saa velsom over denne Krig selv, der dog paa en udmærket Maade bliver betegnet med hans Navn. Han er saa ofte bleven nævnet, saa ofte bleven skildret og fra alle Sider, at man altid, naar man vil forestille ham i hans Personlighed, kommer i Fare for at frem bringe Yttringer, der ere blevne til Trivialiteter; og hans Levnet, saaledes, som det er blevet beskrevet af vor berømte Biograph Varnhagen von Ense, er læst af hele Verden og fortjener at være det. Blücher var i enhver Henseende et incorrect Phænomeen, og det var netop denne Incorrecthed, der dannede hans Storhed. Han forestillede den forunderlige Krigs fuldkomne Incomensurable, og netop derfor er det ved en overfladisk Betragtning hans eensidige Lovtaa lere lige saa let, ved ham at stille de andre udmær kede Helte i denne Krig i Skygge, som det er for

hans Modstandere at betragte ham som et tomt Phantom. Den strænge Moralist vil finde meget ved ham at dadle, og dog dannede han netop her det intensive moralske Middelpunkt for den hele Krig. Man kan ikke, naar man stiller ham ved Siden af den driftige Napoleon, der dannede en ny Maade at føre Krigen paa, kalde ham en stor besindig Feltherre, og dog har han som Saadan erhvervet sig en udødelig Berømmelse og det med Rette. I sin Tale var han stedse ligefrem og man troede at høre den raae, udannede Husarofficier, og dog brød netop hans Tale, i det han paa en vunderlig Maade beherskede Sproget, ofte saa voldsomt frem, at ingen Feldtherre i den nyere Tid heri kunde maale sig med ham. Han var netop Øieblikkets Mand — det nærværende Moments, og som Saadan af en bundløs Dybde. Den Maade, hvorpaa Momentet greb ham, var hurtig og stærk, og saaledes kunde han, næsten bragt til Fortvivlelse, i korte Øieblik betragte Alt som tabt, men denne Fortvivlelse var kun af kort Varighed, en hurtigt forsvindende Tilstand, og tiende kun til at meddele hans Liv faste Beslutning en større Energi. Men denne Beslutning var Napoleons Tilintetgjørelse; det afgjorte Had til Tyrannen var paa det nøieste sammensmeltet med

den til Instinct blevne Overbeviisning, at han var kaldet til at tilintetgjøre ham, og saaledes handlede han med Instinctets Sikkerhed. Netop derved dannede han den reneste Modsætning til Napoleon. Naar denne beregnede og benyttede enhver af Revolutionens Phaser, og fra sin tidligere Ungdom af forstod at beherske sin Omgivelse og de nærmeste Forhold først i en snævrere, siden i bestandigt videre og videre Kredse, saaledes som han vidste at give den opfyldende Revolutions Oversvømmelse, der udgjød sig i alle Retninger, en mægtig Strøms bestemte Løb, der truede med at udslette ethvert Spor af en fri og eiendommelig Nationalitet af Historien, traad Blücher ikke op, som den ærgjærrige Reflections Mand, men meget mere som en mægtig Natur i sit halvfjerdesindstyvende Aar, men med ungdommelig Begeistring. Han syntes at være kaldet til at betegne det digteriske Omsving i en stor Tids vældige Epos, der var bestemt til at forkynde Forsængeligheden af det mægtige Overlæg og den mægtigste Reflection, som Historien nogensinde saae.

Men hvor skiævt vilde man ikke opfatte Tiden, hvor urigtigt vilde man ikke bedømme den, naar man vilde fremstille Kampen og dens glimrende Resultater

som Produktet af en vild Begeistring. Blücher er aldeles ikke at forstaae som en Enkelt. Han blev berisket og dog var det hans virkelige, eiendommelige Storhed, at han ved sin mægtige Personlighed vidste at hæve Momenterne af en længe overveiet, ved de betydeligste Mænd og de historiske Begivenheders Gunst modnet Daad, til en Begeistring, der meddeelde sig den hele Hær. Napoleon var bleven et rædselindgydende Gestalt, især for de Store og Mægtige. Da Revolutionen var paa sit Høieste, og det hos et Folk, som de høiere Stænder vare blevne aandigt underordnede, troede de, — og ikke med Uret, — at see Øxen svinget over en forfalden Tilværelses halvtforraadnede Rødder. Saalænge som Revolutionen syntes at tilintetgjøre sig i selv, levede der endnu et dunkelt Haab, der ikke grundede sig paa Bevidstheden om egen Kraft, men meget mere paa Fiendens tiltagende Afmagt. Men dette Haab forsvandt, da Revolutionen selv antog en Gestalt, der som en advarende, ulykkespaaende Aand truede den hele forfaldne Tilværelse med Tilintetgjørelse. En overtroisk Frygt havde bemægtiget sig alle dem, der, fransk dannede, afvæbnede og fængslede af Franskmændene, ventede deres hele Tilværelse af den Mands Naade, der

baade indre og ydre beherskede dem. At der endnu levede et selvstændigt Tydskland i det i Aarhundreder skuffede, forforte og undertrykte Folk, troede disse Mænd ikke. I flere Generationer havde de anseet det for det Fornemmeste og Aandrigste at være et fremmed Folks mislykkede og keitede Efterabere. Den, der levede, handlede og taelde som en ægte Tydsker, blev, ligesom den Tid den troende Christen, anseet for overtroisk og indskrænket, og burde ikke taales i det herskende Selskab. Dette Sindelag, der fornegtede Tydskland, denne indre, med Fienden forbundne Trolddom, der i lang Tid var bleven næret og i de forskjelligste Retninger, kunde ikke saa snart forsvinde. De, der allerede havde underkastet sig, trængde sig omkring Kongen; de kunne ikke fatte den Tro, at den Aand, der ikke blot stred legemligt med ydre Vaaben, men ogsaa indvortes beherskede alle Sjæle, nogensinde kunde dee. Selv da Napoleon bukkede under for den store guddommelige Straffedom i Rusland, troede de, at han endnu var mægtig. Og under den hele Krig, selv da de seierrige Hære nærmede sig til Paris, søgde disse Trælle, grebne af en overtroisk Frygt, at vinde Indflydelse paa Fyrsternes Beslutning. Hin Aand var dem for udødelig, og Forsøget paa at til-

intetgjøre dens Herredomme, forekom dem som en Formastelse, der vilde hævne sig frygteligt. Ligeover for disse Trælle vaagnede Tydskland; og endskjendt det udvortes var afhængigt og trykket, var det dog sig selv mere tro, end det havde været i Aarhundreder. Og det, der slumrede i saa mange Gemytter, som en Hemmelighed for dem selv, dannede sig til en klar Bevidsthed, til et nøie og besindigt Forbund ved de ophøiede Personligheder, der udviklede sig af en saadan mægtigt spirende Tid. Jeg har tidligere omtalt dette Forbund, som det traad mig imøde fra det Fiærne og som det offentligt er blevet bekjendt ved Correspondentsen i Livsbillederne fra Befrielseskrigen, og man tager Feil, dersom man troer, at dets lønlige Virksomhed ophørde eller var bleven overflødig ved Preussens Forbund med Rusland, eller ved Krigserklæringen mod Frankrig. Indflydelsen af de høiere Stænders dunkle Overtro forsinkede, som man veed, Forbundet med Østerrig, ja gjorde det tvivlsomt lige indtil det sidste Øieblik. Dette ventede de ædle, forbundne tydske Mænd og vare fattede paa at træde denne hemmelige Fiende med Bestemthed imøde i hans egen Hær.

Blücher var siden sin dristige Kamp i Lübeck,

medens saa mange Hærførere flygtede, grebne af en dunkel panisk Skræk, da han kjæmpende bukkede under, ved sin vidunderligt mægtige Personlighed, bleven Folkets Mand. Et uforklarligt, ubestemt, men dybt Haab knyttede sig til hans Navn. Dette vidste de Forbundne at nære; det besindigste Overlæg erkjendte Begeistringens ædle Flamme som et Element, der, naar det manglede, vilde gjøre alle Diplomatikkens og Politikkens Kunster, al krigerisk Virtuositet unyttig; men ligesaa unyttig vilde en grændseløs, uordentlig Begeistring være. Den nødvendige Tugt, den inderligt levende, artikulerede Organisation forudsatte sig af sig selv; den maatte allerede være der, naar de skulde være virksomme; den kunde ikke fremstaae af en adspredt Begeistring. Men denne artikulerende Tugt tilhørde den hidindtil saa meget forsmaaede preussiske Hær; den krænkede Krigerfølelse dobbelt Landets Skjændsel, og den mere Dannede og Dygtige var mere end enhver anden Borger i Stand til at stille sig i Spidsen; saaledes udviklede der sig en Hær, hvis Elementarorganer, der alt i længere Tid end et Aarhundrede havde været dannede ved Rygtet om tidligere Bedrifter, som forkyndte dens Barndoms og Ungdoms Styrke, vel kunde være syge indtil Do-

den, men ikke døe, og, igjen oplivede ved Landets store Fare, og ved Haabet om Befrielse renfede fra den farlige Sygdom, kunde byde det i sig styrkende Folk, en fast elastisk Jordbund for den opvaagnede Begeistring. Alt hvad Stort, der i saadanne Momenter af Historien skal frembringes, maa først danne sig i en mægtig Personlighed. Denne er, om man vil, som enkelt, slet intet, og dog vilde det være meget uretfærdigt, dersom man vilde frakjende en saadan Personlighed en indre egen Storhed, fordi den ikke kan tænkes alene. Blücher var en saadan Mand, en Olding, i hvem den preussiske Hærs gamle Erindringer, saavelsom den nærværende Tids flammende Begeistring levede. Midt i de morke Øieblikke, der kastede Skjæmsel paa Hæren og den dybeste Elendighed paa Folket, glimrede han ikke ved Krigens Kunst, men ved sit uforfærdede Mod, der understøttet af en erhvervet militair Dueligbed, frembragte et flammende Had. Da Alt syntes styrtet, var han Hærens endnu ikke nedkastede, endnu vaiende Fane; alt vidste, at han maatte blive baaren, for at være fuldkommen hvad han alene kunde være, og traad nu frem som den betydningsfuldeste Tids digteriske Gestalt, et Æventyr lig, paa hvis Mueligbed den nærmeste Fortid ikke

havde kunnet troe. Armeen, der forsamlede sig omkring ham, saavelsom de høist betydelige Mænd, der vare virksomme ganske i hans Retning, hævede ham vel, men som den kjække Mands Hoved høver sig efter en lang Sygdom; det hemmelige Forbund mellem Statsmænd og Krigere, der havde dannet sig fjærnt og nær, gestaltede sig i denne Forening som en personlig Magt, der kunde byde den i det Skjulte trybende, Fjenden styrkende Intrigue Trods. Det var Folkets samlede Magt, som den ufortøvet fordrede Fiendens Tilintetgjørelse og ikke vilde vide af nogen Overenskomst af hvilken Art den end var. Ethvert Forslag, der vilde lade Napoleon staae som en Magt, yttrede sig bestandigt sagtere, mere frygtsomt, og hvor det blev lydeligt, — det vovede sig siden ind i Krigens mere glimrende Momenter, naar en eller anden forbigaaende Sky fordunklede Seierens klare Dag, endskjøndt bestandigt mere og mere sky, — blev det omkastet af den tilintetgjørende Begeistrings Momenter; det var dette „Fremad," der traad mægtigt frem, som den fuldendte Gestalt i Underkuelsens mangeaarige Tid, levende i sig selv, stærk ved politisk Viisdom og krigerisk Kunst, og Tydsklands ædleste selvstændige Aand var dens Sjæl.

Den slagne franske Hær maatte, medens den marscherede igjennem et i Had opflammet Land og i adstillte Troppeafdelinger, indskrænke sig til sine concentrerede Hjælpemidler i sit eget Land. Man kan ikke negte Fjenden den Roes, at han under disse Forhold og efter en Ulykke der var i Stand til at bedøve den modigste Hær, opførde sig med Kjækhed, Mod og en beundringsværdig Dygtighed. Saaledes opstod der en forelobig Krig, der, naar man betragter Størrelsen af den Kamp, der deelde det hele Continent i to umaadelige stridende Hære, dog kun kan kaldes en Forpostkrig. Den tydske Legion, forenet med de rasst fremtrængende russiske Tropper, benyttede de sig tilbagetrækkende franske Troppers ugunstige Forfatning; Fordele, der vare ubetydelige for den forbigaaende Nutid, bleve tilkjæmpede, og Dornbergs dristige Overrumpling af Lüneborg, ligesom Tettenborns Besættelse af den franske gode Stad Hamburg, dannede Momenter, der bleve høist vigtige for Oplivelsen af Sindelaget i Tydskland, og næsten lige med det første store Moment i Königsberg, der blev fremkaldt af General York. For saa vidt vare disse første Fægtninger af stor og afgjort Betydning; men hvor lidet de tilkjæmpede Fordele lode sig forsvare, var let at

indsee, og hvor dyrt begge Stæderne, og især Hamburg maatte betale de hurtigt forbigaaende lykkelige Øieblik, er almindeligt bekjendt; thi i denne Tid samledes de egentlige Masser, der skulde afgjøre den store Kamp. Frankrig følede, at det havde et Angreb, der truede hele dets Tilværelse, at afvise, og den gjaldt tillige den store Nations Hæder, noget der i dette Land virker som en Trolddom paa Enhver. Endnu betragtede Franskmændene Napoleon, som den der, uovervindelig ved sine mangeaarige Seire, beherskede Continentet; de Folk, der nu bevæbnede sig imod ham, især Tydskerne, ansaae de for Oprørere, der maatte tugtes. Franskmanden saae sig for Øieblikket overvunden af Naturen, der havde forenet sig med Fjenden. Hvor dette Forbund ophørde, saae han kun de svage Hære, der i mange Aar havde været vante til at erklære sig for overvundne, naar han, den uovervindelige Seierherre, stillede sig ligeoverfor dem. Det mægtige, ved forbausende Seire hævede Folk, beboede et i sig selv afsluttet Land. Alle dets Hjælpemidler laae nær, og i en beundringsværdig kort Tid hævede det sig i Masse. Endnu virkede Trolddommen af Napoleons Navn paa mægtige Lande. Holland, Belgien, Italien, det sydlige Tydskland ad-

lode ham ubetinget. Ikkun Kongeriget Vestphalen, var, endskjondt udvortes i hans Magt, dog indvortes vort; men det østerrigske keiserlige Hof havde, hvorvel det vaklede, dog endnu ikke opsagt Forbundet med Frankrig. Meget Ugunstigt, der hidindtil ikke var blevet bemærket, syntes at vise sig hos de preussiske og russiske Hære ligeoverfor Fiendens Fordele. Vel havde en mægtig, ved Nationalfølelsen styrket Hær med en beundringsværdig Hurtighed dannet sig i Preussen, men dens Dannelse var dog endnu ikke fuldendt, og fra det grændseløse russiske Rige, der havde tilkjæmpet sig Seieren med gruelige Tab, kunde de nødvendige Hjælpetropper kun langsomt samles og lægge den lange Vei tilbage. Saaledes var Forfatningen, da den store Kamp begyndte; de nye fra Frankrig fremrykkende Hære, optoge de enkelte adspredte Corpser og rykkede frem i Forening. Et Armeekorps under den russiske General Wittgenstein — under ham kommanderede General Blücher — skulde træde den concentrerede franske Hær imøde.

I denne vigtige Tid var jeg, i det jeg traad ud af min ugunstige Stilling, i Nærheden af Blücher.

Man vil i en Selvbiographi med Billighed vente hvad jeg oplevede saavel indvortes som udvortes. Men dette er betinget ved Kredsen af de Begivenheder, der i mig kom til en klar Bevidsthed. Denne overseae nu vel de almindelige Forhold, ligesom jeg her har fremstillet dem historisk; men den levede mere i den Gjenstand, som vi kjæmpede for, end i Krigens Detail, og i de militaire Operationer, der som Mellemtid forbandt Datidens krigeriske Daad med det nationale Sindelag. Jeg var i denne Henseende virkelig indskrænket. Navnene paa Regimenter, Uniformer, Standqvarterer og andet Saadant, kunde jeg kun med Moie erindre, nogle slet ikke. Dette var nu ganske i Særdeleshed Tilfældet, da jeg blev forsat fra en Secondlieutenants indskrænkede Stilling, der var plaget af sin egen Keitethed, i det hidindtil vigtigste Øieblik til den krigeriske Virksomheds Middelpunkt. Hvor venligt jeg endog blev modtaget, fandt dog Ingen sig kaldet til at orientere en fuldkommen Ukyndig med Hensyn til Forholdene, medens han selv var i den største Spænding, for at erfare den skjæbnesvangre Nutids Anliggender. Jeg besidder desværre ikke den samme Færdighed, som den afdøde Pastor Krug i Leipzig. Denne rykkede i 1815 i Fel-

ten med de sachsiske Bannere. I de egentlige Krigsbedrifter var det ham ikke forundt at tage Deel. Efter nogle Maaneders Forløb kunde han igjen i Roligbed tage fat paa sine sædvanlige, literaire Arbeider. Men han har bedre forstaaet at benytte sin korte Krigstjeneste, end jeg forstod at benytte min. Der udkom et militairiskt Værk, der var udarbeidet af ham: Krigsvidenskaben, omhyggeligt inddeelt i flere Underdoctriner med græske Benævnelser. Om dette Skrift har havt nogen Indflydelse paa Krigskunstens Uddannelse, er forbleret mig ubekjendt. Jeg maa desværre bekjende, at jeg efterat jeg havde tilbragt femten Maaneder i Høren, vendte tilbage til Breslau som en fuldkommen Uvidende.

I det jeg nu gjør Afkald paa enhver militairisk Fremstilling, kunde jeg maaskee ligesaa godt og passende kalde det, der nu følger, Begivenheder paa min Reise til Paris i Aarene 1813 og 1814.

Overhovedet finder en ægte historisk Fremstilling af Krigen, i den nyere Tid, megen Vanskelighed. Siden den Tid da den Kunst at føre Krige er bleven til en Videnskab, seer en Fortælling om dem kun alt for meget ud som en Exposition af et bestemt System, og ligesom Kæmpere selv, hvilke ostensible

Grunde man end kan angive, dog i Baggrunden ere Principkrige, der kun erholde en høiere og levende Interesse, naar Folkene, ligesom i Befrielseskrigen, kjæmpe for deres Tilværelse, saaledes falde Fremstillingerne enten deels i tørre Fortællinger om Hærens Marscher, Fremrykken og Retirader, Mængden af de erobrede Vaaben, det for det meeste utilforladelige Antal af de Fangne, Dræbte og Saarede; eller i de saa kaldte videnskabelige Expositioner, der tilintetgjør det virkelig Eiendommelige og Levende og i det Høieste vinder en almindelig Interesse, naar der omtales Tilfælde, der hemmede, eller befordrede den reflecterede Plan. Det reent Menneskelige viser sig som noget Forstyrrende, der, hvor det ikke fuldkommen kan undgaaes, kun med Misforneielse bliver taalt. Selv det tilfældigt Gunstige, der, naar det ikke var indskrænket paa en skadelig Maade, vilde blive anerkiendt som et betydeligt Element, og antage en virkelig ophøiet Charakteer, træder ikke sjeldent frem, som om det blot havde været Resultatet af en Plan, der dog som oftest først er opstaaet efter at Seieren er vunden. I Herodots og Thucydids Fremstillinger gjennemtrænge disse Elementer fuldkommen hverandre. Det er Mennesker, der kjæmpe

for Tilværelsens største Momenter, og naar man læser deres historiske Fremstilling, taber man aldrig dette af Syne. Jeg har derfor besluttet at fortælle ganske simpelt hen hvad jeg oplevede paa mit indskrænkede Standpunkt og hvorledes jeg oplevede det. Som jeg troer, erholder det Personlige en eiendommelig Interesse, netop fordi det er saa ganske fortrængt af det Abstractere i den historiske Fremstilling. Vel maa jeg tilstaae, at der i den nyere Tid er udkommet Mesterværker, der ere skrevne paa en ophøiet Maade; dog gjøre ogsaa disse vel ingenlunde den simple Fortælling af en Lærd, der i en allerede fremrykket Alder tog Deel i Krigen, overflødig.

Blücher havde forladt Altenburg, og vi ventede nu Alle et stort Slag. Jeg sad om Aftenen den første Mai forventningsfuld og alene i en Bondestue; omendskjøndt det forestaaende Slag gjorde et dybt Indtryk paa mig, var jeg dog ingenlunde muntert stemt, og jeg maa desværre bekjende, at det, der forurolige mig, var noget reent personligt. Jeg var reven ud af min tidligere indskrænkede Stilling, og hensat i en, som det syntes friere, men min nærvæ-

rende Stilling var mig selv fuldkommen ubekjendt. Heller ikke Scharnhorst havde fundet Tid til at bestemme den, og efter min første Samtale med ham, havde jeg intet Øieblik fundet Leilighed til at raade for mig med ham. Hidindtil havde jeg hele mit Liv igjennem været Herre over mine Beskjæftigelser, og det saa meget mere bestemt, jo mere Gjenstanden beherskede mig. Nu skulde jeg bøie mig under en fremmed Tanke, skulde tjene den; jeg kjendte den ikke; jeg vidste ikke hvorledes den vilde sætte mig i Virksomhed, eller om jeg ikke, naar jeg blev sat i Bevægelse, mere vilde forhindre, end befordre, eller i det mindste ingen Nytte gjøre. Et betydeligt Moment i Livet sætter os først da, endog naar det er tvivlsomt, paa en munter Maade i Bevægelse, naar vor Virksomhed i Forbindelse med det Hele, bliver os klar. Jeg var pludseligt og det i et Øieblik, der var det vigtigste og mest afgjørende for den Sag, for hvilken jeg havde grebet til Vaaben, da alt omkring mig rørde og bevægede sig paa en bestemt Maade, hensjunken i den smerteligste Ubestemthed; jeg var forladt af Alle omkring mig, Ingen talte til mig. Der ligger noget frygtel at Ydmygende i en saadan Tilstand og med jo mere Forventning jeg

saae den afgjørende Kamp imøde som jeg i saa mange Aar havde længdes efter og for hvilken jeg levede, desto ayseligere fremtraad den. Urolig gik jeg frem og tilbage i min Stue, da en galopperende Hest holdt stille udenfor mit Qvarteer. I en Hast kom en Rytter op ad Trappen og overrakte mig et egenhændigt Brev fra Scharnhorst. Jeg ventede en Ordre. Det er tænkde jeg, lykket ham, at finde en bestemt Forretning til Dig paa denne vigtige Dag. Imellem Haab og Frygt aabnede jeg Skrivelsen.

„Kjære Steffens," — skrev han, — „jeg maa desværre udbede mig den Hest tilbage, som jeg overlod Dem; jeg beklager, at De derved bliver sat ud af Stand til at bivaane Slaget. Det er den Hest, som jeg pleier at ride i vigtige Øieblikke, og De maa nu roligt opbebie i Ryggen af Armeen det, som jeg haaber, lykkelige Slag." Jeg afleverede Hesten og min Forfatning var nu mere trøstesløs end før. Det indsaae jeg, at jeg, saaledes som jeg var traadt frem, maatte vise mig paa Valpladsen. Jeg fandt mig, naar jeg var bortfjærnet fra den, beskjæmmet for bestandigt, ja ude af Stand til i Krigens Løb at være paa nogen Maade virksom. Jeg havde hørt Navnet paa den By, i hvilken Gardejægerbataillonen

var indqvarteret, jeg havde næsten lagt een Miil til-
bage for at naae den; der hengik en lang Tid førend
jeg fandt en Veiviser, og Morgenen nærmede sig
næsten førend jeg kom derhen. Bataillonschefen sov,
men jeg forlangde, at man skulde vække ham. Jeg
forestillede ham min Forfatning, og besvoer ham, at
sætte mig i Stand til at requirere en Hest i Byen.
Jeg blev ført til en Bonde, der først protesterede
hæftigt mod denne Requisition; men tilsidst var han
nødt til at hente en Hest, som han overgav mig.
Det var et elendigt Dg, en gammel skindmager Plov-
hest; Hoftebenene traad frem som steilt opstigende
Klippevægge; og Ribbenene kunde man tælle. Jeg
svang mig i en elendig, sandsynligviis af Bonden
casseret Saddel; det kostede mig Umage, at sætte de
stive Been i Bevægelse; Dyret var haardmundet og
havde for længe siden tabt enhver Følelse for Bidsel
og Mile. Latterligere og selsommere har vel en
preussisk Rytter aldrig fremstillet sig. Min Vadsæk,
som Veiviseren hidindtil havde baaret, blev bunden
fast bag ved mig med Strikker, og jeg søgde længe
forgjæves, at faae det halsstarrige Dyr i Trav. Hvor
jeg skulde opsøge Valpladsen vidste jeg ikke. Dagen
begyndte at bryde frem, og jeg troede at vinde Tre-

per langt borte; da jeg var saa aldeles ukyndig, vidste jeg ikke om det var Fjender eller Venner; men jeg red lige los paa dem, og naaede en vidtloftig Mark, der hævede sig efterhaanden. Her opdagede jeg preussisk Infanteri, der dannede en lang Front. Hvorledes det gik til, veed jeg aldeles ikke, men min Hest holdt pludseligt stille foran Fronten, og truede med at hindre denne i at marschere frem. En høi Officier, der maatte forundre sig meget over Manden paa den selsomme Ganger, traad mig truende imøde, og raabde: „Hvad Fanden har De her at gjøre?“ Man havde i Altenburg viist mig General York, og fuld af Skræk kjendte jeg ham nu igjen. Jeg erindrer kun dunkelt hvorledes jeg i den høieste Fortvivlelse tilbragde nogle Secunder med at faae mit Dyr bort fra Fronten. Generalens Skjænden klang kun huult i mine Ører; hvorledes jeg kom bort veed jeg ikke. Da jeg senere traad denne store Helt nærmere, fortalde jeg ham i hvilken Stilling og under hvilke Forhold jeg først lærde at kjende ham, og det morede ham meget. Efter længe at have redet omkring og spurgt mig for, fandt jeg Scharnhorst. „Hold De Dem til mig,“ — sagde han; og Lieutenant Grcülich, en af hans Adjutanter, havde den

Godhed at overlade mig en af sine Pakknægtes Heste. Det var henimod Middag; Slaget begyndte, men jeg havde aldeles intet Begreb om vore og de fiendtlige Troppers Stilling. Kanontordenen lod sig høre allevegne, men Fjenden, der sandsynligviis var opstillet bag ved Landsbyen Gross-Gorschen, kunde jeg intetsteds opdage.

Jeg red ved Siden af Gneisenau iblandt de Officierer, der omgave Blücher. Fjenden stod foran Husene i Landsbyen, et Cavalleriangreb fra vor Side fandt Sted, og jeg var pludseligt midt i Kugleregnen. Prinds Vilhelm fik en Hest skudt under sig. Angrebet blev slaaet tilbage. Hvorledes jeg kom ind i Angrebet og ud igjen, vidste jeg ikke; men to Ting er forblevne i min Hukommelse; den Ene var det Indtryk, som Fjendens Kartætschild gjorde paa mig. Det var mig, da Kuglerne kom fra alle Sider i tætte Masser, som om vi Alle maatte blive truffne, og som om jeg gik i den stærkeste Regn uden at blive vaad. Jeg kan imidlertid ikke sige, at jeg var overvældet af Frygt; det Hele forekom mig mere sært, mere besynderligt, end skrækkeligt. Det Andet, som jeg fandt paafaldende, var den paa denne Tid trediveaarige Prinds Vilhelm. Denne smukke unge Mand

en behændig Rytter paa en smuk Hest, der saae sig om med det kongelige Huses nedarvede Mod, roligt og mildt smilende, red i Kugleregnen, og dette Syn er forblevet mig uforglemmeligt. Gneisenau var i sit Element; næsten glad. Efter Angrebet erholdt jeg et Ærinde af ham til General Wittgenstein; jeg erindrer ikke mere hvad det var, og nu begyndte denne Dags mørke Side for mig. Jeg red afsted; jeg saae mig om; Slaget ved Groß-Görschen udmærkede sig ved Fiendens bæftige Kanonild. Jeg vidste ikke hvor jeg skulde finde Wittgenstein. Alt omkring mig forekom mig forvirret og som bedækket med et Slør. Jeg foelde en dunkel Bæven, en forunderlig Undulation, der udsprang truende af det Inderste og altid blev mere og mere bemærkelig; det var klart at jeg var greben af Kanonfeberen. Jeg fandt imidlertid Wittgenstein, udrettede mit Ærinde, og traf, da jeg vendte tilbage, paa et Detaschement, der bestod af mine egne Frivillige, der endnu ikke havde taget Deel i Kampen, men hvert Øieblik ventede paa Befaling til at angribe. Jeg fortalde, med den under saadanne Omstændigheder saa naturlige Livlighed, hvad jeg havde oplevet; de unge Mænd hørde paa mig med kamplysten Nysgjærrighed. Det er bekjendt

hvormeget dette Detaschement, og hvormeget de Frivillige overhovedet, udmærkede sig ved Tapperhed. Da jeg nu igjen fandt Gneisenau, saae jeg Alle i den største Bevægelse; Alle beskjæftigede paa en bestemt Maade; Enhver i en bestemt Virksomhed med den Forretning, der paalaa ham. Naturligviis bekymrede sig Ingen om mig; da overfaldt Følelsen af min Ubehændighed mig, og jeg forekom mig som en aldeles unyttig Tilskuer. Jeg hørde, at Scharnhorst var bragt saaret fra Valpladsen; Gneisenau var forsvunden for mig; de Øvrige vare mig fremmede, og snart befandt jeg mig alene, omsuset af Fiendens Kugler.

Dersom jeg efter de Erfaringer, som jeg gjorde i Krigen, turde bedømme de forskjellige Slags Mod, saa vilde jeg vel vide at gjøre Forskjel paa dem. Jeg var uden at vide hvad jeg skulde gjøre der, ja endog imod min Overbefalingsmands Villie, kommen paa Valpladsen; at jeg havde trængt mig ind i en mig ganske fremmed Stilling, var mig kun altfor tydeligt. Jeg maatte forekomme mig selv meget fei tet, ja endog overflødig, og til denne trykkende Følelse kom nu ogsaa Frygten, som jeg havde at kjæmpe med; dog var jeg gjennemtrængt af den Bevidsthed

at jeg ikke turde unddrage mig fra Faren. Jeg kan med Sandhed forsikkre, at det vilde have været mig aldeles umueligt at forlade Valpladsen. Saaledes drev jeg et Par Timer omkring, altfor bevæget til at kunne kaste et besindigt Blik paa det, der foregik omkring mig; snart nærmede jeg mig til Kampen i og omkring Byen; snart saae jeg det preussiske Cavalleri frit opstillet, udsat for Kanonkuglerne; jeg saae hvorledes disse gjorde lyst i Rækkerne, hvorledes snart een Rytter her, snart Flere der, blevne sønderrevne paa en skrækkelig Maade og styrtede hen, medens de Andre igjen sluttede Rækkerne og roligt holdt Stand. Sildigt om Eftermiddagen befandt jeg mig igjen sammen med Gneisenau i Nærheden af Landsbyen. Han, der vel mærkede den Uro jeg var i, viisde sig fuldkommen munter og rolig, endskjøndt Resultaterne af Slaget endnu vare tvivlsomme. „Steffens," — sagde han, i det han vendte sig til mig, — „er det ikke en smuk Kanonade? Den bliver anstillet for at belligholde Deres Fødselsdag." — Jeg maa tilstaae, at jeg slet ikke havde tænkt derpaa. Et Aar før havde Gneisenau holtideligholdt denne Dag i min Bolig, og jeg maa tilstaae, at det i høi Grad imponerede mig, at denne store Mand tænkte spøgende

derpaa under saadanne Omstændigheder. Men i hvilken gunstig Stilling bevægede han sig ikke? Han bevægede sig frit i sit Livs ægte Element. Det der opmuntrede ham og satte ham i en levende Bevægelse, maatte nedtrykke og plage mig, der pludseligt og uden nogen Overgang var hensat i en mig aldeles fremmed Stilling. Da det blev morkt, leirede jeg mig ved en Bivouakild hos den daværende Kapitain von Schütz, der døde som General og er berømt som militairisk Skribent. Jeg hørde hvorledes Rytteriet, der havde i Sinde at overfalde Fjenden, bevægede sig. Dette Angreb mislykkedes, som bekjendt; Rytterne trak sig tilbage, og idet vi vedbleve at beholde Valpladsen og Fjenden ogsaa havde forladt denne, var vort Tilbagetog til Pegau besluttet. Jeg red i den morke Nat ved Siden af Hr. von Schütz ved en temmelig steil Afgrund, langs med hvilken de tilbagedragende Tropper marscherede roligt og i Orden, medens Andre udstrakte sig under Bivouakilden, der belysde Træerne. Det første Indtryk af saadanne Scener, der siden bleve mig sædvanlige, kan jeg aldrig glemme. Vi naaede sildigt og i Nattens Morke den med Tropper overfyldte lille Stad; dog fandt jeg en taalelig Stue og af kyndige Krigere,

der havde taget en levende Deel i Slaget, erholdt jeg nu en Oversigt over Dagens Resultater, der var mig höist velkommen; thi pludseligt blev jeg reven ud af al Uklarhed og Dunkelhed; Gjenstanden for Kampen, saaledes som den havde beherskket mig Liv, svævede for mig, og jeg ansaae mig for gjennemtrængt af den Overbeviisning, at et andet Slag ikke vilde blive gjennemlevet af mig som det Første.

Uagtet vort Tilbagetog kunde vi kalde Udfaldet af denne Dag et gunstigt, thi vore Troppers Mod havde staaet sin Prøve ligeoverfor Napoleon, og en dristig, krigerisk Tænkemaade gjennemtrængde den hele Armee. Beroliget med Hensyn til vore Anliggenders Tilstand og til mig selv sov jeg ind.

Man tillade mig nogle psychologiske Anmærkninger om Modet; de ere blevne fremkaldte ved de i Krigen gjorte Erfaringer. — Hvorledes vilde, spurgde jeg mig selv, Johannes Huß have opført sig, dersom han, ligesom jeg, pludseligt, uforberedt, og uden at vide hvad han havde at gjøre, ligesom uden selv at kunne tage nogen virksom Deel, havde befundet sig paa en Valplads? Er det vel afgjort, at et uvirksomt Mod vilde med Ligegyldighed have beherskket ham under Faren? Jeg har en Ven, der med stor

Kjækhed opoffrede Embede og Velstand, trodsede den høieste Øvrighed, fulgde sin urokkelige Overbeviisning, og som dog er det frygtsomste Menneske, som jeg kjender. Ethvert afgjort Talent, der opfordrer bestemte Mennesker til en eiendommelig bestemt Virksomhed, kan man med stor Sikkerhed kjende paa to afgjørende Functioner, der ere oprindelige som Talentet selv; hvor jeg finder disse, er jeg ikke mere i Tvivl om Talentets virkelige Tilværelse. Disse to Functioner ere: en eiendommelig Hukommelse og et eiendommeligt Mod. Det productive Talent er oprindeligt hiemme i en Verden, der kun ved dette og kun middelbart bliver aabent for de øvrige Mennesker. Derfor lever den Gjenstand, der ved det faaer en historisk Betydning, i det, som det tilhørende, og udvikler sig af det, som af sig selv, saaledes Mathematikerens Talhukommelse og den Hukommelse, der erindrer Musikerens lange Compositioner. Man finder Reflexionernes Hukommelse, ligesom Anskuelsens, men netop denne Function, som en oprindelig er det, der paa samme Tid frembringer Modet, den indre bevidstløse Selvtillid, der aldrig kan mangle, hvor et sandt Talent sætter Menneskет i Bevægelse. Men ligesom der gives en almindelig Hukommelse,

gives der ogsaa et almindeligt Mod. Man kunde, som Sproget ogsaa i daglig Brug betegner det, kalde det Courage; den, der besidder dette Slags Mod, vil ingenlunde hengive sit Liv, han føler det meget mere først ved sin hele Energi, ved et Spil imellem Liv og Død. Ligesom Spilleren, naar han sætter sin hele Formue paa et Kaart, aabenbart dog ikke gjør det, for at tabe den, men meget mere for at tilkjæmpe sig Besidelsen, som en Saadan, i en bestandig dybere Betydning. Den virksomme, indsigtsfulde Kjøbmand kan beslutte sig til at vove et stort Foretagende, der med en afgjort Sandsynlighed lover en stor Fordeel. Han er, som det synes, beslægtet med Spilleren, men dog tillige aldeles forskjellig fra ham. Jo mere besindigt han gaaer frem, desto mere frygter han, han er ikke blind for Faren, som Spilleren, men det rette betydelige Foretagende begynder først, naar han har overvældet denne Frygt, naar han har bestaaet den ofte haarde Kamp med den: saaledes er det nu ogsaa med den store Feltherres Mod, sammenlignet med den raae Krigers, der besidder Courage. Vistnok udelukker det ene Slags Mod ikke nødvendigt det Andet. Det Almindelige er ogsaa afhængigt af Folkets historiske Tilstand, af Vanen. I en raa Tilstand, fuld af ved-

varende Kampe er det vanskeligt at gjøre Forskjel mellem begge Dele; hvor farlige Angreb høre til Tilværelsens Elementer, bliver Modet til en Vane.

Et Hovedqvarteer er især udsat for Kanonskuddene. Den Mængde af ridende Krigere, der er sammentrængt der og bevæger sig frit mellem hverandre uden militairisk Orden, tiltrækker sig Fjendens Opmærksomhed, og røber at en høi Befalingsmand er tilstede der. Og da Blücher næsten altid exponerede sig i Slagene, ved Fremrykningen ofte ledsagede Avantgarden og ved Tilbagetoget Arrieregarden, saa var jeg hele Krigen igiennem udsat for Kanonskuddene, og saaledes opstod Vanens Mod, der forenede sig med det, jeg havde tilkjæmpet mig, og tilsidst avlede Ligegyldighed. Dog blev jeg ved en eller anden Leilighed sendt med Ærinder til Infantericorpser, der kjæmpede med Fjenden, og ikke sjeldent afficeret af Smaageværilden. Her stod den tilkjæmpede Fatning alene uden nogen Støtte. Beskadigelsen af Kanonkugler, der næsten altid ere sikkert dræbende og paa samme Tid sønderriver den Trufne, har noget Modbydeligt, og Ingen lærer vel at betragte den med Ligegyldighed. Officierer, der vare vante til at udsætte sig for Ilden af Smaageværer, og som udmær-

kede sig ved Mod og Koldblodighed, naar de bleve sendte til Hovedqvarteret, og i Øieblikke, da Fjenden stod ligeoverfor os, syntes dog ikke sjeldent at sinde, og yttrede sig vel endogsaa frimodigt derom. En forbigaaende Modløshed er ikke sjeldent en reent legemlig Tilstand, og saaledes paastaaer man endog om store Feltherrer, at deres Mod er journaliært.

Den tredie Mai opsøgde jeg Blücher i Borna, og de Tropper, der droge omkring paa alle Sider af mig, fandt jeg i en rolig, sat Beværgelse; strængt ordnede, som om de droge en Fjende imøde; Intet lod formode et Tilbageteg. Blücher havde erholdt et ubetydeligt Saar, men var i den bedste Lune. Prinds Wilhelm var hos ham og erindrede, at jeg ved det første Angreb havde været ved hans Side; saaledes erholdt jeg Lovtaler, som jeg ingenlunde fortjente og som beskjæmmede mig. Jeg tænkte, da jeg forlod ham, paa min Tilstand den forrige Dag, og overbeviiste mig om, at jeg vilde have opført mig ganske anderledes, dersom jeg havde havt en Forretning, som jeg formaaede at beherske, dersom jeg havde været sat i en bestemt Virksomhed, og ikke havde været fuldkommen ubekjendt med Alt, hvad der skeede omkring mig, og nedtrykt saavel af den Frygt,

som jeg kjæmpede imod, som af Bevidstheden om min Ubehændighed. Min Tilstand var en frygtsom Lærds, der pludseligt seer sig hensat ved Hoffet og i Kongens Nærværelse; han seer sig frygtsomt om, og er ved enhver Ytring og enhver Bevægelse bange for at compromittere sig. Giver man en saadan Mand Leilighed til at yttre sig om en Gjenstand, som han beherster, forekommer han ikke sjeldent som reent forvandlet; han glemmer sine Omgivelser og træder bestemt og fuldkommen tillidsfuld frem.

Om de Dage, da Tilbagetoget blev udført vil jeg kun fortælle noget af det, jeg oplevede. Armeens Marsch den første Dag gik roligt for sig igjennem Fyrreskove og paa en sandig Flade. Blücher red omkring imellem Tropperne, der her tildeels droge langsomt frem, deels hvilede. Saalænge Soldaten bliver i Geleddet og seer Alt omkring sig i en streng Orden, bliver han styrket af de ordnede Masters Magt, og denne forekommer ham uovervindelig. Kun naar denne Orden er gjennembrudt, er han alene henvist til sig selv; det, der var omkring ham og fired, med ham, er da blevet noget fuldkommen Afmægtigt. Det

er ham, som om den hele fredelige Masse alene har sammensvoret sig imod ham, og den hele Hær kan da opløse sig i en vild Flugt. Men nu da Krigeren saae den stille, vante Orden rundt omkring sig og ikke nogen forfølgende Fjende, kunde han ikke betragte sig som slaaet. De Mange, der vare igjennemtrængte af Felttogets Betydning, beherskede de Øvriges Stemning; Tilbagetoget forekom dem som en Skjændsel, og en sagte Knurren lod sig høre iblandt Mængden af Tropperne. Blücher og hans Omgivelse havde erholdt Efterretning om denne Utilfredshed, og han anfaae det for nødvendigt at tale til Tropperne. Her havde jeg først Leilighed til at lære at kjende denne Feltherres beundringsværdige Veltalenhed. Indholdet af hans Tale er dem tilstrækkeligt bekjendt, der erindre sig denne Krigs Begivenheder. Thi det var den Samme, som blev offentliggjort og brugt for at opmuntre den hele Armee, og at berolige Folket. „I have Ret.“ — hørde jeg ham sige, — „I ere ikke slaaede, thi I have beholdt Valpladsen; Fjenden har trukket sig tilbage; hans Tab er betydeligere end Eders.“ Han udviklede nu alle Motiverne til det afbrudte, ikke tabte Slag og til Tilbagetoget, der ere bekjendte nok, og som, hvis jeg vilde gjentage dem,

vilde føre mig ind i et Gebeet, som jeg her med For-
fæt søger at undgaae. Jeg hørde ham oftere gjen-
tage denne Tale, eftersom han traf nye Tropper.
Om jeg endogsaa beundrede hans Tales Lethed og
det ædle, simple Udtryk, den store Fyndighed, med
hvilken han vidste at danne det staaende Indhold i
enhver ny Tiltale anderledes, maatte jeg dog tilstaae,
at det ikke var Ordene alene, der udøvede denne
Magt. Den graahærdede Helts Skikkelse, saaledes
som han red hen til Tropperne og hævede sin lydelige
Stemme, gav hans Tale først den rette Vægt. Han
forestillede jo ogsaa Krigens personificerede Begei-
string, og i hans Gestalt laa med sammentrængt Kraft
alt, hvad der rørde sig i lønlig Spænding i Under-
kuelsens Tid, alt, hvad der blev lydeligt, da Krigen
blev fordret, og alle Kjæmperne traad frem ligesom fo-
restillede ved et kjæmpende Individ, der traad et
Skridt tilbage for at fatte sig for et nyt tilintetgjø-
rende Angrebs hele Kraft. Og dog var de Tilstæd-
tes Bifaldsyttringer ingenlunde meget lydelige. Det
var som om man kjæmpede med en ydmygende Fø-
lelse, der ikke ganske kunde overvindes; men for mig
vare disse Optrin, der oftere bleve gjentagne, meget
vigtige. Det, der i Breslau satte mig i Bevægelse,

gjennemtrængde mig ganske her, og Krigens nødvendige prosaiske Side, som jeg allerede tilstrækkeligt havde lært at kjende, og som fordrer mere Taalmodighed og Udholdenhed, end Begeistring, syntes mig hævet til en oprindelig Poesi, der afslørede det Indre, i det daglige Liv Skjulte, gjorde det synligt, og lod det ytre sig høit.

Vi bleve, om jeg husker ret, ikke angrebne den Aften, eller, dersom der fandt Fægtninger Sted med den efterfølgende Fjende, vare de dog ubetydelige og trængde kun til os i Beretninger, som jeg ikke erfarede. Overhovedet blev vort Tilbagetog til Meißen kun lidet forstyrret. Kun een Begivenhed erindrer jeg mig meget bestemt. I Muldedalen, ikke langt fra Colditz, opstod der, da de Forbundne vilde sætte over Floden, en som det syntes, uopløselig Forvirring. Dalen var meget udvidet paa det Sted, hvor Overgangen fandt Sted, og omgivet af temmelig betydelige Høie. Der blev berettet, at den russiske General Miloradowitsch blev alvorligt angreben af Fjenden, netop som Forvirringen syntes mig størst. Da jeg nu saae mig noget ængstligt om, saae jeg til min store Forundring Blücher og hans Omgivelse fuldkommen rolige; Adjutanter ilede vel frem og tilbage

mellem os og den kjæmpende russiske General, men mig forekom det, som om den just ikke meget stærke Kanonade nærmede sig tilligemed Geværilden, og jeg troede hvert Øieblik at opleve, at Fjenden skulde styrte sig over vore forvirrede Masser. Jeg var til Mode som en Landmand, naar han første Gang oplever en dygtig Storm paa Havet og seer Søfolkenes rolige Miner, der ikke synes at opleve andet end en sædvanlig Begivenhed i det, der forekommer ham saa farligt. Det er bekjendt hvor lykkeligt Miloradowitsch bestod denne Kamp, og det blücherske Corps kom uden noget Tab, der var værdt at nævne, ved Meißen over Elben.

Paa den anden Side af Elben forbleve vi i tre Dage i Rolighed, og jeg kunde nu for første Gang siden mit Ophold i Dresden orientere mig med Hensyn til baade min indre og ydre Stilling. Den, der altid er vant til at tilbringe en betydelig Deel af sit Liv i Eensomhed, kommer tilsidst i et Slags Fortvivlelse ved al den Snak, der bestandigt omgiver ham, ja forfølger ham til hans Natteleie, saa at han bliver ikke hører Samtalen, naar den store Sorrighed overvinder alle Hindringer. Den formeres, naar han selv er uden Beskjæftigelse, og jeg havde endnu ingen

bestemt. Jeg henvendte mig derfor til Gneisenau, der tæltde for mig med General-Intendant von Ribbentrop. Hans Idee var i Nyggen af Armeen at besørge en sammenhængende Foranstaltning til de Saaredes Helbredelse og Pleie. Jeg greb denne Idee med stor Glæde, jeg tænkde paa ved Hjælp af Lægerne i Breslau, at sætte mig i Forbindelse med de Øvrige i Provindsen. Efter Troppemarschernes Retning kunde de Stæder, der laae til Siden, især sydligt ved den bohmiske Grændse og som, endogsaa overfloiede af Fienden vilde i disse Bjærgegne være temmelig sikkre, afgive mange Lazaretter og som lode sig vel paa den Maade bringe i Forbindelse med de Ambulante. Men dertil var et eget Bureau nødvendigt, og det kunde jeg bestyre, naar jeg bestandigt var underrettet om Marschen, havde en tilstrækkelig Oversigt over de Saaredes Antal, og de kiæmpende Troppes erfarede saa meget som mueligt, hvor hen de strax skulde bringe de Saarede o. s. v. Jeg var meget indtaget for denne min ny Virksomhed; jeg haabede meget af de rolige Dage, og bad General-Intendanten hver Dag om at sætte mig i Stand til at begynde Arbeidet. Endelig, den anden eller tredie Dag, da jeg allerede begyndte at blive noget utaal-

modig, indtraf der en Skrivelse fra Hr. von Ribbentrop. Jeg blev forbauset, da jeg fandt en Foranstaltning af General-Intendanten, udkastet af en af hans Skrivere, med Opfordring til at afskrive den. Man kan let forestille sig mine Følelser. Jeg fattede mig imidlertid og opsøgte denne Herre. „Jeg er“ sagde jeg, — „beredt til enhver Tjeneste i denne Krig, endog den ringeste. Men der gives Forretninger, til hvilke jeg maa erklære mig for aldeles udygtig. Jeg maatte holde op med at forrette en Second-Lieutenants Tjeneste, men jeg er en endnu langt slettere Afskriver. Jeg formaaer ikke engang at være min Egen; jeg forglemmer undertiden Ord, og selv om min ubetydelige Haandskrift var uden Feil, kunde det vel skee, at Afskriften vel udtrykte de samme Tanker, men ellers lød ganske anderledes, end det sikkert mesterlige og uforbederlige Udkast af Deres Bureauskriver.“ Om den Idee, der i et Par Dage havde beskjæftiget mig saa levende, var Talen ikke mere.

Imidlertid bragde en anden Foreskilling, der udgik fra mig, mig selv i en stor Fare. Jeg gjorde Gneisenau opmærksom paa, at vi nu forlode de preussiske og sachsiske Grændser, hvor der produceredes Salt, og at der i Provindsen bag ved Armeen kunde op-

staae Mangel paa Salt, hvorfor Saltmagasinerne i Meißen, som jeg vidste vare betydelige, maatte tømmes. Gneisenau indsaae vel dette, men troede, at han ikke var bemyndiget dertil, naar han ikke erholdt Befaling fra Chefen for Generalstaben. Jeg kastede mig paa min Hest og ilede, saa hurtigt jeg formaaede det, til Dresden, hvor Scharnhorst laa saaret. Jeg fandt ham i en Tilstand, der overbeviiste mig om, at hans Saar var meget betydeligt; imidlertid lod han hurtigt udfærdige Befalingen, anbefalende mig den største Hurtighed og jeg red uden Ophold tilbage. Meißen holdt vi endnu besat, endskjønt de franske Tropper nærmede sig; den kunstige hængende Bro over Elben var afbrudt, og i dens Sted laa der en svømmende over Floden. Efterretningerne om at Fienden nærmede sig, bleve bestandigt hyppigere; kun enkelte af vore lette Tropper bevogtede Landeveien, beredte paa hvert Øieblik at trække sig tilbage. Under disse Omstændigheder troede jeg, at jeg, naar jeg forevilste min Ordre til Embedsmændene ved Saltmagazinerne, turde forlange en Mand af den vagthavende Officier, der medens jeg taalde med Embedsmændene, og besørgede Heste, Vogne og Salttøndernes Oplæsning, skulde bringe mig Efter-

retning om Sagernes Tilstand. „De finder jo," — svarede den vagthavende Officier, — „endnu bestandigt Tropper i Meißen; til dem maa De vende Dem, jeg kan ingen Mand undvære." Jeg gik ganske alene ind i Staden. Enhver veed hvor vildsomt og forvirret de snævre Gader i Meißen løbe mellem hverandre. Jeg kjendte vel fra mine tidligere Besøg noget til Staden, dog ingenlunde saaledes, at jeg tilstrækkeligt kunde orientere mig. Gaderne vare tomme, Indvaanerne havde, grebne af Frygt, indsluttet sig i Husene; hist og her ved et Hjørne stod en Krieger, ængstligt lyttende, og hvert Øieblik beredt paa at flye, naar han mærkede at Fienden nærmede sig. Jeg gjorde mig længe forgjæves Umage for at finde et Menneske, der kunde vise mig Saltæmbedsmændenes Bolig. Jeg fandt en Embedsmand, der kun var lidet tilbøielig til at forlade sit sikkre Huus; imidlertid lykkedes det mig at sætte ham i Bevægelse; der blev requireret Vogne og Heste, og jeg var allerede i Begreb med at nærme mig til Saltmagasinet, da vi hørde en Skyden i Staden. De Embedsmænd, der ledsagede mig, flygtede; jeg havde ingen Magt til at holde dem tilbage, og det var tydeligt, at de frygtede mere for Fienden, der nærmede sig i Masse,

end for de faa preussiske Krigere, der vare i Begreb med at trække sig tilbage. Jeg tabde Modet, og for første Gang blev jeg greben af Frygt for at blive fangen. Jeg gyste; jeg indsaae, at den Forretning, der var overdraget mig, under disse Omstændigheder ikke lod sig udføre, og ilede til Broen. Om nogle af vore Tropper ved denne Leilighed kom i Fangenskab er mig ubekjendt. Da jeg naaede Broen, var denne løsladt fra Bredden; et Par flygtende Soldater kunde endnu kun med Møie optages. Geværstudene bestrøg allerede Broen, og de, der fra dette Øieblik af forbleve i Staden, vare uden Redning givne Fjenden til Pris. Jeg var naturligviis til Fods og takkede Gud, da jeg befandt mig paa Broen.

Hvad jeg havde formodet indtraf virkeligt; der opstod en i det mindste forbigaaende Mangel paa Salt, som vilde være bleven langt mere betydelig, dersom den ikke var bleven hævet ved Vaabenstilstanden; og jeg selv gjorde, da jeg kom tilbage, tilfældigviis den Erfaring, at Saltmangel er saare ubehagelig. Et lille Selskab leirede sig paa Marken; Karlene besørgede Ørekjød; der, hvor vi vare, kunde vi intet Salt faae, og jeg nød for første og sidste Gang i mit Liv en Suppe uden Salt; den var mig forstrækkelig modbydelig.

Vort Opbold paa denne Side Elben ved Meißen gav Anledning til en Erfaring, der gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Armeekorpset var opstillet udenfor Skudvidde, dog stode Forvosterne tæt ved Flodbredden; ligeoverfor dem stode de Fjendtlige. De værre lede Skud; vi stode paa Høiene langt nok borte til at være fuldkommen sikkrede, og nær nok, til at kunne see hver enkelt Mand. Da saae vi hvorledes Krigerne paa denne og hiin Side Floden roligt lagde an, sigtede med Besindighed og nedstrakte en eller anden Fjende paa den modsatte Side. Naar en Fjende paa denne Maade styrtede, jublede man høit. Jeg har siden i Slag seet Mange styrte ved forskjellige Angreb, men aldrig var det mig saa modbydeligt, som denne Jagtlyst, der forekom mig gyselig, og det saa meget mere, som jeg ikke kunde indsee nogen fornuftig Hensigt med denne Forlystelse.

Tilbagetoget gik langsomt for sig; Blüchers Hovedqvarteer var bag ved Bautzen i en lille Landsby, og det forblev der i nogle Dage. Der fandt vel i denne Tid hist og her Fægtninger Sted; nogle ikke ganske ubetydelige; men det, som jeg borde, formaaede ikke

at give mig nogen Oplysning om vore Troppers Stilling ligeoverfor Fjenden.

Omkring os paa de adelige Slotte var Kongen tilligemed den kongelige Familie indqvarteret. Jeg nød den Ære at blive buden til Taffels af Prinds August. Han havde paa Tilbagetoget undertiden i rolige Øieblikke underholdt sig med mig. Prinds Wilhelm var indqvarteret i det samme Slot og begge holdt ved det samme Bord et særegent Taffel for de Gjæster, som hver af dem havde indbudet. Prindserne sadde ved den øverste Ende af Bordet, deres Adjutanter og Gjæster paa begge Sider og saaledes fandt der et dobbelt Maaltid Sted ved det samme Bord. Jeg erindrer dette nøie, fordi jeg paa denne usædvanlige Maade nød for første Gang i mit Liv den Ære at være en kongelig Prindses Gjæst. Da Maaltidet var forbi, kunde jeg dog ikke modstaae min Lyst til om muligt at forskaffe mig et bequemt Leie. Siden jeg forlod Altenburg havde jeg ikke sovet i nogen Seng; der var Værelser med Senge, der slet ikke bleve benyttede; Prinds Wilhelms Adjutant, den nuværende General von Hedemann, havde den Godhed at overlade mig et Saadant. Næppe laa jeg fuldkommen afklædt i Sengen, førend jeg,

der endnu ikke var hærdet mod Krigens Strabadser, faldt i en Søvn, der var saa dyb, at jeg aldrig havde oplevet en Saadan. Intet forstyrrede denne Søvn, der varede i mange Timer og det var næsten bleven Nat førend jeg vaagnede, styrket paa en Maade, der rigtigt nok maatte overbevise mig om, hvormeget de foregaaende Dages Anstrængelse havde angrebet mig. Jeg kom først om Natten tilbage til Blüchers Hovedqvarteer. Jeg erfarede først nu hvad en Seng havde at betyde. Vistnok var jeg paa mine geognostiske Reiser vant til at sove paa Straa; jeg valgde det ofte istedetfor de urene Senge, men dette skeede dog kun nogle faa Dage efter hinanden. Hvad der den Tid især befordrede min Søvnighed, var den Mangel paa Opmuntring, der fandt Sted i disse Hviledage. Hele Dagen drev man omkring i Landsbyen uden at erfare noget af Betydenhed. Vel forsamledes flere Generaler der, nogle Dage førend Slaget ved Bautzen; der blev holdt et Krigsraad; vi lyttede udenfor Huset, men erfarede imidlertid lidet eller intet. Men at vi her vilde vente Fjenden og tage en Stilling, altsaa antage et Slag, blev bekjendt. Der blev spottet meget over denne Stilling; man spurgde om det skulde være en absolut, omtrent som den Fichteske; men in-

gen Yttring gav Anledning til at troe, at en vigtig Dag var nær. Man har ikke let en Forestilling om hvor meget den daglige Forretning i Felten gjør slov, hvor ubetydelige Samtalerne ofte ere. I Blüchers Hovedquarteer, hvor en Mængde mangesidigt uddannede Officierer vare forsamlede, tog de ikke sjeldent en Vending, som man ikke skulde have ventet under saadanne Forhold. Min Nærværelse bragte da vel philosophiske eller naturvidenskabelige Gjenstande til Forhandling og der herskede aabenbart en Tilbøielighed til i forbigaaende Momenter at lade Hovedforretningen hvile. Dog var dette mindre Tilfældet i disse Dage; de mere kyndige Officierer, — og ofte bleve Saadanne af en ringere Rang tagne med paa Raad, — vare beskjæftigede med vigtige Forretninger. Der kom og gik Couærer; Adjutanter bleve sendte frem og tilbage; ogsaa jeg erholdt nogle Gange Ærinder, men dog var Alt omkring mig en uigjennemtrængelig Hemmelighed. Ikke blot Officierer af de forskjellige Corpser viiste sig i Hovedquarteret, men ogsaa Sachsiske, selv meget betydelige Embedsmænd, der ivrigt sluttede sig til os. De sørgede for Troppernes Underholdning, bragte os vigtige Efterretninger om Fiendens Stillinger og vare os paa mange Maader nyttige.

Jeg oplevede her et Optrin, der dog interesserede mig. Nogle Ultratydskere havde vel yttret, at man maatte skyde de fangne Sydtydskere, der strede imod deres Fædreland; en saadan Strænghed, meende man, vilde have en heldbringende Indflydelse, og gjøre de tydske Tropper, der kjæmpede imod os, opmærksomme paa deres Forbrydelse. Mange vilde, meende man, da forlade den franske Armee og gaae over til os. Paa de Repressalier, som derved vilde fremkaldes, syntes kun Faa at tænke; en gjensidig Forbittrelse vilde alene være Følgen, og hele Krigen vilde antage en Characteer, hvis forstyrrende sædelige Indflydelse paa en lang Fremtid vilde være uberegnelig.

Af de fangne Würtembergere bleve nogle bragte til vor By og opstillede. Gneisenau, ved hvis Side jeg var, taelde til en af dem, der udmærkede sig ved sin anseelige Skikkelse; han søgde at gjøre ham det begribeligt hvor dadelværdig den Beslutning var at kjæmpe imod Tydskere. Mennesket saae ubeskriveligt godmodigt ud, syntes at være noget ubehændigt og var tydeligt nok en Recrut. „Jeg vilde ogsaa hellere," — svarede han trohjertet, — „være bleven hjemme; min Fader, min Moder og mine Søstkende græd da jeg blev udskreven; men jeg var nødt til at

gaae afsted med et tungt Hjerte." — „Jeg gad vidst," — sagde jeg, da vi gik bort, — „om nogen Tydsker, han være nok saa fanatisk, vilde være i Stand til efter en saadan Samtale at skyde en saadan stakkels Djævel med koldt Blod?" — „Endnu ikke" — svarede Gneisenau, — „men dersom Krigen, som Gud forbyde, varer i flere Aar, maa Gud vide hvad der skal blive af os Alle; de Mænds Blod, der vare med i Trediveaarskrigen flyder endnu i os, og en længe næret Forbittrelse vilde da fremkalde en Forvildelse og ved denne en gjensidig Forstyrrelse, saa at vor Arvefjende, ligesom den Tid vilde juble." En Gysen greb mig, naar jeg tænkde paa at opleve en saadan Fremtid, ja maaskee selv at komme i de onde Aanders Magt.

Tidligt om Morgenen den tyvende Mai erholdt jeg det Hverv at kalde Oberstlieutenant von Witzleben tilbage fra hans Stilling paa den anden Side af Herrnhuttercolonien Kleinwelke, og at overbringe ham Ordre til en anden Bestemmelse. Jeg kom til Kleinwelke, red til den herrnhuttiske Gjæstgiversgaard og talde med Verten. Han indsaae vel at Colonien

laa paa Krigsskuepladsen, men viiste en beundringsværdig Rolighed, og hans Tillid virkede hvist velgjørende paa mig. Den lille Stad havde det sædvanlige venlige Udseende, som Herrnhuttercolonier pleie at have. Alt var her endnu i den sædvanlige stille Orden; end ikke i Gjæstgivergaarden spørede man den ringeste Forvirring. At man saae mange Mennesker paa Gaden, kunde ikke være paafaldende; men disse gik roligt deres Vei. Da jeg havde fundet Hr. von Witzleben, og meddeelt ham Ordren, gjorde han mig opmærksom paa at Fjenden var i Nærheden og advarede mig. Jeg var uvis om i hvilken Retning jeg skulde bevæge mig; at Blüchers Corps traf sig sammen, mærkede jeg vel, og turde ikke haabe at finde Blücher igjen i Landsbyen. Det var en stjøn og behagelig Maidag; jeg reed paa en Chaussee, endnu uvis om jeg skulde fortsætte Veien længere frem eller ikke; dog saae jeg Vaaben blinke langt borte, enkelte Ryttere sprænge frem og tilbage, erkjendte fjendtlige Tropper og saae mig forfulgt. Da jeg red hurtigt igjennem Kleinwelke, gik Søstrene roligt klædte, parviis, i stille Orden til Kirken. Jeg maatte hurtigt ile forbi, thi fjendtlige Ryttere satte efter mig. Men det Indtryk, som den fromme Me-

nighed havde gjort paa mig, levede igjen op, og som et Drømmebilled i en guddommelig Fred svævede dette Syn for mig midt paa den Plads, hvor et stort Slag skulde staae, og har siden aldrig forladt mig.

Jeg stødte paa preussiske Tropper, der viisde mig Høiene ved Krickwitz, hvor jeg vilde finde Blüchers Hovedqvarteer. Det var allerede Middag; jeg reed over en skraa Slette, saae Tropperne allerede i Kamp med Fjenden, og kom ind i en mægtig fjendtlig Kugleregn. Var det det religiøse Indtryk, som jeg havde modtaget, var det Vanen til det krigeriske Liv og at jeg allerede følde mig hjemme i min Stilling, eller var det en Forening af begge disse Ting? Saa frimodigt, som jeg har tilstaaet min Frygt i Slaget ved Görschen, ligesaa oprigtigt tor jeg forsikkre, at den her var næsten aldeles forsvunden. Nogle Høie havde skjult Bjærgene ved Krickwitz for mig; jeg saae Officierer fare i den største Iil hen over den farlige Slette, medens jeg, med en Roligheed, der er mig selv ubegribelig, overlagde hvilken Vei jeg skulde tage. Jeg indsaae, at jeg skulde ride over en Høi, der netop blev besiudt. Vore Tropper vare opstillede i Dybden; paa den Høi, der blev

beskudt, saae man intet Menneske, og det forekom mig næsten latterligt, at jeg kunde betragte mig selv næsten som det eneste Maal for en hæftig Kanonade.

Jeg fandt Blücher, og det Bjærg, paa hvilket Hovedqvarteret stod temmelig sammentrængt, er vistnok blevet mig mærkværdigt, fordi vi forsvarede denne Plads baade denne og den følgende Dag. Vi havde derfra en vid Udsigt, og kunde næsten overse den hele betydelige Valplads. Til Venstre for os laa Löbau, ligefor os Bautzen med sine Taarne, til Høire løb Spreen, hvis Bredder bleve ivrigt forsvarede af vore Tropper; længere borte opdagede jeg Kleinwelke, som jeg nylig havde forladt, og hele dette to Dages Slag igjennem hvilede mine Øine gjentagne Gange paa dette Sted, og jeg tænkde ikke uden Bekymring og Deeltagelse paa Indvaanernes nærværende Tilstand.

Det var Middag, da jeg ankom paa Høien, hvor Blücher opholdt sig. Midt paa den hævede sig et nogent Granitstykke. Den klare, lyse Dag tillod os at overse den hele vidtløftige Valplads. Ved Löbau og i Omegnen saae vi, endskjøndt i en lang Frastand, Russerne kjæmpe; Bautzen laa foran os; men skjult bag Høiene; ikkun Taarnene ragede frem. Mellem Staden og os, ved Bredden af Spree, fandt de hæf-

tigste Angreb Sted; men disse vare skjulte for os, thi baade paa denne og paa den anden Side af Floden hævede der sig Høie; kun hørde vi Ilden af Smaageværer meget nær ved os. Enkelte Kanonkugler naaede os allerede den første Dag; Beretninger kom og gik. I det Hele var man den første Dag ikke utilfreds med Udfaldet. Vore Tropper forsvarede næsten allevegne deres Plads; vor Position var indtetsteds betydeligt angreben. Det begyndte at blive mørkt; paa alle Kanter blev det stille; paa den larmende Dag med dens levende Angreb fulgde en forunderlig Roligbed; kun hist og her hørde man enkelte Skud. Hele Dagen over kunde vi med Rolighed overse Valpladsen, uden at blive betydeligt angrebne. Jeg havde taget en fortræffelig Dollonds Kigert, der hvilede paa et Stativ, med fra Breslau. Vel vare Generalerne forsynede med gode Kigerter, men paa dette Sted, som vi forsvarede saa længe, var en staaende Kigert, der hvilede paa den flade Steen og kunde rettes paa de vigtigste Punkter, Befalingsmanden velkommen. Den blev vel ofte benyttet af ham, men dog blev den undertiden os Andre overladt, og jeg kunde uforstyrret henvende min Opmærksomhed paa bestemte Punkter. Jeg hensank da i

temmelig lange Betragtninger af de enkelte Fægtninger; jeg saae i Særdeleshed hen paa Löbau, hvor Russerne kjæmpede med Fjenden; jeg saae Krigere styrte snart hist, snart her, og de stridende Masser snart trænge frem, snart trække sig tilbage. Naar jeg da opløftede Øiet, overskuede den hele Valplads, hvor selsomt traad den mig ikke imøde! Hvor skjæbnesvangert synes overhovedet et Landskab ikke under et Slag! — Egnen om Bautzen er frugtbar, en Mængde Landsbyer omgav os; alle vare, som vi formodede, forladte af deres Beboere; Bautzen var besat af Fjenden. Landskabet syntes at have forandret hele sit Physiognomi; der hvilede et tragisk Alvor paa alle Gjenstande; jeg saae en skjæbnesvanger Aand svæve over Stæder og Landsbyer. — Det er vanskeligt at gjøre Billedet af saadanne Gjenstande, saaledes som de vise sig for os, naar Øieblikkets truende Fare træder os imøde fra ethvert Punkt, klart med Ord. For min Hukommelse svævede det længe; selv da jeg i Aaret 1817 kjørde over en Deel af Valpladsen, og overskuede de rolige Landsbyer og de smilende Kornagre, traad hiint Billede mig imøde og syntes at bedække det nærværende Muntre.

Dagen var hengaaet; Hovedquarteret ophørte

sin Stilling paa Høien Natten over; der blev besluttet at fornye Slaget den næste Dag. Sildigt om Natten stod jeg ved Siden af Artillerigeneral Braun; i den vide Omkreds, som vi oversaae, talde jeg Flammen af atten brændende Landsbyer; jeg tænkte mig de fordrevne Indvaaneres Forfatning, jeg hensatte mig midt iblandt dem. Krigeren er altfor meget beskæftiget med sig selv; endog den Blideste bliver kun tilfældigt bevæget til Deeltagelse: under Kampen ere Indvaanerne ham kun besværlige Gjenstande, som han søger at bortfjærne, og den bedre Følelse, der ikke lader sig fortrænge, er ham til Hinder, i det den byder ham Skaansel. Men hos den raae Masse bryde de vilde Lidenskaber frem; Forstyrrelsen bliver Menneskets en Glæde og de meest oprørende Mishandlinger blive det en Nydelse. Det føler sig pludseligt som Herre, og udøver sit Herredømme med skaanselløs Grusomhed. Den bestandigt tiltagende Mængde af saadanne Scener trængte sig ind i min Sjæl, da jeg i den stille Nat saae Luerne af de brændende Landsbyer; jeg kunde ikke blive dem qvit, jeg var ganske i deres Magt. Kvinder, der bare deres Børn, anraabte mig i deres Fortvivlelse om Hjælp; modige Mænd, der viisde Fjendens Angreb tilbage, saae jeg

styrte; blege Qvinder overvældede af brutale Krigere. Naar jeg om Dagen var Vidne til en stor Kamp, hvis afvexlende Lykke jeg fulgde med deeltagende Begeistring, traad nu en vild Hær af natlige Spøgelser mig imøde; bedende om Hjælp omringede de Mishandlede, de Søndertraadte, de, der bleve truede med Døden, mig; de vilde Spøgelser havde taget mig i deres Midte og Krigens Rædsler greb mig og opfyldte mig med Forfærdelse.

Jeg har ikke mere oplevet saadanne Følelser i Krigen; de vare Følger af en Stilling, der aldrig mere vendte tilbage. Høiene ved Krickwitz, som vi holdt besatte, dannede Slagets Middelpunkt; de maatte forsvares hvad det end skulde koste; det kom altsaa an paa at holde Fjenden i Angrebets store Halvkreds saa langt fra dets Middelpunkt som mueligt. Den, der ikke var sendt bort, nød, hensat midt i Kampen, en Roligbed og Leilighed til at see, der vist er høist sjelden i et Slag. Selv mod de enkelte Kugler, der langt borte fra naaede Høien, frembød den fremragende nøgne Klippe os tilstrækkelig Beskyttelse. Jeg erholdt i dette Slag intet Ærinde og var fuldkommen overladt til mig selv. I det jeg nu saaledes, omgivet af Slagets Tummel, paa en næsten venlig

Maade blev vant til Krigens Farer, medens jeg var bleven hjemme i min Omgivelse, der muntert og kjærligt talde mig blandt Sine og behandlede mig med skaanende Udmærkelse, erholdt den grublende Betragtning, der var mig saa naturlig, Overvagten; den ledsagede hele Dagen igjennem den kraftige Daad, i hvis Mildte jeg var hensat, og som dog blev holdt borte fra mig og undte mig Ro og Leilighed til den indre Grublen. Det, der om Dagen var klar Betragtning, dannede sig om Natten til en phantastisk Drøm.

Vi turde, for ikke at tiltrække os Fjendens Opmærksomhed, som det forstaaer sig af sig selv, ingen Bivouakild antænde. I den milde Mainat kastede jeg mig, indhyllet i min Kappe, ligesom de Andre, ned i Græsset paa den Side af Høien, der vendte fra Fjenden, og nød i nogle Timer en fuldkommen uforstyrret Roligbed. Kjoligheden ved Solens Opgang vakkede mig. I Nærheden sov og vaagnede en Søn af General Scharnhorst, nu General, tilligemed mig. Han havde studeret i Halle medens jeg var Professor der.

Den tidlige Opvaagnen paa den skjønneste Tid af Aaret og under saadanne Forhold, er forbunden

med selsomme Følelser, og ganske forskjellig fra den, naar man forlader sit Halmleie Dagen forend et forestaaende Slag. Da sove store Hære ind saa godt som ved Siden af deres Vaaben: naar de vaagne op, finder der dog meget Sted, der har stor Lighed med det daglige rolige Liv; Enhver vil ordne sine Klæder, rense sig saa meget som mueligt, nyde sin Frokost, og Contrasten imellem disse sædvanlige Forretninger og den forestaaende Krigsdaad, er desto mere paafaldende. Her laa den vide Egn for os, da vi vaagnede op, og Naturfølelsen, som med en uimodstaaelig Livlighed gjor et stærkt Indtryk paa os, kunde vi ikke afværge. Den vidtløftige Valplads saae vi i den skjønneste Morgenglands, saaledes som den straalede de forfriskede, opvaagnede Sandser imøde. Scharnhorst var Dagen iforveien bleven let saaret af et Streifeskud i Øret; men dette Saar hindrede ham kun lidet, endskjøndt han følde Smerter, med hvilke han havde at kjæmpe; han var, saa vidt jeg erindrer, ikke uden Haab om Udfaldet af det forestaaende Slag. Medens vi saaledes sadde rolige, traad en Bondefamilie os imøde; Mand, Kone, og, om jeg ikke tager Feil, ogsaa et Barn. De havde forsinket sig i den Landsby, der nu laa midt paa Valpladsen,

da de andre Indvaanere flygtede; de vare fulde af Angst, og vi kunde intet Raad give dem; de havde i lang Tid ikke nydt noget og toge Deel i vor Frokost. Jeg erholdt af Scharnhorst en nogenlunde klar Forestilling om vore Troppers Stilling, og hvorledes vi Dagen i Forveien havde forsvaret vor Position næsten paa alle Punkter i dens vide Omkreds. Endnu var alting stille, men næppe var der hengaaet en halv Time, førend vi hørde den enkelte Geværild hist og her, hvor Forposterne, der stode hinanden nær, angrebe hinanden. Enkelte Kanonskud fra begge Hære bragde den alvorlige Morgenbilsen; Generaler og Adjutanter samledes. Angrebene udbredte sig mere og mere, og snart vare de saa almindelige, at det Hele kun syntes at være en kort Afbrydelse af den hede Kamp den forrige Dag. Jeg saae hvor hæftig Fægtningen blev i Egnen af Löbau, og derfra ned imod os; hele Formiddagen igjennem sogde man at forsvare Centrummet; de Landsbyer, gjennem hvilke Tilbagetoget skulde finde Sted, hvis det blev nødvendigt, vare i Fare; Fjendens Kanonade blev bestandigt haftigere mod de Høie, som vi holdt besatte, og kom os nærmere; den Retning, hvori Tilbagetoget skulde skee, var endnu

fri; men Fjenden trængde bestandigt længere frem; og det var næsten over Middag, saavidt jeg erindrer, da det blev klart, at vi maatte forlade Høiene ved Krickwitz, som vi saa længe havde forsvaret, dersom vi ellers vilde udføre vort Tilbagetog i en fuldkommen Orden. Her oplevede jeg nu et Optrin, der er blevet mig uforglemmeligt. Blücher, der var forbittret og fuld af Harme, kunde ikke beslutte sig til, uvirksom at opgive Centrummet af vor Position, som vi saa længe havde forsvaret. Paa Høiene vare vi hele Tiden igjennem til Fods, i Dag, saavelsom den forrige Dag; vore Heste stode i Sikkerhed paa den Side af Høien, der ikke var udsat for Fiendens Angreb. Pludseligt lod Blücher sin Hest føre frem, i den faste Beslutning at stille sig i Spidsen for et Cavalleriangreb. Det er begribeligt at Generalerne gjorde Alt, for at afholde ham derfra. Det ordnede Tilbagetog var fuldkommen sikkret; dersom Blücher nu personligt udsatte sig for en stor Fare, kunde Følgerne blive skrækkelige. Et saadant Angreb stred imod hele Felttogets store Plan, og det lykkedes kun med megen Møie at afholde den alderstegne Helt fra hans riderlige Daad.

Vi trak os tilbage til Landsbyen Buschwitz, kun

lidet foruroligede af Fjenden. Var det i denne By eller i Nærheden af den at Troyperne trængde sig sammen for at sætte over en Bæk? Hovedqvarteret hvilede her i nogen Tid; jeg holdt i Nærheden af Prinds Wilhelm; da skulde jeg nu anden Gang opleve, at denne undgik en stor, ja man kunde sige unndgaaelig Fare. En Kanonkugle slog ned under Bugen af hans Hest; Hesten gjorde naturligviis en hæftig Bevægelse; Kuglen blev igjen kastet i Veiret og hævede sig i en Bue, uden at beskadige nogen af den sammenpræssede Skare.

Paa dette Tilbagetog var jeg vistnok Vidne til flere Fægtninger, der fandt Sted, sædvanligt henimod Aften; vi nærmede os til den schlesiske Grændse, kom igiennem Reichenbach og forbi Görlitz, og naaede Grændsen ved Waldau. Angrebene blevе bestandigt lykkeligt afviiste; Fjenden blev kastet tilbage; det lykkedes ham aldrig, at forstyrre Tilbagetogets Roligged. Det var i en saadan Fægtning at en Kanonkugle dræbde Duroc ved Napoleons Side; vi saae den Uorden, der for et Øieblik opstod deraf i den fjendtlige Hær, og sluttede rigtigt at en betydelig Mand var bleven saaret.

Vi havde kun nydt lidet siden Begyndelsen af

Slaget ved Bautzen, hvilket ogsaa var naturligt paa et Tilbagetog. Waldau er en Landsby af et stort Omfang; der fandt der en Handel med böhmiske og ungerske Vine Sted. Jeg tog ind i et stort Vinhuus; Kjælderdøren, ved hvilken man stillede sig for at kjøbe Viin, var besat af en Mængde Soldater og Officierer i en tæt Skare. Jeg trængde mig med Moie igjennem, erholdt nogle Flasker Viin, som jeg overgav til en Soldat, der var overladt mig som Opvarter, betaelde og traad ind i Gjæstestuen for at styrke mig med en Flaske Viin i Selskab med nogle Venner. Jeg havde allerede siddet en Tid lang rolig, da jeg med Skræk savnede min Pung; den indeholdt en for mig meget betydelig Sum i Guld, der skulde være tilstrækkelig for mig under en stor Deel af Felttoget. Jeg styrtede ud, besvoer den tætte Skare, der endnu stod sammenpræsset foran Kjælderdøren, at gjøre Plads for mig — og min Pung laa der og havde ligget der urørt, sikkert i en halv Time. Kosakker, Russere, Preussere havde i denne Tid sikkert trængt sig sammen hundredeviis; i den tætte Trængsel havde Ingen opdaget hvad der laa for deres Fødder.

Jeg skulde bestaae endnu et andet farligt Even-

tyr i denne By. Jeg var indqvarteret i et af de længstbortliggende Huse. Da jeg var træt, sov jeg meget haardt; næppe grydede det ad Dag, forend der blev banket stærkt paa Vinduet. „Skynd Dem herud,“ — raabde en Stemme, — „Landsbyen er uden Beskyttelse, og Fjenden nærmer sig; først sildigt har man tænkt paa Dem og Deres afsidesliggende Qvarteer.“ — I nogle faa Minutter var jeg klædt paa, min Hest sadlet, og jeg ilede til Slottet ved Landsbyen, hvis Beliggenhed var mig bekjendt. Dette laa øde, forladt baade af Beboerne og de Indqvarterede; i en tom Sal fandt jeg endnu General Krauseneck; af ham erfarede jeg, at en Kosakpost af en Feiltagelse havde forladt sit Standpunkt; da den troede at denne Plads endnu var beskyttet af de preussiske Tropper. Vi fandt først Blücher igjen temmelig langt fra Landsbyen paa Veien til Haynau.

Nu erfarede jeg, at man havde den Hensigt, at fortsætte Tilbagetoget indtil bag ved Schweidnitz; der vilde man tage en Stilling, for at sætte sig i Forbindelse med de nye preussiske Tropper, der imidlertid bleve organiserede, samt med de Russiske, der rykkede frem. Breslau var altsaa givet til Priis for Fjenden. Jeg havde engang oplevet i Halle, hvad

det vil sige, at vide sin Familie i Fjendens Magt;
jeg havde den Tid svoret paa, at jeg altid vilde
bringe den bag ved Armeen og træde Fjenden bevæb-
net imøde, naar jeg paa en eller anden Maade slut-
tede mig til den kjæmpende Hær. Jeg henvendte
mig til Gneisenau og erholdt let Tilladelse til at
forlade Hæren paa nogle Dage og at reise til Bres-
lau; jeg var derfor desværre ikke Vidne til den glim-
rende Fægtning ved Haynau. Dette lykkelige Caval-
leriangreb, der saa uventet bibragde Fjenden et betyd-
deligt Tab, har udentvivl, i Forening med Armeens
Holdning under Tilbagetoget, bidraget meget til, at
overbevise Napoleon om den Fare, som han gik
imøde, og hvor meget betænkeligere hans Forfatning
blev, jo længere han rykkede frem. Under Tilbage-
toget forfulgde Fjenden os, som de Kyndige forsikre,
saa uforsigtigt, at det maatte være let at bibringe
ham et Nederlag ved et pludseligt Angreb. Den da-
værende Major Rühle von Lilienstern havde, som
der blev forsikret, oftere gjort det Forslag at vove
et saadant Angreb, men Barclay de Tolly, der havde
Overkommandoen, forhindrede det. Nu var denne
tilfældigviis fraværende; Forslaget blev antaget og
medførde et saa glimrende Resultat.

Omendskjøndt jeg nu ikke var Vidne til Fægtningen, være det mig dog tilladt at omtale en tragisk Begivenhed, der fandt Sted her. Enken efter en fortjent Officier, von Schierstädt, havde allerede mistet to Sønner i denne Krig; den Tredie stod ved Garde-jæger-Bataillonen; jeg saae ham ofte og han var mig meget kjær. Han blev under Tilbagetoget ansat i Blüchers Generalstab. Hovedqvarteret var ikke meget udsat ved denne Fægtning; een eneste Kanonkugle slog ned midt i det og berøvede den ulykkelige Enke den tredie og sidste Søn.

Vaabenstilstand.

Den gamle Fyrst-Biskop, Fyrst Hohenlohe-Bartenstein havde indrømmet Geheimeraad Schulz' Familie, der ledede den katholske Geistligheds Anliggender i Schlesien, et Tilflugtsted i sin fortryllende Sommerresidents Johannisberg; min Kone ledsagede sin Veninde derhen. Jeg forlod Breslau efter et Par Dages Forløb og fandt Hovedqvarteret igjen i Reichenbach.

Berlin var truet ligesom Breslau; Bjærgegnene

vare besatte med Flygtninger fra alle Egne; nogle faa gamle Mænd — de Andre vare Alle i Krigen eller paa anden Maade beskjæftigede mod Fienden — og en stor Mængde Qvinder og Børn begave sig til de østerrigske Grændser.

Hver Dag ankom der nye preussiske Tropper. Russiske rykkede ind i Schlesien, og da jeg nærmede mig til Reichenbach, opfyldte de alle Gaderne. I denne Stad var der en levende Bevægelse; den hele allierede Armee fordeelde sig fra dette Middelpunkt for sin Stilling. Keiseren af Rusland og Kongen af Preussen vare i Nærheden; først i Schweidnitz, der paa i Ober-Grödizberg. Idet jeg red forbi Schweidnitz, saae jeg en Vrimmel af Arbeidere, der vare Begreb med at istandsætte Fæstningsværkerne; i Reichenbach var man meget urolig. Moreau, der siden døde ved Dresden, blev ventet; man havde sluttet Forbund med Kronprindsen af Sverig; men især frygtede man for den forestaaende Vaabenstilstand, der var bleven foreslaaet af Napoleon førend Slaget ved Bautzen; man forudsatte, at han vilde benytte denne Hviletid og den Indflydelse, som han endnu udøvede paa mange Mænd i Keiseren af Østerrigs Omgivelse; ja man var ikke uden Bekymring for

nogle indflydelsesrige Personers Tænkemaade ved det keiserlige russiske og kongelig preussiske Hof. Allerede hørde man tale om Napoleons Forslag, efter hvilke Elben skulde betegne Grændsen for hans Rige. I Blüchers Hovedqvarteer stod endnu bestandigt den Beslutning fast, først at slutte Fred med Frankrig paa den anden Side af Rhinen, i det fjendtlige Land. De to store Slag, der vare leverede, havde ingenlunde svækket, men snarere formeret Haabet. En uforstilt Forbittrelse blev mere og mere lydelig; ikke de franske Hære syntes frygtelige, men vel de hemmelige Forbundne, der sneg sig omkring i Kabinetterne. Om ogsaa det Forslag, at anerkjende Elbgrændsen, som man i Almindelighed forudsatte, ikke blev antaget, troede man dog, at den Fordring at anerkjende Rhingrændsen vilde endnu, da den største Deel af den preussiske Stat var i Napoleons Magt og da han boldt alle Fæstninger af Betydenhed besatte, kunne blive betragtet som en stor Lykke. Det mægtende Østerrig vilde troe, at have erhvervet sig en stor Fortjeneste af Tydskland, naar det lykkedes det at slutte en Fred, der befriede Tydskland indtil Rhinen fra det franske Herredømme. At en saadan Fred, sluttet paa den russisk-østerrigske Grændse, maatte

kaldes en grændseløs ulykkelig Begivenhed, blev be-
stemt yttret i Blüchers Hovedqvarteer. Krigen turde,
paastod man, aldeles ikke tabe sit oprindelige Præg,
det var og blev et skjændigt Nederlag, naar den ikke
endte med en Seier, ved hvilken Napoleons Herre-
dømme blev brudt for bestandigt. Jeg stod nær nok
til i det Store og Almindelige at lære at kjende
Gjenstanden for Bekymringerne og til at vide i hvil-
ken vaklende Stilling den høieste, ja helligste Opgave
for Nutiden var kommen. Man grundede tilsidst sit
Haab paa Een, og denne var Napoleon. At hans
Halsstarrighed dog vel tilsidst vilde udtømme de un-
derhandlende Fyrsters Taalmodighed, var vor eneste
Trøst.

Jeg blev vel næppe i 48 Timer i Reichenbach,
men denne Tid er mig uforglemmelig. Ligesom alle
Kampe hidindtil i mit hele Liv, trængde sig til mit
eensomme Kammer, og alle Hindringer skulde over-
vindes der — og dette gjaldt jo endog om de stille
Foretagender i Halle, der kun i mine Øine vare ret-
tede paa at styrke Tænkemaaden iblandt Venner, og
ved disse i en videre Kreds, — saa var denne Kamp
nu bleven en mægtig, der tilhørde den hele Historie,
og svævende imellem en indre og en ydre traad den

mig meget nærmere, og medens en dunkel Skygge kastede sig paa de uafgjorte Begivenheder, erholdt den hele Tilværelse for mig en dyb, uudgrundelig Tillokkelse. Ved Blüchers Taffel saae jeg i disse mærkværdige Dage de Helte, der førde den dobbelte Kamp, og de Slag, der her bleve leverede, forekom mig betydelig betænkeligere, end de To, som jeg allerede havde oplevet.

Iblandt de interessante Mænd, som jeg traf her, nævner jeg Engelskmanden, Sir Robert Wilson. Uden at dele de Anskuelser, der ledede ham hele hans Liv igjennem, maa man dog tilstaae, at han var en Ridder i Ordets egentligste og sandeste, ja ridderligt legitime Mening; hans Gestalt havde noget ædelt, og svæver meget klart for mig.'

Da han senere traad frem næsten paa en æventyrlig, ridderlig Maade, og virkelig bar flere Staters Ridderordener, var jeg selsomt tilmode, i det han, der ved sine forunderlige Riddertog lignede en ædel Don Quixote, tilsidst bragde det dertil, at alle Ordenerne bleve ham fratagne. En Straf, der ellers kun bliver den ærelose Forbryder til Deel, blev her paa den selsomste Maade endogsaa et Ærestegn, og vor paa Selsomheder saa rige Tid betegnede paa en paa-

faldende Maade hans negative Stilling ligeoverfor det gamle Ridderskab. I England selv synes man at have indseet denne Vildfarelse, og den engelske Orden blev igjen baaren af ham.

Endelig erholdt jeg en Beskiæftigelse og det af et selsomt Slags. Jeg blev nemlig sendt ind iblandt Bjærgene for at organisere Landeværnet, men forudenfor dette havde min Ven Oppen, der ledede Bureauet for de sammenbragte Efterretninger om Fiendens Stilling, givet mig det Hverv at samle saadanne Efterretninger. Min Virksomhed for Landeværnet varede rigtigt nok ikke længe; i de sidste Dage af Mai Maaned blev jeg sendt til Bjærgene, og den femte Juni blev Vaabenstilstanden almindeligt proclameret. Man veed i hvilken, man kan næsten sige demagogisk Retning Landeværnsedictet blev udkastet, og jeg blev virkelig forskrækket, da jeg læste det, og det er et mærkeligt Beviis paa den Tids forunderlige Modsigelser. Man betragtede det som en Nødvendighed at kalde Anskuelser og Meninger til Hjælp, som man dog paa ingen Maade havde i Sinde at taale, naar de ellers paa nogen Maade gjerde sig

gjældende. Saalidet som jeg nu billigede Beslutningen om Landeværnsedictet, troede jeg dog, at jeg paa en vis Maade burde bringe det bogstaveligt i Udførelse. I Egnen af Schmiedeberg var virkelig kort førend min Ankomst et lille fransk Rytter-Corps trængt ind i Bjærgene. Landeværnet satte sig i Bevægelse, man hørde Stormklokkerne i Stæderne, og det gik her som i Begyndelsen af Krigen i de nordlige Egne af Tydskland. Men gjorde allevegne en gruelig Alarm, saa at de smaa Corpser virkelig trak sig tilbage, man vidste derved saaledes at holde sig i en tilbørlig Afstand, at Fienden slet ikke blev angreben. Men nu var det netop min Hensigt, ved næste Leilighed at foranledige et virkeligt Angreb. Da jeg havde det Hverv at agte paa enhver af Fjendens Bevægelser, og da alle Midler til hurtigt at erfare dem, stode til min Tieneste, vilde jeg benytte den første Leilighed, der frembød sig for ved Indvaanernes Hjælp at omringe og fange et lille Corps. Et saadant lille Anfald maatte ingenlunde være dumdristigt; Udfaldet maatte meget mere være aldeles sikker. Man veed hvilket mægtigt Indtryk saadanne smaa tilkjæmpede Fordele pleie at gjøre. Om man end egentligt slet ikke vover noget; om Fiendens muelige Modstand

end er nok saa ringe, forbliver dog en saadan Seier i Indvaanernes Sagn og danner sig igjennem flere Generationer mythisk; men for Øieblikket virker en saadan vellykket Daad næsten som en Troldom og Modet udvikler sig der, hvor man slet ikke formodede det; ja, den, der nu pludseligt er bleven modig, fin der sig overrasket af sig selv. Til et saadant aldeles ubetænkeligt og ikke farligt Overfald vilde jeg nu træffe Anstalter; Allarmstænger vare allerede forend min Ankomst opreiste paa Høiene, men de tjende mere til at meddele de i Nærheden liggende Tropper Ue derretning, end til at forsamle Landeværnet. Herved stødte jeg nu paa en hæftig Modstand, især i Landshut, hvor der levede en Mængde rige Fabrikherrer. De syntes at befrygte store Uordener af de sammenkaldte og bevæbnede Væverе. Da de nu satte sig imod Alt, da en prægtigt klædt og bereden Borgergarde, der allerede tidligere havde dannet sig bedre mere traad sammen imod, end for Landeværnet, troede jeg virkelig at maatte optræde mere bestemt, dersom hele min Sendelse ikke skulde tabe al Betydning. Spændingen havde naaet sin høieste Grad, da Baabenstilstanden blev offentligt bekjendtgjort, og Landeværnet sat ud af Virksomhed. I Landshut, troe

jeg, har man endnu ikke ganske forglemt denne min Virksomhed. Garden i Landshut havde sendt en Deputation til Reichenbach, for at beklage sig over mig; dog var det Høieste, som jeg foretog mig, at jeg lod en rig Fabrikherre, der ligefrem opponerede imod Landeværnsedictet, arrestere i nogle Timer. „Jeg vil," — sagde jeg, — „nu engang trække Eder de blode Lagener af Eders Leie, og lægge de braadede Laurbær i deres Sted." — Sagen faldt med Baabenstilstanden bort af sig selv, netop da jeg, vel ikke i og omkring Landshut, men paa Grændsen af det senere neutrale Gebeet i Nordvest, hvor det var sandsynligt at fouragerende Fiender vilde snige sig ind, og hvor Indvaanerne freidigere og mere villigt understøttede mig, havde truffet alle Anstalter til paa en alvorlig Maade at træde enkelte smaa fjendtlige Hobe imode, og at tage dem tilfange. Vistnok havde de større Fabrikherrer mere end Grundeierne, at frygte for at den mægtige og i Nærheden staaende Fjende snart skulde afsende betydelige Corpser, for at hævne et Angreb af Landeværnet. Oplagene af Lærred havde betydeligt formeret sig, da Omsætningen ophørde i denne krigeriske Tid; og den Plyndring, som man kunde frygte for, kunde vel medføre Tab, der maatte ryste de faa rige

Fabrikherrers Formue i dens Grundvold, og derved forøge de forarmede Væveres Nød paa en betænkelig Maade. Jeg vil ikke nægte, at denne Betragtning i enkelte Øieblikke gjorde mig Forkyndelsen af Vaabenstilstanden betænkelig, i det en reen menneskelig Følelse opfyldte mig. Jeg havde i Efteraarsferierne i 1812 tilbragt nogle Uger hos to Fabrikherrer, der vare beslægtede med mig; Væbernes Nød var mig vel bekjendt; jeg var derfor, da jeg proclamerede Landeværnsedictet, og søgde at sætte det i Virksomhed, ikke uden Bekymringer, og, i det mindste i visse Øieblikke meget tilbøielig til at undskylde Kjøbmændenes Modstand. Fra nu af var Talen ikke mere om noget Landeværn i den Egn.

Men Vaabenstilstanden foruroligede mig, ligesom alle bedresindede Krigere og Indvaanere. Krigen var imidlertid ikke hævet; Napoleon havde kun givet denne en farligere og langt mere betænkelig Retning. Han stred nu med de hemmelige Vaaben og den bedre Underrettede vidsde vel, at de fjendtlige Magter, der nu traad op imod os, vare midt i vor Hær og omgave os tæt. I to Maaneder levede hele Landet i denne Frygt; hver Dag frembragde de meest modsigende Rygter. «Vil Napoleon vinde Østerrig, eller

vil dette Rige forene sig med os?' Dette Spørgsmaal hørde man ofte.

I denne Tid erfarede jeg Scharnhorsts Død i Prag. At denne store Mand døde i en saa betænkelig Tid, han, den hele Krigs ledende Aand, syntes mig skjæbnesvangert og en dunkel Frygt forbandt sig med Efterretningen om hans Død. — Den Tid, Vaabenstilstanden varede, forskaffede mig imidlertid en Forretning, som jeg troede at være voren, og som satte mig i en ikke ubehagelig Stilling. Jeg boede, i det mindste i Begyndelsen, hos en Slægtning i Waldenburg, som jeg ogsaa kunde være nyttig derved, at jeg en Tid lang forhindrede at han erholdt nogen anden Indqvartering. Min Forretning fordrede, at jeg bereisde den hele Bjærgegn og saaledes kunde jeg ogsaa besøge min Familie i Johannisberg. Til de Indvaanere, med hvilke jeg i denne Tid stod i et fortroligt Forhold, hørde naturligviis især de, der udmærkede sig ved et bestemt fædrelandsk Sindelag. Jeg nævner fremfor Alle Benda, Borgemester i Landshut, der trods Stadens opponerende Tænkemaade understøttede mig fra det første Øieblik af aldeles uden noget Hensyn. Han var en mærkværdig og mangesidet dannet Mand. Som Dommer i Polsk-

Lissa, den Tid preussisk, havde han med den største Dristighed reddet en til Døden dømt Forbryder, ved en Opposition, der var forbunden med mange Ubehageligheder for ham selv. Ogsaa hans Stilling i Landshut blev, ligeoverfor Borgerne, formedelst hans tydeligt udtalte Sindelag, under Krigen meget betænkelig; han var en meget virksom og forsigtig Embedsmand, men periodisk plaget af en mørk, melancholsk Stemning. En psychologisk Mærkværdighed var det, at han var nødt til at bruge Paryk, men naar han tog denne af, forvirredes alle hans Tanker og han blev greben af en usigelig Angst. Han blev siden Regjeringsraad i Oppeln, og her beskjæftigede han sig med en Oversættelse af Shakspeare. Denne Beslutning af en ellers meget forstandig Mand ængstede mig; jeg tilstaaer, at jeg holdt meget af ham. Jeg tiltroede ham ingenlunde Dygtighed til at kunne kappes med Schlegel og Tieck. Værket er, som bekjendt, fuldendt med stor Letsindighed; ja Oversætteren synes ikke at have havt noget klart Begreb om Vanskeligbederne ved et saadant Arbeide. Næsten endnu mere mærkværdige end dette Foretagende selv, forekom mig Følgerne af det. Oversættelsen fandt, om ikke Bifald, saa dog Anerkjendelse, hvilket kun lader sig begribe, naar man tager

deres Utaalmodighed, der ikke kunde læse Shakspeare i Originalsproget, men dog ønskede at overse alle hans anerkjendte Mesterværker, i det mindste efter Indholdet, i Betragtning.

En anden Mand var M., en af mine Tilhørere fra Halle, der havde nedsat sig i Landshut som Læge. Ligesom Benda opofrede sin Stilling til Borgerne som Borgemester, saaledes opofrede Lægen sin Praxis, i det han med Bestemthed sluttede sig til mig. Ogsaa han forlod nogle Aar senere Egnen. Han var en stille, rolig Mand, der ikke let gjorde sig bemærkelig.

En Tredie, der traad ligesaa bestemt frem, var Præsten Leuphold i Gießmannsdorf, i Nærheden af Landshut. Denne Mand var mig mærkværdig. Han hørde til de Præster, der baade var en omhyggelig Sjæleiørger og af inderlig Tilbøielighed lagde sig efter forskjellige Grene af Naturvidenskaben. Dette Studium var vist nok meget indskrænket. Han havde ikke valgt, som flere saadanne Geistlige, en enkelt, bestemt Green af Naturvidenskaben, som han kunde overse og beherske. Det er, som bekjendt, lykket flere Geistlige at forskaffe sig Fortjenester og et Navn derved. Han beskjæftigede sig meget mere med alle

Slags, med Astronomi, i det han med ubeskrivelig Moie og paa den kummerligste Maade bragde Planetarier og andre astronomiske Redskaber i Stand; han iagttog hver Dag samvittighedsfuldt Temperaturen, Lufttrykket og Atmosphærens Fugtighed, ved Hjælp af et Hygrometer, som han selv havde forfærdiget. De Bjærge, der omgave ham, gjorde ham til Mineralog. Han var en i mange Retninger beskjæftiget Dilettant, og jeg tilstaaer, at hans barnlige Tilbøieligheder interesserede mig, og mangen Jagttagelse var heller ikke uden Værdi. Selskabet for fædrelandsk Cultur kunde forlade sig paa hans omhyggeligt anstillede Barometeriagttagelser.

Min Beskjæftigelse under Vaabenstilstanden var nu ganske rettet paa Fjendens Stilling. Jeg opholdt mig deels i Altwasser, men siden udelukkende i Schmiedeberg. For at blive saa noie som mueligt bekjendt med de fjendtlige Troppers Stilling, maatte jeg nu begynde paa et Studium, der endnu var mig nyt. Ved v. Oppen erholdt jeg en fuldstændig Fortegnelse paa de forskjellige Troppekorps og deres forskjellige Standquarterer paa den ene Side indtil den bøhmiske Grændse imod Syden, og paa den Anden imod Norden, langs med Elben. Min Opgave var det nu

at følge Forandringerne af disse Stillinger paa enhver muelig Maade. De Midler, som jeg anvendte derti; vare af mangfoldig Art; deels benyttede jeg Mænd, der lode sig bruge og betale som Spioner; disse vare ofte ikke at troe. Jeg saae driftige Æventyrere, som jeg havde den Mening om, at de vel ogsaa vilde Frauskmændene den samme Tieneste; dog vare deres Efterretninger ikke sjeldent meget nøiagtige, og stemmede overeens med dem, som jeg erholdt paa andre Veie. Tilforladeligst vare Venner og Bekjendte, men ogsaa disse maatte, hvorvel de ingenlunde søgde nogen Fortjeneste, have deres Reiseomkostninger sikkrede; et Par bleve sendte til Dresden, ja til Leipzig, som om de reisde i Forretninger, og kunde under dette Paaskud ogsaa besøge de mindre Stæder, der laae affides. Disse skyldte jeg de nøiagtigste Efterretninger, men deres Reiser vare besværlige og kostbare; ved dem havde jeg tillige knyttet Forbindelser med nogle Venner i Dresden, i Lausitz og i Nærheden af den under Vaabenstilstanden trukne neutrale Grændse. Iblandt de Betroede, der især bleve mig nyttige, nævner jeg især Professor Hartmann i Dresden, den bekjendte, nylig afdøde Kunstner, og to Mænd paa hiin Side den neutrale Grændse, Præsten Heinrich i Spiller-

mellem Hirschberg og Greifenberg, og Overførste Elrich i Seifershau. Begge vare dristige. Nogle Gange var der, især i de første Dage af Vaabenstillestanden, indqvarteret høiere Officierer hos begge disse Mænd, og de vidste at indvikle dem saaledes i Samtaler, at de forraadte, hvad de vel ellers gjærne vilde have holdt dulgt. Under alle Slags Paaskud kunde de vel med stor Lethed og uden Betænkning sende Speidere i alle Retninger, men undertiden udsatte de sig dog for stor Fare. Jeg traf ofte personligt sammen med disse Mænd. De Efterretninger, som jeg erholdt fra Hovedqvarteret, og de, som jeg erfarede paa andre Maader, bleve da omhyggeligt sammenlignede med dem, som disse to Mænd havde indhentet. Der opstod da vel Modsigelser, der maatte hæves ved nye Undersøgelser, og mine Beskjæftigelser bleve et sandt, alvorligt Studium, der altid interesserede mig mere, jo mere jeg drev det og jo mere indviklet det blev, ja tilsidst drev jeg det og med et Slags Lidenskab. Det, som i Halle næsten syntes mig umueligt, blev mig nu hver Dag lettere, og jeg blev saa fuldkommen fortrolig med Fjendens Stillinger, lærde at kjende de forskjellige Troppecorpser saa nøie, fulgde alle deres Bevægelser saa nøiagtigt, at

Oberst v. Oppen var meget vel tilfreds med mine Beretninger. Mine Forbindelser med Hovedqvarteret bleve altid mere levende; Courerer ilede frem og tilbage; det hele Postpersonale var stillet til min Disposition, og jeg havde under hele Krigen aldrig været mere tilfreds med min Stilling. Naar Coureren kom, og jeg med denne erholdt det Ærinde, at indhente mere bestemte Efterretninger om nogle af de fjendtlige Troppers Bevægelser, glædede jeg mig ikke lidet over at kunne give dem strax. Den samme Courer ilede da ikke sjeldent tilbage med et tilfredsstillende Svar. Schmiedeberg, der ganske var uden Militair, var fuldkommen rolig. Indvaanerne levede, som i den dybeste Fred, men alle Forretninger hvilede. Naar nu Courererne ankom til mig, ofte midt om Natten, naar jeg pludseligt forlangde og afsendte Postkarle, opstod der hvergang en stor Nysgjærrighed. Man tænke sig den Spænding, hvori Alle levede. Den var saa meget desto større, jo roligere og uvirksomere det daglige Liv hengik, og jeg blev ikke sjeldent bestormet med alle Slags Spørgsmaal.

Nu udbredtes pludseligt Rygtet om vort Forbund med Østerrig. Denne Efterretning erholdt jeg officiel i Hovedqvarteret. Den virkelig mesterlige Proclama-

tion af Ganz, der havde en vanskelig Opgave at løse, og søgte at forklare alle det østerrigske Hofs tidligere Forhold, endogsaa Keiserens Datters Giftermaal, som en vedvarende stille Kamp for Tydskland og imod dets Fjender, blev mig meddeelt. Jeg blev nu opfordret til forøget Virksomhed, og indsaae vel hvor meget de Kundskaber, som jeg havde erhvervet mig i mine ledige Timer under Vaabenstilstanden, nu kom mig til Gode. Men jeg drev, det tør jeg paastaae, fra nu af min Forretning med en sand Begeistring; den hemmelige Frygt, der bestandigt plagede mig, saa længe som Vaabnene hvilede, var nu forsvunden. Jeg indsaae hvor vigtig min Forretning var; aldrig har jeg drevet et philosophisk eller naturvidenskabeligt Studium med mere Iver, eller med en større Begeistring; jeg var i en bestandig Bevægelse; jeg fandt det nødvendigt at lade Sammenkomsterne med mine Fortrolige finde eftere Sted; jeg vovede mig selv nogle Gange over Neutralitetsgrændsen ind i den af Fjenden besatte Egn. Jeg kunde have forklædt mig, og i den ikke mere unge Professor, hvem en borgerlig Klædning da var mere naturlig, vilde man næppe have anet den preussiske Officier; men det er bekjendt, at en saadan Forklædning ikke var tilladt; al

en preussisk Officier aldrig turde sætte sig i den Stilling at blive greben som en Spion. Mine Udflugter kunde altsaa agtes lige med Recognosceringer, som rigtignok fandt Sted uden Tropper eller uden noget Slags Følge. Engang besøgte jeg paa denne Maade Overförster Ulrich i Seifersbau, og erfarede ikke uden Skræk, at vi vare tæt omringede af Fjender. Den Familiefader, der optog en preussisk Officier i sit Huus, blev naturligviis overrasket paa en ikke behagelig Maade; hans Familie var udsat for de störste Mishandlinger; hans Liv var i Fare. Mig ængstede hans Stilling og jeg forglemde min egen betænkelige Forfatning. Han yttrede selv sin Forbauselse over, at jeg havde naaet hans Bolig, uden at blive anholdt; det syntes ham kun alt for sandsynligt at man havde seet mig, om endog kun langt fra og gjenkjendt mig i min Uniform som preussisk Officier. I hans Landsby var der vistnok ingen Fjender, men mit Ridt gik over nogne Höie, der kunde oversees efter enhver Retning. Han förde mig strax til en afsidesliggende Stue; han selv gik ud af Landsbyen, besteg nogle Höie, og da han saae ud i det Fjærne og ingen Fiende blev vaer, kom han beroliget tilbage, og nu maatte jeg beundre denne herlige, ældrede gamle

Mand. Han havde ikke opgivet sin Opmærksomhed paa Fjendens Bevægelser; jeg tilbragde nogle Timer hos ham og erholdt af ham de vigtigste Efterretninger, som han meddeelde mig med den største Klarhed og med en i hans Stilling mærkværdig Indsigt og Roligbed. Nu var Spørgsmaalet hvordan jeg skulde redde ham og mig selv ud af Faren. Den Vei, som jeg skulde tage, blev mig nøie betegnet. En endnu ikke ganske voxen Dreng, der oppartede og fulgte mig, kjendte Faren og saae sig speidende om til alle Sider. Det var klart Veir. Jeg glædede mig, da jeg allerede var kommen saa langt fra hans stille Bolig, at en fransk Krigsmand, om han endogsaa opdagede mig, dog ikke kunde vide fra hvilken Landsby jeg kom, og det saa meget mere, som jeg ikke fulgte Veiene, men red i en lige Linie over Marker og nogne Bjærge. Jeg forhastede mig ikke; Drengen red ved Siden af mig; jeg troede, at et alfor hurtigt Ridt med en Tjener efter mig, kunde tiltrække mig Fjendens Opmærksomhed, endog om man ikke kunde kjende min Uniform. Pludseligt opdagede jeg nu et Par Ryttere, der tydeligt nok ilede imod os i Galop. De vare endnu temmelig langt borte, og det forstaaer sig af sig selv at vi ikke standede vore

Heste. Lykkeligviis havde vi naaet den Bjærgskraaning, der fører gjennem Landsbyen Kaiserswaldau og Wernersdorf og nedenfor disse til Warmbrunner-Dalen. Rytterne, der forfulgte os, maatte dog have fundet det betænkeligt at vove sig ind i disse Landsbyer, og saaledes undslap vi lykkeligt. Her erfarede jeg nu, at Fjenden havde besat Schönau i det neutrale Gebeet. Jeg ventede ikke til jeg kom til Schmiedeberg, men sendte allerede fra Warmbrunn i en Hast en Courier til Hovedqvarteret for at meddele denne vigtige Efterretning. Jeg var siden Begyndelsen af Waabenstilstanden bleven skilt fra Blücher og hans Omgivelse. Om det vigtige Resultat, som min Efterretning kunde have, havde jeg ingen Ahnelse.

Min Virksomhed i Krigen har været saa ubetydelig, at man maa tilgive mig, at jeg benytter Leiligheden for at fremhæve dette Moment af mit Liv. Besættelsen af Lähn bidrog til at bestemme General Blücher til at bryde den endnu ikke udløbne Waabenstilstand, at angribe Fjenden og saaledes at forberede Katzbacher-Slaget. Jeg troer at turde paastaae, at min Efterretning, om endog ikke alene, dog har bidraget meget til at fremskynde denne for den hele Krig saa vigtige Beslutning. Jeg slutter dette af den

store Tilfredshed, som von Oppen yttrede med dens
Efterretning. Saasnart den havde naaet Hovedqvar
teret, blev der afsendt en Courier til mig; han an
kom ved det første Morgengry; jeg, der var udmatte
af den forrige Dags Anstrængelser, sov endnu; jeg
brækkede skyndsomt Brevet; den hele Tone, endog
Linie røbede en ophidset Stemning; man opforder
mig indstændigt til hurtigt at meddele alt hvad jeg
vidste; den sædvanlige Vei til Hovedqvarteret var
ikke mere sikker; man angav mig nøiagtigt en Anden
som Courieren maatte tage.

Nu kom Alt i Bevægelse; den Stilhed og Ro
lighed, der hidindtil havde hersket i Schmiedeberg
borde op; jeg erholdt Befaling til at slutte mig t
General Pahlen, der kommanderede Avantgarden un
der St. Priest, og, ligesom hidindtil, at vedblive a
meddele Efterretninger. Man formodede, at Fienden
vilde trænge frem imod Schmiedeberg; Forposterne
rykkede frem, og jeg erholdt et Qvarteer i Ober
Schmiedeberg, for at kunne være i Nærheden af Ge
neralen. Staden udvider sig, som bekjendt, ligesom
Landsbyerne i Bjærgene, meget i Længden; nedad
nede er den ret munter, og naar man kommer fra
Hirschberg, troer man at see anseelige Bygninger, de

føre til en stor Stad; høiere oppe, i det man nærmer sig til Bjærgbøiderne i den bestandigt snævrere Dal, forsvinde alle de mere ansselige Bygninger, og Staden er da slet ikke forskjellig fra en Landsby i Bjærgene, og har et mørkt, skummelt Udseende. Jeg erholdt et Natteqvarteer paa et ode, dunkelt og i mange Aar ubeboet Herresæde, hvis vidtløftige Gaarde og store dunkle Sale, der alle bare Spor af Forsømmelse, havde noget Spøgelseagtigt. I det nogne, vidtløftige Værelse, i hvilket jeg tilbragde Natten, stod der kun en Seng i en Krog, nogle Stole og et Bord; mit nærværende Opholdssted dannede en forunderlig Contrast med mine Slægtningers venlige Bolig, som jeg nylig havde forladt; det var allerede mørkt da jeg traad ind. Jeg var tilligemed min Oppasser den eneste Beboer af denne mørke Hovedbygning, og opgav Haabet om at finde General Palen saa sildigt. Saaledes havde jeg Tid nok til, i en saadan ubehagelig mørk Omgivelse at fordybe mig i Betragtninger saavel over det igjen begyndte Felttog, som over min Stilling. Jeg længtes vel efter de betydelige Mænd i Blüchers Hovedqvarteer, men min Stilling var nu, i Sammenligning med den Tidligere, gunstig. Jeg havde en bestemt Forret-

ning, og troede at være nyttig ved de Kundskaber jeg allerede havde erhværvet mig; dog indsaae jeg tillige, at denne Forretning, formedelst de raske Forandringer af Fjendens Stilling, nu ikke lod sig udføre paa den samme Maade som under Vaabenstilstanden. En fuldkommen, klar Forestilling om de Midler, der stode til min Tjeneste, havde jeg paa ingen Maade, men Selvtilliden var tiltaget og jeg gik min tilkommende Virksomhed freidigt imøde. For nærværende Tid var jeg overladt til mig selv, i den største Spænding og nysgjærrig efter at lære at kjende min Stilling i denne fremmede Omgivelse; dog gjorde den sørgelige Bolig et stærkt Indtryk paa mig, og en stille uheldspaaende Frygt overfaldt mig, naar jeg saae ind i det tomme, mørke, forfaldne Værelse, der blev svagt oplyst af to Talglys. I den Eensomhed, hvori jeg befandt mig, tænkte jeg mig, hvad der maatte allerede var skeet, og om Tilbagetoget til Bjærgene ikke maaskee var en Følge af et Nederlag. De fremmede russiske Officierer, som jeg tilfældigvis havde truffet og talt til, forstode mig for største Delen ikke, og de, der svarede mig paa Tydsk, syntes kun bestræbte at bevæge sig i deres Tjenestes nærmere Kreds og ikke at have havt Lyst, eller vel endogsaa Leilighed til at

bekymre sig om Armeens vigtigere Anliggender. Hvor ganske modsat var nu min nærværende Stilling i Sammenligning med den, i hvilken jeg i de store Begivenheders Strøm, omgiven af de betydeligste Krigere, med hvilke jeg allerede før havde levet i bekjendte, ja tildeels fortroelige Forhold, blev henreven indtil Bedøvelse. Nu stod jeg alene i en fremmed Hær, omgivet af et Folk, med hvilket jeg hidindtil ikke var kommen i nogen Berørelse, og de Tropper, til hvis Befalingsmænd jeg skulde slutte mig, vare mig endnu ubekjendte; Momenter nok til at sætte mig i en hæftig Bevægelse; men naar Eensomheden, Natten og en spøgelseagtig Omgivelse syntes at fordunkle Fremtiden med en ulykkespaaende Skygge, blev denne dog overvunden af et glædeligt Haab. Jeg sov ind, mine Dromme vare behagelige, og jeg ilede med at forestille mig for General Pahlen. Da jeg gik ud af Huset, erfarede jeg, at Tropperne igjen vare rykkede frem; jeg fandt Generalen, der har spillet en saa betydelig Rolle i den russiske Historie, i et af de sidste Huse i Staden henimod Hirschberg. Tropperne rykkede frem paa Landeveien; Pahlen, en lang, rank, alvorlig Mand, modtog mig vel venligt, men henviiste mig til en senere roligere Time, og

jeg red nu stynbsom ad Hirschberg til, nysgjærrig efter at opleve Russernes første Sammentræffen med Fjenden. Jeg saae General Pahlen aldrig mere.

Dagen var klar, men, som en Følge af et nat-ligt Skybrud, var Schmiedeberger-Vandet stærkt stegt og overstrømmede hist og her Landeveien. I Hirsch-berg kunde jeg ikke erholde nogen klar Oversigt over Troppernes Fremstridt; da kom der en Skrivelse fra Hovedqvarteret; jeg erfarede at Pahlen havde erholdt en anden Stilling, og jeg fik Befaling til at fung. mig til hans Efterfølger, General Bistram. Natten rykkede frem, jeg maatte opbede den følgende Dag for at indhente Efterretning om hvor den nye Befa-lingsmand over Avantgarden opholdt sig. Jeg red nu, efter Anvisning til Greifenberg. Veien førte igjennem Landsbyen Spiller, hvor min trofaste Mad forbundne, Præsten Heinrich, levede. Saaledes som jeg kjendte denne Mand, ansaae jeg mig for fuld overbeviist om, at han havde fulgt de sidste Dages Begivenheder med stor Opmærksomhed. I Hirschberg var der allerede et dunkelt Rygte om en betydelig vunden Seier, og den russiske Avantgardes hurtige Fremrykken til Greifenberg syntes at bekræfte det. Jeg forestillede mig hvor vigtigt det maatte være, at

kjende den slagne Fjendes Bevægelser i Hovedqvarteret, og at nogle Afdelinger af ham uden al Tvivl kunde være indsluttede imellem den venstre Floi, som jeg ledsagede og Armeens Centrum. De Efterretninger, som jeg erholdt af Pastor Heinrich, vare vel dunkle; man havde opdaget fjendtlige Tropper i en østlig Retning, men han vidste ikke at nævne dem; dog ilede jeg, endogsaa hermed, at aflægge en udførlig Beretning. I Spiller er der en Poststation, og Heinrich paatog sig, slyndsomt at erpedere en Courier, der rigtignok maatte forespørge sig om Blücher, da Ingen der i Egnen kunde være bekjendt med hans nærværende Standqvarteer. Jeg red til Greifenberg, og da jeg nærmede mig til Byen, hørde jeg en hæftig Geværild og af og til nogle Kanonskud. General Freysenet søgde at dække sit Tilbagetog ved et Forsvar fra Staden af; Stadens Beliggenhed var ham meget gunstig. Queisfloden løber tæt forbi Stadens Huse, disse hæve sig i nogen Fraskand, og Broen var bestrøgen af en krydsende Ild, der blev meget farlig for de indtrængende russiske Tropper. Endnu havde jeg intet tydeligt Begred om et sagdant Angreb; jeg troede, at jeg maatte opsøge den kommanderende General midt imellem hans her kjæm-

vende Tropper; og red hen til Broen, ja, midt ind i Kugleregnen, og det varede en Tid inden jeg, ved at spørge mig for, kunde faae at vide, at General Bi... stram havde sit Standqvarteer i en Landsby, der laa ved Landeveien, ikke langt borte. Jeg forlod naturligviis Broen, for at opsøge Generalen; dog blev jeg længe nok i Nærheden til at overbevise mig om, at det nok vilde lykkes Fjenden at forsvare Staden til langt ud paa Natten.

Og her gjorde jeg nu ved min Oppasser en Erfaring, der rigtigtnok ikke fortjener at blive anført i en Krigshistorie, men indtager en betydelig Plads i mine Livserfaringer. Det var et ungt Menneske paa 16 til 17 Aar; hans Moder havde betroet mig ham, og jeg havde lovet, at unddrage ham, saa meget som mueligt, fra Krigens meest truende Farer. I Altenburg, hvortil jeg var kommen til Feds forend det første Slag, blev han naturligviis ved Bagagen, da vi rykkede frem. Man veed paa hvilken aventyrlig Maade jeg kom til Hest den Dag, da Slaget stod. Paa hele Tilbagetoget hørde jeg intet om ham, og han havde megen Moie med at finde mig; en stor Deel af Vaabenstilstanden var hengaaet, forend han fandt mig i Waldenburg. Jeg havde imidlertid kjøbt to

Heste og ventede ham med Længsel, og tilsidst ikke uden Bekymring. Da han nu kom og erfarede at han skulde blive befriet fra de besværlige Marscher til Fods, var han meget glad; jeg holdt meget af Knosen; han syntes at være mig meget hengiven, og jeg borde gjærne paa ham, naar han fortalde om sin Skjæbne i den Tid, da han havde været borte fra mig. Stort Mod eller stor Længsel efter krigerske Bedrifter spørede jeg ikke hos ham. Det var en stille, fredelig Knos, der var bleven fromt opdraget i et roligt Huus. Uden al Tvivl var det ham ikke ubehageligt at forblive roligt i Ryggen paa Fjenden, medens jeg, hans Herre dog ogsaa havde at kjæmpe med Frygten. Nu efter Slaget og under Tilbagetoget levede han i de Oppasseres Selskab, der ikke vare fulgte deres Herrer i Slaget. Jeg troede at høre, hvorledes disse levende afmalede den store Fare, som de udsatte sig for. Uden al Tvivl vidste Enhver sig i disse Fortællinger mere eller mindre som en Helt. Min unge Opvarter havde Hovedet fuldt af disse Fortællinger, ja, nu vaagnede hans Længsel efter at opleve noget Lignende, og da jeg nu red hen imod Broen ved Greifenberg, og han for første Gang hørde at Kuglerne peeb ham om Ørerne, blev han virkelig eralte-

ret; og han gjorde mig ligefrem Bebreidelser, da jeg forlod Broen. „Nu ere vi jo, hvor vi skulle være; hvorfor blive vi ikke her?“ — Den fredelige Knos var pludseligt bleven en Helt, og det var mig høist interessant, at kunne følge denne Forvandling i dens Opkomst og Udvikling.

Men jeg skulde opleve en Anden, ikke ganske saa glædelig. Knosen var ikke alene tro, men ogsaa af en rolig og blid Natur, men dog saae jeg ham engang som forvandlet. Medens vi droge frem og tilbage i Lausitz, kom jeg fra et ensomt Ridt i de Egne, som Fjenden nylig havde forladt, til en Avlsgaard, ved Foden af Landsbjærget. Fjenden havde nylig forladt denne Gaard; alle Indvaanerne vare borte, Dørre og Porte vare aabne; Vinduerne vare slaaede ind og den øde Gaard var forstyrret. Som vi traad ind i Stuen, saae vi, og jeg for første Gang, de raae Følger af en Plyndring, med hvilke jeg siden kun blev altfor vel bekjendt. Speilene vare slaaede itu; Betrækkene i de smukt indrettede Stuer, vare revne itu; det var aabenbart ikke blot Rovgjærrighed, der i det mindste kunde synes begribelig, men ogsaa en Lyst til at forstyrre, der syntes at være aldeles til ingen Nytte. Jeg vilde kunne forklare mig en saa-

dan Plyndring, naar den havde fundet Sted strax efter et Slag, men her var det aabenbart Marodører, der vare blevne bag ved Armeerne og hvert Øieblik kunde vente at blive overraskede af vore Tropper. Hvorfor er den egennyttige Nørgjærrighed næsten altid forenet med en fuldkommen uhensigtsmæssig Forsynrrelse? De her Indtrængte vare ikke Fjender; Sachserne vare de Franskes Bundsforvante; deres Tropper kjæmpede imod os. Hvorved bliver den Familie, der bliver udplyndret, blot fordi man tilføier den Skade, pludseligt forvandlet til en personlig Fjende, som man paa enhver Maade truer med at tilintetgjøre, og det aldeles unegennyttigt, af en reen Tilbøielighed? Og dog er det altid saaledes. Jeg begriber vel, hvorledes en ophidset Stemning under og efter et Slag kan hos raae Mennesker finde en Efterklang i en hensigtsløs Forsynrrelse: men hvorledes den kan opstaae hos en Armees Efternølere, der, naar de røve, ere udsatte for den største Fare fra begge Hære, der maae benytte sig af ethvert Øieblik, for at tilegne sig alt hvad der synes dem af nogen Værdi, og det i hurtigt forbigaaende, altid truede Momenter, er mig fuldkommen ubegribeligt.

I Befrielseskrigen gjorde man sig forgjæves Umage

for ogsaa at forhindre Plyndring iblandt vore Tropper; det lykkedes aldrig fuldkommen, og vel af den naturlige Grund, at de Kjæmpendes Antal i de nyere Tider, ligesom de store Hære i Fred, er voxet saa overordentligt, at en ordnet Forpleining, der ligelig bliver fordeelt mellem alle dens Dele, altid bliver vanskeligere og tilsidst umuelig. Ogsaa de natlige Bivouakker, der ere traadte istedet for de forrige Tiders Telte, bidrage væsentlig til Krigernes Raahed. Teltene der blive hurtigt opslagne, forestille en bevægelig Stad, en Nærmelse til den borgerlige Ordenmedens Bivouakilden om Natten, især paa fjærne Punkter, kun altfor meget ligner omsværmende Røverhorders natlige Opholdsteder.

Men ofte ere ogsaa de overraskede Indvaanere høist uforstandige. I min daværende Stilling, da jeg bestandigt bevægede mig alene eller med et ringe Følge og paa en fredelig Maade iblandt Indvaanerne, men især i Lausitz ved begge Hæres afvexlende Fremtrængen og Tilbagemarscher, medens Indvaanerne maatte vente et Overfald, snart af de franske, snart af vore Tropper, vakte de i høi Grad min Deeltagelse. Jeg traad ikke sjeldent ind i en rig Godseiers eller Forpagters Bolig, der endnu var

bleven forstaanet. Den sædvanlige stille og huuslige Orden herskede i Familien; jeg blev modtaget med Velvillie, og mit Hverv opfordrede mig til fortrolige Samtaler. Jeg saae hvorledes Huusmoderen paa sædvanlig Maade passede sine huuslige Forretninger, hvorledes Døttrene drev deres stille Arbeide; dog lod den ængstelige Spænding, hvori de levede, sig naturligviis ikke skjule. Denne huuslige Stilhed og Orden ængstede mig i høieste Grad; naar Bordet var dækket, naar Dækketøiet var taget ud af de endnu uantastede Skabe, og vi satte os roligt ned til Maaltidet, maatte jeg ofte holde de fremtrængende Taarer tilbage, for ikke at formere Familiens Ængstelighed ved en altfor stor Deeltagelse; dog søgte jeg, naar jeg først havde faaet saa megen Underretning om Fjendens Bevægelser som muligt, at gjøre Familien opmærksom paa dens Stilling, for at meddele den Raad. Hvor begge Hærenes gjensidige Stilling gjorde det muligt, søgte jeg at tale alene med Husets Herre, og besvoer ham, at bortsjerne Kone og Døttre i den Retning, som jeg angav ham. Jeg raadede ham derpaa at anskaffe sig en saa stor Mængde som muligt af de sædvanligste og mindst kostbare Levnedsmidler; disse maatte man dele i to Dele, en for de fremrykkende Tropper og en for Ef-

ternølerne. Som bekjendt herster den ringeste Fare der, hvor Kjærnen af et Korps drager ind i en Stad eller By. De høiere Officierers Nærværelse holder Tropperne i Ave. »Dersom De« — saaledes lod mit Raad, — »seer en Krigerskare nærme sig, maa De ikke vente indtil dens stormeriske Fordringer lade sig høre; undertryk saa meget som mueligt enhver Frygt, bevidne dem venligt deres Deeltagelse; bring strax Mændene en styrkende Drik og et lille Maaltid; naar dette bliver budet frivilligt, endnu førend Infanteristen træder ind i Deres Bolig, eller førend Rytteren er stegen af, har det næsten altid en Virkning som en Trolddom.« Da jeg befandt mig iblandt de forreste Afdelinger af Avantgarden, hørde jeg at man roesde saadanne Familier, der traad Soldaten imøde med et Slags Tillid og uopfordret vederqvægede ham; men naar man strax fra Begyndelsen af lukkede sig inde, lod sig med Trevenhed afpræsse hvad der blev forlangt, blev en voldsom Fremgangsmaade snart fremkaldt. Den der paa saadan en Maade, efter et kort Overlæg, raadde de fremrykkende Tropper, hvad han formaaede, troede man ogsaa ikke sjeldent, naar han forsikrede, at hans Forraad var til Ende. Men det skeede vel ogsaa at man havde

Mistillid til mit velmeente Raad. Saaledes erindrer jeg, at jeg havde opdaget en stjon Hjord af forædlede Faar hos en Forpagter. Jeg besvoer ham at stjule dem i en afsidesliggende Egn: »Kosakken« — sagde jeg, — »har intet Begreb om disse Dyrs Værdi, han betragter Faarene kun som et Næringsmiddel; som han troer at have Ret til at bemægtige sig. Gud maa vide hvad der gjorde Manden mistroisk imod mit Forslag; mit Raad blev ikke fulgt; det var ved vor første Fremrykken, imod Dresden. Paa vort korte Tilbagetog kom jeg i Nærheden af Forpagteren, der nu traad mig bedrøvet imøde. Kosakkerne havde bortdrevet ham en stor Deel af Hjorden.

Dog jeg vender efter disse Betragtninger tilbage til det Moment, da jeg først traad ind i den udplyndrede Forpagterbolig. Min Knøs, der var velopdraget, stille og, for sin Alder, overordentlig betænksom, samt tillige blid og deeltagende, syntes, da han saae Forstyrrelsen rundt omkring sig, alle Skuffer trukne ud, Lavningerne af de plyndrede Gjenstande ligge uordentlige rundt omkring, pludseligt som forvandlet; hans Øine rullede i Hovedet, han vadede lidenskabeligt omkring i denne Masse af Gjenstande, ilede fra den ene Stue til den Anden, og søgde med graadige

Øine at opdage noget af Værdi, som de Plyndrende maaskee havde overseet. Men saadanne Marodørers Virtuositet er undgrundelig; han søgde længe forgjæves uden at finde noget. Jeg betragtede ham i nogen Tid, forbauset over den Forvandling, der havde fundet Sted, og lod ham gjøre hvad han vilde; men derpaa kaldte jeg paa ham og forestillede ham hvorledes min Stilling allermindst tillod, at min Oppasser spillede en Marodørs Rolle. Han søgde at fatte sig, ligesom forundret over sig selv, og lovede aldrig mere at hengive sig til en saadan Handlemaade, men bragde det dog, jeg tilstaaer det, dertil, at jeg tillod ham at beholde et Par forede Handsker for den tilkommende Vinter.

Jeg begriber vel hvorledes en dunkel Forestilling om de Skatte, som man uventet kan erhverve sig i Krigen, maa, næret ved alle Slags Eventyr, have forespøget ham, at han, da han saae den chaotiske Forvirring rundt omkring sig, blev blændet af dunkle Drømme, der i det ordnede Liv ingen Magt havde over ham. Kunde de tidligere Plyndrere ikke have overseet en i Forvirringen efterladt Pung, maaskee fyldt med Guld, der enten laa i et hemmeligt Gjømme, eller ellers var skjult et eller andet Steds? Knosen

havde virkelig saa liden Phantasi, som et forstandigt ungt Menneske kan besidde. Men den bundne Forestilling maa bryde desto voldsommere frem, jo mere den bliver beherskет i det sædvanlige Liv, ligesom den vilde Glæde hos den Sørgmodige eller Melancholske; og saaledes saae jeg den frygtsomme Knøs, om og-saa kun for en kort Tid, forvandlet til en modig Krigər, og det rolige og forstandige unge Menneske til en Røver.

Jeg oplevede ikke et andet Anfald af dette Slags, endog under meget mere lokkende Forhold; efter en saadan Erfaring syntes han at holde Øie med sig selv. Af den hele Krig har han kun bragt et Par lodne Handsker hjem med, ligesom jeg fra la Ferté sous Jouarre en Loupe, som jeg stak i Lommen ved en botanisk Excursion, og først senere opdagede, da vi havde forladt Staden.

Man tillade mig at frembære nogle Træk fra den Tid, da jeg opholdt mig hos Russerne, fordi jeg fandt dem særdeles paafaldende og har beholdt dem i Ihukommelsen.

Jeg fandt General Bistram, en dannet Liefländer,

der, efter at jeg havde overgivet ham min Skrivelse, modtog mig venligt, og hvis Bekjendtskab og Omgang voldte mig megen Glæde. Af ham erfarede jeg Omstændighederne ved Katzbacher-Slaget, og dets glimrende Resultater. Jeg beklagede vidstnok, at jeg ikke havde været i Blüchers Hovedqvarteer; thi dette Slag havde dog, efter alt hvad jeg erfarede, en Charakteer, ved hvilken det udmærkede sig fra dem, der hidindtil vare holdte. Det var et drivtigt Angreb midt under et frygteligt Regnskyl; Geværstuddene borde op, fordi intet Gevær mere gik af; de gamle Tider, da den personlige Tapperhed gjorde Udslaget, syntes igjen at træde frem, og alle Angreb antoge en vilde re Charakteer, bleve mere enkelte; Bajonetterne forvandlede Geværerne til Landser, Raseriet de omvendte Flinter til Kolber; selv den overveiende personlige Kraft bragde vore Tropper en afgjort Fordeel; i en frygtelig Brimmel blandede Venner og Fiender sig, disse bleve trængte ud i Strømmen, Nederlaget var fuldstændigt. Divisionsgeneral Puthod blev skilt fra Fiendens Hovedarmee. Uden al Tvivl var det Dele af hans Division, som jeg i Hirschberg fik Underretning om. Det er bekjendt med hvilken Kjækhed og Tapperhed Puthod, der var omringet af vore Tro-

per, søgde at holde sig, indtil han blev tvungen til at overgive sig med hele sin Division. Med denne Seier og med Slaget ved Großbeeren var nu Felttoget aabnet paa den meest glimrende Maade og vore Troppers Tillid betydeligt forøget. Armeen bevægede sig, i det den forfulgde Fjenden, igjennem Lausitz hen imod Dresden, trak sig efter det ulykkelige Slag ved Dresden igjen tilbage, og da selv det forbigaaende Nederlag ved Culm tog en saa glimrende Vending, rykkede den igjen frem. Da vi ved den anden Fremrykken stode i Nærheden af Seidenberg, fandt jeg det onskeligt at slutte mig til Kosakkerne. Jeg erholdt paa mit Forlangende 200 Kosakker og var nu forvandlet til en Anforer for dette fremmede Folk. En med det tyske Sprog fortrolig Officier blev medgivet mig som Tolk. Kosakkerne ere bestrevne ofte nok; de vare vel, da de først viisde sig, meget frygtede, men i det Hele ingenlunde farlige Fjender, ja de viisde ikke sjeldent en blid Godmodighed. Jeg vil siden finde Leilighed til at fremstille Eiendommeligbederne ved deres krigeriske Virksomhed naar de forfulgde Fjenden. Her kom jeg ikke i nogen særegen Berørelse med dem, som jeg anforde; den Officier, der ledsagede mig, forde den egentlige Commando; jeg be-

stemde kun den Retning, i hvilken vi droge frem. Vi nærmede os i Stilhed til Fjenden og nogle Gange kom jeg ind i den ene Ende af de langtudstrakte Byer medens Fjenden holdt den Anden besat. Jeg forlod mig aldeles paa min Bedækningsinstinctagtige Sikkerhed; og naar vi forsamlede os efter en saadan Nat, for at ride afsted igjen, opdagede jeg ikke sjeldent Fjender iblandt dem, som de havde taget til Fange, jeg veed ikke selv hvorledes. En Recognoscering med Kosakker har jeg især bevaret i min Hukommelse. Fjenderne havde trukket sig tilbage over Neiße og holdt Görlitz besat; jeg reed paa denne Side Floden paa nogle Høie, som trak sig hen langs med Flodbreden og tillode mig at overse de franske Troppers Stilling. Indvaanerne havde under Vaabenstilstanden erhvervet sig en Færdighed i at kjende Korpserne og at mærke sig deres Befalingsmænd. Jeg troer, at de Efterretninger, som jeg har erholdt, ikke vare uden alt Værd. I det jeg nu reed frem paa disse Høie, opdagede jeg en let, ja behagelig fransk Sommerstad. Den bestod af smirlige Løvhytter, der dannede regelmæssige Gader. Mange Hytter havde Forstuer af Blomsterguirlander; endnu vare disse Løvhytter ikke visnede, men havde et levende muntert

Udseende. Enkelte laae adskildte; de vare større; jeg fandt dem, da jeg traad ind, afdeelte i flere Værelser, udentvivl Befalingsmændenes Sommerboliger; de vare omgivne af Blomsterhaver, der vare smukt inddeelte i Bede, og endnu stode mange Planter i Blomster, saa at disse smaa Anlæg ingenlunde havde et forstyrret Udseende. Jeg beundrede et Folks muntre Tankemaade, der betragter ethvert hurtigt forbigaaende Øieblik, som om det var et blivende, og benytter det for at gjøre sig et besværligt, usikkert Liv saa behageligt og rigt paa Nydelse som muligt. Denne Sommerstad havde et temmeligt betydelig Omfang, og den forekom mig i dens stille Ensomhed næsten som et Værk af Trolde. Den næste By, som jeg red ind i, var ganske nylig bleven forladt af Fjenden. Jeg saae en Franskmand, der naturligviis faldt i Hænderne paa mine Kosakker, opdagede et ansseeligt adeligt Landsæde, og drog med mine Kosakker igjennem den med et Taarn forsynede Port ind i en ansseelig Gaard. Besidderen og en Deel af hans Familie viisde sig frygtsomme ved Indgangen. Jeg steeg af Hesten og nærmede mig venligt. Herren i Huset syntes at være i Forlegenhed og ikke at vide hvorledes han skulde tiltale mig; han saae ængstlig

paa mig. Jeg betragtede ham noiere og troede at kjende ham: »Hr. von Schinkel,« — sagde jeg, — »vær De ikke bange!« — Da han hørde sit Navn nævnes, betragtede han mig med Forbauselse; jeg forekom ham fuldkommen ubekjendt; jeg nævnede ham mit Navn; vi havde før lært at kjende hinanden i Dresden. Han havde rigtignok erfaret, at jeg gjorde Krigen med, men Uniformen gjorde mig ukjendelig, og han ventede vel ikke at træffe mig igjen som Anfører for en Kosakhorde. Hvor behagelig Overraskelsen var, kan man let tænke sig. Jeg tilbragde nogle Timer hos Familien, og da jeg fordybede mig i Samtaler med ham om vort forrige Bekjendtskab, forekom min Stilling mig i dette Øieblik ret selsom, ja næsten som en Utrolig. Jeg begreb ikke, hvorledes det, der nu syntes mig saa fremmed og forunderligt, hidindtil kunde være forekommet mig, som noget høist Simpelt og Naturligt. Med Kosakkernes Opførsel kunde han være tilfreds, og de Efterretninger, som jeg erholdt af denne forstandige Mand, vare mig meget velkomne. Da jeg af ham blev noie underrettet om de forskjellige Divisioner og deres Anførere, blev Fjendens Nærmelse mig meget lærerig. Jeg nærmede mig til Görlitz, der laa neden for mig i

Dalen. Jeg saae hvorledes de franske Tropper satte over Floden, paa en af dem anbragt svømmende Bro. I Tillid til mine Kosakker vovede jeg at ride ned af Bjærget. Ved den russiske Officier, der ledsagede mig, erfarede jeg, at det netop var mine Ledsagere behageligt at vi nærmede os til Fjenden; men Uroligheden paa Broen blev bestandigt større og større, saa af Fjenderne vare endnu paa denne Side af Floden; Rytterne vovede sig i Vandet; den Sidste naaede Broen, og, til mine Kosakkers Ærgrelse, faldt ikke eet Menneske i vore Hænder. Men ogsaa mig ærgrede dette overordentligt, ikke fordi jeg satte den mindste Priis paa en fangen Fjende, men fordi det vilde have været mig behageligt at lære at kjende Kosakkernes saa ofte roeste Behændighed ved saadanne Leiligheder. Vi vare Fjenden nær nok til at tirre ham. Nogle Geværskud bleve værlede uden Virkning, og jeg besteeg igjen Bjærget, der gav mig en fri Oversigt over de forskjellige Korpsers Bevægelser. Nogle Bønder, som jeg trak til mig, understøttede mig heri; men da de bleve ængstede af Kanonskuddene fra Staden, søgde de at flye, og jeg lod dem gaae, som det syntes, imod mine Kosakkers Villie, da deres Frygt dog gjorde dem ubrugelige. Til Lykke havde jeg allerede

erfaret, hvad jeg ønskede: de rigtignok forvanskede Navne paa Divisionsgeneralerne. Da jeg efter denne Udflugt, som jeg var særdeles tilfreds med, kom tilbage til Generalens Hovedqvarteer, gjorde denne og hans Ledsagere sig lystige over mig. Den Fange, som Kosakkerne førde med sig, havde jeg slet ikke betragtet nøiere. Da han nu blev ført frem, viiste det sig, at det var en lille svagelig Mandsling, og ovenikjøbet en Tambour. Man gratulerede mig med denne glimrende Acquisition, og jeg loe, men søgte tillige, at gjøre dem det begribeligt, at jeg aldeles ikke drog ud for at jage efter Fransmænd, at de Fanger, som mine Kosakker før havde gjort, vare mig til Besær, og de maatte vel tilstaae, at mit Tog ikke var uden Nytte, da jeg meddeelde dem de Efterretninger, som jeg havde indhentet.

Kort Tid efter, blev Bistram forsat og General B— kommanderede Forposterne. Jeg havde endnu bestandigt Ordre til at slutte mig til dem. Denne Mængde russiske Generaler var mig noget Paafaldende. I den preussiske Armee var der ved de tidligere Forhold før Krigen færre høiere Officierer, end

i nogen anden europæisk Armee; men derfor havde ogsaa Stabsofficierer af en ringere Rang den Lykke at erholde betydelige Kommandoer og at udmærke sig paa en glimrende Maade. Major von Hiller, der, som jeg tidligere har fortalt; var mig bekjendt fra Breslau, kommanderede 10,000 Mand, og man veed hvilken Berømmelse han erhvervede sig ved denne Kommando. I den schlesiske Armee var Langeron Overbefalingsmand over den venstre Fløi, og under ham kommanderede St. Priest hans Avantgarde. Det lille Korps, som jeg ledsagede, bestod vel næppe af mere end nogle tusinde Mand. Jeg var ofte til Bords hos St. Priest, og fandt i hans Omgivelse sædvanligt et større Antal Generaler, end i Blüchers Hovedqvarteer.

Den Mangde af Ordener, de glimrende Titler, som jeg her traf, bleve endnu ved et enkelt Fortrin betydelige for mig. Jeg var nemlig forbauset over det velbesatte Bord, som jeg forefandt her. I Blüchers Hovedqvarteer var Taffelet kun godt besat, naar vi opholdt os i nogle Dage i store Stæder, men sædvanligt var det meget frugalt. Den russiske General skyldte sine Officierers bestandige Opmærksomhed denne Rigdom af velsmagende Spiser, men især sine Ko-

fakkers næsten ubegribelige Behændighed. Naar disse streifede omkring i en Egn, forstode de sig meget bedre paa at requirere, end Preusserne, endskjøndt Landets Sprog var dem fuldkommen ubekjendt. Selv hos General B. fandt jeg næsten altid Vildt og en velsmagende Ret Fisk.

Denne var en lille, undersætsig Mand med Anlæg til Corpulence, en sand Russer. Jeg blev inden nogle Dages Forløb, paa en Maade, der overraskede mig selv, hans Fortrolige; han var yderst godmodig i sin hele Opførsel. Paa hans Begjæring fik jeg altid det samme Quarteer som han, ja, naar det paa nogen Maade lod sig gjøre, den Stue, der var ved Siden af hans; han var i høi Grad meddeelsom og jeg lærde i nogle faa Dage at kjende alle hans Ungdoms Hendelser og hele Omfanget af hans betydelige Slægtskab. Meget paafaldende var det mig ved disse Fortællinger, at den hele Tilværelse, i det mindste ved Armeen, var afhængig af Hofgunsten. B. var eller anfaae sig i det mindste for at være en Yndling af Storfyrst Constantin, og følde sig meget lykkelig ved denne Gunst. Engang styrtede han i den høieste Fortvivlelse ind i min Stue. «Jeg er det allerulykkeligste Menneske!» — raabde han. — «Jeg har mistet Storfyr-

stens Gunst.« — Da han forelæste mig et Sted af en Skrivelse fra denne, der syntes ham saa truende, kunde jeg slet ingen Grund til Fortvivlelse finde. Jeg bad ham at meddele mig saa meget, som der var nødvendigt for at forstaae Sammenhængen. Han forelæste mig det hele Brev paa Tydsk; det lod virkelig til, at han ingen Hemmeligheder havde for mig. Storfyrstens Skrivelse var høist naadig, ja fortrolig, og den Bebreidelse, som han rigtignok gjorde ham, forekom mig ubetydelig og næsten gjort for Spog. »De forstaaer ikke dette!« — raabte General B. endnu bestandigt i Fortvivlelse; — »De maa kjende Storfyrsten for at begribe min Angst!« — Dog lykkedes det mig at berolige ham, og jeg forbausedes, da jeg næppe efter et Qvarteers Forløb saae ham næsten aldeles forvandlet, og det næsten uden nogen Overgang. Han var nu ganske det samme muntre Menneske som før; ethvert Spor af Frygt var forsvundet. Endnu førend jeg forlod ham, erfarede jeg da ogsaa, at denne havde været fuldkommen ugrundet. B. hørde ikke til de høiere russiske Officierer, der besadde den Dannelse, ved hvilken disse ofte udmærkede sig. Som bekjendt var denne ganske en forrevolutionair, fransk. Dette Folks Sprog var de høiere Officierer aldeles

som et andet Modersmaal. Men ved Hoffet gjaldt det ogsaa for et Fortrin at tale Tydsk, Grund nok for Mange til at lære dette Sprog. Det forekom mig ogsaa, efter B.s Yttringer, som om man ved Bekjendtskab med det tydske Sprog, kunde snige sig ind i gunstige og fortrolige Forhold, der ellers vare utilgjængelige. De wendiske Folk lære, som bekjendt, med stor Lethed flere Sprog; denne Evne synes virkelig bedst at udvikles naar den er forenet med en, jeg kunde næsten sige, barnlig Receptivitet. Hvor ingen dybere Eiendommelighed har uddannet sig, viser der sig, som hos Børn, en stor Lethed i at udtrykke sig i alle Sprog. Jeg maatte sammenligne den med de Folks Frugtbarhed, der hurtigt formere sig i velsignede, men ubeboede Egne. Denne med lige Lethed erhvervede Evne til at lære flere Sprog, forekommer som en instinctagtig Luren, der bevidstlos endnu udvikler Kimene til en tilkommende Dannelse. Har et saadant Sprogs Magt oplukket den aandige Eiendommeligheds Dybder, da forsvinder det tidligere Instinct, og den i en betydelig Selvbetragtning hensunkne Sjæl erkjender sig i sit Sprog og formaaer kun at finde sig igjen i dette; alle andre Sprog blive opslugte af dette ene og tjene det, som den fremmede

Nøring den organisk assimilerende Kraft. Hvor mange store Mænd udmærke sig ikke ved denne tilsyneladende eensidige Sprogdannelse; den er bestandigt mere bestemt, jo mere dybt, jo mere altomfattende den sande Aand rører sig i Sjælen. Aldrig viisde dette sig betydningsfuldere, end i den sidste Halvdeel af det femtende og i den Første af det sextende Aarhundrede, da det tydske Sprog begyndte den mærkværdige Kamp med den vældigt herskende Philologi. Luther var netop derfor den ægte Tydsker, han havde opfattet det dybeste, nationale, religiøse Problem som sit eget, derfor beherskede han den Tids Sprog, ligesom dens helligste Tanker, derfor blev Bibelen tydsk, derfor erholdt alle europæiske Folks Historie, ved ham, fra Middelpunktet af en som det syntes eensidig Sprogdannelse, det dybeste Udtryk for Alle.

B. kjendte Encyclopædisterne, havde i det mindste læst Candide og nogle andre Værker af Voltaire. Han tog det, der saaledes udvortes var blevet ham til Deel, meget let, og det skulde kun tjene ham til at meddele de ubetydelige Samtaler noget Behageligt. Jeg har siden lært at kjende høiere russiske Officierer, der indlode sig i en Samtale med mig, da de lærde at kjende mit Embede. Med den tidligere franske

Literatur, med dens Digtere og saakaldte Philosopher vare de vel bekjendte og syntes at betragte enhver Religion som en indskrænket Overtro. Engang var jeg under det franske Vinterfelttog om Morgenen tidligt kommen i en Samtale med en saadan Herre; hans Ytringer lod fuldkommen som de Ovenanførte. Det var en smuk Morgen; Solen gik op i al sin Pragt, da bemærkede jeg med Forbauselse, at Herren vendte sig imod Solen, gjorde et Tegn, sandsynliggviis Korsets og mumlede en Bon. Det var skeet saa hurtigt, og saa tydeligt med den Hensigt at skjule det, at han vel kunde troe, at jeg ikke havde mærket noget. Han syntes at ville lønligt udøve sin Religion, der dog i Grunden ikke var andet, end en dybt rodfæstet Overtro.

B. var en russisk Patriot i den ægteste Mening; for ham var Rusland ganske bestemt det herligste, saavelsom det mægtigste af alle Lande. En Chineser kunde ikke mere andægtigt tilbede sit himmelske Rige. At jeg ikke kjendte Petersborg, betragtede han som en Ulykke for mig. »Naar Krigen er til Ende,« — sagde han, — »og vi begge ere komne lykkeligt tilbage, indbyder jeg Dem til at boe i mit Palads; De maa ikke afslaae mig det.« Da jeg forsikkrede

ham, at det, som jeg kunde anvende paa Reiser, maatte anvendes paa andre i videnskabelig Henseende vigtige Reiser, syntes han næsten fornærmet. Petersborgs videnskabelige Skatte forekom ham saa betydelige, at ingen Stad i denne Henseende kunde sammenlignes med Ruslands Hovedstad. »Min Equipage« — sagde han, — »skal holde i Breslau udenfor Deres Huus; Reisen skal ikke koste Dem det mindste.« — Han talede saa ivrigt, i enhver Ytring laa der en saadan Inderlighed, det forekom at ligge ham saa alvorligt paa Hjerte, at jeg næppe vovede at afslaae hans indstændige Indbydelse. Jeg gjorde Regning paa Russernes bekjendte Letsindighed, og paa hvorlidet de tænke paa at erindre eller at opfylde saadanne Løfter.

Engang kom jeg fra en Recognoscering med mine Kosakker henimod Aften til Radmeritz, hvor St. Priest var indqvarteret. Der er der som bekjendt et adeligt Frøkenkloster. Det var henimod Aften; jeg maatte opsøge Generalen, og saae en Mængde russiske Officierer i Stadsuniformer hoppe forsigtigt fra den ene Steen til den Anden paa den smudsige Gade, for at ile til

Slottet. Generalen havde foranstaltet et Bal paa Slottet. Dette var, naar Omstændighederne tillode det, en Vane hos Russerne, saavelsom hos Franskmændene, der paa ingen Maade betænkte, hvorledes en saadan Fornøielse kunde være de stakkels Fruentimmer behagelig. Næppe havde jeg talet med Generalen, førend Blücher selv drog ind i Radmeritz, og nu ligeledes tog sit Standqvarteer i Klosteret. Jeg havde længe været adskilt fra dem, og glædede mig nu over at see mig omgivet af mine Venner og over at erfare hvad de havde oplevet. Ballet blev imidlertid ikke afbrudt. Da blev jeg sat i en Stilling, der virkelig var mig piinlig. En Fløidør blev aabnet; den gamle ærværdige Abbedisse viiste sig, en Deel af Frøkenerne, der ikke dandsede, dannede hendes Følge og strede saaledes høitideligt hen imod mig. Abbedissen hilsede mig med en Tiltale, der satte mig i den største Forlegenhed. Blücher var tilstede og var ganske forbauset; jeg selv kunde aldeles ikke indsee hvorledes jeg kom til denne uventede Ære. Da traad en ung Mand, der var mig fuldkommen ubekjendt, den til mig; han kaldte sig Grev von Loben, og var bekjendt som Digter under det Navn, Isidorus Orientalis; han havde ganske sluttet sig til

den nyere Skole, især til Novalis, og digtede i denne Retning; han var en Søn af Abbedissen og tilbragde denne betænkelige Tid i Klosteret, som Damernes Raadgiver og Beskytter. Han troede under saa overordentlige Forhold, at han maatte modtage sin philosophiske og poetiske Aandsbeslægtede høitideligt, og havde foranstaltet dette Optog. Han betænkte ikke fra hvilket Synspunkt en saadan qvindelig Hylding vilde blive betragtet af min krigeriske Omgivelse. Blücher syntes fortrædelig; de øvrige Officierer saae forbausede til, begegnede vel Damerne med den største Artighed og ønskede mig vel endogsaa til Lykke med saa skjøn en Hylding, der dog af de Fleeste blev behandlet med en skarp Ironi. Nogle Officierer havde tildeels læst Grevens Digte, hans christlende Sværmeri blev Gjenstanden for en drøi Spot, og aldrig har en velmenende Hylding fundet Sted paa en for mig mere ubehagelig Maade. At Blücher ikke havde forglemt den, saae jeg senere.

Med min nuværende Beskjæftigelse var man tilfreds. Jeg maatte igjen forlade Radmeritz tidligt om Morgenen, og red med mine Kosakker bag efter Fjenden til Herrnhut. Denne Stad var, da jeg naaede den, allerede bleven besat af Russerne, og jeg berørde

nu anden Gang i denne Krig en af Brødremenig-
hedens Colonier; men Omstændighederne vare rigtig-
nok nu af et ganske andet Slags. Brødrene af Me-
nigheden trængde sig ængstligt sammen paa Gaden,
og strømmede, blandede med de indrykkende Tropper,
hen til den Sal, hvori Servisovrigheden havde sit
Sæde. Russerne, saavel den simple Mand som Of-
ficiererne, tænkte ikke paa Andet, end hvorledes de
skulde erholde gode Qvarterer i den behagelige munre
Stad, hvis Huse smilede dem saa venligt imøde. Da
jeg i den samme Hensigt trængde mig ind i Hulet,
spurgde jeg en anseelig Herre, der med ængstlig Jit-
færdighed steg op ad Trappen, hvorledes og hvor
jeg kunde erholde et ansteligt Qvarteer. Min Udtale
overbeviiste ham snart om at jeg ingen Russer var,
han foreslog mig at være hans Gjæst. Det var Hr.
Burckhardt, en rig Schweizer, der havde sluttet sig
til Brødremenigheden. I hans Huus vidnede Alt
om en stjøn Velstand. Han og hans Kone, en stille
endnu i sin Alderdom elskværdig Dame, modtoge mig
med synlig Glæde; der blev anviist mig Værelser
saadanne som under disse Omstændigheder bleve Ge-
neraler til Deel. Jeg havde Befaling til at ophol
mig her i nogle Dage. Fjendtlige Korpser hav

endnu Egnen paa den anden Side af Løbau indtil Bautzen og Bischoffswerda besat. Blücher kom ligeledes paa kort Tid til Herrnhut. Mig lykkedes det i denne Tid at forblive roligt hos Hr. Burckhardt. De Efterretninger, som jeg kunde erholde, skulde jeg nu ikke selv indhente, de bleve mig tilsendte af de fremrykkende russiske Tropper, efterat Blücher, om jeg ikke tager Feil, allerede den Tid var draget til Bautzen, for at jeg skulde meddele Hovedqvarteret dem. Saaledes levede jeg i flere Dage næsten aldeles roligt i Herrnhut. Blücher selv syntes at være indtagen for den stille Menighed; man lovede at skaane Staden saa meget som muligt, og jeg var virkelig tilsidst den eneste Indqvarterede her. Burckhardt var bekjendt med Scheiermacher. Den stille Omgang med den elskværdige Familie var mig en sand Vederqvægelse. Brødremenighedens sædvanlige, rolige Liv omgav mig, og jeg kan takke disse Dage for en noiagtigere Kundskab om dens indre Forhold. Dog gjorde jeg en Erfaring, der var mig smertelig. Jeg maatte nogle Gange ride til Løbau, hvor General B. opholdt sig. I en Gjæstestue, hvor nogle russiske Officierer gjorde sig lystige, fandt jeg en ung Herre, der i Menigheden bar en stor Fromhed til Skue; han

maatte ikke strax have lagt Mærke til mig; hver ganske anderledes viiste han sig ikke her. Han fandt Behag i de alleruanstændigste Ytringer, og syntes at finde en Glæde i ganske ligefrem at forestille en Broder Liderlig, og det med en overordentlig Lethed, der tilstrækkeligt beviiste, at det ikke var første Gang at han spillede denne Rolle. Overhovedet forekom det mig ønskværdigt, at Krigsskuepladsen snart maatte bortfjærne sig til en anden Egn. Brødremenighedens religiøse Eiendommelighed kan, dette var mig ret indlysende, dog kun vedligeholde sig reen, naar den er afsluttet fra den øvrige Verden, og saa lidet som mueligt bliver berørt af forstyrrende Forhold. Den ophidsede Stemning i Lausitz, saalænge Provindsen var besat, og saalænge Vaabenstilstanden varede, men dog meest under de fiendtlige Troppers Frem- og Tilbage-Marscher, blev dog ikke ganske fremmed for den stille Menighed, og begyndte allerede, som jeg troede at bemærke, at udøve en betænkelig Indflydelse paa Ungdommen.

Vi rykkede frem imod Lobau og Fjenderne end sværmede os. Her erfarede jeg dog, hvor farligt det

er ikke at agte paa Uniformer. Jeg red igjennem Staden paa Veien til Bautzen, hvor jeg opdagede fjendtlige Tropper i nogen Afstand. Der saae jeg en Ublanofficier og red ben imod ham, i den Forudsætning, at det var en Preusser. Han holdt stille, og da jeg kom i Nærheden af ham, affyrede ban sin Pistol paa mig; det var en Polak. Jeg svarede ham med et Pistolskud; Polakken, der vel indsaae det Farlige ved sin Stilling, bortfjærnede sig hurtigt, og jeg havde naturligviis ingen Lyst til at sætte efter ham; det var min eneste personlige Fægtning med Fjenden i den hele Krig.

Nogle Dage senere, i Egnen af Bischoffswerda, hvor General St. Priest opholdt sig i nogle Dage, var jeg Vidne til Forpostfægtningerne. Disse fandt, mere eller mindre hæftige, Sted, næsten hver Dag; Russerne kom ikke sjeldent i Knibe, og havde forholdsviis mange Saarede og Døde. Jeg havde her Leilighed til at iagttage et psychologiskt Phænomen, der var mig paafaldende. Det russiske Cavalleri huggede ind paa nogle Afdelinger franske Soldater; Flere bleve saarede, tagne til Fange og sendte til os. De havde næsten alle Saar i Hovedet, der rigtignok for det meste saae mere farlige ud, end de virkelig vare.

Store, betydelige Stykker Hud med Haarene paa, hang ned fra Hovedet; Blodet strømmede over Ansigtet og det var næppe muligt at tænke sig et mere modbydeligt Syn. I de første Øieblikke, da man er i en ophidset Tilstand, pleier man næppe at føle Smerterne af saadanne Saar; men Franskmændene vare yderst livlige, og det overraskede mig ikke lidet at høre disse af gabende Saar og en stærk Forblødning stjæmmede Mennesker, tale til os med den meest fyrige Veltalenhed. Sædvanligt er Mennesket, naar det er undgaaet en stor Fare, og befinder sig i Sikkerhed, yderst snakkesaligt, og det synes virkelig som om dette psychologiske Phænomen her uforstyrret kom til at vise sig ved Saarene. Det er dog mærkværdigt hvilken overordentlig Magt en hæftig Anstrængelse besidder; jeg kunde intet Spor mærke af at Smerten stjæmmede deres Udseende; de afterrede Blodet med en Ligegyldighed, som om de blot vare gjennemblødte af en hæftig Regn. Paa min Begjæring blev et Par af dem, der vare haardest saarede, overladte mig, for at jeg kunde sørge for deres forelobige Pleie. Min Vert, en gedmodig, velhavende Bonde, viisde stor Deeltagelse; jeg indrommede min Stue, og behjalp mig, som jeg kunde; næppe var

deres Saar forbundne, forend de vare som forvandlede. Deres Ansigter vare nu fordreiede af Smerte; de vare grebne af en hæftig Saarfeber. Den Ene faldt hen i en fuldkommen Bedøvelse, den Anden fortsatte sin Snakkesomhed; men denne havde nu et ganske andet Præg, han phantaserede hæftigt. Det er dog forgeligt at iagttage, hvorledes Begivenheder, der ellers vilde ryste os dybt i det daglige Liv, blive os ligegyldige i Krigen. Jeg forlod Qvarteret nogle Timer efter; jeg erholdt Befaling til at indfinde mig i Blüchers Hovedqvarteer i Bautzen, glemde ganske de Saarede, har siden ikke erfaret noget om deres Skjæbne, og det er først nu, i det jeg atter erindrer mig hvad jeg har oplevet, at denne Begivenhed falder mig ind.

I Bautzen var der forholdsmæssigt faa Tropper; disse bivouakerede i Egnen, Staden var rolig og syntes næsten som at være i Fred; Indvaanerne passede deres Forretninger og jeg erindrer meget vel, at jeg, naar jeg traf en velklædt Mand paa Gaden, misunde ham; hans Stilling var dog min Naturlige og Uniformen var mig besværlig. Da faldt det mig ind at sammenligne det Indtryk, som Bautzen nu gjorde ved den rolige Besiddelse, med det, der blev fremkaldt,

da vi fra Høiene ved Krickwitz saae den samme Stads Taarne, da den fjendtlige Armees Centrum trængde sig sammen her. Nu blev der stillet tre schlesiske Landeværnsmænd til min Disposition. De ledsagede mig bestandigt lige indtil Paris, og vare bestemte til at tjene som Courerer, naar jeg blev stillet fra Hovedquarteret. Endskjøndt jeg var saalænge i Forbindelse med disse Mænd, veed jeg dog ikke at sige noget om dem. De vare godvillige og lydige, men ellers næsten utilgjængelige. Som Courerer vare Kosakkerne mig dog kjærere; disse forstode mine Tegn bedre end de gode Schlesier mine lydeligste Befalinger. Jeg gav dem en Seddel med, paa hvilken Egnen var betegnet, hvorhen de skulde ride, og de Landsbyer, som de skulde igjennem. Forsynet med en saadan Seddel fandt de sikkert Veien og lagde den hurtigere tilbage, end mine Landeværnsmænd.

Under mit Ophold i Bautzen fandt de vigtigste Forhandlinger mellem den schlesiske og den store Armees Sted. Jeg var i al denne Tid næsten bestandigt til Bords hos Gneisenau, tilligemed flere Officierer af Generalstaben. Engang fandt vi ham yderst oprømt. Der maatte være bleven truffet en eller anden Overeenskomst, der satte ham i denne lykkelige Stilling. Sam-

talen blev fortsat paa en munter Maade, dreiede sig om det, man allerede havde tilkjæmpet sig, om Seirene ved Dennewitz, Jüterbogk og Culm; endelig sagde Gneisenau, og det med en Tillid, der satte mig i Forbauselse: „Mine Herrer, vi ville endnu i dette Aar spise Druer ved Rhinen, forstaaer mig ret, de sidste Druer, der endnu i November hænge ved Vinstokken.“ Af Underhandlingernes hele Gang sluttede jeg mig til, at denne Sikkerhed og Tillid, med hvilken han vovede at yttre sig, var grundet paa et Foretagende, der just skulde udføres og om hvis lykkelige Udfald man ikke tvivlede; men endnu var Napoleon mægtig; endnu bød han ikke alene over Frankrig, men ogsaa over en betydelig Deel af Tydskland, over Italien, Belgien og Nederlandene; og hvor betænkelig hans Stilling i Spanien end var, trak han dog alle Hjælpemidler fra de Egne, som han beherskede for at udfægte den Hovedkamp, paa hvilken hele hans Tilværelse beroede. Under saadanne Omstændigheder syntes dog den Tillid, med hvilken Gneisenau yttrede sig, mig noget betænkelig. Man veed hvor nøie hans Forudsigelse indtraf. Vort rolige Ophold i Bautzen blev kun een Gang afbrudt af en natlig Expedition; vi rykkede stille og paa en

skjult Maade frem mod en bjærgrig Egn; i Nattens Mørke stod Blücher med sin Omgivelse paa et Bjærg, der sænkede sig temmelig steilt ned i en Dal; Skove og Bjærge omgave os. Omendskjøndt vi vare i Nærheden af vore Tropper, herskede dog Nattens Stilhed; vi taelde sagte; man havde aabenbart et natligt Overfald i Sinde. Medens jeg saaledes stod der, kom en Officier til mig, og begyndte en lang Samtale med mig; man havde sandsynligviis sagt ham mit Navn og min Stilling. Af hans Opførsel, og endnu mere af den Maade, hvorpaa hans Følge opførde sig imod ham, maatte jeg slutte mig til, at det var en høi Officier. Mørket tillod mig kun at iagttage Omridsene af hans Gestalt. Da han endelig forlod mig, vendte jeg mig høist nysgjærrig til mine Venner, for at erfare hvem denne Herre var; „Og han var Dem ubekjendt?“ — svarede de med Forbauselse. Det var den daværende Churprinds af Hessen, den nuværende Churfyrste. Jeg har ikke seet ham siden, og egentlig den Tid heller ikke; jeg omtaler kun min personlige Nærmelse til denne Fyrste og min natlige Samtale med ham, fordi jeg siden kom i et særegent Forhold til ham, ved hvilket denne Samtale blev mig særdeles mærkværdig.

Den hemmelige Expedition mislykkedes; Fjenden maatte have forandret sin for kort Tid siden tagne Stilling; sandsynligviis havde han erholdt en eller anden Underretning om vort Forehavende; vi vendte tilbage til Bautzen.

Det forekommer mig mærkværdigt, at alle de Slag, som jeg har bivaanet, ere forefaldne i det skjønneste Veir. Blüchers Armee satte over for Wittenberg over Elben; det var en meget frist, behagelig Octobermorgen; den vallende Skibsbro bar Hæren; i flere Timer trængde Fodfolket sig over i den største Orden paa den lange Bei, derpaa bevægede Cavalleriet sig langsomt og betænksomt; Morgensolen belyste Vaabnene, og gamle Sagn faldt mig ind om Gjenskinnet af glindsende Vaaben, naar Ridderskarerne viiste sig i det vide Fjærne, og Høiene glindsede af deres Vaaben; aldrig oplevede jeg dette paa en mere behagelig Maade. Fjenden var skjult bag de mægtige Egeskove, der begrændse Flodbredden. Nogle fjendtlige Kanonkugler slege ned i Vandet, og flere, der traf Overfladen af Elben skjævt, bleve kastede tilbage og sprang afsted i vide Buer. Det Hele frem-

bod et høist interessant Skuespil; vi nøde det længe, thi Blücher og hans Følge satte først over Floden, efterat en stor Deel af Armeen havde naaet den anden Bred. Fjenden, der var stillt fra os ved Skoven, havde rettet Kanonerne falskt. Saalænge vi nøde dette Skuespil, saae jeg ingen Kugle naae Broen; Tropperne bevægede sig i flere Timer paa den vaklende Bro og forsvandt efterhaanden, som de landede bag ved Skoven. Landgangen paa den anden Bred blev slet ikke forstyrret; Hovedqvarteret forblev i nogen Tid i Skoven, men snart forsvandt Blücher med flere af sine Adjutanter, og Andre erholdt Befaling til at vente paa ham i Skoven. Jeg var her sammen med min Ven v. Raumer. Under Vaabenstillstanden havde denne ogsaa besluttet sig til at gjøre Felttoget med, var først bleven ansat ved den store Armees Landevarn, men erholdt endnu førend Fjendtlighederne begyndte, Befaling til at begive sig til Blüchers Hovedqvarteer. Man kan tænke sig hvor behageligt det var mig at træffe ham, hvis jeg ikke tager Feil, i Bautzen. Medens vi opholdt os med en Deel af Hovedqvarteret i Skovene, havde vi god Tid til at tale sammen. Han var nu i Nærheden af sin Fødeby, medens et Slag af saa stor Vigtighed

blev leveret. Jeg kan kun fortælle lidet om dette. I Skoven hørde vi Skydningen; Kanonkuglerne revne nogle store Grene af Træerne rundt omkring os, og de faldt til Jorden med Brag, men af Kampen opdagede vi ikke det mindste; af og til naaede dunkle Rygter om Slagets Fremgang os; vi hørde hvorledes især det schlesiske Landeværn udmærkede sig ved at bestorme de høie Dæmninger, der omgave Slottet Wartenburg. Endelig erholdt vi Ordre til at ride afsted, og naaede Blücher, da Slaget var vundet og Fienden trak sig tilbage. Kun enkelte Fægtninger med den flygtende Fiende, med General Bertrams Korps, fandt endnu Sted. Blücher drog ind paa Slottet; os tilligemed en stor Deel af Generalstabens og Hovedqvarterets Officierer blev der anviist en stor Sal, hvis Vægge og Gulv vare betydeligt beskadigede af Kanonkugler; en Kugle var sprungen tilbage fra Gulvet og derpaa gaaet igjennem Muren. Vi forsamlede os ved Tafelet, og der blev truffet Anstalter til et festligt Maaltid. Dagen havde været overordentlig lykkelig; Følgerne af Slaget vare næppe at beregne. Kronprindsen af Sverig maatte nu ligeledes sætte over Elben med Nordarmeen. Den store Armee maatte rykke mere afgjørende frem; alle Hære

maatte erholde en concentreret Stilling, og saaledes vare vi i Begreb med at omgaae Fjenden paa alle Kanter og at twinge ham til et afgjørende Hovedslag. Nu indsaae jeg brad der i Bautzen oplivede Gneisenau med saa store Forhaabninger; Toget fra Bautzen til Wartenburg i nogen Afstand fra Elbbredden paa denne Side for at jule det for Fjenden, var lykket; man havde paa forskjellige Steder sendt Armeeafdelinger til Floden, som om man hist og her vilde forsøge en Overgang, medens man besluttede, ved et saa hurtigt Tog som mueligt, at overraske General Bertrams Corps og at fortrænge ham af hans Stilling. Det var General Yorks Corps, der tilkjæmpede os denne Seier. Hans bekjendte Bestemthed havde medført det lykkelige Udfald af Kampen, og erhvervet ham det bæderlige Navn, der smykker hans Familie. Ved Bordet vare vi alle muntert stemte; Vinen var fortræffelig, Samtalen livlig; da tog henimod Slutningen af Maaltidet det hele festlige Gjæstebud en anden Vending; det blev af den graahaarede Feltherre forvandlet til et Sorgemaaltid til Minde for den afdøde Scharnhorst. Blücher tog Ordet. Aldrig hørte jeg en mere hjertegribende Tale, aldrig en anskueligere, herligere, livligere Fremstilling af den store

Krigers Fortjenester; den fast uvilkaarlige Strom af af hans Tale var et forunderligt Produkt af digterisk Begeistring. Han kaldte ved Slutningen af den den afdøde Helts Søn til sig; denne, der søgde at beherske sine dybeste Følelser ved et roligt Udvortes, maatte stille sig lige over for den alderstegne Taler, og formaaede ikke at skjule hvor dybt han var rystet.

Efter Slaget ved Wartenburg vare vi i Düben. Gneisenau gav mig det Ærinde at gaae over Dessau til Halle; han forudsatte med Rette, at jeg i denne mig fuldkommen vel bekjendte Bye kunde ved Hjælp af mine Venner, erholde nøiagtige Efterretninger om Fjendens Bevægelser. I Dessau var Staden fuld af russiske Tropper, der indtoge alle Husene og trængde sig sammen paa Gader og Torve. Begge mine Venners og Collegaers Fader, den gamle Raumer, meddeelde mig, endskjøndt han var belæsset med de besværligste Forretninger, de nøiagtigste Efterretninger om Fjendens Marscher, som ingen kunde kjende bedre, end ham. Hans store Fortjenester af Hertugdømmet Dessau ere almindeligt bekjendte. Den gamle beromte og berygtede Dessauer Hertug var, som be-

kjendt, ingen mild Herre, han havde saalænge plagt og forfulgt de adelige Godseiere i sit Land, indtil den Ene efter den Anden bleve nødt til at sælge sine Godser. Saaledes var det hele Hertugdømme lidt efter lidt blevet forvandlet til en stor Domaine, og den gamle von Raumer var Hertugdømmets mægtige Forvalter og tillige den, der ledede alle dets indre Anliggender.

Jeg kom til Giebichenstein, og min Svigerfader var ikke lidet overrasket, da han saae mig, men ogsaa ikke lidet bekymret, fordi der slet ingen Tropper var i Egnen; Fjenden som for kort siden havde forladt Landsbyen, streifede enkelte omkring i Egnen. Jeg beroligede ham thi jeg var kun ilet kort forud for de russiske Tropper, der rykkede frem fra Dessau.

Man kan tænke sig mine Følelser, da jeg nu saae Halle igjen under saadanne Forhold. Blanc fandt jeg ikke igjen, men erfarede af mine Venner, at han havde reddet sig ud af Fængslet, og sluttet sig til Armeen som Feltpræst. Den Stad, i hvilken jeg havde levet saa længe, var i en stor Bevægelse. Man havde erfaret hvorledes alle vor store Herrs Armee

vare rykkede frem og concentrerede sig, hvorledes Fienden trak sin hele Hær sammen ved Leipzig, og hvorledes man kunde vente et stort Slag der. Jeg erindrer at Kastner, der var bleven kaldt til Halle, som Gilberts Efterfølger (nu i Erlangen), engang beklagede, at dette betydelige Oplagsted for den tydske Boghandel nu blev angrebet. Michelsmessen blev, om jeg ikke tager Feil, afholdt af Krigen. »Hvor let« — sagde han, — »kan Literaturen ikke lide et stort Tab der!« — Jeg tilstaaer, at dette Tab kun forde mig lidet; min Agtelse for den saa kaldte Literatur begyndte allerede at synke betydeligt, og det Lidet, som maaskee var vigtigt og af Værdi, vilde, meende jeg, nok holde sig; men at Messen gik til Grunde var vel snarere at betragte som en vigtig Renselsesproces, men ingenlunde som et sandt Tab.

Jeg var nu een Dag alene i Halle, da Blüchers Hovedqvarteer opslog sit Sæde der. Gneisenau drog ind i min forrige Bolig, og det var mig selsomt til Mode at see ham drage ind i dette Huus, hvor saa megen Kummer og saa mange huuslige Sorger vare blevne mig til Deel. Napoleon troede at forurolige os, ja, vel at formaae os til at opgive vor concentrerede Stilling derved, at han med en Deel af Hæ-

ren gjorde en Bevægelse i Ryggen af os, som om han vilde true Berlin; denne Stad vilde da rigtignok have været fuldkommen givet til Priis for ham: men den store tydske Aand, der herskede i Armeen, havde allerede erholdt en altfor afgjort Magt; man indsaa vel ogsaa tillige, at naar vi med alle vore combinerede Kræfter forsvarede os i vor Stilling ligeover for hans Hær, vilde vi tvinge ham til at opgive dette Forehavende. Han kunde ved et Slag, hvorved hele hans Fremtid stod paa Spil, ikke undvære nogen betydelig Deel af sin Hær; denne var tværtimod ikke den kjæmpemæssige Armee af de forenede Fokkefærd, der droge imod ham, voren. Kun enkelte Troppekorpser iagttog hans Marsch, som han snart var tvungen til at opgive. Saaledes nærmede nu de vigtige Dage sig, der skulde afgjøre Tydslands Skjæbne.

Den sextende October, om Morgenen tidligt igjen ved det skjønneste og klareste Veir, befandt jeg mig midt i Hovedqvarteret, i Nærheden af Landsbyen Lindenthal; bag ved os laa der en Skov, foran os en stor Slette; henimod Mockern, stod Fjenden, som vi rykkede imod. Slaget tog sin Begyndelse; vi var midt i den haftigste Geværild, da Gneisenau gav mig det Ærinde at opsøge Kronprindsen af Sverig

der opholdt sig et Steds i Nærheden af Halle, og indstændigt at opfordre ham at rykke frem saa hurtigt som mueligt med sine Svenske. Det kostede mig megen Umage at finde ham: Ingen vidste hvor han var; først om Natten fandt jeg ham i Landsberg, i et temmelig ringe Huus, omgiven af svenske Officierer, og blev ført til ham. I en ode, næsten tom Stue laa han paa nogle Matrasser, der vare henlagte paa Gulvet; Gascognerens mørke Ansigt, med den ansselige Næse og den stærkt tilbagetrædende Hage, stak stærkt af mod det hvide Linned paa Sengen, og den med Kniplinger besatte Nathue. Gneisenau havde fat mig nøiagtigt i Kundskab om begge Armeers Stillinger, og meddeelt mig hvorledes man trængde Fiendens bedste Tropper, iblandt Andre den keiserlige Garde, anført af Napoleon selv, tilbage til Mockern. For at være fuldkommen tydelig i min Beretning, meddeelde jeg hans svenske Adjutant den i mit Modersmaal og han meddeelde igjen Kronprindsen den. Han hørde til med den største Opmærksomhed, rettede sig op i Sengen, og holdt et langt hæftigt Foredrag, hvoraf jeg rigtignok kun forstod en Deel; den svenske Officier hørde til med Opmærksomhed. Da dette Foredrag var endt, gav han mig det Løfte,

strax at bryde op med sine Tropper og jeg blev afstediget.

Jeg maatte nu udføre den anden Ordre, som Gneisenau havde givet mig; jeg skulde forføie mig til de svenske Tropper; han gjorde Regning paa at mit beslægtede Sprog vilde gjøre Indtryk paa dem; man syntes i Hovedquarteret at forudsætte, at den franske Feltherre, den nuværende Kronprinds af Sverrig, ingen Lyst havde til at indlade sig i et Slag, der truede hans Landsmænd med et yderst farligt Nederlag. Det lod til at Gneisenau var af den Mening, at det vilde lykkes mig at begeistre Tropperne selv; jeg skulde erindre dem om den store Konge Gustav Adolph, og om dette Slag ved Leipzig, der var bestemt til at afgjøre Tyskslands Frihed ligesom hint under den store svenske Feltherre.

Jeg erfarede senere, at Major von Hedeman blev sendt efter mig til Kronprindsen, for at fremskynde hans Troppers Fremrykken. Men jeg fandt, i det jeg Natten igjennem og ben imod Morgenen drev omkring i de svenske Troppers forskjellige Standquarterer, og talde snart med Officierer, snart blandede mig med de simple Soldater, at Befalingen til Opbrud, allerede var ilet forud for mig. Næsten alle

vegne vare Tropperne i Begreb med at bryde op, og jeg kunde kun i Forbigaaende underholde mig med dem; dog var dette ikke altid Tilfældet. Jeg fandt Officierer, der sadde ledige, og efter at de havde truffet alle nødvendige Forberedelser, kun biede paa den sidste Ordre. Med disse kunde jeg nu indlade mig i længere Samtaler, og jeg opdagede snart at denne Krig ingen national Interesse havde for Svenskerne. De kunde ikke indsee, hvorfor de skulde indlade sig i en Kamp for en Sag, der saa lidet angik deres Land, som aldeles ikke var i Fare. For det fattige Sverig var, efter deres Mening, dette Offer for stort, og dog tabde den Smule Mandskab, som det kunde levere, sig i de store Masser af alle de Folkeslag, der havde forenet sig imod Napoleon. Jeg søgde, at gjøre dem det begribeligt, at deres Feltherres Navnkundighed og Talenter ikke blot beherskede hans egne Tropper, men meget mere havde en bestemt Indflydelse paa den hele Hærs Operationer. Jeg veed ikke, om jeg tor rose mig af denne Vending af min Tale; i det mindste var den paa ingen Maade oprigtig; den tydske Tankemaade vilde ingenlunde antage nogen betydelig Indflydelse af den franske Feltherre, og vi holdt os for overbeviiste om, at vi alene havde

General von Bülow at takke for Seieren ved Dennewitz. Heller ikke tør jeg rose mig af at jeg begeistrede Svenskerne synderligt. Begeistringens Elementer vare ikke forhaanden hos dem, og selv Erindringen om Skuepladsen for det nærværende Slag og om den Seier, som Gustav Adolph havde tilkjæmpet sig der, rørde dem kun lidet; thi netop paa den Tid begyndte Dadelen imod denne Konge at lade sig høre i Sverig, og udtaelde sig i det mindste hist og her lydeligere og tydeligere i mange Aar.

Nogle simple Soldater, som jeg havde Leilighed til at tale med da Officererne vare borte, behagede mig rigtigt nok desto mere; paa disse gjorde de fædrelandske Toner et stærkt Indtryk, og de vare forbausede over den Fortrolighed, med hvilken den fremmede Officier indlod sig med dem. Henimod Middag vare alle Svenskerne i fuld Marsch, og da jeg erfarede, at denne Dag vilde være en Rastdag, undte jeg min udmattede Hest nogen Ro. Det var allerede mørkt da jeg i Nærheden af Möckern saae preussiske Tropper paa en Høi. Her erfarede jeg nu Gangen af Slaget, der uden Tvivl var det meest haardnakkede og det frygteligste i den hele Krig. General von York var ikke sjeldent tvivlraadig, ja, endogsaa vaklende, førend

han besluttede sig til et Angreb, men fandt dette een Gang Sted, vovede han Alt. Ingen General i Armeen udøvede en større Indflydelse paa Mandskabet, omendskjøndt Ingen var strængere end ham; men han besad den rigtige Tone for at vinde det. Dagen ved Möckern havde tydeligt nok havt den mest afgjørende Indflydelse paa den paafølgende store Seier ved Leipzig: Kampen fandt Sted imod Napoleon, der selv leverede Slaget, og imod hans bedste Tropper. Ofte var Seieren tvivlsom; det fremrykkende og kjæmpende Mandskab styrtede hen; bestandigt blev nyt fort frem, og Seieren blev omsider vundet ved Hjælp af den sidste Reserve. Jeg traf en Afdeling af den lille Rest af det yorkske Corps i en meget alvorlig Stemning; en Aftenbon fandt Sted, og hvor vigtig Seieren end var, fremkaldte dog det store Tab en stille Sørgmodighed. Her ligefor Napoleon og hans mest udmærkede Tropper, vilde den preussiske Officier hævne de tidligere Dages Skjændsel, og han styrtede sig med Raseri midt ind iblandt Fjenden. Efter Slaget blev den schlesiske Hær i nogen Tid uvirksom, da den havde mistet Kjærnen af sine Tropper. De hurtigt indrettede og udvidede Hospitaler i Halle, og siden i Leipzig, kunde ikke fatte den Mængde

Saarede. Ogsaa jeg led i disse Dage et svært Tab, min Ven Krosigk, som mange Aars Forbittrelse havde drevet ind i denne haarde Kamp, faldt ved Möckern, og jeg erfarede nu hans Død. Den stille smertelige Stemning omkring mig, Erindringen om den fryatelige Dag, der endnu syntes at overvælde Resten af de Tappre, henrev mig ogsaa; det var en Følelse selsomt blandet af Beundring, af endnu i dette Øieblik tilbagetrængt Haab og af Sorg. Den satte det Inderste af Sjælen i en levende Bevægelse og kunde blot fatte sig selv ved en alvorlig, religiös Betragtning.

Det er overraskende, naar man læser den preussiske Beretning, om Slaget ved Möckern, saaledes som den gik ud fra Blüchers Hovedquarteer. Den omfatter kun faa Linier, og giver aldeles ikke Leilighed til at ahne de vigtige Følger, og den evigt mærkværdige Tapperhed. Paa den anden Hviledag mellem dette og det store Slag ved Leipzig fandt et Cavalleriangreb af General Wasiltsch i Sted, der med Rette blev roest; men den vidtløftige Beretning stak dog selsomt af imod den Forriges Ordknaphed; man havde vel den Hensigt, kun kort at berøre Preussernes Bedrifter, og at fremhæve de fremrykkende Russere

ved enhver Leilighed, men denne Beslutning viisde sig dog her i et altfor ioiefaldende Extrem.

Her være det mig tilladt, at omtale de Heltebedrifter, der ikke fandt Sted paa Valpladsen, i aaben Kamp, men stille, ofte ubemærket, midt iblandt de Saarede. Det var ikke Saarene, der gjorde denne Skueplads for en frygtelig Kamp saa skrækkelig; en drabende Dæmon bevægede sig allevegne i Hospitalerne, en Typhus forpestede dem allesammen, i alle Egne bag ved Armeen. Jeg erindrer to heltemodige Mænd i Breslau, der faldt som Offre, begge mine Venner, Klose og Menzel. Den Sidste opsøgte mig i Breslau, i den store Bevægelses Dage. Han bragde mig en betydelig Sum. »Jeg kan ikke,« — sagde han, — »forlade Breslau; mit Embede, ja de Farer, der vente paa mig, fordre min Nærværelse; men jeg maa ogsaa bringe et Offer nu, og vil ikke være rolig uden at det bliver antaget. Tag De denne lille Sum, men jeg besværger Dem, anvend den for Dem selv. I det jeg overrækker Dem den, beder jeg Dem, at det maa blive en Hemmelighed imellem os.« Hans Bøn var saa indstændig, Bevæggrundene vare

saa ædle, at jeg ikke kunde aflaae ham den, men nu saa mange Aar efter hans Død, troer jeg, at jeg maa nævne ham for at oprette ham et lille Mindesmarke. I Berlin døde Grapengiesser, mine Slægtningers Læge, af Hospitals Typhussen; hans Sygdom blev kun altfor farlig for en mere vigtig Mand. Min uforglemmelige Ben Reil, denne store Læge, besøgde ham; i sin Vildelse styrtede Grapengiesser ham imøde og omfavnede ham. Reil gjos tilbage, Dødsengelen skred over hans Grav, og en Ahnelse om Fare foer igjennem ham. Det var paa den Tid, da det store Slag ved Leipzig forefaldt, at denne Typhus berskede frygteligt. Reil vilde ikke lade sig afholde af sin fremspirende Sygdom, han overtog Directionen over de to Hospitaler i Halle og Leipzig; han skaanede ikke sig selv, men ilede til den sidste Stad. Den faste Beslutnings Magt, den uafbrudte Anstrængelse syntes en Tid lang at besejre hans Sygdom. Han besøgde næsten hver Dag begge Hospitaler i Leipzig og i Halle, og i denne grueligt Krig, der udbrød bag ved Armeen i en snigende Stikkelse, faldt nu en af Landets største Feltherrer paa denne skiæbnesvangre, dunkle Valplads.

Man havde angivet mig i hvilken Egn Blüchers Hovedqvarteer var, og jeg red i Mørket over Markerne i den Retning, som man havde anviist mig. Efter nogen Tids Forløb begyndte min Hest ikke at ville frem, jeg vidste ikke hvorfor; jeg bad min Opasser stige af, han fandt et Lig. Jeg gjennemkrydsede Valpladsen og havde Umage med at komme videre, thi Ligene bleve flere og flere. Hesten, der blev nødt til at stride frem, ophørde allerede efter en kort Tids Forløb med at studse; jeg erfarede kun et Ligs Nærværelse derved, at Hesten roligt søgde at undvige det. Men jeg var ilde til Mode; i bestandigt tættere Hobe omringede de Faldnes Aander mig, og uvilkaarligt saae jeg dem midt iblandt de ventende Familier, der ængstligt fulgde hvert Skridt i den store Kamp. Foran mig skinnede Bivouakilden, men jeg havde taget Feil af Retningen, og var tvivlraadig, om der laa fjendtlige eller venskabelige Tropper der; dog red jeg lige los paa Ilden. I den natlige Stemning, der havde grebet mig og i hvilken det var mig som om jeg kjæmpede med Aander, syntes mig ethvert levende Menneske, enten det saa var en Ven eller en Fjende, velkommen. Saaledes naaede jeg en bred Chaussee, og gjenkjendte de russiske Trop-

per, og ved Bivouakilden saae jeg da bist og ber fuldkommen nogne Mænd, der i Belysningen toge sig kjæmpemæssige ud. De vare beskjæftigede med en selsom Renselsesproces. Skjorterne havde de taget af for med Magt at snoe dem samme over Flammerne; Trykket og Heden skulde tilintetgjøre en Befolkning, der, uagtet Vanen, syntes at falde dem meget besværlig. Jeg vendte mig til Nogle, for at indhente Efterretning om den Egn, hvor Blücher var at finde, de forstode mig ikke, jeg red imidlertid videre med freidigt Mod. Den russiske Bivouakild hørte op, jeg blev anraabt af en Vagt, svarede og red videre, uden at blive opholdt af den. Jeg vendte om og borde nu det lydelige Spørgsmaal: »Hvor vil De hen?« Nu erfarede jeg, at jeg, hvis jeg blot red nogle faa Skridt videre, vilde faae et qui vive at høre, og at jeg netop var i Begreb med at ride ind i den franske Leir. Det var langt ud paa Natten, vore Heste vare fuldkommen udmattede, vi Begge, min Oppasser og jeg, vare trætte og jeg antog med Glæde det Forslag, at tilbringe Tiden indtil Dagens Frembrud i Selskab med nogle russiske Artillerioffiecerer. De omgav en Kanon. Hungeren gjorde os et lille Maaltid meget velkomment. I Nærheden borde vi

de yderste Forposters Plænkler og sov dog roligt ind. Tidligt om Morgenen bleve vi vækkede af en Morgenhilsen fra Fjenden, nogle Kanonskud; Kuglerne fløi hen over os i store Buer. Aftenens Sorg og Nattens vilde Drømme forsvandt med den frembrydende Dag, og dens store Betydning traad mig mægtigt imøde. Den Retning, som jeg nu maatte tage, var bleven mig bekjendt; allevegne saae jeg de russiske Krigere, hvorledes de raade og strakde sig ved Bivouakilden; jo videre jeg stred frem, desto mere fandt jeg dem i ordnede Hobe, at forberede sig til Kampen. I Landsbyen Mockau havde Blüchers Hovedqvarteer tilbragt Natten. Da jeg kom did sov Alle endnu.

Man vilde tage Feil, dersom man troede, at der denne Morgen var nogen Travlhed eller stor Uroligbed at mærke iblandt dem, der omgav Blücher. Endskjøndt der for kort siden havde fundet en stor Kamp Sted, omendskjøndt man forudsaae, at denne Dag maatte blive afgjørende for den hele Krig, kunde man dog ikke spore det mindste heraf i Feltherrens Omgivelse. Man stod op, klædte sig langsomt og med Betænksomhed paa, de faa Kar, som man kunde skaffe tilveie, vandrede til en Kilde, for af Regle at

blive benyttede til at vadske sig i og derpaa hurtigt at blive grebne af Andres Tjenere; Vinduerne bleve tagne af og stillede op imod en Væg for at tjene til Speile; Kaffeen blev baaren omkring i nogle faa Kopper: Nogle drak af en Underkop, Andre af en Overkop. Den Forvirring og de Forstyrrelser, der ofte forekom, bleve benyttede, for at give Samtalen en munter Vending, og den berørde næsten slet ikke den store Gjenstand der laa os saa nær. Man underholdt hverandre med fuldkommen ligegyldige, vel endogsaa lystige Erindringer; et vittigt Indfald blev hilset med Glæde; man kunde troe, at man her saae et Antal Mænd, der paa en Lystreise morede sig ved de mange Slags Forlegenheder, der mødte dem ved et tilfældigt Natteqvarteer.

Vi rykkede denne Morgen ikke saa ganske tidligt ud; Blücher havde sluttet sig til General Langerons Corps og vi fandt dette i Begreb med at sætte over Partheflodeu. Paa hiin Side hæver Egnen sig, og her nede vi et forbausende Skuespil. Paa den lange Række af Høie saae vi langt borte den store Armee, der rykkede frem; Colonnerne indtoge allerede den hele Række af Høie; det var de Folk, der forenede nu droge til Kamp imod den mægtige Mand, som nu

i saa mange Aar havde beherſket Continentet og lammet det ved Skræk. Paa den fjærneſte oſtlige Horizont opdukkede Colonnerne; roligt bevægede den ene Vaabenart ſig efter den Anden: hiſt og her ſaae man Vaabnene glindſe i Morgenrøden; Afſtanden var ſtor nok, for at lade hele Hæren ſvæve forbi ſom et Syn i Drømme, og for at man kunde overſee det hele uendelige Tog, indtil det dukkede ned i det fjærneſte Veſten. Beſtandigt kom der nye Skarer til Syne i Oſten; beſtandigt forſvandt de Forreſte i Veſten, medens Toget bevægede ſig uafbrudt afſted. Man kunde troe, at man ſaae et Folk, der var i Begreb med at vandre ud. Saaledes maatte de germaniſke Stammer have viſt ſig i Folkevandringernes Tid, da de overſvømmede Tydſklands Marker. Dette Syn greb os Alle med ſtor Kraft. Længe bleve vi ſtaaende fulde af Forbauſelſe, for at nyde det; her var det at Müfling gav det foreſtaaende Slag Navn; han kaldte det det ſtore Folkeſlag; denne Benævnelſe har vedligeholdt ſig; ja den er bleven hiſtoriſk.

Vi holdt i flere Timer ſtille paa en Slette; Trepperne vare ſendte bort i alle Retninger. General York kjæmpede foran Leipzig med Reſten af ſine tappre Skarer; vi hørde rundt omkring os Tummelen

af en heftig Kamp, men vi saae den ikke, vi holdt meget mere stille en stor Deel af Dagen, medens Adjutanter bleve sendte afsted til de forskjellige kjæmpende Corpser, og hvert Øieblik bragde os Efterretninger om Slagets Tilstand paa de forskjellige Punkter. Flere end 300,000 Mand stode her ligeoverfor Fjenden; 170,000 kjæmpende Fjender traad disse imode. Den Egn, som vi holdt besat, dannede en stor lys Slette. Foran os i det Fjærne laa Leipzig; det var for os en selsom Dag, medens vi saaledes nøde den sterste Roligbed, omendskjøndt vi vare hensatte midt i Slaget. Men Timerne henløb næsten ubemærkede; Efterretningerne, der bleve hyppigere, holdt os i en bestandig Spænding. Ved Mockern havde Fjenden angrebet Blüchers Corps med sine bedste seiervante Tropper; han betragtede dette med Rette som Centrummet for den meralste Magt i den hele Hær. Napoleon selv anførde sine Skarer, sikkert med den Tillid at tilkjæmpe sig en Seier over disse farligste Fjender, som vilde virke lammende paa de utallige Skarer, der droge frem for at angribe ham. Nu traad han med en halvt modløs Hær Fjendens store Overmagt imode; men endnu var hans veldige Aand mægtig nok til paa ny at styrke hans Hære

synkende Kraft. Han vidste hvad det gjaldt om; hans Krigere kjæmpede som om de ventede Seieren. Paa enkelte Punkter i det mindste blev Udfaldet længe tvivlsomt, og jeg maatte beundre den Helt, der nu i en næppe tvivlsom Kamp, stred med kjækt Mod for sin store, forbausende Tilværelse.

Denne Dag, der igjen var klar og skjøn, og som undte os Alle et verdenshistorisk Slags Omværlinger, men tillige Rolighed til at iagttage, frembød os et endnu mere overraskende Skuespil. Over Slottet rykkede i skjønne Rusninger og i rolig Orden en Skare fremmed Kavalleri frem imod os. Udentvivl var Blücher underrettet om dens Ankomst. Det var sachsisk Kavalleri, der havde stilt sig fra Fjenden og gik over til os. Forunderligt og selsomt, ægte dramatisk i høiere Betydning var dette Optrin, der fandt Sted foran os næsten paa en festlig Maade og uden nogen Uorden. Rytterne holdt rolige, bestemte, men dog som det syntes, nedslaaede, stille i Nærheden af os; Anføreren stilte sig fra de Øvrige og nærmede sig til vor Feltherre, der ventede ham med en værdig Holdning. De havde, forsikkrede den sachsiske Officier, længe ventet paa det Øieblik, da de kunde rive sig ud af den unaturlige Stilling, der tvang dem til at

kjæmpe mod deres egne Landsmænd; nu var det lykket dem. Dog bade de om Skaansel; de ønskede ikke at kjæmpe i dette Slag. Deres ulykkelige Konge var i Leipzig; han beboede et Huus paa det store Torv midt i Staden, der nu snart vilde være i vor Magt. Blücher tiltalede dem kort og venligt, tilsted deres Begjæring, og der blev anviist dem en Stilling bag ved den kjæmpende Hær. Paa deres Marsch fulgde jeg dem længe med inderlig Deeltagelse; jeg kunde forestille mig den trykkende Følelse, der var en Følge af deres Stilling. Men mig var det, naar jeg overskuede Dagens Begivenheder fra det Øieblik af, da vi saae den forenede Hærs vældige Rækker rykke frem, lige indtil nu, som om en Scene af et af Shakspeares Skuespil pludseligt var trængt mægtigt ind i den virkelige Historie, og Storheden af dette Phænomeen overvældede mig.

Hidindtil havde jeg ingen Deel taget i Slagets Farer; nu vendte Blücher sig til mig, thi alle hans andre Adjutanter vare borte. »Hr. Professor!« — sagde han, — »opsøg De saa hurtigt som muligt General Langeron, og bring ham den Ordre at storme Landsbyen; han maa ingen Hjælp vente af andre Tropper, men Fjenden maa kastes ud.« Jeg ilede

affied; med Hensyn til den Retning, som jeg maatte tage, kunde jeg ikke være i Tvivl. I Schönfeld havde Langeron længe kjæmpet med afværlende Lykke; snart var han, snart Fjenden i Besiddelse af Landsbyen. Flammerne af den brændende By viiste mig Veien. Jeg fandt General Langeron mellem Landsbyens sidste Huse; det var en alvorlig Mand af et strængt, bydende Udvortes. Fjenden havde paa ny taget den største Deel af Landsbyen i Besiddelse; tæt foran os kjæmpede Russerne haardnakket, omgivne af Luer; det var et selsomt, men dog stort Skuespil at see Venner og Fjender, belyste af den rasende Ild i en haardnakket Kamp. Jeg overbragde ham Ordren; han svarede fortrødeligt: «Mine Tropper have kjæmpet i flere Timer; de ere smeltede sammen, trætte, udmattede; uden Understøttelse formaaer jeg ikke at kaste den haardnakkede Fjende tilbage.» Jeg maatte sige ham, at han ingen Understøttelse havde at vente, og at Ordren dog var ganske bestemt. Han betænkte sig et Øieblik, og gav Befaling til at storme. Fra alle Sider samlede det Mandskab sig, der endnu ikke var indviklet i Kampen; i Stormskridt ilede det fremad; et lydeligt Skrig ledsagede det vilde Angreb; Fjenden kunde ikke modstaae det, og Slagets Beskaf-

fenhed var vel ogsaa paa andre Punkter saa aldeles til Fiendens Skade, at han ikke formaaede at holde sig her. Med Generalen tog jeg Deel i Kampen, og da Landsbyen var i vor Magt, og vi ganske vare overbeviiste om at Fienden, der intet nyt Angreb vilde oppebie, var draget bort, ilede jeg for at overbringe Beretningen herom. Her havde jeg nu lært at kjende en betydelig Kamp med alle dens Farer, men mit Erinde var saa bestemt, Angrebets Moment saa mægtigt, Kampens Øieblik saa afgjørende og kort, at Bevidstheden om den Fare, som jeg havde oplevet, først blev mig klar, efterat jeg var kommen i Sikkerhed. Da jeg overbragde denne Beretning, var Udfaldet allerede General Blücher bekjendt, ja ham klarere, end Langeron selv i Begyndelsen, fordi han fra sit Standpunkt bestemtere kunde overse det afgjørende Tilbagetog.

Jeg var nu igjen paa den samme rolige Plads, som vi havde holdt os paa den hele Dag. Beretningerne om det store Udfald af Slaget bleve byppigere og byppigere; Aftenen nærmede sig, og vi rykkede langsomt frem imod Leipzig. Da hørde vi et lydeligt Skrig foran os, et Skrig som af flere Tusinde; den Efterretning indtraf, at vore Troppe

trængde ind i Leipzigs Forstad, at der der blev fægtet hæftigt i Gaderne mellem Husene og i Haverne med den tilbagevigende, men dog tillige haardnakkent kjæmpende Fjende. Vi satte os i Bevægelse, og naaede snart vore stridende Tropper.

Jeg erholdt Befaling til at slutte mig til General Wassilschikof, der var bestemt til at forfølge den flygtende Fjende med sit Kavalleri. Ud af den adspredte Fægtnings uhyre Forvirring red jeg, ifølge denne Anviisning til Skeuditz, hvor jeg fandt Staden opfyldt med russiske Tropper, der havde taget Deel i denne Dags Kamp, og jeg blev næsten bedøvet ved Fortællinger om enkelte Fægtninger, som de tydstalende russiske Officierer havde taget Deel i. Her erfarede jeg, at en Dansk, der kjæmpede tappert, havde fundet Døden. Man nævnede mig hans Navn, og jeg hørde med Forbauselse Navnet Ørsted. Det var den tredie og yngste Broder til mine berømte Landsmænd. Denne var, omendskjønt han ikke var saa udmærket som de to Andre, mig dog meget kjær. Hans Stilling i Danmark var noget usikker, og omendskjønt jeg ikke vidste det, kunde jeg dog begribe, at han vilde gribe enhver Leilighed til at gjøre sin Lykke, endogsaa udenfor sit Fædreland. Det satte

mig vel i Forbauselse, da jeg hørde at han var ansat i den russiske Armee; det at denne Efterretning var forenet med Tidenden om hans Død, rystede mig. Han havde bragt det til Major, da han faldt. Han var, som man forsikkrede mig, meget elsket af sine Kammerater, og at det var min Ven, kunde jeg ikke tvivle paa, thi Officiererne havde erfaret af ham selv hvor udmærkede hans Brødre vare, og hvorledes den Ene allerede var berømt som Physiker. Det er en egen Følelse, naar hele Sjælen er grebet af de mangfoldigste og mægtigste Forestillinger, da at see sig ved reen menneskelig Deeltagelse hensat i et venskabeligt Livs snævre Kreds, og ikke at kunne afvise hvad Erindringer om et tidligere stille Liv paaneder os. Hvert Øieblik ventede vi Efterretninger om Fjendens Flugt. Wassilschikof drog tidligt om Morgenen fra Skeuditz til Markranstadt, og overnattede imellem den 19 og 20 October i Egnen af Lützen. Mellem denne Stad og Weißenfels naaede vi de sidste flygtende Fiender, og erfarede nu de store, næsten utrolige Resultater af Slaget ved Leipzig. Her oplevede jeg det, der især gjorde mig mit Ophold hos Russerne saa behageligt, Kosakkernes mærkværdige Virtuositet i Ryggen af en flygtende Fiende.

Chaussee til Weißenfels løb den igiennem en rund Slette; for os saae vi de sidste franske Tropper, der dog havde ordnet sig temmelig godt, paa en skyndsom Flugt. Det var en noget taaget Morgen, og mellem os og den flygtende Fjende var Egnen tom; vi opdagede Kosakker paa alle Kanter, enkelte, i smaa Hobe, der hurtigt forenede sig i større, og pludseligt styrtede løs paa Fjenderne. Disse bestode af Tropper, der sandsynligviis trætte og udmattede, ikke kunde følge med de Andre. I det Rum, der adskilte disse Tropper fra de sammenhængende Masser, som trak sig tilbage, trængde Kosakkerne sig ind. Som ved en Troldom blevne de adskilte Tropper omringede og afskaarne fra Armeen. Den fjendtlige Arrièregarde holdt et Øieblik, gjorde derpaa Front imod os, og begyndte en temmelig bæftig Gevarild, men uden at stride frem. Rummet imellem os og Fjenden var altfor stort; os naaede Skuddene ikke. Men Kosakkerne med deres Fanger vare forsvundne som ved en Trolddom; hist og her, til Høire og Venstre opdagede vi Enkelte igiennem Taagen, og disse holdt med Opmærksomhed Øie med Fjenden. Denne, der var paa en skyndsom Flugt, kunde ikke vove endnu en Gevarsalve og vendte os igien hurtigt Ryggen, for at slutte sig til de Flyg-

tende. Endnu oftere oplevede vi dette Skuespil. Kosakkernes pludselige Overfald, den hurtige Afstjæren af Fjendernes tilbageblevne Troppekorpser, det unyttige Angreb, der, i det det indtraf i et hurtigt forbigaaende Moment, ikke fandt nogen Gjenstand. General Wassilschikof gjorde paa den korte Vei fra Lützen til Weißenfels paa denne Maade 2000 Fanger, uden at vi havde nogen Fægtning at bestaae; de sammentrængte Hobe ilede afsted og da vi naaede Forstaden af Weißenfels, holdt Franstmændene Staden besat. Vi saae, hvorledes de vare beskjæftigede med at sætte over Saalen paa en allerede færdig Skibsbro. Men ogsaa her faldt der mange Fanger i vore Hænder. Pludseligt kom Blücher med sit Følge. Jeg sluttede mig nu til ham, og vi bestege Høiene bag ved Staden, der løbe paralelt med Floden. Fjenden havde endnu Tid til at trække den svømmende Bro til sig, opstillede sig ligeoverfor os paa den anden Side af Floden, og vi maatte udholde en temmelig stærk Kanonade paa Høiene. Taagen havde adsprede sig, den Skibsbro, der blev bygget af vore Folk, naaede snart den anden Bred, og Fjenden, der nu flygtede i stor Uorden, kunde ikke forhindre vore Tropper i at lande. Angrebene paa ham fandt ikke Sted

her alene. Truet fra flere Sider, fremskyndte han sin Flugt, og da vi fulgde Veien fra Weißenfels til Freiburg, saae vi de frygtelige Spor af den Forvirring, der var opstaaet iblandt Fjenden.

Hvad jeg her saae er blevet mig uforglemmeligt; Vaaben, der vare kastede bort for at lette Flugten, Kanoner, Munitionsvogne, selv fürlige Reisevogne, som man sandsynligviis havde forladt, fordi de udmattede Heste ikke kunde trække dem længere, vare sammentrængte paa Chausseen og paa Markerne, saa langt som Øiet kunde naae i den Retning, som de Flygtende havde taget. Ofte syntes Veien at være fuldkommen spærret for os, og vi maatte gjøre betydelige Omveie. Men Fjenden selv var fuldkommen forsvunden; jeg i det mindste saae ikke een Eneste. Da vi naaede Freiburg, erfarede vi, at Napoleon havde opholdt sig der i nogle Timer; man vil have seet ham igiennem et Vindue hvorledes han sad med Hovedet hvilende paa Armen, som hensjunken i mork Fortvivlelse, og Berthier ligeoverfor ham i en lignende Stilling. Begge, forsikrede man, taelde ikke; de Officierer, der traad ind til dem, bleve stiltiende afviiste ved en Bevægelse med Haanden. Indvaanerne vare fulde af Anecdoter, der beviisde den flygtende Hærs fuldkomne Modløshed.

Vi forbleve kun i kort Tid i Freiburg, besteg, udmattede af Forfølgelsen, med Møie et ikke ubetydeligt Bjærg paa den anden Side af Unstrut, bag ved Staden, og naaede om Aftenen Grev Werthers Slot, Beuchlingen. Her oplevede jeg nu igjen en Begivenhed, der twang mig til at træde frem som Forsvarer for en ædel Kone. Greven var fraværende, Grevinden modtog Blücher, og der blev forget for Alle paa den meest gjæstfrie Maade. Jeg havde begivet mig til det Værelse, der var anvist mig, for at vise mig nogenlunde anstændig for Damen i Huset. Da jeg traad ind til Blücher, fandt jeg ham meget forbittret; man havde opdaget et Steds et Skrift af Professor Crome i Giessen. Titelen var, om jeg husker ret, „Tydstlands Redning ved Slaget ved Lützen." I dette Skrift bliver det nævnte Slag fremstillet som en fuldkommen afgjørende Seier, som Napoleon havde vundet, der gjorde enhver betydelig Modstand af Preussere og Russere umuelig. Vel maatte Bulletinerne over dette Slag, der ere blevne mig ubekjendte, have givet Anledning til en saadan Anstuelse. Denne tydste Professor skildrede nu Tydstlands lykkelige Fremtid, naar den store Herskers vise Planer ingen Hindring mere fandt. Jeg har ikke selv læst dette

Skrift; at det bragde Blücher og dem, der omgave ham, i Harnisk, er naturligt. Men de sluttede fra Indholdet af det Skrift, som de fandt i Huset, til Vertindens Tænkemaade. Medens deres forbittrede Stemning nu yttrede sig, indtraf hun, en ædel, imponerende Skikkelse, endnu i sine bedste Aar, og fremstillede sig paa en værdig Maade. Blücher modtog hende høfligt men koldt, og da hun blev mig vaer, traadte hun hen til mig og hilsede mig som en gammel Bekiendt. Nu gienkiendte jeg ogsaa hende: det var en født Seigefer, af en anseet gothaisk Familie. Hun tilligemed hendes Søster udmærkede sig ved deres Dannelse; de opholdt sig ofte ved Hoffet i Weimar, og bleve da tit fundne i Gothes Kreds, der gjærne saae dem og agtede dem. I Weimar, saavelsom i Jena saae jeg oftere Grevinden, især i Frommanns Huus, og jeg vilde have glædet mig meget ved saa uventet at finde hende som min Vertinde, dersom ikke Feltherrens Mistanke til hendes, som det forekom ham, mere end mistænkelige Sindelag, havde sat mig i en piinlig Forlegenhed. Da hun var gaaet bort, brød Blücher los. Erindringen om den høitidelige Maade, hvorpaa jeg var bleven modtaget af Abbedissen i Radmeritz, foresvævede ham, og halv

for Spog, halvt forbittret sagde han: „Det lader jo til at De allevegne staaer i en nøie Forbindelse med Fruentimmerne. Ogsaa af denne velsindede Dame er De altsaa en Ven?“ „Deres Excellence!“ — svarede jeg, — „Det vilde dog virkelig være slemt, dersom man skulde forsvare de Skribenters Meninger, hvis Bøger man har i Huset. Jeg tør uden Betænkning indestaae for Grevindens ægte tydske Sindelag. Dersom hun havde bifaldet Hr. Cromes lumpne Anskuelse, havde Bogen derved vækket hendes Interesse, vilde hun udentvivl omhyggeligt have skjult den da vi traad ind i Huset. At vi fandt den ligge saa aabenlyst, beviser, mener jeg, at Bogen er hende ligegyldig; hun havde forudsat, at man ikke kunde tage hendes Tankemaade i Tvivl.“ Det lykkedes mig ikke at overbevise Blücher, dog forglemde han ikke sin Stilling ligeoverfor en Dame af fiin Dannelse. Jeg talde endnu engang med Grevinden, førend vi forlode Slottet, og kunde ikke bare mig for at berøre den Misforstaaelse, der var bleven foranlediget ved Opdagelsen af det fatale Skrift. Hun forblev fuldkommen rolig og svarede med et Smiil: „Man er dog i disse Tider udsat for selsomme Misforstaaelser; dette Skrift har virkelig gjort Opsigt ved sin naive

Dumdristighed. Ved Hofferne i Gotha og Weimar nærer man ikke en saadan Tankemaade, som dette Skrift forudsætter, og vi ville vel ogsaa faae Leilighed til at høre denne Misforstaaelse.«

I den Forudsætning, at Napoleon vilde tage en Stilling ved Erfurt, om ogsaa kun for en kort Tid, havde Blücher besluttet, at opgive den umiddelbare Forfølgelse, at gaae over Langensalza til Eisenach, og paa denne Maade at afskjære ham Flugten. Men denne Forudsætning var urigtig. Napoleons Tab ved Leipzig var saa stort, at han ikke kunde finde Sikkerhed forend paa den anden Side af Rhinen. Jeg vil ikke omtale de eensformige Marscher, der fandt Sted uden nogen Interesse, kun de Dage, som vi tilbragde paa vort Tog mellem Eisenach og Fulda ere blevne os vigtige, fordi vi her oplevede de rædsomme Følger af Fjendens store Nederlag. Den hurtige Flugt havde fuldkommen udmattet en stor Deel af de franske Tropper; vi fandt allevegne enkelte Franskmænd i den jammerligste Tilstand, mellem Buske, nær ved Døden; det var som om de store Hospitaler, som Fjenden havde anlagt i Erfurt, tildeels havde ud-

tomt sig, og af disse hjælpeløse Grupper af for det meste døende Mennesker opdagede vi bestandigt flere og flere. Ofte forekom det mig, som om de betragtede det som en større Ulykke at blive opdagede af os, endskjøndt vi gav dem Hjælp, end at døe i stille Eensomhed mellem Buskene af Hunger og Udmattelse. Jeg tilstaaer, at jeg ønskede, at være langt borte, og at denne Jammer forekom mig langt større, end det største Nederlag i den bæstigste Kamp.

Vi tilbragde en Nat i en Fyrstes Residents. Denne blev anseet for meget ivrigt franskſindet. Allerede tidligere var der faldet os Breve fra Fienden til de Egne, som vi nylig havde forladt, saavel som Andre fra Tydske til Franskmænd, i Hænderne; men paa disse Marscher kom en stor Mængde Brevvæxlinger i vor Magt. De indeholdt ofte Opdagelser, der for os ikke vare uvigtige, men ofte var det blot Breve, der beskjæftigede sig med private Anliggender, og kun altfor ofte forekom der forargelige Historier. Kjærlighedsforstaaelser imellem tydske Qvinder og Franskmænd, der vare i Fortvivlelse over, at de maatte stilles fra de Elskede og see dem udsatte for større Farer. Hvor modbydelige og slette saadanne Forhold end forekom mig, vilde jeg dog tilstaae, at den Of-

fentlighed, med hvilke vi behandlede disse fortrolige Breve, faarede mig dybt. Mere lystig var en anden Fangst, nemlig en stor Mængde vestphalske Ordener, der var bestemt til at fordeles mellem de tappre Troppper. Disse vare forsvundne og Symbolerne paa deres Tapperhed vare i vore Hænder. Vi betragtede naturligviis Kongeriget Vestphalen, dette temporaire Phænomeen som tilintetgjort. Fyrsten havde den besynderlige Ubesindighed at modtage os med den vestphalske Orden paa, og vi viiste os da ogsaa med de vestphalske Ordener, som vi havde gjort til Bytte, ikke i Knaphullet, men ved vore Uhrkjæder.

Fra Fulda gik Marschen over det øde og fattige Vogelgebirge, hvor vi havde at kjæmpe med alle Slags Ubegvemmeligheder, ja næsten med Hunger. Hvor glade vare vi ikke, da vi naaede den behagelige Egn ved Gießen, hvor vi vederqvægede os i nogle Dage.

Hvor ganske anderledes er man dog ikke tilmode, naar man kommer midt i en Hær træt og udmattet til en saadan Egn, end naar man, overladt til sig selv, gjennemstreifer den paa en magelig Reise. Jeg erindrede mig med Vemod de tidligere Dage, som jeg tilbragde i den fulde Nydelse af den herlige Egn;

da jeg besøgte Ruinen Geisberg og det nærliggende Wetzlar, der var mig vigtigere ved Göthes Werther, end ved Kammerretten. Nu formaaede jeg næppe at fremkalde hine glade Erindringer; Egnen selv laa som tilsløret for mig; jeg higede kun efter at styrte Legemet, efter nærende Føde, og en magelig Stue og en blød Seng vare mig vigtigere, end al Egnens Ynde og alle digteriske Drømme.

Vaabenhvile.

I Gießen oplevede jeg nogle behagelige Dage, især i Professor Wilbrands Huus, der havde erhvervet sig et Navn ved vigtige psychologiske Undersøgelser, og ikke var bange for at indlade sig i en betænkelig Kamp for speculative Naturanskuelser. Jeg skylder ham og hans elskværdige, desværre for tidligt afdøde Kone mange skjønne og nydelsesrige Timer. Jeg blev igjen hensat i de aandige Anskuelsers Jordkreds, som jeg saa længe havde været bortrykket fra. Med Hensyn til denne fortjenstfulde Mand har jeg gjort mig skyldig i en stor Forsømmelse. I mange Aar, især efter Krigen var jeg saa sysselsat, at jeg

paa en uforsvarlig Maade, forsømde at vedligeholde en Forbindelse, som et lykkeligt Tilfælde havde skaffet mig. Maatte disse Linier, i hvilke jeg aflægger denne Bekjendelse, være den Mand en Erstatning, som jeg den Tid skyldte gjæstfri Modtagelse, og hvis Skrifter jeg har at takke for mangen vigtig Lærdom. I en lignende Forseelse har jeg gjort mig skyldig imod mange fortjenstfulde Mænd, hvis venlige Nærmelse hædrede mig. Intet Menneske er mindre i Stand til at føre en vedvarende Brevvæxling, end jeg; jeg er altid træg i at indgaae aandige Forbindelser af det Slags, og naar min Deeltagelse engang er vækket, henvender den sig til det store, indre, videnskabelige Liv, men formaaer intet Udtryk at finde i et Brevs lette Linier. Saaledes har jeg en Mængde Venner, som jeg besidder i mit Indre, med hvilke jeg bestandigt lever i en anerkjendende Forbindelse; men desværre erfare de intet derom. Dette hænger sammen med min hele aandige Retning, der altid bliver ansporet af en indre Virksomheds Totalitet, og bliver kun altfor ligegyldig mod blot ydre Foranledninger. Jeg dadler denne aandige Egenkjærlighed, som jeg aldrig har formaaet at overvinde, og denne Bekjendelse staaer her for de mange Venner, som jeg har

fornærmet derved, som et psychologiskt Factum, ingenlunde som en Undskyldning.

Blücher havde erfaret, at Professor Crome, Forfatteren til det Skrift, der ærgrede ham saa meget, var flygtet, da vore Tropper nærmede sig. Han gav mig det Ærinde, at erklære det academiske Senat, at Crome uden Frygt kunde vende tilbage. „Hvad en saadan Pjalt tænker," — sagde han, — „kan være os meget ligegyldigt." Men netop denne Ædelmodighed var mig et Beviis paa hans dybe Ærgrelse, der dog, det maa jeg tilstaae, efter saa betydelige Seire satte mig meget i Forundring. Om Professor Crome virkelig vendte tilbage, er blevet mig ubekjendt.

I Gießen blev jeg opfordret til at vinde Gemyterne for den forestaaende Kamp ved en offentlig Tale. At jeg erholdt et overordentligt stort Antal Tilhørere var naturligt; det lod ogsaa til, at min Tale gjorde Indtryk. Jeg erindrer mig en Yttring, der vel maa forekomme Mange parador og overdreven. Franskmændene havde dog i disse sydlige Egne, der laae nærmere ved de franske Grændser, mange Tilhængere. Man maa maaskee tilstaae, at mange trykkende Misbrug vare blevne afskaffede ved deres Herredomme; derpaa beraabde deres Tilhængere sig især; men jeg

paastod: „Og om de Indretninger, som de traf, end vare nok saa kloge, om de Misbrug, som de afskaffede, end vare nok saa trykkende, saa bør I dog bekjæmpe dem paa Liv og Død og jage dem ud af Landet; thi for et Folk gives der ingen større Elendighed, ingen mere forstyrrende Ulykke, end den, at lade sig gjøre lykkelige af Fremmede.“ Virkningerne af denne Tale oplevede jeg ikke, fordi jeg efter nogle faa Ugers Forløb forlod Gießen; om den end har fundet Bifald hos Tilhørerne, var jeg dog ingenlunde tilfreds med mig selv. Hvad jeg udtalede i den paradoxe Ytring om Folket, traf mig destoværre selv: den Tvivlsthed forfulgde mig, at jeg talede paa Opfordring; og om endogsaa det, som jeg yttrede, var min egen dybeste Overbeviisning og opfyldte min hele Sjæl, kunde den fremmede Opfordring dog ikke forvandle sig til en overstrømmende, uvilkaarlig Uddydelse; jeg talede fordi jeg skulde tale, ikke fordi jeg blev tvungen dertil af en indre Nødvendighed.

I Gießen erholdt vi Efterretningen om General Wredes store Seier over Napoleon ved Hanau. De sydtydske Stater havde nu stilt sig fra Napoleon og sluttet sig til os. Efter dette nye Nederlag var Tydskland aabenbart i vor Magt lige til Rhinen. Ogsaa

fra vor Side maatte Armeerne, efter saa mange hurtigt paa hverandre følgende Slag, forstærkes med friskt Mandskab, dersom den betænkelige Kamp skulde finde Sted i Fjendens Land. Det var at forudsee, at der nu vilde indtræde en Vaabenstilstand, der syntes lige nødvendig for begge Armeer. Om den Beslutning, at opsøge Fjenden i hans eget Land, fra Begyndelsen af var bestemt, eller, hvad der vel var mere sandsynligt, om den havde at kjæmpe med de modsatte Anskuelser, der hele Krigen igjennem søgte, om endogsaa forgjæves, at hemme vore Fremskridt, er blevet mig ubekjendt, da jeg nu i nogle Maaneder blev adskilt fra Armeen.

Formodentlig var Gneisenau Skyld i at jeg af Blücher erholdt et meget behageligt Ærinde. Westphalen var næsten blottet for Tropper; vore Hære endnu ikke naaet denne Egn, og de tilbageblevne Franske vare, som man kunde forudsætte, kun i et ringe Antal og i en betænkelig Stilling. Provindsen havde, som bekjendt, altid vist en stor Hengivenhed for Preussen. Imidlertid var Fjenden mere forhadt. Mit Ærinde var det nu at bevæbne Indvaanerne der, hvor der endnu fandtes et fiendtligt Corps; man forudsatte med Grund, at den simple Opfordring var

tilstrækkelig, og at Fjenden vilde, saasnart der opstod en Gjæring i Landet, ile med at forlade det; jeg skulde da tilintetgjøre alle Trældommens Kjendetegn, allevegne opslaae den preussiske Ørn i Stæderne og indrette et provisorisk Gouvernement. Dette Sidste var rigtignok kun tilsyneladende; thi den Mand, hvem det tilkom at indtage denne Plads, var der, og det paa en afgjørende Maade. Han kjendte sin Stilling, og den hele Provinds kjendte ham og hans Fortjenester. Det var Præsident von Vinke. Et saa anseeligt Hverv var mig naturligvis meget behageligt, og Blüchers Velvillie imod mig og Gneisenaus venskabelige Sindelag kunde ikke yttre sig paa en mere utvetydig Maade.

Jeg forlod dem, for at ride til Marburg. Min Armee, med hvilken jeg skulde indtage Westphalen, bestod af to Landevarnsmænd. Den Tredie var forsvunden; han havde erklæret, at han var syg, hvilket Lægen ikke vilde indrømme, og hvor han er kommen hen har jeg aldrig erfaret. Da jeg meldte det i Hovedqvarteret, syntes man slet ikke at have agtet derpaa. Min Oppasser dannede min Generalstab, og saaledes udrustet, begyndte jeg den lange Marsch fra Gießen til en Provinds, der, som man forud-

satte, endnu var i Fiendens Magt. Da jeg temmelig sildigt om Aftenen naaede Marburg, var Staden aldeles uden Militair. Jeg steeg af i en Gjæstgivergaard, hvor min Ankomst vakte stor Opsigt; thi jeg var den Første, der kom fra den seirrige Armee til denne Stad; jeg var besynderligt tilmode, da jeg under saadanne Forhold viisde mig i Hessen, alene og overladt til mig selv. Man vil endnu erindre mine hemmelige Forbindelser med de rebellerende Hesser; ogsaa vare Professor Sternberg og Emmerik flydte i Marburg. Jeg erfarede af Verten, som allerede kjendte mig, da jeg nævnede mit Navn, og som modtog mig med stor Enthusiasme, at en Deel af Universitetets Professorer var forsamlet ganske i Nærheden. Det var en Clubaften. Jeg ilede hen til Stedet, og traad ind iblandt mine Collega'er, der først syntes forbausede, men, da jeg nævnede mit Navn, modtoge mig med megen Jubel. Jeg tilstaaer, at denne Modtagelse rystede mig, naar jeg betænkte at jeg forkyndte dem Frihedens Morgenrøde. Jeg saae her for første Gang den ærværdige Tennemann. Vel var jeg ikke enig med ham i hans philosophiske Anstuelser, men jeg ærede den grundige Forsker, som jeg havde lært saa meget af, og den stille Mands Glæde

rørde mig dybt. Jeg lærde her at kjende Wachler, som jeg siden fandt igjen i Breslau, som min Collega. Vel havde jeg, som man endnu vil erfare, hæftige Kampe at bestaae med denne fortjenstfulde Mand; men det har siden været mig meget behageligt, at de første Aars Venskab oplivedes igjen forend jeg forlod Breslau. Iblandt mine tidligere Bekjendte saae jeg ogsaa Niemeyers Søn, som jeg havde kjendt som Student i Halle, og som her var ansat som juridisk Professor. At Aftenen ikke blev tilbragt med videnskabelige Samtaler vil man indsee. Enhver erindrede sig de syv sorgelige Aar, som han havde tilbragt. Enhver ventede det Bedste af den nærmeste Fremtid; der blev fortalt meget som Bilag til den nu fordrevne Konges Jammerlighed og Udueligbed, til hans slette Regjering, under hvilken nogle kundskabsrige og velmenende Mænd ikke formaaede at udrette noget; man taelde med inderlig Følelse om Folkets Hengivenhed for sin gamle Herster Det længe undertrykte Had kunde nu yttre sig uden Tvang. Det var allerede temmelig sildigt om Aftenen, da Døren pludseligt blev aabnet og jeg erfarede, at min Ankomst hurtigt var bleven bekjendt i den hele Stad, og at Indvaanerne havde besluttet at bringe mig en

hoitidelig Velkomsthilsen i min Bolig. Jeg forlod strax Forsamlingen for at modtage dem. Da hørde jeg i det Fjærne en Mumlen af det fremtrængende Folk: Jeg saae Himmelen rødme i Mørket, og opdagede et Fakkeltog, der nærmede sig. Den Folkesværms Bevægelse, der tæt omgav dette Tog, yttrede sig paa en lydelig, ja larmende Maade. Da den begyndte at opstille sig udenfor Huset, faldt det mig ind hvor upassende det var, at antage en saadan Ærbevisning som bestemt for mig. Jeg ilede ned, lod mig give et fuldt Glas Viin af Værten, og trængde mig ind i Hoben, der søgde at danne en, om ogsaa kun snæver Kreds omkring mig. Her fordrede jeg, saa lydeligt jeg kunde, Opmærksomhed og Taushed. Det var mig mærkværdigt, hvorledes den lydelige Tummel, Jublen og Skrigen forstummede, først i den snævrere Kreds, derpaa i den Videre, i det dunkle af Fakler oplyste Rum, og endelig tabde sig, næppe hørlig i det Fjærne. Da løftede jeg Glasset i Veiret og raabde med høi Røst: „Den gamle Herster — Eders Troskab mod ham har erhvervet Eder en Hædersplads blandt alle tydske Folk — Kurfyrsten leve!“ — og tømde Glasset. Nu opstod der en grændseløs Tummel; jeg troede at høre hvorledes den klang ud

af det dybeste Indre, hvorledes den udaandede stille Suk og Klager, hvorledes den var fuld af Had til de Fremmede og af Kjærlighed og Hengivenhed for Folkets egen Fyrste; Momentet greb mig, mit Liv i og med Tydskland, min Deeltagelse for det hessiske Folk foresvævede mig, og jeg troede, at jeg ved en hemmelig Magt var forbunden med Landets forbigangne og tilkommende Skjæbne. Da fordrede jeg igjen Taushed. Kredsen forstørrede sig, Faklerne oplysde den, lidt efter lidt opstod der en forunderlig Stilhed og jeg talede. Dette var nu ingen paalagt Tale, som i Gießen: hvad Momentet havde fremkaldt, udtalede jeg med Kraft; jeg fortalde hvorledes jeg allerede kort efter det ulykkelige Slag havde levet i et hemmeligt Forbund med mange af de Bedste blandt det hessiske Folk, uden at vi vare forenede ved et personligt Bekjendtskab, men ved beslægtede Følelser; hvorledes jeg senere med dyb Deeltagelse havde fulgt Folkets retfærdige, forbittrede Bevægelser; hvorledes jeg med dyb Sorg saae Forhaabninger, der yttrede sig i betydningsfulde Øieblikke, forsvinde; Erindringens Magt gjennemtrængde mig; min Tale var kraftig, thi den var gjennemtrængt, begeistret af min hele gjennemlevede Tilværelses indre Kræfter. »Og

nu ere I fri,« — sagde jeg, — »og den følgende Mængde, der nu trænger sig jublende omkring mig, vil pludseligt forvandle sig til en tapper Hær. Fædrene ville sende deres Sønner i den Kamp, som de selv fordre med mægtig Begeistring; Mødrene ville udruste dem; intet Offer vil blive forsmaaet; den academiske Ungdom vil forlade Forelsalene, for styrket ved et friskt Sindelag at vente tilbage til sine stille Studeringer. Jeg drikker paa Eders Kampe og paa de Seire, som et saadant Folk og en saadan Tænkemaade fortjener og vil tilkjæmpe sig!« Den Jubel, der nu opstod, var grændseløs, og jeg trak mig tilbage. Deputerede fra Borgerskabet og senere Afsendte fra de Studerende traad ind i min Stue, og talede om det store Indtryk, som min Tale havde gjort. »Borgerskabet fandt sig« — sagde man, — »ære ved min Tale og Fremtiden vilde vise at jeg ikke havde stuffet mig i min for det saa smigrende Forudsætning.« Næsten ligesaadan lod den Forsikkring, som de Studerendes Afsendte gav mig. De selv og mange af deres Kammerater havde allerede besluttet at stille sig som Frivillige. Jeg erfarede virkelig senere, at et betydeligt Antal Studerende tog Deel i Krigen. Professor Riemeyer meldte sig som Frivillig.

Hele Natten igjennem bølgede Folkemassen igjennem Gaderne. Jeg hørde de lydelige Samtaler, den vedvarende Larm snart af større, snart af mindre Hobe, der havde forsamlet sig hist og her.

Om Morgenen kom Stadens Maire — endnu herskede, i det mindste interemistisk den westphalske Øvrighed — i høftig Bevægelse til mig. »Den vilde Bevægelse i Staden« — sagde han, — »kjender ingen Grændser, og tager bestandigt mere og mere til; jeg kan ikke bringe Folket til Rolighed; Regle ere allerede trængte ind i en anseelig Embedsmands Huus; de troe, at de have Grund til at beklage sig over hans Bestyrelse; de paastaae at han har forbundet sig til deres Skade med den forhadte, nu fordrevne Regiering; de have slæbt ham ud af Huset, hans Familie er i Fortvivlelse; de have twunget ham til at møde hos mig, og jeg har været nødt til at opfylde deres Begjæring, og at sætte ham fast paa Raadhuset, alene for at sikkre ham. De har fremkaldt dette Opror. De alene, hvis Nogen ellers er istand til det, kan berolige den oprørte Hob.« Jeg kan ikke sige, at denne Efterretning var mig ubehagelig; men i een Henseende ærgrede den mig dog; jeg havde al Aarsag til at ile, for at naae mit Bestemmelsessted.

Jeg var netop i Begreb med at forlade Marburg, og saae mig nu nødt til at spilde en Deel af den kostbare Tid her.

Jeg fulgde Mairen paa hans indstændige Opfordring, fandt Torvet fuldt af den larmende Mængde, der tildeels havde trængt sig ind i Raadhuset. Kun med stor Møie lykkedes det mig at naae Raadssalen. Her var det urolige Folks Overhoveder forsamlede. Men Menneskerne trængde sig ind i Salen, talde hverandre i Munden, og jeg var, omringet fra alle Sider, næppe i Stand til at bevæge mig, endnu mindre til at begynde en Tale, der kunde blive hørt. Jeg blev nødt til, at springe op paa et Bord, der stod ved Væggen i Raadssalen. Da Mangden saae mig der, opstod der en forventningsfuld Stilhed, og jeg saae mig nu paa den selsomste Maade forvandlet til en Folketaler, der skulde stille en Opstand. Hvad jeg sagde erindrer jeg kun ufuldkomment; blot saa meget husker jeg, at jeg advarede Folket mod at efterligne de forhadte Fjender. «Saadanne Optrin» — sagde jeg, — «fandt Sted i Paris og i de forskjellige Stæder i Frankrig, under Revolutionen. Der, iblandt dette saa letsindige, egenmægtige Folk venter man saadanne Handlinger: i Tydskland, blandt de trofaste,

Love og Orden ærende Hesser, sætte de mig i Forbauselse, i Forvirring. I ville jo intet have tilfælleds med Franskmændene!« — Det lykkedes mig at berolige Folket. Nogle, der syntes at høre til Hovedmændene, taelde med de Andre, og de bleve enige i at lade den Fangne los. Da jeg, ledsaget af Mairen og disse Borgere, begav mig til Fængslet, for at bringe Hr. v. K— til hans Bolig og til hans Familie, traad en Borger hen til mig: »De bar« — sagde han, — »forligt os med Franskmanden, men i Sandhed med megen Uret. Da vi førte Hr. v. K— bort, skeede det med den største Roligbed og Orden; vi beroligede Familien, saa meget vi kunde: vi forsikkrede hans Kone, at vi vilde ære denne Herres Stand, og at vi vilde forsikkre os hans Person, for at han ikke skulde blive udsat for Mishandlinger. Ligesaa lidet fandt der Plyndringer eller nogen upassende Behandling Sted. Denne Herre og endnu nogle Andre have plaget os i flere Aar; de vilde nu bortfjærne sig, anklage os som urolige Borgere, og derpaa vende bevæbnede tilbage i deres forrige Stilling; men naar de maatte forblive her, vilde den første Klage udgaae fra os, og vi kunde vente Erstatning for det mangeaarige Tryk. Vi vilde ikke forbindre en Undersøgelse

for Retten, men meget mere fordre en aldeles upartist, men ikke en fransk.« — Jeg tilstaaer, at Manden satte mig i Forlegenhed, at senere Erfaringer kun gave ham en paafaldende Ret. Thi mange af de Mænd, der under Undertrykkelsen forbandt sig med det franske Herredomme, antoge, da dette var forsvundet, en Patriots Stilling, og erholdt vel endog saa Belønninger og Udmærkelser, medens de, der vovede Alt og gjorde dristig Modstand, ikke sjeldent bleve Gjenstande for Anklage og Straf, eller i det mindste for Tilsidesættelse. Men jeg turde ikke give efter. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at denne tumultuariske Indledning til Professen dog i ethvert Tilfælde var lovstridig, og for saavidt paa fransk Maneer, at en saadan Fremgangsmaade, dersom de virkelig havde Grund til at beklage sig over Hr. v. X—, vilde vække en grundet Mistanke, og være skadelig for deres Sag.

Jeg traf Hr. v. X— i et lyst, venligt Værelse, og erklærede, at jeg vilde ledsage ham til hans Bolig. Han boede, saavidt jeg erindrer, temmelig langt borte. Jeg bad, da jeg traad ud, den endnu udenfor forsamlede Mængde om at adsprede sig, og at forfoie sig roligt til sine Forretninger. Dette skeede

virkelig; kun nogle faa unge Mænd fulgde med os, næsten frygtsomme, og i en lang Afstand. Jeg erindrer ogsaa hvorledes jeg traad den ængstede Kone imøde, der, endskjøndt endnu bestandigt urolig og i hæftig Bevægelse, dog modtog mig med en værdig Anstand. Jeg troede at kunne forsikre hende at hun ikke havde noget at frygte, og at hendes Mand heller ikke behøvede at være bange for en lignende Behandling. Derpaa ilede jeg tilbage til Gjæstgiversstedet, besteg min Hest og efter en Frokost hos Wachler i hans Bolig, der laa paa et Bjærg i den klipperige Stad og havde en herlig Udsigt, forlod jeg Byen. Om Aftenen, da jeg havde naaet en hessisk Stad, i hvilken jeg tænkte at tilbringe Natten, fandt jeg det dog nødvendigt at berette Kurprindsen af Hessen hvad jeg saa uventet havde oplevet i Marburg. Jeg vidste jo efter den natlige Samtale ved Bautzen at jeg var ham bekjendt. Denne Skrivelse var affattet i den da herskende Tone; de mange rørende Exempler paa hans Folks Trofasthed bleve omtalte, saavelsom Hessernes vedvarende, hemmelige, dog ofte farlige Krig imod de paatvungne Herskere, og hvorledes det Folk, over hvilket han for Fremtiden var kaldet til at herske, derved havde udmærket sig fremfor alle an-

dre Tydskere. »Hvilken Lykke« — saaledes sluttede jeg, — »at kunne betragte sig som et saadant Folks Regent og at vide sig kaldet til at give det den fuldkomne Erstatning for alle de Offre, som det har bragt. Jeg ønsker Deres Høihed af Hjertet Lykke til en saa ophøiet Stilling. Alle Hjerter længes efter den gamle Regents Tilbagekomst; de ville i ham, og i den fjærne Fremtid i Deres Høihed, finde retfærdige og vise Regenter.« Jeg sendte denne Skrivelse tilligemed en lignende Beretning til von Oppen i Gießen. Den blev af ham befordret til Kurprindsen, og jeg erfarede senere, at der var kommet et Svar fra denne. Det var, forsikrede v. Oppen, strevet med megen Smildhed, og Kurprindsen ytrede det bedste og meest haabefulde Sindelag. Skrivelsen, lovede v. Oppen, skulde jeg erholde, naar jeg igjen kom til Hovedqvarteret; men da jeg indtraf der nogle Maaneder senere, var dette i en urolig Bevægelse; Kurprindsens Skrivelse var ikke at finde; jeg har aldrig seet den. »De burde« — sagde jeg for Spog, — »have sendt den til Redactionen for den halliske Literaturtidende; den ere Breve fra Fyrster til lærde Mænd meget velkomne, og jeg kunde da efter Krigen have faaet den at læse paa Prænt.«

Jeg gjennemreiste det hessiske Gebeet, kom igjennem Corbach, og over Brilon igjennem den fortryllende Bjærgegn og naaede Arnsberg. Her skulde nu min Virksomhed begynde. Alle jublede, da de saae den første preussiske Officier. Kort efter min Ankomst fandt en hvitidelig Modtagelse Sted; Stadens pyntede Jomfruer bragde mig Krandse, og der blev overrakt mig en Sang. Man kan tænke sig hvor dybt en saadan Velkomst rørde mig, men jeg skulde nu erfare, at jeg var befjendt i denne Stad paa en høist fordeelagtig Maade. Læserne vil maaskee erindre, hvorledes jeg i mine Ungdomsaar blev hædret i Bamberg paa en Fodreise til Frankfurt, hvorledes to unge Mennesker der sluttede sig til mig, da jeg forlod Staden, og ledsagede mig til Freiberg og Dresden, og hvorledes jeg den Tid i munter ungdommelig Begeistring holdt ambulante naturhistoriske Forelæsninger for de opmærksomt lyttende Ynglinger. Den Ene, der udmærkede sig ved en betydelig Legemsstørrelse, bed Sauer; hans trofaste, barnlige Hengivenhed for mig gjorde mig ham meget kjær. Han var født i Arnsberg og havde nedsat sig der som Læge: Vor muntre Reise dannede et Glandspunkt i hans Liv, og jeg erfarede paa den meest rørende Maade hvilken

vedvarende Indflydelse en Lærers varme Liv formaaer at udøve paa en modtagelig Ungdom; han blev, som man forsikrede mig, aldrig træt af at tale om denne Reise, der dannede et vigtigt Vendepunkt i hans Liv, og fordeelagtigere kunde jeg aldrig vise mig i hans Omgangskreds. Sauer havde sat den hele Stad i Sorg, i det han, som en elsket Læge, der havde erhværvet sig alle Indbyggernes Hengivenhed og Agtelse, døde kort forend min Ankomst i sine bedste Aar. Saaledes var jeg nu bleven en Gjenstand for Indvaanernes Velvillie, ikke alene som den første preussiske Officier, der viiste sig der efter Befrielsen, men ogsaa ved en høit elsket Mands venlige Lovtaler. Døden, der berøvede mig den Glæde at hilse denne taknemmelige Mand, som jeg slet ikke ventede at træffe der, rystede mig vel dybt, men det hele Forhold var dog ogsaa gunstigt for mit Hverv.

Der skulde jeg nu erfare, hvorlidet man tør forlade sig paa de foreliggende gunstige Forhold. Den vigtige Rolle, som jeg her havde at spille, begyndte paa en for mig meget lovende Maade, saa at jeg var berettiget til de største Forhaabninger. Beboerne af den første Stad, som jeg betraad, vare ikke alene vundne for den Sag, som jeg repræsenterede, men

ogsaa paa en uventet Maade for min Person. Bevægelsen herud fra vilde, som jeg turde haabe, hurtigt udbrede sig over hele Vestphalen; en Proclamation var allerede skreven; og trykt for at opslaaes paa alle Gadehjørner. Da erfarede jeg at General Borstels Armeekorps rykkede frem. Henimod den anden Dags Aften ankom det, og jeg var pludseligt forvandlet fra en Volontairofficier, der var kommen i et vigtigt Hverv, til en fuldkommen afmægtig Secondlieutenant.

Mit hele Liv og min Virksomhed tog fra nu af og i nogle Maaneder en ganske anden Vending. Da jeg meldte von Oppen General Borstels Ankomst, erholdt jeg det Ærinde, at forblive i Vestphalen under den endnu herskende Vaabenstilstand for der at fremskynde Landeværnets Bevæbning. Denne Foretning var nu en fuldkommen rolig og blev afbrudt af mange smaa Reiser. Jeg opholdt mig først i Hamm, hvor jeg fandt en af mine Tilhørere fra Halle, Kaufmann, som Læge; han sluttede sig til mig med den største Kjærlighed og Hengivenhed; derefter opholdt jeg mig i Dortmund, fordi Baron v. R., den forhenværende Præfect i Ruhrdepartementet boede her tæt ved Staden. Min Vert i Dortmund var en re-

delig og alvorlig gammel Borger, der førde et stille Liv i et barnløst Ægteskab. Jeg erindrer med Glæde denne agtværdige Mand, i hvis Huus jeg traf en hollandsk Reenlighed. Jeg kunde ikke afslaae Hr. von R.s Tilbud at tage Deel i hans Taffel, og det saa meget mindre som mine Forretninger førde mig hver Dag til hans Slot, og jeg tør ikke forglemme den udmærkede Godhed og Gjæstfrihed, som jeg her nød. Fru von R. udmærkede sig ved sin Dannelse; hun havde tilbragt sin Barndom og Ungdom i fortrinlige Katholikers Kreds, og var meget religiös, en ivrig Katholik. Her traad mig Fürstenbergs og Stolbergs Anskuelser imøde, der paa en aandrig og gemytlig Maade søgte at oplive de religiøse Traditioners stive Bygning. Huuslæreren Freudenfeld var en af mine Tilhørere fra Halle, der allerede som en Saadan havde tiltrukket sig min Opmærksomhed. Han havde udgivet et Bind ikke ganske mislykkede Poesier og var en ivrig Protestant. Ofte yttrede han sin Frygt for Moderens Indflydelse paa den protestantiskt opdragne Søn af Huset, og ansaae det for en hellig religiös Pligt at virke imod denne efter hans Mening farlige Indflydelse. Den redeligtsindede katholske Kone yttrede sig aabenhjertet over den Ulykke, at see sin Søn

opdraget som Protestant; hendes Hensigt, at gjøre ham bekjendt med den, efter hendes Mening dybere katholske kirkelige Lære, kunde jeg nøjpe misbillige, og jeg oplevede her i en agtværdig, elskværdig og aandigt dannet Familie det virkeligt Betænkelige ved et blandet Ægteskab, naar enten Manden eller Konen, eller begge To ere virkelig religiøse: Jeg, der var reent protestantiskt sindet, søgte at gjøre hende begribeligt, at hun havde den Forpligtelse, ikke at forstyrre den opvorende Dreng i hans religiøse Dannelse, at hun maatte overlade ham til hans Lærer saalænge til han var opvoxet til en moden Yngling, og at det siden maatte være afhængigt af ham selv at vælge efter sin Overbeviisning imellem begge Kirker. Den dybe Sorg, der forurolige hende, vakte min inderligste Deeltagelse. Selv mit Raad maatte hun forkaste, da det dog i Grunden var et protestantiskt. Det, at vinde den fremspirende Sjæl for Frelsen og at afværge enhver Indskydelse af den fordømmelige Lære var hende en moderlig Samvittighedssag; jeg indsaae, at enhver Mægling, enhver Forsoning her var umuelig. Den historisk religiøse Kamps dybe Betydning greb mig, rev mig ud af den krigeriske Adspredelse og tvang mig til indre Selvbetragt-

ning, her hvor Katholicismen ved Stolberg viiste sig i sin elskværdigste Skikkelse. Moderen havde, det tilstaaer jeg, i religiøs Henseende noget Tillokkende for mig, og jeg vilde, endskjøndt jeg aldrig stod Fare for at dele hendes Overbeviisning, dog ubetinget have givet hende Ret, dersom ikke det strængt Udelukkende, der grundede hendes Frygt, havde været min inderste Natur fremmed, og havde indeholdt noget i sig, som jeg med fuldkommen Bestemthed maatte afvise. Jeg vilde ikke have omtalet denne Familiestrid, dersom den ikke var bleven offentlig. Freudenfeld, hvis hurtigt opblussende Begeistring ingenlunde opstod af en dyb og fast grundet Overbeviisning, kunde, det indsaae jeg allerede den Tid, ikke udøve nogen betydelig Indflydelse ligeoverfor Moderens faste Sindelag. Ja netop den urokkelige Tro, som Religionen i sin gamle historisk kirkelige Form, der gjennemtrængde hendes hele Tilværelse, uforstyrret af noget Slags Tvivl, udviklede og dannede, traad mig her for første Gang med Bestemthed imøde, og jeg maatte beundre denne Kone. Det var ikke det let forbigaaende, legende, hurtigt opblussende og derpaa forsvindende, moderne Væsen, i hvilket man lader sig høre i skjønne, inderligt usande Ord og finder Behag i en sukkersød

Tilbedelse af Maria, saaledes som jeg for havde lært at kjende den i Dresden; det var endnu den Tiden trodsende gamle Domkirke, der, om endog hist og her styrtet sammen, dog aflagde et Vidnesbyrd om sin fastgrundede Bygning. Den lyse Bygning, der, overlæsset med skuffende Prydelser, viisde sig ved Siden af den, formaaede ikke — det var mig nu klart, — som hiin at trodse Tidens Storme. Freudenfeld blev selv katholsk, Sønnen ligeledes. I Bonn traad den Første, der ledsagede den unge Mand paa Universitetet, op som Privatdocent; hans hæftige Polemik imod Luther opirrede de her studerende protestantiske Theologer, og herved blev den første bestemte polemiske Fremtræden af Katholicismen foranlediget, som siden erholdt en saa stor historisk vigtig Betydning, der endnu, om den end udvortes hviler, dog bestandigt er virksom i det Indre. Freudenfeld forlod Bonn for i Freiburg i Schweiz at slutte sig til Jesuiterne. Jeg fandt Baronessen igjen i Paris, og er oldt siden, efterat Stridighederne i Bonn vare blevne offentlige, og en Gjenstand for de hæftigste Angreb fra protestantisk Side, en udførlig Skrivelse fra hende, i hvilken hun fremstillede Angiverne og søgde at forsvare Freudenfeld. Hun forekom mig ogsaa i dette Brev høist agt-

værdig og fra hendes Standpunkt af retfærdiggjort. Jeg tænkte med Vemod paa min Ungdomsven Moller, hvis Gemyt vistnok var alvorligere, hvis Aand var dybere end mine Tilhøreres; ogsaa han opholdt sig, efterat han var bleven katholsk, i Vestphalen i Nærheden af Stolberg, men havde dog forladt denne Egn, da jeg ankom der.

Mit Ophold i Dortmund var roligt og i selskabelig Henseende behageligt. Hr. v. R. en meget rig Godseier, levede paa en stor Fod, og ved hans velbesatte Bord, kom jeg mig snart efter Felttogets Savn og Besværligheder. Ogsaa her blev jeg opfordret til ved en Tale at vinde Indvaanerne for Krigen. Jeg selv begriber næppe hvorledes jeg lod mig overtale dertil. Tænkemaaden var den bedste; Landeværnets Bevæbning stred rasst frem; Mandskabet ilede til Armeen; Ingen vægrede sig. Jeg tilstaaer, at jeg tænker med et Slags Skamfuldhed paa dette Optrin, der, endskjøndt i en bevæget Tid, dog ikke traad saa ganske sandt ud af den rolige Selskabelighed. Hvad der overraskede mig ubehageligt og netop viiste det Skjæve i min Stilling, var den Omstændighed, at Qvinderne i Staden og Omegnen forsamlede sig i stor Mængde i den klart oplyste Sal, og

søgde at overgaae hverandre i pyntelige Dragter. Lærde, Skolelærere og Embedsmænd misundte mig fordi jeg var kaldet til, som en ny Tyrtæus, at opflamme de seierrige Hære. Mig var min Stilling ubehagelig, dog blev jeg der, og det endog mere bestemt, end i Giessen, i Løbet af min Tale, greben af Gjenstanden, men var ikke lidet forlegen og skamfuld, da jeg efter at den var endt, saae et Antal smukke unge Damer nærme sig til mig, og omfavne mig, den Ene efter den Anden, i det de med al Magt vilde bekrandse mig. Jeg var ikke Philosoph nok til at sætte mig imod en saadan Omfavnelse, men Bekrandsningen afviiste jeg med den største Bestemthed; den hele Scene forekom mig mere passende for et slet Kobberstik til en veimeent politisk Roman, end for mig i min daværende Stilling. Til min Bestjæmmelse tænkte jeg mig Blücher og hans Følge nærværende der, ligesom ved Fruentimmernes Hyldning i Radmeritz; jeg var meget fortrædelig, og kunde kun med Møie skjule min Vrgrelse. Da jeg efter en glimrende Souper sildigt om Aftenen befandt mig paa mit Værelse, foresværede dette Optrin mig som et meget komisk, og jeg maatte lee høit.

Men ogsaa til alvorlige Forretninger fandt jeg

her den forønskede Leilighed. Hovel, en fortjenstlig Skribent, havde anstillet meget agtværdige Undersøgelser om de westphalske Bjærgværker. De fortjene endnu, uagtet Geognosiens meget forandrede Gestalt, Opmærksomhed. Med ham bereiste jeg Egnen imellem Dortmund og Essen, og lærde nøiere at kjende Skiferbjærgene og de mærkværdige Steenkulsflotzer der.

Justus Grüner blev, da han opholdt sig i Bøhmen, fanget af Østerrigerne og bragt til en Fæstning i Ungarn. I denne blev han behandlet med megen Skaansel, ja endogsaa med Udmærkelse, men dog bevogtet meget omhyggeligt. Navn og Stand blevne holdte hemmelige, og da han var meget blond, holdt man ham for den undvegne svenske Konge. Denne Formodning forøgede den Opmærksomhed og Agtelse, med hvilken man behandlede ham, og man strømmede nysgjærrigt sammen, hvor han lod sig see, ledsaget af sin Vagt. Da Østerrig forbandt sig med os, blev han sat i Frihed, og ilede til Krigsskuepladsen. Paa hans Reise igjennem Breslau besøgte han min Kone, og fortalde hende med megen Lune Historien om sin Tilfangetagelse og om sit Fængsel. Da han tidligere for-

lod Breslau, blev en Sammenkomst aftaalt i Riesenbjærgene. Jeg skulde der træffe sammen med ham og en Postsecretair; han haabede da at kunne meddele os meget, som han ansaae for farligt at optegne, og som vi da kunde meddele Gneisenau og vore andre Fortrolige i Berlin. Uden al Tvivl besad Postsecretairen hans Tillid, og blev benyttet til at aabne Brevværlinger imellem vigtige Personer. Hans Tilfangetagelse forhindrede denne Sammenkomst, og han bemærkede paa den lystigste Maade, at vi uden tvivl Begge vilde have gjort ham Selskab, dersom vi vare mødte der efter Aftale.

Da Armeen naaede Rhinen, og hele Tydskland paa denne Side Flo en var befriet, blev han bestemt til at bestyre det muratske Storhertugdomme Berg og residerede nu, som Gouverneur over dette rige og flittige Land, i Düsseldorf. Landeværnets Organisation i det franske Ruhr-Departement var nu stredet saa vidt frem, at jeg kunde forlade Dortmund, og jeg gik til Düsseldorf, for at være virksom i Forening med min Ven. Justus Grüner havde optordret mig dertil; man havde billiget min Beslutning i Blüchers Hovedqvarteer, og Samlivet med min Ven under disse Omstændigheder var mig yderst behageligt. Han

beboede der Regjeringens Pallads, der ogsaa tidligere blev beboet af den franske Gouverneur Beugnot, der regjerede Landet for Joachim, Kongen af Neapel. Hele Huset var prægtigt og indrettet med parisisk Elegants. Da jeg ankom der, fandt jeg dem i 1ste bel Etage og een Trappe høiere blev der anviist mig en lang Række af smukt meublerede Værelser. En smuk Karl, der var bekjendt med alle Forholdene i Staden, blev anviist mig som Oppasser. Min egen Tjener ledsagede mig; de tvende Landevarnsmænd stode til min Disposition, og jeg saae mig hensat i en Stilling, der dog overraskede mig. Thi Grüner elskede et godt Taffel, og var egentlig ogsaa forpligtet til at holde det. Hvert Øieblik kunde han vente Generaler, ja fyrstelige Personer, som han var forpligtet til at byde til Bords, og den rige Stad besørgede Taffelet paa en udmærket Maade.

I Düsseldorf tilbragde jeg omtrent to Maaneder paa en høist behagelig, mig uforglemmelig Maade. Mange Epocher af mit tidligere indre, saavelsom ydre Liv klang igjen. Ogsaa her traf jeg Tilhørere fra Halle, der havde mig i venlig Erindring. To af disse, Kortum, nu Geheime-Overregjeringsraad i Ministeriet for Undervisningen, og v. Hymen, besøgte

mig i Dortmund. Grev Reesselrode var med megen Iver gaaet ind paa Statsraad Jacobis Forslag at organisere Gymnasiet i Düsseldorf, der var kommet noget i Forfald, paa ny. Kortum var bestemt til Directeur for Gymnasiet, og havde, efter nogen Betænkning antaget dette Kald. Men Gymnasiets nye Indretning var endnu langt fra at være fuldendt, da Grev Reesselrode maatte forlade Düsseldorf. Hvad Kortum var for mig, og hvorledes han viiste sig imod mig, vil fremgaae af den simple Fortælling og af vor fælleds Virksomhed i Düsseldorf selv. Ved disse mine Venner blev jeg nu bekjendt med flere af de anseeligste Indvaanere, for Exempel med Grev Spee, en Ætling af den udmærkede religiose Digter; ligesom ogsaa med Schlossers høit bedagede Enke. Schlosser var, som bekjendt, først gift med Goethes Søster, og hans interessante Personlighed er bleven tilstrækkeligt bekjendt af den store Digters Mindeskrifter. Den gamle ærværdige Kone blev mig meget kjær; hun saae mig gjærne, og jeg tilbragde næsten hver Dag i det mindste een Time hos hende.

Pempelfort, der er blevet berømt i den tydske Literatur, var i Nærheden. Erindringer fra min Ungdom, de philosophiske Kampe imellem Schelling

og Jacobi, der ogsaa bevægede mig i mit Indre, fremstillede sig nu uvilkaarligt paa ny. En Søn af Philosophen beboede det behagelige Landgods. Saaledes befandt jeg mig snart i en Omgivelse, der var mig særdeles interessant og behagelig. Her forevandede mig nu først det befriede Tydskklands Fremtid ahnelsesfuldt og forenede mig med det, som jeg havde oplevet i Tydskland, og som var blevet mig dyrebart, ja helligt. Her, medens Krigen endnu ikke var endt, opstod den Beslutning, at gjøre det, der saa længe havde beskjæftiget mig, til Gjenstanden for et eget Skrift. Det var det, der tre Aar senere kom ud under den Titel: »Den nærværende Tid, og hvorledes den er bleven.« Men jeg følde ret godt, at jeg endnu ingenlunde var rolig nok til at finde den passende Stemning for et saadant Arbeide; jeg indsaae ligeledes, at Resultaterne af Kampen maatte træde bestemt frem, og at Tydskklands Tilstand, saaledes som den laa for mig efterat Krigen var endt, maatte begrunde min hele Anskuelse. Dog ere nogle Steder af det daværende Udkast blevne optagne i dette Skrift. Jeg besidder endnu Manuscriptet af hiint tidligere Forsøg. Det Springende, Usammenhængende, ofte Overdrevne og Voldsomme vidner

nokſom om min daværende urolige Stemning. Mine Venner, hvem jeg meddeelde Noget, ytrede ſig vel ſkaanende mod deres tidligere Lærer, men deres Misbilligelſe ſtak dog igjennem.

Staden Düſſeldorf behagede mig meget; dens hele Udſeende vidnede om Velſtand; Reenlighed og munter Bequemmelighed herſkede i Huſene og man erkjendte det behagelige Liv, der hviler paa en ſikker Beſiddelſes ſolide Grund. I det oſtlige Nordtydſkland ſynes netop det modſatte at finde Sted. Beſiddelſens faſte Baſis mangler og den Nydelſe, ſom man med Møie forſkaffer ſig, kan næppe ſtjule de Bekymringer, ſom den medfører. Selv det ſædvanlige borgerlige Kjøkken i Düſſeldorf, der var mig bekjendt fra mit Fædreland, den droie nordiſke Frokoſt, var mig ofte behagelig, og jeg befandt mig i en Stilling, der behagede mig ſaa meget, at jeg ofte ønſkede Kone og Barn hid, for at dele den med mig.

Jeg ſaae Grüner ſædvanligt ved Bordet, hvor jeg ikke ſjeldent fandt gjennemreiſende, høiſt intereſſante, eller fornemme Perſoner. Jeg erindrer, at jeg her havde den Lykke, at lære at kjende den nærværende Hertug af Coburg. En Samtale med ham efter Bordet var mig mærkværdig. Hertugen bifaldt

det den Tid almindelige Ønske om en større Enhed af det tydske Rige; han ytrede endogsaa paa en for mig overraskende Maade, hvor fordeelagtigt det vilde være, dersom de smaa Stater, ved hvilke Rigets Kraft bliver adsplittet, bleve ophævede. — Om han troede sig sikkret ved en saadan Forandring, eller om det var hans Hensigt, ved at ytre denne uegennyttige Handling, at lære at kjende min, veed jeg rigtigtnok ikke. Imod Rigets Enhed, saaledes som den paa den Tid allerede spøgede i mange Hoveder, og imod et tydsk constitutionelt Monarki, med en Hovedstad som Paris eller London, var jeg ganske og aldeles, og kunde ytre mig derom med indre Sandhed og med en fuldkommen Aabenhjertighed. «Aldeles uegennyttigt» — sagde jeg til ham i Løbet af Samtalen, — «er det Ønske at see Tydskland sammensat af flere forenede Stater, rigtig nok ikke; det er den Lærde kun altfor naturligt. Den frie, mangfoldige og eiendommelige aandige Dannelse er med denne Forfatning given i Tydskland, ligesom fordum i Grækenland; den herskende Eensidighed, saaledes som den har udviklet sig i den franske og engelske Litteratur, hænger nøie sammen med disse Hovedstæders uindskrænkede Magt; jeg kan beraabe mig paa et Exempel, der re

træffende viser, hvorledes en Lærd, der i den ene Stat føler sig hemmet i Friheden af sin eiendommelige Uddannelse, finder Beskyttelse i den Anden. Fichte fandt, da han var fordreven fra Jena, Beskyttelse i Preussen, uden at han behøvede at fornægte sin Overbeviisning."

Portugen smilede og erindrede mig om at han selv havde havt Deel i den Beslutning at bortfjærne Fichte. Jeg svarede, at dette var mig meget vel bekiendt, og at jeg ogsaa paa ingen Maade tillod mig at dadle denne Bortfjærnelse, men at jeg troede, at jeg bequemmest kunde beraabe mig paa et saa nærliggende og afgjørende Exempel. — Men overhovedet hørde jeg Yttringer, endogsaa af høie Personer, som kun alt for meget stemmede overeens med Anstuelser, som jeg paa det Hæftigste bekjæmpede, og i hvilke jeg troede at erkjende en stor Ulykke for Tydstlands Udvikling.

Med Grüner levede jeg paa den venskabeligste Fod, og erfarede Meget af ham, der virkelig vilde have været meget pikant at meddele, dersom jeg ikke havde forglemt det. Det var meget hemmelige Efterretninger om høiere Personers Forhold. Men da jeg ingen Hukommelse har for Alt, hvad der staaer

isoleret og ingen Sammenhæng har enten med min Videnskab eller med historiske Forhold, er det fuldkommen gaaet mig af Glemme.

Men under mit Ophold i Düsseldorf kunde jeg give Anledning til et Foretagende, der var mig meget behageligt, og som vilde have været umueligt, dersom Tiden ikke havde fordret en rask, i fredelige og sædvanlige Forhold betænkelig Beslutning, som desuden fandt Anklang i Gouvernørens kraftige Charakteer. Kortums daværende Stilling har jeg ovenfor omtalt. Det Foretagende, som Grev Nesselrode havde ladet ufuldendt, skulde Grüner nu fuldføre. Jeg lovede at tale med Grüner derom. „De er" — sagde jeg til ham, — „saalænge som Krigen finder Sted, dog i Gjærningen Storhertugdømmets Regent; jeg betragter mig som Deres Yndling · — og det lod virkelig ogsaa til at Stadens Indvaanere havde tildeelt mig en saadan Plads. Mit Forgemak var om Morgenen opfyldt med Mænd, der ved min Hjælp vilde erholde snart dette, snart hiint af Gouvernøren, og den Rolle, som vi spillede, morede os Begge. Jeg gav formeligt Audients, og foredrog vel ogsaa ved Bordet Ønskerne for Gouvernøren, men overlod ham for det meeste Afgjørelsen, da jeg ikke vilde blande

mig i Sager, der ingen Interesse havde for mig, og som jeg ikke formaaede at bedømme. Men her laa der en Sag for mig, hvis Vigtighed jeg fuldkommen indsaae; jeg tænkte mig, hvor levende Udviklingen af et Gymnasium maatte befordres, der vilde uddanne sig under saa overordentlige Omstændigheder ved udmærkede og kundskabsrige Læreres forenede Virksomhed, og ved en aandig, betydelig Forening indenfra. Jeg var virkelig begeistret for dette Foretagende, og foredrog Gouvernøren Sagen med den Varme, der gjennemtrængde mig. »Naar vi nu« — sagde jeg — »benytte Leiligheden og en gunstig Stilling, der ikke vender tilbage, til at grunde en Anstalt saaledes, at den selv forskaffer sig Agtelse, at den permanente Øvrighed, der siden bliver indsat, maa lade den gjælde, ikke vover at antaste den, men meget mere er tvungen til at vedligeholde og befordre den, have vi dog under vor forbigaaende Virksomhed stiftet os et varigt Mindesmærke.« Grüner blev selv aldeles vunden for dette Forslag og endnu mere af min Ven Kortums Personlighed. Den som pædagogisk Skribent bekjendte Kohlrausch opholdt sig i Barmen; han var ogsaa allerede blevet foreslaaet Grev Neffelrode og fik Adgang til vore Forhandlinger. Jeg fandt

mig sat i en Virksomhed, der var mig i høieste Grad behagelig, ja, som gjorde mig lykkelig, og jeg levede nu i den inderligste Forbindelse med aandrige Venner, hvis rene Omdelag jeg kjendte, og som dagligt yndede sig mere og mere.

»Hovedsagen er« — sagde Grüner, — »at vi stille tilstrækkelige Midler at grunde noget virkelig Dygtigt, til Disposition. Der har nu min Ven Napoleon gjort fortræffelige Forberedelser; han havde den Grille at indrette det gamle, forfaldne og for længe siden forglemte Universitet i Duisburg paa ny; der findes ikke ubetydelige Fonds, og de staae virkelig til min Disposition. Paa Udførelsen af den keiserlige Plan er der, som De veed, ikke at tænke.« — Man havde virkelig fattet den Beslutning at danne et combineret katholsk og protestantisk Universitet ved Rhinen; endnu var det ikke bestemt om i Coln, Bonn eller Coblenz. Disse for Duisburg bestemte Fonds dannede nu, om jeg ikke tager Feil, især Midlerne til en anstændig Indretning af Gymnasiet i Düsseldorf. Om de Kilder, af hvilke Grüner tog disse Summer, bekymrede jeg mig aldrig, naar blot Pengene vare der, thi Grüner maatte jo være ansvarlig for deres Anvendelse. Da vi vare blevne enige om Gymnasiets

Indretning, blev Statsraad Jacobi, der allerede under det franske Herredomme havde været virksom i Undervisningsfaget, taget med paa Raad; han overtog provisorist en Curators Bestilling; Kortum blev Director for Anstalten; Kohlrausch blev Professor; nogle udmærkede Lærere bleve kaldte; Lønningerne vare anstændige; og med hvilken Begeistring Lærerne vare virksomme, da de saae Anstalten saa anseeligt voteret, og sig selv i en saa selvstændig Forfatning, i det mindste i deres provisoriske Stilling og i dens Udviklings første Momenter, kan man let tænke sig. Alt kom an paa, at Gymnasiet svarede til de Forventninger, der vare vakkede. Det er bekjendt, hvilken glimrende Navnkundighed denne Læreanstalt erhvervede sig i faa Aar. Gymnasiets to første Lærere tiltrak sig den høieste Øvrigheds Opmærksomhed; Begge bleve ansatte som Consistorialraader, og saaledes satte i Stand til at benytte den Erfaring, som de havde erhvervet sig i en saa gunstig Stilling, i en mere udvidet Kreds. Men Begge vidste ber endnu fastere at grunde den Tillid, som de engang havde erhvervet sig. Kortum blev ansat ved Universitetet i Berlin; Kohlrausch har i Hannover erholdt Opsynet over alle Kongerigets Skoler. Jeg kan ingen For-

dring gjøre paa nogen Fortjeneste i denne Sag; Planen og Enkelthederne ved denne Indretning udgik fra Lærerne; de nødvendige Summer bragte Gouvernøren tilveie, og besørgede Alt med den beundringsværdigste Iver. Endskjøndt han var overlæsset med Forretninger, opfordrede han dog til den størst mulige Iil, da Forslagene efter en Uges Forløb endnu ikke vare indløbne. Jeg havde her ofte Leilighed til at beundre den store Dygtighed, med hvilken han behandlede og beherskede de meest forskjellige Gjenstande; ikkun den Varme, med hvilken jeg tog mig af Sagen, og min mæglende Virksomhed tør jeg omtale; men ogsaa denne havde man vel kunnet undvære, efterat mine Venner vare traadte i umiddelbar Berørelse med Grüner og Jacobi.

Da jeg i Aaret 1817 var i Berlin, opholdt den daværende Overpræsident ved Rhinen, Fyrst Solms, sig der; begjærlig efter at erfare noget Bestemt om Gymnasiet, opsøgte jeg ham. Det var ham ikke ubekjendt hvilken Andeel jeg havde i Indretningen af det nye Gymnasium; men han satte et meget betænkeligt Ansigt op. „Hr. Grüner," — sagde han, — „har disponeret meget vilkaarligt over de Pengesummer, som han slet ingen Raadighed havde over; der

opstod fra alle Sider Fordringer paa de anvendte Kapitaler, og det Saadanne, som slet ikke lode sig afvise. Saaledes har Hr. Grüner sat os i en slem Forlegenhed." — „Gymnasiet" — spurgde jeg ham bekymret, — „har dog vel ikke mistet de engang for det bestemte Kapitaler?" — Med megen Angst ventede jeg paa hans Svar. „At Gymnasiet" — svarede Fyrsten — „vedligeholdt sig i den Stilling, i hvilken vi fandt det, maa ikke tilskrives Hr. Gouvernøren; det er aldeles Lærernes Fortjeneste. Disse have saaledes vidst at erhverve sig Provindsens Tillid, at vi have maattet understøtte Anstalten paa enhver muelig Maade. At skaffe de nødvendige Kapitaler fra andre Kilder har kostet os megen Møie og mange Fortrædeligheder." Da jeg hørde dette, følde jeg mig meget lykkelig. Alt, hvad jeg vilde og ønskede, var opnaaet. Oprigtigt tilstaaet, Øvrighedens Møie og Ærgrelse brød jeg mig kun lidt om; saaledes som jeg kjendte Grüner, ventede jeg senere alle Slags Fordringer, men gjorde slikker Regning paa mine Venners Dygtighed og rene Sindelag.

Med Kortum og Kohlrausch henlevede jeg de lykkeligste Timer; ofte forglemde jeg næsten ganske min militaire Stilling. Jeg har disse Timer at takke for

mangen en vigtig Lærdom og vil aldrig glemme dem; men ogsaa Justus Grüner blev mig dagligt mere og mere dyrebar; vel saae jeg, at han ved sin Lidenskabelighed maatte give Anledning til mangen skjæv Dom; ikke altid formaaede han at afvise stærke momentaire Indtryk, og der reisde sig siden mange Klagere over ham. Men om hans Sindelags fuldkomne Redelighed har jeg aldrig tvivlet. Han blev siden preussisk Gesant i Schweiz, og jeg erholdt et udførligt Brev fra ham, strevet i Bern kort forend hans Død. Denne Stilling, hvori han var kommen, trykkede ham; han var bleven ældre og mere besindig; han havde bort meget om mine hensynsløse og frimodige Ytringer, der rigtignok hverken bleve billigede af de Liberale paa den Tid, eller af Øvrighederne. Han advarede mig.

Reisen til Armeen.

Men jeg blev ofte erindret om Krigen og om min egen nærværende Stilling. En Begivenhed oplevede jeg, om end ikke umiddelbart, saa dog i Nærheden, der opfyldte mig med Sorg. Man vil erindre i hvilken nøie Forbindelse jeg i de sidste Aar havde

levet med Boltenstern. Han havde udmærket sig i Krigen og var almindeligt æret og skattet som en dygtig Officier og en elskværdig Mand. Ligeoverfor Coln kommanderede han, efterat være bleven befordret til Major, et Par Bataillioner. I denne Tid gjorde han mig den Glæde at besøge mig i Düsseldorf, og jeg kunde her, for første Gang, siden vi skildes ad, underholde mig med ham i Roligbed. Han havde erfaret Armeens Overgang over Rhinen, og vovede med sit ringe Mandskab et Angreb paa den anden Bred. Han var vel af den Mening, at Fienden, tvungen af Forholdene, allerede var i Begreb med at trække sig tilbage; men General Sebastiani holdt sig endnu i Coln. Efterat han havde bestaaet nogle holdgte Fægtninger med de Tropper, der holdt Bredden i Nærheden af Staden besat, rykkede et saa stærkt fiendtligt Korps ham imøde, at kun en skyndsom Flugt kunde redde hans Mandskab. Han selv var den Sidste, og efterat alle de Andre havde besteget Baadene, styrtede han sig med sin Hest i Floden for at svømme over Rhinen; her traf en Kugle ham, og Rhinen blev hans Grav. Paa Drachenfels har man reist ham et Mindesmærke.

Endelig erholdt jeg nu ogsaa den Befaling, at

begive mig til Armeen, og jeg nægter ikke at Skilsmissen fra Düsseldorf blev mig tung. Ved Deutz satte jeg over Rhinen, og forblev een Dag i Coln. Det var en temmelig kold Januardag og jeg lod mig føre til Domkirken, hvor jeg tilbragde den hele Dag indtil det blev mørkt. Jeg lod Kirken lukke op, og tabde mig ganske i dette ophøiede Syn. Om det Indtryk, som denne Domkirke gjorde paa mig, fandt jeg Leilighed til at yttre mig i „gegenwärtigen Zeit.“ Hvad man læser der, blev næsten ganske saaledes som det er trykket, nedstrevet umiddelbart efter Synet af Domkirken i Coln; det var ikke Domkirken alene, det var den hele davarende Tid i alle dens Retninger, der overvældede mig. Da jeg traad ind i Choret, greb den simple Storhed af dette Syn mig, og jeg maatte tilstaae, at det udentvivl meest ophøiede Menneskeværk nu omgav mig. Jeg var virkelig tilmode, som om jeg var bortrykket fra den nærværende Tid, og hensat i en lysere, dybere og mere ophøiet, som om det var lykket Tydskerne at aabenbare alle Kunsters skjulte Mysterium i deres guddommelige Eenhed; en mangfoldig Verden af omverlende Gestalter vorde ind i de smukkre Soiler, vældede frem af dem, og den mægtige Hvælving, der blev baaren

af Søilerne, udstrakte sig som en Himmelhvælving af en egen Verden. Gestalterne reve sig los fra den dunkle Masse, og traad med blændende Farver i det bevægeligste Forbund med Solen; Orgeltonerne klang ind i denne Trylleverden, og jeg begreb hvorledes den Sands, der forstod at fremstille noget saa dybt og stort, udgjød sig igjen som et hemmeligt Echo af det bevægede Bryst i den helligste Andagts Strømme. Den kjæmpemæssige ufuldendte Bygning sluttede sig til det fuldendte Chor, og selv det, der ikke var færdigt, syntes, som Saadant, af en høi hemmelig Betydning; thi det laa som den ubestemte Fremtid, lig en omvendt Ruin, ved hvilken den germaniske Fremtid, ikke en Forverdens Fald blev antydet. Saaledes viiste Historien sig her i sine Strømme igjennem Tiderne: Fortidens Storhed omgav mig: det vældige Indtryk, der tog mig fangen og holdt mig fast, fremstillede en rig, ja hellig Nutid, og en fjærn Fremtids Genier svævede over de ikke fuldendte Ruiner. Usynlige fiiulde de sig igjennem Aarhundreder i de kjæmpemæssige Mure; at de igjen vilde træde frem af disse og begynde Fremtidens store Værk, som et klart Dagværk, kunde jeg rigtigt nok den Tid ikke ahne.

Jeg kom til Bonn og traf der Mineralogen Nö-

gerath. Her erfarede jeg nu, at det Rygte havde udbredt sig almindeligt i det vestlige Tydskland, at jeg var bleven i Slaget ved Groß-Gørschen; det blev saa almindeligt troet, at Nögerath, som han fortalde mig, havde henvendt sig til Forlægger-inden af min »mineralogische Taschenbuch« for at fortsætte dette Værk, af hvilket den første Deel var kommen ud. Jeg glædede mig ved at gjøre denne fortjenstfulde Mands Bekjendtskab. I Coblenz lærde jeg først at kjende Gorres personligt. Denne mærkværdige aandrige Mand, der saavel udvortes som indvortes anslog saa mange Slags dybe Toner lige-fra sin tidligere Ungdoms vilde Jacobinisme til den stærkeste Katholicisme. Han var just bestjæftiget med et Tidsskrift, der, naar man tænker sig tilbage i den Tid, maa regnes iblandt de Mærkværdigste, der nogensinde ere komne ud. Man kan med fuldkommen Ret paastaae, at før eller efter det har aldrig et Blad fremkaldt en lignende Virkning. Det dannede i sin Tid en egen selvstændig Magt, og virkede, efterat Fjenden var dreven ud af Landet, som en egen Lar. Jeg tilbragde de faa Dage ganske med ham; beslægtede Studier havde forbundet os med hinanden, og jeg tilstaaer, at hans Personlighed var mig paafal-

dende. Jeg ventede ikke at finde den overordentlig blonde Nordlænder i ham; han taelde ikke med en saadan Færdighed, som man efter hans flammende Pen skulde formode det, og den vinnderlige Virken af de hurtigt opstaaende, hurtigt forsvindende, sig stedse forvandlende og sig over hverandre væltende Billeder, der trængde sig sammen som i en Drøm, og flød med en forunderlig Lethed fra hans Pen, syntes hans Tunge dog ikke at kunne beherske.

Jeg var overrasket, da han badede mig fordi jeg gjorde Krigen med. »Den Lærde« — mecnde han, — »var forpligtet til at bevare sig for sit aandige Barn.« — Men netop ved denne Anskuelse var vor Forskjellighed mig klar. Pennen var hans Vaaben, mindre mit; som Anskuelsens Barn maatte jeg umiddelbart fremstille mig talende og kjæmpende og betale med min Person.

Jeg forlod Coblenz og red igjennem Moseldalen til Trier. Her fandt jeg Befaling til at vente paa nogle fremrykkende Tropper, der skulde marschere til Armeen, og at slutte mig til dem. Det var forbudet at drage alene, eller kun med nogle Faa igjennem det fjendtlige Land; det Folk, der nu skulde forsvare sin egen Jordbund kunne man ikke troe, og Enkelte

eller Faa i Selskaber vare allerede forsvundne. Jeg opholdt mig altsaa i nogle Dage i Trier, og, havde Coln hensat mig i Middelalderens meest glimrende Periode, saa traad her, som paa intet andet Sted i hele Tydskland, den massefagtige, store germaniske Romertid mig imøde. De romerske Kaserner, endnu mere Badene i Nærheden af Staden, men især den colossalske Porta viisde mig paafaldende Modsætningen imellem det endnu i sin Hendøen kjæmpemæssige Rom og den blomstrende christelige Middelalder. Naar i denne Sidste Stenen aabnede sig for et broget Liv, saa at en egen bevæget Verden udvældede af Masserne, saa begrov meget mere i hiin en kjæmpemæssig historisk Magt sig i Masserne; Gestalterne henstivnede i Ovadrerne og ingen muelig Fremtid udtaelde sig af disse; den hedengangne Tilværelse var for evigt forstummet; den uovertalelige Død tiltaelde os i sin Forstenelse. Men der i Coln var alt kun en Skindød; Pulsene standsede, men vi ventede altid, at høre dem slaae igjen; vi lyttede efter det fornyede Aandedræt, og ventede paa det Øieblik, i hvilket den dybtslumrende Skikkelse skulde aabne Øinene.

Saa betydningsfuldt bevæget tilbragde jeg endnu een Uge i Trier; lige til Tydsklands Grændser for-

blev jeg i en fredelig indre Beskjæftigelse; da kom Grev Haak med et Regiment Kyrasserer; jeg sluttede mig til ham, og Vinterfelttoget i 1814 beskjæftigede mig nu ganske.

Ende paa syvende Deel.

Henrik Steffens's

sämtliche Vorlesungen.

Siebenter Band.

Berlin

Verlag von Reimer.

1846.

Henrik Steffen's

samlede Fortællinger.

Nittende Bind,

oversat

af

Frederik Schaldemose.

Kjobenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.

Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.

1844.

Hvad jeg oplevede.

Nedskrevet efter Hukommelsen

af

Henrik Steffens.

Oversat

af

Fr. Schaldemose.

Ottende Deel.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.

Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.

1844.

Maa trykkes. C. Reiersen.

Vinter-Felttog i Frankrig. — Breslau, indtil den almindelige Fred. — Min Stilling i Breslau. — Literaire Arbeider. — Anskuelser.

Vinter-Felttog i Frankrig.

I et Huus ved Landeveien paa hiin Side af Grevenmachern fandt jeg General Dörenberg, der her iagttog Fæstningen Luxemburg med de hessiske Tropper. Man vil erindre hvor vigtigt hans hemmelige Foretagende i Cassel forekom mig, da jeg var i Halle, og hvor vigtigt hans personlige Bekjendtskab derfor maatte være mig. Der gives vel faa Mennesker, der strax ved den første Fremtræden ere saa stikkede til at vinde alle Hjerter, som denne udmærkede Mand, der allerede ved Felttogets Aabning havde erhværvet sig stor Berømmelse ved sit dristige Angreb paa Lüneburg, og ved denne første Daad saa meget bidraget til at begeistre Folket. Det lykkedes ham den Gang langt bedre, hvad han før havde forsøgt forgjæves paa under farlige Forhold. Hos ham traf jeg Grev von Gröben, der siden blev hans Svi-

gerson; jeg kunde vist nok ikke ahne hvad denne Man
i Fremtiden vilde blive mig, da jeg her hilsede ham
i Forbigaaende, som jeg var i Begreb med at over
stride Tydsklands Grændser og at betræde det fjendt
lige Land.

Kort efter min Ankomst kom General Gre
Haacke, der førde nogle Cavalleriregimenter til Bay
cher. Jeg sluttede mig til disse Tropper.

Det var dog en egen Følelse, da vi nu rykkede
ind i Frankrig; vi vare fra nu af ganske henviste til
os selv; i enhver Indvaaner erkjendte vi en Fjende,
der vilde angribe os hvor han var i Stand til det,
og omendskjøndt dette Forhold til Indvaanerne var
os vel bekjendt, og lod sig forudsætte, forekom det
dog den Lærde, der, naar han bereiser et fremmed
Land, og ønsker at opfatte dette i dets Eiendommel
ligheder, gjør sig Umage for at slutte sig ivrigt til
Indbyggerne, og at trænge ind i deres huuslige og
borgerlige Levemaade, selsomt og nyt. Naar Egnen
paa en Dag, da et Slag bliver holdt, synes som
forvandlet, saa er Indtrykket af et fjendtligt Land,
hvor ethvert Huus, enhver Busk skjuler farlige Fjen-
der, i en endnu høiere Grad forenet med noget for-
borgent og skjæbnesvangert og ganske taber dette sig

vel aldrig. Vi maatte passere forbi Fæstningen Thionville; den var i Fjendens Magt, og kun blo-queret af nogle Tropper. Sildigt om Aftenen naaede vi Maison-Rouge, der ligger ikke langt fra Fæstningen, Thionville var stærkt besat, og vi kunde vente et far-ligt Udfald fra Fæstningen. Den Forsigtighed, der maatte finde Sted paa Marschen, den naturlige Engst-lighed, der holdt os vaagne hele Natten igjennem, tillod ingen personlig Nærmelse. Jeg red næsten taus ved Siden af Generalen og hans Følge; de stille Foranstaltninger, der vare trufne; de Efterret-ninger, der indtraf, bestjæftigede os, og omendstjøndt vi vare trætte, tilbragde vi dog hele Natten indtil den tidlige Morgen uden at sove. Vel opdagede vi, da vi rykkede ud, ingen Fjender; men vi kunde vel med Rette forudsætte, at Besætningen vilde i den os ubekjendte Egn finde Veie, der kunde skjule dens Antal, ja dens Nærværelse, og at det vilde lykkes den ved en eller anden Defilee at afskjære os Til-bagetoget. Henimod Middag rede vi mellem Vin-bjærge, der hævede sig nogne; ved Murene, der ad-skilde Haverne, og ved enkeltstaaende Træer vare de utilgjængelige for Cavalleriet. Man beklagede sig, vel ikke med Uret, over, at et anseeligt Cavallerikorps

blev sendt igjennem det fjendtlige Land uden at ledsages af noget Infanteri, der alene kunde være virksomt i en saadan Defilee. Og dersom der havde viist sig Fjender paa disse Høie, vilde vi virkelig næsten aldeles uden Modstand være aldne i deres Hænder. Speidere, der bleve udsendte, opdagede det Mandskab, der rykkede ud af Fæstningen. Defileen fik ingen Ende, og man kan tænke sig i hvilken Stemning vi rede langsomt og forsigtigt frem, i det vi hvert Øieblik ventede et Angreb fra Høiene, som vi ikke kunde modstaae. Endelig, hvis min Hukommelse ikke stuffer mig, efter nogle Timers Forløb, steeg Veien opad, men mellem Høiene kunde kun tre Mand ride ved Siden af hverandre. Førend Toget altsaa i sin betydelige Længde havde naaet Høiskletten, hengik der en lang Tid: jeg red omtrent i Midten, og erfarede, at Arrieregarden virkelig var bleven indhentet af Fjenden; men Fægtningen varede ikke længe, og da vi nu ingen Hindringer fandt, kom vi snart det fjendtlige Infanteri ud af Syne.

Under saa betænkelige Forhold betraad vi den fjendtlige Jordbund; paa vore senere Marscher til Chalons sur Marne saae vi ingen Fjender. Meren vi saaledes rede roligt afsted, opstod der en levende

Samtale. General Grev Haacke bevilsde mig megen Godhed, hans Officierer nærmede sig venligt til mig. Corpset selv var udmærket ved sin Dannelse, og Samtalerne bleve bestandigt mere interessante, mere indholdsrige, og for mig meget lærerige. Bataillonschefen, Major von Kursel — nu General — elskede Digtekunsten; han havde ved Begyndelsen af Felttoget digtet begeistrende Sange for sin Bataillon; de bleve snart sjungne af det hele Mandskab, og da Digteren selv kunde anføre de gode Stemmer, saa beherskede disse den hele Masse og man kunde kalde denne Sang en ganske fortrinlig. Denne Underholdning var virkelig opmuntrende.

Vi havde overnattet i Staden Commercy, og naaede ved en tidlig Udmarsch i Nærheden af Staden et Sted, hvor Veien slyngede sig i en Zikzak langs med den steile Skraaning af Ovadersandsteensbjærget. Foran os bestege Rytterne Slangevindingerne paa det steile Bjærg. I sin glindsende Kyrasseeruniform forekom dette Rytterecorps mig nu høist imposant, næsten som en pragtfuld Theaterdecoration i stor Stiil. Vi rede langsomt og mageligt opad, Cavalleriet stred roligt frem og bedækkede det hele Bjærg; Morgensolen bestinnede Rustningerne, i det Rytterne

nærmede sig til Bjærgtoppen, og jublende istemmede Alle en skjøn, lydelig Sang, der gjentonede mægtigt i Dalen, ofte besvaret af et mangedobbelt Echo. Det var et fortryllende Skuespil.

I Vitry havde vi en Rastdag; her erholdt vi nu den første Efterretning om det hæftige Slag, som General York havde maattet bestaae ved Chateau Thierry, dog ikke i Sammenhæng, og hans Armeecorpses Stilling syntes os derfor desto mere betænkelig. Et russisk Troppecorps var, fortalde man, afskaaret og næsten tilintetgjort. Sandsynligviis gjaldt dette Rygte General Alsusiefs Korps. Selv Blüchers Stilling forekom os meget betænkelig; hele Egnen, hvd det var i Opstand, og det var endogsaa farligt for os at rykke frem. At Indvaanerne ved deres Fortællinger søgde at formere vor Frygt, var naturligt, og det forstaaer sig af sig selv, at vi ikke satte Lid til deres Overdrivelser. I Vitry viisde Indvaanerne sig trodsige, og selv vor Overmagt formaaede næppe at undertrykke det indædte Raseri. I en Avlsgaard i Nærheden af Staden stod jeg med nogle Officierer i Vertens og Vertindens Stue. Begge vare nærværende og underholdt os paa den venligste Maade. Medens vi saaledes talde, traad

en trodsig Mand ind, tydeligt nok en af Arbeiderne i Avlsgaarden; han hilsede os næppe, forblev i vor og i sit Herskabs Nærværelse med bedækket Hoved, og kastede sig skjødesløst i en Sopha. Dette overraskede vor Vert og Vertinde saa lidet, at vi vare nødte til at ansee denne Opførsel, der dog maatte forekomme en Tydsker saa selsom, som noget Sædvanligt. Jeg troede her at see en af Følgerne af Revolutionen, der havde fordrevet al anstændig Underordnethed og al gavnlig Tugt ud af Familielivet. Det knarvurne Menneske henvendte nu sin Tale til Herren i Huset, og det fuldkommen saaledes som om vi ikke vare tilstede. Han opdyngede Rygter paa Rygter, han fortalde, at vi vare slagne paa alle Punkter, at Blüchers Armee var opløst, og at den var i Begreb med en vild Flugt. Jeg tilstaaer, at dette trodsige Menneske imponerede mig. Da Talen ikke var henvendt til os, lode vi ogsaa som om vi ikke hørde den. Vi forbleve fuldkommen rolige, fortsatte vor Samtale med Verten, forlangde en Frokost, nøde den i Mageligbed, og bleve der længere, end det egentlig var vor Hensigt. At vi ikke uden Bekymring rykkede frem imod Chalons, er begribeligt. Vi opdagede enkelte adsplittede Russer, der syntes at forundre sig over vor ro-

lige Holdning, og over Retningen af vor Marsch til Egne, hvorfra de vare flygtede. Det var Fodfolk, og, dersom jeg husker ret, foregav de, at de havde erholdt Befaling til at opsøge en Samlingsplads noget mere sydligt. Da de vare ganske udmattede kunde de ikke slutte sig til os. Vi turde ikke forsinke vor Marsch.

Da vi naaede Chalons, var det mørkt. Vi vovede dog ikke at drage ind i Staden, men hvilede i nogle Timer, for endnu i denne Nat at naae Bergieres, i Nærheden af Vertus, hvor Blüchers Hovedqvarteer var. Paa den lille Landevei til Paris red vi om Natten videre, bestandigt i Fare for at blive angrebne af Fjenden. Jeg red i Midten, eller maaskee noget længere inde; hvert Øieblik blev vor Marsch opholdt, om af Fjender, eller af nogen anden Aarsag vidste jeg ikke.

Det er bekjendt, at det bliver betragtet som en Forseelse af en Cavallerist, og straffet hos den simple Mand, naar han sover ind paa sin Hest. Ved det at den Sovende vakler frem og tilbage bliver Hesten trykket. Jeg var saa fuldkommen udmattet, at jeg ikke var i Stand til at afværge Søvnen, og steg af, for, da vi rykkede meget langsomt frem, at gaae en Stund; det Samme gjorde ogsaa nogle af Officie-

rerne og vi sov Alle medens vi gik. Kun naar vi ved en eller anden Hindring bleve forstyrrede i vor Gang, vaagnede vi op. Marschen varede hele Natten og med Dagens Frembrud naaede vi Bergieres og Blüchers Hovedqvarteer.

Her var nu Alt i Bevægelse; man var i Begreb med at rykke frem til Etoges, men saa fuldkommen træt og udmattet som jeg var, kastede jeg mig paa det Halm, som en Officier havde forladt og faldt i en dyb Søvn; min Oppasser gjorde det Samme. Jeg havde bedet en Ven om at vække mig; der var undt mig to Timer til at hvile i; det kostede Umage at faae mig vaagen, dog havde den dybe Søvn styrket mig, og først nu kunde jeg, i det jeg ledsagede det fremrykkende Hovedqvarteer, hilse Venner og Bekjendte, som jeg havde været adskilt fra i mere end et Fjerdingaar. Men Forholdene vare saadanne, at de fordrede den meest anstrængte Opmærksomhed og jeg erfarede kun meget lidet. Med Hensyn til Fjendens Stilling, til vor, og til de Nygter, som jeg havde hørt, blev jeg fuldkommen i Uvished; men i Blüchers Hovedqvarteer herskede den sædvanlige Tillid, og jeg begyndte at troe, at vor Stilling var den allerbedste, ja at vi, om vel ikke uden Kamp, dog nu var i Be-

greb med at rykke ind i Paris, og at vi inden kort Tid vilde være der. Jeg hørde megen forvirret Snak om Slaget ved Brienne, hvor Blücher selv var i Fare, og næppe formaaede at redde sig ud af det angrebne Slot. For en lignende Fare havde han været udsat nogle Dage førend min Ankomst til Etoges.

Jeg forespurgde mig nu om de Forandringer, der havde fundet Sted i Hovedqvarteret under min lange Fraværelse. Raumer var der; jeg traf til min Forbauselse og Glæde ogsaa Præsten Blanc, denne Ven, med hvem jeg havde tilbragt den hele stiæbnesvangre Tid siden Fjendens Angreb paa Halle, og Universitetets Forstyrrelse i 1806, og deelt det samme Sindelag og de samme Farer. Efterat han var undvegen fra Fængslet i Cassel, søgde han en Post som Feltpræst, og, overtaelt dertil af Gneisenau, sluttede han sig til Blüchers Hovedqvarteer, for at erholde den første ledige Plads. Blanc bar en mørk Overkjole, og havde spændt en Sabel over denne. En Præst red nu i denne overordentlige Krig ved Siden af en ældre Professor i Philosophien, begge bevæbnede, imod Fjenden. Man kan tænke sig med hvilken Følelse vi saae hinanden igjen. Vi havde ikke seet hinanden siden vi forlode Halle. Ubekjendte med vor

Stilling, fuldkommen uvidende om Hensigten af vor Fremrykken, allevegne, som det syntes, omgivne af Fiender, fordybede vi os i Erindringer om den store Forandring, og om det Overordentlige, som vi og Folket havde oplevet siden vi skildes ad.

Da vi naaede Etoges, var det allerede over Middag; Fægtninger fandt, som det forekom mig, Sted næsten i alle Retninger; vi rykkede endnu videre frem, og bleve Natten over i Landsbyen Champaubert, ved den paa ingen Maade vel vedligeholdte men brede Chaussee, der fører til Paris. Under den hele Krig var jeg aldrig saa uvidende om vor Forfatning som nu. I en vid Afstand vare vore Hære adspredte i forskjellige Egne af det nordlige Frankrig; alle Localkundskaber manglede mig; formedelst vore urolige Bevægelser kunde jeg ikke orientere mig ved Hjælp af noget Kaart, endskjøndt jeg allerede i Breslau havde leveret Hovedqvarteret det Atlas over Departementerne, som jeg havde i min Kaartsamling. Denne Uklarhed var mig dog meget trykkende. Ogsaa i denne Nat nød jeg ikke megen Ro; Tropperne vare allerede tidligt om Morgenen rykkede ud, og Hovedqvarteret satte sig i Bevægelse. Den brede Landevei løb igjennem Landsbyen; enkelte Huse hentydede paa

Nærheden af Paris; de vare vel ikke anseelige, men dog kjøbstedagtige; jeg opdagede et Skildt over et Huus med en Opskrift paa Tydsk, der betegnede Stedet som en Kro for vandrende Skræderspvende. Dette var mig paafaldende. Vi rede videre paa Landeveien henimod Montmirail.

Som bekjendt havde Blücher endnu ikke erfaret, at Generalerne von York og von Sacken vare trængte tilbage over Marne; han troede at operere i Forbindelse med disse Generalers Armeekorps, og vovede derfor et Angreb paa Napoleon selv, hvis Armee havde en concentreret Stilling ved Montmirail. Vi holdt endnu tidligt paa Formiddagen ved Foden af en Høi, der skjulde Staden for os. Af de sagte Bevægelser af de bestandigt i alle Retninger bortilende og tilbagevendende Adjutanter, troede jeg at mærke, at Blücher og hans Generalstab nu havde erfaret, at Napoleon holdt Marnen besat med et stærkt Corps og gjorde de to ovennævnte Generaler det umuligt at komme over Floden. Enkelte fiendtlige Kanonskud naaede os og en Cavallerist blev truffen tæt ved Siden af mig. Uvilkaarligt saae jeg mig om, og saae ham styrte af Hesten med Laaret frygteligt sønder-

revet. Jeg gyste. Tilbagetoget igjennem Champaubert begyndte nu i stor Orden; det, som var mærkværdigt for mig, var at det couperede Terrain ikke tillod ret at overse det. Endog af vore Tropper, og af Retningen af deres Tilbagetog kunde jeg ikke opdage meget, men den stærke Kanonild og enkelte fjendtlige Rytteres Jagen frem og tilbage bentydede paa den hæftige Færgtning, der fandt Sted paa alle Sider under Tilbagetoget. Blücher, der med sit Følge var stillt fra Hovedmassen og kun var omringet af nogle faa Tropper, sluttede Tilbagetoget. Da saae vi Fjender paa Høiene paa begge Sidrr; Granater sprang i Nærheden af os; Kanonkugler slog bestandigt hyppigere ned iblandt os; selv Geværskuddene forkyndte at Fienden var meget nær og blev meget farlig; ja enkelte Cavallerister forsøgde endogsaa paa at hugge ind; de vare indhyllede i hvide Kapper og bare uforholdsmæssigt store Bjørnehuer, der næsten bedækkede det hele Ansigt. I det jeg nu oversaae den lille Skare af Tropper, der ledsagede os, medens vi vare truede af alle Vaabenarter, kunde det yderst Farlige ved vor Stilling dog ikke forblive skjult for mig. Udmattet af de forrige Dages Anstrængelse red jeg hen til Blanc; min Feltflaske var tom, meest ved uover-

lagt godmodig Meddelelse til Andre. „Vil Du," — sagde jeg til ham, — „unde mig et Glas af Din Flaske?" — „Jeg vil dele den sidste lille Rest med Dig," — svarede han, — „det er dog nok den sidste Drik, som vi nyde i Selskab." Han sagde dette med en rolig Hengivenhed.

Vi rede igjennem Champaubert; endnu førend vi naaede Landsbyen, saae vi nogle af hine Bjørnehuer ride ben imod os; de syntes umiddelbart at ville angribe os. I meget betænkelige Stillinger pleiede Husaroffiecierernes personlige Tapperhed med uimodstaaelig Magt at sætte den berømte Feltherre i Bevægelse. „Jeg vil dog give de Karle en Tugtelse!" — raabde han, og vi saae virkelig hvorledes den store Feltherre stormede frem imod en af de Ryttere, der nærmede sig. Flere ilede efter ham; Ryttere vendte om igjen. Paa den anden Side af Champaubert holdt vi paa en Eng, der ved en grøn Hæk var adskilt fra Landeveien, som gik paa den høire Side; den Skov, der indsluttede Landeveien herfra lige til Etoges, laa dog endnu i en betænkelig Afstand fra os; de sidste russiske Kanoner, der trak sig tilbage, forsvandt i Skoven; to Bataillioner preussiske Tropper vare opstillede paa Engen for at beskytte os; en

Kanon, der blev betjent af en russisk Officier, var bleven tilbage til vor Bedækning. Fjenden trængde bestandigt frem; det Øieblik, da det maatte blive umueligt at naae den nærliggende Skov og vore Tropper, nærmede sig; Bataillonen, der dannede en Ovarree, forsvarede med en beundringsværdig Rolighed sin Stilling; den russiske Officier ladede sin Kanon, affyrede den og ladede den igjen; von Müffling holdt i Nærheden, og Officieren spurgde ham i hvilken Retning han skulde skyde. Vi hørde allerede den Ytring: »Vi maae opløse os; Enhver redde sig som han bedst kan!« — Man havde i Sinde at redde Feltherren, det koste hvad det vilde; omkring ham vilde de Fornemmeste forsamle sig; de Andre maatte da søge at undkomme. Men jeg hørde Müffling raabe høit: »Vi maae Alle blive sammen!« Hovedqvarteret stillede sig hurtigt i Geled; Bataillonerne værgede sig endnu ufortrødent imod alle Angreb; den russiske Officier rettede uforsærde sine Skud imod Fjenden, og vi styrtede i fuld Galop løs paa de lige over for os staaende Franskmænd. Disse vege tilbage; de havde, troer jeg, ikke ventet et saadant Angreb, de tænkte maaskee, da Mørket ikke tillod dem at overse Antallet af vore Tropper, at vi havde erholdt en

pludselig Hjælp. Vi naaede lykkeligt Skoven. Paa Chaussee, der førde gjennem denne, drog den sidste Kanon afsted; vi oplosde os igjen og rede enkelte, som vi kunde, til Høire; paa venstre Side trængde de fjendtlige Ryttere ind paa os; men Rummet var for snævert; et Angreb var næppe mueligt, og Mange vidsde knap om de befandt sig iblandt Venner, eller iblandt Fjender. De russiske Artilleriister have med Afvidsterne slaaet fjendtlige Ryttere ned af Hesten. Som vi nu droge i den morke Nat igjennem Skoven, var vor Stilling bestandigt høist farlig, og omendskjøndt vi her ikke behovede at frygte for noget concentreret Angreb, vidsde vi dog ikke hvad der foregik foran os eller bag ved os. I det vi saaledes rede afsted underholdt jeg mig med Oberst von Oppen. Der opstod en Forvirring bag ved os; han red tilbage for at erfare hvad det var, og kom aldrig mere igjen.

Forgjæves blev der siden anstillet Undersøgelser for at erfare hvorledes eller hvor han var falden og for at opsøge hans Lig. Saaledes tabde Armeen en af sine fortræffeligste og kundskabsrigeste Officierer, og jeg en Ven.

Skoven strækker sig nafbrudt nogle Mile; Til-

bagetoget igjennem den varede længe; i Begyndelsen rede vi langsomt, men, hvorledes det skede ved jeg ikke, lidt efter lidt blev vort Ridt hurtigere og hurtigere og tilsidst til en virkelig Galop. Dette blev vel siden nægtet, og man paastod at man aldrig kom ud af en jævn Trav; men jeg kan ikke have taget Feil. Min Hest blev henreven af den almindelige Bevægelse; jeg, der var en meget middelmaadig Ryttер, formaaede ikke at holde den. Saaledes blev jeg sat i en ufrivillig Berørelse med Grev von G.; denne skændte med Hæftighed, men jeg formaaede ikke at styre min Hest.

Ved Etoges hørde Skeven op; vi rykkede bestandigt videre, naaede Bergieres, og indkvarterede os i den samme Avlsgaard, som vi havde forladt for to Dage siden. Den Eve bekymrede sig ikke om den Anden; Enhver søgde, saa godt han kunde, en Hvilеplads. Jeg havde, siden vi forlod Vitry, kun hist og her fundet et Par Timers urolig Søvn. Nu sank jeg fuldkommen bevidstløs hen paa det haarde Gulv; det var en Søvn, som en Dødssøvn; en Saadan har jeg hverken oplevet før eller siden. Under denne Tilstand var det mig, som om der opstod en dunkel Følelse af et voldsomt Tryk, som jeg søgde med al Anstrængelse at afværge, men forgjæves. Dog, der-

ved vaagnede jeg ikke op, men hensank atter i en fuldkommen bevidstløs Søvn. Hvor længe denne varede, veed jeg ikke. Det var høi lys Dag, da jeg vaagnede. Jeg saae nogle Blodpletter paa den Kappe, i hvilken jeg var indhyllet, og erfarede nu at en, der var dødeligt saaret, var lagt tæt ved Siden af mig paa et Halmleie; under Forbindingen havde han, i det han kjæmpede med Døden, væltet sig hen paa mig. Da jeg vaagnede, laa det afsjælede Legeme endnu der. Efter alt, hvad jeg havde oplevet, gjorde denne forfærdelige Begivenhed et dybt Indtryk paa mig; men Søvnen havde styrket mig paa en vunderlig Maade. Jeg traad ind i den Forsamling, der omgav Blücher, og vi erfarede nu, at den Dag, som vi igaar havde oplevet, var løbet lykkeligere af, end jeg i det mindste havde formodet. Ordenen paa Tilbagetoget var ikke bleven forstyrret; Tabet paa vor Side var ikke meget betydeligt.

Her oplevede vi nu et Skuespil, der satte os alle i Forbauselse. Den historist bekjendte Sir Hudson Lowe, Napoleons for det meeste hæftigt dadlede, ubarmhjertige Bevogter paa Sanct Helena, ledsagede Hovedqvarteret, og havde allerede den første Gang jeg saae ham, vækket min Opmærksomhed ved sit

mørke Mismod og sin knarvurne Taushed; nu var han fuldkommen som forvandlet. Den farlige Dag, Troppernes Krigstugt i de farligste Forhold, det Mod, den Bestemthed, som Alle havde viist, forekom den dristige Englænder saa ophøiet, at han endnu bestandigt var greben af Erindringen. Hans Tunge var pludseligt løst og han udgjød sig i Lovtaler. Som bekjendt læste man i de engelske Ugeblade en Beretning af ham om Slaget ved Champaubert, som vi kalde det, — Slaget ved Montmirail i de franske Bulletiner, — der ganske bærer Spor af Begeistring. Den saa voldsomt bevægede Mand forekom mig høist elskværdig, og Erindringen om denne Time har aldrig forladt mig. Jeg er tilbøielig til at slutte mig til dem, der i den senere Tid ere opstaaede for at forsvare ham, jeg troer med dem, at den udvortes kolde, og hvor Pligten bød det, uovertalelige Mand, dog i sit Indre var mildere, end det lod til.

Tilbagetoget til Chalons blev nu roligt fortsat; vi bleve ikke videre forfulgte. Armeekorpserne von Sacken og York havde forenet sig med vort, der stod umiddelbart under Blüchers Befaling; General York havde tidligere trukket sig tilbage til Chalons, men allerede igien forladt Staden, da vi rykkede ind.

Her opholdt vi os i nogle Dage i den fuldkomneste Roligbed; af Tropperne laa der kun faa i Staden, og omendskjønt Indvaanerne maatte være i stor Uroligbed, kunde vi dog ikke mærke meget dertil. Her traf Vennerne igjen sammen. Stelzer — nu Over-Regieringsraad i Potsdam — var kommen til Hovedqvarteret; ogsaa han, der havde været ansat ved Underpræfecturet i Halle, hørde til de Fortrolige; C. v. Raumer, Blanc, Stelzer og jeg vare nu forenede; Raumer fandt en yngre Broder i Chalons, og Heim, — den nuværende Geheime-Medicinalraad, — sluttede sig til os. Det, som vi nylig havde oplevet, var saa betydeligt, Mindet om de vældige Dage gjennemtrængde mig, tidligere Erindringer sluttede sig til det nu oplevede, Champagnevinen forøgede vor Begeistring, og Timerne forsvandt som Øieblikke.

Det er bekjendt, at Champagnevinen af de preussiske Tropper blev anseet for et Slags Hvidtøl. General York omgav Staden, medens Macdonald forsvarede den. Fra denne General havde den Første stillt sig paa det russiske Felttog og derved bragt den afgjørende Krig til Udbrud. Det yorkske Korpses Forposter, der leirede sig i Nærheden af Stadens Muur, havde opdaget og opbrudt Champagnekjælderen.

Som jeg siden erfarede af Grev von York selv, var Antallet af de Flasker, der bleve tomte, utroligt stort. Virkningen af den, som det lod, lette Vin, var Tydskerne vel ubekjendt, og da min Ven Willisen, den Tid Adjutant hos Generalen, reviderede Forposterne, fandt han det hele Mandskab fuldkommen overvældet af Champagneren. Da General York erfarede dette, loe han kun; Tropperne bleve afløste, for at sove Rusen ud, og dog var General Yorks Stilling ligeoverfor Fjenden, der vel var tilbøielig til at tage Hævn, betænkelig nok. Den Mængde Champagner, der blev fortæret og spildt paa dette Vinterfelttog, overstiger virkelig enhver Forestilling. Paa de øde, nøgne og, som de forekom os om Vinteren, høist uvenlige Marker, der omgave Chalons, fandt vi allevegne Stykker af sønderslaaede Flasker; Sletterne vare som besaaede med Glasstykker, og bleve endogsaa farlige for Cavalleriet. Dog steg Prisen i Staden ikke, og vi kunde erholde en Vin, som vi maatte prise, om jeg ikke tager Feil, for to eller tre Franker.

Frem- og Tilbagemarscherne under Vinterfelttoget i Frankrig lignede hverandre saa meget, at det

om jeg endog formaaede at beskrive dem i en bedre Sammenhæng efter Hukommelsen, dog vilde være en ingenlunde morende eller interessant Fremstilling. Nogle Hovedtræk, der ere blevne i min Hukommelse, saavelsom de Slag, som jeg senere bivaanede; maae være nok.

Lidt efter lidt erfarede vi, først af Rygter, hvorledes Beretningerne fra Napoleons Hovedqvarteer lode om vor Stilling efter Slagene ved Brienne og Montmirail. Tilsidst faldt Journal de l'empire i vore Hænder, og det morede os ikke lidet at læse Bulletinerne selv. Blüchers Armee var efter disse Beretninger, saa godt som aldeles ødelagt. Efter Slagene ved Chateau Thierry og Montmirail vare, hed det, Generalerne Sackens og Yorks Tropper, saavelsom de, der stode umiddelbart under Blüchers Commando, i Begreb med en vild Flugt og fuldkommen opløste.

Læseren har maaskee ikke forglemt, at en Landsmand og Ungdomsven af mig befandt sig i Napoleons Hovedqvarteer. Han havde, som en af det ovennævnte Blads Redacteurer, Deel i Affattelsen af Bulletinen. Det var Malte Brun og vi fandt os nu ved en selsom Styrelse af Skjæbnen paa en be-

synderlig Maade stillede ligeoverfor hinanden i denne mægtige Kamp.

For Tropperne blev Vinterfelttoget bestandigt besværligere; om vi end ikke oplevede Fægtninger, fandt de dog Sted hist og her. Kulden og Fugtigheden tog mere og mere til; de Syges Antal vorde rigtignok mere betydeligt hos den frem og tilbage jagede Fiende, end hos os. Mangelen paa Næringsmidler skal, formedelst de Embedsmænds store Anstrængelser, der maatte sørge for Forpleiningen, ikke være bleven følt i nogen høi Grad; men desto mere betydelig var den i Blüchers Hovedqvarteer. Den Grundsætning herskede her, at man først og fremmest maatte sørge for Tropperne. Man forudsatte at vi nok vilde vide at hjælpe os selv, men denne Forudsætning bragde os dog i en stor Nød. Selv Penge vare ofte meget sjeldne, og endogsaa naar vi havde nok af dem, hjalp de os ikke. De Landsbyer, igjennem hvilke vi droge, og i hvilke vi overnattede, vare næsten altid forladte af alle Indvaanerne, ikke sjeldent afbrændte, saa at der ikke var andet tilbage end de fire nogne Vægge og Skorstenen i Midten. Endog hvor dette ikke var Tilfældet, maatte man betragte det som en Lykke, naar vi ikke fandt Alt udtømt. En Sæk Kartofler,

der i en Hast bleve stegte ved Bivouakilden, blev betragtet som en Skat. Jeg og mine Venner have i flere Dage ikke nydt andet end Flæsk, staaret i Skiver, stukket paa Træpinde, og saaledes stegt over Ilden. Jeg erindrer, at vi engang fandt Kartoffler, havde Flæsk i Mængde og opdagede en Stegepande. Denne maatte rigtignok stures med megen Anstrængelse, forend vi kunde bruge den. Kartoflerne bleve staarne i Stykker, Flæsket blev stegt i Panden, og vi nøde denne Ret jublende, som en stor Delicatesse. Ofte, naar vi saaledes sadde om en Kaminild, i en Kreds, og holdt Flæsket over Ilden, tænkte jeg og Raumer paa vore Familier og paa hvad vore Koner vilde sige, dersom de kjendte vor Stilling, eller ved en eller anden Trolddom vare nærværende. I det rolige Familieliv vilde et saadant Maaltid have været mig meget ubehageligt, ja endogsaa farligt. Her bekom Alt mig vel; den gode Lune forlod os sjeldent, naar vi vare sammen; men allermindst naar vi vare i Bevægelse og ikke opholdt os nogetsteds ret længe. Jeg bar endnu bestandigt den Uniform, som jeg havde taget med fra Breslau, og som jeg kun undertiden aflagde ved et længere Ophold i Stæderne. Vi kunde ofte i lang Tid ikke skifte Linned, og jeg led overordentligt

af en anden meget piinlig Ubehageligbed. Jeg bavde aldrig kunnet rage mig selv, og naar jeg var i Roligbed, maatte det skee bver Dag. Allerede paa mine tidligere Bjærgreiser kom jeg derved ikke sjeldent i en stor Forlegenbed; jeg faldt i Hænderne paa ubehændige Mennesker, der tilfældigviis et Par Gange af Nød bavde drevet denne Forretning. Meget senere, om Sommeren 1824, da jeg opholdt mig i tre Uger bos min Søster i det Indre af Norge, maatte en Bondekarl, der en Gang bavde raget en Anden, gjøre et nyt Forsøg paa mig. Han sittrede af Angst; jeg maatte give min Hals til Priis og bøie Hovedet tilbage, medens det stakkels Menneske fuldt af Angst knælede ned foran mig. Men han lærde i de tre Uger at rage med en saadan Færdigbed, at han, da jeg forlod Huset og betaelde bam, godmodigt tilstod mig, at han egentlig var i min Gjæld, fordi han dog nu bavde lært et Haandværk paa mig, der i Fremtiden kunde indbringe bam noget. Men allerforunderligst forekom det mig dog, naar jeg maatte tage min Tilflugt til Fruentimmer. I nogle Landsbyer i Bjærgene i Tydskland traf jeg Piger og Koner, der dreve denne Forretning som en Levevei, men nogle Gange Koner, der vare fuldkommen ube-

kjendte med denne farlige Operation, men dog med Sikkerhed grebe den Kniv, som jeg førde med ma-naar ingen Mand vovede det, og førde den med stor Behandighed.

Under Vinterfelttoget i Frankrig steg nu min Forlegenhed til det Høieste. I Stæderne vare Barbererne for det meste utjente Soldater; ethvert Sted fandt Sted med en frygtelig Dristighed, og tog ved ofte paa een Gang Skjægget bort paa den ene Side, ofte fandt jeg det ogsaa af og til betænkeligt, at give den forbittrede Fjende min Hals til Priis; jeg sørgede i det mindste for, at der var en Ven tilstede. Omendskjøndt jeg nu greb enhver Leilighed, hvor betænkelig den end var, blev jeg dog undertiden ikke barberet i aatte, ja fjorten Dage, og jeg maa virkelig have seet frygtelig ud med min lugslidte Kjole, mit smudsige Linned og mit lange filtrede Skjæg. Vant fra min Barndom af til den Reenlighed, der er saa sædvanlig iblandt de handlende, nordlige Nationer, følde jeg at denne var altfor noie forenet med min Bequemmelighed. Det Kunststykke at fremkalde en tilfredsstillende Reenlighed, at anbringe det eneste rene Sted af en Skjorte fortil og saa at det kunde sees, lærde jeg aldrig, og jeg beholdt bestandigt

den Sorgløshed, som man vel kan overlade sig til, naar den er forenet med Reenlighed. Endnu mere ubehagelige Følger af et saadant Liv udeblev ikke heller, og jeg led af en Plage, som jeg nu for første Gang lærde at kjende.

I Marts Maaned, da Napoleon opererede i Ryggen af os, blev næsten al Tilførsel afskaaren. Mangelen begyndte at blive betydelig, endog iblandt Tropperne, og den strænge Mandstugt ophørde paa en betænkelig Maade. Mange Egne vare flere Gange blevne udplyndrede, Husene vare øde og Indvaanerne flygtede. Da opstod der vel endogsaa Forsøg paa en gjensidig Udplyndring. Jeg erindrer, at vi tilbragde en Nat i en Landsby, der syntes nylig at være bleven forladt; vi fandt i en Gaard en Kalkun. Vi vare med vore Oppasere vel i Alt fjorten til femten Mand; det var en betydelig Bondegaard; vi sadde omkring Arnestedet i det rummelige Kjøkken; en stor Kjedel stod over en mægtig Ild; Høncn blev plukket, der blev kommet Vand og Salt i Kjedelen; Høncn skulde koges mør om Natten og vi glædede os ved at skulle nyde denne Frokost den næste Morgen. Medens vi saaledes sadde, brød en Skare Russere med Magt ind; vi søgde at vise dem bort, men

omendskjendt de maatte gjenkjende os som preussiske Officierer, trængde de dog ind paa os. Vi vare fornuftige nok til ikke at gaae dem imøde med skarpe Vaaben, men med Kantschuen. Jeg havde allerede for længe siden gjort den Bemærkning, at min Arm dog var for svag til at anbringe et føleligt Slag paa en bred russisk Ryg. Jeg slog derfor de Russere, der kom mig truende imøde, korsviis over Ansigtet. Dette syntes disse Mennesker dog at føle; det lykkedes os at drive dem ud. Lignende, mindre farlige Forsøg fandt vel et Par Gange Sted, men de bleve afviste ved Forestillinger alene. Men hvad der, hvis Krigen havde varet længere, vilde have udviklet sig af dette Slags, lod sig ikke saa let overse. I Hovedqvarteret befandt der sig en Mængde unge Mennesker, der forrettede Tjeneste som Ingenieur-Geographer, Courerer o. s. v., iblandt disse var der nogle Udmærkede, der siden beklædte anseelige Poster, ogsaa nogle Studerende. I Tydskland, hvor Krigen blev ført saaledes, at man bedre kunde overse den, og i større Sammenhæng, fandt disse Mennesker let en nyttig Beskjæftigelse. Jeg maatte egentlig anse min Stilling for lige med Deres. Naar jeg maatte ved Leilighed nød en Udmærkelse, maatte jeg tilskrive

mine tidligere Forhold til de høiere Officierer, min Alder og mit Embede den. Under Vinterfelttoget kunde disse Mænd, saavel som jeg og mine Venner, ikke finde megen Beskjæftigelse. Midt i al denne Tummel begyndte dog den Bevidsthed, at jeg var aldeles til ingen Nytte, at plage mig. Generalerne, alle de høiere Officierer, de kundskabsrige Adjutanter, dannede en snæver Kreds, der bestandigt mere og mere afsluttede sig, og det af Nødvendighed og med Rette; den nærværende Tid var vigtig; hvert Øieblik fordrede en bestemt Beslutning; det, som man havde tør, blev kun meddeelt dem, som maatte vide det; det var ikke Mistillid, det var ligesaalidet et forandret Sindelag eller Ringeagt, der foranledigede denne Udelukkelse, det var Øieblikkets umiddelbare Fordring. Men mig var dette Forhold dog trykkende. Jeg havde at kjæmpe med min høiere Alders naturlige Fordringer, jeg kunde ikke forglemme de tidligere Forhold, der havde viist sig saa langt mere venlige, og dertil var jeg bestandigt omgiven af unge Mænd, der fandt deres Stilling meget naturlig. Naar det var lykket dem at erholde et ubetydeligt Ærinde, naar de vare komne i Berørelse med en høiere Officier, traad de vel ikke sjeldent fulde af Fordringer irem imellem os. De havde,

paastode de, hørt meget om forestaaende Planer, og fremstillede disse paa deres Maade. Netop disse Meddelelser viisde ret paafaldende det Underordnede ved deres Stilling. Deres andre Samtaler kunde ligesaa lidt interessere mig, ja de bleve mig bestandigt besværligere og de hørde desværre aldrig op. Paa disse Fremogtilbagemarscher var jeg aldrig alene; i een og samme Stue laa der ofte ser til syv, ja vel ogsaa ti til tolv sammenpræssede paa den samme Halm. En fri, reen Luft havde altid været mig en Nødvendighed, en indesluttet Atmosphære truede med at qvæle mig; i en Landsby i Nærheden af Gotha blev jeg greben af en ængstlig qvælende Følelse, da jeg tilbragde Natten med Flere i en lav Bondestue, der nylig var bleven forladt af Kosakkerne, saa at jeg i Fortvivlelse sprang op og stødte Ansigtet igjennem en Rude i det lille lukkede Vindue, for med fuldt Bryst at indaande den friske Luft. I Frankrig tilbragde jeg flere Nætter saaledes; desuden hørde mine Sovekammerater ikke op med at snakke, førend den Ene sov ind efter den Anden. Nu begyndte der en almindelig Snorken; jeg forlod da sædvanligt Værelset, gik frem og tilbage i Mørket, lod mig lægge nogen Halm ved den aabne Dør i Forstuen, og sov,

indhyllet i en stor Reisekappe, ind midt i Kulden. Da denne Tilstand havde varet i længere Tid, da jeg paa den ene Side bestandigt mere og mere foelde Trang til dyrist Næring, og da jeg intet Øieblik fandt, hvori jeg kunde overgive mig til mine egne Tanker, var jeg tilsidst i bogstavelig Forstand ude af mig selv.

I forladte Byer var det, som man havde ladet tilbage, sædvanligt Tropperne til ingen Nytte. Saaledes erindrer jeg, at vi paa Lofterne i mange Huse fandt Sække med Valdnødder. Ildebrande fandt Sted næsten allevegne. Enkelte prægtige Landsteder, som vi traf, bleve fuldkommen udplyndrede, Møbler og Speile bleve sønderslaaede, Vinduerne bleve slaaede ind, alt hvad der var skjult, Penge eller Sager af Værdi, bleve opdagede med Lethed. I Vinkjældere vare Dørene sædvanlig tilmurede, men de nylig opførte Mure vare lette at kjende og hurtigt nedrevne; ja, de lokkede mere end de afholdt; thi hvor man fandt dem, ventede man store Kostbarheder. Saadanne Plyndringer havde i Almindelighed gjærne fundet Sted naar Hovedqvarteret ankom, og naar Feltmarschallen og hans Følge vilde drage ind. Nogle af disse Landsteder vare indrettede med stor Elegants og pariisist Bequemmelighed, og gjorde derfor i deres

forstyrrede Tilstand kun et desto sørgeligere Indtryk.

Et af de Slotte, som vi lagde Beslag paa, kunde næsten slet ikke benyttes; man havde nemlig sønderslaaret Sengedynerne; i mange, ellers beboelige Værelser flød Fjerene omkring. Jeg erindrer, at vi fandt et meget prægtigt Slot, der tilhørde General Brüne, netop som de udmattede russiske Tropper plyndrede Vinkjelderen. Ved det voldsomme Angreb havde man slaaet de fleste Vinfade itu, istedetfor at tappe dem af; Soldaterne vadede i et Hav af Vin. Nogle fyldte denne Blanding i de tomme Flasker; Andre drak sig fulde i den Vin, der flød paa Gulvet. Man fortæller at der under Revolutionen ved et Oprør blev plyndret en betydelig Vinkjælder i Strasburg, og at en stor Mængde Mennesker druknede i dette Vinhav; jeg indsaae Muligheden heraf, da jeg saae ind i denne Vinkjælder.

Men især gjorde en meget elegant Villa, i hvilken vi, dersom min Hukommelse ikke slaaer mig feil, tilbragde Natten førend vi rykkede ind i Meaux, et stærkt Indtryk paa mig. Midt i den voldsomme Forstyrrelse gjenkjendte jeg Ruinerne af et meget nydeligt Liv; jeg fandt endnu Spor af en begvem huuslig Indretning, der glædede mig. Det var mig

klart, at dette Huus var indrettet for mange Gjæster, der vel ikke sjeldent forsamlede sig her. Eensomme og afsondrede fra de andre Værelser fandt jeg endnu Lævningerne af et paa den kaadeste Maade forstyrret Bibliothek; de udrevne Blade og Kobbere af kostbare Værker bedækkede Gulvet. Mange tomme Steder i Bogskabene beviisde at det endnu var lykket at redde en Deel af Bibliotheket førend Fienden var trængt ind. Dog vidnede Alt om en hurtig Flugt, ved hvilken den fuldstændige Udrømming var bleven afbrudt. Sandsynligviis havde Eieren tidligere bortfjærnet sig, og de tilbageblevne Tjenere havde vel anseet det for vigtigere at redde andre Gjenstande, end Bibliotheket. Dette var temmelig anseeligt; jeg anslog det til nogle tusinde Bind, og kunde næsten tilbringe een Time med at undersøge det. Alle de franske Bibliotheker i dette Tidsrum, som jeg har seet, lignede meget hverandre; de classiske Værker fra Ludvig den Fjortendes Tid og Encyclopædisterne manglede aldrig. De 70 Bind af Beaumarchais' Udgave af Voltaire vare altid der. Her saae jeg ogsaa Encyclopédie méthodique, Büffons Værker med Lacepedes Fortsættelser: og dog dannede Værker, der vare heldigede til Kunsten, Hovedindholdet. Det

var i sit Slags en meget udvalgt Bogsamling. Foruden de Franske, opdagede jeg ogsaa engelske og italienske Pragtværker, ogsaa disse Folks Digtere temmelig fuldstændigt, endog en betydelig Mængde spanske Værker; iblandt de engelske Værker fandt jeg Shakespeare; iblandt disse var der udentvivl nogle ubekjendte og meget sjældne. Men forgjeves søgte jeg efter tydske Skrifter; jeg fandt ikke et Eneste. Endelig opdagede jeg en noget skjult Dør i Tapetet, aabnede den og traad ind i et fortryllende Boudoir. Jeg var overrasket ved at finde dette fuldkommen uforstyrret og ligesom det var blevet forladt af Beboerne. Væggene vare rundede, forsynede med prægtige bløde Sæder; et Par Copier af antike Statuer stode ligeoverfor hinanden; dersom jeg husker ret, var det Fægteren og Apol. Ved Vinduet stod en skirlig Stoel; paa Bordet laae Cardinal Retz' Memoirer opslaaede; Skrivetøi, Papir og Blyantspenne fandt jeg i den skjønneste Orden. En Tegning, der var halvt udført, laa for mig. De mange skirlige Gjenstande, der laae paa Bordet, ja en efterladt Billet, der var skreven i Hast og hentydede paa den Fare, der nærmede sig, overbeviisde mig om at dette Boudoir var blevet beboet af en meget dannet Dame. Endnu mere over-

rasket var jeg, da jeg traad ind i et tilstødende Værelse og fandt et af Fjenden aldeles ikke berørt plastiskt Atelier; enkelte Statuer, Studier af Arme og Been og Redskaber, der hentydede paa plastiske Arbeider.

Nogle Timer tilbragde jeg i Nydelsen af en fredelig Tid, af et behageligt Liv. Jeg kan ikke nægte, at det glædede mig, at det rørde mig, at jeg fandt denne Helligdom reddet, og naar jeg tænkte mig Besidderens selskabelige Glæder og aandige Nydelser, følde jeg en stille Tilbøielighed, der kuns lidet stemmede overeens med det fjendtlige Sindelag, der havde bragt os til Frankrig, og som man vel ogsaa maatte forudsætte hos mig.

Naar vi overnattede i Stæder, var Alt rigtignok anderledes. I de Smaa lignede Opholdet meget det i Landsbyerne. Vi fandt ikke sjeldent hine aldeles udtømt, ligesom disse. De tomme Stuer vare kun lidet forskjellige fra Bivouakkerne, Kaminerne formaaede i den, i det mindste af og til meget kolde Vinter, ikke at opvarme Stuerne, og ofte manglede vi Brænde. Jeg erindrer, at vi en Aften kom meget silkigt til Mery og traad aldeles forfrusne ind i den temmelig kolde Stue; forgjæves søgde vi i hele Huset efter Brændsel, der var intet at finde; endelig be-

sluttede vi at sønderslaae de tilbageblevne Stole og Borde; vi maatte selv lægge Haand paa Værket, thi vore Oppasere vare beskjæftigede med at fodre Hestene. Jeg var just i Begreb med at bryde en Stol itu, da denne Situation dog forekom mig for afstikkende, for en fyrgetyveaarig Professor i Philosophien. Jeg sagde ved mig selv: »Hvorledes kan Du undre Dig over Soldaternes Lyst til at ødelægge, naar den samme Lyst kan gribe endogsaa den, som den ligger saa langt fra ved Opdragelse, Dannelse, ja ved et helt Liv!« Jeg blev forstrækket over mig selv og satte Stolen roligt ben. Jeg tænkte paa Gneisenaus tidligere omtalte Spaadom, da han faa Dage forend Slaget ved Bautzen taelde om de sandsynlige Følger som denne Krig vilde have, hvis den skulde vare længere; jeg tænkte ogsaa paa Troppernes daglig tiltagende Toileløsbed, og hvert Øieblik faldt mig atter paa ny ind, jo længere Vinterdagene bleve. Midler til at hemme denne Toileløsbed saae jeg ikke; i det Store herskede der vistnok bestandigt en Tugt, som jeg imidlertid ikke kunde opdage, og som kun under bestemte Forhold, der ikke kunde undgaaes, tillod Udsvævelser, der nogle Gange faldt os besværlige. Dog maa jeg fortælle om en Rytters Afstraffelse, da den havde noget Morsomt.

Blücher vilde i Egnen af Sezannes vove et Angreb, af hvilket han lovede sig meget. Udforelsen af denne Plan var afhængig af en Attaque, som det russiske Cavalleri skulde udføre, og Blücher troede, at have Grunnd til at være utilfreds med den kommanderende General.

Jeg kan herved ikke undertrykke en Bemærkning, som jeg nogle Gange fik Leilighed til at gjøre. Det russiske Feltartilleri var maaskee paa den Tid det meest udmærkede i Europa; Bespændningen var fortræffelig. Hestene vare stærke og hele Krigen igjennem vel nærede. De Franske mistede saa utroligt mange Kanoner, ofte i Slag, der ikke ganske faldt ud til deres Skade, fordi det Modsatte netop fandt Sted her paa den meest paafaldende Maade: Bespændningen var den sletteste; Lavetterne for svagt byggede; Tougene holdt ikke ud; for de slette Heste blev der ikke sorget. Naar de langt borte saae Fienden rykke frem, var der intet andet for dem, end at bugge Tougene over, lade Kanonerne staae og flygte paa de skindmagre Heste. Den russiske Artillerist kunde roligt affyre sin Kanon imod Fienden, endog indtil han var i Nærheden. Dersom han maatte flye, kunde han forlade sig paa de stærke Heste, der trak hans

Kanon afsted paa de fletteste Veie, med den samme Hurtighed som paa de bedste Landeveie, samt paa Styrken af de velsnoede Toug.

Det russiske Cavalleri udmærkede sig meget fordeelagtigt ved sin smukke Uniform, ved Mandskabets Udseende, ved de stærke, udmærkede Heste: men naar det ikke blev opflammet af den Kommanderendes faste Charakteer, fremtraad der en Vane, der vel undertiden maatte forvolde at et Cavalleriangreb mislykkedes. Det red da vel i Galop løs paa en Ovarree, men naar det kom paa Skudvide nær, holdt det pludselig stille; Kugleregnen traf det da paa en frygtelig Maade, og det vendte tilbage igjen.

Om Generalen fortjende de Bebreidelser; som man gjorde ham, kan jeg ikke bedømme. Der var saa meget afhængigt af det lykkelige Udfald af Angrebet at det uheldige Resultat vel kunde have havt nogen Indflydelse paa Feltmarschallens Dom. Vi rede langt ud paa Eftermiddagen til Sezannes; Feltmarschallen var i høieste Grad forbittret og fortrædelig. En Trainkudsk der kom fra Staden, red forbi os, han lod sin Hest stride langsomt frem, og betragtede os nysgjerrigt, ingenlunde frygtsomt; paa Ryggen bar han en Sæk, over Armen hang et Hestedækken. En russisk General

der ledsagede Hovedqvarteret, red hen til ham og spurgde ham hvor han havde faaet Sækken og Dækkenet. Mennesket svarede med den største Trohjertighed: „Jeg har fundet begge Dele i Staden.“ Generalen fortalde Feltmarschallen, at han havde fundet en Trainkudsk med røvede Sager. Feltmarschallen havde i sin Vrgrelse nylig taalt om den tiltagende Tøilesløshed, især blandt de russiske Tropper; han fremsøgte, som det pleier at skee, Alt hvad der i hans mørke Stemning kunde forøge hans Vrgrelse. Maaskee glædede Generalen sig ved at han nu just havde grebet en Tydsker paa ferst Gjærning. En Underofficier blev kaldt, for at fuglte det stakkels Menneske, der var ligesaa forbauset, som forskrækket. Han underkastede sig Straffen uden at sige et Ord, men da den var udstaaet, vendte han sig bedende til Feltmarschallen: „Men nu tør jeg dog vel beholde Dækkenet til min stakkels Hest i den strænge Kulde?“ Feltmarschallen syntes virkelig at være forbauset og at føle at han havde handlet urigtigt; hvor Dækkenet blev af veed jeg ikke. Men Sækken blev taget fra ham, den indeholdt Valdnorder, og disse blevne behandlede som et godt Bytte, og tilbudte os. Denne

Execution for Plyndring er den eneste, som jeg oplevede i denne Krig.

Omendskjøndt jeg ingenlunde har overdrevet den ubehagelige Forfatning, hvori jeg befandt mig under Vinterfelttoget, oplevede jeg dog undertiden lyse Mellemrum. Formedelst den store Urolighed ved disse Frem- og Tilbagemarscher var det ikke Feltmarschallen mueligt at holde Taffel. Dette fandt, endog naar vi opholdt os i flere Dage i de større Stæder, ikke Sted, i det mindste erindrer jeg næppe under det hele Vinterfelttog at jeg var indbuden to eller tre Gange. Mangelen tog bestandigt mere til iblandt os. Engang kjøbte jeg fuldkommen udmattet en Flaske Ofener, der endnu var bleven tilbage hos en Marketenterske fra Breslau. Vinen havde forandret Farve og var bleven ganske plumret, dog styrkede den mig; jeg betalte den med to Daler. Jeg lærde at kjende det russiske Folks Næringsmidler, der hidindtil vare blevne mig ganske ubekjendte. Saaledes traf jeg mellem Chalons og Rheims en Marketentervogn og fandt paa den en stor, fast, firkantet Masse af en lysegrøn Farve, der gik over i det Gulagtige. Det var den

russiske simple Mands Caviar. Da jeg var hungrig og ikke havde nogen sikker Udsigt til at finde Levnetsmidler, troede jeg at jeg havde opdaget en Skat; betaelde det afhuggede Stykke ligesaa dyrt, som ellers den kostbareste, friskeste Caviar, men var dog endnu ikke forsulten nok til at kunne nyde den. Den smagde mere som Fidt, der var blevet harsk, end som Gelee.

Her viiste Gneisenau sig nu overeensstemmende med sin ophoiede, velvillige Natur. Hvor han kunde, sørgede han for, at vi ingen Mangel lede. Han var den Eneste, der, naar vi udmattede naaede vore Natteqvarterer, tænkte paa vor Forfatning, og saa meget som mueligt søgte at lette den. Ja, han bod os flere Gange til Bords, naar Omstændighederne nogenlunde tillode det. I saadanne Timer vedergvægede og opmuntrede jeg mig. Gneisenau skjænkede mig da den fuldkomneste Tillid. Han havde ikke forglemt den gamle Tid, da vi Begge vare bekymrede for Tydskiands Frelse, og naar vi vare alene, eller omgivne af venligtsindede Officierer, søgte han saa meget som mueligt at oplyse os om vor Forfatning, om det blücherske Korpses Stilling til den store Armee, og om Alt hvad vi havde at frygte, og at haabe. Hvad saadanne Timer vare mig, kan man let tænke sig.

men hvad jeg erfarede, kunde jeg dog kun holde fast i nogle Dage. De forvirrede Frem- og Tilbagemarscher gjorde mig Alt uklart, indtil jeg igjen havde den Lykke at være i Nærheden af ham. Hvad der trøstede mig i den ellers saa ubehagelige Stilling var at mine gamle Venner v. Raumer, Blanc, Stelzer, Heim og Häckel vare nærværende. Vi holdt os saa meget som mueligt sammen, og erholdt naar vi kunde samme Qvarteer. Dog var jeg ikke enig med nogle af disse Venner især med Hensyn til vort Forhold til Landets Indvaanere. I Landsbyerne erindrer jeg næsten ikke at have fundet nogen Franskmand; i de smaa Stæder vare alle unge Piger tillige med alle de vaabendygtige unge Mænd forsvundne. Jeg har oplevet at vi traf ret anseelige og godt indrettede Boliger, satte under en gammel Kjællings Beskyttelse. Nu herskede der en selsom Fordom hos nogle af mine Venner. I politisk, saavelsom i krigerisk Henseende holdt jeg ogsaa den fjendtlige Stilling fast, og forudsatte, at enhver Franskmand havde den Hensigt at overliste mig; men dette Forhold blev nu ogsaa forøget paa den særdelige Bedømmelse af Franskmændene; jeg troede at jeg bestemt burde bekjæmpe denne Anskuelse, og hvor reent menneskelige, personlige Ven-

relser fandt Sted, hvor Frygten for Overfald fra Indvaanernes Side, og Fordringer af Tilfredsstillelse af unndværlige Fornødenheder fra vor Side, traad frem, troede jeg at maatte bedømme Personerne efter en aldeles særdelig Maalestok; ja, at jeg under visse Omstændigheder ikke blot maatte vise Skaansel mod den ubevæbnede Fjende, men ogsaa Venlighed, Velvillie, ja en betinget Tillid. Omendskjøndt mine Venner behandlede allevegne de Indvaanere, der vare givne til Priis for os, med Skaansel, og hvor det var nødvendigt, beskyttede dem imod raae Mishandlinger, fandt jeg dog nogle Gange Leilighed til at bekiæge den Fordom, som de bleve beherskede af. Den venlige Deeltagelse, man burde vise en Families ofte meget trykkede Stilling, syntes da ikke at fremtræde med den Varme, som jeg havde ventet af mine Venner, saaledes som jeg kjendte dem. Naar de skjulde Løvnetsmidler og nægtede at være i Besiddelse af dem, og vi ved en senere Undersøgelse opdagede Saadanne, opstod der en Forbittrelse, som jeg ikke var i Stand til at dele; Fjenderne bleve kaldte listige Løgnere og denne Last blev betegnet som et almindeligt Charakteertræk hos Nationen. »Ere de os da Sandhed skyldige?« — pleiede jeg da at indvende;

— »Have vi Ret til at fordre den af dem? Dersom de, saaledes som I fordre det, havde været sanddrue imod vore Forgjængere, vilde vi, det er fuldkommen afgjort, ikke have forefundet een Bid, og der følger hele Skarer efter os, for hvis Mishandlinger de ere givne til Priis, dersom de finde Huset fuldkommen udtømt.« Dette er noget, som jeg ikke tør rose mig af; thi Medlidenhed med Mennesker, der trænge til Hjælp og komme i Berørelse med mig, har kun en ringe sædelig Værdi; den er mig medfødt, den lader sig ikke physisk overvælde og udarter ofte til Blødhed og Svagbed. Dog bar jeg, som jeg troer, denne physiske Constitution at takke for en friere Anskuelse af Livet, og betragter den som en guddommelig Gave, som jeg rigtigtnok bør beherske med Forstand, og som først derved erholder sin sædelige Værdi. Det var mig som Kriger i Frankrig i personlig Berørelse ligesaa umuligt, eensidigt at fasthølde det krigeriske og politiske Sindelag, som det overhovedet er lykket mig, at indrømme det almindelige Schema for en eller anden Anskuelse af videnskabelig eller religiøs Art en Indflydelse paa saadanne personlige Forhold. Ja, jeg tilstaaer, at ligesom Napoleon, da han overvældet i sit eget Land af de overlegne, seierrige Masser,

vidste at forsvare sig med den største Behændighed og Virtuositet: saaledes maatte jeg rose Indvaanernes Opførsel imod os; det var en aldeles consequent Fiendtlig. Dette Sindelag gjennemtrængde alle Indvaanerne; jeg troede i alle Ansigter at læse den herskende Trods, der fastholder Haabet endog under de ugunstigste Omstændigheder. Hvad jeg erede under den almindelige Undertrykkelse i Tydskland, kunde jeg ikke ringeagte her, hvor det viiste sig umiddelbart under alle Slags Farer; og jo mere afgjørende vore Seire bleve, desto mere vorde Deeltagelsen. Endnu var den Tid ikke kommen, da den anden Side traad mig saarende imode. Rigtignok var dette Sindelag ikke ber ganske almindeligt; Tilhængerne af det gamle Dynasti vare i et hemmeligt Forbund med os; Enkelte viiste sig i Blüchers Hovedquarteer, forklædte, med den største Forsigtighed, og i Mørke. De bleve bestandigt dristigere, jo mere deres Haab vorde.

Jeg oplevede ved en saadan Leilighed i de sidste Dage af Felttoget, foran en Stad, jeg husker ikke mere hvilken, en Scene, der morede mig. I den aadne Mark opsøgde nogle Herrer os, og bragde os alle Slags Efterretninger; man taelde med megen Iver om disse, og de lode til at være yderst angst-

lige og frygtsomme. Iblandt de Herrer, der omgave Blücher, var der Nogle, der længe havde opholdt sig i Paris, og som gjendrev min Paastand, at det aldrig lykkedes nogen Tydsker at tale det franske Sprog saaledes, som en, der er født i Landet selv; de havde meget mere, deels ved tidligere Undervisning, deels ved et længere Ophold i Paris, erhvervet sig denne Færdighed i en saadan Grad, at de altid i Paris bleve ansete for indfødte Franskmænd. Under de Samtaler, der nu fandt Sted, syntes det, som om min Paastand var aldeles urigtig; ved en Vending af Samtalen fik hine Herrer Anledning til at ytre sig angaaende det Sprog, som de her hørde. „Vi ere forbausede“ — sagde de, — „over at høre vort Sprog tales i den preussiske Armee med en saadan Færdighed og et saadant Udtryk, som om vi befandt os iblandt indfødte Parisere.“ De Herrer, som disse Ord vare henvendte til, fandt denne Anerkjendelse ganske i sin Orden. Tilfældigvis havde min Ven Blanc, der hørde til Colonien i Berlin, og var bleven opdraget og uddannet til fransk Præst der, nærmet sig, uden at blive bemærket. Da han hørde Indholdet af Samtalen, blandede han sig i den, og da Franskmændene hørde ham, bleve de forstrækkede

og en af dem raabde: »Min Gud! der er jo en Franskmand iblandt os!« — Man kan let tænke, at jeg siden benyttede min Seier.

Efter vort Tilbagetog ved Champaubert forundrede jeg mig ikke lidet over at Napoleon borde op med at forfølge os. Saaledes som jeg den Tid var underrettet om vor Stilling, troede jeg at maatte frygte for, at en rask og med Kraft fortsat Forfølgelse vilde være os meget farlig, forhindre vor Forbindelse med det yorkske og sackenske Korps, og at det vilde lykkes Napoleon at vinde en afgjørende Seier over Blüchers Armee, derved at tilintetgjøre den hele Hær moralske Kjærne og frembringe en Stilling, der berøvede os alle de Fordele, som vi havde tilkjæmpet os og som maatte medføre en Vaabenstilstand og ved denne en ufordeelagtig Fred. Denne Tanke plagede mig bestandigt, selv Farerne ved Tilbagetoget formaaede ikke at undertrykke den, og jeg var derfor meget glad, da Forfølgelsen borde op, ikke alene fordi vi personligt vare revne ud af vor farlige Stilling, men ogsaa fordi jeg sluttede mig til en Afmagt i denne fjendtlige Hær, der forhindrede

den i at forfølge os. Jeg har siden hørt af kund-
skabsrige Officierer, at Napoleon havde, dersom han
havde benyttet Øieblikket, kunnet give Krigen en gandske
anden Vending; og Nogle troe, at maatte skrive
deraf, at hans tidligere mægtige Selvtillid var vegen
fra ham efter Slaget ved Moskau. Den overilede
Flugt efter Slaget ved Leipzig lige indtil Rhinen,
meende de, vilde heller ikke have fundet Sted, dersom
den gamle dristige Aand endnu havde beherskket ham.

Vi droge nu i flere Dage omkring, havde gandske
i Nærheden af den store Armee gjentagne Fægtninger
at bestaae, især en meget hæftig foran Staden Meaux
ved Saone. Vi forlode Staden, gjennem hvilken
Chaussèerne til Paris gik, og derved dannede en
meget bred Gade, medens Fægtningen udenfor Sta-
den henad Paris til varede ivrigt ved. Staden
brændte og Krudtvognene bleve trukne afsted midt
imellem Lucrne. Om Aftenen naaede vi St. Angluire.
Ogsaa der brændte Husene, der omgav Slottet, og
en Regn af Gnister bestrev en stor Bue, der naaede
vidt til alle Sider. Jeg saae her anden Gang paa
den samme Dag Krudtvognene i den farlige Nærhed
af den truende Ildregn. Dette gjorde kun et ringe
Indtryk paa os Alle; men senere fremkaldte denne

Dag dog nogle Betragtninger. Det var mig altid noget høist Selsomt, naar jeg betænkte hvor faa Kugler der træffe i en ellers meget hærtig Kamp, medens en tilfældig afskudt Bøsse i Fred allerede synes at lure paa sit Offer. Ligeledes synes Gnisterne der, hvor de have fri Raadighed, ligesom at trække sig tilbage for det farlige Krudt. Jeg erindrer ikke, at jeg under det hele Felttog hørde noget om nogen betydelig Explosion. Kun Natten forend vort Indtog i Meaux, da vi hvilede i et fattigt Bondehuus, fandt der sandsynligviis en saadan Explosion Sted. Hele Hæren havde allerede forenet sig for at drage imod Paris; Regnen styrtede ned i Strømme, Stormen hylede, i alle Retninger hørde vi en Trampen af Cavalleri, og en Raslen af Fodfolkenes Vaaben. I den mørke Nat hørde vi langt borte et huult, hæftigt Knald, selv det lave Huus syntes at ryste. De Besværenheder, der trængde sig paa hverandre, tillod mig ikke at indhente nogen nærmere Efterretning om hvor Explosionen havde fundet Sted, om det var i vor Hær, eller i den Fiendtlige har jeg aldrig erfaret. Saa sjeldne saadanne Tilfælde nu ere under Omstændigheder, under hvilke man skulde vente at de ofte vilde indtræffe, saa forholdsmæssigt hyppigt finde

de Sted, hvor man med den yderste Ombu søger at bolde Ilden borte. Jeg tænkte paa det ulykkelige Eisenach.

I St. Anglure oplevede jeg en vigtig Forhandling. Man frygtede for at man havde i Sinde at forene Blüchers Armee, der ved Brienne, Epernay, Chateau-Thierry og Champaubert havde lidt store Tab og maatte være meget udmattet af saa mange Slag under ugunstige Omstændigheder og af de anstrængende Marscher, med den store Armee. Denne stod ganske i Nærheden af os, i Troyes, og besatte derfra nogle sydligere Egne af Frankrig. Blücher og de, der omgave ham, havde ingenlunde i Sinde at opgive den selvstændige Stilling, som de hidindtil havde beholdt. Man kom frem med det Forslag, at forene Blüchers Armee med den Nederlandske, under Generalerne Winzingerode og Bülow og tillige at gjøre Blücher til Hærfører for de combinerede Tropper. Denne Plan blev forelagt begge de seierrige Monarker, Keiser Alexander og Kongen af Preussen, der vare ved den store Armee. Et betydeligt Parti erklærede sig imod denne Plan, ja, man forsøgte endog saa paa at erholde en Vaabenstilstand her. Planen var allerede indsendt nogle Dage forend vor Ankomst

til St. Anglure; den oprindelige Plan var i Udtog føiet til en Beretning fra det preussiske Hovedqvarteer til Keiser Alexander; det lykkedes istedetfor dette Udtog at sende Planen selv, der var skreven med Varme, og udviklede alle Grundene for den, til Keiser Alexander. Major von Grolmann, — nuværende General af Cavalleriet og Gouverneur i Posen, — blev ansee for en af de meest udmærkede Officierer i den preussiske Armee og var af samme Mening, som Blüchers Hovedqvarteer. Nødvendigheden af at fortsætte Krigen indtil Napoleons Magt for bestandigt var tilintetgjort, var ham indlysende. Ofte nok havde man erklæret, at Krigen imod Napoleon ikke blev ført imod Frankrig, og om end Blücher og de, der omgave ham, ikke deelde denne Anskuelse, indsaae de dog, at Frankrig var afmægtigt naar Napoleon var borte. Men det kom især an paa at fasthølde Middelpunktet for den nationale Begeistring, for at den kunde yttre sig selvstændigt; forsvandt denne selvstændige Magt, der havde fremkaldt Krigen, og medført det glimrende Udfald af den, vilde denne mægtige Tankemaade, som man med Rette antog, blive afmægtig og forstumme ikke alene i den preussiske Hær, men i alle Egne af Tydskland. Omendskjøndt von Grolmann

kun var i en underordnet Stilling, havde han uden tvivl ikke alene havt en stor Deel i Udarbeidelsen af Planen, men ogsaa i dens Opkomst. Vi havde i St. Anglure ikke megen Ro om Natten; von Grolmann var i en bestandig Bevægelse; han fløi frem og tilbage imellem os og det kongelige Hovedqvarteer. Jeg troer, at man i vort Hovedqvarteer allerede havde samtykket i Planen, men indtil Beslutningen blev fattet og udført, betragtede man endnu alt som usikkert. Blücher drog over Sezannes til La Ferte sous Jouarre, hvor vi opholdt os i nogle Dage.

Man tillade mig at anføre et Par Ord om det som jeg oplevede her. Blücher besatte baade den Deel af Staden, der laa paa denne Side af Floden og den, der laa paa den anden Side. Vi vare omgivne af russiske Tropper og tog ind i en temmelig stor og elegant Bygning, hvis Beboere havde begivet sig til den Deel af Staden, der laa paa den anden Bred, sandsynligviis fordi de troede at de vare mest sikre i Nærheden af Feltherren. Huset var, da vi betraad det med vore Oppasere, tildeels udplyndret. Vor Ankomst havde afbrudt Plyndringen; nogle elegante Værelser vare endnu uberørte. De russiske Tropper havde trukket sig tilbage fra Huset og be-

gyndte just at udplyndre Vinkjælderen; vi kunde ikke forhindre det, og sørgede nu for os selv, i det vi lode vore Oppassere bringe en Deel Flasker op af Kjælderen. Saaledes vare vi vel forsynede med den allerfortræffeligste Bordeauxvin. Men nu kom det an paa at sørge for Fødevarer. Vi vare ankomne om Morgenen fuldkommen udhungrede. Vi sendte nu vore Oppassere ud, for at tage Brød, Kartoffler og Kjød, hvor de kunde finde det, eller ogsaa at kjøbe det, hvor der var mueligt at faae; hele Dagen igjennem ventede vi og erholdt intet. Kun Bonbons, Mandler og alle Slags søde Slikkerier fandt vi, men vi bleve snart kjede af dem. Først sildigt om Aftenen kom en af Kartene triumpherende med en Kalvekjølle; jeg var fuldkommen udmattet af Hunger.

Da de indtrængte Russere ved vor Ankomst maatte rømme Huset, var der endnu flere Sager af Værdi, og vi lode Dagen derpaa Verten, der havde sat over Floden vide det; han kom strax over og vi opmuntrede ham til at benytte det Par rolige Dage, som han endnu kunde vente, til at redde sine øvrige Sager af Værdi. Men Eieren, jeg troer, at det var Stadens Maire, viisde sig, da han saae Forstyrrelsen i sit Huus, og sin Vinkjælder udtomt, ikke bedrøvet,

men i høieste Grad forbittret. Naar han savnede noget, henvendte han sig til os, og spurgde vel end ogsaa trodsigt hvor det var blevet af. Da vi virkelig beklagede ham, sagde vi først paa det Høfligste at gjøre ham det begribeligt, at Udplyndringen havde fundet Sted førend vi kom; men Manden blev bestandigt mere og mere bitter; hans Ytringer klang som Bebrejdninger, og om han end ikke udtaelde dem ligefrem, syntes han dog at ville antyde, at vi selv havde plyndret Huset, og nu vilde spille de Ædelmodige ved at overlade ham det, som vi forsmaaede. Nu tabte dog nogle af os Taalmodigheden, og Mennesket var virkelig ligesaa uforstandigt, som uforskammet. »Fordi Eders Officierer, ja Eders Generaler og Feltherrer plyndrede ligesaa vel som den gemene Mand, kunne I ikke begribe hvorledes en tydsk Officier af Ære handler,« — sagde En, der traad ham truende imøde, — »I mener vel, at være Herre i Huset, men I tager Feil; saa længe vi forblive her, tilhører Huset os.« — Man var i Begreb med at mishandle ham, vi kunde kun med Møie forhindre dette, og jeg forsikkrede ham at kun hans Afmagt tjende ham til Beskyttelse. Han blev bragt ud af Huset og sat ud paa Gaden. Naar Efternølerne

efter vor Bortmarsch, udplyndrede det reent, maatte han, sagde vi ham, tilskrive sig selv det. Han havde imidlertid betænkt sig, kom efter nogen Tids Forløb tilbage med nogle Mænd og Karrer, var fuldkommen forvandlet, bad os om Undskyldning fordi han, forstrækket over sit betydelige Tab, havde yttret sig paa en usømmelig Maade; og han havde Tid nok til at redde Alt, hvad der endnu havde nogen Værdi og at bringe det over Floden. Vi forhindrede ham ikke; men Mange meende dog, at vi havde handlet overlagt ved at lade ham hente.

Og netop her steede det, at jeg gjorde det eneste Bytte i hele Krigen, rigtignok uden mit Forsæt. Den skjønne Morgen og de første Foraarsblomster havde lokket mig. Jeg gik omkring paa Marken, nysgjærrig efter at erfare hvorved det fremspirende Foraar i Frankrig adskilde sig fra det mig bekjendte i Tydskland. Jeg tog en Lupe med, som jeg fandt i mit Qvarteer. Da jeg kom tilbage, var Husets Eiermand der, jeg forglemde Lupen, og opdagede den først, da vi vare langt borte fra Staden. Hvorlidet den end var værd, ærgrede jeg mig dog derover.

Vi fik Befaling til at sætte over Floden og fandt Blücher og hans Følge i den muntreste Stemning.

Den Ordre var nylig kommen, der befalede Blücher at forene sig med Bülow og Winzingerode, der mar scherede hid fra Belgien, og at overtage Commandoen over den forenede Hær, hvilket gjorde hans Stilling meget selvstændig. Hæren brød op, der blev forsøgt paa en Marsch langs med Ourcq, men den blev igjen opgivet. Det er bekjendt, hvormeget Foreningen med General Bülow blev lettet ved den uventede Overgivelse af Soissons. Jeg erindrer mig kun lidt det fra disse Dage; kun den uhyre Trængsel, da vi drøge ind i denne Fæstning, svæver for mig.

Da vi traf sammen med Bülows Hær, blev vi forbausede; saavel den gemene Mand, som Officererne havde i Belgien og i Nederlandene havt et meget mageligt Felttog; de havde kun fundet liden Modstand; de rige, frugtbare Egne leverede tilstrækkelig Næring; det hele Armeekorps var vel underholdt og smukt klædt. Hvor ganske anderledes viisde Blücherske Tropper sig ikke — udmattede, trætte, afkræftede ved anstrængende Marscher, Bivouakker og sparsom Føde, med en usel Paaklædning — mange Uniformer vare hullede og lasede — og med nedtraadte Skoe. Formedelst den stærke Modsætning faldt vor Forfatning os nu mere i Øinene.

Vi maatte imidlertid med al muelig Anstrængelse i den største Hast ile at naae Laon. Napoleon havde i Sinde at forekomme os, og dersom det var lykket ham, vilde det hele Felttog udentvivl have taget en anden, for os meget ugunstig Vending. Jeg erindrer af denne Marsch kun saa meget, at de Tropper, der fulgde Blücher, vare under det Slag, der fandt Sted paa vor høire Haand ved Ereonne, komne i Defileer, over hvis Vanskelighed vi bleve forfærdede. Den Stilling, hvori Tropperne kom ved Tilbagetoget efter Slaget ved Lützen i Muldedalen, og som forekom mig saa farlig, fornyede sig her i stor Stiil. Jeg havde allerede flere Gange oplevet, at vore Tropper, i det mindste som det forekom mig, vare i en næsten opløst Tilstand; men aldrig i en saadan Grad, som nu. Hvor afgjørende, tænkte jeg, er det dog ikke i alle Krige, at intet af Partierne, trods al Recognoscøren og Spioneren, er nøiagtigt underrettet om Modstandernes Forfatning! Netop hvor en saadan Kundskab er vigtigst, pleier den at mangle.

Vi droge ind i Laon; denne Stad ligger paa et steilt Bjærg, der især mod Norden og Vesten beherster

en vidtløftig Slette. Den er i alle Retninger vanskelig at komme til og dens Besiddelse var overordentlig vigtig. Hver fordeelagtig vor Stilling end nu var, forsøgte Napoleon dog med al Magt paa, at drive os ud af Staden.

Slaget ved Laon var, som bekjendt, meget vigtigt. Den Seier, som vi her tilkjæmpede os, aabnede os Veien til Paris. Fjenden led et betydeligt Tab, en Deel af hans Armee kom i en stor Uorden. General York benyttede senere gjærne Samtalen paa et nattligt Overfald, der her blev foretaget imod Franskmændene, og som lykkedes. Om denne Fremstilling er den fuldkommen rigtige, veed jeg ikke; den blev betvivlet af Mange. Overhovedet kan man vel antage, at den Maade, hvorpaa mange, endogsaa udmærkede Feltherrer opfatte de Slag, som de have leveret, saavel vundne som tabte, ikke altid er den rigtigste. I Øieblikkets Travlhed blive mange Forholdsregler næsten instinctmæssigt grebne. Med Slagets afvexlende Begivenheder forandre disse sig, ja de forsvinde vel endogsaa, om just ikke ganske, af Hukommelsen, og blive siden ikke mere bedømte efter det rene Indtryk, men efter det gunstige eller ugunstige Resultat. General York pleiede nu, naar han

taelde om Angrebet ved Laon, at fremsætte den Paastand, at man, naar det var mueligt, maatte angribe Franskmændene om Natten. Dette letsindige Folk, meende han, formaaede ikke Natten igjennem at være opmærksomt paa alle Punkter, og et besindigt Angreb maatte altid faae et heldigt Udfald. At et saadant Overfald lykkes, sagde han, hænger noie sammen med Folkets eiendommelige Charakteer. Franskmanden er vel modig, men hans Æresfølelse er endnu vigtigere, end hans Mod. Ved høi lys Dag, hvor hans Opførsel er aabenbar for Alle, vender han ikke Fienden Ryggen; men i den mørke Nat, naar han veed, at man ikke kan iagttage ham, beslutter han sig til Flugt.

Her i Laon naaede nu en ulykkelig Spænding mellem General York og Blüchers Hovedqvarteer den høieste Grad. Den kunde ikke blive skjult for os, og foruroligede os meget. Jeg har vel hørt meget om denne Spænding; thi jeg levede i flere Aar i et noie Forhold saavel til Feltmarschal York, som til General Gneisenau, og ligesaa aabenbart og uden Skaansel som den Første angreb sin Fiende, ligesaa forsigtigt yttrede den Sidste sig. Jeg vover dog ikke at fælde nogen Dom over denne Spænding; den hang

for nøie sammen med de afvigende militaire Anskuelser, der dog vare mig ubekjendte i deres inderste Sammenhæng. Da saavel Gneisenau som York tænkte for ædelt til ikke at underkaste sig, om endog unødigt, naar Udfaldet af den store Krig var afhængigt af deres Enighed, da hiin ulykkelige Tvedragt ikke her, som oftere i Krigshistorien, hemmede de seierrige Fremskridt eller vel endog gav Anledning til Nederlag: vilde jeg slet ikke have taelt om denne Tvedragt, dersom den ikke var bleven almindeligt bekjendt, og man kunde have troet, at jeg med Hensigt vilde fordølge den. Blücher blev sygelig; dette Forhold krænkede, ja rystede ham.

Jeg tillader mig endnu at fortælle en selsom Maade, hvorpaa et Liv blev reddet, og som fandt Sted i det yorkske Korps; jeg har hørt den saaledes, at jeg ikke kan tvivle om Sandheden, omendskjøndt den næsten synes utrolig. I det hæftige Slag blev en Officiers Hest i det yorkske Korps truffen af en Granat; den foer Dyret ind i Forbugen og sprang inden i det. Hesten gjorde et convulsivisk Spring og kastede Rytteren af. Stykkerne af den sprungne Granat fløi hen over ham; Hestens sønder-

revne Lemmer laae rundt omkring, men Rytteren var fuldkommen ubeskadiget.

Fiendens Angreb ved Laon oplevede jeg paa en i det mindste meget magelig Maade. General Bülow havde besat Egnen omkring Laon, og erholdt det Hverv at forsvare Staden. Den var tæt omgivet af hans Tropper, og han passede paa enhver Nærmelse af Fjenden. Det til Kridtformationen hørende Bjærg, hvorpaa Laon ligger, falder meget steilt af imod Norden og Nordvest; i nogen Afstand fra Stadens vestlige Port gaaer der en Huulvei steilt og brat ned til Sletten; til Venstre ligger Bjærgets steile Væg, der oventil har en Plaine i samme Niveau som Stadens Høide. Vi vare i Laon godt indqvarterede hos en Borgerfamilie, og befandt os omtrent som i en Stad ved Begyndelsen af en Beleiring.

Napoleon gjorde i de første Dage af vort Ophold der nogle, endskjøndt unyttige Angreb paa Laon. Vi red om Morgenen efter en behagelig Sovn, og efterat vi havde nydt vor Frokost, udenfor Staden, og opholdt os paa den fremspringende Plaine. Her

vare vi nu Vidner til den Kamp, der fandt Sted paa det flade Land under vore Fødder. Plainen blev ved den første Dag beskudt, men Nærheden af vort Artilleri, ligesom ogsaa Bjærgets Høide gjorde Fjenden det vanskeligt at beskyde den. Den Dag, da det hæftigste Angreb skeede, sadde Gneisenau og Müffling paa Stole, der vare henstillede nærved den steile Afhang; — Blücher var, om jeg ikke tager Feil, bleven syg tilbage i Staden. — Det var en skjøn, klar Foraarsdag; den næsten uoverseelige frugtbare Slette med sine mange adspredte Landsbyer laa foran os. Det var ikke et sammenhængende Slag. Enkelte fjendtlige Korpser, der kom tilsyne, bleve angrebne eftersom de viisde sig, og Fægtningerne fandt Sted paa forskjellige fra hverandre adskilte Punkter. Vi oversaae i fuldkommen Roligbed det Hele. Her kjæmpede to Infanterimasser hæftigt med hinanden, og vi vare Vidner til denne i Begyndelsen tvivlsomme Kamp, indtil Seieren vendte sig til os, og Fjenden vendte os Ryggen; hist angreb vort Cavalleri en fjendtlig Qvarree, gjennembrød og adsplittede den. I nogle Landsbyer søgde Fjenden med Haardnakkenhed at holde sig; han blev lige for vore Øine jaget ud af dem, og forfulgt. Paa et Sted blev en russisk

Ovarree hæftigt angreben; den blev beskudt med Kartætscher, medens store Cavallerimasser buggede ind paa den; men det var ikke mueligt at gjennembryde den; den vendte sig paa enhver Maade; udvidede sig og trak sig igjen tæt sammen; et eneste levende Legeme lig bevægede den hele Masse sig bestandigt fast sammensluttet, uden at tillade den mindste Aabning. Det var et ophøiet, forbausende Skuespil. Russerne bleve holdte sammen ved den strænge, ubetingede Lydighed; enhver Enkelts Bevægelse var inderligt sammensmæltet med den hele Masses; ved alle deres Bevægelsers organiske Eenhed var det mig, som om den russiske Hornmusik, i hvilken ethvert Horns enkelte Toner, frembragte af et enkelt Menneske, flyde sammen i een mægtig Melodi, der havde legemliggjort sig og paa en saa ophøiet Maade erholdt en Gestalt; selv Generalerne betragtede dette Skuespil med Forbauselse; Gneisenau yttrede sin Glæde høit.

Tæt bag ved Stolene stod der en Mølle, en Granat fløi ind i den og antændte den; den brændte af bag ved os. Fra nu af taug Kanonaden aldeles. Det var lykket Fjenden at naae Klippen og at nærme sig til den Huulvei, der førde til Staden. Her fandt

der nu et hæftigt Angreb fra vor Side Sted lige under vore Fødder; vi maatte bøie os ud over Bjergets Rand, dersom vi vilde erfare Udfaldet af Kampen. Fjenden blev dreven tilbage.

Vi vare, troer jeg, tre Dage efter hinanden paa saa rolig en Maade Vidner til Fægtningerne udenfor Staden; vi droge hver Gang, styrkede af Søvnen, ud om Morgenen og henimod Aften igjen tilbage til vort rolige Maaltid. Napoleon havde bortfjærnet sig fra Laon, og vi forbleve uforstyrrede i Staden.

Blücher vilde her unde sine udmattede Tropper nogen Roligbed; vi havde kjæmpet hver Dag siden vi forlode Chalons. Jeg var ikke Vidne til disse Fægtninger. Vi hørde vel af og til Larmen af Slaget i Nærheden, for Exempel ved Mery, men de forvirrede Efterretninger, som vi fornam, forvirrede mig mere, end de oplyste mig.

Her i Laon, hvor vi boede bequemt og bleve godt pleiede, hvor Intet, ikke engang Kampene forstyrrede vor Roligbed, kom jeg, under det fredelige Ophold i et Par Dage, i en betænkelig Stilling, der dog vel blev fremkaldt ved en indre Udmattelse. Min Upasseligbed yttrede sig først med en sygelig,

nervøs Omfindtlighed, som jeg forgjæves søgde at bekjæmpe! den evige Snakken af dem, der omgave mig, den bestandige Snorken om Natten var mig aldeles uudstaaelig. En forstrækkelig Kjedsomhed pladede mig; selv Krigens Betydning var forsvunden for mig og jeg var hensjunken i en Sløvhed, der var mig forfærdelig. Efter et Maaltid hos Gneisenau vovede jeg, at lade nogle Ord falde om denne min Stemning. Det var ellers min Grundsætning, under Vinterfelttoget, hvor jeg saae at min Nærværelse var overflødig, at bortvende al Opmærksomhed fra min Person; jeg overlod det til Andre at tale om vore Savn og Fornødenheder; hverken Pengemangel eller Hunger afnødte mig nogen lydelig Klage. Det var nu blevet mig til en fix Idee, at en bestemt Beskjæftigelse vilde redde mig. Hvad jeg beklagede mig over for Gneisenau havde meest Hensyn til den grændseløse Kjedsomhed, der plagede mig. Jeg besvoer ham at give mig en eller anden Forretning. „Jeg føler," — sagde jeg, — „at min nærværende Stilling hver Dag gjør mig mere sløv; jeg frygter for at synke saaledes, at jeg bliver ubrugbar for mit hele Liv." — „Kjære Ven!" — svarede Gneisenau, — „den dueligste og brugbareste Krigere oplever at

han i hele Uger ingen betydelig Forretning har, og da er Kjedsomhed vore nuværende Kriges nødvendige Element. Jeg begriber, saaledes som jeg kjender Dem fra Deres tidligere Liv, at en saadan Stilling maa plage Dem mere end Andre; men fat Mod; Napoleon er bragt til det Yderste. Selv nogle dumme Streger paa vor Side kunne ikke mere hjælpe ham op igjen, og Felttoget maa inden kort Tid være endt. De kan, som det ofte pleier at skee i Krigen, inden nogle faa Dage, maaskee allerede i Morgen, opleve Noget, hvorved de i lang Tid kan blive ophidset og opmuntret. En Forretning for Dem veed jeg ikke; De maa have Taalmodighed." — Den Deltagelse, som denne store Feltherre og herlige Mand ogsaa her viiste mig, blev mig uforglemmelig. Han indsaae vel, at min Stemning var en Følge af en Sygdom, og saaledes var det ogsaa. Et Slags Feber brød ud; jeg følde en plagende Tørst, og erholdt nu et eget Værelse. Blücher forlod Laon og drog til Fisme; nogle faa Tropper bleve tilbage i den af Fienden forladte Stad; jeg kunde ikke følge med Blücher, og levede nu i nogle Dage i rolig Eensomhed med min venlige Vert og hans Familie. Lægens Hjælp frabad jeg mig; jeg følde altfor bestemt, at

min Sygdom kun var Udmattelse. Da jeg nu var fuldkommen i Roligheb, tilbragde jeg meer end Halvdelen af Dagen i en fast Søvn. Verten gav mig nogle Bøger, der vare mig fuldkommen ligegyldige, og hverken tjende til at lære mig noget eller til egentlig at more mig, men netop derved virkede som et gavnligt Lægemiddel. Jeg forlod undertiden Huset. Indvaanerne, der for mig slet ikke vare til, bevægede sig paa Gaderne og det frodelige Liv dukkede lidt efter lidt op igjen. Staden har dog nogle ret anseelige Gader. Paa en Promenade saae jeg Mandfolk og Fruentimmer spadsere, og denne frodelige Omgivelse bidrog ligesaa meget som Roligheb, Pleie, Søvn og god Viin, til at befordre min hurtige Helbredelse. Jeg red nu alene, ledsaget af min Oppasser og de to Landeværnsmænd, til Rheims. Paa Veien mødte jeg bist og der nogle Russere og Preussere, og endskjønt jeg ikke var omgiven af Tropper, kunde jeg dog roligt fortsætte min Reise, som i et frodeligt Land. Paa Veien til Rheims ligger Sillery; russiske Tropper vare netop i Begreb med at tømme den berømte Viinkjælder. Mit lille Følge bragde mig nogle Flasker, som vi søgde at tage med os. Som bekjendt var den berømte Skribentinde

Madame de Genlis den, der eiede dette Gods, og det glædede mig at kunne nyde nogle Flasker af denne almindeligt agtede Kones fortræffelige Vin. Vinen skaffede mig den Tid, det maa jeg tilstaae, ogsaa i aandig Henseende en større Nydelse end hendes Skrifter.

Medens jeg henlov Tiden i Laon havde St. Priest erobret Rheims; Blücher havde tilbragt nogle Dage i denne Stad og igjen forladt den. Ogsaa her kunde jeg forblive en Tid lang rolig med nogle af mine Venner. Vi boede hos en Vinhandler, der, da han sagde at hværve os som tilkommende Kunder, og vel endogsaa haabede at erhelde Andre ved os, behandlede og bevertede os paa den meest forekommende Maade. Den prægtige Domkirke beskjæftigede mig her ved sin simple Majestæt; det er en Bygning fra den skjønneste gothiske Tid. Endnu fværver det Indtryk, som denne Kirke med begge sine Taarne og sin Beliggenhed paa en ophøiet Plads gjorde paa mig; Dørene saae jeg ofte aabne; og naar den store skjønne Vinduesrose var belyst af Solen og kastede et dæmrende Skin ind i Kirken, forekom denne mig virkelig prægtig og majestætisk. Dette Indtryk har efter saa mange Aars Forløb vedligeholdt sig i mig.

Ved Domkirken i Upsala, der rigtigt nok ikke er saa stor, blev jeg igjen erindret om den i Rheims.

Jeg veed ikke hvad det var, der fastholdt os i nogle Dage i Rheims; jeg følde mig raskere end nogensinde før, og til min Helbredelse bidrog det ikke lidet, at jeg her, ligesom i de sidste Dage i Chalons, saavidt min Garderobe tillod det, kunde sørge for min Reenlighed, og at jeg tillige hver Dag fandt nogle eensomme Timer. I Chalons ligesom i Rheims forsøgte jeg ved en Fremstilling at opbevare de Indtryk, som Krigen havde gjort paa mig. Jeg har mistet disse Papirer, og ikke bragt noget af det Slags med tilbage fra Krigen. Jeg var bleven rask, munter, ja krigslysten; jeg traf igjen Hovedqvarteret ved La Fére Champenoise, og det, som jeg oplevede, er rigtignok saa mærkværdigt, at jeg ikke kan forglemme det. Det var om Eftermiddagen, da vi angrebe en mægtig Quarree paa en stor Slette, anført af General Pacthod. Denne havde opstillet sig foran et Morads og ventede os. Nogle Cavalleriangreb bleve afviste; nu blev der bragt Kanoner og Quarreen blev bæftigt beskudt med Kartætscher. Den forsvarede med en

beundringsværdig Tapperhed sin Stilling. Nu viisde der sig en Mængde Tropper paa de vestlige betydelige Høie. Det var Korpser af den store Armee. Vor Konge var der tilligemed Keiser Alexander. Den fiendtlige Ovarree var fuldkommen omringet, og kunde ikke, som den ønskede, trække sig tilbage til det Morads, der laa bag ved den. Kartætschilden blev fortsat; Ovarreen blev ogsaa beskudt af Tropperne af den store Armee. Jeg red ved Siden af General Gneisenau. Denne nærmede sig til Fienden, kastede Kappen, som han bar, og viisde sig ganske nær ved den fiendtlige Front i sin glindsende Generalsuniform og bedækket med Ordener. Han taelde til Fjenderne og forestillede dem hvor aldeles uden Haab deres Stilling var; han besvoer dem ikke at tvinge os til unyttig Blodsudgydelse; de behovede blot at see sig om, for at see at de paa alle Sider vare omringede af en dem langt overlegen Fiende; han forestillede dem hvorledes de allerede ved den Modstand, som de havde giort, havde vækket vor Beundring, og at de nu med Ære kunde overgive sig. Medens han taelde, taug Kartætschilden. Ovarreen sluttede sig igjen og antog en truende Stilling, ja hist og her faldt der nogle Skud imod os. Fra den store Armee var Hr.

v. Thiele — nu General-Lieutenant og Statsminister, — Kongens Adjutant, bleven sendt til General Pacthod, for at gjøre ham lignende Forestillinger. Denne tappre Helts beundringsværdige Holdning havde sat os i Forbauselse, men ogsaa vækket den største Deeltagelse. Fra alle Egne af Sletten, ned fra Høiene rykkede der Tropper frem og indesluttede bestandigt Quarreen mere og mere. Da blev det Skuespil, der nu viiste sig i Aftenbelysningen ophøiet, tragisk.

Som jeg siden fornam, havde den kommanderende fiendtlige General afviist den kongelige Adjutants Opfordring, bemægtiget sig hans Person, og stillet ham midt i Qvarreen, der havde besluttet at fortsætte Modstanden. Her var han nu fra alle Sider udsat for sine Venners Skyts i stor Fare. Da han siden kunde vende tilbage, blev han modtaget af sine Venner med en levende Glæde, man ønskede ham til Lykke med en høiere Grad, som han havde erholdt. Men han var saa greben af det Rystende som han havde oplevet, af den varmeste Deeltagelse i den kiæmpende Fiendes Tapperhed, at den ellers saa forønskede Befordring intet Indtryk gjorde paa ham. Nu blev Qvarreen fra alle Sider angreben. Enkelte Kanonkugler fra den store Armee faldt midt iblandt

os. Jeg kan forsikre, at jeg slet ikke tænkte paa mig selv; det store Skuespil, en fjendtlig Magt, der endnu bestandigt værgede sig imod den visse Undergang, rystede mig. Ogsaa fra vor Side skeede der et hæftigt Cavalleriangreb. Gneisenau ledsagede det; jeg fulgde efter. Massen der havde mange Aabninger veeg, og jeg befandt mig ved Siden af Gneisenau midt i Quarreen. De adspredte fjendtlige Masser holdt endnu sammen og forsøgde, om mueligt at naae Moradset. Skydningen fra Fjendens Side ophørde et Øieblik; da traad en Dame os angstfuld imøde; det syntes at være en høiere Officiers Ægtefælle. Vel bleve vi endnu bestandigt beskudte af de adspredte Tropper, der søgde at forene sig, men deres Skud vare kun enkelte, usikkre, og havde kun en ringe Virkning. Sammenlignede med den mægtige Quarrees tidligere forenede Forsvar forekom disse enkelte Skud som mindre stærke Vindstød efter en hæftig Storm, og ligesom man efter en Orkan betragter denne svagere Luftbevægelse som et Vindstille, saaledes tænkte nu heller Ingen paa at det enkelte Skud kunde træffe dræbende. Damen forekom os aldeles som en Kone af de høiere Stænder. Hun nærmede sig til Generalen og bad om Sikkerhed; ogsaa han

syntes at være greben af Deeltagelse, og paalagde mig at bære Omsorg for Damen. Jeg følde nu vel hvilken Forpligtelse der i dette Øieblik hvilede paa mig. Ja det var nu min Pligt, at bringe den mig anbetroede Dame saa hurtigt som mueligt ud af den farlige Omgivelse. Jeg steg af Hesten, men havde kun ledsaget hende nogle faa Skridt, da jeg blev anholdt af en af Hovedqvarterets Officierer. Han spurgde mig hvor jeg vilde bringe Damen hen? Jeg tilstod ham min Raadvildhed og fortalde ham at Generalen havde overdraget mig dette Hverv. Han paastod, at denne Forretning tilkom ham, og at han bedre end jeg kjendte Maaden og Midlerne til at bringe hende i Sikkerhed. Jeg overlod ham gjærne denne Forretning, og troede at jeg saaledes havde sørget bedre for hende. Hun opførde sig under min korte Ledsagelse med megen Værdighed; hun forekom mig mere hæftigt bevæget, end forskrækket over det Store som hun havde oplevet, mere mandligt hævet end qvindeligt nedtrykt, og dog yttrede den smertelige Følelse, naar hun tænkte paa sine Kjæres Skjæbne, sig paa en hjertegribende Maade; hun vred da Hænderne og syntes at forglemme sig selv og de Farer, der omgav hende. Den Officier til hvis Omsorg hun var

betroet, taelde mere færdigt Fransk end jeg, der kun paa en ubehændig Maade kunde sige hende nogle trøstende Ord, og det sikkert med en Udtale, der var hende fuldkommen uforstaaelig; saaledes formaaede jeg næppe at erhverve mig hendes Tillid. At hun blev tiltaelt forstandigt og med Deeltagelse i sit eget Sprog, forekom mig i dette Øieblik, som den første nødvendige Hjælp, der kunde bydes hende, og jeg følde mig beroliget, da jeg saae hvorledes hun vendte sig bort fra mig, og med iøiefaldende Glæde sluttede sig til Officieren. Aldrig har jeg mere beklaget min Ukyndighed i det franske Sprog, hvor tit den end har bragt mig i Forlegenhed. Jeg saae med nogen Uroelighed at hun gik bort; Officieren, som jeg overhovedet kun kjendte lidet til, traf jeg aldrig mere, og Damens Skjæbne er forbleven mig fuldkommen ubekjendt. Under denne Ledsagelse var der kun hengaaet nogle faa Minutter, og da jeg vendte tilbage, havde Scenen fuldkommen forandret sig. Hist og her afgjorde endnu en fiendtlig Kriger i Fortvivlelsens Raseri sit Gevær, men Quarreen var forsvunden, de Fangne vare førte bort til alle Sider og Valpladsen var bedækket med Lig og Døende, og nogle faa farligt Saarede.

Nu opstod der paa Valpladsen selv et Tory af

en gruelig Art; russiske Uhlaner stege af Hestene, stødte med et mægtigt Greb de med smaa Flag forede Landser fast i Jorden, for at binde deres Heste ved dem, og afklædte Ligene næsten ganske; ogsaa de Døende bleve ikke forskaanede, men for de Saarede, som man troede, at det var mueligt at redde, blev der paa en deeltagende Maade baaret Omhu. Medens denne Plyndring fandt Sted her, bleve de plyndrede Gjenstande falbudne paa et andet Sted. Støvler, som man behovede, dernæst Klædningsstykker, Uhre og saa videre; mig blev en smuk Hest tilbudt for nogle Daler. Jeg følde en Modbydelighed mod dette Kjøb og jeg maatte høre Bebreidelser for at jeg ikke havde modtaget det.

Jeg ilede efter Generalen, der var overordentlig oprømt. Det Nederlag, som Fienden her havde lidt, var overordentlig vigtigt. „Nu, Steffens!“ — sagde Generalen, i det han vendte sig til mig, — „kjeder De Dem endnu?“ — „Dersom De,“ — svarede jeg, — „oftere vil underholde mig paa en lignende Maade saa har det vel ingen Fare dermed.“ Jeg har flere Aar senere af en trykt Fortegnelse paa dem, der havde Jernkorset, seet, at denne mig saa glædelige Udmærkelse blev mig til Deel ved denne Leilighed.

Med denne høist interessante Affaire sluttede nu Vinterfeltiget. Vi droge nu igjennem Stæder og Landsbyer, der vare velbekjendte; saaledes igjennem La Ferte sur Jouarre; vi passerede den ulykkeruende Skov ved Etoges, droge rolige og muntre en skjøn Formiddag igjennem Gaderne i Champaubert og hen over Høiene, der paa den med Fare truende Dag skjulde Montmirail for os. Efter to Dages Forløb naaede vi Meaux; her fandt den store Armees Forening med den Schlesiske Sted. Tummelen i Staden var frygtelig; fra tidligt om Morgenen indtil ud paa Natten varede den umaadelige Strøm, der, snævert sammentrængt, ligesom en mægtig Flod, naar den svulmer høit og er klemt inde i en snæver Klippedal, væltede sig igjennem de snævre Gader fra den ene Ende af Staden til den Anden. Alle Indvaanerne vare indesluttede i deres Huse, og vi vovede os ikke ud i Trængselen, der den hele Dag opfyldte Gaderne; Kanoner og Munitionsvogne, Ryttere og Fodfolk vare prøssede sammen og tæt op til Murene af Husene. De samme Folkemasser, der droge forbi paa Høiene ved Leipzig, den Dag da det store Slag stod, vare her sammentrængte i de snævre Gader og fik ingen Ende.

Vi beboede et Huus i en temmelig lang Gade, og omendskjondt den forbidragende Masse, der vælte sig langsomt frem, satte os i Forbauselse, trætte den os dog tilsidst. En ung Officier troede at maatte melde Feltmarschallen, at han havde opdaget et Menneske, der sad ved et aabent Vindue og opskrev Troppernes Antal; han loe ad denne Beretning. „Lad De ham kun sidde i Ro," — svarede han; — „dersom han formaaer at tælle dem uden at tabe Taalmodigheden, skal det være mig meget kjært. Jeg haaber, at han naaer Paris tidligere end jeg; der hører hans Beretning hen, og vi have sandelig ingen Grund til at skjule vor Armees Svaghed. Vi havde tilbragt den hele Dag paa vort Værelse og næsten ikke nydt noget. I en Sidegade var der, som vi erfarede, en Restauration, og det lykkedes os at naae den; Blanc og Feltpræsten Schulz, der døde som Directeur for det adelige Academi i Brandenburg, ledsagede mig; et godt Maaltid blev fremsat; Burgunderen blev sat paa Bordet, vi vare alene og Krigstummelen tonede kun i det Fjærne. Samtalen bortvendte sig fra Krigen og dens Begivenheder, til den tydske Literatur. Schillers Forhold til Göthe, Begges Forhold til det nittende Aarhundredes Poesi

blev behandlet mere og mere levende; Felttoget og vor nuværende Stilling blev forglemt. Det gode Maaltid efter Dagens Hunger, den opmuntrende Vin, den gjenerholdte Sundhed havde sat mig i en munter Stemning; jeg befandt mig igjen i Tydskland, mine gamle Ekskjæftigelser fremdukkede igjen, gamle Ideer traad frem, og jeg fandt mig ganske hensat i det begyndende Aarhundredes indre aandige Kamp og fortrolig med dens Vaaben. Felttoget laa for mig som et vel betydeligt, men hurtigt forbigaaende Mellemspil; jeg var forbauset over mig selv. Thi omendskjøndt jeg nu var fuldkommen frisk, havde dog en stille Angst hidindtil aldrig forladt mig; det var mig, som om alle dybe og mægtige Aander vare vegne fra min Sjæl, som om de aldrig mere vilde bilse mig paa den gamle fortrolige Maade. Som i min tidlige Barndom, da Begjærligheden efter Kundskaber satte mig i en urolig Bevægelse, forelagde jeg mig ofte videnskabelige Spørgsmaal, men Gjenstanden forekom mig fra det Fjærne som tilslørende; da greb en ubeskrivelig Angst mig, som om de gamle Tider aldrig mere vilde fremtræde igjen, og nu opdukkede de igjen pludseligt som ved en Troldom ganske paa den gamle fortrolige Maade, som om de

elskelige Genier aldrig havde forladt mig. Jeg fandt mig opmuntret og styrket og fuld af et levende Haab. Ikke Seirene alene og deres store Resultater, men ogsaa deres modne Frugter traad mig imøde og den mægtige Fremtid hilsede mig.

Vi stode for Paris. Troppernes Stilling kjendte jeg ikke; Høiene Pantin og Montmartre skjulde ganske Staden for mig; selv Blüchers Corps kjæmpede langt borte. Foran os laae nu disse Høie, bag ved os saae vi Taarnene i St. Denis; Hovedqvarteret var forsamlet paa en vidtloftig Slette, og længe hørde jeg intet om Slaget eller om Bevægelserne i Paris. Jeg havde Dagen i Forveien været i den største Spænding, havt en besværlig Marsch og tilbragt en søvnløs Nat, og da vi her holdt i flere Timer paa Engen, adskilte fra Tropperne, uden at erfare noget, steeg min Utaalmodighed til det Høieste, men blev derpaa af sig selv slovere og slovere, og i dette Øieblik greb en uimodstaaelig, næsten fortrædelig Søvnighed mig. Vore Heste vare blevne langt tilbage. Jeg indsvøbbe mig i min Kappe og faldt i en dyb Søvn.

Da jeg vaagnede, befandt jeg mig ganske alene,

paa hele den vidtloftige Slette opdagede jeg ikke et Menneske; rundt omkring mig fandt jeg Kanonkugler der havde oprodet Jorden; jeg vidste ikke hvorhen jeg skulde begive mig. Det varede længe førend jeg igjen fandt Hovedqvarteret: Det havde trukket sig til Hoire nærmere til Montmartre. Jeg erfarede nu, at Generalerne havde forladt Pladsen fordi Fjenden havde opdaget deres Nærværelse og Kanonskuddene bleve bestandigt mere og mere hæftige. Vel fandt Kanonaden ogsaa Sted tidligere, og den tiltog senere, men den formaaede ikke at forstyrre min Søvn. Der- som jeg var bleven truffet af en af de omkring mig liggende Kugler, troer jeg, at jeg var gaaet sovende ud af Verden. Nu bleve Efterretningerne om vor Armees Fremskridt bestandigt mere og mere hyppige; de af andre Beretninger tilstrækkeligt bekjendte tiltag- ende Uroligheder i Paris og Stadens Forsvar, som man først forsøgde paa, men strax igjen opgav, lode bestandigt mere og mere bestemt. Endnu søgde Frans- mændene at forsvare sig paa det nærliggende Mont- martre. Det var igjen en meget smuk Foraarsaften; Gneisenau stod, omgivet af nogle Officierer, paa Sletten, da viiste der sig en fransk Officier. Det var Bourgoing, en Søn af den ogsaa som Skribent

bekjendte spansk-franske Gesandt; han overbragde Efterretningen om den sluttede Vaabenstilstand. Medens han aflagde sin Beretning, slog en Granat ned i en Munitionsvogn i Nærheden af os. Trainkudskene huggede i en Hast Skaglerne over og fore bort i Galop. Bourgoing saae sig noget betænkeligt om; Gneisenau gik langsomt bort; Granaten sprang; en kraftig Explosion fandt Sted; Stumperne fløi i store Buer hen over vore Hoveder og Gneisenau fortsatte Samtalen med den største Roligheb. Jeg erholdt det Hverv af Generalen at overbringe de russiske Tropper, der kjæmpede paa Skraaningen af Montmartre, Efterretningen om den Vaabenstilstand, der var sluttet.

Der, hvor jeg besteeg Bjærget og fandt den kjæmpende Avantgarde, var Jordbunden begroet med tætte Buske, og det varede i nogen Tid, førend det lykkedes at kalde de enkelte Tirailleurer tilbage fra Kampen. Men da Fjenden nu ogsaa trak sig tilbage, ophørde Angrebet her, ligesom paa alle andre Punkter, og der indtraad allevegne en vunderlig Roligheb. Jeg besteeg Bjærget; Russerne havde indtaget Staden og nogle Minutter senere kom Gneisenau.

Cuvier og Brogniart havde i de sidste Aar gjort

deres geognostiske Undersøgelser, der have gjort Epoche i Geognosien, bekjendte, og jeg troede, at jeg var meget vel bekjendt med Montmartre, dets Omegn og dets Beliggenhed. Jeg bad Generalen om at antage mig som Veiviser. At vi brændte af Begjærlighed efter at see Paris ligge for vore Fødder i sin hele Udstrækning, var naturligt. Gneisenau, der var i en munter Stemning, tilstod venligt min Begjæring; jeg førde ham og hans Ledsagere paa en Vei, der ligefor os var afspærret med Huse: »Der ligger Paris;« det er bestemt,« — sagde jeg, da Gneisenau vendte sig til mig og yttrede et langsomt, spørgende »Nu?« Paa vor venstre Haand laa der en anseelig Port, og vi befandt os paa en Kirkegaard. En lav Muur omgav den og foran os laa den store Stad, som vi havde erobret, i den skjønneste Aftenbelysning, og jeg stod ved Siden af Gneisenau.

Jeg foldede stille mine Hænder; en Bøn svævede stum paa mine Læber; det var det største, ja det helligste Moment, som jeg havde oplevet; den hele indholdsvangre Tid siden jeg i Halle traad ved Hjælp af Boltenstern i den første hemmelige Forbindelse med Gneisenau, endskjøndt kun fra det Fjærne; de stille fortrolige Sammenkomster i Breslau, Krigens

Udbrud i denne Stad med sin mægtige Begeistring, hele Felttoget med sine forvirrede Begivenheder og glimrende Seire svævede for mig. Paris og tillige-med denne Stad den mægtige Jette, der havde rystet Europa, laa afmægtig for vore Fødder. Jeg saae intet uden den mægtige Stad, der i Aarhundreder havde beherskket Europa og fanget og fængslet alle herskende Tanker; indtil nu kunde den med Rette kalde sig den store Stad, Hovedstaden for Folkenes Historie og Cultur. Jeg saae intet uden denne Stad og den muntert stemte Helt, saaledes som han stod seierrig forklaret der, forekom han mig med sin ædle Stikkelse som Krigens Genius, der havde reddet os og vilde dømme den styrtede Jette. Jeg saae endnu videre omkring mig og ind i mig, jeg oplevede den Tid, da jeg endnu i det forrige Aarhundrede først hilsede muntert begeistret og med ungdommeligt Haab de tydske Lande, men midt i den venlige Rydelse erfjendte det truende Uveir, der trak op i det Fjærne, nærmede sig langsomt, slog sønderknusende ned iblandt os — og nu stille adspredte sig og gav os Solen og den klare Himmel tilbage igjen. Den klare skjønne Aften selv var det trofasteste Billede af den skjønne Drøm, der holdt mig fangen.

Nu begyndte de Herrer, der før havde besøgt Paris, at vise os de forskjellige Egne af Staden. Vi lode os gjærne underrette og forlode først Kirkegaarden, da Mørket begyndte at skjule Gjenstandene for os. Selv i de bedre, ja i de pragtfulde Boliger i Paris, ligesom i alle større Stæder, herskede der, saaledes som jeg da lærde at kjende Frankrig, en afskyelig Baggrund af Smuds og Urenlighed. Den behagelige Reenlighed, der er forenet med Bequemmelighed, saaledes som den er at finde i England, i de tydske Rigsstæder og i Norge, er ubekjendt i Frankrig, og Lord Monboddos Yttring, der, i det han fremsatte den Paastand, at man her dog burde bade sig, pleiede at sige om Engelskmændene selv, at de meende at være reenlige, naar de hver Morgen kastede en reen Skjorte over deres Mogdynge, indeholder endog en alt for gunstig Yttring, naar den bliver anvendt paa Franskmændene; thi disse pleie at pynte sig meget omhyggeligt, men de rense sig ikke. Smudset vover i de mindre Stæder at vise sig mere aabenbart og naivt og den lille Stad Montmartre lignede, endskjønt den var at betragte som en Forstad for Paris, fuldkommen de mindre Stæder i de mere langt bortliggende Provindser.

Jeg kunde ikke undlade at anstille en anden Betragtning. I ethvert andet Land vilde et saadant Bjærg, der frembyder en Oversigt over den hele mægtige Hovedstad, være bedækket med de prægtigste Villaer; men Franskmanden holder mere af at drive omkring paa Gaderne, i Salonnerne; han venter hver Morgen en eller anden Nyhed, der den Dag kan tjene ham til et pirrende Middel, der er ham uundværligt; ja, de borgerlige Uroligheder, der bestandigt fornyes, udspringe ikke sjeldent fra denne bestandigt tiltagende Trang. Et byggeligt Hjems stille Nolighed, den føde Vane at føre et fredeligt Liv er ham umulig, og dette Folk føler kun en Bevægelse, naar den grænser til Krampe.

Jeg blev indkvarteret i det samme Huus, som General Gneisenau, og henimod Middag viiste han sig med sin elskværdige Forlegenhed i min Stue; jeg saae paa ham, at han havde noget at sige mig, der, som jeg frygtede for, vilde være mig ubehageligt. Først talede han om mange Slags Ting iblandt hverandre, om Scener fra Felttoget, med Anerkjendelse af det Lidet, som jeg havde udrettet, og det var klart, at det var hans Hensigt at sætte mig i en mere munter Stemning. Endelig kunde han dog ikke

skjule det Ubehagelige for mig. „Kjære Steffens!“ — sagde han, — „i Eftermiddag finder Keiserens og Kongen af Preussens høitidelige Indtog i Paris Sted; de Tropper, der have lidt mindst under Felttoget, ville ledsage dem og alle Officiererne møde i Stadsuniformer.“ Jeg afbrød ham hurtigt og sagde med en høi Latter: „Jeg kan rigtignok ikke være tilstede derved; jeg er ikke forberedt paa en Parade.“ Jeg forsikkrede ham, at denne Ubehagelighed ikke engang voldte mig den mindste Sorg. Jeg vilde stille snige mig ind i Paris, for ikke at vise mig som en Smudspiet paa den pyntelige Garde. En af mine Venner fra Schlesien, den nuværende Overregjeringsraad Häckel var i den samme Stilling som jeg; han havde længe været adskilt fra os, fordi han var bleven liggende syg paa Veien af Nervefeber. I de sidste Dage af Felttoget kom han igien, men bar endnu stærke Spor af den langsomme Helbredelse og var borgerligt klædt. „Vi ville“ — sagde jeg, — „ride ind i Paris paa Lykke og Fromme; jeg holder af at forvilde mig i en stor Stad; jeg tor vædde, at vi nok ville finde en Tydsker, der er bekjendt der og kan vise os til Rette.“ Han antog mit Forslag, der forekom ham pikant, og vi opbiede det Øieblik,

da Generalerne, Officiererne og Tropperne havde forladt den lille By i deres Paradeuniformer. Vi rede, derpaa, uden at indhente nogen Efterretning ad en steil, knudret Vei til Forstaden Montmartre; Gaderne i denne Forstad vare tomme for Mennesker; kun hist og her opdagede vi enkelte Personer, der ilede afsted, og vi troede ikke at tage Feil, naar vi fulgde den samme Retning som de. Saaledes naaede vi Boulevarden netop i det Øieblik, da Keiseren og Kongen paa vor venstre Haand og i en temmelig Fraastand, drage tilligemed Tropperne langsomt og høitideligt forbi de prægtige Huse. En uoverseelig Menneskemasse var sammentrængt i Sidegaderne; man havde Umage med ved Militairets Hjælp at gjøre Plads for Seierherrerne; alle Vinduerne i de pragtfulde Boliger vare besatte med jublende Tilskuere; Damerne vare i de eleganteste Dragter; hvide Lommetørklæder vaiede fra Vinduerne; en Regn af Lillier faldt fra alle Etager ned paa den seierrige Fjende; paa Gaderne viiste der sig velklædte Herrer med hvide Kokarder; man skulde have troet, at en seierrig fransk Hær havde tilintetgjort en farlig Fjende, og drog nu triumpherende ind i Staden; og i dette Øieblik gik den Helt, der havde undertvunget det hele europæiske

Continent, den forbausende Mand, der vilde gjøre Frankrig til alle Nationers Herre, ligesom engang Julius Cæsar, ledsaget af nogle faa Tropper, forladt af Indvaanerne, sin Tilintetgjørelse imøde. Jeg tilstaaer det, i dette Øieblik forekom Pariserne mig foragtelige. Saaledes blev Napoleon aldrig modtaget i Tydskland! I Berlin modtog man ham med undertrykt Forbittrelse.

Vi ilede tause over Boulevarden; jeg følde mig, i det jeg tænkte mig i Parisernes Sted, dybt beskjæmmet; jeg kunde ligeoverfor dette uværdige Skuespil, ikke føle nogen Glæde over vor Triumph, og det var mig som om jeg maatte, gjennemtrængt af Indvaanernes Beskjæmmelse, skjule mig i Boulevardens menneskefomme Gader. Her fattede jeg mig, overveiede alle Forhold og betragtede Skuespillet fra et mildere, mere retfærdigt Synspunkt. Vi havde jo dog erklæret, at vi kun bekjæmpede Napoleon, ikke det franske Folk; men han havde mange Fjender, og da hans Erobringssyge blev bestandigt mere og mere grændseløs, da han gjorde Fordring paa det hele Lands kampdygtige Masse og fuldkommen udtømde det, voxede hans Modstanderes Antal. Mange Tusinde anfaae sig for overbeviiste om, at kun det gamle

Dynastiets Tilbagekomst og en Tilbagevenden til den gamle, historiskt lovmæssige Tilstand, kunde redde Landet, og havde holdt urokkeligt fast ved den gamle Troskab gjennem alle Revolutionens Vederstyggeligheder og uagtet alle den store Armees glimrende Seire. Da Napoleon tillod Emigranterne at vende tilbage, benyttede mange Tusinde denne Tilladelse; det gamle Fædrenehjem lokkede dem, men de forandrede ikke deres Tænkemaade. Overordentlig trykkende var dem Napoleons Herredømme, den høieste Spids af den dem saa forhadte Revolution. Disse Franskmænd vare nu Seierherrer tilligemed os; Landet var sikkret i sin Selvstændighed, det fortrængte Dynasti vilde, som man nu med Tillid haabede, vende tilbage; hvor mange af dem, der havde sat deres Liv i Vove for dette, deels indviklede i farlige Sammenrottelser, deels kjæmpende fortvivlede i Vendée, vare ikke nu forsamlede i Paris. Disse turde vel, ligesom vi, ansee sig for befriede, og trængde sig nu alle til Boulevard. Det langt større Antal af Indvaanerne, der følde Landets Skjændsel og den ellers saa seierrige Hærs, der ledsagede den nu styrtede Helt med Deeltagelse i hans sidste fortvivlede Kamp, og maatte føle sig dybt fornærmede ved det at en fremmed Magt havde paa-

nødt dem en Konge, skjulde sig og sin Harme i Husene; vi fandt Gaderne tomme; thi det største Antal af Indvaanerne viisde sig ikke paa denne Sorgens Dag, medens det langt Ringere, letsindigt jublende og hilsende det gruelige Nederlag som en Seier, opfyldte hele Omegnen og Vinduerne i alle Husene. En deeltagende, forgmodig og smertelig Følelse opfyldte ogsaa mig, da vi rede stiltiende igjennem Gaderne.

Den Retning, som vi toge, var en aldeles hensigtsløs; men vi havde naaet Théâtre italien og dets Omegn, da en beskeden ung Mand tiltaelde os paa Tydsk. „Tør jeg vel spørge Dem om Professor Steffens er fulgt med Armeen til Paris?“ — „Seer Du“ — sagde jeg til min Ven, der dog begyndte at troe, at dette æventyrlige Ridt i Paris vilde sætte os i Forlegenhed, — „at jeg havde Ret!“ — Det unge Menneske var en Candidat eller Doctor i Medicinen fra Leipzig, der opholdt sig i Paris, for at studere den comparative Anatomi under Cuvier. Han fulgte os, forskaffede os, i det mindste provisoriskt, Natteqvarteer i et nærliggende Hotel og blev hos os.

Af den unge Mand erfarede jeg nu, at Cuvier fortalde sine Tilhørere, at jeg havde opgivet Viden-

staben og alle Studier og var bleven Soldat. Cuvier hørde til de Første, som jeg besøgde; jeg blev modtaget med megen Høflighed, og efter nogle Samtaler mærkede jeg snart, at han var greben af en Frygt, der satte mig i Forbauselse. Tilsidst yttrede han sig tydeligt og uden Tilbageholdenhed. Man troede, at jeg havde det Ærinde at plyndre Samlingerne i jardin des plantes. „Denne Plyndring," — sagde jeg, — „vilde ingenlunde kunne sammenlignes med Napoleons i Rom; der var det vistnok et Rov, hvis Gjenstande ellers hos cultiverede Folk betragtes som liggende udenfor Krigen og dens Følger, men det var dog Staten, som man berøvede dem, men her vilde det være, som om man, beordret af de seierrige Fyrster, trængde ind i Raphaels Kunstnerværksted og fratog ham hans egne Værker. Skattene i de herværende Samlinger, ere ikke blot tilfældigt sammenbragte, eller anskaffede for Penge, de ere tillige ordnede og tilberedte og, saaledes som vi finde dem, de første Naturforskeres Aandsværker. Dersom de ved Rov komme i fremmede Hænder, tabe de deres levende Betydning; Røveren er ikke alene en sædelig Bestiæmmet, han nedværdiger sig ogsaa, dersom han vil benytte Samlingen til de første Lærdes blotte

Commentator. Saa dybt ere de tyske Lærde ikke sjunkne. De vil vel« — vedblev jeg smilende, — »opleve en Ubeqvemmelighed, og i denne Henseende kan jeg ikke andet end beklage dem og Directeuren for disse Samlinger. Antallet af de sædvanlige Besøgere vil tage overordentligt til; ikke alene Officierne, men en stor Deel af de simple Soldater selv ere dannede Mænd, der meget vel forstaae at vurdere jardin des plantes og de ved dette Lands Lærdes Genie opstillede og forklarede Skatte. De vil imidlertid finde Krigerne beskedne, vel lærvillige, men undseelige, i det de nærme sig til Mænd, som de agte og ære.« — Det var tydeligt, at Cuvier var beroliget. I sin Glæde greb han Samlingen af de i Academiets Annaler enkelt aftrykte Afhandlinger om Paris's Omegn, og rakde mig den som en Foræring. Han tilbød, saavidt som Tiden vilde tillade det, at orientere mig i Samlingerne for den comparative Anatomi ved et sammenhængende Foredrag. Det var ikke blot en tom Forsikring, men hans fuldkomne Alvor. Vel kjendte jeg endnu ikke min tilkommende Stilling i Armeen, men jeg indsaae nok, at man ingen Fordringer kunde gjøre paa mig, men allermindst forstyrre mig i mine Studier. Cuvier hvilede ikke

ferend Dage og Timer vare fastsatte. Jeg skylder denne store Forsker meget; hans Foredrag var ualmindeligt klart; den Taalmodighed, som han viiste den Ukyndige, der ofte afbrød ham med besværlige Spørgsmaal, var uudtømmelig. Den Mængde af Undersøgelser, der blev anstillet af ham selv og af hans Disciipler, og over hvilke det var mig tilladt at forskaffe mig en almindelig Oversigt, var virkelig ogsaa saa umaadelig, at det, der kunde trykkes, forholdt sig til det allerede mere eller mindre Udforskede, som et Minimum, og deri laa Underviisningens store Værdi. De Kundskaber, som man erhvervede sig her, kunde man ikke forskaffe sig ved Skrifter. Det, der gav Cuviers udmærkede Venlighed imod mig et høiere Værd, var, at min hele Underholdning med ham, ligesom ogsaa hans Foredrag fandt Sted i det tydske Sprog.

Overhovedet er det vel Stedet her, medens jeg fandt mig hensat i et fremmed Land og omgivet af fremmede Lærde, for hvem jeg ønskede at gjøre mig forstaaelig, at omtale et Hul i min Dannelse, som jeg ofte har følt paa en ubehagelig Maade, og som vel ogsaa ikke sjeldent er blevet bebreidet mig. Vel benyttede jeg de herskende europæiske Sprog og de

Skatte og Nydelser, som de frembyde, men de ere Alle mig kun tilgjængelige, naar de i mit eensomme Værelse træde mig stumme imøde. Den levende Tale formaaer jeg kun at følge i de skandinaviske Sprog, i det Tydske og ved Skoleunderviisningen i det Latinske. Hvor ofte har jeg ikke beklaget dette; og dog har maaskee denne Mangel i min Dannelse, som jeg føler saa dybt, en gavnlig Side for mig. Min Aands store Bevægelighed, den levende Interesse, med hvilken jeg greb baade Gjenstandenes aandige Sammenhæng og Livets Forhold, vilde, dersom jeg med Lethed beherskede Sprogene, have henrevet mig med Magt i den Tids mangfoldige sig krydsende Forviklinger; jeg vilde maaskee have udøvet en større Indflydelse, giort en mere glimrende Lykke. Ofte i mit Liv har jeg erfaret hvorledes denne Mangel i min Dannelse forekom de Mægtige, der skjænkede mig deres Tillid, uventet og overraskede dem paa en ubehagelig Maade. Men netop denne Mangel paa Kundskab voldte at de forskjellige Folks Aander kun hilsede mig i den stille Eensomhed, hvorved Contemplationens Eenhed blev befordret, ikke forstyrret.

Endnu laa vort Forhold til det franske Folk uafgjort for mig. Det var endnu i de første Dage. Alle de sammenrovede Kunstskatte bød Seierherren Nydelse, og jeg ilede til Samlingerne i Louvre. Her fandt jeg nu, ligesom hos Cuvier, Beviser paa den Angst, der havde grebet Beboerne, men som allerede igjen var forsvunden. Keiserens, saavelsom Kongens Forsikkring havde fuldkommen beroliget Paaviserne. Da jeg traad ind i de antike Statuers Sal saae jeg Laokoons Gruppe, den belvederiske Apols og den mediciske Venus' Statuer indmurede; disse Muuromgivelser stode frit i den store Sal og man var netop i Begreb med at forstyrre dem. Enkelte Hoveder af Laokoonsgruppen traad frem af den omhyllende Steenmasse; Apol viiste nu først sit stolte, lydende Ansigt; Venus var blottet indtil Midten og jeg saae hende, hvorledes hun ikke steeg op af de lette Bolger, men af de gestaltløse, raae Masser.

Og her traad nu Slutningen af Krigen, Resultatet af vore Seire, mig, som saa mange Andre, nærsten saarende imøde. Vel ventede, ja ønskede jeg, at man skulde vise den overvundne Fjende i hans glimrende Hovedstad en mild Skaansel; vel vilde mit Sindelag, dersom det i vor daværende forvirrede

Stilling havde været mueligt at forkynde det høit, netop være blevet haardt dadlet for denne Mildhed, men meest afgjørende i den Hær, med hvilken jeg rykkede ind i Paris; men da jeg nu saae den Skaansel, som jeg ventede, forvandlet til en Hylding, da de seierrige Regenter stillede sig ligeoverfor denne Hovedstad, som om de selv beherskede Barbarer; da jeg saae, at denne endnu bestandigt blev betragtet som Verdens Hovedstad, var det mig som om jeg saae Attila for Rom; da greb en dyb Veemod mig og den steg lige til Bitterhed. Jeg saae hvorledes vor Styrke blev saaret endog i sin helligste Urgrund, hvorfor den ogsaa syntes lammet og forvandlede sig til en slavisk Underkastelse. Dersom Pariserne tidligere blot havde ahnet det, vilde de have havt Ret i at modtage os med Jubel. Hvor langt fra os laa endnu ikke den sande Seier!

Det er næsten umueligt at give en omfattende, klar Fremstilling af hine urolige Dage, og af hine Begivenheder, der saa mangfoldigt gjennemkrydsede hverandre. Allerede den næste Dag drog jeg med min Ven Häckel ind i et andet Hotel. For at jeg

kunde blive berettiget til at opholde mig i Paris, blev jeg anstillet ved Kommandantskabet. Kommandanten var Grev Golz, der ledsagede Blücher som General-Adjutant, og som siden døde som preussisk Minister i Paris. Der var tillige udtrykkeligt befalet at man skulde overlade min Tid til min egen Raadighed. En underordnet Forretning, der for et Skins Skyld blev overdraget mig, kunde jeg lade en Anden, der blev lønnet af Krigskassen, besørge. Jeg blev indqvarteret i en forhen emigreret Pairs Palads paa Hjørnet af rue de Beaume og quai du pont royal, ligeoverfor Louvre; mine Vinduer gik ud til Quaien. Nogle Aar senere saae man i Breslau et Panorama af Paris, taget fra Taarnet paa Louvre. Jeg kunde vise min Kone min Bolig; Stuen laa tæt foran os i Forgrunden af Billedet; Vinduerne vare aabnede, vi saae Begge ind i den Stue, i hvilken jeg i nogle Timer havde nydt en kort Rolighed i den bestandige Tummel, der omgav mig.

Den første betydelige Forlegenhed, der opstod i Paris, var en utrolig Pengemangel; denne fandt endogsaa Sted hos de høieste Personer. Selv vor Konge følde den, og vi bleve saa meget mere satte i Forlegenhed, som vi, med Undtagelse af det frie

Qvarteer, egentlig opførde os alle som Reisende og havde betydelige Udgifter. Jeg gik til General-Intendanten for at klage ham min Nød, men blev afviist; forbittret forlod jeg ham og traf paa Gaden nogle Officierer, der underholdt sig med en Tredie, som jeg ikke kjendte. I min Harme fortalde jeg mit unyttige Besøg, yttrede den Formodning, at han nok vidste at sørge tilstrækkeligt for sine Undergivne og brugde en Benævnelse, som jeg ellers paa ingen Maade pleier at have ved Haanden, og som jeg ellers hæftigt dadlede naar den blev anvendt paa dem, der vare ansatte ved Forpleiningen. Det blev virkelig almindeligt bekjendt, at de, især under Vinterfelttoget, havde forvaltet deres Embede med den største Ombu og med Opoffrelser under de vanskeligste Omstændigheder. Dersom denne Ytring var bleven brugt iblandt Venner, vilde den have været fuldkommen liggyldig og betydningsløs; men til Ulykke manglede jeg det gallifte Organ til at kjende Uniformer. Den Herre, der stod hos og som jeg ikke kjendte, var en Embedsmand ved Forpleiningen. Han ilede til sin Chef og anklagede mig. Jeg erholdt fra denne en Skrivelse, hvori han gjorde mig de hæftigste Bebreidelser, og lod mig vide, at han saae sig nødt til at indgive en

Klage til Feltmarschallen i sin fornærmede Undergivnes Navn. Jeg svarede, at det gjorde mig ondt at jeg, som jeg maatte tilstaae, havde givet ham en grundet Anledning til Klage, men at min Forseelse i det mindste ikke var saa stor, som den nødvendigt maatte forekomme ham; dog indsaae jeg, at min Undskyldning vilde synes ham utrolig, ja, maaskee ligne en tom Udflugt. Han vilde ikke troe, at jeg havde gjort det hele Felttog med, uden at lære at kjende Uniformerne, og dog var dette Tilfældet, hvilket jeg kunde forsikkre overensstemmende med Sandheden. Det upassende Udtryk var rigtignok undsluppet mig i en fortrædelig Stemning, men var ikke meent som noget umiddelbart Angreb paa en hæderlig Embedsmand i hans egen Nærværelse. Ligesaalidet var det min Hensigt at bede ham om at holde Klagen tilbage; Feltmarschallens Afgjørelse vilde jeg oppebie og underkaste mig hans Beslutning. Dagen derpaa erholdt jeg en Indbydelse til en Frokost hos Blücher. Nogle Officierer vare nærværende og Feltmarschallen traad mig imøde. Blücher sagde i en meget munter Stemning: „Der er indtruffet en Klage over Dem, men De burde dog vide at man ikke maa kalde — saaledes i deres egen Nærværelse.“ Jeg fortalde ham

min rigtigtnok utrolige Uvidenhed. Alle loc; de Østers og den Champagne, der blev fremsat, bleve nydte i den muntreste Stemning, og saaledes endte mit Felttog med en Klage og en Disciplinairstraf, der rigtigtnok var munter og mild, ja næsten lystig.

Den trykkende Pengeforlegenhed varede vel ikke længe, dog lykkedes det mig ved dette Besøg hos Feltmarschallen at rive et Menneske ud af en meget sørgelig Stilling. I de første Dage kom der en stor, anselig, endnu ung Mand, medens vi endnu opholdt os i Hôtel de Bruxelle.

Da Armeen gik over Rhinen, bleve Kasserne bragte fra Mainz til Paris. Kassecembedsmændene maatte følge med, og disse bleve nu fuldkommen forsømte, de vare nær ved at sulte ihjel. Nogle vansmægtede hjælpeløse og forladte paa Ovistkamre i Baghuse af store Bygninger; nogle havde i deres Fortvivlelse skilt sig ved Livet. Den ulykkelige S., der viiste sig hos os, hørde iblandt disse Embedsmænd. Den store kraftfulde Skikkelse var fuldkommen udtørret af Hunger; han nedslugde det, som vi satte for ham. Han tilbød, i det mindste i de første Dage at være vor Veiviser. Mig lykkedes det, ved Grev Golz' venlige Understøttelse, at forskaffe ham en Plads ved

Commandantskabet og S. var nu redded. Den lille Forretning, der var bleven paalagt mig, blev overdraget til ham; jeg havde Opsynet og paa mig hvilede Ansvaret. Han blev indqvarteret og man kan forestille sig Mandens Henrykkelse, da han befandt sig i en bequem Bolig, erholdt Kosten i Huset, kunde klæde sig anstændigt og uden trykkende Sorger saae den nærmeste Fremtid imøde.

Jeg var nu nødt til at gjøre betydelige Udgifter, naar jeg vilde benytte det korte Ophold i Paris paa en hensigtsmæssig Maade. Hele Tiden igjennem leiede jeg en Fiacre, der stod til min Tjeneste fra Klokken 7 om Morgenen til Klokken 4 om Eftermiddagen. Først kjørde jeg til jardin des plantes, hvor Cuvier havde den Godhed at veilede mig paa en lærerig Maade. Mineraliesamlingen beskjæftigede mig nærmest. Flere Afdelinger vare mig bleist vigtige, men især vakte dog de prægtige Exemplarer af Fossile-Beenrade fra Omegnen af Paris min Opmærksomhed. Menagerierne og Drivehusene betragtede jeg i Forbigaaende. Med Hauy, den berømte Olding, taalde jeg nogle Gange, men Lucas, Inspecteuren over Mineraliesamlingen, var dog min sædvanlige Fører. Omtrent Klokken 11 forlod jeg jardin des

plantes, og kjørde til det fjærntliggende palais Luxembourg, hvor jeg fandt de chemiske Laboratorier i Nærheden. Her opoffrede Gay-Lussac mig megen Tid, og jeg kan ikke nokſom anerkjende den Taalmodighed, med hvilken han søgde at gjøre sig forstaaelig for den ubehændige Tydsker og med Møie vedligeholdt Samtalen. Det nogle Aar før opdagede Jod, der siden spillede en saa betydelig Rolle i Chemien, beskjæftigede netop de franske Chemikere. Nogle Forsøg bleve anstillede i min Nærværelse, og en ikke ubetydelig Masse af denne i Tydskland paa den Tid endnu for største Delen ubekjendte Substans blev skjænket mig. Fra Palais Luxembourg kjørde jeg da til den store Malerisamling i Louvre. Her tilbragde jeg een Time, for det meeste iblandt Malerierne, sjeldent i den plastiske Samling. Antikernes Steenarter bleve her en Gjenstand for mit Studium, og ved den daværende danske Minister Bernstorff blev jeg foranlediget til at holde en lille Forelæsning over de til Kunsten anvendte Steenmasser for nogle Diplomater.

Jeg maa her aflægge en Tilstaaelse, der uden tvivl vil give mange Læsere Anledning til at dadle mig. Fiacren afstedigede jeg ved Louvre, og fra Galleriet gik jeg da til Palais royal. Det var mig om

at gjøre, saa vidt som Tiden tillod det, at kaste et hurtigt Blik paa usædelige Lidenskabers vilde Liv. Jeg besøgte regelmæssigt en Sal, hvori Pariserne forsamlede sig om et Bord, hvor der spilledes rouge et noir. Næsten alle de Spillende vare Franskmænd eller Engelskmænd; undertiden viisde der sig vel ogsaa tydske eller russiske Officierer. Jeg havde en Napoleonsd'or hos mig, og jeg havde bestemt den til Spillet. Gik den tabt ved den første Indsats, forlod jeg Salen. Vandt jeg, bortfjernede jeg mig ligesaa hurtigt med mit vundne Guldstykke. Heller ikke her forlod den Lykke, som jeg, som man vil erindre sig, havde havt i min Ungdom i Karlsbad, mig, og jeg tør paastaae, at Udgifterne for mine ikke ganske frugale Maaltider i Paris bleve dækkede ved denne Gevindst. Mere end den ene Napoleonsdor kunde jeg ikke tabe, thi jeg havde ikke flere hos mig. Mine Venner, der opsøgde mig i min Bolig, traf mig aldrig. Mængden af dem vorede hver Dag, og den, som jeg tilfældigviis traf paa Gaden, gjorde jeg det Forslag, at træffes ved Middagsmaaltidet i Gaden Vivienne, hvor jeg pleiede at spise. Dette fandt Bifald; den Ene meddeelde den Anden det, og lidt efter lidt forsamlede der sig en saa stor Mængde hos

Grignon, at vi næsten fortrængde de indfødte Gjæster og aldeles agerede Herrer. Efter Maaltidet pleiede jeg at besøge Theatret, mest théâtre français, hvor jeg især beundrede Talma; den store Opera théâtre des variétés, eller Odeon, hvor den italienske Opera blev given med en sjelden Fuldendthed. Jeg erindrer især en Forestilling af Mozarts Figaro, der ganske henrev mig.

En Aften i den store Opera i de første Dage af vort Ophold var mig især mærkværdig. Det var lykket mig at erholde en Plads ganske foran ved Orchestret. Jeg lænede mig til Rækværket, der skilde dette fra Parterret, og saae med Glæde hvorledes Parterre og Loger efterhaanden fyldte sig. Jeg betraad for første Gang et fransk Theater. Indtrykket var dog mægtigt. En Mumlen, der først lod sig høre i nærmere, derpaa i bestandigt videre Kredse, overbeviiste mig om, at denne Aften vilde blive høist interessant, ikke alene ved Forestillingen af en Opera, men ogsaa ellers paa en anden Maade. De modsatte Partier havde bestemt denne Aften til Demonstrationer af deres nationale Tænkemaade; i Orchestret, ligeoverfor mig sad Spontini, og for ham laa der til min Forbauselse Noderne til to Operaer; de vare Begge endnu

ikke opslaaede; jeg kunde læse Titlerne. Den ene Opera var le triomphe de Trajan, den Anden Spontinis Vestalinde. Jeg troede allerede her at erkjende Forberedelserne til Demonstrationerne paa begge Sider, og tog heller ikke Feil.

Endelig blev Bevægelsen bestandigt lydeligere. En Deel af Publikum forlangde Trajans Triumph, en Anden Vestalinden. Som jeg siden hørde var den første Fordring gaaet ud fra det napoleonskfindede Personale ved den store Opera; Publicum syntes deelt; de modsatte Fordringer vaklede frem og tilbage og vorde indtil Bedøvelse. I Tiecks bestørzede Kat bliver det medspillende Publicum henreven til en bæftig Brede over det i Stykket opførte Stykke; derpaa viser en Mægler sig; af Trylleflöiten bliver den Arie: „In diesen heil'gen Hallen kennt man die Rache nicht o. s. v.“ sjungen, og Publicum beroliger sig ikke alene, men udbryder endogsaa i Bifaldsyttringer. Denne Scene blev nu gjentaget her ved det til et Drama forvandlede Parterre og ved de medspillende Loger. Sangen „vive Henri quatre” af Jagten, blev spillet; mange af Tilhørerne stemmede i med, allevegne blev der klappet, man troede at Publikum var beroliget, Tæppet blev trukket op, Sangerne i Vestalin-

den traad frem; men pludseligt lod der nu et frygte-
ligt Skrig, de maatte trække sig tilbage, Tæppet
faldt, og Kampen begyndte igjen paa den samme
bedovende Maade. Nu viisde der sig ogsaa Mænd
i den kongelige Loge, Stiger bleve bragte ind, man
klattrede op paa dem, og den keiserlige Ørn, der var
anbragt oven over Logen, blev tagen af under en
frygtelig Blanding af Piben, Skrigen og Bifaldsy-
ttringer. Mere end een Time hengik der under
denne Afvexling af lydelige Fordringer og Forsøg
paa at formilde Publicum. Endelig raabde Een un-
der en lille Pause, at man skulde sende en Deputa-
tion til Keiser Alexander, og at man haabede, at
Publicum vilde være tilfreds med hans Samtykke.
Imidlertid taug vel det modsatte Parties Fordringer,
men næsten endnu mere truende forekom den tilbage-
trængte Bevægelse, og den dæmpede Lyd, der opstod
ved det at saa mange tusinde Mennesker snakkede i
Munden paa hverandre, lignede en vældig Strøms
Brusen, der truende bestandigt nærmede sig mere og
mere. De, der vare sendte bort til Keiseren, vendte
tilbage. Da de lænede sig ud over Logen og bleve
kjendte, opstod der pludseligt en stor Stilhed. Keise-
ren, der, som det lod, greb enhver Leilighed til at

vise Folket i Paris sin Høiagtelse, lod svare at han ikke vilde blande sig i denne Kamp; hvilket Valg det ærede Publicum vilde træffe, vilde erholde hans Bifald.

Nu, da Keiseren selv syntes at billige Kampen, opstod der endnu et vildere Skrig. Der gaves Øieblikke, da jeg ventede, at Parterrerne vilde stride til Haandgribeligheder, og at dette dramatiske Forspil, der desuden allerede havde varet alt for længe, vilde forvandle sig til Sørgespil i flere Acter. Jeg troede, at jeg var beruset i Nibelungesalens Kamp, og saae allerede det udgydte Blod og det farlige morderiske Udfald. Imidlertid ilede man igjen ængstligt til Keiseren. Denne valgte Vestalinden; Publicum underkastede sig den keiserlige Beslutning; Stykket begyndte, men Midnatstimen nærmede sig. Det var mærkværdigt, hvor hurtigt de oprørte Masser vare beroligede; alle stjænkede Forestillingen den største Opmærksomhed. Man skulde have troet at see Mænd og Qvinder, der netop havde fuldendt den stille rolige Forretning, som deres Huusholdning udkrævede, for derefter at nyde en fornøielig Aften. Selv imellem Acterne blev Alt roligt. En stor Ballet fulgde efter Operaen: den store Mængde Mennesker skildes ad uden nogen betydelig Tummel; det var langt ud paa

Natten, da jeg kom hjem. Det hæftige Forspil forekom mig, efter den roligt nydte Forestilling, som en vild Drom.

Jeg havde foresat mig om mueligt, at besøge alle Theatrene, endogsaa de ringere; jeg tilbragde ogsaa en Aften i et Theater, hvor der blev opført smaa Stykker, og hvor Liniedandsere viisde deres Kunster, som Mellemspil. Theateraftenerne bleve dog ofte afbrudte og det paa en behagelig Maade; jeg tilbragde da Aftenerne hos tydske Familier. Det var hos Reinhardt, der, efter at han havde spillet en saa betydelig Rolle, nu levede stille og tilbageholden, og dernæst hos den nederlandske Gesant Reinhold, hvis Bekjendtskab jeg tidligere havde gjort i Tydskland. Naar jeg sad ved Siden af de tydsk-dannede Damer paa Sophaen og det tillokkende Theapparat stinnede mig imøde paa det runde Bord, var det mig, som om jeg pludseligt var hensat i det stille forbigangne Liv; Samtalerne bortvendte sig da sædvanligt fra al Politik, og midt i Dagens Storme, der omgave os, nøde vi det stille sædvanlige Liv i Hjemmet og forlybede os i det.

Men ogsaa nogle Formiddage afvege fra de Sædvanlige; jeg tilbragde dem i Hôtel des deux Siciles hos Grev von Schlabberndorf. Man kjender denne høist mærkværdige Mand, hvis bestemte Tænkemaade allerede i Revolutionens første Tider drog ham til Paris. Her havde han oplevet alle dens omværlende Storme; Fængslerne i Conciergeriet, ja maaskee endogsaa Guillotinen undgik han kun ved en Flugt til London. I Paris levede han meget indgetogen; til de ulykkelige tydske Professorer Forster fra Mainz og Kramer fra Kiel havde han staaet i det fortroligste Forhold. Reinhard var hans Ven, og han havde ogsaa staaet i en nøie Forbindelse med min Svigerfader ved hans Ophold i Paris under Revolutionen og siden under Consulatet.

Grev Schlabberndorf var rig, men han elskede et indgetogent Liv. De preussiske Love tillade ikke de store Godsbesiddere at være saa længe borte fra deres Fædreland; han blev ofte paaminded, men han agtede ikke derpaa, og man skaanede ham. Den, som bestyrede hans Formue, var ofte i Fortvivlelse; de betydelige Indkomster opdyngede sig til store Capitaler, uden at Greven disponerede over dem; Forvalteren bad og besvoer ham, at gjøre en Bestemmelse

med de betydelige Summer: han erholdt i flere Aar intet Svar. Da jeg engang besøgde Greven efter Maaltidet, fandt jeg ham i hans Hotel i en temmelig stor Sal. Denne var besat med gamle Møbler og Bogskabe. Paa flere Borde laae Bøger og Papirer uordentligt iblandt hverandre; gamle Glas og Porcelainskar stode paa Skabene, store, affalmede Gardiner hang ned fra de høie Vinduer; Alt var bedækket med Støv; paa Papirerne saae man, at mange af dem havde ligget roligt i lang Tid, og ikke været berørte; nogle Bøger havde maaskee ligget opslaaede i flere Maaneder.

Greven var dybt i de Halvfjerdsindstyve, og endnu en anseelig Mand med imposante Ansigtstræk; han bar en lys Silke-Slobrok, der saae meget forslidt ud, og en Hue af Silke. Da jeg nævnede mit Navn, blev jeg meget venligt modtagen. Men han var ikke alene; i en Halvkreds sad der nogle franske Herrer, og da de bleve nævnte hørde jeg Navnene paa nogle mig velbekjendte politiske Notabiliteter. Jeg forblev en stiltiende Tilhører; de gik bort og nu begyndte Samtalen først med denne gamle mærkværdige Mand. Underholdningen med de franske Herrer, der nylig havde forladt ham, dreiede sig alene om

Landets nuværende politiske Tilstand; deres Yttringer vare høist forsigtige. Under Statens vaklende Stilling syntes de Fleste at ville skjule deres Sindelag; de følde sig vel ogsaa forstyrrede ved det at en preussisk Officier var tilstede. Da jeg yttrede denne Formodning for Greven, svarede han spødsk: „De vare forend deres Ankomst slet ikke mere aabenhjertede; Enhver har nu Lyst til at holde bag Bjerget, ikke fordi han har forandret Sindelag, men fordi han søger at undgaae enhver overilet Ytring. Bi De i nogen Tid; da Seierherrerne gaae frem med Skaansel, ville De vel ikke udeblive, og De vil opleve at disse Mænd ville erklære sig bestemt; nogle af dem maaskee vel ogsaa i Spidsen for en mægtig Opposition; men denne maa først finde Plads og Kraft til at danne sig. Kun i Tydskland træde enkelte Fanatikere frem og raabe paa deres egen Haand som Afsindige i Ørkenen, eller præke for den forbistrømmende Hob, der maaskee i Begyndelsen hører paa dem med Forbauselse, men derpaa vender dem haanligt Ryggen.

Omendskjøndt Schlabberndorf sjeldent, og i den senere Tid aldrig forlod sin Stue, var dog maaskee Ingen, endogsaa de, der spillede en Hovedrolle i Dagens politiske Begivenheder, saa vel underrettet om

Partiernes gjensidige Stillinger, om deres Hensigter og deres Magt, eller om Hovedpersonernes Sindelag, som Grev Schlabberndorf. Han havde under Revolutionens farligste Perioder erhvervet sig de betydeligste Partihovdingers Tillid, endog naar de selv svævede i Fare. Den imponerende Alvor, med hvilken han fremtraad blandt Franskmændene, den overlagte Besindighed, med hvilken han kun betroede sig til Faa, medens han vandt de Fleste, sikkrede ham et Herredomme, der var høist mærkværdigt. Under forvikkede politiske Forhold finder man Saadanne, som man endog kan betroe Enhver. Hvad man erfarede hos Grev Schlabberndorf, kunde man med Sikkerhed antage for sandt. De, der forsamlede sig hos ham, meddeelde ham Efterretninger og erholdt i deres Sted Andre. Sjeldent vovede man at skuffe ham; de Fleste mærkede, at han havde gjennemskuet dem. Napoleon lod ham noie bevogte, men især ligeoverfor ham, som han hadede, forblev han fuldkommen uudgrundelig.

Jeg har allerede før omtalt den betydelige Andeel, som han havde havt i min Svigerfaders Skrift: „Napoleon og det franske Folk under hans Consulat;“ at den vigtige Deel af dette Skrift, hvori de Kunster,

som Napoleon havde anvendt for at opnaae den høieste Magt, og hvorledes han havde benyttet Øieblikkets politiske Combinationer, især hidrøre fra ham, og aflægge et glimrende Vidnesbyrd om hans nøiagtige Kjendskab til Tilstanden samt til de mægtigste Personer og deres hemmelige Ænker i en Epoche, paa hvilken en vanvittig Tids Energi begyndte at give efter og at styrte sammen i sig selv.

Medens jeg nu i denne Tid var hele Dagen igjennem anstrængende beskjæftiget paa mange Maader, frembød Paris et selsomt Skuespil. Fra alle europæiske Lande ilede, naar Formue og Tid tillod det, Reisende til, og opfyldte Staden; medens Paris af Seierherren, i hvis Magt den var, blev behandlet med ufortient Skaansel, strømmede umaadelige Summer der til fra alle Lande. Antallet paa de Engelskmænd, der opholdt sig her, var utroligt stort. Iblandt disse var det daværende Parlamentslem Greenough, den udmærkede geognostiske Sceptiker; K. von Raumer anstillede tilligemed ham geognostiske Excursioner; den Første var vor Anfører og Veiviser. Raumer havde ved sit tidligere Ophold i Paris fulgt Cuviers og

Brogniarts Undersøgelser, og var netop derfor Greenough meget velkommen. Vi kom paa en saadan Excursion til Versailles. Jeg tilstaaer, at hverken Slottet eller de vidtløftige Haver i deres øde Tilstand, gjorde noget behageligt Indtryk paa mig. Dette Monster for europæisk Efterabelse var mig endogsaa modbydeligt. Den lange Bygnings piinlige, eensformige Symmetri var mig imod; man kunde næppe overse dens tilsvarende Dele; man maatte, for at opfatte dem sammen, betragte den lange Række af de dobbelt sammenpassende Dele, i en stor Frastand; vilde man besee dem nærmere, var man nødt til, at stride frem fra den ene Deel til den Anden, at indprage sig de Første vel for at erkjende den piinlige Overeensstemmelse mellem begge indtil i deres mindste Dele.

Næppe vilde Tieck vove at prise denne Have, som den den Tid viisde sig for os, saaledes som han har søgt at fremstille denne Haveform som fortsatte Salonner, i sit sindrige Forsvar for den i hans Phantasus. Hvor en Have indtager en stor Egn, er dens Stigen til en kunstig Idealitet, som de engelske Parkers, dog paa enhver Maade at foretrække. Et lille Rum vilde rigtignok, dannet som Park, være en modbydelig Fordreielse; men en Egn forvandlet

til en fransk Have er uudstaaelig, og at boe i en saadan Have med dens stive Eensformighed, vilde gjøre mig ulykkelig. Jeg erindrer, at vi besaae petit trianon, et lille Lystslot, der var bekjendt af Ludvig den Femtendes Orgier. Napoleon pleiede her undertiden at trække sig tilbage i Eensomhed. Vi saae et Værelse, i hvilket han da arbeidede og studerede. Vi fandt et lille Bibliothek og nogle Bøger laae opslaaede for os, det var, dersom jeg ikke tager Feil, franske Skrifter om Europas daværende Tilstand. En Gjenstand, der i høi Grad vakkede min Opmærksomhed, var en Foræring fra Keiser Alexander, et temmelig stort rundt Bord af Malachit, baaret af tre i hverandre sammenslyngede forgyldte Slanger. Saaledes som en fuldkommen simpel Flade forekom Massen mig dog stjøn og ædel, den var vel sammensat af mindre Stykker, men Sammensøiningerne vare intetsteds at opdage. Bordets Form havde noget Smækkert, Frit, hvis Mage jeg ikke havde seet før ved lignende Kunstværker af Malachit.

En Begivenhed paa denne geognostiske Excursion maa jeg dog fortælle, endskjøndt den kun svæver dunkelt for mig. Vi traad et Steds ind i en stor lys Kirke; en Mængde Mennesker var forsamlet der, og

En af dem førde Ordet meget høit og lidenskabeligt, medens de Andre hørde paa ham og ikke sjeldent forvoldte det, som han foredrog en harmfuld Bevægelse iblandt hans Tilhørere. Han blev kaldt Amiral, men udmærkede sig ikke ved Noget fremfor de Andre, og ved sin Opførsel gjorde han sig fuldkommen lige med dem. At vi, v. Raumer og jeg, traad ind, var tydeligt nok denne Amiral ubehagelig. Han kastede et meget fortrædeligt Blik til os, dog syntes Greenough, der rigtigt nok slet ikke kunde fornægte Engelskmanden, især at være ham ubehagelig. Nogle Sykampe med Engelskmændene bleve fortalte, eller rettere sagt. Fortællingen om dem blev fortsat paa en pralende Maade, der dog syntes mig vel paafaldende for en Mand af hans Stand. Lidt efter lidt begyndte han at behandle det engelske Folk overhovedet, men især de engelske Somænd, paa en fornærmelig og forag-telig Maade. Det var tydeligt at han søgde Klammeri. Greenough taug længe, men tilsidst reiste han sig med en Engelskmands maadeholdne Relighed, og søgde at gjøre Amiralen opmærksom paa det Uædle i hans Opførsel og det Upassende for en Mand af hans Stand. Denne stille rolige Yttring syntes dog at imponere og dannede en strigende Contrast til Ta-

lerens og hans Tilhøreres tumultariske Bevægelser. Vi maatte naturligviis slutte os til vor engelske Ven, og vor Stilling begyndte at blive betænkelig. Men Amiralen gav den hele Sag en venlig Vending. Han traad os yderst høfligt imøde, forsikrede os, at han glædede sig meget ved at have gjort vort Bekjendtskab, at han ønskede at fortsætte det, nævnede sit Navn, som jeg har forglemt, — det var mig et fuldkommen ubekjendt, — og gav os sin Adresse. Os var det behageligt at komme paa en saadan Maade ud af en næsten farlig Stilling. Vi ignorerede gjærne hans uforstandige Angreb, da han selv syntes fuldkommen at have glemt dem.

Efterat vi saaledes havde tilbragt nogle Dage i Egnen af Pantin, Montmartre, og indtil henimod St. Germain, vendte vi tilbage til Paris.

Engang traad jeg en Formiddag, da jeg ved Besøg og smaa Forretninger var bleven forhindret i min sædvanlige Fart til jardin des plantes, ind i Salen hos Very. Blücher og et Par Adjutanter sadde der; da jeg bilsede ham, indbød han mig til at tage Deel i hans Frokost. Han var fuldkommen frist igjen, og meget muntert stemt; han gjorde mig adskillige Spørgsmaal om den i Norge udbrudte Krig.

Blücher var ingenlunde en upartisk Bedømmer af Bernadotte; han hadede ham meget mere og interesserede sig i høi Grad for Norge. Samtalen var levende og fandt Sted paa den store Feltherres egendommelige fortrolige Maade. Da jeg maatte gaae bort, blev Blücher endnu siddende. Salen var opfyldt med Franskmænd og Engelskmænd, der saae nysgjærrigt efter os, uden at kunne forstaae vor Samtale. Da jeg søgde at bane mig Vei igjennem Gjæsterne traad to Engelskmænd mig forlegne imøde; de maatte formedelst min fortrolige Samtale med Blücher have tilstrevet mig en meget betydelig Stilling, og spurgde næsten frygtsomt: «om den gamle Herre virkelig var den store berømte Helt?» Mange Engelskmænd vare vel kun komne til Paris for at see ham; da jeg nu kunde bejae dette Spørgsmaal, vendte de sig til det Bord, ved hvilket han sad, og fordybede sig i at betragte ham; et beundrende Ah var alt, hvad jeg hørde. De foldede Hænderne, og jeg har aldrig for seet et saadant dybt Udtryk af taus, jeg kunde næsten sige andægtig Ærefrygt. Ogsaa paa mig faldt en Deel af denne Agtelse.

Da faldt det mig ind at hensætte mig til fjerne Lande langt borte fra Frankrig. Vilde man skjænke

den Ubekjendte Tiltro, tænkte jeg mig, naar jeg [for-talde, at jeg havde gjennemlevet Felttoget ved Blü-chers Side? Vilde man ikke betragte det som en utrolig Fiction? Om hans Hoved snoede dog alle de Seierens Krandse sig, der vare frarevne den frygtelige Napoleon, og maatte ikke en Deel af den almindelige Ærefrygt træffe mig, saasnart man var nødt til at antage, at denne sjeldne og ustatteerlige Lykke var bleven mig til Deel?

Utrolig var den Mængde, der fra alle Egne af Tydskland strømmede til Paris, og mærkværdigt var det hvorledes Bekjendte traf hinanden uden at søge hinanden. Alle Epocher i mit Liv bleve berørte, og en stor Mængde interessante Mennesker, der paa andre Steder havde fængslet min Opmærksomhed, bleve her flygtigt hilsede og hurtigt igjen forglemte i den bestandigt stigende Mængde af omværlende Forhold. Paa forskjellige Steder har jeg i disse mine Erindringer nævnet Personer, som jeg her fandt igjen; hvordan jeg levede sammen med de to Danske, Heiberg og Malte Brun, hvorledes jeg traf Harthausen og her for sidste Gang saae min elskede yngste Broder.

Grev Bernstorf, der senere døde som preussisk Statsminister, var der, og Danmarks ulykkelige Stilling laa mig tungt paa Hjertet. Som bekjendt havde Kongen sluttet Forbund med Napoleon, tvungen dertil ved Engelskmændenes Angreb paa Kjøbenhavn. De combinerede Hoffer havde fundet det billigt, at berøve ham det i 500 Aar med Danmark forenede Norge og at overlevere det til den franske Feltherre og daværende svenske Thronfølger. Den redelige Konges Forestillinger bleve ikke agtede. Forgjæves kjæmpede Norge for sin Selvstændighed; hine frygtelige, indvortes usædelige Statsforhold, der bære Navn af de folkeretlige og raade for Folkenes Skjæbne, kom her til Syne. Det er ikke min Hensigt at betragte saadanne Uretfærdigheder fra det indskrænkede Standpunkt, fra hvilket Handlinger, for hvilke den sædelige Aand gyser tilbage, lægges Fyrsten personligt til Last. Historiske Synder af dette Slags falde Slægten til Last; de blive begaaede under alle Statsformer; ingen moralske Betragtninger formaae at forhindre dem; men dog staaer den, der elsker sit Fædreland og sin Konge, gysende, og kan ikke løse Modsigelsen, naar det, der er ham det Dyrebareste, ja det Helligste, blive betragtet som Gjenstanden for en

Vildfarelse. Har jeg ikke saaledes i et af de bekjendte Breve over Befrielseskrigen læst et Brev om Gneisenau, der forfærdede mig. Talen er om en politisk Combination, der syntes gavnlig, dersom Angrebet paa Napoleon skulde finde Sted. Münster eller Stein gjorde den Bemærkning, at Danmark da vilde gaae til Grunde. „Hvad kommer Danmark os ved?“ — svarede en af de ædleste Mænd paa sin Tid, den meest Deeltagende, den Ædelmodigste af sin Slægt, — „Lad det gaae til Grunde!“ Rigtigt nok beviser netop dette hvorledes hans Fædrelands Ulykke opfyldte hele hans Tilværelse; han lignede en Svømmende, der støder den Anden, naar han vil redde sig med ham, hæftigt ned af det lette Bret, fordi det ikke kan bære To; men ingen Yttringer hensætte os klarere i den menneskelige Skjæbnes dunkle Afgrund, af hvilken kun et Blik hen paa en høiere Tilværelse formaaer at redde os.

Grev Bernstorf meddeelde mig en Afskrift af den danske Krigserklæring imod Preussen. Det er et mærkværdigt Actstykke. Hvor ædel viser Frederik den Sjette sig ikke her, hvor beklagede han ikke, at han maatte kjæmpe imod et Land, der selv paa den retfærdigste Maade kjæmpede saa dristigt for sin Selv-

stændighed. Med Grev Bernstorf var den endnu unge Greve af Baudissin, den siden med Rette agtede Oversætter af shakespearske Dramer, der, gjennemtrængt af den sprigste Enthusiasme, ikke kunde ophøre med at være det som han var i sit Indre, en Tyv ster ved Fødsel, og ved Tilværelsens inderligste Forhold; saaledes blev han i sin Ungdom greben af dens haarde Modsigelse, og det som inderligt hævede og forædlede ham, maatte udvortes tjene ham til en Bebreidelse. Denne aandrige Mand er siden bleven min Ven, og jeg regner ham iblandt de Reneste og Oprigtigste, som jeg nogensinde har erhværvet mig.

Ved Grev Bernstorf erfarede jeg nu hvordan det var gaaet den forunderlige Danske S., der ved Krigens Udbrud saa trofast understøttede mig i Forretninger, der vare mig fremmede. Jeg havde under den hele Krig tabt ham af Syne. Han var bleven Officier og havde besluttet aldrig at forlade den preussiske Krigstieneste. Jeg saae ham for sidste Gang i Paris. En ulykkelig Sygdom, som han længe forsømde, havde forstyrret hans Helbred og han døde nogle Aar efter i den preussiske Militairtieneste. Hos ham oplevede jeg nu en stiv Eensidighed, der desværre siden kun uddannede sig alt for

meget. Han troede, at alt med Magt maatte være tydsk, han vilde ogsaa i sin Tjeneste revolutionere Sproget; han viiste sig derfor efter Krigen som en extravagant tydsk Purist; han begreb ikke, at Krigskunsten ikke havde en eensidig national, men meget mere en virkelig legitim historisk Udvikling og udtrykte dette i sit Sprog. Selsomme, selvopfundne tydske Ord fortrængde i hans Rapporter de sædvanlige, hvor de forekom ham utydske, og de Andre vare fuldkommen uforstaaelige for hans Foresatte. Det stakkels Menneske troede at forsvare en national, altsaa en hellig Sag, og at fortsætte den store Krig, naar han forsøgde paa at slaae et oprindeligt fransk Ord ihjel, som en Fjende, der var bleven tilbage i Tydskland. Han vedblev derfor i sin Haardnakkenhed og Striden med hans Foresatte kunde let have taget en farlig Vending for ham. Denne var, om jeg ikke tager Feil, endnu ikke bilagt, da Døden hjalp ham ud af Klemmen.

Man vil erindre paa hvilken selsom Maade jeg den Morgen, da Slaget ved Groß-Görschen stod, kom i Berørelse med General York. Her lærte jeg først at kjende ham personligt. Han opholdt sig ikke i Paris selv: hans Hovedquarteer var udenfor Sta-

den. En af hans Adjutanter lod mig vide, at Ge-
neralen vilde komme til mig paa en bestemt Tid og
ledsaget af mig besee jardin des plantes. Jeg ven-
tede ham, men havde erholdt Efterretningen derom
saa sildigt, at jeg ikke mere formaaede at melde In-
specteuren, Hr. Lucas, hans Ankomst, saaledes som
jeg havde ønsket det. Da vi kom, var den offentlige
Time forbi, vi bleve afviste. At vende tilbage med
Generalen med uforrettet Sag, var rigtigtnok umue-
ligt. Ingen havde mindre ladet sig afvise paa en
saadan Maade, end General York. Jeg trængte frem
til Hr. Lukas, der fuldkommen udmattet af Dagens
utallige Besværligheder, hvilede paa sin Sopha. Han
forsøgde endnu at undgaae den forstyrrende, ubehage-
lige Forrening. Jeg beklagede ham virkelig, men
turde ikke give efter. Da han hørde General Yorks
Navn, blev han forskrækket; denne General var un-
der Krigen frygtet i hele Frankrig; hans Frafald fra
Napoleon; hans dristige Daad, der var det samme
som en Krigserklæring imod den uovervindelige Seier-
herre, fremstillede ham som en Jette, hvis blotte Nær-
værelse truede med Undergang. Hr. Lucas var hur-
tigt sat i Bevægelse. Ulykkeligviis var Generalen
yderst videbegjærlig og opmærksom. Der hengik flere

Timer, og vi forlode først Samlingen da det var blevet saa mørkt, at vi ikke mere kunde kjende Gjenstandene. Da vi saae den udstoppede vaillantske Giraffe, fortalde Generalen os, at den havde været hans Reisekammerat. Vi kom, sagde han, paa det samme Skib fra Cap til Frankrig.

Iblandt de personlige Bekjendtskaber, som jeg gjorde i Paris, maa jeg endnu nævne de to Gesanter fra Rigsstæderne Hamborg og Bremen, den bekjendte Borgemester Schmidt og den hamborgske Syndikus Gries, en Broder til den berømte Digter. Jeg havde allerede længe været i et nøie middelbart Forhold til disse Mænd, uden at kjende dem personligt. Schmidt hørde til det Broderskab, der inderligt begeistret sluttede sig i Jena til Fichte og Schiller. At jeg blev som ung Privatdocent i Kiel ved Rist og Berger trukken ind i denne Kreds, vil Læseren maaskee endnu erindre. Vi kjendte altsaa hverandre, da vi første Gang traf sammen, og forstode ogsaa hverandre. Losere var dog min Forbindelse med Gries, der var en redelig og dygtig Statsmand og Diplomat, men ingenlunde havde Broderens digteriske Sindelag.

Bremen havde den Gang i en kort Tid en glim-

rende Stilling. Hamborg var under Undertrykkelsen
bleven umiddelbart forenet med Frankrig og ophøiet
til en saa kaldet god Stad. Man veed, hvor lidet
de utaknemmelige Hamborgere skattede denne Ære, og
med hvilket dristigt Mod de i Begyndelsen reisde sig
imod Franskmændene. Nu herskede den skaanselløse
og indtil Grusomhed strænge Davoust i Hamborg;
han ansaae det for sin Pligt at straffe de troløse Op-
rørere. Endnu, medens vi droge seierrige ind i Paris,
blev Hamborg beleiret af vore Tropper og kom i en
Stilling, der vel kan sammenlignes med den i den
nyeste Tid, da den store Brand fortærede næsten en
Trediedeel af Staden. Krigen havde tilintetgjort
Continentalspærringen; den frigivne Handel strømmede
med stor Kraft til Bremen, og denne Stad viiste sig
da pludseligt som en af de meest glimrende Handels-
stæder paa Fastlandet. Saaledes spillede dens Gesandt
en stor og vigtig Rolle i Paris; han beboede en
Bel-Etage i et ansseeligt Huus i rue Vivienne i
Middelpunktet af Staden, i Nærheden af Muséet, og
jeg benyttede gjærne enhver Time for at besøge ham.
Her fremtraad han først i sin politiske Betydenhed.
Jeg sammenlignede ham med den venetianske Gesandt
under Forhandlingerne ved Slutningen af Trediveaars-

trigen. Det er bekjendt hvilken stor Vægt hans Raad erholdt ved Wiener-Congressen, og man maa regne ham iblandt de meest udmærkede politiske Charakterer i Tydskland.

Hamborg kunde i sin daværende Stilling ikke tildele sin Gesant nogen officiel Charakteer. Medens man ventede paa, at Staden snart skulde blive befriet, var Gries uden officiel Titel, som Privatmand, i Paris for at varetage Stadens Interesse; han boede i det samme Huus som Schmidt, men i et Bagværelse, der vendte ud til Gaarden. Engang, da jeg var hos Schmidt, kom der et Bud fra Keiser Frantz; denne var først for nogle Dage siden kommen til Paris. Schmidt traad hurtigt dette Bud imøde; han tvivlede ikke paa, at den høie Sendelse gjaldt ham, men Keiseren ønskede at tale med den hemmelige Gesant fra den betrængte Stad, der boede bestedent i Bagstuen. Jeg kunde ikke skjule min Glæde. Hamborg var ved saa mange Forhold blevet mig dyrebar og vækkede nu min imerteligste Deeltagelse. Denne Stad havde, saa længe det hellige romerske Rige stod ved Magt, altid sluttet sig trofast til det østerrigske Huus; Tilbøieligheden var gjensidig og vedligeholdt sig endnu, endskjøndt Riget var styrtet sammen.

Da Keiser Napoleon i Fontainebleau havde fra-sagt sig Thronen og blev ført til Elba, indgav jeg en Ansøgning til Kongen om min Afsked af Krigs-tjenesten. Allerede før, da det første, men tilforladelige Rygte om Napoleons Affættelse blev lydeligt, lod jeg en Pariser-Skrædder komme, for fra nu af at vise mig som et andet Menneske. Jeg kan ikke sige hvor let jeg var tilmode, da jeg aflagde min Uniform, denne Dragt, som jeg saa længe havde baaret, uden at stifte den, var bleven mig modbydelig; den Uni-form, der hædrede mig, var, hvor ugeneret jeg end ogsaa bar den, mig dog yderst umagelig. Alt det andet, som jeg havde baaret, blev i et svømmende Bad overgivet til Seinen, og jeg følde mig som nyfødt.

Paa min Begjæring om Afsked erholdt jeg føl-gende Skrivelse fra det kongelige Kabinet.

„Da De nu ved at vende tilbage til Videnska-berne ustridigt vil være Staten langt mere nyttig end i Deres nuværende Forhold til Armeen, billiger jeg Deres mig under den Fjerde Dennes forelagte Ønske om Afsked af Militairtjenesten, og meddeler Dem Afskeden af Samme med den Forsikkring, at jeg med Taknemmelighed anerkjender de patriotiske

Opoffrelser, hvormed De paa en saa roesværdig Maade i Farens Tid har foregaaet Deres Medborgere."

H. Q. Paris, den 5 Mai 1814.

Friedrich Wilhelm.

Under vort Ophold i Paris var vistnok denne Stad i en meget voldsom Bevægelse, men mig blev den næsten fremmed. Af Cuvier var jeg vel nogle Gange indbuden til et Familiediner. Millins store Aftencirkel besøgte jeg en Gang, men fra de selskabelige Forhold vare de Fremmede for største Delen udelukkede. Om Andre dog erholdt Adgang til de større Kredse, veed jeg ikke, om jeg selv kunde have erholdt Adgang til dem ligesaalidet; jeg forsøgde ikke derpaa og mine Beskjæftigelser lode mig ingen Tid til at bekymre mig om politiske Forhold. Chateaubriand traf jeg engang, da jeg aflagde et Besøg hos min Vert; han var i en hæftig Bevægelse, beklagede sig meget over Parisernes politiske Ligegyldighed, dog havde denne vel mere sin Grund i Parisernes Utilboielighed til at befatte sig med de combinerede Hoffers Planer, saaledes som de bleve ledede af Talleyrand. Jeg har allerede tidligere omtalt hvorledes Reinhardt under mit Ophold blev befordret til Direkteur for Departementet for de udenlandske Anliggender, men

omend skjøndt han yttrede sig aabenhjertet om tidligere Forhold og om Napoleon, var han dog altfor meget Diplomat til at tale ligefrem om Tingenes sildigere Tilstand. Jeg blev fuldkommen ukyndig i denne Henseende, og noget af historisk Værd, der ikke er Enhver bekjendt, veed jeg ikke at meddele.

Mine Samtaler med Schlabberndorf angik mere den forbigangne Tid, end den Nærværende. Hos Reinhardt lærde jeg at kjende Benjamin Constant. Han behagede mig meget ved sit aabne og venlige Væsen. Som bekjendt fulgde han Staal-Holstein til Petersborg og kom i Kronprindsen af Sverrigs Følge til Paris; med ham kom ogsaa A. W. Schlegel, som jeg fandt her igjen. Ogsaa A. von Humboldt har jeg seet nogle Gange, men man kunde kun flygtigt hilse hverandre i disse forvirrede Dage. Dog maa jeg, just i det jeg nævner Humboldt omtale et Bekjendtskab, der siden blev mig meget kjært. Kunth, der allerede som en ung Mand, var en udmærket Botaniker, erholdt det Hverv at ordne den berømte Reisendes store, udmærkede Plantesamlinger og at bestemme dem. Han kom derved i den fortroligste Berørelse med de mest udmærkede Botanikere i Paris, og opnaaede en saadan omfattende og alsidig

Indsigt i sit Fag, at han indtager en betydelig Plads iblandt de Forste i det. Det er ikke alene de mange Genera og Species, som han først bestemde og beskrev, der grundede hans store Berømmelse, men meget mere hans nøiagtige Methode, den store Bestemthed i hans Beskrivelser, den frie Opfatning og Behandling af de jussieuske naturlige Familier, udmærker ham og har bestandigt givet ham en betydelig Plads i hans Videnskab. Her har jeg fundet ham igjen som min Collega og som en forekommende Ven, som jeg med Hensyn til Naturvidenskaben, der udvikler sig med tiltagende Betydenhed, skylder mangen forønsket Underretning.

Ludvig den Attende drog ind i Paris; en Mængde Festligheder fandt Sted, men jeg borde Larmen blot i det Fjærne, og blev netop i disse Dage roligt hjemme. Jeg erindrer blot at jeg tilligemed nogle Venner saae over Havemuren ved min Bolig et Fyrværkeri udenfor Hôtel des Invalides. Ligeledes saae jeg i disse Dage Madame Garnerin stige op i en Luftballon, ved Pontneuf. Balonen steg op fra Seinen, og jeg fik, ledsaget af nogle unge Chemikere, Tilladelse til at være tilstede da den blev fyldt; ogsaa fandt min Broder, Harthausen, nogle Venner og jeg,

en bequem Plads i det nærliggende Hôtel des Mines. Dette Skuespil var virkelig interessant; Balonen bevede sig majestætisk og langsomt og var festligt smykket. Madame Garnerin, som jeg havde seet i Nærheden, var vel intet mindre end indtagende, men tog sig dog ret smukt ud i den blændende hvide Dragt. En Regn af hvide Lilier faldt ned fra Gondolen, hvide Duer floi ud fra den, vendte igjen tilbage og omsværmede den stigende Ballon, og saaledes steg denne bestandigt høiere i det rolige Veir lodret op, indtil den næsten forsvandt af Synskredsen.

Hvor ganske anderledes forekom denne Dame mig omtrent syv eller otte Aar efter i Breslau; hun kom dertil med sin Mand, og vilde, saaledes som hun havde bebudet det, stige i Veiret, og gaae ned med en Faldskjærm. Hr. Garnerin henvendte sig til mig, deels som Professor i Physiken, deels som Universitetets daværende Rector. Han maatte have tænkt sig min Stilling som Rector som meget glimrende, thi lærede mig Serenissimus og var yderst devot. Da han traf mig i min beskedne Bolig, der ikke var en Klostercelle ulig, forsvandt denne Ærbødighed paafaldende hurtigt, ja forvandlede sig til en upassende Fortrolighed, som jeg maatte afvise. Jeg var dan

midlertid behjælpelig til at bringe et Apparat til at fylde Balonen, sammen, saa godt som det var mueligt i Breslau. I et offentligt Lokale blev Balonen fyldt og viist Publikum mod Erlæggelsen af en lille Sum. Jeg bemærkede vel, at Apparatet til at fylde den bestandigt var i Virksomhed, for at holde Balonen fyldt, og at denne selv saae noget svag og forslidt ud. Madame Garnerin var ikke meget behagelig; hun havde, siden jeg saae hende i Paris, viist sig i mange Stæder, havde erholdt en ubehagelig Corpulents, og lignede endogsaa i sin Opførsel meget en Marketenterske, saaledes som jeg havde lært at kjende dem i Krigen. Stadens Indbyggere vare meget begjærlige at see det dem nye Skuespil, at nedlade sig i en Faldskjærm; jeg havde heller ikke endnu oplevet et Saadant. Det var en Sommeraften, Staden var tom, mange Tusinde ikke alene fra Staden, men ogsaa fra Omegnen havde forsamlet sig og bedækkede Sletten. Honoratiores havde deres dyrt betaelte Pladser i Nærheden af Balonen. Jeg var ved dette Optrin ikke uden Bekymring, thi jeg kjendte Balonen og Apparatets Tilstand kun altfor godt. Der hengik Timer; Balonen fyldtes og sank igjen sammen; Madame Garnerin brugde Mund, streg, og

løb i heftig Bevægelse frem og tilbage. Publikum blev bestandigt mere og mere utaalmodigt, og vi, der omgave Balonen, vare just derved i Middelpunktet af den tumultuariske Menneskemængde; den gjorde Mine til at ville have fat paa den ulykkelige Luftseilerinde. Jeg gjorde Regning paa, at det vilde lykkes hende i en Hast at lade den ingenlunde lufttætte Balon stige til en tilstrækkelig Høide, og da hun vilde forlade Gondolen her, haabede jeg at oplive et temmelig imposant Skuespil; men dette var ingenlunde Tilfældet. Efter flere Timers Forløb hævede Balonen sig vel, Damen havde besteget Gondolen, men den naaede ikke engang over de forsamlede Menneskers Hoveder. Den uduelige Maskine vaklede hist og her, og vi, der vare Gondolen saa nær, kom næsten i Fare; Fruentimmerne skrege, Gondolen maatte snart bringes til Ro paa Jorden. Dette Experiment blev gjentaget flere Gange; de forsamlede Fruentimmer vare, nysgjærrige efter det forventede Skuespil, dog dristige nok til ofteve at udsætte sig for Fare. Tilsidst maatte Madame Garnerin erklære, at Opstigningen var mislykket. Under Politiets Bestyttelse blev Damen bragt bort, og Mængden adspredte sig under Skjældsord, dog med en Taalmodighed, der satte

mig i Forundring. Men i Staden opstod der nu en stor Utilfredshed. Man henvendte sig til Politiet og fordrede af dette, at det skulde holde Luftskipperinden fast og tvinge hende til igjen at udbetale den Sum, som hun havde erholdt. Jeg blev opfordret til at give min Erklæring. Jeg var i en ikke ringe Forlegenhed; paa den ene Side maatte jeg vel bekjende, at det var en Frækhed, at ville endnu benytte en maaskee hundrede Gange brugt Balon, hvis Dueligheed i det mindste var høist tvivlsom; men paa den anden Side maatte jeg tilstaae, at Balonen, dersom et bedre Apparat havde tilladt at den hurtigere var bleven fyldt, vilde have naaet en betydelig Høide. Hun havde virkelig gjort sig Umage for at indrette Fyldningen saa godt, som Omstændighederne vilde tillade det; men under Fyldningen kom det moisommelige Flikværk i Uorden. Jeg afgav ikke en retfærdiggjørende, men en i ovenanførte Retning undskyldende Erklæring; denne lod Politiet indrykke i Bladene for at berolige Publikum. Sandsynligviis maatte Damen afgive en Deel af Summen til de Fattige, men jeg har det rigtignok paa min Samvittighed, at hun kunde forlade Staden med den største Deel af

de Penge, som hun havde erhværvet sig ved et Foretagende, der grænsede til Bedrageri.

Mit Ophold i Paris gik til Ende. Blücher forberedte sig med sine Adjutanter til den bekjendte Overfart til London; han tilbød mig at ledsage ham. Vel smertede det mig, at jeg maatte afslaae dette velmeente Tilbud, men min Stilling tillod mig ikke at modtage det, da mit næsten tre Maaneders Ophold i Paris allerede var kommet mig meget dyrt at staae. I London havde jeg maattet vise mig med al militair Pragt, og Opholdet i denne luxuriøse Stad fordrede, dersom jeg under saadanne Forhold skulde leve med den nødvendige Glands, Summer, der ikke stode til min Tjeneste. Da jeg nu her skildes fra Blücher, Gneisenau og deres venlige Følge, svævede den Tid for mig, som jeg havde gjennemlevet med disse store Mænd, tilligemed dens mægtige historiske Betydning, og jeg følde mig dybt bevæget.

Statskantsleren havde paa min Forestilling bevilget mig et Courcerpas og en Sum til min Tilbagereise. Jeg fandt det dog uhensigtsmæssigt at gaae langsomt tilbage med Armeen og derved at

fvilde nogle Maaneder. Længselen efter min Familie og efter en rolig, videnskabelig Beskjæftigelse blev hver Dag større og større, og jeg ilede med at forlade Paris.

Men jeg maa endnu fortælle en lille og om man vil, ubetydelig Begivenhed fra disse sidste Dage. Den angaaer de selsomme Rangforhold i Preussen, saaledes som de i det mindste blive betragtede af de ringere Embedsmænd. Det Coureerpas, som jeg erholdt i Bureauet, begyndte saaledes:

„Second-Lieutenant og Professor, Dr. Steffens.“ Jeg nægtede med Bestemthed at modtage dette Coureerpaspas, jeg forestillede den mig velbekjendte og venligtsindede Officier, at jeg ikke kunde underordne mit Livs hele Stilling den, som jeg kun provisorisk havde overtaget; jeg spurgte ham om jeg, hvis en Second-Lieutenants Titel dog var den høieste, fra nu af kunde kalde mig Second-Lieutenant, uden at nedsætte mig selv og mit Embede. Efter nogen Snakken frem og tilbage foreslog jeg en Affattelse, hvorved en Rangstrid blev undgaaet; istedetfor Hr. Second-Lieutenant og Professor o. s. v. skulde man skrive: „Second-Lieutenanten Hr. Professor o. s. v.“ dette blev antaget og Striden var jævnet.

Jeg havde vel et Coureerpas; men vilde forn kun benytte det fra den tydske Grændse af, og jeg reisde med Diligencen over Epernay, Verdun og Metz til Saarbruck. I Diligencen var der nogle Borgere, to Fruentimmer og tre Officierer. To havde kiæmpet med i Krigen ligeindtil det Sidste; den Tredie havde levet i to Aar i England som Fange og var nylig kommen tilbage. Jeg fandt megen Behag i disse tre Mænd. Jeg havde paa Reisen taget Uniformen paa. Den stille Sorg, der især aldrig forlod de to Første, der havde kiæmpet med, interesserede mig, jeg hørde dem tale med Agtelse om de Tydske medens de sørgede over deres eget Lands Ulykke. Jeg var dog egentlig i deres Magt, men jeg hørde aldrig en fornærmelig Yttring; dog forbleve de varme Beundrere af deres store Keiser, som de endnu bestandigt kaldte ham. Jeg lod denne Benævnelse gialde og fremhævede til deres Trøst, at Napoleon som Kriger viisde sig ligesaa beundringsværdig i sine Nederlag som i sine Seire og havde bukket under som en kiæmpende Love. Vi bleve derved næsten fortrolige. De yttrede den Tro, at det dog ikke vilde have lykket os at drage ind i Paris, dersom Marmont ikke havde været en Forræder, og jeg lod dem gierne

denne Trost. Den Tredie, der var vendt tilbage fra England, var bæftigere. Han havde, som han forsikrede, gjennemlevet et frygteligt Fangenskab; han skildrede Fangernes Elendighed og sin egen egen Nød med de meest levende Farver, ja, med en sand Begeistring, der benrev os Alle til Deeltagelse. Disse Herrer hadede vel os Tydskere ligesaa meget som Engelskmændene, men de besadde altfor megen fransk Delicatesse til at yttre det i min Nærværelse. Desto mere ligefrem yttrede de deres Had til Engelskmændene.

I Epernay blev der holdt stille, og jeg var saa tilfreds med mit Reiseselskab, at jeg besluttede at beværte dem med Champagner. De modtoge Tilbudet, men vare overordentlig maadeholdne. I Gjæstgivergaarden var det Skik, at sætte Antallet af de tomte Flasker i en Kurv, istedetfor at overlevere en Regning. Jeg blev forstrækket, da jeg betragtede denne Mængde Flasker, som vi skulde have tømt; men jeg vilde ikke falde ud af min Rolle, men trak uden at sige et Ord min Pung frem, for at betale. „Man vil bedrage Dem!“ — raabde Officieren, der sad ved Siden af mig, idet han bemægtigede sig Kurven. Vi havde drukket rød Champagner, der skjelnes bliver nydt, og han undersøgte nu Flasterne.

opdagede Levningerne af hvid Vin i Nogle og satte disse koldblodigt til Side; jeg betaelde de Øvrige. I Metz stildes jeg paa den venskabeligste Maade fra disse Fjender, og glædede mig meget, da jeg i Gjæstgivergaarden i Avold blev tiltaelt paa Tydsk; og endnu mere da jeg i det skjønne, imellem Klipper indklemte Saarbruck fandt en ægte tydsk, antifransk Befolkning.

Igjennem Tydskland ilede jeg nu, begunstiget af mit Coureerpas videre, endskjondt jeg paa nogle Steder opholdt mig i et Par Dage. Jeg kunde i Heidelberg ikke beslutte mig til at opsøge den knarvurne Voß, men jeg henlevede nogle skjønne Dage med Paulus. I Jena, i hine muntre Dage, havde jeg ofte været i hans Huus. Hans allerede den Gang som Barn mig høist interessante Datter var nu opvoxet til en blomstrende Jomfrue. Ogsaa Thibaut, min Ungdomsven fra Kiel, og hans Kone, en Datter af Professor Ehlers, modtoge mig med den hjertelige Glæde, hvormed man kommer Mennesker, der erindre os om en munter Ungdomstid, imøde. Thibauts store Navn som Jurist var allerede grundet, og vi mindedes den skjønne Udsigt at leve sammen som Collegaer i Halle, der desværre ikke gik i Opfyldelse. Da jeg blev kaldet til Halle, havde han ogsaa modtaget et Kald derhen, men han gjorde, hvilket jeg

heller ikke kunde billige, alt for mange Fordringer og Vanskeligheder, saa at Underhandlingerne bleve afbrudte. Thibauts Tilbøielighed til Musikken, som jeg allerede kjendte fra vort tidligere Samliv, holdt han fast. Den musikalske Huuskreds, der siden blev saa berømt, begyndte allerede at danne sig og jeg tilbragde en meget behagelig musikalsk Aften, der blev mig dobbelt kjær, da jeg ganske havde maattet savne Saadan siden jeg forlod Breslau. Disse Dage tilbragde jeg nu med Venner i Tydsklands meest fortryllende Egn; jeg var med Thibaut og hans Familie næsten en heel Dag i den skjønneste Aarstid paa det skjønne Schloßberg. Mig var det, som om Tydskelands elskelige Genius hilsede mig; den tidligste Tid af mit Liv iblandt Tydske i Kiel, forbandt sig med den Sidste, som jeg oplevede; Følelsen af en dyb Fred, saaledes som den udtaalde sig af den muntre Egn og af de venlige Mennesker i Nærheden af mig, opfyldte mig; min egen Familie, som jeg om nogle faa Dage skulde see, hilsede mig; det gjennemlevede Aar svævede for mig som en dunkel Drøm, og jeg betitdeligholdt Freden som en Foraarsdag, der bebudede en venlig Fremtid, baaren af den skjønneste Natur, opmuntret af trofast Venskab. Intet forstyr-

rede det forunderlige Vindstille, der ikke tillod nogen Ahnelse om tilkommende Storme.

Jeg ilede igjennem Neckardalen til Würzburg; her tilbragde jeg en Dag med en Læge, Hr. Schellhammer, som jeg havde lært at kjende under mit første Ophold i Berlin. I Bamberg, der i min Ungdom var blevet mig saa vigtigt, hilsede Markus mig.

Man vil erindre, at jeg i tidligere Aar i Jena, ifølge en eensidig Lune der beherskede mig, havde med Forsæt flyet Jean Paul, der paa den Tid opholdt sig i Weimar; nu besluttede jeg at opsøge ham. Da han saae en preussisk Officier træde ind, syntes han noget overrasket, men da jeg nævnede mit Navn, modtog han mig paa sin enthusiastiske Maade. I hans Huus forblev jeg i nogle Timer, og disse vare næppe henrundne førend vi vare saa fortrolige, som om vi havde tilbragt Aar med hinanden. Hans aandrige Kone var ligesaa oprigtig og meddeelsom som han. Han traad mig fuldkommen saaledes imøde, som jeg tænkte mig ham; kun hans Gestalt overraskede mig. Man skulde her snarere have ventet et magert, blegt Menneske, end en corpulent Herre, der ganske faae ud som en Bygger eller Bager. Jean Paul er, som en fuldkommen eiendommc-

lig Natur, dog trods sin Særhed, udødelig i den tydske Literatur, og der er ikke blevet sagt noget mere træffende om ham, end det, som Xenien indeholdt og som man kan betragte som et stedsevarende Motto for hans literaire Liv:

Holdt med Din Rigdom Du blot saa meget til Raade, som hiin gjor,*)
Med sin Armod, Du var vist vor Høiagtelse værd.

Vi forlode hans Kone og han førde mig til en Casino, hvor vi fandt Stadens meest ansete Mænd forsamlede. Den Rolle, som jeg spillede i Krigen, havde dog vakt nogen Opmærksomhed; man trængde sig omkring mig. Jeg var noget træt, og traf mig tilbage fra Trængselen. Men dermed var jeg rigtignok ikke meget hjulpen. Jean Paul var mindst elskværdig, naar han indlod sig i en philosophisk Strid. Hans hele Philosophi bestod i en Række af fire Ideer, som han forsvarede med stor Haardnakkenhed. Han havde valgt sig Herder til speculativ Afgud, og omendskjøndt jeg selv skattede denne Skribents mangfoldige Fortjenester, indeholdt dog hans Philosophi en saa fordreiet Anskuelse, at den maatte blive fuldkommen uudstaaelig naar den blev vilkaar-

*) Den prosaiske Rimer.

ligt optagen af en Anden og endnu mere fortreiet. Da der her slet ikke var at tænke paa nogen Belæring, forholdt jeg mig aldeles lidende. Monologen begyndte at more mig. Naar han syntes at være udtomt, tirrede jeg ham ved en eller anden Indvending, og hans Tales Strøm var da ustandselig; men det var mærkværdigt, hvorledes yndige Genier undertiden optrykkede af den seige Strøm, der væltede sig frem, bevægede sig letsvævende og pludseligt dukkede ned igjen i Strømmen for usynlige at rives bort af den. Vi forlode Klubben, og Jean Paul tilbragde Aftenen med mig i min Gjæstgivergaard, og forlod mig først da jeg efter Midnat besteeg min stødende Coureervogn. Han efterlod mig dog Billedet af en aandigt betydelig Mand. Jeg begreb imidlertid vel at han kunde blive besværlig, noget, hvorover flere af mine Venner, der havde levet sammen med ham i længere Tid, tit beklagede sig. Jeg tilstaaer, at jeg havde faaet ham kjær, og glædede mig over at have gjort hans Bekjendtskab.

Fra nu af lod jeg mig ikke opholde af noget. Længselen efter min Familie tiltog, jo nærmere jeg kom den. Jeg ilede til Böhmen, over Bjergene og naaede Breslau.

Breslau indtil den almindelige Fred.

Jeg var altsaa, uden at have udstaaet nogen Sygdom, igjen i Breslau; jeg var kommen saa sildigt tilbage, at der ikke var at tænke paa Forelæsninger i det indeværende Sommersemester, og tilbragde de sidste Maaneder af Sommeren og Høsten hos mine Slægtninger imellem Bjærgene. Her sluttede jeg nu et Venskab, der ikke maa blive uomtalt i det, som jeg oplevede.

Gustav Alberti havde i flere Aar levet i Waldenburg, tidligere i stor Velstand; han havde ogsaa trukket sin yngre Broder Friederich til Schlesien. Denne høist elskværdige Mand havde ægtet en Datter af Hr. Weber, en Handelsmand, der var bleven meget vigtig i denne Egn, og som døde som Millionair, endskjøndt han kun var en Søn af en fattig Landsbyskolemester. Friedrich Alberti var en i Stilhed velstaaende og almindelig elsket Mand i den sørgelige Tid, da den store Nød iblandt Væverne begyndte. Han havde vel arvet mindre efter den rige Svigerfader, end man skulde have formodet. Den første rige Kone døde; den for Lærredshandelen ugunstige Tid tvang Enhver til at spare paa sin erhværvede

Formue, men han vedblev, saa vidt som det stod i hans Magt, at være de forarmede Vaveres hjælpende Ven. Da han var en from Protestant, fandt de forladte Menigheder i de böhmiske Bjærge ogsaa Hjælp hos ham, og det eneste Smugleri, som han, der boede i Schmiedeberg paa Grændsen, tilsidst sig, var med Bibler, som han deels erholdt af Bibelselskaberne, deels selv skjænkede bort. Hvor gjærne erindrer jeg ikke den skjønne Tid for tyve Aar siden, da jeg i hvert Efteraar, nogle faa Aar undtagen, tilbragde flere Uger i denne stille, fredelige Familiekreds.

En haardere Skjæbne rammede hans ældre Broder. Ogsaa han havde ægtet en Datter af en Handelsmand i Waldenburg. De rige Familier der vare beslægtede med hverandre. Tidligere havde de drevet en meget betydelig Lærredshandel med Spanien, Nordamerika og Mexiko, og erhværvet sig store Rigdomme. I den Tid var det selskabelige Liv i Waldenburg meget glimrende; men det ulykkelige Aar 1806 satte Grændser for denne Rigdom, Forbindelserne med de langtbortliggende Lande blev bestandigt vanskeligere, tilsidst umuelig. Den schlesiske Lærredshandel sank mere og mere, og har aldrig siden hævet sig til sin forrige Høide. Denne sørgelige Skjæbne,

der traf en flittig Egn, har jeg, forenet ved det inderligste Venskab med nogle af mine Slægtninger, og af min Natur opfordret til at tage Deel i mine Venners Sorger og Glæder, ret egentligt gjennemlevet. De af Handelsherrerne, der besadde Kapitaler, indskrænkede deres Virksomhed og levede af deres Renter.

Men Gustav Alberti blev haardere end de Andre, greben af denne Handelens sorgelige Forfatning. Han overskaae Handelsforholdene i den gunstige Tid; han troede at maatte benytte dem. Han var den Første i Schlesien, der som Fabrikherre byggede en Dampmaskine; den betydeligste Deel af hans Kapitaler var sat i Handelen, og da de franske Hære overskyllede Schlesien og Handelsspærringen afskar alle større Forbindelser, var hans Tab det betydeligste.

Men ligesom han var en virksom Handelsmand, var han ogsaa en mangesidig dannet og skarpsindig Mand. Alle sine ledige Timer opofrede han til Digtekunsten og Philosophien. Vel var han endnu kun et Barn, da hans Fader, en Ven af Lessing og Claudius, døde, men den videnskabelige Aand vedblev at leve i ham. Hvor ofte har jeg, har han selv ikke beklaget, at Forholdene ikke tillode ham at blive Videnskaberne tro.

Jeg forbausedes, da jeg her iblandt Handlende lærde at kjende en Mand, der var bekjendt med Englands, Frankrigs og Italiens bedste Digtere, der nød den gamle romerske Poesies skjønne Tid, der læste og forstod Plato, ligesom han ogsaa var fortrolig med Kant, og fulgte den nyere Philosophies Udvikling. Det var mig virkelig rørende, da jeg i Aaret 1837 saae to Oldinger i en Stad, i hvilken kun Handelsforretninger satte alle Mennesker i Bevægelse, forbundne med hinanden i stille videnskabelig Nydelse. Digteren Neübek, Forfatter til det af A. W. Schlegel saa høit agtede Læredigt „Sundhedsbrønden," havde i sin høie Alder trukket sig tilbage til Altwasser i Nærheden af Waldenburg. Begge Vennerne vare i de Halvfjerdsindstyve, de saae hinanden hver Dag, og studerede en eller anden klassisk, romersk Digter med hinanden. Neubeck var i sine bedste Aar Læge, først i Liegnitz, derpaa i Steinau i Schlesien; hans stille Liv var henrundet i indskrænkede Forhold, og hans videnskabelige Dannelses Kreds blev staaende ved Slutningen af det forrige Aarhundrede. Omendskjønt Alberti var nogle Aar ældre, var han dog mere videnskabeligt driftig, bevægelig og alsidig. Det er bekjendt, hvorledes Romernes klassiske Tid i den

sidste Fjerdedeel af det forrige Aarhundrede især beskjæftigede Aanderne; det var den Tid, da Dannelsen, betegnet som Humanitet, fandt en rigtignok indskrænket Roligbed og Tilfredsstillelse ved Nydelsen af Virgil, Horats og Martial, da de allerede modnede Mænd bare Lommeudgaver af disse Digtere med paa Reiser og Spadseretoure, og troede de skjønneste Egne, der blevne oplyste af Solen, forklarede, naar nogle Straaler af den romerske Classicitet forbandt sig med det altoplivende Lys. Saaledes nøde disse Oldinger deres sidste Dage i stille Fælledskab.

Da nu det haarde Slag traf min Ven, tabde han ikke Modet. Han havde hørt, at en Mand et Steds i Schweiz havde gjort en Begyndelse med Opfindelsen af en Hørspindemaskine; endnu var den Million, som Napoleon havde udsat som Belønning for Opfindelsen af en Saadan at vinde. Alberti forskaffede sig denne Opfindelse, og begyndte at fuldstændiggjøre den, men snart maatte han erfare, at den var fuldkommen ubrugelig. Han indsluttede sig nu med sin yngste, omtrent tolvaarige Søn; naar jeg besøgte ham, fandt jeg ham i en mørk Bagstue, hvor han sad fuld af Sorger. Ofte troede han at have overvundet de største Vanskeligheder; efter nogle Aars

Forløb begyndte han allerede paa at opføre en Fabrikbygning; da opstod der igjen andre Vanskeligheder, der berøvede ham ethvert Haab. Han var af et meget hæftigt Temperament; hvor ofte saae jeg ham ikke i den største Fortvivlelse. Hver Gang et nyt Haab satte ham i Bevægelse, eller en ny Hindring hemmede de Fremskridt, som han havde gjort, reiste han til Breslau for ved philosophiske Samtaler med mig at formindske sin Kummer, eller, naar noget lykkedes ham, der vækkede hans Haab, at tilføle sin Glæde en høiere Behageligbed. Jeg har saa mange Aar igjennem deelt Fødselsveerne ved denne vigtige Opfindelse; endnu var den intetsteds lykket, da hans første Fabrik var i Gang og han turde vove at gjøre Fordring paa Statens Hjælp. Faderens mechaniske Talent havde den yngste Søn arvet, og det uddannede sig bestandigt mere og mere sikkert med Maskinen. Her har jeg lært at kiende den betydelige mechaniske Opfinders dybe Lidelser; de angribe paa en frygtelig Maade det hele Menneske; Opfinderen har ingen Roligbed. Hjulene dreie sig om i hans Inderste og enhver Standsning piner ham, som en indre Sygdom. Hvor mange Opfindelser ere ikke døde i Fødselen og Opfinderen med dem. De betydeligste, der

siden bleve meget navnkundige og fremkaldte en Crisis i alle Livsforhold, vandt i bestandigt større Kredse en uberegnelig Magt, men deres Ophavsmænd, som de overlevede, have de sondertraadt, og selv de Opfindelser, der bedst lykkedes, strede den over dem og lode dem vansmægte i Elendighed. Jeg frygtede ofte for at opleve denne Skjæbne; Deeltagelse gjorde den til min Egen. Men en ny Nod indtraf. Fabrikken var vel i Gang, Bygningens første Principper vare fundne, de maatte fortsættes, men Staten er ved et saadant Foretagende nødvendigt mistroisk, og forsvinder Mistilliden, stige Fordringerne. Alberti blev afværlende plaget af begge Dele, og da Opfindelsens Fødselssmerter nogenlunde vare overvundne, fremtraad de borgerlige Fordringer, der ikke vare ringere; om de endogsaa siden syntes mindre trykkende, forsvandt de dog først, da alle Forpligtelser mod Staten vare opfyldte. Endnu i den sidste Tid indtraad der en skjæbnesvanger Fordring, ved hvilken hele Fabrikkens Existents kom i Fare.

Den ældste Søn havde opoffret sig til Handelen, den Anden var i Begreb med at besøge Universitetet da Befrielseskrigen begyndte. Begge gjorde Krigen med, men Faderen var imidlertid under Kummer og

Sorger bleven ældre. De tre Sønner overtoge siden Fabrikkens Ledelse i broderlig Eendrægtighed; en mechanisk Skole havde uddannet sig; en stor Fabrikbygning var opstaaet, alle de Dele, der vare nødvendige for Maskinebygningen bleve forfærdigede i egne Jernstøberier. Egels, den fortræffelige Maskinebygger i Berlin, havde leveret en stor udmærket Dampmaskine; næsten tusinde Tene forfærdigede et overordentlig stærkt, bestandigt finere Garn. Man kunne ikke tilfredsstille de bestandigt mere og mere stigende Fordringer. En Handelsherre traad til med en stor Capital. Horspinderiet kunde nu kappes med de bedste Europæiske.

Albertis syv og halvfjerdsindstyvende Aar var en Fest, ikke alene for Familien, men ogsaa for Staden og den hele Omegn. De høie Embedsmænd kom for at ønske ham til Lykke. Det var tillige hans Guldbryllupsdag og den Dag da han var bleven optagen iblandt Stadens Borgere. De tre Brødre, der i den største Enighed lede det Hele, have oprettet et andet stort Fabrik, og beskjæftige syv til aatte hundrede Mennesker. Her er Talen ikke om en saadan Nød, som der i England hersker iblandt Arbeiderne. Selv dersom en Fabrikherre i Fremtiden vilde mis-

bruge sit Forhold til de arbeidende Classer, vare Excesser, som i England, umuelige, Staten sørger for Børnenes religiøse Opdragelse, og en udmærket Sjælesørger, i Forening med en velsindet Skolemester, vilde her kunne udrette meget.

Jeg besøgte Alberti kort forend hans Død; han døde i sit ni og halvfjerdsindstyvende Aar. I Statstidenden udkom der en biographisk Skitse, der fortjener Roes. De Skribenter og Lærde, med hvilke han deels ved Slægtskab, deels ved forbigaaende Forhold, stod i Forbindelse, bleve nævnte. Ingen levede i de sidste tyve Aar af hans Liv i et inderligere Venskab med ham, end jeg, og jeg tilstaaer at det var mig ubegribeligt, at den ellers saa vel underrettede Mand, der levede i Familien, kunde være saa ubekjendt med mit Forhold til den Afdøde. Alberti er ikke bekjendt udenfor den Egn, i hvilken han levede; om den udmærkede Spindemaskines Fremstridt, den Første i sit Slags paa Fastlandet, er der ikke offentligt hørt noget. I min Stilling kunde mit venlige Forhold til ham, der desuden var betinget af et nær Slægtskab, ikke være nogen Udmærkelse for mig, endnu mindre kunde mit Venskab tjene til at hæve ham. Hvorfor blev jeg nu saa dybt og smerteligt berørt af denne

Taushed? Jeg begriber det næppe selv. Jeg har dog med Rolighed, ja med Ligegyldighed taalt Tilsidesættelser, der vare langt mere krænkende og saarende.

Den tredie Søn, Fabrikkens Mechanikus, har for kort siden gistet sig paa ny med en Datter af Digteren Tieck.

Min Tilbagekomst til Breslau var stille. Universitetet havde endnu ikke ret samlet sig; de Studerendes Antal var endnu ringe; de, der havde gjort Krigen med, vare endnu ikke vendte tilbage.

Det var mig dog paafaldende at blive hilset paa en Maade, som jeg ikke ventede. Jeg troede, ikke at staae i noget fjendtligt Forhold til noget Menneske, og dog skeede det, at nogle Stene fløi igjennem mine Vinduer en Nat kort efter min Tilbagekomst. Jeg var ikke lidet forskrækket, da jeg om Morgenen saae en stor, med megen Kraft indkastet Teglsteen ligge ved Siden af min aatteaarige Datters Seng. Det var ikke den høitidelige Maade, hvorpaa de Studerende i Universitetets tidligere lystige Dage pleiede at tilkjendegive deres Misfornøielse. Vi vare endnu ikke gaaede til Ro; da Vinduerne klirrede, hørde vi

at to Mennesker, der i Mørket havde sneget sig tæt til Huset, igjen løb hurtigt bort. Jeg har aldrig erfaret hvem det var. Sandsynligviis var det et Par unge Mennesker, som man havde bebreidet, at de vare forblevne hjemme under Krigen.

Da jeg kom tilbage fra Bjærgene, blev jeg dog snarere hjemme i mine sædvanlige Forretninger, end jeg havde ventet. Jeg blev indstændigt opfordret til at fortsætte min Haandbog i Oryktognosien. De Studerende samlede sig; mine Forelæsninger begyndte. Til min Opmuntring samlede jeg Materialier til Skriftet: „den nærværende Tid.“ Men jeg gjorde dog allerede den Gang en Erfaring, der forurolligede mig. Der begyndte en Gjæring iblandt de Studerende; der dannede sig en Opposition i deres Midte, som man rigtigtnok kunde vente. De unge Mænd, der havde gjort Krigen med, affondrede sig paa en isiefaldende Maade fra de Andre; de havde seet Livets Alvor i Nærheden. Det smaalige, næsten barnagtige Spil med hemmelige Ordener og de ubetydelige Stridigheder, der før havde saa stor en Interesse for dem, forekom dem nu som Jammerligheder. Flere af dem vare blevne Mænd; Nogle bare Jernkorset; Nogle havde beklædt Officiersposter. Men nu paastod Mae-

sen af dem, der ved Alder eller Forhold vare blevne forhindrede i at tage Deel i Felttoget, eller som vel ogsaa havde søgt alle Slags Paaskud for at undrage sig fra Krigens Farer, en Fornyelse af det tidligere Studenterliv og en Tone vilde gjøre sig gjældende, der næsten syntes endnu mere raa end den, der herskede før.

En Opposition af de Studerende er bleven mig uforglemmelig, fordi den aflagde et paafaldende Vidnesbyrd om den raae Kraft, med hvilken den gamle Frankfurter Skik vilde gjøre sig gjældende. I Halle havde jeg seet hvorledes de Studerende undertiden gave ret glimrende Baller; Professorerne og deres Familier blev indbudne til dem, og iblandt de anseede Indvaanere valgde man rigtignok især dem, der vare saa lykkelige at have smukke Døttre. Paa Saadant var der nu formedelst de Breslauer Studerendes herskende Armod ikke at tænke. Professorerne forenede sig derfor for at feranstalte Baller, og de Studerende, der deels ved Slægtskabs- eller Venskabsforhold, deels ved Videnskabelighed og Flid, eller ved Anbefalinger, paa nogen Maade kom i Berørelse med os, bleve indbudne. Pludseligt erklærede de at disse Baller vare erklærede i Verruf. Denne Er-

klæring gik ud fra Seniorerne eller de Stemmeførende i de hemmelige Ordener og Landsmandskaber. De fandt sig fornærmede, fordi de ikke bleve indbudne; de vare, som Saadanne, efter Lovene underkastede Relegation, og dersom vi ignorerede det, var det klart, at det var vor egen Skyld. Nu var der iblandt de Indbudne en ung Mand, der allerede ved sin første Optræden ved Universitetet udmærkede sig ved sine grundige Kundskaber, og siden erhvervede sig et udødeligt Navn; det var Otfried Müller. Man truede ham med Verruf; han opsøgte mig, og yttrede at han havde bestemt at antage Indbydelsen, og at trodse det Verruf, som han jo deelde med os. Han var, endskjøndt meget ung, den Første, hvis jeg ikke tager Feil, der vovede at opponere paa en saadan Maade; flere Fremmede sluttede sig til ham, men denne Opposition er især forbleven i min Erindring, fordi Otfried Müller fra nu af kom oftere i mit Huus. Sine første philosophiske Studier begyndte han under min Veiledning, og hans Bearbeidelse af en af mig bestemt Prisopgave erholdt Belønningen. Den første selvstændigt erhvervede philosophiske Anskuelse taber aldrig ganske sin Indflydelse paa den senere mangfoldige Udvikling, og hvor selvstændigt hans Aand

end udviklede sig, understøttet af Studier, der fremkaldte en europæisk Crisis i de philologisk historiske Videnskaber, troer jeg i hans mere betydelige Skrifter dog igien at erkjende om endog kun svage Spor af hiin tidligere Tid, som han som ung Mand tilbragde i Nærheden af mig. Hans Studeringers Aand adskilde ham fra mig, men jeg veed, at Erindringen om hiin tidligere Tid aldrig ganske forsvandt af hans Sjæl. To yngre Brødre, der ligeledes ere blevne berømte, indtoge siden hans Plads; jeg kommer til at tale om dem og jeg er stolt af den Lykke, saa tidligt at have erhværvet mig og aldrig at have tabt disse hoitbegavede unge Mænds Fortrolighed.

Nu begyndte man almindeligt at rose de Frivillige; aldrig er det faldet mig ind i og for sig selv at dadle dette; selv de sentimale Tydskeres overdrevne Ytringer synes mig naturlige og netop derfor at billige. Jeg forargede mig ikke over de Kobberstik, som forestillede den unge Helts Hjemkomst, der bliver omfavnet af sin Brud, medens Fader og Moder fulde af Glæde beundre ham som Helt, hvorofte disse Billeder end bleve gjentagne. De Fortællinger, der behandlede den samme Gjenstand, saa mager som den end var indtil i det uendelige, betragtede

jeg som en nødvendig Naturproces, der, naar den havde endt sit Løb, maatte finde sin Grændse i sig selv. Men med Frivilligheden uddannede der sig dog to Retninger, der forekom mig meget betænkelige. Den Ene var Miskjendelsen af det preussiske Officiercorpses ophøiede Tænkemaade. Den dybtkrænkede Æresfølelse hævede sig til den gedigneste nationale Følelse; denne dannede den hele Hærs faste Kjærne; dens Magt holdt de Frivillige sammen, den beherskede de adspredte, om og begeistrede, saa dog ikke forenede Gemytter. En stor Deel af Officiererne bleve i Slagene, eller kom lemlæstede hjem. Hvor ofte har jeg ikke fulgt de Sidste med smertelig Deeltagelse; naar en ung Mand, der var begunstiget af Naturen, hævet ved sin Herkomst, saae en glimrende Løbebane imøde, naar den dygtige, modige Krigér styrtede ind midt iblandt Fjenden, og nu i sine unge Aar kom lemlæstet tilbage. Han var dannet til Krigen; en anden Løbebane stod ikke aaben for ham; med hans tabte Lem forsvandt alle hans Forhaabninger. Med en lille Pension henlevede han i Armod og Forglemmelse sine bedste Aar, og naar han blev gammel og graa, erholdt han en underordnet Post, der i det høieste forskaffede ham en mere sorgfri Tilværelse. Jeg tilstaaer,

at naar jeg betragtede disse Mænds Fremtid, fyldte mange af de Frivilliges Overmod mig med Harme.

En anden Retning af Frivilligheden forekom mig rigtignok endnu mere betænkelig, fordi jeg i den saae en Fiende rykke frem, der opfordrede mig til en Kamp, som jeg ikke kunde afvise. Den tydske Ungdom havde kjæmpet for sit Fædrelaud, men dette var ikke et i sig ordnet, Staten ikke et kraftfuldt bevæget Heelt, saa at den af sin inderste Eenhed udviklede en mægtig Modstand, og naar den havde tilintetgjort det Modstridende, trak sig sund og frisk tilbage i sit oprindelige Liv. Et andet Tydskland, saaledes maatte Enhver troe, ikke det Tidligere, der var forsvundet, skulde udvikle og danne sig af Striden. Ungdommen var ikke uden høiere Opfordring gaaet i Kampen; Krigen var en fælleds for alle Tydske. „Hvor er nu" — spurgde man, — „det Tydskland, som den fælleds Kamp gjaldt?" Det, hvorfor man vover sit Liv, opfylder os just ved en positiv Realitet. Dersom det endogsaa tidligere mere var til som noget Forønsket, end som noget Virkeligt, fremtræder det dog, og det nødvendigt, efter Kampen som en Magt, og det som en politisk, der ikke lader sig afvise. Alle unge Krigere, og ovenikjøbet de Fortrinligste, de ved Kraft og

Aand meest Udmærkede, bleve nødvendigt Politikere. „Hvor er det Tydskland“ — spurgde de, — „for hvilket vi bleve opfordrede til at kjæmpe? Det lever i vort Inderste. Viser os hvor vi finde det, eller vi ere nødte til selv at søge det.“

Desværre var den gamle Maade at behandle Folket paa, naar man vil benytte det, hos de Regjerende endnu ikke forsvunden. Man fremkaldte Forventninger, som man ikke havde i Sinde at opfylde, og understøttede, nærede et uordentligt Sindelag, som man vel ikke skulde undertrykke, men ordne og beherske. Jeg har med Hensyn herpaa allerede ovenfor talt om Landstormsedictet og de demagogiske Tendentser, der vare fremherskende i det.

Ligesom Alles Øine under Felttoget vare rettede paa Kampladsen, saaledes levede Enhver nu i Wien, hvor Congressen raadslog om Europas tilkommende Skjæbne. Vi vare endnu som i en halv Krigstilstand; de store Hære, ikke blot vore Egne, men ogsaa de Russiske vendte langsomt tilbage og alle Gemytter vare i en hæftig Bevægelse. Hvor naturligt og nødvendigt følger det ikke af disse Forhold, at Ungdommen maa komme i Bevægelse; den vidste med sig selv, at den havde bidraget til at tilkjæmpe Tydsk

land Seieren, der gjorde en rolig Raadslagning mueelig. Den offentlige Stemme vurderede dens Deeltagelse i Seieren for høit.

Da kom Napoleon tilbage. Det var en forbausende Daad, da næsten hele Frankrig igjen reisde sig; det Dynasti, der var paatrængt det, forsvandt som en Drøm, og den, som man troede, fuldkommen tilintetgjorte Helt viisde sig igjen truende ligeoverfor de roligt raadslaaende Regenter. Man kan ikke nægte at Congressens Anseelse blev rystet i Folkets Øine, og dersom Frankrig var traadt Napoleon saaledes imøde, som ved hans Hjemkomst fra Ægypten, dersom man fuldkommen havde hengivet sig til ham som den Gang, vilde den anden Kamp imod ham næppe have været saa kort, og Seieren vilde næppe saa hurtigt været tilkjæmpet. Men endskjøndt Alt strømmede til ham, var Hengivenheden dog ingenlunde ubetinget. Frankrig troede at have oplevet et Øieblik, da det igjen kunde opnaae Revolutionens Frihed, uden at bukke under for dens Vildfarelser, og medens Folket beundrede Heltens dristige Daad, indsneg den Tanke sig, at om Folket end brugde ham nu, kunde han dog heller ikke undvære dets Understøttelse. Man forelagde ham Fordringer, som han

ikke turde afvise. Man vilde vel ved ham træde seierrig op ligeoverfor det bevæbnede Europa, men de betydeligste Mænd vilde da beherske Seierherren selv. Saaledes var hans hele Stilling tvivlsom og indstrænket.

Hvor ganske anderledes virkede denne uventede Begivenhed ikke i Tydskland. Vel lurede der ogsaa her en Stemme, der kunde være truende i Fremtiden; men nu forstummede den ganske. Napoleon var overvunden og endnu var Seiersjubelen ikke hentonet; med Tillid til en seierrig Kamp forsamlede man sig hurtigt og i Tydskland fornyede det forrige Aars Februardage sig. Enhver Betænkelighed forsvandt, ethvert fremspirende Ønske forstummede, og Ungdommen ilede, ligesom før, den fornyede Kamp imøde.

Jeg troede vel, at jeg igjen maatte fornye mit Tilbud atter at tage Deel i Krigen, men forudsaae ogsaa ret vel at Kongen ikke vilde modtage det. Jeg erholdt da ogsaa et naadigt Svar, i hvilket det hed: at Faren nu ikke syntes saa truende, som før; man turde nu ikke bortfjærne en Lærer fra hans Lærestoel. Imidlertid blev jeg dog paa en Maade sat i en Virksomhed, der nogenlunde erindrede mig om den forrige Tid. Vel var Staden ikke saaledes i Bevægelse som

den Tid, da Kongen var i vor Midte og hele Preussen concentrerede sig i Breslau. For at sammenbringe Bidragene til de Frivilliges Udrustning, maatte man allerede tage sin Tilflugt til de Midler, der sædvanligt blive benyttede i Fredstid. Den weimarske Sanger Ehlers, der den Gang var i sin blomstrende Periode, gav en Concert til Bedste for de trængende Frivillige. Jeg kan ikke uden Vemod tænke paa denne Tid, naar jeg erindrer mig hans sørgelige Stilling i hans Alderdom. Han henvendte sig endnu for nogle Aar siden til mig og jeg formaaede ikke at udrette noget for ham.

Grevinde Schaffgotsch havde den Godhed at understøtte Ehlers og mig. Der udgik en offentlig Opfordring til at tage Deel i Concerten, og den Sum, der blev samlet, var meget betydelig. Mange benyttede Leiligheden for at give ansеelige Bidrag; Grevinden besluttede sig til at sidde ved Kassen tillige med mig.

Jeg maa ved denne Leilighed dog omtale en Begivenhed, der satte den første og fornemmeste Dame i Schlesien i en uventet Stilling. Russiske Tropper, der næppe havde naaet deres Lands Grændse, vendte tilbage og en russisk General var paa Concertdagen

rykket ind i Breslau med sit Corps. Universitetets Aula var ganske fuld, da en Adjutant kom og paa en bydende Maade fordrede en af de første Pladser for sin General. Jeg saae paa Grevinden i hvilken Forlegenhed hun kom, da den trodsige Russer stod ligeover for hende. Jeg tog Ordet, og søgde paa en høflig Maade at gjøre ham bekjendt med Omstændighederne; Hensigten med Concerten blev meddeelt ham, ligesom den store Stads anseeligste Indvaanere havde erhvervet sig deres Pladser ved anseelige Bidrag. Adjutanten gik forbittret bort. Kort derpaa kom Generalen selv, tydeligt nok meget ophidset, stillede sig lige over for os, og fordrede bydende en Plads, som der sømmede sig for hans Rang. Jeg tilstaaer, at jeg havde Møie med at undertrykke min Vrede. Generalen bød kun den sædvanlige Betaling for sin Plads. Endelig stod jeg op og sagde: „Deres Excellence, jeg har kun over een Plads at befale og den vil sandelig være Dem anstændig nok!“ derpaa bad jeg ham at følge mig. Vi gik igjennem den fulde Sal, som vi med Møie kunde trænge os igjennem, indtil jeg naaede den Plads, som min Kone havde. „Kone!“ — sagde jeg, — „Du bliver nødt til at romme Din Plads, Generalen ønsker at have

den.“ Nu syntes først et Lys at gaae op for ham over Forholdene; han undskyldte sig og trak sig frivilligt tilbage for at finde Plads i den store Trængsel.

Noget Lignende havde min Forretning nu vel med min Forrige, men hvor ganske anderledes vidste Alt sig ikke nu? Jeg var en rolig Borger; der i sin stille Stue ventede paa Beretningerne: og da nu Rygtet om Slaget ved Ligny og om Blüchers personlige Fare udbredte sig, da den klassiske Beretning om Slaget ved La Belle Alliance naaede til os, — det er en af den nyere Tids mesterligste Krigsberetninger og flydt af Gneisenaus Pen, — da Kirkerne bleve aabnede til en høitidelig Gudstjeneste, da det jublende Folk bevægede sig i alle Gader, var ogsaa jeg stemt til Tak og levende Glæde, men dog, jeg tør ikke nægte det, sneeg en trykkende Følelse sig ind i min Sjæl. Hvor lykkelig vilde jeg ikke have været, dersom jeg havde turdet tage Deel i denne Dags Seier.

Hvad der overbeviiste mig, der ellers var ubekjendt med Forholdene, om at denne Krig ikke vilde vare længe, var ikke alene de Hindringer, som Napoleon fandt i Landet selv, ikke alene det vel tilbagetrængte og undertrykte, men dog mægtige Antal af

det gamle Dynasties Tilbørngere. Jeg havde i et fortroligt Øieblik erfaret meget af Cuvier om Frankrigs Stilling, der blev mig uforglemmeligt. Han troede vel, at en Lærd havde al Grund til at være tilfreds med Napoleon. »Aldrig« — sagde han, — »blive Videnskaberne agtede høiere eller befordrede og understøttede paa en mere ædelmodig Maade, end af ham; Bourbonnerne derimod og deres Omgivelse have slet ingen Sands for Videnskaberne;« og han frygtede for en sørgelig Fremtid; men dog miskjendte han ikke den Ulykke, som Napoleon havde bragt over Landet. Af ham erfarede jeg hvad der, jeg tilstaaer det, var mig ubekjendt, hvilken stor Fortjeneste Abbed Fleury havde erhværvet sig af Landet. Denne havde, sagde han, sammenhobet et umaadeligt Krigsmaterial i Frankrig; alle Landets Fæstninger vare vel og overflødigt forsynede. Fleury havde benyttet Freden, som han omhyggeligt søgde at vedligeholde, til at samle denne Skat, og dersom denne bidrog meget til at befordre Napoleons Seire, saa blev den dog ogsaa benyttet til de fjerneste Egne og forødt. Efter den sidste for Frankrig saa ulykkelige Krig paastod Cuvier, at Landet næsten var vaabenløst; ingen Fæstning kunde gjøre lang Modstand, og det uhyre Tab lod sig kun

erstatte i en Række af Fredsaar. Det er bekjendt, at Blücher, der tildeels saa ivrigt benyttede Seieren ved Belle Alliance for at være den Første, der red ind i Paris, den Gang ydmygede og mindre skaanede den oprørtste Stad.

Da jeg erfarede, at man havde besluttet at fordele de fra alle Lande røvede Kunstskatte iblandt de forrige Eiere, faldt der mig en Naturseldenhed ind, der tilhørte Domkirken i Køln, men nu indtog en Plads i Mineraliesamlingen i Jardin des plantes, og dog ikke let kunde oversees. Det var den i Aaret 1492 nedfaldne Ensisheimer Meteorsteen. Jeg skrev derfor til Gneisenau, og saa vidt jeg erindrer har man virkelig maattet udlevere denne Steen.

Da det andet Felttog var endt, fremtraadte nu Udsigten til en lang Fred; lidt efter lidt forsvandt ethvert Spor af Krigen af mit Liv. Den Hest, som jeg havde redet siden Vaabenstilstanden, kom i Løbet af Sommeren 1814 tilbage med Armeen. Jeg beholdt den en Tid lang, men kunde saa lidet benytte den, at ethvert Ridt blev mig dyrt, og solgte den med stor Fordeel. Men desværre var min finantsielle Forfat-

ning bleven fuldkommen forstyrret ved Krigen. I de ti Aar af mit Ægteskab var jeg aldrig kommen til Rolighed. Saasnart min Husholdning var bleven indrettet, blev min Stilling forstyrret; ikkun den Ulykkeligste af Alle under Undertrykkelsen havde nogen Barighed. Min Stilling i Felten, mit hele eiendommelige Forhold til de Frivillige fordrede mange Summer; mit Ophold i Paris var dyrt. Mit Liv siden jeg lærde at kjende Tydskland, bestandigt i Kamp for Ideer, kun lidet rettet paa den nærmeste Nutid, bortvendte kun altfor meget min Opmærksomhed fra de snævre finantsielle Forhold. Efter Krigen hvilede der en trykkende Gjæld paa mig, hvis Størrelse fyldte mig med Skræk og som i en Række af Aar forbittrede mit Liv. Statskantsleren skjænkede mig vel en ikke ubetydelig Sum; Krigsministeriet — v. Boyen var den Tid, ligesom nu, Krigsminister, — viiste mig megen Godhed, men min trykkende Stilling blev derved ikke lettet meget. Saaledes erindrede min Gjæld mig endnu længe om den forbigangne Tid.

Da blev jeg endnu senere paa en for mig overraskende Maade erindret om Krigen. Jeg sad roligt i min Stue, ganske fordybet i literaire Arbeider, og min militaire Tjenestetid laa langt borte fra mig.

Jernkorset havde jeg allerede længe baaret, det var blevet sendt mig fra Felten fra Armeen, omendskjøndt noget senere end de Andre, fordi jeg saa pludseligt havde forladt Hæren; nu erholdt jeg efter to Aars Forløb det kongelige Diplom, og i dette hed det: „Det har behaget Kongen allernaadigst at meddele Lieutenant Steffens af Garde-Jæger-Bataillonen Jernkorset.“ At see mig kaldt saaledes nu, var mig vel noget paafaldende, men dog ogsaa meget behageligt.

Min Stilling i Breslau. Skribent-Arbeider, Anskuelser.

Tydskland var nu frit; vi havde afkastet det svære Aag, der i saa mange Aar havde hvilet paa os, og truet ikke alene vor politiske Selvstændighed, men med den ogsaa vor hele aandige Eiendommelighed med Undergang. Den Kamp, som jeg allerede for syv Aar siden saae nærme sig truende, da jeg først bilsede dette Land med Kjærlighed, og i hvilken jeg selv blev indviklet uden i mindste Maade at ahne det, var nu seierrigt endt, Frankrig var ydmyget, og Europa kunde see en lang Fred imøde.

Hvad der laa mig nærmest var Kjærnen af min personlige Tilværelse, Udviklingen af en selvstændig Naturphilosophi. En saadan Videnskab svævede for mig i dunkle Former ligefra min første Ungdom af; alle mine naturvidenskabelige Studier hævede sig, om endog kun paa en drømmende Maade, til en høiere aandig Anskuelse, for hvilken jeg endnu intet Navn fandt. Det bestemte Indhold og den videnskabelige Form blev given mig af Schelling. Det vilde være et unyttigt Spørgsmaal om og hvorledes mine Drømme havde dannet sig uden ham? Jeg hader Spørgsmaal af dette Slags, der egentlig ingen Mening have. Hvor latterlig vilde en Physiolog ikke vise sig, naar han vilde anstille alvorlige Betragtninger over, hvorledes Organisationen vilde have dannet sig, dersom Hjertet laa i det høire Bryst istedetfor i det Venstre? Men den oprindelige Opgave var alligevel min Egen; jeg kunde derfor ikke opgive den, og var tvungen til at vedblive den, hvor tvivlsom Udførelsen end maatte være. Vel troer jeg, med Samvittighedsfuldhed at have bestyret mine Embeder som Professor i Physik og Mineralogi, og nogle af mine Tilhørere, der siden erholdt et Navn, har jeg i det mindste ansporet, hvor ugunstig i denne Henseende min Stilling paa et Uni-

versitet i Provindsen endogsaa var. Men det som jeg vilde og dog ogsaa var kaldet til at foredrage, beskjæftigede mig især, og nu følde jeg mig dobbelt ulykkelig i en afsidesliggende Provinds. Jeg var kommen til at indsee, at Naturphilosophien var en selvstændig Videnskab, der maatte uddanne sig i sig selv, afhængig og dog tillige uafhængig af al sandselig Grandskning. Saaledes vilde uden den sandselige Anskuelse heller ikke dens Opfatnings nødvendige Form som Mathematik være til, og dog uddannede denne sig, som den er, i den indre selvstændige Form, uafhængig af enhver sandselig Anskuelse. Nu er ligeledes en gunstig Opfatning, Jagttagelse, om man vil, Erfaring af Naturlivet, en uundgaaelig Forudsætning for enhver muelig Naturphilosophi. Begge, enhver aandig Erfaring og dens Form, forholde sig ikke saaledes, at man kan kalde den Første Aarsagen, den Anden Virkningen, de ere meget mere Begge i og med hinanden. Den aandige Erfaring dæmrer i enhver samvittighedsfuld Grandskning og søger sin Form, saaledes som der ogsaa i enhver, den sandselige Anskuelse ganske underkastet Grandskning dæmrer et mathematiskt Forhold, der kun langsomt formaaer at modnes og at hæve sig til et fast Heelt. Min Hen-

figt var det nu ikke at fordybe mig i den sandselige Naturgrandskning's Detail, meget mere i den fremstridende Videnskab at lytte til de aandige Momenter, der efterhaanden traad frem og fogde en fælleds Forstaaelse. Man har selsomt nok bebreidet mig, at jeg troede mig i Stand til at være eller blive en Mester i alle Fag af den uendeligt rige Naturvidenskab. Man kunde paa denne Maade ogsaa bestylde Mathematikeren for at han strædde at kappes med Virtuoserne i den iagttagende Astronomi, i Experimentalphysikken, i Chemien, i den physikalske Geographi, ja i enhver Retning af Naturforskningen og det menneskelige Liv, for saa vidt som den erhværvede Erfaring bliver moden for den mathematiske Bestemmelse, og at gjøre dem Rangen stridig. Jeg har i alle Fag af Naturvidenskaben været den altid lyttende, opmærksomme, lærebegjærlige, og, jeg tør sige det, taknemmelige og sin Lærer hoitagtende Discipel, og nu, da Landets ydre Forhold lovede mig tilkommende Roligbed og Tid, rovede jeg at haabe at jeg skulde blive forsat til den sande Høiskole for den fremstridende Naturvidenskab, til Berlin. Jeg havde allerede lagt nogle og fyrgetyve Aar tilbage; det var den høieste Tid. Men man vilde ikke have mig; thi jeg var allerede nær

ved Oldingsalderen, da jeg blev kaldet til Berlin. Man maa ikke troe, at jeg er ubekjendt med min Stilling til Naturforskerne.

Naturforskerne ville ingen Philosophi; de nægte ganske med Bestemthed Naturforskningens Stigen til Speculation, og selv naar en ungdommelig Ahnelse, som de mene, i denne Henseende stuffer dem, afvise de den, naar de blive grebne af det usandseligt fremskridende Arbeide; dette bliver bestandigt mere enkelt, mere bestemt, og det belønnende Haab om nye Opdagelser er saa tiltrækkende, at det ganske bestjæftiger den modnere Mand.

Men den absolute abstracte Philosoph vil ligesaa lidet Naturforskning; man hører ham undertiden med en vis Nedladenhed forsikkre, at Naturforskerne søge dog egentlig ogsaa en fornuftig Erkjendelse, i det de efterforske det Lovmæssige; men denne fornemme Hovednikken, denne Hilsen fra det Fjerne og det Høie kan rigtigt nok ikke indlede nogen fortrolig Samtale. Schelling havde vel lagt en Grund til Naturphilosophien, der ikke kunde fortrænges, men han tang, og bevægede sig siden i en anden Retning, der rigtignok var mere belønnende og kunde mægtigere beherskes af hans store Aand. Mange af de Yngre vare bleyne

berømte Zoologer, Botanikere, Mineraloger og Geognoster, og naar Ungdommens Speculation vovede sig frem, saa viiste der sig kun dog et fuldkommen abstract, formelt Garn, i hvilket man vilde fange Naturen, ikke den lærende Aand, der vælder mægtigt frem inden fra og stræber at fatte sig selv. Jeg kan ikke paastaae, at jeg, som man pleier at sige, havde svoret den Troskab, thi den beherskede mig ganske; man kan ikke tale om Troskab, hvor en Skilsmisse er umuelig.

Jeg kjendte altfaa min Stilling ret vel; det faldt mig ikke ind at hidlede den fra nogen saakaldet Kabale; paa en Saadan troede jeg overhovedet ikke, eller holder den for en saa ubetydelig Størrelse, at det vel er tilladt en aandigt Beskjæftiget at betragte den som et Minimum, og at overse den, ligesom Mathematikerne i de nøiagtigste Beregninger. Jeg troer ikke at man kan paastaae om mig, at denne godmodige Anskuelse er opstaaet af Mangel paa Erfaring; den har meget mere vedligeholdt sig, og bestandigt uddannet sig fastere trods al Erfaring. Saaledes var jeg efter min halsstarrige Maade tvungen til at betragte det, der gjorde min Anskuelse uforstaaelig, selv som en stor Naturproces af Historien, som jeg

maatte anerkjende som en Saadan, ja som jeg maatte underkaste mig. Det undrede mig ikke at jeg paa en saadan Maade blev forstødt, men vel, at man tildeels hørde paa mig, og at jeg vandt et Publicum, der sluttede sig til mig. Ofte, og endnu bestandigt i min høiere Alder forekommer det mig selsomt, at jeg befinder mig som Professor paa et preussisk Universitet; at ville følge og udvikle den Organisationsproces, som man afviser, selv hvor man fuldkommen er greben af den, i dens altomfattende Consequents, er rigtignok noget, der er den sandselige Forsker saa fuldkommen uforstaaeligt, at det maa forekomme ham at man vil, med den klare Bevidsthed om, at man er vaagen, smutte ind i en betydningsfuld Drom.

Man tro ikke, at jeg ved denne klare Erkjendelse af min Stilling blev uvis med Hensyn til mig selv og til mine Bestræftigelser. Jeg søgde meget mere at bevare mig mod ethvert Selvbedrag, og altid mere og mere at vænne mig til min isolerede Stilling i Breslau; den havde dog ogsaa sit Gode. Jeg var vel ude over Tilværelsens Toppunkt, men Ungdommens Varme, og den Tilbøielighed ganske at gjennemleve hvad jeg tænkde, vilde endnu bestandigt ikke vige. Overseer man mit hele hensvundne Liv,

vil man finde det beribeligt, at jeg endnu mindre end de fleste andre Lærde var i Stand til at trække mig tilbage fra den Kreds, i hvilken jeg hidindtil havde levet, at Tydskland og dets Fremtid vare blevne en Gjenstand, der laa mig ligesaa nær, og i mit Indre beskjæftigede mig ligesaa meget som Naturen.

Enhver spurgde sig selv, hvad skal der blive af Tydskland. Den, der ellers var vant til ganske at hengive sig til sin bestemte Virksomhed, var nu mere eller mindre voldsomt revet ud af den. Mange levede mere for den ubestemte Fremtid, end for den usikkre Nutid. Da viisde Følgerne sig nu af den Anskuelse, der havde uddannet sig i mig, og som jeg var tvungen til at følge. Thi da jeg, ligesom de Fleste, forelagde mig det Spørgsmaal, hvad vil der blive af Tydskland, erholdt jeg et Resultat, der, i den Gestalt, i hvilken det maatte træde frem, vel i Begyndelsen fra flere Sider blev billiget, ja erhværvede mig Bifald og Tilhængere hvor jeg yttrede det; men dog kunde jeg ikke forbolge for mig selv, at dette Bifald hvilede paa en Vildfarelse og at det snart vilde forsvinde, naar jeg vovede at yttre mig offentligt. De Fleste og selv de Betydeligste angstede og piinde Nutidens Usikkerhed; de søgde den nære Hjælp. Selv paa

Wienercongressen søgte man den i Constitutioner, der dog mere eller mindre havde en Lighed med den Franske, og i det høieste adskilde sig fra den derved, at det var afhængigt af Regenten at give den, og at man mere positivt udtaelde hans Stilling ligeoverfor Constitutionen og søgte at gjøre den sikker.

Men den offentlige Stemning var mere eller mindre revolutionair; alle Folkets herskende Anstuelser havde et fransk Anstrøg; aandigt, ligesom tidligere udvortes, bleve vi endnu bestandigt beherskede af vore Naboer, og de Lænker, som vi i Aarhundreder havde baaret, lode sig ikke saa let sønderrive, mindst ved Armeer. Vel stod Folket fjendtligt imod Franskmændene; men denne Stilling var en aldeles udvortes; Folket gik ud fra de samme Grundsætninger, havde ganske stillet sig paa det samme Standpunkt; og hvor skarp Modsætningen end viiste sig, var den dog kun en relativ, der ikke lovede et eiendommeligt Liv, men meget mere, som jeg troede at forudsee, truede at ende med en Indifferents, med en Neutralisation. Og desværre var det Positive ved den tilsyneladende Modsætning ganske paa den franske Side, saa at Frankrig, naar vi betjene os af et af Physikernes Udtryk, bestemde Retningen af den electriske Strøm,

og denne truede med at overſvømme Tydſkland bestandigt mere og mere. Hvad Napoleon vilde opnaae ved udvortes Magt, ſyntes nu at være lykket ved en indre Proces. Vel ſteg den electriſke Spænding bestandigt mere og mere. Man havde endog fundet et Udtryk for den negative opponerende Stilling. Saa inderligt jeg nu end var forenet med Tydſkland, ligesaa bestemt afſkyede mit hele Væsen den antagne Benævnelse, Tydſkheden var mig forhadt. Naar en historiſk Epoche har fundet et saadant Trylleord, bliver det snart forvandlet til en Afgud, til et huult Spøgelse, som man overtroiſt knæler for og tilbeder som Saadant. Jeg oplevede, at dette Spøgelse allerede kom til Syne i Undertrykkelsens Tid, og traad ogsaa den Tid med Bestemthed op imod det. Den Kamp adnede mig, som jeg havde at bestaae. Min Anſkuelse afveg i Grundsætningerne fra den Herſkende, det var ikke dette eller hint, som jeg bekjæmpede, det var netop Princippet. Naar jeg hist og her syntes at stemme overeens med den offentlige Mening, naar man gav mig Ret, ja troede at kunne slutte ſig til mig, naar Mange endogsaa troede at kunne gjøre Regning paa mig, saa var det dog en Vildfarelse, som jeg aldeles ikke havde givet Anledning til. Man

kaldte mig derfor siden med fuldkommen Uret en Forræder med den gode Sag. Dristige Ytringer endogsaa mod de Mægtige, bleve understrevne med lydeligt Bifald; Enhver troede da at høre sig selv, og de Færreste mærkede, at jeg var en ganske Anden, og bestandigt holdt mig som en Saadan. Vel maatte Noget, der var beslægtet med min Anskuelse, søge at danne sig i Mange, men Ingen har søgt at gjøre sig det klart i den hele Sammenhæng, saaledes som det omfatter Tilværelsen i alle Retninger. Siden begyndte vel denne min Anskuelse at uddanne sig, men meest i en Eensidighed, som jeg ikke kunde billige.

Jeg blev ikke vilkaarligt politisk Skribent, da jeg kom tilbage fra Krigen; for at komme til Roligbed maatte jeg ogsaa ud af mit Inderste tilkjæmpe mig et eget indre Hjem, og ligesom jeg i Krigen sluttede mig til Hæren og dens store Feltherre, som en fuldkommen ubetydelig og ringe Person, stod jeg her ganske alene og indsaae vel, hvor betænkelig den Kamp var, som jeg skulde udholde. Begge de politiske Værker, som jeg udgav: »Den nærværende Tid og hvorledes den er vorden,« udarbeidet i Aarene 1815 og 1816, og udkommen i Trykken 1817; og »Caricaturer af det Helligste« 1819—1821, lagde

Grunden til Alt, hvad jeg siden oplevede i en Række af Aar; hint Skrift var det Første, der gjorde Nutiden og den nærmeste Fremtid til Gjenstanden for en almindelig aandig Betragtning. Det vakde nogen Opsigt; en Mængde Skrifter af en lignende Art udkom senere, endog af betydelige og høitstaaende Skribenter. Den Anskuelse, der laa til Grund for min Fremstilling var altfor afvigende fra den herskende til at kunne blive almindeligt forstaaet; men den aandigt frie Stilling, den forsonende Tendents behagede; de Kampens Momenter, der laae skjulte i Skriftet, erkjendte man ikke, eller vilde ikke erkjende dem, thi de bensynsløse og ofte drastige Ytringer sogde man at benytte og holdt sig til dem. Men netop derfor var den Indflydelse, som dette Skrift udøvede paa den Tid, da det kom ud, ikke den, som jeg havde onsket og desuden blot en forbigaaende. Det Positive, der dog trængde ind i mange flere alvorlige Gemytter, kom først senere tilsyne i mange Slags Former.

Jeg har flere Gange i de senere Aar af mit Liv været Gjenstanden for en mere eller mindre almindelig literair Opmærksomhed, og om det end ikke kan være min Hensigt, nu at fornye forglemte Stridigheder, eller at forsvare mig, saa skal dog dette Skrift

fremstille den Tid, i hvilken jeg levede, og den Maade, hvorpaa jeg gjennemlevede den, og efterlade fenere Slægter et Billede af den. Men den, der gjør sig selv til Gjenstanden, har dog den Forpligtelse, at behandle sig som en Saadan. Han maa være i Stand til at stille sig fra sig selv, og om det Subjective af Opfatningen end ikke lader sig fortrænge, kan dette dog behandles objectivt, og man vil indrømme, at han dog selv vil vide bedre, end enhver Anden, hvad han har villet. Men hvad man med Rette kan fordre, er at han ligeoverfor sine Modstandere lader disse vederfares Retfærdighed. I de modsatte Anskuelsers Trængsel er dette ikke muligt, og naar jeg, som frisindende Parti, maaskee har mindre at bebreide mig, ligger dette aabenbart deri, at vi, jeg og de Faa, der vovede at forbinde sig med mig, levede i en Ecclesia pressa. Mine Modstandere dannede offentligt, i det mindste i Literaturen, den afgjort mægtigste Majoritet, og i denne alene komme de Extravaganzer til Syne, som det svagere Parti ikke tør tillade sig. Enhver betrængt Menigbed viser sig mere daddelfri, mere rolig og maadeholden, uden at være det i sit Indre, og at ville tilskrive dem, der oprindeligt lede en mægtig Majoritet, alle dens Tilbøjge-

res Udfteielser, vilde være høist ubilligt. Naar jeg nu, som det er min Hensigt, i min efterfølgende Fremstilling søger at gjøre begribeligt hvad der var min Hensigt, og det paa en saa simpel og almeenforstaaelig Maade, som det er mig mueligt, er jeg dog forpligtet til at anstille det samme Forsøg med mine Modstandere; ikke som de vilde sig i den Tids Historie, men meget mere de Momenter, der laae i dem og fremkaldte et saadant Phænomeen, maa forklares, og enhver saadan Forklaring indeholder virkelig ikke blot en Undskyldning, men ogsaa en Retfærdiggjørelse.

Saaledes er jeg rigtigtnok nødt til at udvikle Gjenstanden for den Kamp, der ikke alene blev lydelig i Literaturen, men ogsaa trængde ind i mit borgerlige Liv, adskilde nogle Venner fra mig, i det mindste for en Tid, og bragde mig i mange Slags betænkelige Berørelse med Statens Øvrighed. Nu ligger det vel i Sagens Natur, at en saadan Strid, naar den skal være en Gjenstand for Betragtning, maa endes i den Maade, hvorpaa den bliver ført, og om endog den dybere Grund til den afvigende Mening bliver bestaaende i en anden Form, saa maa dog den særegne Form, under hvilken den fremtraad og dannede

sig i sine Modsætninger, være forsvunden. Dette kan nu med Sandhed paastaaes om Turnstridighederne. Men da disse, hvor indflydelsesrige de end grebe ind i mit Liv, dog kun dannede et Slags Crisis, ved hvilke mine Forhold forbigaaende bleve satte i Bevægelse, saa er jeg nødt til at opfatte og udvikle mit Forhold til den herskende Mening mere almindeligt. Man maa ikke være bange for at jeg skal fordybe mig i udførlige, doctrinaire Undersøgelser; Talen er her ikke om den videnskabelige Begrundelse af en Anskuelse, men kun om dens Resultater, og disse ville, som jeg haaber, allerede være forstaaelige i deres Sammenhæng.

Læren om Menneskeslægtens Perfectibilitet kan nægtes; men de, som vove at nægte den, ville nøppe kunne følge Consequentsen af deres Paastand; thi dersom Historien i sin Fremgang ingen Udvikling var, vilde den, betragtet som et Heelt, være uden Mening og Forstand, og dette Meningsløse og Uforstandige maatte nødvendigt ogsaa gjælde for Historiens mindste Moment, ja det maatte udvide sig paa den Paastand; saa at denne netop, da den dog vil være en forstaae-

sig, vilde ophæve sig selv, i det den yttrede sig. Ethvert sædeligt Menneske vil holde Resultatet af sit Liv fast ikke blot for sig selv; naar han overskuer det Reneste og Dygtigste, som han søger at opnaae, saa er det ikke alene hans Ønske, det er ogsaa hans Hensigt, at det bliver noget Varigt, og udvikler en Fremtid. Slægtens Perfectibilitet har en dobbelt Retning, en Sædelig og en Intellectuel; Reflectionen adskiller dem, og er tilbøielig til at tilskrive den sidste Retning, om ikke et større Værd, thi det vover den næppe, saa dog en større Magt, den tør betragte den overveiende sædelige Retning som den rigere og dem, der udmærke sig ved den, som hørende til Massen. Det var nu fra Begyndelsen af min Hensigt at hæve denne fortrængte Personlighed, ja at stille den i Historien ved Siden af den mægtigere Aandige; derfor glædede jeg mig ogsaa, da jeg senere i mine Noveller fandt Leilighed til at fremhæve en dygtig Bondestand, der lever i de simpleste Forhold i de meest afsidesliggende nordiske Bjærge og at vække Interessen for den.

Den sande Sædelighed er tillige i høiere historisk Forstand forstandig, og hvor lille og ubemærket en af Sædeligheden udsprungen Virkekreds end monne

være, danner den dog i Sandhed et historisk Udviklingsmoment og er aldrig ganske adskilt fra den hele Histories aandige Fremskridt. I det et saadant forstandigt sædeligt Liv med klar Omhyggelighed ordner alle Forhold i den snævreste Omgivelse, og behersker Opdragelse og borgerlig Stilling, danner det et sundt Livspunkt i den forvirrede Tid, der netop som et Saadant udøver en Magt, der ikke kan maales, til alle Sider.

Jeg har kjendt Mænd af dette Slags, som jeg uden Betænkning, endskjøndt de kun vare Bønder og Haandværkere, efter deres Livs historiske Betydning vover at sætte ved Siden af mine meest berømte Venner, og om endogsaa disse, ligesom Himmellegemer, formaae at udstrække deres mægtige Indflydelse i en vid Afstand, medens hine kun ere virksomme i den meest umiddelbare Berørelse, saa opstaaer der dog derved en indre Ansporelse; det er som om Historiens Pulse sloge varmere, som om Erkjendelsen traad os oplivende og forfriskende nærmere i sin helligste Gjenstand.

Naar jeg betragtede en saadan Mand i hans virkelig ophøiede Simpelhed, spurgde jeg mig selv: »Hvorledes bliver Du klar med Hensyn til Dig selv,

naar han forekommer Dig, som om han foredrog en dyb Lære, naar Du er i Nærheden af ham?" — Hvor mange Familier har jeg ikke kjendt, hvor Herren i Huset søgte den dybeste Religiositet i en eller anden Form, efter hvilken han stræbte med uklar Sands, medens en Anden syntes, passiv og tilsyneladende beroliget, at besidde den i en overleveret Lære; og dog hvor forvirret, ja modbydeligt forskyrret var ikke Begges hele Liv!

Mig forekom det altid, som om den Maade, hvorpaa den høiere Borger i Almindelighed pleier at opføre sig i Selskabet ligeoverfor Haandværkeren eller Bonden er meget mere dadelværdig, end den Maade, hvorpaa Adelen i Selskabet i Almindelighed pleier at opføre sig mod Borgeren. Det er bekjendt hvor hæftigt man pleier at beklage sig over Adelens Behandlingsmaade, ja hvilket vigtigt Element i Tidens urolige Bevægelse Borgernes Misfornøielse med Adelens Opførsel har dannet; men hvor mange udmærkede Haandværkere og Bønder blive ikke udelukkede af den høiere Middelstands saa kaldte gode Selskaber og det, om jeg ikke tager Feil, mere bestemt i Tydskland, end i Frankrig og England; i det nordlige Tydskland mere bestemt, end i det Sydlige. Jeg vil

tilstaae, at en selskabelig Blanding af den høiere og den lavere Borgerklasse vilde, dersom den pludseligt blev indført, have noget Usandt og Kunstlet; men naar man ellers gjør den Indvending, at Forskjellen i Dannelsen, dette væsentlige Element til Adskillelsen, der ikke lader sig afvise, maa ophæve den nøiere Omgang imellem Begge, maa man ikke forglemme, at det Dadelværdige netop er Oprindelsen til denne Adskillelse. Den hænger virkelig kun altfor nøie sammen med vor Syge at trænge os ind i de høiere adelige Klasser, medens vi bebreide dem deres Hovmod. Paa Badestederne, hvor Adelen pleier at affondre sig, hørde jeg ofte de hæftigste Klager. »Venner!« — sagde jeg, — »vi kunne jo ogsaa affondre os; naar Borgerne gjorde dette ligesaa bestemt, tabde den gjensidige Affondring al Betydning; det vilde da vise sig, i hvilken Kreds, som paa en saadan Maade var affondret, der kunde udvikle sig et behageligt, aandrigt, og i en ædlere Mening nydelsesrigt Liv. I ethvert Tilfælde er det jo netop Eders Klager, der stille Adelen høiere.« Jeg har iblandt ellers agtværdige adelige Venner, saavelsom iblandt rige Borgerlige, kjendt Mange, der høit prækede deres ultrademokratiste Grundsætninger, men disse forbleve i egentligst Forstand kun Grundsætninger, de hvilede i Grun-

den som en Præcipitet, og formaaede ikke at opløse sig i det alt omfattende Liv. Jeg har en sikker Maalestok for det blot Abstracte og Doctrinaire i denne demokratiske Tænkemaade; den viser sig umiddelbart i det Forhold, der danner sig i Familien imellem Herren og Tjenestetyendet; den der tilstaaer dette Sidste blot Pligter og ingen Rettigheder; den, der kan troe, at Tjeneren, saa længe han er i Tjenesten, kun er til for ham, maa udvikle sine liberale Grundsætninger saa skarpsindigt og aandrigt som han vil, en ægte Demokrat er han aldrig.

Der gives en sand Frisindethed, af hvilken Forskjellen imellem Stænderne danner sig med Sikkerhed, ja danner sig i desto renere Omrids, jo sandere dens Demokrati træder frem; den findes der, hvor Herre og Tjener gjensidigt lade hinanden gjælde for det, de ere. Her er det egentlige Kim til en organisk Udvikling af Selskabet. Naar I beklage Eder over Tjenestetyendets Slethed, maae I aldrig forglemme at denne blev fremkaldt ved Eder, thi kun Mistillid har stillet det fjendtligt imod Eder. Naar I paastaaer at en ubetinget Tillid vilde være Daarskab, beviser dette kun hvor stor Eders Brøde er, thi i den ligger Adskillelsens Afgrund. Vistnok ogsaa i Tjenernes

onde Natur; men naar den Bedre beder hver Dag: „føer os ikke i Fristelse, men forlos os fra det Onde!" hvad er da Indholdet af hans Bøn? Aabenbart dette: „Dan alle Forholdene omkring os saaledes, at de blive en vedvarende Opmuntring til det Gode og et Bolværk mod det Onde!" Men den, der bliver behandlet som en Utro, maa besidde en fast, reen Tænkemaade, dersom han forbliver tro; en Saadan staaer høiere, end hans Herre; han behersker de ugunstige lokkende Forhold og er netop, jo underdanigere han er imod sin Herre, jo mere lydig og tro, desto sikkrere Herre der, hvor han alene fortjener at besidde Herredømmet: medens hans mistroiske Herre, der ved de ydre Forhold blev kaldet til at opmuntre den Tjener, som han skal tjene, naar han er den sande Herre, til det Gode og befæste hans vaklende Beslutninger, er Tjener der, hvor denne fremtræder i sin sande Skikkelse.

Mænd, der grundigt have udforsket finantsielle Forhold, paastaae, at disse i deres oprindelige Typus forblive de samme, som maae herske i Familien, endog naar Talen er om Pengeanliggenderne i et stort Handelshuus, ja i en mægtig Stat. Det samme gjælder nu om alle reent menneskelige Forhold; hvor Herre og Tjener i den snævre Familiekreds gjensidigt tro-

binanden, staae ogsaa Mand og Kone ligeoverfor binanden som Hjerne og Hjerte. Konen vil ikke være emanciperet, eller, rettere sagt, hun er det i egentligste Forstand; det sande Hjerte er ikke en Slave af Hjernen; netop Sundheden gjør det frit, thi Begge leve i Organisationens altomfattende Enhed. Hjertet leder alle ydre Forhold, i det det bengiver sig til dem og fører dem til den legemligt blevne Tilværelses stille indre Middelpunkt. Denne Hjertets Virksomhed, der ganske er nedsænket i Tilværelsens Inderste, gjør det til Bærer af Hjernens paa det Udvortes rettede Virksomhed. Saaledes bengiver den hele Planteverden sig for Dyreverdenen idet den beseirer den døde Naturs Elementer og vinder dem for en bestandigt modnere Selvbestemmelse. Derfor forholder det sandselige dyriske Liv sig til Planteverdenen, som Manden til Konen, derfor formaaer kun Vegetationen at vinde os for Naturen, saa at vi fatte Tillid til den; derfor bliver Selvbestemmelsen i Manden fuldkommen Hengivenhed og han er aldeles Hjerte, ligesom han ganske er Legeme, og i sin legemlige Udvikling ganske Plante. Hvor Hjerne og Hjerte blive indviklede i en Kamp om gjensidige Rettigheder følger Døden uudeblivelig. Igjennem al dyrisk Ud-

vikling lige til Menneſket vil diſſe ædle Organers ſande Monogami uddanne ſig ved gjenſidig fuldkommen Hengivenhed. Manden erhværver ſig ikke Qvindens Tilbøielighed derved, at han er qvindeagtig, ligeſaa lidet ſom Qvinden erhværver ſig Mandens derved at hun er karlevurren; jo mandigere Manden er, og jo qvindeligere Qvinden er, deſto friere ſtaae begge ligeoverfor hinanden. Saaledes blev Ægteſkabets levende Moment ved Chriſtendommen inddannet i det ſelſkabelige Forhold og ſogte i Middelalderens ſtjønne Tid at fremſtille ſig ſom ridderligt Sindelag. Qvinden er fri ved Underkaſtelſen. Ve den Mand, der ikke veed, hvor Herredømmet tilkommer Qvinden! I alle ſelſkabelige Forhold er Konen det ſtille, men dybe, ordnende Væſen, der ſævner Kampen i det Indre af Familien, endog medens den varer, ligeſom den i Taushed ſig udviklende Plante faſtholder Egnens muntre Liv, medens Elementerne raſe, og igjen lader det opdukke naar de forſtumme. Derfor er al Qvindens ægte frie Virkſomhed nedſænket i Familien, ret ligeſom Hjertet i Legemet, og Manden formaaer kun at opaande friſk af den indre ordnede Atmoſphære, naar han fuldkommen hengiver ſig til ſit ſunde Hjerte. Denne

Nedsænkelse i Familien er den sande Betydning af Qvindens Kydskhed; hun er Mandens stille advarende Samvittighed. Jeg har i en Novelle, der kun fandt lidet Bifald, fordi den altfor ligefrem udtaelde min Anskuelse af Staten, søgt at fremstille dette Forhold imellem Manden og Konen. Men den Maade, hvorpaa Qvindernes saakaldte Emancipation i den nyeste Tid har udtaelt sig gjennem taabelige Mænd og geniale Qvinder, er et altfor dybt Tegn til den indre unaturlige Forkeerthed, der vilde blive meget farlig, dersom den ikke nødvendigt maatte blive erkjendt som en saadan. Det er en Udslæt, der medens den ubestemt bevægede i det Indre af det organiske Liv beforedrede Smitten. De Uvidende, der ville være Tidens helbredende Kunstnere, have endnu bestandigt den farlige Grundsætning at tilbagetrænge en saadan Udslet, naar den vil danne sig, endog paa den voldsomste Maade.

Hvad jeg her har forsøgt paa at udtrykke billedligt, i det jeg har sammenlignet Forholdet imellem Mand og Kone med det mellem Hjerne og Hjerte, vil, troer jeg, blive almindeligt forstaaet, ja man kan kalde det trivielt; men den Magt, med hvilken det trænger sig ind i vor Forestillingsmaade, bliver mistjendt; Billedet bliver betragtet som en Lignelse, som

man vel ved Leilighed kan betjene sig af, for at gjøre Sagen sandselig, men paa hvilken man paa ingen Maade kan agte for Alvor. Den Overbevisning, der er voxet med hele mit Liv, at den sandselige Natur er noget Oversandseligt, Aandigt, der er i Begreb med sin Udvikling, at vi, istedetfor at gjøre noget Aandigt klart derved at vi sandseliggjøre det, kun formaae at fatte det Sandselige selv i sin Sandhed, i det vi aandiggjøre det, er netop det, som jeg ønsker almindeligt erkjendt.

Der, hvor Hjerte og Hjerne ere virksomme ligeoverfor hinanden i deres Functioners rene Eiendommelighed, der findes ogsaa Sundheden, det er, den gjennemsigtige organiske Enhed sat i enhver Skabning. Disse de ædleste Organer fremstille Ellipsens ud fra hinanden gaaende Centralpunkter, den sig selv fattende og ordnende Soelfjernhed og Soelnærhed i Familiens planetariske Bane. Familien lever saaledes ordnet i den evige Guds Middelpunkt, ved ham befæstet i sin Form, og renset for en høiere Udvikling.

Enhver Familie er et af Statens levende Organer; som Familierne saaledes Staterne, og omvendt. Der gaves vel Lærde, der vilde paastaae, at Staterne opstode af Familierne; men i deres oprindelige, blot

sandselige Form ere hine døde og erholde kun deres egentlige høiere Værd, naar de blive forædlede ved Statens levende Aand. I det samme Forhold som denne viger bort, synker Familierne ned under Dyrenes Slægtsforeninger; ligesom de blive hævede over disse ved den guddommelige Aand, der styrer Staten. Saaledes bliver hos raae Folkefærd Konen en Slavinde; de Syge og Gamle i Familierne forladte og givne til Priis for Døden. I og med Staten forædler det sandselige Slægtsforhold sig til Kjærlighed, der vinder Tjeneren, opliver Barnet aandigt og gjør Moderen lige med Manden. Man beklager, at Barnet kommer mere hjælpeløst end Dyrenes Unger til Verden og synes forladt af Naturen: men dette er netop dets Fortrin. Det er nogent, siger man, og kommer grædende til Verden; men kun derfor, at det er losgivet af Naturen. Ungen finder Moderens Bryst, Barnet maa det rækkes; Dyret er kort efter sin Fødsel Herre over sine Bevægelser; Barnets naturlige Stilling derimod er at ligge paa Ryggen; det er oprindeligt allerede losrevet fra Naturen, der lærer Dyret, og lagt i Kjærlighedens Arme; det er født til at blive baaret.

Ligesom Planteverdenen i min Barndom, tiltrak

de Familier sig mig i min Alderdom, der sikkre og med reen Tillid hvilede i Statens Favn, som Barnet i Moderens Arme. Den trodsige Tid modsætter sig denne Sammenligning mellem Staterne og Familierne og finder sig nedværdiget, naar Kongen bliver kaldet Landets Fader. Hvorfor bliver Staten kaldet Fædreland, Landets Sprog Modersmaalet? Fordi Staten, forsaavidt som den ligger ordnet for os og finder sit høieste levende Centrum i en personlig Konge, maa fra alle Punkter bestandigt dannes paa ny og fordrer en bestemt Gjærning af enhver Familie, og denne Gjærning er Mandens, Faderens. Men Sproget er Aandens Organ; Kimet til gjensidig Forstaaelse hviler i det; det er hævet for den vunderligt nye moderlige Naturs Skyld; thi de første Forsøg paa at knuse Spisen viser sig som noget Enkelt, Vilkaarligt; saaledes ogsaa de første Forsøg paa at krybe; de Første paa at fremstamme enkelte betegnende Ord; — men alle disse som det lader frie Ytringer erholde først deres sande Betydning, naar de nedsænke sig i noget Høiere, mere Omfattende, ophøre med at være vilkaarlige og blive bevidstløse. Derved taber den oprindeligt vilkaarlige Knusen i Naturprocessen; det vilkaarlige Forsøg paa at krybe i Gan-

gens mangfoldige, bevidstløse, frie Bevægelser; det enkelte Ord i de kommende Tanker. — Den første vilkaarlige bevidste Tyggen adskiller det sig nærende Barn fra Moderens Bryst; det gaaende Barns selvstændigt fremskridende Bevægelser adskiller det fra Moderens Arme; det tænkende Barns første Ord adskiller det fra Moderens Læber. Men i det Ytringerne hengive sig til noget Høiere, bliver Barnet i en ophøiet Mening frit; Adskillelsen selv bliver den inderligste Forening. Den dyriske Næringsproces hæver sig til en Fælleds for Familien; den frie Bevægelse til en Hjælperig; de frie Tanker til Forstaaelse. — Ligesom Barnet her forholder sig til Moderen, saaledes forholder Familien sig til Staten; den bliver fri, i det den vilkaarlige Frihed, den bestemte Stilling, den tilsyneladende adskillende, vorer ind i en høiere i Staten, uden at tabe Bestemtheden.

Naar jeg opsøgte Familier for en saadan Betragtning, vare de mig de kjæreste, der vare mindst berørte af Historiens forvirrede Strømninger, medens de dog vare gjennemtrængte og hævede af Statens stille, fredelige Aand; da traad denne ordnende frem, fredelig, ikke forstyrrende, et mildt Livslys, ikke en fortærende Ild; da dannede den borgerlige Daad,

der hensatte Familien som et levende Organ i Staten, sig ved Faderen, vel i en stum, men desto mere sikker og reent omgrændset bestemt Virksomhed. Faderen var i saadanne Familier tillige Borgeren, desto dygtigere, jo mere jeg saae ham ganske levende for sin Familie. Idet jeg betragtede saadanne Familier, lærde jeg hvorledes de sandselige Goder ophørde med at være en Mammon. „Du kan ikke tjene Gud og Mammon!“ — sagde Herren; men denne Dæmon hviler kun i den forstokkede Sandselighed, der vil stille sig ved Siden af Gud, ikke i den, der opoffrer alle Goder, i det den befordrer og formerer dem. Vi skulle ordne, forøge, besidde dem, men som om vi ikke besadde dem. Derved bliver Besiddelsen hævet til Eiendom, bliver Udtrykket for det til os udgaaede Kald til en bestemt Daad, til personlig Eiendommelighed, der er fri i sin Bestemthed og indenfor sine Grændser. Her og her alene, er Stedet for den borgerlige Fribed. Den er Udtrykket for den borgerlige Dygtighed. Og fordi den Aand, der styrer Staterne, er en guddommelig, bliver enhver Familie et levende Punkt i Statens Udvikling; derfor er den borgerlige Familie nødvendigt religiös, og det upartiske Udtryk af en Saadans Liv er den guddommelige Velsignelse,

der sætter Familiefaderen i den sig udviklende Familie og det ikke deelsviis, men ganske.

Jeg har kjendt saadanne Familier, vel kun faa, Haandværksmænd og Bønder. Den dygtige Husfader beherskede ikke alene sin Familie, men sin hele Omgivelse: han levede i den afsidesliggende Egn i Landsbyen, i Kjøbstaden, som Samvittighedøen; det Udygtige og Tomme vovede sig ikke i Nærheden af ham. Han pleiede vel at sige: »Om Politiken bekymrer jeg mig ikke; i den snævre Omgivelse, i hvilken jeg lever, har jeg altfor meget at gjøre; mine Hænders Arbeide bliver velsignet af Gud; hvor de, der drive mit Haandværk, slutte sig til mig, bliver det fremmet ved den fælleds Daad; hvor Misforstaaelser og en slet Husholdning fremkalde Stridigheder mellem Egnens Indvaanere, og man ønsker mit Raad, tør jeg ikke holde det tilbage. I alle disse Forhold veed jeg hvad jeg har at gjøre, og haaber med Tillid at det skal lykkes mig. Naar mine Anliggender trække mig ind i den almindelige Forvirring, hjælper jeg hvor jeg kan hjælpe, og er stum hvor jeg ikke formaaer at hjælpe. Enhver ubestemt almindelig Klage er mig en ubeskrivelig Daarskab.«

En saadan dygtig Familiefader var altid positiv

practisk; han raisonnerede ikke over Statsgrundsætninger, men han tabde sig ligesaa lidet i religiøse Grublerier. De religiøse borgerlige Familieforhold, i hvilke han levede, erkjendte han som Naturen; hans klare Forstand vidste nøiagtigt, hvor han maatte underkaste sig; han vovede aldrig en Kamp med dem, i hvilken han bukkede under; selv det Dadelværdige syntes han at taale, for ud fra det Indre at tilintetgjøre det desto sikkrere. Ikke som om han sluttede et Forbund med det Slette, ikke som om han haabede at vinde noget ved List og Cabale, som om han vilde udvikle Sandheden af Løgnen; han var det meest aabenhjertige af alle Mennesker. I det han nu levede klart og besindigt ganske for sin Familie, ganske forenet med Folk af sin Stand, ganske i sin snævre Omgivelse, sluttede den bestemte Daad sig bestandigt til en anden ligesaa bestemt. Aldrig gik han ud over Grændsen af det Givne; netop derfor havde den virksomme Sjæl et føieligt sandseligt Legeme, og fremstillede sig i dette. Var nu en saadan Borgers Tilværelse en spidsborgerlig, snæver, der udelukkede alle høiere Anstuelser af Staten? Ingenlunde. Det Borgerlige fremstillede sig i et bestandigt større, inderligt rigere Omfang; men enhver Virksomhed havde sin

bestemte Gestalt, ligesom ved en organisk Dannelse; aldrig tabde den sig i det Almindelige og Ubestemte.

Naar jeg nu rigtignok maa tilstaae, at jeg sjeldent traf en saadan Familiefader; at jeg, naar jeg traad ham nærmere, aldrig fandt ham ganske reen og dadelfri; trængde de Spørgsmaal sig umiddelbart ind paa mig: hvorved opstaaer den Magt, som han udøver? Lever han ikke som sin Omgivelses Beherster, mere ved sin Tilværelses Livskraft, end ved de ordnede Forhold, der omgive ham, og de Retsinstitutioner, der beskytte ham? Han kan ikke undvære dem; de ere for ham, hvad den frugtbare Jordbund er for Planten, men de kunne ligesaa lidet frembringe ham som Gjødningen Planten. Hvoraf er dette Mægtige opstaaet i ham? Han er vel legitim, conservativ, men det Positive i ham er den fremskridende Udvikling. Er han ikke udsprungen af en høiere Tingenes Orden? Er det, der sætter ham i Bevægelse ved den guddommelige Naade, ikke Friheden selv? Er han ikke, hvor han staaer, souverain? Naar Statsforholdene komme i en vaklende Uorden og alle Forhold blive usikkre, naar hans tilsyneladende snævre Omgivelse bliver rystet, og nu, istedetfor at ordne det Forvirrede for bestandigt videre Kredse, truer med at

forplante Forvirringen selv, til hvem uden til ham skal da Statens Forstand vende sig? Er han ikke i den bestemte Omgivelse, og netop i denne, som det frie Menneske i hans af Naturen uforanderligt ordnede Legeme, den Frie, ja Lovgiveren? Derpaa spurgde jeg mig selv: «Gives der en anden borgerlig Fribed end denne?» Og svarede paa det bestemteste og med en Overbevisning, der beherskede min hele Tilværelse: Nei, kun her, kun saaledes er der Fribed, og der gives ingen Anden. Du skal adlyde Øvrigheden, der har sin Magt af Gud; og naar vi ikke erkjende den her, erkjende vi den ikke heller i de større Forhold.

Ved Ebbe og Flod hæver og sænker Havet sig efter den samme ordnende Lov, som bestemmer Himmellegemernes Bane, og dog bliver dette paa mangfoldige Maader skjult i Havets Skjød; hvor det bevægede Vand bliver stødt tilbage af de paa mangfoldige Maader dannede Bredder, hvor Floderne udgyde sig i alle Retninger, opstaaer der Strømninger til alle Verdens Egne, der kjæmpe med hverandre, men alle forenede formaae saaledes at skjule de mægtigste Bevægelser, der blive fremkaldte ved Universets Lov, at de slet ikke komme til Syne. I Øster-

søen kan man slet ikke erkjende Ebbe og Flod; er den maaskee virkelig forsvunden?

Paa den fortryllende Ø, paa hvilken jeg henlevede min Barndom og Ungdom, finder man ved Sydkysten en Indsø, i hvilken der til deres Forbauselse, der ikke ventede det, dog viser sig Ebbe og Flod, endskjøndt ikke meget stærkt. Den udmærkede og kyndige danske Admiral Løvenørn har fundet Grunden til dette Phænomeen. Indsøen, der allevegne er kredsformigt indsluttet, har en snæver Aabning ud til Østersøen; her træder Kysten som en afstumpet bred Kegle tragtformigt fra hinanden; paa denne dobbelte Bred bryde Strømningerne sig bestandigt mere og mere, jo nærmere Bølgerne blive trængte til den snævre Aabning; her ere de forsvundne, og den Lov, der ikke bemærkes i den hele vide Havbugt, kommer her til Syne.

Der gives intet tydeligere Billede paa den stille ordnende organiske Statslov, saaledes som den tillige kommer til Syne i den dygtige Borgers stille, som det lader fra alle Sider beherskede Sjæl, end dette. Han hylder Loven, der binder ham, og er netop derfor i Begreb med en vedvarende, ordnet, friere Udvikling. Spørge I om han er conservativ eller pro-

gressiv, saa har denne Modsætning netop slet ingen Mening i ham; det er jo netop denne tomme Modsætning, der gjør alle Staters Ulykke. Den ægte Borger er conservativ og legitim fordi han er progressiv og liberal; dersom han opgav det i sin bestemte Form, der skal udvikle sig, tabde jo Udviklingen selv al Mening, ja, lod sig slet ikke tænke; og opgav han denne, tabde han jo det, som han vil vedligeholde, det bestemte Liv, han slæbde sig, lig en Vanvittig, med et Lig.

I det jeg med samvittighedsfuld Opmærksomhed betragtede en saadan Borgers eiendommelige, og netop derfor frie, ja i sin Omkreds bydende Magt, med den samme Sands, med hvilken jeg pleiede at betragte enhver levende Gestalt i Naturen, var det mig især derom at gjøre, omhyggeligt at adskille de døde og afvisnede Elementer fra de Levende. Ligesom Ebbe og Flod, endskjøndt svækkede ved Strømninger, dog aabenbarede Universets Lære, søgde jeg i den dygtige Borgers stille ordnede Tilværelse at erkjende Statens ordnende Lov; i ham erkjendte jeg en egen, sig i sin Eiendommelighed fattende, altsaa fri Form af Tilværelsen. Som Sneeklokken i den raae Martsmaaned ikke finder sin særegne Form derved, at den trænger

trodsigt op mod Aarstidens Kulde, vil afholde Stormene og byde over Temperaturen, men derved, at den fordyber sig i sin egen Udvikklings stille Forretning, og saaledes spaaer det kommende Foraar, der endnu forkynder sildigere Maaneder med deres levende Fylde; saaledes forekom den dygtige Borger mig. Hvad er det nu for en Lov, der endnu herskende i den seierrige Vinters raae Veirligt lader den unge Blomst trives? Er det ikke den Samme, som udvikler den yppige Vegetation, de grønne Marker, de mægtige Skove om Sommeren? Vil dette mægtige Princip maaskee opoffre den yndige Form i dens spæde Skikkelse for en almindelig negativ Schematisme? Lever den ikke i den tilkommende varme Sommers Kraft, som om denne selv var ganske hensjunken i Planten, som om den, endskjøndt den viser sig sildigere, kun var til for at befordre dens Udvikkling? Hviler den ikke sikkert og tillidsfuldt, baaren af den kommende Sommers Magt, midt i Frost og Kulde, som det værgeløse, Naturen priisgivne Barn i Moderens Arme?

Saaledes hilsede jeg Statens Foraar i den raae Marts, og vovede at forkynde det, endskjøndt jeg kjendte Faren og det raae meget forstyrrende Veirligt

i April og Mai og ventede det ikke uden Bekymring.

Er ikke det frit, der formaaer at udvikle sig i sin egentligste Skikkelse? der, i sin snævre, tilsyneladende svage Form har Magt til at fatte sig selv, og at fremstille sig igjennem alle Udviklingers Trin? Naar det formaaer at bebude Sommeren, hviler denne da ikke ganske som en tilforladelig Forkyndelse i dets Indre, som i sin Helligdom? Er nu Historien betroet til en Magt, der leder dens Udvikling til Modenhed, ligger da ikke dens hele tilkommende Rigdom i den svage Dannelse, der reven fra en forvildet Tids Strømninger, her trives i Stilhed, ja selv levende vækker Liv trindt omkring sig selv og i den guddommelige Ledelse af Historien fremkalder hver Deel i dens Art og lader den trives?

Digterne søge at fremstille den elskede Pige som det concentrerede Billede af den hele Natur, naar hun i sin saavel sædelige som legemlige Skjønhed træder den Elskede imøde. Der ligger en dyb Sandhed i denne Opfatning, naar denne Kjærlighed ikke yttrer sig som en forbigaaende Lidenskab, der, hurtigt opstaaet, neutraliserer sig i Foreningen, men meget mere som en i alle sine Organer og Led bebudet Familie, som et Foraar, der for den tilkommende Sommer tildækker

det varme Liv med dets tusinde afvexlende Gestalter i lys Eendrægtighed.

Jeg lærde at anstille Valfarter til en saadan Borger med hans Familie, som til et guddommeligt Tempel. Vel fandt jeg ham svag; det forsømte Tag lod Regnen komme igjennem; Stormen kastede Tagstenene ned, og den ofte usikkre Bygning rystede i sit Indre: men Murene vare dog fast byggede paa en sikker Grund, og Bygningens skjønne Symmetri havde vedligeholdt sig i Forstyrrelsen, selv naar den saae ud som en Ruin. Derfor var det fulde Liv endnu ikke bortveget; det var den Plante, der bøiede sin Blomst imod Jorden og i sit stille Sind, ligesom i stum Bøn, anraabde Solen om at den vilde vise sig forfriskende. Den kom og Blomsten hævede sig i Veiret for at møde den.

Medens jeg rundt omkring mig hørde det vilde Skrig efter en Frihed, der for mig ingen Mening havde, medens man skreg høit om Ligbed der, hvor jeg søgde en rig Mangfoldighed af forskjellige Farver, medens man i en rasende Bevægelse fordrede Rettigheder, der stillede den Ene fjendtligt ligeoverfor den Anden, hvor jeg længdes efter Kjærlighed, som kun trives i gjensidig Hengivelse, begyndte jeg at begribe

min Ungdoms Drømme. Den stille Tilbøielighed der allerede drog Barnet eensomt ind i Naturen, den vunderlige nye Samtale, der, ikke begreben, men dog forstaaet, greb mig som Bladenes Hvidsken i den mægtige Skov, havde erholdt sin høieste Udtydning. Hvorledes, — spurgde jeg, — kalder Du hint spaaende Princip, der bærer en ordnet levende Fremtid i sig? Det var mig som om min Barndom svævede for mig, som om jeg havde erkjendt Ordet og ikke kunde finde det igjen, som om den herlige Moder havde hvidsket mig det i Øret, men som om det nu igjen klang mægtigt og høit ud af mit Inderste; det var Barnets Tro. Den Tid indeholdt det, skjøndt kun sagte hørt, inderligt en stor Kraft, nu traad det mig lydtforkyndende imøde: men det indre Echo lød tilbage fra det.

Bjærg og Dal formaaede ikke at sætte det i Bevægelse. I min Barndom begreb man ikke hvorledes det høirøstede, lidenskabeligt bevægede Barn tillige aldeles hensunket i uklar Betragtning, søgde den stille Eensomhed; nu stod det, som den Tid ubegrebet dog fordrende et heelt Liv som sin inderste Selvforstaaelse, med sin hele Rigdom og Klarhed for mig; jeg erkjendte det. Mig gjennemtrængde en forunderlig Glæde naar jeg udforskede det; Skatten frembød

sig af sig selv, og dog formaaede jeg ikke at tilegne mig den. Jeg saae det, jeg oplevede det; der begyndte et Vendepunkt i min hele Tilværelse; jeg hørde en Stemme, der raabde til mig: »Du skal igjen blive et Barn!« Jeg hørde den, men den havde ingen Magt over mig. Kun hvor den traad mig imøde, som et Andet, som et Fremmed, som en nødig Natur, trak den mig til sig, saa at jeg ikke kunde aflade fra den.

Denne min indre Udviklings Tilstand, saaledes som den bevægede mig i min Barndom og Ungdom, har jeg søgt at antyde af de tidligere Epocher i mit Liv.

Hovedresultatet af min Anskuelse, for saa vidt som denne dannede min Lære, var nu følgende: Staten kunde ikke opstaae i Tiden som Stat; det, der ikke bar Kimet til levende Organisation i sig, kunde heller ikke nogensinde erholde en Saadan af noget Slags Indretning. Dette organiske og organiserede Kim maatte man finde i hele Staten og i enhver af dens Borgere, og for at Staten kunde udvikle sig, maatte den ogsaa allerede fra først af betragtes som et Heelt, og tillige i ethvert Punkt som levende. Det dyriske Liv, derom havde jeg overbeviist mig, var et Forbillede paa Staten; ligesom i et Embryon alle

Organer allerede ere tilstede og udvikle sig i og med hverandre, og intet kan føies til uden fra; saaledes er det ogsaa med Kimet, hvor dette skal udvikle sig til en levende Stat; det er aldrig et blot Almindeligt, der lader sig forme saaledes eller saaledes, men den bestemte Form er allerede fra først af givet det. Denne Stat er altsaa en bestemt dannet og har sit Monster i det vegetative Liv, ligesom i det Dyriske, forsaavidt nemlig som det i Tiden gjennemløber Udviklingens forskjellige Stadier. Vel er Statens Fremvæxt, ligesom overhovedet det vorende Livs Fremskridt, afhængig af Forhold, der synes at ligge udenfor den, og Staten har for saa vidt sit Forbillede i de tamme Dyr og de Planter, som vi i Særdelesshed kalde de Culturdygtige; men disse Dyr og Planter ere saadanne, som skulle mangfoldiggjøres til et bestemt historisk Maal og fremmes i deres bestemte Form. Ligesom det nu er umueligt at lægge en Dyrisk hed eller Planteligheb, der lod sig danne vilkaarligt, til Grund, men Dyriskheden eller Planteligheden meget mere allerede fremstiller sig i virkelige Dyr og Planter, Oxer, Faar, Heste, lige ned til Hunde, i Kornarter, Græs, Træer i Skoven, der alle have deres uforanderlige Form, over hvilken vi intet formaae; saaledes

ere Statens bestemte culturdygtige Momenter ligesaa bestemt givne; disse kalder jeg Borgerne; da enhver Person her har den samme Betydning, som vi forefinde hos Dyrenes og Planternes Slægter, saa beroer enhver Udvikling af Staten derpaa, at vi for det Første erkjende Borgernes Personlighed, og dernæst paa hvorledes vi netop have erkjendt dem. Nu gives der vel almindelige Elementer, i hvilke Borgeren lever og som betinge hans Fremvæxt, ligesom den Omgivelse, i hvilken Planten voxer; den Jordbund, der er tjenligst for Planten, Forholdene af Varme og Kulde, Atmosphærens Tørhed og Fugtighed, Skumring og klart Lys. Disse ere i een Henseende almindelige, og det er overladt til Vilkaarligheden, at fremme Plantens Vært ved en forstandig Indretning og at hemme den ved en Uforstandig. Men aldrig tor en saadan Pleie glemme Hensynet paa den bestemte Plante, ja selv de ydre Elementer ere efter deres Væsen givne, og kun betingede Forhold staae i vor Magt. En Plante fordrer en mager Jordbund, og det vilde være latterligt af Godhjertethed at ville paanode den en Feed; en Anden fordrer en i Forhold til Andre større Kulde, og det vilde være uforstandigt at paastaae, at man antog sig Planten

ved at give den en større Varme. Enhver Blomsterelsker veed ret godt, at man ikke maa vande alle Planter lige stærkt, at man maa sætte Nogle i Skygge, medens Andre kun trives i Dagens fulde Lys. Nu paastaaer man vel, at dette er en taabelig Anskuelse, og en høist uværdig naar den anvendes paa Statens Udvikling, thi Mennesket er frit og Villien er hans Livsprincip. Men denne kan danne sig vilkaarligt saaledes eller saaledes. Men Planten, ligesaa vel som Dyret, er meget mere bunden til sin Form og netop dette Ufrie udelukker Historien; Mennesket er ikke et uforanderligt bestemt Naturproduct, som jeg paa en taabelig Maade vilde antage, og dette er nu vistnok Hovedpunktet, hvorpaa Differentsen med mine Venner beroer.

Mennesket er, ligesom Dyret, et sandseligt Væsen; Formen af dets Sandselighed er betinget ved en uforanderlig Dannelse af dets Legeme; Ingen kan overdrage Menneskets sandselige Forstand paa en anden Gestalt. Saaledes er det en ganske uforanderlig Gestalt, der nødvendigt bærer den menneskelige Frihed, Forstandens saavelsom Sædelighedens. Hvad dette Uforanderlige udvikler aabenbarer Friheden, ja, den sætter Gestalten i fri Virksomhed, og naar vi ville byde vilkaarligt over Gestalten, blive vi forvandlede til Sla-

ver, hvilket enhver sandselig Udsvævelse, enhver uregelmæssig Tilværelse beviser os. Vi ere kun aandigt frie, for saa vidt som Naturen og dens Magt ubetinget bliver erkjendt af os. Mens sana in corpore sano. Nu er Spørgsmaalet dette: er Mennesket, aandigt betragtet, kun til som Slægt, ligesom Dyrene og Planterne? saa at vi, ligesom hos disse kun see paa Slægten, og maa stille den samme Form under den samme Pleie, for at den kan trives? Altsaa, ligesom Kosmopoliten, naar han hylder hiin abstracte Anskuelse, maatte paastaae, at man maatte sætte en almindelig Menneskehed istedet for alle Menneskers organiske Eenhed, eller som den exalterede Patriot fra det samme Standpunkt maatte paastaae, at en almindelig Tydskhed maa sættes istedetfor alle Tydskeres organiske Eenhed.

Nu er vistnok vor Paastand den, at ethvert menneskeligt Individ har sin uovervindelige Form, at denne, en aandig og en historisk for ethvert Menneske, er hans Helligste, Pundet i Skriften, det, hvortil han er kaldet ikke af Mennesker, ikke af sig selv, men af Gud. Denne Gave kan han vilkaarligt bruge eller misbruge, fremme eller undertrykke Staten, ligesom Gartneren den bestemte Plante, der er overgiven til

hans Pleie; men dens Form kan han aldrig forandre. Da Menneſket nu, ſom Individ ſat i Staten, tillige er ſin egen Pleier, finder han i ſig, og Enhver netop jo renere han prøver ſig, noget der er ham betroet, der, efter ſin inderſte Natur, ikke er opſtaaet i den ſandſelige Verdens Phænomener, ikke er betinget ved Naturen eller ved de hiſtoriſke Forhold. Vistnok kommer denne beſtemte Gave, dette levende Kim kun til Syne i en Omgivelſe, der er betinget ved den guddommelige Styrelſe af Hiſtorien, og den vilde ſlet ikke kunne komme til Syne, naar den ikke blev baaren af denne nøiagtigt ſaaledes ordnede Natur, af denne ſaaledes ordnede Hiſtorie; at Du lever i dette ſydlige eller nordlige Land, at Du er født og opdraget i en fattig, eller rig, fornem eller ringe Familie, at Du er kaldet til en beſtemt Virkſomhed, i denne eller hiin, dannede eller raae Stat, er ligeſaa lidet afhængigt af Dig ſelv, ſom det guddommelige Kald. Men dette Sidſte er ikke til for at det ſkal tabe ſig i Omgivelſens Ubeſtemthed, men meget mere til, for at det ſkal bevare ſin egentlige Geſtalt, ſin indre ſøregne Tilværelſe. Saaledes trives Planten kun i ſin Art, i ſin aldeles tilſyneladende betingede Form ved et givet, ſikkert Forhold af Luftens Fugtighed, Tem-

peraturen og Lyset; den synes blot at være et Produkt af disse Forhold; men disse Sidste ere i Grunden kun til for at noget Høiere kan komme til Syne, og derfor erholde disse Forhold selv først deres Betydning ved Planteformernes Mangfoldighed, og det, som vi kalde Climatet, hævede sig til et levende Landsphysiognomi. Saaledes staaer ogsaa Mennesket, Qvinden saavelsom Manden, som legemlig Organisation, i et bestemt Land, som historisk Organisation i en bestemt Stat; og naar vi sige — det Høieste, man overhovedet kan sige om et Menneske, — at han har erkjendt sit Kald, saa er han ogsaa til for at gjøre dette gjældende, der ikke er fra Mennesket, men fra Gud, og her gjælder det vistnok, og til enhver Borger udgaaer det Kald: «Du skal adlyde Gud mere end Menneskerne!» Den, som nu har erkjendt sit guddommelige Kald og følger det, er, det paastaae vi, Herre over den Omgivelse, i hvilken han lever, og bliver aldrig dens Slave, ligesom Planten, naar den trives og voxer frodigt, er Herre over Climatet, behersker det saa at det er til for den og til dens Vært. Nu paastaaer jeg, at en Stats Væsen er netop det Samme; at et Folk udvikler sig i og med alle dets Borgeres frie Dannelse. Vistnok er denne Udvikling

ikke afhængig af Menneskernes Villie; den staaer i en høiere Haand, og ligesom altfor megen Tørhed eller Fugtighed, altfor megen Varme eller Kulde, hemmer Planteverten, og selv de utømmede Begjærligheder, som en tærende Insectverden synes at tilintetgjøre Fremtidens Spirer for lang Tid; saaledes træffer den straffende Gud Folk og Fyrster, saa at de gaae til Grunde i deres egen Forvirring. Men selv denne Undergang er kun tilsyneladende. Paa de ved Ureir ødelagte Marker synes enhver Spire for Fremtiden tilintetgjort, i den forstyrrede Stat ethvert Haab forsvundet, men ligesom et enkelt Frøkorn hist og her undgaaer den truende Skjæbne, ligesom et Kim hist og her ubemærket bærer Udviklingens første Trin, saaledes bevarer Mennesket, der erkjender sit Kald, i den tilsyneladende Undergang, ikke blot i Froets haarde Afslutteelse men ogsaa i Familiens ubemærkede Udvikling Statens levende Fremtid; og dette gjælder, som i den ødelagte Egn om enhver Planteform, enten den er dannet som et mægtigt Træ, eller som et unanseeligt Græsstraa, saaledes ogsaa om den ringeste Borger, saavelsom om den Mægtige og Store, ja om Fyrsten. Naar derfor en venlig Tid fremtræder i Historien, saa træder Staten ogsaa igjen, knyttet

til sin Fortid, frem i sin tidligere Udvikling, ligesom den ødelagte Egn bedækker sig igjen med alle Slags Vækter. Kun at i Historien alle Gestalter fremstille en samlet Gestalt, der er bestemt til bestandigt herligere at afspore Guds ledende Kjærlighed.

Saaledes bevarer vistnok ethvert Menneske den guddommelige Fribed i sit Inderste, i sit Kald; og efterat jeg havde erkjendt dens Fremvæxt i Livets indre Simpelhed, i Menneskets Virksomhed, der bar sit Kalds uforanderlige Kim i sig, i de stille Familiers Udvikling, der i Samklang med de givne Forhold, ikke forstyrrede af Tidens, fremstillede sig behageligt for mine Blikke, — havde min Barndoms og Ungdoms stille Naturnydelse, mit tidligere Livs Idyl hævet sig til Historie, og mit friske tillidsfulde Haab hilsede Vaaren nu som den Tid, her som hist.

Saaledes var Staten bleven mig en høiere Natur, en i sig selv sluttet Organisation, hvis tilkommende høiere Modenhed i og med andre levende Stater foresvævede mig som et guddommeligt Formaal. Stænderne forekom mig som Resultatet af Reflexionen, udtænkt for at afhjælpe en provisorisk Trang: de vare ligesom Mennesket, førend det bliver født, allerede i

Historiens levende Udvikling, og enhver Stand bestemt i sin Art, ikke alene til at gestalte sig i sig selv, men og til at fremme og oplive alle andre Stænder, i det de tillige ved Kaldets rene Frihed gjorde enhver Borger fri. At Stænderne og deres Forhold til hverandre, ved en ydre Trang gjensidigt, efter deres Væsen, betingede hverandre, altsaa vare indviklede i en vedvarende Retskrig, borde ikke til deres Væsen; dette var til enhver Tid et positivt Levende af en særegen Art, og yttrede sig ved den enhver Stand eiendommelige Livskraft, i og med hvilken alle øvrige Stænder blive fremmede og oplivede; kun hvor en Stand levede ganske og aldeles for de Andre fremstillede enhver sit eget Væsen. I Staten, som en Saadan, kunde intet vise sig, hvad der ikke fremstillede sig den hele Stats organiske Virkelighed; ligesom alt i det organiske Legeme er legemligt. Derfor hævede alle Foreninger i Staten sig nødvendigt til Corporationer, der havde en Betydning for den hele Stat, som var desto større, jo mere eiendommeligt de afsluttede sig i sig selv, ikke for at leve for en enkelt slet Interesse, men for at vinde den indre Livskraft, der ikke kan vedligeholde sig, uden at blive forfrisket ved alle Stænders Samliv. Derfor maatte jeg blive en For-

svarer af Laugene og bekjæmpe den overhaandtagende Dannelse af en vild Næringsfrihed. Vel vare de gamle Laug hendøde af deres egen Forsumpelse, og denne frembragde den forstyrrende Næringsfrihed, som en nødvendig Sygdom; men Staten dør aldrig, ligesom Kongen aldrig dør. Enhver Sygdom er en Krisis af Fornyelsen, hvor farlig den end maa synes. Laugene skulle ikke være en blot Forening af enkelte aandløse Beskjæftigelser; der skal danne sig høiere aandige Momenter i dem, der udgaae fra den hele Stat i dens samlede Udvikling. Laugene danne sig i deres Art med indre, større Sikkerhed vel kun i Historiens langsomme, af Gud ledede Gang, og erkjende sig kun gjensidigt i deres eiendommelige Væsen, i det de tilligemed Staten gaae en høiere Modenhed imøde. Da denne Staternes langsomt voxende Modenhed staaer i Guds Haand, saa vilde det være en Daarskab at ville opfatte og bestemme den, for en bestemt Tid, som fuldendt; ja, ethvert Forsøg af dette Slags vilde tilintetgjøre sig selv og forandre Anskuelsen af Staterne, der for mig er en guddommelig, til en Saadan, som jeg af fuldkommen Overbevisning bekjæmper. Alt, hvad der udvortes bliver indrettet i Staten, er noget Provisorisk, det skal beskytte noget

Derværende, noget, der udvikler sig; det formaaer ikke at frembringe Noget. Den Misforstaaelse, at den levende Udvikling lader sig forvandle til en af Reflexioner opstaaet Indretning, er alle Reflexioners Arvesynd, der ville være som Gud, og ikke begribe, at det, at være skabt i Guds Billede, ikke hedder andet, end at udvikle sig frit, og at det, som den hele Verden, saaledes som den bestaaer, den hele Skabning i Tidens guddommelige Fylde vil aabenbare, aldrig lader sig fatte i en bestemt sandselig Tid. Saaledes have Tilhængerne af St. Simon, Fourier, Communisterne virkelig grebet en dyb Sandhed, men derved, at de opfattede det Guddommelige, som om det udgik fra dem, som om det lod sig virkeliggjøre ved deres Indretning, umiddelbart forvandlet den til et farligt Vanvid.

Da den tredie Stand især har hævet sig paa en mægtig Maade i den nyere Historie, da de største Forhaabninger, men ogsaa de farligste Vildfarelser ere opstaaede af den, saa være det mig tilladt at fremhæve dens organiserende Betydning. I den dannede den store Mangfoldighed af Foreninger og Laug sig. Saaledes som de naturligt opstaae, kunne de ikke frembringes ved ydre Foranstaltninger; men Staten

er kaldet til at beskytte det levende Kim, og ligesom den Pligt paaligger Forældrene, i Barnet at udforske Guds Hensigt med det og at fremme den ved Opdragelse og Underviisning, for at det kan blive det, hvortil Gud har kaldet det, og ikke det, hvortil vi paa en taabelig Maade monne bestemme det, saaledes har Staten den Forpligtelse at anerkjende, beskytte og at fremme de Foreninger, der ville danne sig af en frivillig Overeensstemmelses frie Grund.

Vi kunne nu ikke bestemme den Maade, hvorpaa saadanne Foreninger ville danne sig; det i Nutiden Ubestemmelige, endskjøndt det af en bestemt Fortid, bærer en sikker Fremtid — hvorledes det i Tidens Fylde vil danne sig, hører til dets Væsen. Men for at denne haabefulde Fremtid, der vistnok kun kan fremtræde i og med den opvorende Borgers dybere Sands, kan blive mere begribelig, vove vi at antyde en saadan Fremtid i Haandteringernes snævre Kreds. Vi vælge Skomagerens Haandværk. Den beusigtsmæssigt opdragne og underviiste Dreng, der ved ydre Forhold har valgt dette Haandværk, men som det ikke er blevet paanødt, finder et reent Naturstof for sig, der behandlet paa en bestemt Maade kommer i hans Hænder. Den dyriske Hud, forvandlet til

Læder, er Materialet for hans Haandværk. Men dette Product er tillige bestemt for mange andre Haandværker. Den mere dannede Skomager vil nu, ligesom i en eiendommelig Verden, der træder ham nærmere, gjøre sig nøie bekjendt med Læderets Tilberedelse af den dyriske Hud; endog et videnskabeligt Element vil træde ham nærmere; Processen ved Garvningen vil vinde ham for Chymien. Efter vor Overbeviisning skulde der i Stedet for de ubestemte, almindelige techniske Skoler, dannes Laugsskoler; i vort nærværende Tilfælde vilde nu Garvningens Theori ligge den dannede Skomager nærmest, og ligesom man faaer et fremmed Sprog sikkrere i sin Magt ved umiddelbart at tale det, end ved Hjælp af en Grammatik, saaledes vilde ogsaa her den personlige nærliggende Trang efterhaanden udvikle Sammenhængen mellem Garvningens Proces og de beslægtede chemiske Processer og, gaaende ud fra et særeget, bestemt Punkt, rigere udfolde sig for den videnskabelige theoretiske Chemi. Saaledes vilde det indskrænkede Haandværk nærme sig det høiere Videnskabelige uden at tabe sig i det. Men mere bestemt vilde den paa den practiske Brug rettede Tilberedelse af Læderet blive den egentlige Opgave,

uden at kjende den, vilde Haandværkeren ikke tilstræk-keligt kunne beherske det Material, som han skal be-nytte. Ligesaa vigtig maatte Omsætningen af Læde-ret være for hans Interesse som Haandværker. Hvad jeg her har sagt om Skomageren, gjælder ligesaa be-stemt om Garveren, om enhver Haandværksmand, der bearbeider Læderet, og saaledes opstaaer der et udvidet Laug i hvilket det Nærbeslægtede bliver forenet. Læderhandleren bliver draget midt ind i den almin-delige Verdenshandel ved en materiel Interesse, lige-som Garveren midt ind i en videnskabelig Interesse, og hvor der paa denne Maade uddanner sig en eien-dommelig Verden i ethvert Medlem af Lauget, vilde dette nødvendigt blive et levende Organ i Staten; det vil bestandigt mere og mere for sin egen Existents befordre samtlige Haandværkers Fremskridt. Ethvert Medlem af et saadant Laug er ikke fængslet strængt til sin Bestjæftigelse; Skomageren kan, dersom Til-bøielighed og ydre Forhold tillode det, blive Garver eller Læderhandler.

Et Laug, hvis Sands paa en saadan Maade er borgerligt udvidet, og som, jo modnere det bliver, dets mere bestemt uddanner sig til Corporation, inde-holder nødvendigt et sædeligt Element, det yttrer sig

ved den Stolthed, der bevidstløs udtaler Selvtilliden. Ved den laugsmæssige Æresfølelse, der bortstøder alt Uværdigt, og erklærer ethvert Medlem af Lauget paa hans ved Dygtighed erhværvede Standpunkt for fri, danner der sig en religiøs Samvittighed, der helliger Hændernes Arbeide og giver enhver Haandtering en høiere Mening. Har ikke alle disse Kim til en høiere religiøs Sands vist sig i de gamle forfaldne Laug, og ere de ikke gaaede til Grunde med dem?

Saadanne Laug kan Staten, i den Grad, hvori de opnaae deres levende Betydning, betroe meget, som nu kun kan opnaaes ved ydre Foranstaltninger og ved Tvang; ja mangen Opgave for Staten finder her sin sande Løsning. Stændernes Repræsentanter skulle vælges. Hvilken Borger tilkommer Valgretten? Er det ikke selsomt, at de europæiske frie Stater have constitueret sig, uden at have løst den Opgave, der er Fundamentet for deres Dannelse? Besiddelsen alene kan ikke give Ret dertil. Denne er død, indtil den bliver Eiendom, Udtryk af en levende Eiendommelighed. Men den der, selv fattig, lever i en Corporation som et frit Medlem, er Borger. Og der gives ingen Anden. Corporationerne vælge, og saaledes som disse vore organiskt, danner der sig et

sædeligt Element for alle Valgene. At indkræve Afgifter fordrer Embedsmænd, der fortære en vis Deel af dem. Corporationernes Samvittighed vilde sikkrere og uden Omkostninger erstatte de fleste Embedsmænd; de almindelige Fattiganstalter, der true med at qvæle det sædelige Moment af personlig Deeltagelse i alle Sjæle, vilde blive rykkede Familierne nærmere og disse vilde af de Fattige i sædelig Henseende erholde meget mere, end de bortgav. Jeg nævner kun disse Punkter, der lade sig udvikle i mange andre Retninger.

Ofte blive Indretninger og Love kaldte organiske uden at man er i Stand til at vise hvad der berettiger til et saadant Udtryk; thi hvorledes kan noget Organiskt opstaae i og af det blot Døde og Uorganiske? Naar vi fasthølde Consequentsen af Begrebet Organisation, saa ligge i de frieste Stater de fleste Indretninger og Love udenfor det nævnte Begreb, og Gartneren kunde ligesaa godt kalde Støtterne for Slyngplanterne, Misbedene og Drivehusene, Valget af den hensigtsmæssige Jord, Vandingen o. s. v. organiske Indretninger. Bestemmelsen af hensigtsmæssige Midler er ingenlunde en organisk Lov, og den Sammenhæng, som derved finder Sted imellem de forskjellige Midler og lader sig eftervise, er kun en

logisk. Men det er let at indsee at en consequent gjennemført organisk Opfatning af Staten og dens Historie, som en organisk Udvikling til Modenhed, nødvendigt maatte være en monarkisk; thi Livsprincipet, Organisationens iboende Sjæl, d. e. dens Personlighed i dens Enhed, den sig i den organiserende Historie aabenbarende Gud, er selv den Usynlige. Dog maa der i enhver Organisation, for saa vidt som den fremtræder, nødvendigt komme en forenende Dannelse til Syne. Den ufornuftige Forestilling at denne Dannelse er en blot Tanke, der i sin Nogenhed og uden at erholde en organisk Virkelighed, dog skal være i en bestemt Person, paa hvilken man overdrager den, maatte jeg rigtigt nok paa det bestemteste afvise. Denne uvirkelige Personlighed, der som saadan skulde repræsentere det Inderste af det organiske Statsliv, vilde ligne et Hjerte af Metal, der ved den galvaniske Kjæde erstattede Karsystemet og saaledes fremkaldte et modbydeligt Skinliv i den væsentligt Døde, i Liget. Det er jo netop det Beundringsværdige ved Organisationen, at det, der bliver grebet af den, ganske maa hengive sig til den; den besidder det ganske, eller slet ikke. Denne vore Dages taabelige Fatalisme er det vistnok consequente Produkt af et

logiſkt Barbari, der ret exact finder ſig udtrykt ved en Perſon, ſom man kalder Konge, og der, ſom man ſiger, ſkal herſke, men ikke regjere; ſom om Herredømmet kunde yttre ſig ved andet, end ved at regjere. Saaledes nedſænker Hjertet ſig i Livets vegetative Dybde, og ordner alle dets Pulsſlag, det vil ſige, det regjerer alle Forhold, alle Organer uden at hemme Selvſtændigheden af deres Functioner, og fra ethvert Punkt af de mangfoldige Functioner ſtrømmer Blodet igjen til Hjertet og hine blive repræſenterede i deres Udviklings organiſke Enhed. Men her træder Differentſen imellem den herſkende Lære og den ſom det blev min Lod at repræſentere, først ret ideſaldende frem; de have Begge ſlet intet med hinanden at gjøre. Den Dukke, den Fetiſch, ſom de ikke have Mod til at nedſænke i Midten af Organiſationen, men ſom de ſtille i Spidſen for den, er ret egentligt Slutningspunktet af en af Slutninger ſammenſat død Stat, Princippet for alle moderne Conſtitutioner, tænkt i deres Conſequents. Jeg taler vidſinok i mine før omtalte Skrifter om en conſtitutionel Stat, ja ſom et vigtigt og væſentligt Moment venter jeg denne for den Stat, i hvilken jeg lever, og ſom jeg tjener: jeg har ogſaa i det af mine ſenere Stridigheder for-

anledigede Skrift (den gode Sag 1819) brugt det Udtryk: «enhver ikke constitutionel Stat er interimistisk. En moderne liberal Skribent havde beraabt sig paa denne Yttring, naturligviis uden at betænke hvad jeg kaldte Constitution, og at mit Interimisticum er et saadant som staaer i en bestemt Modsætning til hans. Kongen i den af mig anerkjendte, sig historisk udviklende Stat regjerer alle dens Pulsslag; vækker og opliver ethvert Organ i sin Art, og hver Personligheds Selvbestemmelse i Staten er det, som den er, blot ved en fuldkommen Hengivenhed. Dersom man har mistet Troskabens, Kjærlighedens Sands, saa er ogsaa enhver Borgers egentlige Frihed bleven en uopløselig Gaade. Den sande Trældom, det Tyranni, der er værre en noget østerlandsk, er det construerende logiske Begrebs om de moderne Constitutioner. Lykkeligviis kommer det aldrig til Slutning, til Rolighed; Statens sande udødelige Liv satte sig, som vore ulykkelige Nabo'ers tredsindstyveaarige Erfaring viser, imod denne dræbende Consequents; og den logisk construerede Stat maa altid paa ny være en Opgave. Naar den Hengivenhed, der opoffrer sig for Kongen og ved ham for Staten, bliver kaldet en blot legitim, lovmæssig, da er dette vistnok altid et Tegn til at den

har uddannet sig af en indre, ikke hævet Modsigelse, at Loven ikke er stadfæstet ved Kjærligheden. Men dersom Hengivenheden er bleven Kjærlighed, da gives der intet dybere Udtryk for Kongens Personlighed, end det, at han er der af Guds Naade; thi han forestiller Organisationens inderste Pulsslag, alle Organers opmuntrende Princip, der kun findes der, for saavidtsom det er organiskt virkeliggjort.

Det er mærkværdigt, hvorledes Udtryk, der kun lade sig forklare fra vort Standpunkt, have erholdt en vigtig Betydning; hvorledes det frieste Sindelag betragter Kongen som Repræsentanten for Guds Naade, hvorledes man i de ved Døden afværlende kongelige Personligheder saae Kongehusets Udødelighed; Kongen dør aldrig, saaledes taalde man i det Land, hvor man myrdede Kongen og endnu bestandigt forvandler Kongedommet til et dødt Afgudsbillede.

Vi erkjende to Retninger, der rage frem over den blot umiddelbare sandselige Udvikling. De adstille sig ikke fra den sandselige Stat, men de omfatte dog tillige alle Stater, ja, den hele sandselige Tilværelse; de beherske alle, men vise sig aldrig som herskende i en virkelig sund Stat; hvor de ville herske sandseligt, tilintetgjøre de sig selv. Disse Retninger

blive betegnede ved Videnskab og Religion. Om begge gjælder hvad Frelseren, begges aandige Repræsentant, siger om sig selv: «Den Første af Eder skal være den Sidste,» og den aandige Herre er det kun, i det han bliver en Tjener. Hvad Hjernen er i Organisationen, er Videnskaben i Staten. Der gives Sandser, som Smag og Lugt, der ganske hengive sig til det legemlige Liv, men Øre og Øie omfatte en Uendelighed. Den sunde Stat bærer Hovedet opret og finder sig ikke fængslet, omendskjøndt det frie Hoved maa overdrage al executiv Magt, al Daad til Hjertet. Ikke Historien alene, der fornemmer sig selv — den, der har Ører at høre med, han høre! — men ogsaa Naturen, der iagttager sig selv, træder ind i Folkenes Bevidsthed; men den Første bliver ikke hørt, den Anden ikke iagttaget umiddelbart, meget mere ved meglende høit begavede Organer, ved hvilke de mangfoldige ydre Forhold blive til Indre. Den dannende Kunst, Musikken tiltaler os ikke umiddelbart, men kun saaledes som den bliver afsløret af talentfulde Personligheder. Den i sig selv afsluttede Natur, hæver sig kun til Slægtens Bevidsthed, ved begavede Forskere, d. e. ved medfødte Talenter, der ere hjemme i Skabningens forskjellige Retninger og

udtale sig i en dyb, eiendommelig Personlighed, der var tidligere til end Forskeren; og den, der har øvet sin Sands i at erkjende det Eiendommelige af Bevidstheden i sin Almindelighed, opdager ogsaa hvor det, skjult i de ydre Forhold, næppe kjendeligt, kommer til Syne; ligesom Naturforskeren erkjender Nerverne endog i de mindste og laveste Dyr, og, hvor de ikke lade sig erkjende, dog med Sikkerhed antager dem. Denne uddannede Sands for det Eiendommelige, Afsondringen af de forskjellige Aander og tillige Anerkjendelsen af enhver i sin Art, er den høieste Grad af den guddommelige Kjærlighed. For denne Sands aabenbarer sig ikke alene enhver Stats organiserende Princip i sig, men ogsaa alle Staters fredeligt organiserende Princip imellem hverandre, ja den hele Menneskeslægts. Thi dette Princip udtaler sig kun der, hvor enhver Folkedannelse bliver anerkjendt som en saadan, som ikke blot er til ved og for en Anden, men bærer et eget Livsprincip i sig selv og udvikler sig af dette. Saaledes ere alle Videnskaber rettede paa Personlighedernes Befrielse, deres fælleds aandige Forstaaelse. Staterne blive levende Personligheder, der gjensidigt erkjende og befordre hverandre; Corporationerne i Staten blive Organer, der ere selvstændige i sig selv

og med Staten, ligesom Borgeren i Corporationen er fri.

At en Stats hele Organisation er dens religiøse Princip, bliver af sig selv klart af det, som vi have fremstillet. Kun det Guddommelige bliver, ikke alene som et forbigaaende Element, men ganske, som et Selv, i enhver Person. Og saaledes lever enhver Borger i Staten og for den, ja gaaer fuldkommen op i den, for saa vidt som begge ere af guddommelig Art; men netop derfor er Staten selv i og for enhver Borger, og gaaer op i ham, forsaavidt som han griber dens indre levende Væsen. Det, der skiller Staten fra Borgeren, stiller ogsaa Borgeren inderligt fra Staten, og saa vidt som denne Skilsmisse naaer, naaer ogsaa det blot ydre Hensyn, det ydre bemmende Forhold imellem Begge. Borgeren er underkastet Loven. Men for saa vidt som Borgeren, som Familiens Hoved, som Interessent i Lauget, som Medlem af Borgerskabet, er gjennemtrængt af Kjærligheden, er han ogsaa fri, (thi Kjærligheden gjør fri;) et i sig afsluttet Selv. Derfor have alle ydre Forhold sig til Indre; i det han bliver beherskет, tager han tillige Deel i Herredømmet og repræsenterer sig selv. I enhver Stat, for saa vidt som Udviklingens

guddommelige Princip virker frit i den, bliver selv Lovligbedens tvingende Element hævet til Fribed; den ægte Borger er netop mere selvstændig, jo mere bestemt han bøier sig under Loven, thi den er til for at vinde ham for Staten, som en guddommelig Udvikling og ved Staten som et personligt Selv. Men denne Statens Udvikling er den guddommelige Daad, den Udødelige i det Hele og i enhver Person, og for saa vidt som denne Fremstriden ikke er til ved vort particulaire Overlæg, ikke ved Institutioner og Indretninger, altsaa ikke ved egen Fortjeneste, erkjende vi den allevegne som Aabenbarelsen af den guddommelige Naade. Hvor Staten erkjender sig som en høiere ordnet Organisation, i det fælleds Middelpunkt Kongen, er denne den guddommelige Naades egentlige Repræsentant; ja netop Kongen er mest afgjort, ligesom Selvbestemmelsens, saaledes ogsaa den fuldkomne Hengivenheds reneste Punkt; thi ikke et doctrinairt eller idealt Princip for Staten bestemmer hans Daad, endskjønbt han bliver ledet ved hiint, men meget mere Folkets Tilstand til enhver Tid, der kun kan blive beherskt derved, at det bliver anerkjendt. Den christelige Konge er til, for, naar Staten er syg, at føle Sygdommen som sin egen; for at bære

Folkets Synder, men ogsaa for at helbrede dem ved den guddommelige Naade. Derfor er den ægte Konge (deri Frelseren lig,) som de Liberale rigtigt yttre sig, Statens Tjener, og netop derved dens mægtige Herster. Derfor bestaaer en Konges sande Storhed deri, at han er det reneste Udtryk af Tiden, end ogsaa i dens Vildfarelse, men tillige det lægende. Han vil aldrig blot udvortes undertrykke den indre herskende Mening, som han ikke kan overvælde. Den er en Tilskikkelse, som Gud har tilladt. Han skal rense den og beherske den ved en viis Styrelse, da er den guddommelige Naade, i hvis elskende Magt den sande Udvikling ligger, virksom i ham. Hvor en saadan guddommelig Magt fremtræder i Kongens Person, bliver den raae ydre Besiddelse det indre Udtryk af en Eiendommelighed, et frit personligt Legeme, og Enhver besidder hvad der tilkommer ham og er i denne Besiddelse fri. I opstille det Spørgsmaal: «Hvorledes en Repræsentation bør indrettes?» — Enhver, der er fri i Gud, er Repræsentant, ud af sig selv; men ogsaa ved Kongen, for saa vidt som han tillige er det ud af sig selv. Lad en særegen Stand, som den Adelige, den Borgerlige, Bondestanden, den Lærde og den Geistlige, Lauget eller den

særegne Personlighed, træde frem som en Repræsentation; for saa vidt den som Saadan bærer Statens guddommelige Princip i sig, ikke som Kongen for den hele Stat, men vel indenfor dens Kald. Naar de fatte denne som en guddommelig Opgave, hviler Magten i den, der sætter Kongen i Centrummet af Statens Peripheri.

Jeg har udviklet denne Fremstilling af den gjennemførte Consequents af Organisationens Begreb; den lader sig, som Enhver vil indsee, ogsaa opfatte som et i sig selv sluttet nødvendigt Tankesystem; begribe som en blot immanent, selvbestemmende Tankelov; den ledende Gud bliver da indenfor Organisationen kun Udtrykket af sin egen nødvendige Tanken. Saaledes har denne min Anskuelse ogsaa virkelig dannet sig, og der har siden dannet sig en Philosophi, der lod Sandheden og Livet, Staten og alle Staters Historie fremtræde som en blot Consequents, ikke som en Tilværendes, hvis Virkelighed som Saadan ikke lader sig forklare af en blot Tænken i grundløs Hensigtsløshed, fordi den er der. Men at den er der, forvandler den til Skabelse, til en guddommelig Daad og ved denne erkjendte jeg den ledende skabende Gud i hans Kjærlighed, som i hans Lov, i hans sig

bestandigt mere afslørende historiske Daad, saavelsom i hans ved Loven styrede historiske Skabelse. Saaledes blev jeg ledet tilbage fra den urolige politiske Bevægelse, ja ved denne, til det, der var mit hele Livs indre Opgave.

Meget af det, som jeg her har yttret, vil man, hvis Gud forunder mig Tid, finde udviklet i andre Skrifter, fra et andet Standpunkt; Meget var ogsaa tidligere antydet, ja er paa en Maade bleret trivielt. Imod Ytringer af dette Slags maa jeg paastaae mines Prioritet. Hvor det i Naturvidenskaberne var mig forundt at yttre Tanker, der senere traad frem fra et andet Standpunkt uden at man omtalede mig, har jeg aldrig fundet det Umagen værd at yttre mig derom. Det er mueligt at Meget var et simpelt Plagiat, men den Mueligbed, at det med Hensyn til den sig yttrende Personlighed kunde være noget Oprindeligt, lader sig aldrig afvise, ja denne Mueligbed forekom mig som den meest smigrende og lykkelige for mig; thi ikke det, der blev taelt efter (noget fuldkommen ubetydeligt), men meget mere det som anden Gang oprindeligt opstod af en anden Sjæl, indeholdt en Bekræftelse, som jeg med Glæde bød velkommen. Men her er jeg nødt til at forsvare

denne Prioritet, ikke alene, naar Talen er om Ytringer, der senere lode sig høre; jeg maa ogsaa beraabe mig paa min Tankegangs Oprindelighed, naar der forekommer Ytringer, der vare tidligere tilthi hvad jeg har i Sinde at give her, er jo det, jeg saae og gjennemlevede saavel indvortes som udvortes. Men det Oplevede vilde jo forekomme som noget Optænkt, noget Løiet, naar der forekom noget deri, der kunde udpeges som et Plagiat af et fremmed Liv.

Naar Manden vil fremstille sit Liv har han altid mere noget Indre end noget Ydre at fortælle, mere et fundet Maal, som han vil opnaae, et Middelpunkt for hans Tilværelse, fra hvilket han gaaer ud. Ynglingen søger dette og denne Søgen kaster ham i ydre Forhold, der drage ham hist og her og bestandigt paa ny ville føre ham vild, dersom ikke en guddommelig Styrelse ordnede hans fremskridende Udvikling. Jeg bekjender nu, at min Tænken kun udsprang af noget oplevet, og at, ligesom en dyb Længsel i min Barndom og Ungdom forbandt mig inderligt med Naturen, som den var, saaledes tog senere den urolige Historie i sin Forvirring mig fangen, saa at min Barndoms stille Idyl, da jeg begyndte at erkjende mit Kald, dannede sig til Mandens

tragiste Alvor. Schelling har tilstaaet mig, at jeg svævede for ham, da han for næsten syrgetyve Aar siden yttrede sig saaledes: »Een kjender jeg, han erkjender ikke, men er en Erkjendelsens levende Personlighed.«

Men der gives ingen, der er mere bestemt tvungen til at bekjende om sig, at han først sildigt er modnet til Mand, dersom han overhovedet er blevet det i Ordets egentligste Mening. Hyorofte have Velyndere ikke saavel i Selskabet, som i Literaturen, priset min uforstyrrelige Ungdom. At jeg som Olding endnu forblev Yngling, er for dem, der overhovedet undte mig deres Opmærksomhed, næsten blevet det forherskende Prædikat for at betegne mig, desværre er det i ovennævnte Mening kun altfor sandt. I min Barndom var den stille Tænken, der drev mig i Eensomheden, ved Siden af den vilde Færd midt iblandt mine Kammerater, saa paafaldende, at man kun var altfor tilbøielig til at betragte hiin som noget Sogt, Manereret; men denne Modsigelse gaaer igiennem mit hele Liv, og er tilstede endog i min Alderdom, ingenlunde opløst, om endog noget sløvgjort.

Der er intet mere sædvanligt, end at Menneskerne søge at betragte sig som overordentlige Væsner.

Denne Anskuelse pleier at danne sig i Alt, hvad de opleve og eftersom de selv blive Gjenstanden for deres Betragtning; men i Særdeleshed naar de have noget at bebreide sig, eller at lide. Enhver Standsning af deres Væsen skal være en ydre, det vil sige, en uforskyldt, og saaledes maa jeg desværre tilstaae, at jeg nærmer mig til en Tid, hvis Begivenheder kun altfor let kunne bære hiin almindeligt herskende Svagheds Farve. Paa den ene Side var jeg under Kampen i en hæftig Bevægelse, lidenskabelig ophidset, trodsig og forsagt. Jeg har ofte oplevet, og oplever det endnu, at man troer at kunne behandle mig med Skjødesløshed; jeg viser mig som en blød, godmodig og aldeles eftergivende Mand, og er det ogsaa. Ved enhver Kamp med Mænd, med hvilke jeg har levet i nogen Berørelse, var jeg altid den Overvundne, endog naar man almindeligt tilkjendte mig Prisen; ja den Angst, der pleiede at overvælde mig var ofte, efter smaa Differentser, mine Venner besværlig; thi intet er ved Stridigheder mere uklogt, end at ville forlige sig, naar Differentsen er en indre; denne forøges da naturligviis mere og mere, og naar det almindelige Ordsprog siger: „Den Fornuftige giver efter," saa er dette ikke nogen indre Eftergiven, som

ikke kan finde Sted, men netop en indre Overbevisnings Magt, der seer med Ligegyldighed paa Modstanderens Spring og hensigtsløse Angreb. Men jeg taler mig altid dybere, hæftigere ind i Striden, jo mere umuelig en Overeensstemmelse vil blive. Denne tilstaaede Svaghed paa min Side viisde sig altid, hvor jeg kom i personlig Berørelse med Mennesker, enten ved den blotte Nærværelse, eller ved en dybere, venskabelig Tilbøielighed. I saadanne Forhold nemlig var Striden ikke en ydre, ikke en saadan, der kunde overgaae i en Betragtning, den var meget mere en Indre, en Kamp med mig selv, der ikke kunde jævnes, netop fordi den udsprang af Kilder, der rystede mit dybeste Indre. De Vaaben, med hvilke jeg blev bekjæmpet, selv de sløveste Indvendinger, der forekom mig fuldkommen upassende og taabelige, hvor meget de endogsaa overraskede mig og vare mig fremmede, traad mig da saarende imøde, som om de vare udsprungne af en eller anden slet bevaret Side af min egen Sjæl, og mine mere forstandige Venner begrebe ikke hvorledes jeg ofte kunde indlade mig i Strid med det ukyndigste, meest overfladiske Menneske. Men det var i Virkeligheden intet andet, end en uovervindelig Tilbøielighed til det, hvis

personlige Nærværelse var bleven inderligere i min egen Personlighed. Det var den particulæreste Yttring af den samme Magt, som forbandt mig med Naturens uendelige Mangfoldighed, og med Historiens afværlende Begivenheder.

I et Selskab, om hvilket Talen siden vil blive, i det Philomathiske, holdt jeg for nogle faa Forsamlede en Tale om Betydningen af en fri Forening for Videnskab og Kunst, der er aftrykt i de af Mar forlagte og samlede Skrifter. Den blev holdt før den Tid, da de hæftige Kampe, der siden skulle behandles, forefaldt, og jeg kalder den en af mine lykkede. Jeg var ikke mere ung, og ganske, som den er trykt, fremstillede den det Eiendommelige ved min hele Tilværelses indre gjærende Bevægelse. Man tillade mig her at meddele følgende Sted af denne Tale:

"Der gives Mange, der vælge en farlig Middelvei, de have capituleret med Massen; i det de altid bestandigt belure sig selv, agte de paa enhver egen, saavelsom paa enhver fremmed Yttring; de see til Høire og til Venstre, og spidse altid Ørerne; de lytte hist, de lure her, og mærke ikke, at alt Dygtigt og Sandt gaaer tabt ved dette kummerlige Liv. Men vi ville ubetinget og ganske hengive os til enhver

Følelse, der udsprang af den evige Sandheds Kilde; det Slette skal vise sig i sin Usselhed, det Store skal vinde os ganske; jeg vil yttre mig i alle Retninger, være bevægelig som Luften, stivne som Klippen, opblusse som Ilden, udgyde mig i Taarestrømme, som den nedstyrtende Kilde. Overmod vil jeg ikke vise fra mig, jeg vil paastaae min Ret til at have Uret og neddukke i det opblomstrede, friske, muntre Liv freidigt og uden Hensyn. Under Uveir og Storme trives den muntreste Tilværelse, kun stive Graner, Musser og Tarrer under den kolde nordlige Taage."

Derfor var et Selskab mig saa nødvendigt, i hvilket den Ene ganske hengav sig til den Anden, ikke forstod nogen Yttring enkelt og afreven. Jeg vilde forsøge paa at danne en historisk Organismus i det Smaa, et Frimureri, der skulde være en Sandhed; en Protestantisk, der udgik fra Selskabets Tro paa sig selv, og ikke, som den herskende, i slet Forstand katholske, med dens Ordener og Grader, med dens Rosenkrandse og Skinhelighed, med dets allegoriske Tryllemidler og Valfarter til Helgener hist og her. Enhver, tænkte jeg mig, der heelt forstaaer os og af det Hele, hører til os; vi ere vidst nok en Hemmelighed for dem, vi ville rigtignok være uforstaaelige for

dem, der ikke forstaae os. Men vi ville slutte os til Enhver. Netop fra dette Synspunkt opstod min Polemik imod Frimurerne, et Had imod enhver Hemmelighed, der udvortes vilde afslutte sig. Visnok er enhver Organisation sin egen Hemmelighed, visnok fremstiller den sig i en eiendommelig Skikkelse, der skal vedligeholde og forsvare sig som en Saadan: men netop jo inderligt sikkrere denne Gestalt er, desto friere oplukker den sig virksom for Verden, vinder den og gjør sig dog i enhver bestemt Form fri.

Ogsaa fra en anden Side søgte jeg at virkeliggjøre den Tanke, som gjennemtrængte mig. Stiftelsen af det philomatiske Selskab udgik ikke fra mig. En af mine kjæreste Venner, Fischer, Professor i Chemien, gjorde dette Forslag. Selskabet bestod af videnskabeligt dannede Mænd, og ingenlunde alene af Professorer. Enhver skulde behandle og foredrage Gjenstande af sine Studiers Skat, der havde en almindelig videnskabelig Interesse; en almindelig aandig Forstaaelse skulde udelukke den store ydre Lægkreds, men, som jeg meende, kun derfor fordybe sig i sig selv og derved oplive et mægtigere Organ, der i kraftig Daad, med ægte dyb Popularitet forstod at vinde Folket.

Denne Tilbøielighed til at fremkalde et Broderskab omkring mig, der skulde udvikle et Kim til høiere organisk Eenhed af sig, var Grundtrækket i mit hele selskabelige Liv; det er alle bevægelige Menneskers levende Drift, naar et Høiere nærmer sig til dem, og gjør Fordring paa deres Virksomhed. Der ligger noget virkeligt tragisk i en Jagttagelse, der paatrænger sig den Opmærksomme, naar vi betragte den modnere Ungdom. En Mængde frugtbare Kim fremtræde under de gunstigste Forhold; blomstrende Forhaabninger vise sig som Livssafter, der vælde Solen imøde. Digterne tale om en Længsel, der driver os i det ubestemte Fjærne; om en Ahnelse, i hvilken Livets rige Foraar hilser os, om Ungdommens rige Drømme. Men disse vise intet Bestemt, netop fordi de indeholde Alt i ubestemte, vaklende Drifter. Mig forekom altid den bestemte Drift, der indesluttede sig i en eiendommelig begrændset Virksomhed, som hiin blomstrende Mai, da Ungdommens Drømme forbandt sig med Mandens indskrænkede, men dog uendelige Daad, som især værdig til at agtes paa. Og dersom jeg maaskee besidder noget Oprindeligt og Eiendommeligt, saa er det ingenlunde hiin den organiserende Selskabeligheds Drift, der, indenfor bestemte

Grændser, forener beslægtede Sjæle for en fælleds Daad. Denne finder man allevegne, og den er ubetvingelig der, hvor et høiere Liv vil forskaffe sig Plads. Jeg troer meget mere at besidde noget Eiendommeligt deri, at jeg er nødt til at benægte det Bestemte, som jeg og de med mig Forbundne ville, i en større, de mangfoldigste Forbindelser omfattende, vedligeholdende Eenhed, og at være virksom udaf denne. Denne uimodstaaelige Tilbøielighed sammensmæltede saaledes med den indskrænkede selskabelige Drift, at den, skilt fra denne, ikke kunde begribe sit eget Sted. Saaledes kunde det frembrydende Foraars Overmod vel ofte gribe mig mægtigere endog end Andre, saa at jeg jublende tabde mig i bevidstløs Glæde. Men jeg var nødt til at trække mig tilbage af denne larmende Jubel; at jeg blev Planteformernes Fortrolige, at jeg begyndte en Samtale med Naturen og dens mangfoldige Gestalter, var min Barndoms Mythe, dens Æventyr, og dog tillige det egentlige Kim til al Udvikling, til al Videnskabelighed. Dette æventyrlige Standpunkt har jeg beholdt hele mit Liv igjennem; jeg har paa mange Maader stjrtet mig ind i den tænkende og handlende Slægts vilde Lege, saa at de, der levede med mig, endogsaa Øvrigheden, vel endog

kaldte mig et uroligt Hoved, ligesom ogsaa de Philosopher, som jeg sluttede mig til, klagede over min Retnings uovervindelige Subjectivitet. Men denne med enhver Handling forbundne Selvbetragtning, denne bæstige, kjæmpende urolige Bevægelighed, der bærer en over enhver Bevægelse svævende, meglende, meest straffende Anskuelse i sig, har bestandigt drevet mig ud i Eensomheden. Hvor denne i længere Tid blev nægtet mig, gjennemfoer mig en Følelse af den inderste Død, af Tilintetgjørelsen. Thi intet Særegent, selv en i sin Enkelthed stor national Bevægelse, som Kamp og Krig, som et statsdannende Princip, ligesaalidet som en Videnskab eller Kunst kunde tilfredsstille mig. Alt, endog det Høieste, maatte træde ind i noget Høiere, og Alt, hvor betydningsfuldt det end var, ikke eensidigt tabe sig i en blot Monolog; men denne maatte meget mere dramatiskt forvandle sig til en levende Samtale, og saaledes udvikle sig af Kilderne til gjensidig Forstaaelse af det meest Heterogene. Saaledes blev den almindelige Betragtning, der i det første Skrift (den nærværende Tid o. s. v.) knyttede mig til de givne Forhold, i det Andet (Caricaturen des Heiligsten) til en Dialog, af hvilken alle Statslivets særegne Former vorde levende frem-

naaede Høiden af en Blomstertid, og i det den i Samtalen fortsatte den eensidige Paastand at tilintetgjøre sig, og netop i denne Tilintetgjørelsesproces at sprænge Adskillingens Grav, at overvinde Døden og at vinde et høiere Liv af gjensidig Forstaaelse. Det er den samme Oscillation mellem ydre Bevægelighed og indre Anger og Beroligelse, der gjennemtrænger mit hele Liv. Ja, jo ældre jeg bliver, desto stærkere bliver derfor Tilbøieligheden til Eensomhed, desto mægtigere danner sig mit ydre, bevægelige Liv, som et stille, indre. Ikke at jeg formaaede at fralige mig det Ydre; det lader mig endnu bestandigt ikke los, men den stumme Nat er bleven mig mere levende, end den urolige Dag. Lidt efter lidt er denne bleven mig forkortet, hiin forlænget. Slægtninger og Venner vare ængstelige, naar min Sovetid bestandigt blev sildigere og sildigere; hvor ofte har jeg ikke maattet høre: »Søvnen ved Midnatstid er den eneste virkelig Sunde og Vederqvægende.« Jeg veed ikke selv hvorledes min Sovetid bestandigt blev mere og mere sildig, indtil endelig (næsten det halve Aar igjennem) den opgaaende Soel forer mig som et Spøgelse til min daglige Grav, og dog vil den, der kjender mig, ikke paastaae, at jeg sniger mig om iblandt den

bevægede Dages Menneſter, ſom et Spøgelſe, ſom et tørt Beenrad af abſtracte Begreber. Jeg formaaer at nyde hvad den ſkjønne Nutid giver mig, næſten ligeſom i min Ungdom, dette bevægelige Liv naaer ind i mine Nætter, ja, det er ikke alene de fredelige Aander, der ledſage mig i Eenſomheden, ogſaa de mørke Dæmoner trænge ſig til mig, og netop her med den ſtørſte Magt, og det videnſkabelige Studium kjæmper i den ſtille Nat med dem, ligeſaa vel ſom i Dagens bevægelige Momenter. Men det er ikke den Dag, ſom jeg nylig gjennemlevede, med dens Begivenheder, der maaſtee i Selſkabet har grebet mig mægtigt, opmuntret og rykket mig, der forfølger mig ind i Natten; først naar denne er hentonet, bliver den ydre Nat en anden indre Dag, klareſt og betydeligſt, naar jeg ganſke hengiver mig til et særegent, men især naturvidenſkabeligt Studium. Netop det Allerbeſtemteſte, det, der i ſin indſkrænkede Geſtalt er ſikkreſt, bliver mig da det Kjæreſte; den afſluttede Form i den ſtrængeſte Lovlighed tiltaler mig da ſom et frit Liv fra en høiere Verden. Om det, ſom jeg vover at haabe, vil lykkes at mane og faſtholde det, ſom Natten ſtjænkede mig af et rigt Liv, ſaaledes at det om Dagen maa ſtaae mig til Anſvar, veed jeg

endnu ikke. Det er min Alderdoms sidste Arbeide.

Man har, naar man har villet være saa god at tilskrive mig en særegen Fortjeneste som Lærer, kaldt mig en opvækkende Lærer, og jeg tilstaaer, at Grunden til denne Benævnelse ofte har foruroliget mig. Jeg har forelagt mig det Spørgsmaal: „Hvad har man villet udtrykke dermed?“ Svaret bang altfor nøie sammen med den hele Betydning af min mangeaarige Pestjæftigelse, til at jeg ikke blev nødt til at gjøre det med den største Alvor til Gjenstanden for en nøiagtig Undersøgelse: jeg havde jo ofte nok oplevet Epocher af en dyb Vækkelse, der udgik fra mig. I min nærmere ungdommelige Kreds var Talen ikke om en saadan Vækkelse. Jeg hørde som Barn kun til Børnene, der omgave mig, naar jeg, bevidstløst som de, blandede mig i deres Lege. Hvorledes jeg alligevel kom til, endog i Skolen at være en Taler, ja Skribent, veed jeg ikke. Den Indflydelse, som jeg maaskee udøvede, tabde sig saa ganske i det Gjenstridige af det sædvanlige Liv, at jeg maa undre mig over, naar den ved givne Anledninger fremhævede og dannede sig som en Særegen. Det samme var aldeles Tilfældet medens jeg studerede, ja det, som man kaldte noget Vækkende, det der gav mig et over-

talende Spreg, var dog kun Speculationen. Dersom jeg er Opvækker, som man fandt for godt at kalde mig, maa jeg bekjende, at jeg er bleven det ved Schelling. Han har løst min Tunge, dog, som jeg haaber, min Egen.

At vi, naar vi i en høi Alder see tilbage paa vort eget Liv, ikke ville være tilbøielige til at betragte det som et betydningsløst, er beg ibeligt.

Hvad vil det sige at vække? Hvorved adskiller det sig fra opmuntre eller endog fra oprøre? At vække hedder aabenbart at nedsænke det aandigt Ikkelevende i det Levende, som det første Moment af en Bevægelse; Virkningen har intet Aandigt i sig, dets Resultat er den blotte Følelse; i denne er vel Gjenstanden kun der, for saa vidt som den bliver optaget ved en Selvdaad, men denne er selv kun der, forsaavidt som den ganske taber sig i Gjenstanden, og forsvinder som Selvdaad. Begge Modsætningens Momenter i Følelsen gaae saaledes op i hinanden, at de slet ikke lade sig erkjende som Saadanne. Thi Gjenstanden er kun for og ved Optagelsen, altsaa slet ikke som noget udenfor os, men kun som noget Optaget. For det lille Barn er Gjenstanden kun noget Følt, men ogsaa Barnet gaaer ganske op i Følelsens Moment.

derfor er det aldeles Glæde, naar det føler sin Tilværelse fremmet, og tidligere eller sildigere hemmende Følelser ere ikke til for Barnet; saaledes er det i et andet Moment ganske Smerte, og selv det sundeste Skrig, naar Barnet føler sig hemmet, klinger som om det gjaldt dets Liv. Der er i dette Smertens Øieblik slet ikke blevet noget tilbage af en tidligere nydt eller siden forventet Lyst. Dette er Vækkelsen.

En Opvækkelse har vel et aandigt Moment i sig, dog kan man vel ogsaa opvække Dyr; Vildtet maa, naar der viser sig et heelt Kobbel Hunde, vistnok betragtes som et Opvækkelsesmiddel, og en opvækkende Taler er aabenbart den, der forstaaer at føre en Hob Mennesker frem, ligesom et Kobbel Hunde det rette Vildt. Ved enhver Opvækkelse er det selvstændige Princip et ydre, enhver opvækket Masse maa, og det jo hæftigere og mægtigere Bevægelsen er, der opstaaer i den, betragtes desto mere bestemt som en aldeles passiv. Derved adskiller den sig ganske fra Opmuntringen. Den Opmuntrende nemlig, vil ikke herske, han vil sætte en oplivende Virksomhed uden for sig; han vil befrie. Derfor er Opmuntringen ligesaa stille, som Vækkelsen er stormerisk og larmende; han er til enhver Tid beroligende. Den Opmuntrende erholder tilsyneladende en

Opgave udenfra, men dersom denne ikke er andet end fremstaaende som en blot meddeelt, fastholdt paa Bevægelsens hule Trin — hvilket paa Universiteterne gjælder om en alt for stor Masse af de der behandlede Gjenstande — er den skredet videre frem, ikke blot som noget Opvækket, der vel frembringer indre Bevægelser, men kun saalænge som den Gjenstand, der skal vækkes, udvortes er given, saa bliver den paa det tredie høiere Trin en egen Opgave.

Det har nu altid været mig selsomt, naar man tilstod, at jeg ved Taler og Skrifter har vækket Mange, denne Roes dog hos Mange synes at indeholde en Dadel. Naar jeg efterforskede Grunden til denne Dadel, lød den omtrent saaledes: Der blev tilstaaet, at jeg især paa saadanne Universiteter, som formedelst en lang Række af Aar vare hensjunkne i Sløvhed, formaaede at vække en frist aandig Virksomhed, der, naar jeg bortfjærnede mig, forsvandt efter nogle Oscillationer. Men hvad jeg meddeelde, var ikke bestemt nok, meget var umodent, meget vilkaarligt opfundet eller falsk. I denne udtalte Dadel, som jeg her ikke har formildet, men gjengivet i sin haardeste Form, laa tillige Grunden, hvorfor man saa længe holdt mig borte fra Universitetet i Berlin.

Jeg spurgde mig nu selv alvorligt: om denne Bebreidelse var retfærdig, og hvorledes den lod sig forene med Rosen for en aandig Vækkelse? Da fandt jeg en skjærende Differents, der intetsteds var klarere udtalt, end i den Forordning, der kort efter Krigen udkom under Schuckmann, og indeholdt Normen for de Vidnesbyrd, der skulde meddeles de unge Mennesker, naar de drage paa de preussiske Universiteter. Noget deri er fuldkommen rigtigt, og kan ikke blive udtrykt skarpt nok. Hvad der bliver meddeelt i Skolen, maa være bestemt, alle Gestalter og Forhold maa være klare, tydelige, fremtrædte i en uovervindelig Sikkerhed, og optages saaledes som de blive meddeelte. Det kommer slet ikke an paa, at opdynge Massen af det Meddeelte, ja denne maa meget mere indskrænkes, fordi den fuldkommen skal beherskes i sin bestemte Form. Skoleunderviisningen i sine bestemte Stadier er en Fortsættelse af Naturprocessen, der skabde den strængt ordnede organiske Gestalt og begravede Bevidstheden i den. Ved Dyrene ligger denne Underviisning i den usynlige Slægt og derfor er al Virksomhed indskrænket til Vedligeholdelse og Forplantelse, og Maalet for Naturunderviisningen kalde vi Instinct. Underviisningen er alene til for Slægten,

denne danner Skolen og alle Individer blive givne til Priis for den. Nu gives der i Historien, saavelsom i Naturen, noget Færdigt, der paa samme Maade gjælder for alle Individer; for Opfattelsen af den sandselige Natur Mathematiken, og for Opfattelsen af Historien Sproget; men det Sidste kun for saa vidt som det ligger for os i en fuldkommen afsluttet Form, der ikke mere kan forandres. Saaledes træde aandigt betydelige Folks Sprogformer os imode som Bærer af Forstaaelsen ligesom Mathematiken som Bærer af Jagttagelsen. Striden imellem Humanister og Realister kan aldrig blive sluttet, naar de Stridende ikke trække sig tilbage til dette oprindelige Fundament for alle Retninger. Den uorganiske Natur er, som den gamle Historie, det afsluttede, der tillige er udelukket fra enhver fremstridende Udvikling; men ligesom den gamle Verdens hele Liv, Naturfikkerheden, det Klassiske i Myther og Statsformer, i Videnskab og Kunst, bliver ved sin Udvikling givet ved Kundskab om Sprogene, saaledes bliver med den uorganiske Naturs sikkre mathematiske Form ogsaa den levende givet os; hiin som Naturens Grammatik, denne som Historiens Mathematik. De tre sidste Aarhundreders Historie har stillet sig en egen Opgave, som den selv-

stændig har at løse. Det er en indre fortstridende Udviklings Magt, der ikke stiller sig fra det Færdige og Fuldendte, men meget mere bliver baaren af dette med stor Sikkerhed. Denne Udvikling vil ikke blot inderligt erstatte ydre, i sig fuldendte historiske Former; den har vovet den mægtige Kamp med alle Tilværelsens Momenter, og naar al aandig Virksomhed før vendte sig tilbage til det Forbigangne, saa er den nu vendt fremad, for at møde en betydelig Fremtid. Saaledes er det Levende forbilledligt givet i Naturen i og med det Uorganiske og al Udvikling trives i det uforanderligt Bestemtes Skjød og aldrig uden dette. Ligger nu Historiens hele Fremtid i den aandige Overvældelse af hele Tilværelsen som Natur, saa er den strængt bestemte indre Form af al Jagttagelse som Mathematik det første Grundlag til al Dannelse for Naturen, ligesom de gamle Sprogformer for Historien, og Striden imellem Humanister og Realister kan kun jævnes i det man i Skolerne reent opfatter og bestemmer Grammatikens Forhold til Mathematiken. To Hovedretninger af alle oprindelige Talenter ere i vore Dage dybere adskilte fra al gjensidig Forstaaelse, end man i Almindelighed pleier at antage; hvad enten de oplukke sig for Naturforskningen, eller for

Historien. Disse To, ogsaa i det Indre adskilte, hinanden endnu fremmede, staae i Tydskland mest bestemt ligeoverfor hinanden. Tydskeren har at løse Modsigelsen mellem den humanistiske og den realistiske Dannelse i sin Dybde. Ultralegitimitetens Scholarcher ville med Strænghed paastaae Forgangenhedens Ret. Technikernes Ultraliberalismus overlader sig til en grundløs Fremtid, der ikke finder sit Grundlag i en blot abstract Mathematik, men meget mere først formaaer at meddele denne en historisk Betydning naar den har slaaet Rødder i Slægtens levende Udvikling. Derfor danner der sig to Slags lige strænge og lige rige Skoler ud af det samme Grundlag; i det Indre fuldkommen adskilte, blive begge lige aand- og betydningsløse. Striden om Underviisning er først jævnet, naar begge Retninger, udvortes adskilte fra hinanden i deres Eiendommelighed, men netop derved inderligt forenede, søge den gjensidige Forstaaelse. Da først vil ogsaa det ægte Universitet danne sig og Vidnesbyrdene ville være en Sandhed. De Tydske sætte stor Priis paa den historiske Betydning af deres Universiteter, og det med Rette. Men endnu er det ikke blevet dem fuldkommen klart, at de have opnaaet en hæftigt kjæmpende Middelalder, i hvilken de skulle

opdage et indtil da fuldkommen ubetydeligt Element af aandig Dannelse i sig, for at danne sig levende i den levende Nutid. Man maa for det Første anerkjende, at Naturretningen ikke blot er en technisk, men ogsaa en historiskaandig, ligesom man maa erkjende, at den sproglige ikke blot maa danne sig til en referende, men ogsaa til en naturhistorisk, dersom den skal leve i og for Nutiden. Nu bliver endnu bestandigt den sproglige Udvikling anvendt paa samme Maade for Alle, og den Mathematiske overladt til Tilfældet. Til alle andre Forretninger i Verden blive de bestemte, der ikke due til Skolemestere, og jeg hører her Bondens og Haandværkerens Dom: »Drengen er altfor sønnig og svag; han duer ikke til Noget; vi maae lade ham studere!« —

Det er nu fuldkommen klart at den blotte Undervisning aldrig tor afslutte i sig selv. Naar det, der skal begribes historisk, blev klæbende ved Grammatiken, og kun udtrykte en grammatikalsk Lov, saa vilde alt Levende henvisne i Dannelsen. Dersom Naturvidenskaben kun var Mathematik, vilde den, behæftet af Massen, aldrig kunne overvælde denne; vi vilde for Staten sikkert erholde blot Laboranter, og for Industrien blot Technikere. Men nu er Me-

ningen af den ovennævnte Indretning aabenbart denne: at alt hvad der rager ud over Undervisningen, og vil danne sig eiendommeligt i Disciplens Sjæl, bliver betragtet som en Forstyrrelse, som noget vildt Genialsk, der i det Høieste maa taales i Skolen, men aldrig pleies. Det er meget selsomt, naar vi erfare, hvorledes det, for hvilket jeg kjæmpede, efter Befrielseskrigen, som jeg havde taget Deel i, netop blev betragtet som et Slags Monstrum, der, naar det kom til Syne, strax maatte qvæles i Svøbet. Det var den gamle Berlinismes Dunst, der aandede mig dræbende imøde, det var den gamle Nicolai, som jeg saae opdukke med sit Nødanker af det Dyb, hvori jeg troede at Begge vare nedsunkne.

Da jeg blev forsat fra Halle til Breslau, ansaae jeg det, da der skulde oprettes et nyt Universitet der, for nyttigt at være et Forsøg, der rigtigt nok til enhver Tid lod sig anstille, men dog nu syntes naturligt. Da Senatet, der var blevet udvalgt, forsamlede sig, søgde jeg at formaae mine Collegaer til at vi ved enhver Leilighed, for saavidt som det var nogenlunde mueligt, skulde gaae ethvert enkelt Forhold

til Ministeriet imøde. „Vi ville“ — saaledes yttrede jeg mig, — „i selskabelige Kredse, og ligeledes i Senatet, bestandigt vise os som Corporation; vi høre jo dog til de Faa, der endnu taales. Jo mere levende vor eiendommelige Virksomhed viser sig, desto selvstændigere staae vi.“ Denne Tilbøielighed til at afslutte sig har nu rigtigt nok enhver Corporation, og den mangler ingenlunde paa vore Universiteter. Venner hørde gjerne til, naar jeg talede derom, hvorledes alle Anliggender kunde drives i Fællesskab, hvorledes vi maatte ære og adlyde det fritvalgte Overhoved saa længe hans Regimente varede, hvorledes det blev hævet ved den frivillige Underkastelse fra vor Side og vilde give det hele Institut og ethvert af dets Medlemmer en høiere Betydning. De fire Faculteter maatte forene sig saa inderligt som mueligt. De mangfoldige Institutter, der formedelst de fortskridende Videnskaber blive nødvendige, fordre vel en indre større Understøttelse fra Statens Side, og gjøre os bestandigt mere afhængige af denne; men naar Directeurerne aldeles betragte sig som Corporationens Embedsmænd, naar alle Institutets Anliggender og Ønsker gaae ud for Udvidelsen af den hele Corporation, saa at aldrig det ene Facultet ad-

stilt fra de Andre, eller endnu mindre en enkelt Professor adskilt fra Facultetet, stiller sig ligeover for Øvrigheden; naar vi bestandigt kaste vort Blik paa den hele Literatur, altid frie for enhver Kasteaand ved enhver muelig Vacance af en Lærerpost, vælge den mest passende Eftermand; naar endog personlig Trang og personlige Ønsker med Tillid blive overgivne til Korporationen; naar vi i de disciplinariske Forhold frye enhver Leilighed, der kunde bevæge Øvrigheden til at blande sig i vore indre Anliggender, — da er der ingen Tvivl om, at man vil skjænke det friske og korporative Liv Tillid, og betragte det som en Virkelighed. Denne Stræben efter Selvstændighed maa aldrig vise sig som en paatrængende Opposition; selv hvor den bliver afviist, er den dog nyttig; selv hvor Afviisning taales med Taalmodighed er den dog gavnlig; thi Erfaring vil efter længere eller kortere Tid vise, at en i sig levende Korporation aldrig kan hemmes eller forstyrres for en Deel, men altid ganske. Den billige og retfærdige Underkastelse under Øvrigheden vil, naar den udgaaer fra det Hele, netop tjene til at fremstille Korporationens Betydning bestandigt tydeligere.

Jeg var ikke ung nok til at troe, at denne Be-

slutning, endog naar den blev fattet af Alle, eller af en overveiende Majoritet, strax vilde modnes til Daad; thi jeg vidste kun altfor godt, at den aandige indre Forening af alle Videnskaber, der skulde danne det egentligt oplivende Princip, og virkelig ogsaa ved Universiteternes Oprettelse har dannet det, for længe siden var forsvunden. De forskjellige Faculteter føre nu ikke mere et fælleds Liv; de staae i Gjærningen kun ved Siden af hverandre, udvortes, ikke indvortes forbundne. Naar jeg var overbeviist om, at den Alt forbindende Philosophi nu, som i gamle Dage, var det egentlige Udtryk af alle Videnskabers Eenhed, saa var dette Herredømme, som den er berettiget til at udøve, mig fuldkomment klart, ja min glade Ungdoms blomstrende Haab grundede sig paa dette, og havde især fængslet mig til Tydskland; men dette Haab var for længe siden forsvundet. Jeg indsaae nu klart, at ikke Begeistringen i Begyndelsen af Aarhundredet, men kun Historiens langsomme Gang, efterhaanden skulde medføre, hvad det raske opblussende Liv allerede troede at besidde i sin Modenhed. Men dette forsvundne Haab der ved egen Daad vilde tilkjæmpe sig hvad der kun kunde naaes paa den historiske Vei, havde forvandlet sig til en religiøs Tro,

der ikke vakkede; thi den gik ikke ud fra en egen, men fra en guddommelig Daad. Saaledes kunde jeg opleve, at alt mislykkedes under mine Hænder, uden at det forstyrrede mig. Thi ligesom Faculteterne mellem hverandre, vare ogsaa deres Medlemmer adskilte fra hverandre og henviiste til deres egen, enkelte Daad. Enhver Director for Institutterne, enhver Lærer i sit Familie- saa vel som i sit Forretnings-Liv, var knyttet til den høieste Øvrighed, ja han erholdt den egentlige, for sin Virksomhed ønskværdige Betydning sikkrest derved at han vendte sig bort fra Corporationerne og til den høieste Øvrighed. Foreningen af Lærerne i Faculteterne havde paa historisk Vei tabt sit inderste Fundament, og Rektor og Senat udøvede kun en tilsyneladende Magt, der bestandigt maatte blive mere og mere huul. Saaledes var Ministeriets Intervention bleven historisk nødvendig, og det, der var sammensyndet i sig selv og afdød kunde, endog til de mindste Livsyttringer, kun blive udvortes holdt sammen. Endskjøndt nu en ny administrativ Øvrighed, som Staten med stor Anstrængelse maatte opholde, lidt efter lidt fremvorde som en sørgelig Nødvendighed, fordi det som den ikke kunde bære, dog alligevel maatte bæres, saa erkjendte jeg dog den store histo-

riske Betydning af Universitetsøvrighederne. De fremstillede nemlig det ene sygelige Extrem af Tidens hæftige Svingninger. De sunde Pulsslags Maal finder kun den roligt fremskridende Historie. Men gjennemtrængt af en saadan Tro, tør vi ikke være uvirksomme. I enhver, endogsaa dødsyg Organisation finde vi et skjult Sundhedskim i ethvert Organ; i det er Bevidstheholdelsen, i dets bestemte Virksomhed aabenbarer den hele Organisations forventede Sundhed sig; og saaledes er Enhver i Korporationen kaldet til at yttre sig i en tilkommende sund Virksomhed. — Det, som jeg nu erfarede, da jeg kastede et Blik paa Universitetets Forhold til dets høiere Øvrighed, maatte rigtigt nok overbevise mig om den ringe Virkning af enhver egen Virksomhed, men dog blev denne mig, med den fulde Hengivenhed i en høiere Ledelse, her, som i alle Livets Retninger, den eneste af Betydenhed. — Naar jeg følde mig kaldet til at forkynde Oprindelsen til Sygdommen, Haabets ubetydelige Momenter i Nutiden, der kunde henlede til en tilkommende Helbredelse, maatte jeg vel blive vaer, at denne Forkyndelse næppe kunde blive hørt, men dens Betydning endnu mindre erkjendt i Tidens voldsomme Bevægelse. Som en stille Hvidsten maatte det for-

kyndte Ord dog gienklinge i denne eller hiin Sjæl, slaae Rødder hist og her og høres i senere Tider sagte som et Samvittighedsraab. Vel indsaae jeg, at en Lære, som min, fordrede en fuldstændig indre Opofrelse, og at jeg ingenlunde var reen nok for denne, da jeg selv var greben af Tidens vilde Svingninger. Men Troens Magt havde grebet mig i mit Indre; igjennem alle mine Skrifter, som jeg gjærne giver til Priis, naar de gaae under i deres ufuldkomne Form, gaaer den ledende Traad, som igjennem en Labyrinth, og den, der har havt Ører, har hørt. Endnu mere forgjængelig i den hurtigt forbigaaende Form var Talen; men dersom den var stille opmuntrende, nedsænkede den den forlenede Helligdom i den lyttende Sjæl, som en indre Livskilde, da var Hensigten opnaaet, og Fremtiden forberedt i de frigivne Sjæle.

Men det samme, som den alle Momenter beherskede Administration gav som et ciendommeligt Organ udenfor Corporationen, en historisk Betydning, maatte ogsaa, og især efter Krigen, fremkalde en anden Skabning i en anden Retning. Staten var bleven fremmed for de imellem sig selv uenige Borgere; Enhver stod som en Enkelt ligeoverfor den mægtige Stat; han

fandt sig givet til Priis for denne: hans inderste, frie Personlighed var i den nærmeste Nærhed intetsteds virkelig beskyttet. Da opstod der en Kamp mellem Staten, som et Heelt, og de enkelte Borgere som Familiefædre. Krigen havde tilbagetrængt denne Kamp; den fælleds Fare havde forenet Undersaatterne med Kongen, Borgerne med Staten, og netop derved bleve Borgerne forenede imellem hverandre til en fælleds Daad. Dette erkjendte man og med Rette, som den indre veldædigste Følge af Krigen. — Men hvorledes skal dette Gode blive vedligeholdt? spurgde jeg med Bekymring Enhver, der havde sit Fædreland kjært. Den tilbagekomne Ungdom har vel gjennemlevet en god Skole, og man kan haabe, at den vilde bære Frugter; men hvilke? Vil denne Tænkemaade, hvor roesværdig den end var, finde en Plads til at yttre sig? Dette forekom mig mere end tvivlsomt. Forretningernes Formalismus vilde sysselsætte de Tilbagekommende, det Bedste vilde forsvinde som en Runs, ja, man kunde vente en slettere Tid end den forend Krigen, thi fra nu af manglede den opvækkende Følelse af den store Fare, af Tilintetgjørelsen, der svævede truende over os. Med ængstlig Omhu vilde Mænd, der besadde en stor Magt, søge at for-

trænge enhver mere levende Bevægelse. Man havde jo dog oplevet, hvorledes disse midt i Krigen vare uafladeligt virksomme, hvorledes de søgde at hemme de seierrige Fremskridt og virkelig hemmede dem, hvorledes de traad tilbage for enhver Begeistring, for enhver høiere Livsbevægelse i Folket, som for et Skrækkebillede. Laa ikke den Afmagt, der havde voldt at vi bøiede os for Fjenden, i de tidligere Statsindretninger? Og vilde denne ikke ganske vidst opstaae igjen, naar alle gamle Forhold atter traad frem? — Hvad der saa stjønt var tilkjæmpet, skulde vedligeholdes, ja udvikle sig mere levende, mere betydningsfuldt.

Sikkert vare de, paa hvilke Omsorgen herfor hvilede, de Bedste, de Herligste i Folket, det var dem, der støtte og opretholdt Modet under Undertrykkelsen, som førde den stille Krig, og usynligt bevæbnede Folket, indtil det kunde kjæmpe aabenlyst, der efterspurede det ødelæggende sig fremsnigende Sindelag og undertrykkede det, hvor det vilde røre sig. Mange havde jo dog endog under Kampen ikke opgivet deres dunkle Hensigter. Man erindrede, hvorledes, i Reichenbach, da Haabet om et lykkeligt Udfald efter Tilbagetoget begyndte at vakle, det Forslag kom frem, at ophæve Forbundet med Russerne og at bevæge

dem til at vende tilbage til deres Land. Man beraabde sig paa Vanskeligheden, ja paa Umueligheden af at underholde en stor, bestandigt voxende Armee i en ved egne og fjendtlige, bestandigt frem og tilbage marscherende Tropper udsuet Provinds. Det Øieblik, i hvilket denne Tilsvidsten af dæmoniske Magter fandt Sted, var et meget betænkeligt; man var i Begreb med at slutte Forbundet med Østerrig og at forvandle Krigen til en almindelig europæisk. Alle de haabefulde Kim til en saadan stor Krig, saaledes som de slumrede i alle Egne af Tydskland, ogsaa hvor de ikke vovede sig frem for Lyset, da Wellingtons haardnakkede Kampe i Spanien vedligeholdt dem, vare i Fare for at blive qvalte i Fødselen. Dette Forsøg var, det maatte Enhver sige sig selv, det afgjørende. Folkesindelagets sidste Reserve var dragen i Kamp, at trække denne tilbage og at opgive hint vilde være det samme som at decretere Europas Underkuelse for bestandigt.

Da fremtraad der en Mand — det var den høieste Embedsmand i Provindsen Schlesien, den senere Overpræsident v. Merckel, den Mand, der havde de nøiagtigste Kundskaber om alle Provindsens Hjælpemidler. „Jeg garanterer“ — sagde han, med min

Ære og mit Liv for den vorende Armees tilstrækkelige Underholdning, om det saa skal være et heelt Aar igjennem.« Det sidste Forsøg var mislykket Tydskelands lønlige Fjender, Krigen vorde muntert op til en europæisk og de hemmelige Fjender vare fra nu af overvundne; alle senere Forsøg bleve afmægtige, de bleve tilintetgjorte ved Krigens Lykke, og Merckels Bestemthed hører, ligesom Grev Yorks første Daad og som Blüchers Vorwärts til Befrielseskrigens store Momenter.

Det, som jeg fortæller her, har jeg først senere erfaret og det paa en Maade, der ikke lod mig tvivle om Sandheden af det. Ligesom man vel overhovedet finder det begribeligt, at det som jeg erfarede siden Krigens Udbrud, var mere tilfældigt. Mit hele indre Liv var mere beskjæftiget med Resultaterne af den store Begivenhed, der skulde afgjøre min egen tilkommende Virksomhed, end med den forviklede Sammenhæng af Begivenhederne, naar den ikke uvilkaarligt paatrængde sig. Jeg holder det for min Pligt at omtale her hvad der er blevet mig saa bekjendt; thi denne, i den Provinds som jeg levede i, saa mægtige Mand var min Modstander, og jeg levede næsten bestandigt indtil i min høiere Alder, fra mit Stand-

punkt af i en bestandig betænkelig Opposition til ham. Hvem kan tvivle paa, at en snild og indsigtsfuld Embedsmand havde, naar han traad op imod mig, mægtige Grunde til at gjøre mig Modstand. Dersom der gives noget Skjønt og Trøsteligt, som et langt Liv skjænker os, saa er det uden al Tvivl det, at vi overleve Kampe, der ikke blot blive udvortes neutraliserede, men ogsaa indvortes jævnede. Lykkes det mig, hvad det er min Hensigt, naar jeg af Erindringen fremhæver gjennemlevede Stridigheder, at fremstille disse som jeg ønsker det, skulle de bevise, at Medlevende vel formaae at opfatte det, som de selv oplevede, ublandet af eensidige vaklende Anskuelser. Dette er vel kun mueligt, naar man har overlevet Kampen, naar man selv har trukket sig tilbage af alle Kampe, og roligt overgiver det, som man endnu har i Sinde at gestalte og uddanne, til den kjæmpende Tid, i det man overlader til en høiere Magt hvad den skal vedligeholde og hvad der skal gaae til Grunde.

Efterat jeg saaledes har angivet det Standpunkt, fra hvilket jeg vil bedømmes af den hele følgende Fremstilling, vender jeg tilbage til den afbrudte Betragtning. — At saa mange Erfaringer bevæbnede de Bedste, selv efter Krigen, imod en hemmelig Fiende,

var kun altfor begribeligt; at de iblandt dem, der skjænkede mig deres Tillid, ikke tvivlede paa mit Sindelag, var naturligt, og min Stilling i den forestaaende Kamp var ikke tvivlsom. Jeg var henviist til den opvorende Generation af religiøse og videnskabelige Lærere og tilkommende Embedsmænd: Denne skulde jeg uddanne til en ordnet Virksomhed, og, hvor det gjaldt til en lovmæssig Kamp. Men de, der med Bestemthed maatte kalde mig deres Medforbundne, der forend Krigens Udbrud saae mig i Bevæbningens Momenter og under Krigen, ved deres Side, og iblandt dem mine fortroligste Venner, havde fattet en bestemt Anskuelse af en truende Nutid, og troet at erkjende det Slags Bevæbning, der var nødvendig for den forestaaende Kamp. Denne Kamp var ingen opdigtet, den havde dannet sig instinctmæssigt og derfor naturligt i de sidste Aar forend Krigen.

I den Skilsmisse, i hvilken Regent, Folk og Hær, og ved disse igjen Religion og Videnskaber vare blevne hinanden fremmede, ikke førde et fælleds Liv, men meget mere udvortes capitulerede med hverandre, laa den Ulykke, der havde styrtet Staten og givet den til Priis for den fremmede Erobrer. Der-

ved vare Statens levende Principer forsvundne af alle Familier; Forældrene tænkte kun paa, i deres Afsondring, ligeoverfor det dem fremmedblevne Regimente, (dersom de hørde til de Næringsdrivendes Classe,) at erhverve sig saa meget, og (hørde de til Embedsmændenes eller Lærernes Classe) at yde saa lidet, og lade sig det saa dyrt betale, som mueligt. Saaledes dannede den alenherskende Anskuelse sig paa samme Maade, at, som man pleier at udtrykke sig, bane Børnene en Vei. Døtrene bleve uddannede for et saa kaldet godt Parti, Drengene eensidigt bestemte til en Næringsvei eller et indbringende Embede. Enhver fri Tænkemaade gik op i denne eensidige fordreiende Retning. Saaledes opstod Spidsborgerligheden, den aandsdræbende Snæverhjertethed; alt det Høiere flygtede til Poesien, der ikke kunde erholde nogen sand Betydning, fordi den ikke fandt nogen frisk national Jordbund. Derfra den elendige Henrykkelse, den kraftløse Sentimentalitet, den forbibrusende Jubel, de svagelige Taarestrømme, der, som Regnen om Efteraaret, udgjød sig over de visnende Planter, uden at oplive dem.

Det adskilte Regimente havde fastholdt det nødvendigt blevne Princip, at benytte de en Haandtering

drivende Familiefædre for sig, at belure og lede enhver Virksomhed, at fordre saa meget af Embedsmændene som mueligt, og at give dem saa lidet som mueligt. De saaledes iagttagne Haandteringer, de saaledes med Arbeide overvældede, i Armod levende Embedsmænd dannede en Skare, der lod sig indfange i en fast knyttet Statsformalismes Garn, og behandle med Bequemmelighed. Derfor vare Skolerne til, saavel de, som vare bestemte for Folket, som de for de Lærde. Dersom man ogsaa ikke kunde fortrænge enhver høiere historisk Sands af de Sidste, saa blev den dog vantreven i Disciplens Sjæl ved Udsigten til et Embede. Regimentet maatte, saaledes syntes det, uddannet i sin Consequents, blive et altfortærende Uhyre, bestemt til at nyde Alt, hvad der freidigt stræbte at udvikle sig, førend Blomstringen som sit Foder.

Var denne frygtelige Tid virkelig forsvunden? Hvilede den feige Fortid, der saa langsomt med stille Magt havde uddannet sig fra Aarhundreder ikke lurende i Nutiden? Bilde selv den store Sands, som hidførde Krigen, ikke efterhaanden tabe sig i Fædrenes smaalige Fortællinger og saaledes hentone? Hvert let forglemmer Historien sin egen nærmeste Fortid.

Det stille og dog mægtige aandige Forbund, der var virksomt i Regimentet, som i Folket, stod endnu bestandigt rustet for en indre usynlig, men farlig Kamp. Det gjaldt at vinde en tilkommende Generation for en mægtig og tillige reent sædelig Nationalitet. I de af Spidsborgerligheden dybt anstukne Familier, i de for det Folket fremmed blevne Regimente indrettede Skoler, laa der intet Haab.

Da fremtraad der en Dannelse, fremgaaet af Folket selv, der allerede førend Krigen begyndte at udvikle sig, uafhængig af Familieopdragelse og Skoleundervisning. Det var Jahns Turnanstalt i Berlin.

Ved Siden af de Tydskes Sentimentalitet, der havde dannet sig som et Extrem af et kjærligt Gemyt, uddannede det raae Væsen, Extremet af den redelige Aabenhjertighed, der fandt Behag i en ubehovlet Plumphed, sig i dette Folk. Saadanne Figurer forekomme vel allevegne og iblandt alle Folk. Shakespeare nævner og beskriver dem, men han vogter sig vel for at lade dem optræde. Den gamle Kent i Kong Lear havde antaget denne Raahed som en Maske for et dybt sædeligt Formaal, og den antagne Raahed var betydningsfuld og dyb, fordi den ædlere Natur allevegne tittede igjennem. Men paa

den tydske Skueplads spillede dette raae Væsen engang en stor Rolle, og viisde sig i mange Slags Modificationer, fra den blot plumpe Karl, Fetter Michel, til de gamle knurrende Fædre. Saadanne Menneskers herskende Charakteer, hvor de vise sig, er: at de ville være et reent Udtryk af almindelige Grundsætninger og hade enhver inderlig levende Personlighed. Allerede udvortes holde de af at vise en physisk Overvægt, og naar de række os Haanden for at hilse os, gribe de vor paa en saa drøi Maade, at de næsten knuse den, hvilket de kalde et tydsk Haandtryk. At selv den Svagere paa denne Maade kan synes stærk, veed ikke Enhver, og mange friere, men derfor ikke svage Naturer, træde allerede frygtsomme tilbage for et saadant Haandtryk. Den conventionelle Frihed er dem en Bederstyggelighed; de ville, som de kalde det, absolut være sande, og den meest saarende Form af denne Sandhed er dem den kjæreste. Selv den Deeltagelse, som saadanne Mennesker vise, byder den Ulykkelige ingen Trøst; Velgjerningen bliver under deres Hænder til en krænkende Fornærmelse, og Samvittighedsfuldheden viser sig piinlig, hvor den virkelig findes; ja, der gives en ligesaa sand Tænkemaade, der føler sig opfordret til

at reise sig imod hiin haarde Form. Kjærligheden selv, hvor den maatte bryde ud af det egne Inderste, bliver afviist som en Svaghed, og dens Styrke er blevet disse Folk ubekjendt. Det var naturligt, at denne Art under Undertrykkelsen, i Krigen og under den, erholdt, da den dannede den stærkeste Modsætning til den franske Socialitets Fordreininger, i sine mangfoldige Modificationer en bestemt Overvægt. Selv dybsindige og betydelige Mænd maatte i det gjærende Chaos erkjende det stræng Væsen, af hvilket Folkets friske Regeneration vel kunde udvikle sig. Saa længe saadanne Mennester staae enkelte, kunne de som Renomister beherske deres Omgivelse, som Huusfædre tyrannisere deres Familier, som Pietister prække Loven i Menigheden; men en virkelig, ja dybere Betydning erholder denne Livsform, naar den bliver national, og henriver Massen ved Tidens bestemte Forhold. Den ophører da med at være et blot karikaturagtigt Extrem og viser en Oscillation af Folkelivet fuld af Betydning og Dybde.

Jahn var i denne Henseende en, endog for den koldblodige Jagttager, meget mærkværdig Mand. Allerede forend Krigen havde han vidst, i Berlin — og tidligere allerede i Halle, — at vinde de unge

Mennesker; bestandigt sluttede flere oppvorende Drenge sig til ham; Forældrene bleve ikke blot beroligede, naar Børnene hang ved ham, de bleve endogsaa vundne for det haabefulde, friske Barneliv, der var befriet fra alle pædagogiske Kunsters barnagtige Forsøg, som de havde overlevet. Hvor muntert forekom det dem, naar de tænkte tilbage paa deres egne Børneaar, som de havde tilbragt i den snævre Stue, omgivne af matte moralske Børneskrifter og Billedbøger. Hvem tør negte, at denne Livsyttring, som den først traad frem i Berlin, og rigtigtnok kun var mig bekjendt langtfra, var et af Tidens dristige Elementer, der gjennemtrængde Folket og tilkjæmpede det Seieren i Krigen? Hvem vover, naar vi nu roligt overskue hiin Tid, at nægte Jahn hans afgjorte Fortjeneste? Det var et Moment i Folkelivet, der nødvendigt maatte træde frem, for at ryste Skolens, Hærens og Regjeringsmaskinens indstrumpende Formalisme i dens inderste Dybder.

Saaledes blev Turnvæsenet, som det uddannede sig i det Indre i et bestandigt større Omfang efter Krigen, uden al Tvivl betragtet endog af de meest betænksomme Mænd. Jahn havde noget Sandt, Oprindeligt i sin Maade; den indre Uendelighed af en

med Bestemthed greben eensidig Retning gav ham, og ved ham Massen, ikke blot de Ynglinger og Drenge, der sluttede sig til ham, men ogsaa Familiefædrene, der haabede saa meget af ham, en, som det syntes, uovervindelig Magt. Selv hans Sprog, der ikke blev plumret ved mange Slags Betragtninger, men kun vilde tjene hans egen Sag, havde en stor Kraft; og Fortalen til Turnkunsten blev ogsaa beundret af aandrige Mænd, som en høist vellykket, ja mesterlig Fremstilling.

Jeg lærde at kjende Jahn personligt. Han interesserede mig, jeg vil ikke nægte det; men netop den Magt, som han udøvede, var mig gyselig. Det laa i den Tids Maade og i min udvortes oprigtige, sig hengivende og meddelende Natur, at vi snart bleve fortrolige. En Mand, der udøvede en saadan Magt, var mig allerede som en saadan, som en mægtig historisk Naturgjenstand, tillokkende og vigtig. Jeg erindrer nøie hvad der først og for bestandigt skilde mig fra ham, og aabnede mig Øinene for den Fare, som en saadan aandig Plumphed formaaer at medføre, naar den fremtræder som Opdragelsesprincip.

Jeg tilbragde Ferierne i Berlin i Aaret 1817. Paa et Gadehjørne blev Jahn staaende, efterat han

en Tid lang havde udgydet sig i Tirader, som jeg fulgde opmærksomt, for, omendskjondt forgjæves, at opdage noget virkeligt Indhold. Et Kobber af den Dresdener Madonna hang paa Hjørnet, og i det han fortsatte sin Tale, pegede han paa det: „Betragt denne Figur," — sagde han, — „er den ikke udkastet med en aldeles forkastelig, lokkende Sandselighed?" — Han forsøgde at gjøre mig opmærksom paa nogle af Gestaltens skjønneste Former, og jeg blev forstrækket over hans Anskuelses sandselige Raahed.

De Betragtninger, der af Jahn bleve anstillede over den hensigtsmæssigste Følge af legemlige Øvelser, den derpaa af ham og senere af Andre grundede Turnkunst har vist meget Fortjenstligt; dens Indførelse i store Omkredse er roesværdig. At der med den aabner sig en friskere og muntrere Sands, er vist, og det vilde være taabeligt at dadle ham. Men naar der opstaaer Broderskaber, der rive det, der er den egentlige Indvielse af den stille sædelige Dannelse i Familiernes Midte og i Skolerne, ud af disse og give det til Priis for en indre i det Ubestemte gaaende Uendelighed, da vilde der af saadanne Forbindelser opstaae en umaadelig Eensidighed, der maatte udarte til Udskeielser, fordi den ikke vorde na-

turligt ud af Familierne, og ligesaa lidet knyttede sig til det ordnede Indhold af Undervisningen. Den Tummel, der strax fra Begyndelsen opstod under mine Øine og løsrev al det Høiere og Hellige fra den stille aandige Selvdannelse, forekom mig gyselig. Jeg ansaae det for min Pligt at vise det Indholdstomme og, aandigt betragtet, Ubetydelige ved dette hele Foretagende, og i det jeg, ligesom fra den Tid, da jeg først optraad i Tydskland, forsøgde paa at knytte alt Helligt og Stort, Religion og Fædreland, Videnskab og Kunst, til Selvdannelsens stille, men uafladelige og mægtige Bestræbelser, i det jeg hentydede paa den rige Aand, der henviisde alle begavede Ynglinger til en egen levende Opgave, der skulde vække det eiendommelige Talent, og ud fra enhver vunden Sjæl lade en Mængde svulmende Knopper udvikle en livsvarm Tilværelse, ansaae jeg det tillige for min Pligt at gribe enhver Leilighed, til at advare mine Tilhørere.

Ved det allerede ovenomtalte Ophold i Berlin, i Aaret 1817, var jeg Vidne til Ynglingernes og Børnenes Begeistring. Saaledes betragtet udenfra laa der noget Tillokkende i Skuespillet, men netop Drengenes Friskhed og Ynglingernes Dygtighed, der

henrev mig, satte mig i Forundring. Er det da virkelig nødvendigt, spurgde jeg mig selv, at træffe saadanne tumultuariske Anstalter for saadanne Ynglinger, for at rive dem ud af en fremvorende legemlig Svaghed? Jeg erindrede de raske unge Mænd, der strømmede til mig i de herlige Dage i Breslau, og efter nogle Ugers Forlob vare forvandlede til duelige Krigere. Men her var der et bestemt Maal og Enhver vidste, at han skulde kjæmpe og for hvem. Det var ret egentligt for Eiendom, Huus og Arne. Den der havde bestemt at tilkjæmpe sig noget Høiere, for Videnskab eller Kunst, eller tragtede efter at uddanne sig for en eller anden Haandtering i det borgerlige Selskab, stred for en indviet Plads, for den aandige Bygning, i hvilken han skulde være hjemme, for den Velsignelse, der i dette Huus dannede Alteret, den usynlige indviede Plads, der med sin Daad ogsaa skjænkede Staten en paa Velsignelse rig Udvikling. Naar et Huus, der er beboet af flere Familier, saaer farlige Rævner, hjælper det rigtigt nok ikke at pynte paa sin egen lille Bolig, som man beboer i Huset; Enhver styrter frem til den fælleds Redning, men dog er Maalet et bestemt, man veed hvad man vil.

Da jeg traad saaledes advarende frem, og talde

fra min Lærestoel høit imod det herskende Sværmeri, forenede mine Venner sig for at advare mig. De, der ligesom saa mange fortræffelige Mænd ventede meget af Turnpladserne og den der herskende Begeistring, søgde overhovedet af Overbevisning at afholde mig fra Kampen; men de, der vel i det Hele vare af samme Mening som jeg, forestillede mig den Fare, i hvilken jeg begav mig. Den var mig virkelig ikke ubekjendt. Alt, hvad jeg befrygtede af Turnpladserne, var forend deres Dannelse traadt mig advarende imøde. Tidens herskende Anskuelse, at en Abstraction kunde frembringe et Liv, da den dog i sin Fuldendelse kun bliver det altomfattende Udtryk af noget i sig selv Afsluttet, var netop blevet mig meget klarere hos de fleste Mennesker. Jeg saae det mig fjendtlige Princip, hvorledes det banede sig en Vei af alle Gemytter. At træde denne Retning imøde var mig en uundgaaelig Nødvendighed; jeg rustede mig allerede længe forend Krigens Udbrud for at bestaae denne indre Kamp, der bestandigt maatte blive mig mere farlig, jo mere afgjørende Seieren var. Det var en ikke vilkaarligt valgt Kamp men en, der var paatvungen mig uden at jeg kunde afvise den; jeg stred om min hele indre Tilværelse; det var en Kamp paa

Liv og Død. At netop derfor hverken Turnpladsernes Tilhængeres eller deres Modstanderes Advarsler havde nogen Indflydelse paa mig, forstaaer sig af sig selv.

Hvad jeg oplevede i Berlin: Jahns Taler, som han holdt for et stort Publicum; den selsomme Overbærelse, om ikke afgjorte Billigelse, som jeg paa en for mig overraskende Maade forefandt hos de fortræffeligste og dybsindigste Mænd, som jeg elskede og ærede, satte mig i Forbauselse; jeg saae hvorledes denne ubestemte tydske Patriotisme antog en religieus Charakteer og blev bestandigt mere truende. Visnok havde nogle Mænd vovet, at angribe Turnovelserne, men fra det elendigste Standpunkt. Man forsøgte at gjøre Forældrene bange, ikke med Hensyn til den Tænkemaade, der blev fremkaldt og næret paa Turnpladserne, men med Hensyn til den legemlige Sundhed. Saadanne Modstandere bleve, som billigt, overrendte, og da Familiernes saavelsom de unge Mennesters almindeligt herskende Begeistring netop gjaldt Tilintetgjørelsen af en saadan usel Livsanskuelse, var det naturligt at hiin saavelsom denne blev tilintetgjort saasnart den yttrede sig.

Men det var ikke blot enkelte Mænd, der bleve vundne for Turnpladserne. Det var vel egentligt at

forudsætte, at deres plumpe Form og Ytring maatte forekomme disse Mænd gemeen, ja modbydelig; men de anfaae det Onde forbigaaende for et nødvendigt, for at afvende et langt Større. Dog det var, som sagt, ikke blot enkelte Mænd, der understøttede Turnpladserne; Ynglingernes og Drengenes larmende Kamp med den støiende Jahn i Spidsen, var allerede bleven national. Øvrigheden begyndte at blive bekymret, og selv de Mægtigere i deres Midte understøttede Turnpladserne, som om disse formaaede at udvikle en Fremtid fuld af Haab. Det blev ikke skjult for mig, at det, som jeg havde at gjennemkæmpe, var angrebet i mine egne Rækker, at jeg maatte forekomme, som om jeg var traadt i Forbund med den i sig selv sammenfaldne Fortid, med de Medstandere, som vi hidindtil havde bekjæmpet i Fællesskab. Saaledes var min Stilling en høist betænkelig. I Familierne vilde jeg indplante den Tænkemaade, der skulde overvinde Gemeenheden, ved en sædelig religiøs Reenhed; ogsaa i Skolerne vilde jeg vinde Undervisningen, ligesom al Erkjendelse, ved og for et høiere Liv, for at der ikke skulde blive tillavet en aandig død Kundskab for en død Stat. Vel bød det, som jeg vilde, ingen øieblikkelig Hjælp; den dybe Sygdom

skulde overvindes ved en langsom Helbredelse, Ytringerne af den ikke ved voldsomme Midler kastes tilbage i den beskadigede Organisations Inderste.

Saaledes kom jeg tilbage fra Berlin, mere tilbøielig end nogensinde før, til offentligt at angribe Turnpladserne og deres Væsen. Det faldt mig saa meget vanskeligere, som jeg havde vundet en vis Popularitet ved mit nylig udgivne Skrift: „Den nærværende Tid o. s. v.“

En mig medfødt Sygdom havde dog taget en farlig Vending.

Denne Sygdom bestaaer i en abnorm Tilstand i Slimhudsystemet; dens fremherskende Symptom var i min Ungdom en inflamatorisk Angina, der i Halle tog en saa farlig Vending, at min bekymrede Ven Reil foreslog mig, at lade Tonsillardruserne skjære bort. Jeg havde uden Betænkning underkastet mig Operationen, men den convulsiviske Bevægelse og en uimodstaaelig Tilbøielighed til Brækning, der mit hele Liv igjennem opstod ved enhver Berørelse af Gummerne, gjorde den umuelig. Jeg havde gjort denne Sygdom, saaledes som den yttrede sig hos min Fader, og ligeledes hos mine Brødre, og siden mit syttende Aar hos mig selv, til Gjenstanden

for et eget ombyggeligt Studium, ikke alene, men i Forbindelse med de berømteste Læger i Danmark og Tydskland. I den Tid da Anginaen var hæftigst, indfandt der sig ogsaa Mavekrampe, og jeg begreb at denne kun maatte kaldes et andet Symptom af den samme Sygdom. Da Qvinderne ofte lide af Mavekrampe, blev jeg fra alle Sider af disse bestormet med Lægemidler; ikke alene Fruentimmerne, men ogsaa mange Læger syntes ikke at vide, at disse Kramper udspringe af de mangfoldigste Kilder og maae betragtes som et enkelt Symptom af de meest forskjellige Sygdomme. Jeg tør med Sandhed sige, at den Ombyggelighed, med hvilken jeg iagttog min Sygdom, ingenlunde opstod af en hypochondrisk Bekymring. Selv de hæftigste Anfald fremkaldte aldrig nogen Ahnelse om nogen betydelig Fare; naar de vare forsvundne, følde jeg mig fuldkommen sund; kun Eet plagede mig. Krampetilfældene udviklede sig med Alderen; Anginaen traad tilsidst frem i Begyndelsen af mit Ophold i Breslau og blev bestandigt udholdt med stor Taalmodighed. Men Krampetilfælderne derimod gjorde mig lunefuld, fortrædelig, og jeg maatte falde min Familie meget besværlig. Min uimodstaaelige Tilbøielighed til, ved enhver for-

bigaaende Tilstand, som jeg befandt mig i, naar jeg bukkede under for en eller anden dadelværdig Lidenskab, endog i den hæftigste Vrede at reflectere over mig selv, fremtraad ogsaa, naar Krampen plagede mig og det fortrædelige Lune beherskede mig. Det er jo kun Krampen, der bestemmer dette Lune, sagde jeg til mig selv, og var selv aabenbart fredsommelig i mit Indre: men denne Reflection havde lige saa liden Magt over mit Lune, som Følelsen over Smerten, og gav Anledning til dybere Betragtninger over den menneskelige Villies Væsen, som jeg rigtignok ikke tor fremstille her, men som heller ikke vilde være at forstaae enkelte, saaledes som de blot kunde fremsættes her.

Gneisenau havde advaret mig, da han, efter min Tilbagekomst fra Krigen, fandt mig i det Hele sund igjen. »De har« — sagde han, — »holdt godt ud i Krigen, men anse Dem ikke for alt for sikker!« Mange, der lide af en Sygdom og blive ophidsede ved Krigens Anstrængelser, føle sig sundere, men opleve i Fredens stille Roligbed betænkelige Tilbagefald, og ligeledes i denne Henseende beholdt jeg Ret.

Min Mavekrampe var rigtignok ofte meget hæftig, saa at Smerten ikke sjeldent forandrede mine

Ansigtstræk, men den Forandring, der nu fandt Sted, formerede Smerterne betydeligt og gjorde dem tillige mere vedholdende. Denne Krampe forvandlede sig til en Tarmekrampe, der oftere angreb mig, saa at jeg ikke uden Gysen tænker tilbage paa den Tid. Rigtignok blev den for det meeste foranlediget ved min egen Forseelse, ved en Feil i Diæten. Jeg erkjendte Nødvendigheden af at anvende et afgjørende Middel derimod. Jeg baabede meget af Karlsbadet, men min Stilling var af det Slags, at jeg ikke kunde bestride Omkostningerne ved en Badereise. Da erfarede jeg, at man anerkjendte den vestphalske Konges Gjæld. Jeg henvendte mig til Finantsministeren, den Tid v. Bülow, der selv forhen havde været vestphalsk Finantsminister. Svaret var ikke trøsteligt. „De maa“ — svarede han, — „henvende Dem til Hieronymus!“ — Men jeg lod mig ikke afstrække. De til Halle kaldte Professorers Løn var, forekom det mig, ved deres Kaldelse, ligesaa vel bleven garanteret dem, som enhver anden Eiendom. Jeg henvendte mig nu til Fyrst Hardenberg, sendte ham de Anvisninger, der ved et oftere gjentaget tvunget Laan vare udstillede til mig af Kongen af Vestphalen, reisde selv til Berlin, for at drive paa Sagen, og omendskjøndt

jeg kun erholdt lidet mere end 50 Procent, var denne Sum dog tilstrækkelig til, forenet med det ringe Honorar for »den nærværende Tid,« at gjøre mig Reisen muelig.

Ved mit Ophold i Berlin lærde jeg nu at kjende den, som det forekom mig, farlige Fanatisme i Turnanstalten, der netop var i sin Opblomstren. Jeg saae hvorledes den blev, om ikke billiget, saa dog taalt, ja endog understøttet af de fortræffeligste, af mig meest agtede Mænd, og med blødende Hjerte besluttede jeg at vove Kampen.

Imidlertid søgte jeg for det Første at forglemme alle Sorger og kun at leve for Sundheden. Wilhelm v. Schütz, Forfatteren til Lacrimas, en Tragedie, der ved A. W. Schlegels Roes vandt Bifald i Begyndelsen af Aarhundredet, blev den Tid min Ven. Jeg traf ham i Berlin. Ogsaa han havde besluttet at reise til Karlsbadet, og jeg fandt ham, ifølge vor Aftale, i Hirschberg. Imellem Prag og Karlsbad boede Møller, hiin udmærkede Ven, med hvem jeg i min Ungdom havde henlevet saa lykkelige Dage i Freiberg. Inderlig rystet af den daværende aandigt bevægede Tid, var det religiøse Spørgsmaal traadt ham alvorligt imøde, og efter lange Kampe havde

han fattet sin Beslutning og var bleven Katholik. En saadan ved Reflexion vunden religiøs Overbeviisning, der skal vedligeholde sig mod den hele Tids og den sædvanlige Omgivelses Herskende, antager næsten altid en haard og streng Form. Han var tilstede ved mit Bryllup og fulgde mig og min unge Kone til Kjøbenhavn; men han maatte forlade Danmark og jeg havde ikke seet ham i fjorten eller femten Aar. Jeg traf ham nu gift med min Kones Tante og som Lærer for Grev Kinskys Børn. Vi vare begge meget glade ved at see hinanden igjen, og han forekom mig mindre barsk, end jeg havde formodet. Han havde læst mit Skrift, omendskjøndt det dog sandsynligviis var forbudt i det Østerrigske. Min Anskuelse af Katholicismen, der rigtignok kun gjaldt for dens Blomstertid i Middelalderen, havde fundet hans Bifald. Vi fandt et venligt Tilknyttelsespunkt for vore Samtaler, og jeg var ikke tilbøielig til at forstyrre vor Underholdning ved en her upassende Opposition. Kun mine Angreb paa Jesuiterne vare ham forhadte. De indre aandige Kampe, som han gjennemlevede, havde rigtignok ikke kunnet skjule ham den Kirkes Forfald der nu var hans; igjennem Protestantismen, saaledes yttrede han sig, maatte den katholske Kirke regene-

reres. Det er selsomt hvorledes den samme Anstuelse kan føre til saa ganske forskjellige Resultater, thi han havde egentligt udtaelt min Egen, saa vel som saa mange ægte Protestanters. Blot vilde rigtignok hverken jeg eller de, der tænkte som jeg, nogensinde antage, at den katholske Kirke allerede nu var moden til denne Regeneration, og at det saaledes var paa Tiden at Protestantismen maatte ophøre, fordi den allerede tilstrækkeligt havde udrettet det, som den burde udrette.

Imidlertid var denne Sammenkomst, hvilket jeg ikke tvivler paa, fra begge Sider en høist behagelig, saa meget mere som min elskede Ven W. v. Schütz, som en ivrig Tilhænger af Adam Müller heldede stærkt til Katholicismen. Det Par glade Timer, som vi tilbragde i min Ven Müllers Huus, hengik snart, men de ere blevne mig uforglemmelige.

Mit Skrift havde vækket megen Opmærksomhed og Deeltagelse i Grev Friedrich Stolbergs Familie. Da jeg kom tilbage fra min Badereise, sendte Müller mig et Brev fra Grevinden, i hvilket hun ytrede sig med megen Varme over min Fremstilling af Middelalderens Katholicisme. Hun var, skrev hun, overbeviist om, at jeg var paa Veien til den sande

Kirke; den Kamp, som jeg endnu havde at bestaae, var hende ikke ubekjendt; hun havde lidt meget ved den Samme; men hun var overbeviist om, at den ogsaa i min Siæl maatte ende seierrigt for Kirken. At jeg vidste at skatte den indre Christendom i den katholske Kirke, opfyldte hende med Glæde; men jeg var, paastod hun, ikke tilstrækkelig bekjendt med denne Retning. Tauler og Thomas à Kempis havde jeg vel med Rette fremhævet, men der var mange Andre, som jeg ikke havde nævnet. Iblandt disse især Neri, som jeg ogsaa først ved dette Brev lærde at kjende og skatte. Schlosser, der var bleven katholsk, havde bragt hende min Bog, og det, som hun skrev, var ogsaa ganske og aldeles Grevens Anskuelser og Haab. Hver Dag bad hun for min Omvendelse, og ventede at jeg skulde blive et dygtigt Værktøi for Kirken.

I det Müller sendte mig dette Brev, der endnu er i mine Hænder, gjorde hun vel Regning paa det Indtryk, som det vilde gjøre paa mig, og meende at det vilde bidrage til at befordre den fra alle Sider onskede Omvendelse. Jeg vil heller ikke paa nogen Maade nægte, at jeg blev dybt rørt, ja rystet, da jeg læste det. At see en af mig agtet Familie, en Mand, hvis ædle Tænkemaade og religiøse Oprigtighed jeg

saa meget beundrede, sat i en saadan Bekymring for min Skyld, rørde mig dybt, og naar Grevinden paastod, at hun var meget vel bekjendt med det, der endnu afholdt mig fra Katholicismen, saa turde jeg ogsaa paastaae, at jeg ikke var ubekjendt med det, der med indre Sandhed og Overbeviisning kan bevæge et ædelt Gemyt til Katholicismen. Jeg bar gjemt dette Brev som en Skat, men jeg kunde ikke beslutte mig til at besvare det, thi hvad skulde jeg skrive? Siden lærde jeg at kjende Grevinden personligt hos Baronesse v. Richthofen, en født Prindsesse til Holstein-Beck. Hun taelde lidet, var, som Baronessen paastod, mere stille end sædvanligt, og tagttog mig, om jeg ikke tager Feil, med en smertelig Opmærksomhed. Min Correspondents med Müller, der rigtignok ikke blev ført flittigt, blev fra nu af afbrudt i flere Aar.

Hvor behageligt Tiden end hengik for mig hos mine Venner, kom den mig dog i en anden Retning dyrt at staae. Müller havde sat en Suurkaal for mig, og jeg troede, at jeg ikke burde undslaae mig for at nyde den, men blev angreben af saa hæftige Kramptilfælde, at jeg kjørde i en virkelig frygtelig Tilstand til Karlsbad.

Denne Stad var i Aaret 1817 meget glimrende. Kongen af Preussen opholdt sig der, Fyrst Hardenberg var i hans Følge, en Mængde tydske Fyrster havde indfundet sig, Gesandter fra flere tydske Hoffer og keiserlige Ministre vare der, ogsaa Kapo d'Istria lærde jeg nu at kjende. Mægtige og politisk betydelige Mænd syntes at udgjøre Stadens fleste Indvaanere. Man kunde troe, at netop en saadan Omgivelse i Længden kun vilde yde os mere ubetydelige Gjæster en ringe Underholdning. Men selv i min nærmeste Omgivelse dannede alt sig høist venligt. W. v. Schütz, min Reisekammerat, er en aandigt dannet og interessant Mand, og selv hans besynderlige Anskuelser havde, omendskjønt jeg ikke billigede dem, dog noget Tillokkende for mig. Med Hensyn til mit Skrift yttrede han sig frimodigt, og betragtede mig som en Ultraliberal. Han meende, at der ved denne Snakken frem og tilbage ikke blev noget klart, og fattede den Beslutning at recensere mit Skrift. Jeg opmuntrede ham dertil og i Heidelberger Jahrbücher udkom der nogle Maaneder senere en Critik, der rigtignok afvang mig den Overbeviisning, at det, trods det lange Samliv, kun lidet var lykket os gjensidigt at forstaae hinanden. Men jeg har faaet

denne trofaste Ven hjerteligt kjær og vil trods hans Overiættelse og Udgave af Casanova, dog altid beholde ham i trofast Erindring. Vore Stuer stødte sammen, og vi saae ofte hinanden, men den Omgivelse, som vi levede i, var dog meget forskjellig. Han holdt sig til de østerrigske Ultralegitime, jeg holdt mig til de mere Liberale, skjøndt de kun lode sig sparsomt see og endnu mere sparsomt høre i Karlsbad, men endnu nærmere til de frisindede Loyale. Mærkværdig var overhovedet den Rolle, som vi spillede paa en Reise igjennem det sydlige Tydskland, naar han viiste sig i de Kredse, der anstode ham, og jeg mig i dem, der behagede mig. I de Første maatte jeg finde mig i at blive aldeles overseet, medens min Ven blev, som en erklæret Tilhænger og Fortrolig af Adam Müller, udmærket og hyldet. En lignende Rolle spillede han i Selskab med saadanne Mænd, som havde optaget mit Skrift med Velvillie og Deeltagelse. Men jeg tør med Sandhed paastaae, at denne Differents aldrig forstyrrede vort venskabelige og muntre Samliv.

Digteren Achim von Arnim opholdt sig ligeledes ber; jeg havde sidst seet ham i Berlin og var glad ved at træffe ham igjen; han var af en virkelig ædel

Natur og hans Omgang var høist behagelig. Hvorledes han forekom mig som Skribent, har jeg allerede antydet. En af mine fortroligste Venner, Doctor Heinrich Meyer fra Berlin, fandt jeg til min Glæde ogsaa i Karlsbad. Den ved Kundskaber, Aand og et ægte fædrelandsk Sindelag udmærkede Statsraad von Rehdiger sluttede sig til os. Efter Badet og forend Promenaden forerede vi os til en Frokost. Det er bekjendt hvor udmærket velsmagende Brødet er i Karlsbad, og hvor Nydelsen af Kaffeen bliver forhøiet efter Badet. Disse Frokostimer ere blevne mig uforglemmelige. Den endnu dybt bevægende Tid, de Store, der vare komne sammen i Karlsbad og høist sandsynligt foranstaltede en, om endog kun forberedende Congres over tydske Anliggender, bragde ofte Talen paa politiske Gjenstande, der interesserede os Alle, ikke blot som Nyheder. Rehdinger var vel underrettet om Preussens Stilling, saavel under Wiener-Congressen, som i Aaret 1817, og mig vare disse Timer i denne Henseende vigtige. Men politiske Gjenstande dannede ikke den eneste, ja ikke engang den fortrinligste Gjenstand for vore Samtaler. Vi betroede os gjensidigt til hverandre og holdt ofte ikke engang de meest forvovne og bizarreste Yttringer tilbage.

De Store, der vare forenede her, fandt dog mange ledige Timer. Mit Skrift havde ogsaa paadraget sig de her forsamlede Fyrsters og Gesandters Opmærksomhed, og Nogle sluttede sig til mig under Promenaden; Samtalerne vare da næsten altid af politisk Indhold. Om en af mine Bekjendte i Fyrst Hardenbergs Følge var Talen ofte, og man yttrede sig ofte om ham med Harme; det var Dr. Koreff. Denne i Berlin velbekjendte Mand besad store Evner og var vel bevandret i sit Fag. Han var af jødisk Herkomst og besad en grændseløs Ærgjærrighed. Ikke let formaaede Nogen ved den tillidsfulde Kjækhed og den Lethed, hvormed han i det rette Øieblik stillede sine erhværvede Kundskaber til Skue, at beherske sin Omgivelse, enten den saa bestod af hans Lige, eller af Fyrster og Store, saa afgjort som han. Saaledes havde han allerede knyttet betydelige Forbindelser ved Universitetet. I Digternes, Philosophernes og de religiøse Sværmeres Kreds forekom han vigtig; han var hvad man vilde, og viisde sig i de mangfoldigste Kredse, som den mest Kyndige, ja som det producerende Middelpunkt. Han var Phrenolog, Magnetiseur, Alt til rette Tid. Han levede i den inderligste Forbindelse med en Eventyrer, der lignede ham i

mange Hensender, men som dog ogsaa i Andre var meget forskjellig fra ham, Julius Klaproth, bekjendt ved sine Reiser i Rusland og berømt som udmærket Orientalist. Mennesker med Koreffs Talenter og Snildhed erholde ikke sjeldent en stor Magt over mægtige Mænd, ja vel endogsaa over Regenter.

Jeg lærde at kjende Koreff ved min første Indtrædelse i Halle i 1804, dog saae jeg ham kun i kort Tid. Han var just i Begreb med at reise til Paris med Dr. Meckel, den siden med Rette saa berømte Lærer i Anatomien i Halle. Her viiste han sig snart som en meget søgt Læge. Han gjorde et stort Huus, og efter Krigen forlod han Paris, for at vise sig ved Wiener-Congressen. Det lykkedes ham der at erhværve sig Fyrst Hardenbergs Tillid i høi Grad. Hvor meget han end nu blev beherskt af Forfængelighed og Ærgjærrighed, vilde man dog tage meget Feil, dersom man vilde paastaae, at han manglede bedre Egenskaber. Mange, der skyldte ham meget, benyttede ham gjærne saalænge han var mægtig, og forsmaaede ham siden. Det, der altid maatte gjøre hans Stilling betænkelig, endog da han var i Statskantslerens høieste Gunst, var den hensynsløse pralende Maade, paa hvilken han stillede denne Ind-

flydelse til Skue. Ved Karlsbadet trængde han sig for det meeste paa en upassende fortrolig Maade ind iblandt de der forsamlede Store. „Deres Ønske kan ikke blive opfyldt," — sagde han til en tydsk Fyrste; — „denne berømte Lærde maae vi besidde, og hvad De end kan byde ham, vil det dog altid blive en Ubetydelighed ved Siden af det, som vi byde ham." — Fyrsten skal have beklaget sig hos Statskantsleren, og spurgt ham, om han da virkelig blev saa beherskket af denne Læge, at han turde tillade sig et saadant Sprog med tydske Fyrster. Ogsaa jeg hørde saadanne harmfulde Ytringer, og ansaae det for min Pligt at advare ham. Han var ingenlunde hovmodig; i fortrolige Samtaler var han meget mere aabenhjertet og endog paa en meget gedmodig Maade meddeelsom, ja redelig; falsk fandt jeg ham aldrig; han kunde med Taalmodighed høre de største Bebreidelser, og jeg troer ikke at han nogensinde var hævngjærrig. Der gaves sikkert Øieblikke, da han dybt angrede sin Opførsel, men den Sygc, ved alle Leiligheder at vise sig som den Første, som den Altbeherskende, overvældede ham bestandigt, og naar denne hans Tilbøielighed havde faact Overhaand, vare alle hans Beslutninger fuldkommen afmægtige. Der er taalt meget

om hans Stilling i den hardenbergske Familie; jeg kjender den ikke noie nok, for tilstrækkeligt at kunne bedømme den. At en Sonambule her i de sidste Aar spillede en stor Rolle, veed Enhver. Koreff var altfor skarpsindig til ikke at forudsee sin Skjæbne, naar hans Velynder døde. Som bekjendt opgav han sin glimrende Stilling i Berlin og viisde sig igjen i Paris. Den Rolle, som han her spillede, og hvorledes han endnu for nogle faa Aar siden tildrog sig almindelig Opmærksomhed ved en selsom Proces, blev bekjendt gjennem alle europæiske Aviser.

Jeg blev i Karlsbad nogle Gange indbuden af Storkantsleren; man veed hvor elskværdig, hvor storartet, fornem, og dog tillige hvor tillokkende hans Personlighed var.

I det sachsiske Huus sluttede ofte de mere betydelige Gjæster i Karlsbad sig til vort Middagsmaaltid, og i den fuldkommen uafhængige Stilling, i hvilken jeg, omgivet af Venner i en betydelig Tid, og om endogsaa mere middelbart saae mig opmuntret af mægtige Personligheder, forsvandt den Tid, som jeg tilbragde i Karlsbad, paa en saa behagelig Maade, som det kun sieldent er Tilfældet ved Badene.

Hvad der bidrog meget til at gjøre mig Opholdet

her behageligt var, at en Equipage aldeles sted til min Raadighed. Dr. H. Meyer havde bragt den med, og saa munter som han var i vort Selskab ved Frokosten, tillod hans Sundhed ham dog kun sjeldent at kjøre ud. Jeg erindrer, at han kun et Par Gange tog tilligemed v. Schütz og Arnim Deel i mine næsten daglige Spadseretkjørsler. Jeg benyttede disse til geognostiske Undersøgelser af det meget vanskelige Terrain, og da jeg engang vilde reise over Schlackenwalde til Joachimsthal, sluttede mine Venner sig til mig. Da vi naaede dette Sted, blev jeg, afledt fra Undersøgelser, der ellers pleiede ganske at beskjæftige mig, ført hen til denne mærkværdige Stads Historie. Jeg erindrede Bjærgværksdriftens gamle mærkværdige Tid, og hvorledes Benævnelsen „Thaler," der nu er bleven saa almindelig, og selv udbredt over Tydskelands Grændser, blev givet de første her prægede Solvmønter, men især tænkte vi paa den betydelige Rolle, som denne Stad har spillet i Reformationshistorien, da Luthers herlige Discipel Mathesius var Præst her. Vi besøgte den store skjønne Kirke, vi saae med Vemod op til Prækestolen, som han pleiede at bestige, for med den Tids friske Begeistring at forkynde det guddommelige Ord. Hist og her knælede

andægtige Katholiker ned i den næsten tomme Kirke, og jeg henfatte mig i den bohmiske Histories traditionelle Tid, der altid var forekommet mig mørk og sørgelig. Joachimsthal var vel i Reformationens Tid og da Bjærgværksdriften blomstrede, meest beboet af Sachsere. Bohmerne viiste, selv som de tidligere bleve opflammede af Huß, det melancholske Mørke, der udmærker det vendiske Folk. Naar den religiøse Følelses dybe Inderlighed tiltrak, afstrækkede dog ogsaa senere den vilde Fanatisme Enhver. Aldrig blev den fortrolig med den historiske Bevægelse, med de germaniske Stammers almindelige Fremskriden; den orientalske Dumhed forsvandt aldrig; Husitterkrigen bar et fuldkomment mahomedansk Præg, og den forstyrrende Omvendelsessyge sluttede med at Folket hensank i en Slovhed, der saaledes som den allevegne traad os imøde, forekom os høist tragisk. Selv det stolte Prag, det Herligste og Mægtigste, som den europæisk-vendiske Tid har frembragt, med sine Slotte, Paladser og herlige Kirker, med Lævningerne af den vendiske Kunst, der endnu findes i dem, kunde, hvormeget de endog gjorde Fordring paa vor Opmærksomhed, dog aldrig fornægte en nedtrykt Aands natlige Signatur. Jeg forlod Kirken i en bedrøvet

Stemning; jeg betragtede med Vemod de Mænd og Qvinder, der modte os, og Arnim besluttede her at udgive Mathesius' skjønne Beretning om Luthers sidste Timer. Han fortæller i Fortalen, hvorledes den var bleven foranlediget ved vor ellers saa muntre Fart.

Ligesom jeg selv havde anordnet mig Karlsbadet, indrettede jeg ogsaa selv aldeles mit daglige Forhold, og hverken Koreff eller Kohlrausch, ligesaa lidet som Meyer, turde falde mig besværlige med deres Raad; men allermindst Badelægerne i Karlsbad. Et saa bestemt og hæftigt virkende Vand maa rigtigt nok anvendes med stor Forsigtighed. Men Virkningen kan man følge ved at iagttage sig selv. Jeg havde i tidligere Aar i Dresden ofte Leilighed nok til at see Badegjæster, der vare reiste fulde af Haab til Karlsbad, vende tilbage udtærede og elendige i høi Grad; det heed da altid, Vandet vil nok virke siden efter. Karlsbad er iblandt alle Bade i Tydskland uden al Tvivl det Gavnligste, men ogsaa det Farligste.

Jeg har sagt, at jeg selv anordnede mig Brugen af dette Bad. Da jeg kom til Berlin blev det raadet mig eller, rettere sagt, befalet mig af en Dame i den magnetiske Søvn. Om mine Erfaringer med Hensyn til Magnetismen vil der siden blive talt; her vil

jeg kun bemærke, at jeg ikke havde nogen anden Hensigt med min Reise til Berlin, som jeg ovenfor omtaelde, end at forskaffe mig den Sum, som jeg behøvede for at opholde mig i Karlsbad i Badetiden. Somnambulen havde foreskrevet mig mange Slags magnetiske Foranstaltninger, et Træ, jeg erindrer ikke selv hvilket, plantet i en Potte, med hvilket jeg skulde sætte mig i Rapport. Alt efter den paa den Tid i Berlin herskende Skik ved de magnetiske Helbredelser. Jeg agtede ikke derpaa, thi jeg led paa denne Tid meest af en afgjort, maaskee altfor eensidig Vantro. Nogle Forsøg med det sprudlende Vand anstillede jeg rigtigt nok: jeg tog strax i de første Dage et Bad, der foraarsagede mig en saa heftig Mavekrampe, at min Sundhedstilstand blev, eftersom enhver Badegjæst sædvanligt lurer med et Slags Ængstelighed paa alle de Andres Sundhed, en Gjenstand for den almindelige Samtale. Sprudelsuppen var mig ligesaa lidet tjenlig. Jeg trak mig hver Dag, Klokken syv, tilbage i en eensom Egn, eller paa mit Værelse, og Badet har været mig meget gavnligt.

Endskjøndt denne Tid nu hengik saa muntert, manglede der dog ikke Begivenheder, der satte alle de Tilstedeværende i en sørgelig Stemning. Grev

Constantin Stolbergs farlige Sygdom og Død angik mig nærmere. Jeg havde lært at kjende ham i Krigen; ogsaa i Badet saae vi hinanden ofte; han viisde mig megen Velvillie og jeg agtede ham høit. Kort derefter blev man sat i Skrak ved en ung smuk russisk Dames pludselige Død. Medens vor Konge opholdt sig her brændte Theatret i Berlin. Antallet af de preussiske Badegjæster var overveiende stort; efter den første Efterretning om denne Brand ilede der Couirerer Dag og Nat imellem Berlin og Karlsbad; Enhver trængde sig til for at erfare, hvorledes det stod til med Branden i Berlin; Alt var i et stort og almindeligt Oprør. Da Kongen forlod Karlsbad, erfarede vi, at hans Vogn var væltet imellem Bayreuth og Bamberg og han selv beskadiget. De første Beretninger taelde, som sædvanligt, om livsfarlige Følger af Faldet. Deeltagelsen yttrede sig paa en levende Maade. Den store Skjæbne, som han havde gjennemlevet med sit Folk, havde forenet ham inderligt med dette. Ved Kilden, paa Spadseregangene var han alene Gjenstanden for Samtalen; Ubekjendte spurgde, som om de længe havde været fortrolige med hverandre, om den almindeligt elskede Konges Befindende og Uroligheden forsvandt først, da man erfarede

med Sikkerhed, at han var fuldkommen uden Fare. Endnu varmere yttrede den almindelige Kiærlighed sig ved hans Fødselsfest. Her saae man nu ogsaa hvor stort Antallet af de preussiske Undersaatter var. Karlsbad var i 1817 meget stærkt besøgt, men dersom jeg ikke tager Feil, bestod i det mindste Halvparten af Badegjæsterne af Preussere.

De sex Uger, som jeg tilbragde her, vare mig vigtige nok og hengik hurtigt. Til de Badegjæster, som jeg fandt her, hørde ogsaa den fortræffelige Professor Neander, som jeg her saae første Gang igjen, siden han i Halle var min Tilhører. Ogsaa der som Student levede han fuldkommen stille og eensom:t, omgivet af nogle faa Venner. Jeg saae ham kun i min Høresal, men at han hørde til de Betydeligste af mine Tilhørere vidste jeg vel. De Studerende bedømme hverandre indbyrdes i Almindelighed meget rigtigt; med et Slags ærbødig Frygt betragtede de den stille, i sig selv hensjunkne, som det lod noget keitede unge Mand; de vidste hvad han var, og hvad man havde at vente af ham. Hvor glædede jeg mig ikke over at finde ham i Karlsbad. Han led af en Sygdom, der ikke var uden Fare, og som han kun formaaede at beherske ved sit simple, afholdne

og ordentlige Levnet. Jeg underholdt mig under Nydelsen af Vandet næsten udelukkende med ham, og vil aldrig forglemme hvor lærerige hans Samtaler vare mig; de angik religiøse Gjenstande, der bestandigt bleve mig mere og mere vigtige. Han var ledsaget af sin trofaste Søster. Den Omhu, som hun viiste ham, var virkelig rørende. En Badelæge havde strængt anordnet enhver Time; den Tid, der skulde tilbringes, imellem Drikningen af hvert Bæger, med at gaae frem og tilbage, var bestemt paa Minutter. Søsteren havde et Uhr i Haanden, og rakte ham Glasset nøiagtigt paa den bestemte Tid. Dette ordnede Forhold dannede nu rigtignok en bestemt Modsætning til mit. De Timer, som jeg henlevede med Neander, omtaler jeg her tilsidst; de tilhørte min Tilværelses stille Ensomhed, og gjærne blev jeg min forrige beremte Tilhørers Discipel. — Dog savnede jeg i Karlsbad to ellers sædvanlige Badegjæster, der vilde have givet mit Ophold der en langt større Betydning; Göthe var der ikke — Werner var død. Den Tid, i hvilken Schelling blev en flittig Besøger af Badestedet, var endnu ikke kommen.

Vi forlode Karlsbad for at tiltræde en Reise til Sydtydskland over Franzensbrunnen og Eger. Paa

dette Badested blev jeg modtaget af Lægerne med stor Venlighed. I Wien havde Naturphilosophiens lægevidenskabelige Retning funden stor Indgang, ved den som Lærer almindeligt agtede J. Schmidt. Men ved den geologiske Anskuelse, der i det mindste var bleven vaklende, følde jeg mig især trukken hen til denne Egn af det vunderlige Kammerberg, hvor de tynde Lag af mangfoldigt afværlende Lavastrømme trædе saa overraskende frem midt af et wernersk Urbjærg, og ledsagede af det sig tæt tilsluttende Basalt. Det var uundgaaeligt at bringe den kulsure Franzes Kilde i Forbindelse med denne udslukkede Vulkan, og en ny Opgave, der paatrængde sig, hensatte mig vaklende imellem den wernerske Geognosies hendoende Anskuelse, og den Nyere, der bestandigt blev mere og mere mægtig. Jeg erindrede hvorledes Werner ofte oprigtigt havde tilstaaet at Kammerbjærget var ham en Gaade. Jeg har aldrig hørt ham forsøge paa at forklare dets Dannelse. Göthe, der var saa tilboielig til at slutte sig til ham og som saa ofte havde besøgt Bjærget, yttrede sig altid, ligesom Werner, uklart og lidet tilfredsstillende, naar han omtaelde dets Structur. Dersom man vilde forsøge paa at sammenligne Maaden, hvorpaa de naboelige af Wer-

ner saa kaldte pseudovulkanske Steenkulslag, der vare ledsagede af forbrændt Leer og Skifer, som forledte Werner, der var fuldkommen ubekjendt med de store vulkanske Phænomener, til hans indskrænkede Anskuelse, med Dannelsen af Kammerbjærget: maatte man dog tilstaae sig at man her mødte en Bjærgdannelse, der i en dobbelt Henseende maatte være Werner uvelkommen. Den var saa dybt gribende, at den slet ikke lod sig forklare; og de gjentagne Lavastrømme viisde sig midt paa Fastlandet, saa fjærnt fra Havets Kyster, at Havvandet her ikke havde formaaet at fremme Processen. Ogsaa det at der her forekom Basalt lod sig dog ikke opfatte saaledes, som han havde søgt at opfatte Basalten i Ertsbjærgene, og saa seierrigt forsvaret den imod Voigt. Jeg nævner dette Moment, fordi det danner et Vendepunkt i mit Liv. Jeg havde oftere besøgt Kammerbjærget. Flere Læger og Venner af Geologien ledsagede mig, og jeg holdt en Forelæsning, i hvilken jeg søgde at udvikle en egen Anskuelse af Oprindelsen til Basalten. Men selv under Forelæsning udøvede Phænomenet en hemmelig Magt over mig; den nu herskende Geologi var mig utilstrækkelig; den Wernerske maatte forkastes; min Egen var tvivlsom og det blev mig

bestandigt tydeligere at et stort mig vigtigt Thema, Jordens historiske Dannelse, bestandigt aabnede sig tydeligere og klarere for mig, men at hverken Ild eller Vand-Processen, hverken Forholdene af Leierne eller Chemien formaaede at give os tilstrækkelige Oplysninger om Bjærgenes Dannelses-Proces. Jeg erindrer endnu hvorledes jeg sluttede Forelæsningen. "Det wernerske Vand" — sagde jeg, — forekommer mig endnu mægtigt nok til at slukke Vulkanernes Ild, og dog synes mig de Sidstes bestandigt fremvorende Flamme saa vældig at den truer med at bortdunste Neptunisternes Vand." Ogsaa jeg kjendte desværre ligesom Werner, ikke til Vulkanerne, og naar man engang er indtaget for en theoretisk Anskuelse, forekommer enhver Beretning af Modstanderen os mistænkelig, meest de geologiske, fordi en omfattende Fremstilling i denne Videnskab aldrig lader sig udkaste som en reen simpel Opfattelse af et Factum. Den bliver altid betinget af en Forudsætning, der viser sig tvivlsom og vilkaarlig. Mit Standpunkt for Geologien var nu engang fuldkommen adskilt fra det Herskende; det skulde bekræftes ved sandselig Erfaring, men ikke erholde sin Sikkerhed ved denne. Saaledes forsvarede det sig vel selv, hvor det ikke

blev understøttet af Dagens Naturvidenskab; men med Bestemthed blev det hemmet i sin Udvikling, hvor Erfaringen traad det gjendrivende imøde; det var uafhængigt og dog fuldkommen afhængigt af den empiriske Naturvidenskabs Dannelse.

Jeg havde vel besøgt Kammerbjærget i de første Aar af dette Aarhundrede, men den Tid var Werner mig en geologisk Prophet, og det vigtige Phænomen, der her overvældede mig, formaaede jeg endnu ikke at fatte. Man maa ikke forglemme, at Naturhistorien var mig saa mægtig, at den, endog hvor den viisde sig fuldkommen udvortes, dog greb ind i enhver aandig Bevægelses dybeste Indre; jeg var i egentligste Forstand og er endnu en Ultralegitimer, i en Grad, der næppe blev ahnet, endnu mindre begrebet. Eftertænksom, ja rystet i mit Indre, forlod jeg Bjærget og kort derefter Franzensbrunnen. Denne geologiske Undersøgelse og Resultaterne greb mig saa meget dybere, som jeg allerede i Breslau havde erfaret Werners Død. En sørgelig Ahnelse overbeviisde mig om hans Geologies Dødelighed; den vil ikke overleve ham, tænkte jeg sukkende, og medens jeg sørgede over Tabet af den fortræffelige Mand, var det mig tillige, som om jeg saae en af mit varme, aandige Foraars skjønneste Blomster henvisne.

I Eger skulde jeg endnu paa en overraskende Maade blive erindret om min dyrebare Lærer. Vi besøgte der den store igjennem flere Stokværk gaaende Sal, i hvilken Wallenstein blev myrdet. Dersom min Hukommelse ikke slaaer mig feil, saa er denne Sal ikke mere som den var. Saaledes som den da forekom mig, havde den et aldeles skjæbnesvangert Udseende. Trapperne, der i Baggrunden førde til de høiere Stokværk, gav den noget Uhyggeligt, der forekom mig som bestemt for et mørkt, tragisk Moment. Men det Indtryk, der blev fremkaldt ved dette Besøg, forsvandt hurtigt for et mere levende, som satte mig i en hæftig Bevægelse. De, der tidligere have besøgt Franzensbrunnen, ville sikkert endnu mindes en mærkværdig Mand, der ofte blev besøgt af Brøndgjæsterne, som han stedse modtog med Venlighed. Naar Døden viiste sig i den Sal, som vi havde forladt, som en gammel skrækkelig Helts lovløse Mord, men tillige som en Henrettelse, som den mægtige Herster havde befalet, men ikke vovet at fuldbyrde, saa trængde Tanken om det lovlige Mord sig ind paa os med modstræbende Følelser, naar vi traad ind i den lille, venlige, muntre Mands siirlige, reenlige, for en stille, fredelig Huuslighed indrettede Bolig. Det var Skarp-

retteren i Eger; han var vant til hyppige Besøg, endog af fornemme Gjæster, og traad os imøde med stor Sikkerhed og Tillid, men tillige med en elskværdig, godmodig Beskedenhed. Han havde, trods den herskende Fordom, der omgiver hans Stilling i Livet med Mødsel, dog vidst at erhverve sig almindelig Agtelse; han besad en meget udmærket Montsamling. Da han stod lige over for mig, blev jeg høstigt forstrækket; det godmodige Væsen tillod ikke at ahne hans frygtelige Haandtering; men han erindrede mig paa en uimodstaaelig Maade om den afdøde Werner. Det er mueligt, at det var et Selvbedrag; i ethvert Tilfælde var Manden meget mindre og raskere, og naar de stode ved Siden af hinanden, lignede de vel ikke engang hinanden; men der var noget i Totaliteten af hans Udseende, der bestandigt mindede mig om Werner. Denne Lighed var mig bestandigt paafaldende og afstrækkede mig. Hist en Mand, som jeg ærede som en af sin Tids Største, og hang ved med varm Kjærlighed, naar jeg betragtede hans hele Liv; Alt klart, lyst, tillokkende, og naar han trængde ind i Schachternes hemmelighedsfulde Dyb, syntes der at udgaae et straalende Lys fra hans Person, der opklarede Dybet i alle Retninger; her i Baggrunden

af den inderligste Personlighed den rædselfulde Haandtering. Han stod her ved lys Dag, reenlig og munter, omgivet af en fredelig, huuslig Indretning, og dog maatte jeg uvilkaarligt henflytte ham paa Galgebakken, beræbnet med den skarpe Øxe ligeoverfor den ubevæbnede, knælende Forbryder. Jeg vilde slet ikke have hengivet mig til denne gyselige Forestilling, dersom Werners Gestalt ikke bestandigt havde foresvævet mig.

Skarpretterens Møntsamling, der, om jeg husker ret, især var rig paa tydske Mønter fra enhver Tidsalder, overraskede mig ved en Mængde sjeldne Exemplarer. Den var ordnet med stor historisk Klarhed, jeg fulgde hans Foredrag, saa uvidende som jeg var i Numismatiken, med stor Opmærksomhed. Den simple Klarhed traad mig bestandigt nærmere, jeg beholdt Oversigten over de mangfoldigt afvexlende Mønter fra alle Tider og Folk, med en Sikkerhed og Klarhed, der næsten forekom mig vunderlig. Naar han tog en Mønt, beskrev den, sammenlignede den med Beslægtede, og adskilde den fra disse ved de fineste Mærker, forekom det mig altid, som om Mønterne forvandlede sig til Fossilier, som om jeg saae Werner, naar han hævede en Stuse mellem to Fingre,

og med en skjærende Skarphed adskilde den fra de Beslægtede. Jeg var som omgiven af en æventyrlig Drøm, og medens det klareste, bestemteste sandselige Liv, der greb Alt med den skarpeste Adskillelse, omgav mig, var det mig dog, som om en dunkel, dæmonisk Verden drev et ubyggeligt Spøgeri i Baggrunden. Det, som for nogle faa Dage siden havde rystet mig saa voldsomt, Werners Død, hans vaklende Geologie, og den klartdemonstrerende, venlige Skarpretter i min Nærhed, bensatte mig i en dunkel, æventyrlig Verden, og medens en altopklarende Personligheds Lys straalede fra Werner af Skarpretteren, syntes den Sidstes dunkle Skygge at kaste sig over den høit agtede, elskede Lærers klare, gjennemsigtige Skikkelse.

Jeg havde vundet den venlige Mand, deels ved en meget sjelden dansk Ducat, deels ved min spændte Opmærksomhed; vi bleve Natten over i Eger, og jeg kunde ikke modstaae min Lyst til at besøge ham igjen; men jeg følde dog, at jeg maatte flye den forvirrede Retning, som jeg var trukken ind i. Vi forlode Eger og Reisen adspredte hurtigt de mørke, phantastiske Drømme, i hvis Vold jeg var kommen.

Vi ilede over Regensburg og Landshut til München. Hvor meget jeg end længdes efter Schelling, forblev jeg dog i nogle Dage i den gamle Universitetsstad. Jeg besøgde der først min gamle Ven, Professor Stahl. Der var i Begyndelsen af Aarhundredet megen Tale om ham iblandt Mathematikerne. Han havde skrevet et Skrift over Hindenburgs Combinationslære og derved erhvervet sig et Navn. Selv Hindenburg har ikke havt nogen stor Indflydelse paa Mathematikens Udvikling, og denne Videnskab beskjæftigede sig nu med ganske andre Problemer, der opstillede af Gaus, Normanden Abel, fulgte af Arago, Jacobi, Dirichlet, frembyde langt rigere Resultater. Men Stahl var mig personlig meget kjær; han var en, endskjøndt stille, dog ubeskriveligt venlig Mand, der med kjærlig og trofast Tilbøielighed sluttede sig til sine Venner, hørde med Deeltagelse paa vor Samtale, ja, beskjæftigede sig alvorligt med de Gjenstande, der vare os vigtige, og det af personlig Tilbøielighed, endskjøndt han ikke fra vor Side kunde vente en lignende Deeltagelse. Vi levede i Jena meget fortroligt med hinanden; han boede i det samme Huus som Gries, og vi saae hinanden hver Dag. Jeg glædede mig hver Gang jeg saae ham og han havde

noget meget Tillokkende for mig. Jeg var vel ogsaa den Eneste i det Selskab, der af ham ønskede at erfare hvad Hensigten med Combinationslæren var, som søgte at gjøre sig bekjendt med Methoden. Jena selv havde jeg vel forladt, men Kaldet til Landshut havde han endnu erholdt som Ordinarius, medens jeg i mit Livs skjønneste, friskeste, haabefuldeste Tid af og til viisde mig i denne Stad. I omtrent fjerten Aar havde jeg ikke seet ham; min Ankomst kunde han næppe vente, og hans Glæde, da han saae mig, var virkelig rørende. Vi vare naturligviis strax hensatte til Jena og levede i Erindringen om længst hensvundne Dage, der ogsaa forekom ham som de lyseste, han nogensinde havde oplevet.

Livet i Landshut behagede mig meget; i det mindste iblandt de Professorer, som jeg lærde at kjende, herskede der en frimodig Fortrolighed, der behagede mig, og som man kun sjeldent finder paa Universiteterne. Dog vare de hæftige Stridigheder, der her fandt Sted, mig ikke ubekjendte. Ogsaa Bekjendtskabet med Professor Fuchs var mig interessant og vigtigt. Det har noget Behageligt for dem, der gaae frem med Videnskaben, at besøge Naturforskerne i Forbigaaende. Man finder dem næsten altid beskjæf-

tigede med en eller anden fastere Bestemmelse eller Udvikling af det Bekjendte, vel endog med en ny Opdagelse, og Gjenstanden for Samtalen er da umiddelbart givet. Fuchs havde opstillet nogle nye Analyser, havde truffet en hensigtsmæssig Indretning ved nogle Instrumenter, og den Glæde, som Naturforskeren føler, naar han seer tilbage paa det Arbeide, der er lykket, og kan meddele Resultatet af det, viser sig bestandigt elskværdigere, og frembringer hurtigt en Fortrolighed, der ellers kun er en Følge af en længere Omgang, og ofte slet ikke kommer til Syne.

Men et for mig høist vigtigt Bekjendtskab, der ved min daværende Stemning var vel skikket til at danne et vigtigt Moment i mit Livs Udvikling, gjorde mig de faa Dage, som jeg tilbragde i Landshut, fuldkommen uforglemmelige. Jeg lærde her at kjende den theologiske Professor Sailer, siden Biskop i Regensburg. Hans Oversættelse af Thomas á Kempis' Christi Efterfølgelse havde allerede i lang Tid været mig i mine bedste Timer en dyrebar Bog. Vi sluttede os inderligt til hinanden; han fornægtede ikke sit Sindelag, men han viisde sig aldrig paatrængende. Det, der gjorde mig til Katholik, naar jeg taelde med ham, gjorde ham i mine Øine til Protestant, og

aldrig traad Christendommens Enhed i alle sine Former mig inderligere, dybere imøde; hans aabne oprigtige Venlighed udøvede ret egentligt en religiøs Magt over mig, og, naar jeg saae ham, og hørde ham tale, var det mig som om alle Katholicismens ellers saa besværlige Ceremonier, alt dens Taageværk blev mig gjennemsigtigt, saa at jeg opdagede dens rene, inderste Hjertekjerne. Min Reisekammerat var opbygget ved hans Nærværelse, og naar vi vare alene sammen, gjaldt vore Samtaler altid den Gjenstand, der satte os saa inderligt i Bevægelse. Men Sailer vidste at give de alvorligste Samtaler en aldeles fri Betydning. De opstode fuldkomment naturligt, de toge snart en reent menneskelig, snart en strængt videnskabelig, og da endog en andægtig Retning; men bestandigt trængde en reen christelig Hengivenheds stille Element igjennem alle Gjenstande, og en troende Tillid, en uudsigelig, kjærlig Venlighed og Mildhed fremlyste af Alt, hvad han talde og yttrede. Traad Andre til, tog Samtalen vel en anden Vending; han gik uden Forlegenhed ind i Samtalens muntre Retning. Let Spøg hørde han gjærne, og besvarede den, men mig forekom det dog, som om de alvorligere Timers helligste Lys bestraalede alle

dem, der vare ham nær, ikke som et besværligt blændende, meget mere som et Livslys, der bevidstløs ledede næsten alle Yttringer, ja udviklede dem friere, og hverken hemmede eller fængslede dem. Sailer hørde ikke til de saakaldte Aandrige. Dybe overraskende Ideer hørde jeg aldrig af ham, men den stille Fred, den rene Kjærlighed, Troens grændseløse Kjærlighed gav endog det simpleste Udtryk en viunderlig, dyb Betydning. Vi besøgde ham nogle faa Timer efter vor Ankomst, og fra dette Øieblik af, skilde han sig hele Dagen igjennem ikke fra os. Tidligt om Morgenen kom han til vor Gjæstgivergaard, ledsagede os ved alle Besøg, lyttede opmærksomt og med et Slags barnlig Nysgjærrighed, der var ubeskrivelig elskværdig, til, naar Fuchs viiste mig nylig opdagede Fosfulier, fortalde mig Resultaterne af sin Analyse og viiste mig sin noiagtige, for Krystallerne bestemte Vinkelmaaler og sit forbedrede Lampeapparat. Vi vare, hvis jeg ikke tager feil, indbudne til Middag hos Professor Zimmermann, og Sailer ikke. Men da vi yttrede for ham hvor ondt det gjorde os, at maatte være adskilte fra ham i flere Timer, svarede han med en barnlig Ligefremhed: »Jeg følger med Dem; jeg veed at jeg er velkommen hos min gode Ven.« Da

vor Afreise var bestemt, kom han meget tidligt, spiisde Frokost med os, ledsagede os tilligemed Stahl til Vognen, og det var mig, som om en velsignende Aand, hvis sagte Toner omsusede mig, som en høiere Atmosphære, og tilhvidstede mig venlige betydningsfulde Ord, nu havde forladt mig. Hvad en ledsagende Engel har at betyde, blev mig klart ved hans Nærværelse. Men Universitetet blev mig ogsaa vigtigt af andre Grunde. Jeg havde i Berlin i 1811 lært at kjende og skatte Savigny; hans Kones Sødstende, Clemens og Bettina, vare mig allerede tidligere bekjendte. Han var under min Fraværelse i Krigen, flygtet med sin Familie til Breslau, og fremtraad med denne i den sørgelige Tid som en opmuntrende Gjæst i mit Huus. Jeg havde netop seet ham igjen kort førend min Afreise til Karlsbad, og erindrede mig de Aar, som han havde tilbragt i Landshut. Men ogsaa Schelling tilbragde, efterat han først havde forladt Jena, siden Würzburg, nogle Aar i Landshut, og var først for kort siden kaldet derfra til München. Saa betydelige Mænd hævede paa den Tid Universitetet i Landshut. Dersom jeg ikke tager Feil, var Talen allerede om at det skulde henlægges til München.

Den Anskuelse at man maatte henlægge Univer-

siteterne til Hovedstæderne, var i den nyere Tid især gaaet ud fra Preussen, Baiern fulgde Exemplet. Vistnok var denne Forbindelse mellem Universiteterne og Hovedstaden historisk. Det første Universitet efter sin omfattende, moderne Betydning, opstod i Paris, som en stor Forgrening af det i Prag. Wien bevogter den videnskabelige Aand ved sit Universitet. Det eneste danske Universitet har dannet sig i Kjøbenhavn. Kun Engelskmændene og Svenskerne bortsjærnede Universiteterne fra deres Hovedsæder; og dog viisde Henlæggelsen af Universiteterne til Hovedstæderne sig i Historien ikke gunstig: Selvstændighed syntes ikke at ville trives i disse. I Tydskland dannedes der baade en Mangfoldighed af Stater, og en Mangfoldighed af Universiteter; afvexlende opstod der overveiende philosophiske, theologiske, medicinske Skoler, saavelsom de for en almindeligere, grundigere encyclopædisk Viden paa de forskjellige Universiteter. Overveiende Aander gave disse en rigtignok forbigaaende Glands, men de nysnævnte Skoler vare aldrig blot enkelte Institutter, de forbleve i Forbindelsen med Videnskabeligheden overhovedet (et Universitas literarum.) Ethvert Universitet lurede paa de betydeligste Aander; naar de dukkede op, søgde de at vinde dem og at

fremkalde Faculteternes Kappelyst. Saaledes opstod der paa de forskjellige Punkter i Tydskland en levende, oscillerende Omværling, der omfattede Alle, og en Historie om den tydske aandige Udvikling, der fremstillede sig som en Historie om de tydske Universiteter fra Luther af, vilde, aandrigt opfattet, blive et af de vigtigste Værker, og vel ikke fortrænge den nu overhaandtagende statistisk-tabellariske Opfatning af Universitetslivet, men dog vise den indenfor de tilborlige Grændser. Jeg, som gjerne opfatter Alt i dets levende, historiske, jeg kunde sige, personlige Virkelighed, har i mange Aar gjort mig Umage for at finde aandrige unge Mænd for denne Opgave. Det er ikke lykket mig.

Over Freisingen gik Veien til München. Jeg erindrer noie, hvorledes vi, da vi kjørde ud af Freisingen, bleve forstrækkede over den torre, plantetomme Grusbund. Tyve Aar senere kjørde vi fra München igjen igjennem denne Stad, men jeg kunde ikke gjenfinde den mig for saa fatale Egn. Disse fredelige Aar havde dog ved tiltagende Velstand frembragt en, om og kun tarvelig Vegetation, der bedækkede den ellers nogne Grusbund.

München var endnu aldeles den gamle; Porten var ved Siden af Slottet; vi kjørde igjennem de snævre Gader og stege af i den sorte Orn; om de prægtige Gjæstgivergaarde, der siden opstode, vor Talen, endnu ikke. Man har ofte opkastet det Spørgsmaal, hvilken af de to Stæder, Berlin eller München, der har den ugunstigste Beliggenhed. Nu er det rigtigt nok vidst, at den første Stad, naar man kjører ud af den østlige Port, ingenlunde frembyder nogen behagelig Egn; men den der, ligesom jeg, har kjendt Berlin i 44 Aar, og har været saa opmærksom som jeg paa Egnens Forvandling, maa dog tilstaae, at denne maaskee ikke vil findes mere overraskende i nogen Egn af Europa, end paa den vestlige Side af Berlin. Dyrehaven er, efterat man har glemt det smertelige Tab af mange Yndlingspladser, dog nu en yndig Park, der bliver omhyggeligt vandet af Schaaf-Graven. De bestandigt tiltagende Villaers mangfoldigt afværlende Bygningsmaade bag ved de rige Blomsterhaver maae paa det behageligste overraske dem, der udskrige Berlins Omegn som ubehagelig, og jeg borde otte upartiske Reisende yttre deres Forbauselse, naar de maatte tilstaae at de her havde fundet det, som de ikke ventede. Rigtigt nok er der

ingen Mangel paa Saadanne, for hvem Dommen over den berlinske Hede, saaledes som den havde udannet sig forend deres Ankomst, er bleven til en Grundsætning, en Maxime, som en standhaftig og consequent Mand ikke tør opgive. Hiint principiis obsta forbinder sig med nil admirari, for ganske at udelukke enhver Nydelse af et yndigt Parti, og den, der har bereist Alperne, har tilkiæmpet sig den skjønne Forret, at foragte enhver Naturscene omkring Berlin. Naar jeg skal tilstaae, hvad jeg altid beklager, da er det, at jeg i hele Maaneder maa leve uden Horizont, allevegne omgivet af Huse og Træer, og naar jeg træder ud af disse, kan jeg vel hist og her see langt nok bort, men den grændseløse nøgne Slette byder ingen Erstatning. Majoritetet af den nærværende Slægt deler rigtignok ikke min Smerte, thi Totredjedelen af den er kortsynet.

Betragter man nu München, saa maa man tilstaae, at Gruusbunden omgiver os langt mere forgelig og trøsteløs, end den nøgne Sandbund. Hiin har noget gyseligt Sønderrevet, og naar, som Tieck yttrer sig: „det bløde Sand omfatter Hjulene med sentimental Gjæstfrihed," og raaber til os: „Ven, hvi iler Du saa? Bliv dog endnu noget hos os!" saa

synes den haarde Steenbund at være en knurrende Vert, der modtager os med Skjældsord og viser os Døren. Jeg kjender tre Former af øde Egne, der synes at danne en Trappestige. Sandegnen, i det mindste som den viser sig i det nordlige Tydskland, forekommer mig endnu som den mildeste af disse, og jeg finder mig, om ogsaa tilsidst hensjunken i en blød Kjedsommelighed, dog i en Stemning, der vedligeholder Længselen efter en mere frugtbar Egn, og der, hvor der viser sig en fugtig, grøn, trærig Oase, troer jeg at gjenkjende en Ven, som jeg længe har ventet med Utaalmodighed: men den sønderrevne Steenbund gjør mig forbittret, og jeg afviser skjændende de mere venlige Egne, der træde mig imøde. Men det tredie trøstesløse Trappetrin af øde Egne fremviser det vestlige Sverrig, henimod Kattegattet, som dog naaer langt ind i Landet. Det er de saa kaldte Skjær, der siden Aartusinder have hævet sig op af Havet. Smaa Høie, der tidligere vare blevne glatte og afrundede under Havet, staae i større eller ringere Afstand i en chaotisk Blanding imellem hverandre. I alle Retninger vende de Fordybninger sig, der adskille dem; ingen nok saa ubetydelig Plante kan fatte Fod paa den glatte Klippe; Havets Bølger have truk-

ket sig langt tilbage; end ikke den ringeste Bark kan finde et fortløbende Leie. Her er man nu langt stræk-keligere omgivet af Steenverdenens dræbende Magt, end i de mægtigste Alper; disse lokke det frødeligste, muntreste Liv ind i deres Dale, og der hvor Mas-sernes Majestet viser sig mægtigst, indtræder der en Krig med den først stivnende, siden smældende Vand-verden i de bestandigt rislende Kilder, ligesom i den venlige Vegetation, der formaaer at vinde den døde, mægtige Steen for det muntre Liv og at lokke Mas-sen ind i Livet, og vi ere tilmode, som om vi saae Cæsar eller Alexander forglemme alle sine Seire for at lege med sine Børn. Men iblandt disse frygtelige Skjær, hvor vi imod vor Villie blive hentrængte med Dinene fra den ene glatte Høi til den Anden, uden nogetsteds at finde et Hvilepunkt, er det, som om vi blive overfaldne af en umaadelig Mængde Vesper; vi staae fuldkommen vaabenløse: de vantrevne Buske vise sig enkelte i Fordybningerne, ligesom den udmat-tede Ridder i den kjæmpemæssige Troldmands Magt, der suger ham Blodet ud af Aarerne, men lader ham leve for at Bevidstheden om Døden aldrig skal for-lade ham. Den, der reiser fra Wenersburg over Strømstad til Norge, vil tilstaae, at den sønderrevne

Steenbund maa kaldes en foronsket Seier over denne stive Masse, at Sandet, der dog ikke udelukker Muelighden af en Idyl, maa kaldes et haabefuldt Liv.

Naar nu ogsaa det Nødselfulde ved den baierske Høislette har noget Afstrækkende, naar vi endogsaa i Nærheden af München ved de høie Bredder af Isaren, finde Egne, der ere langt mere frastødende end nogen Sandegn ved Berlin, saa træde dog de mægtige Alper os imøde der, og ere ved en gunstig Belysning tilligemed deres Gletschermasser tydeligt at kiende i alle deres Omrids. Der finde vi os snart igjen; et Hjem ligger os nær, og den omgivende øde Egn har tabt sin Magt over os. En saadan mægtig Medforbunden, der understotter og hæver os, om endogsaa kun langt fra, have vi desværre ikke i Nærheden af Berlin og den matte Længsel kan ikke erstatte denne Mangel. Og nu Isardalen (Staden ligesaa nær, som Dyrehaven Berlin,) sammenlignet med denne — den rige Planteverden, den sydlige Trævært forenet med den Nordlige, Klippepartierne bedækkede med Slyngplanter, omgivne af mangfoldige Træer, der vandes af friske sprudlende Kilder. Det er, som om man pludseligt var hensat fra den tørre, kolde, vindige Høislette til et langt mildere sydligt

Clima; Isaren selv er denne Dyrehaves Schaafgraaben med dens friske, kjølige alpegrønne Kilder; her strømmer den stummende hen, hist udvider den sig beroliget til en Sø. Man kan ikke negte, at München i Alperne i det Fjærne og i Isardalen i Nærheden besidder Skatte, ved hvilke det i de behagelige Sommermaaneder vinder Seieren, naar det sammenlignes med Berlin. Men den mindre gunstige Halvdeel af Aaret maa derimod vise sig desto mere raa. Bag den dunkle Taage skjule Alperne sig; Isardalen bliver næsten altid utilgjængelig; raae og kolde Vinde rykke Landet een Bredegrad nordligere, og man begriber hvorledes Baldus, Straßborgeren, lod, da han blev hensat til München, sine Klager lyde i de stirligste latinske Oder, der erindre om horatisk Classicitet, saa at man hele Indholdet igjennem troer at gjenkjende Ovids Kummer blandt Geterne.

Vi besøgte strax Schelling. Jeg havde ikke seet ham i sjorten Aar. Endskjøndt vi gik ud fra det samme Standpunkt, havde vi dog videnskabeligt bevæget os i to meget forskjellige Retninger. Vort hele Livs Differents havde udtalt sig mere bestemt; hans sprogligt og urhistoriske Retning havde lige over for den fichtiske Abstraction vendt sig til Naturen, men

jo dybere han opfattede den, desto klarere maatte det dog blive ham, at der gaves Momenter i den, der ikke lode sig gjennemskue, ikke opfatte i den Klarhed, som han fordrede. Naturen lod sig vel begribe som noget for den gjennemtrængende Fornuft Afsluttet, i denne Afslutselse Fornustigt, og han har bestemt de store evige Naturformer, der tillige ere de fornuftige, for alle Tider; han har udtaelt det; Alt, hvad der er opdaget, eller i Fremtiden vil blive opdaget, maa føie sig i disse Former, de aabenbare sig ligeoverfor Naturen som de, Bevidstheden fordrer, de udvikle sig af Naturen med den sig fattende Bevidstheds indre Sikkerhed, de bestemme Indholdet af alt det, der som Opdagelse kommer til Syne. Men det Afsluttede i Naturen skulde, det har han ved sine fjærnere Grandskninger erkjendt, blive Bevidstbedens Historie. Det formaaede han endnu ikke. Formodningernes Hav, i hvilket han maatte styrte sig, Naturphilosophens Extravaganzer, Naturvidenskabens Tilstand, i det den kun mathematisk afsluttede sig med Sikkerhed, syntes ham endnu for umoden for en historisk Opfatning, og hiin uundgaaelige Dunkelhed stødte ham tilbage. Ganske anderledes maatte de Tilværelsens Momenter forekomme ham, der allerede oprindeligt vare gjerne

som historiske. Ham var Naturen i dens Afslutthelse aldrig nok; dens Nødvendighed skulde blive Bevidsthedens Frihed; denne søgde han og denne alene, og det ungdommelige Mod lod ham haabe, at han ogsaa vilde finde den i Naturen. Han styrtede sig med Drifstighed og Sikkerhed ind i Phænomenernes Mangfoldighed, han beherskede den ham fremmede Naturvidenskab med en Energi, der paa en overraskende Maade lagde hans Aands beundringsværdige Dybde for Dagen. De i sig selv sikkre Naturforskere studsede; Galvanismen havde kastet et gjærende Element til tilkommende Udvikling ind i Naturvidenskaben. Alle forenede Theorier vakkede, de enkelte Naturkræfters Adskillelse lod sig ikke mere paastaae, Chemiens, Elektrisitetens, Magnetismens Theorier, der, afsondrede fra hverandre, vilde afslutte sig i sig selv, begyndte at tabe al Betydning. Naturforskeren ahnede vel dette Moments store Vigtighed.

Der vil komme en Tid, da der vil lade sig fremstille en Historie om Naturvidenskaben, siden Kepler traad op for Astronomien, Galilei og Gilbert for den experimenterende og tillige mathematisk bestemmende Physik, siden Jordanus Brunus traad op for Speculationen og Jakob Böhme for Mysticis-

mens Dybde. Jeg har vovet at angive Momenterne for en saadan Historie (i polemschen Blättern, 1ste Hefte) og jeg er overbeviist om at have opfattet dem rigtigt. Naar den Tid er kommen, da den i Forstningen bundne Bevidstheds levende Metamorphose kan bevæge sig frit i alle Retninger, vil den schellingske Naturphilosophies store Vigtighed fremhæve sig selv af den forskende Videnskab og en Tid vil begynde, ved hvilken den Opgave, der i halvtredie Aarhundrede har ledet Bevidstheden, maa vige for en Høiere. Men jo dybere Schelling undersøgde, desto umodnere forekom Naturvidenskaben ham netop der, hvor den var ham vigtigst, hvor den gik over fra det Anorganiske til det Levende, hvor den syntes at stille sig paa det samme Standpunkt, som Speculationen, hvor den anorganiske Physik vilde forvandle sig til Physiologi. Kaldte Gilbert den ikke allerede saaledes, da han mere troede at iagttage, end at anerkjende et altigjennemtrængende og bevægende Princip i Magnetismen. Her laa der nu en Gjenstandens Dybde for Schelling, der syntes at gjøre det bevægende Princip utilgjængeligt for Erkiendelsen, og hvor klart han endogsaa erkjendte Totalorganismens evige Urtypus, formaaede han dog ikke at gjøre Gjenstanden

gjennemsigtig og at beherske den i alle Retninger. Men Schelling søgde et Standpunkt, fra hvilket det Nødvendige allerede oprindeligt frembød sig som noget Frit, det i den bestemte Form Givne dog tillige som noget aandigt Bevægeligt. Hans Philosophies pantheistiske Element var vistnok givet med Naturens Selvstændighed, naar denne blev betragtet som noget i sig afsluttet, uundgaaeligt; men Naturens Nødvendighed skulde ikke blot vise sig som en saadan. Lige over for den erkjendte han Aandens Frihed, der aabenbarede sig som guddommelig Fornuft, den oprindelige Daad af en sig selv bestemmende Bevidsthed. Hvad han søgde var ikke blot en i sig selv afsluttet Tanken, meget mere Erkjendelsen af den frie Beslutning, i hvis Udførelse en fri, levende Gud aabenbarede sig. Den evige Form, i hvilken denne fremstillede sig, var vistnok en fornuftig; thi hvorledes kunde Gud nogensinde være ufornuftig? men hvad han vilde, var ikke givet med denne Fornufts Form og at erkjende ham, saaledes som han aabenbarer sig ved sin Daad, ved hans Beslutning, er al Philosophies Endemaal. Ogsaa denne Erkjenden bliver ledet af Fornuften, men denne Fornuft have vi ikke, den var os den forborgne, nødvendigt forudsatte Mueligbed af al virkelig Daad.

Schelling staaer ogsaa alene iblandt alle i Philosophiens Historie fremtrædende Mestere i alle Tider og kan ikke sammenlignes med Nogen, fordi han var den Første, der igjen oplivede Philosophiens i Tiden tabte Kunst og forkyndte det Standpunkt, fra hvilket den alene var muelig, samt udviklede den for vore Dine. At følge Momenterne af hans Udvikling, at opfatte dem i deres Væsen, at betragte dem i deres grandiose Metamorphose, er vistnok en Opgave, for hvilken vore Dages i sig selv sønderrevne Philosophi endnu ikke er moden. Dertil hører en Hengivelse, som faa ere i Stand til, en Hengivelse, der endskjøndt den maa være mægtig, dog ikke maa være en indstrænket, der meget mere formaaer at fatte og begribe ham midt i en aandig Omgivelse, i den haarde Kamp, i hvilken han dannede sig og af hvilken han fremhævede sig. Det var naturligt, ja nødvendigt, at Schelling søgde et Standpunkt, en Verden, i hvilken den guddommelige Beslutning endnu bestandigt virkeliggjor sig som Selvbestemmelse, Naturens Nødvendighed endnu bestandigt fastholdt sin frie Oprindelse. Derfor fandt han sig trængt hen til Mythologien, alle hans tidligere Studier havde forberedt dette Fundament; det var hans oprindelige Hjem.

I det laa Naturens Bestemthed, som udsprungen af en fri Beslutning, og denne virkeliggjort, som ved en Naturtilværelse. Kun her opdage vi et muntert Livs blomstrende Mangfoldighed, som ligger til Grund for al senere Historie. Men er Historien her bleven Natur, maa den nødvendigt opfattes aandigt historisk, den maa som guddommelig Daad hæve sig til sand Religion, der baade omfatter Natur og Historie og forklarer al Tilværelse af guddommelig Causalitet.

Philosophien kan ikke længere forsvare sig enten indenfor den kantiskes Indskrænkning, der vel erkjender sin egentlige Opgave, men tillige afviser den som en uopløselig, eller som et sig selv isolerende fichtisk Jeg, der fatter sig i sin Betingethed for at afvise denne, og dog paa samme Tid vilde ophøre med at være et sig selv bestemmende Jeg, dersom denne Betingethed forsvandt; endnu mindre som en hegelsk abstract Tænkeproces, der vil forklare Virkeligheden af dens Nueligbed: den maa have virkeliggjort sig, for at erkjende sin Sandhed og med lige Frihed begribe Natur og Historie.

Hvad jeg her har søgt at fremstille, var mig rigtignok paa ingen Maade klart, da jeg efter en fjortenaarig Skilsmisse saae Schelling igjen. Allerede

den Gang bebreidede man ham hans flereaarige Taushed. Et Skrift »de fire Verdensaldre,« var allerede færdigt i Udkast, Cotta havde ladet nogle Ark trykke, men Schelling tog dem tilbage. Man synes ikke at begribe, at den, der indtog en saa betydelig aandig Stilling, som Schelling, den der skulde danne en ny Epoche for Aandens Historie, ikke havde sig selv i sin Magt. Det er Historiens lidende Aand selv, der byder ham og under hvilken han maa boie sig; derfor har han en anden Maalestok for det Færdige, end vi. Vi tør nok vove Forsog, der lykkes mere eller mindre, thi det som erholder et blivende Værd, er dog en fælleds Daad.

Den der med nogen Opmærksomhed har fulgt Gangen af min Udvikling, vil indsee, at jeg efter en saa lang Fraværelse, under hvilken jeg mere og mere fordybede mig i min egen Opgave, ikke formaaede at fatte min Ven, med hvem jeg tilbragde aatte urolige Dage, der mere vare helligede Livet end Speculationen. Han var aldeles bortfjærnet fra Verden: jeg havde erholdt den Opgave at leve med den. Jeg har allerede tidligere omtalt Exempler paa hans venlige Hengivenhed, og hvorledes han stod trofast ved min Side i betænkelige Momenter. Han synes

ikke at kunne begribe min vore ofte truende Stilling, som jeg selv havde fremkaldt. Han maatte have erholdt Efterretninger, sandsynligviis af reisende Venner, om min farlige Stilling i Halle i Undertrykkelsens Tid. Den kunde rigtigt nok næppe blive skjult, endog for den Uindviede. Jeg besidder Breve fra ham, der udtale hans Bekymring for mig med en venskabelig Varme, og bestandigt endte han med: „Hvortil og hvorfor skulle vi styrte os i Verdens Forvirringer, vort Rige er jo dog ikke af denne Verden!"

Jeg tilligemed min venlige Reisekammerat tilbragde aatte Dage i hans Huus; hans unge, smukke Kone, en Datter af Digteren Gotter, traad os mild og gjæstevenlig imøde. Yndig og munter viisde hun sig i den skirlige Bolig, omgivet af de første Børn. Jeg levede ganske for ham, lurede paa enhver Ytring, og begreb vel, at, endskjønt Fundamentet til vor gjensidige Forstaaelse var blevet det samme, havde dog den fjærnere Uddannelse bragt os fra hinanden i forskjellige Retninger. Begge vilde vi erkjende Livet af en Virkelighed, dog ikke i den Samme. Han øsde af ganske andre, mig tildeels utilgjængelige Kilder. Han vilde begribe Slægten af dens Oprin-

delse, af dens første, en høiere Magt underkastede Daad, jeg af den for mig liggende forvirrede Nut d. Han fattede den guddommelige Beslutning i dens Oprindelse; mig maatte den træde imøde af Tilværelsens Forviklinger som Religion, som det eneste lyse Punkt i den i sig selv sønderrevne Historie. Han gik ud fra den guddommelige Fred; jeg maatte tilkjæmpe mig den; ham var Erkjendelsens Rolighed og Sikkerhed Alt, mig lysde den imøde fra det Fjærne, igjennem Tilværelsens Mørke. Jeg begreb hans Taushed som Skribent; hans Kamp var aldeles en Indre. „Ak!“ — sagde Schelling engang til mig, — „dersom vi endnu engang kunde gjennemleve vor fælleds Ungdoms Tid forenede med hinanden, vilde jeg træde dristigere og offentligt frem.“ Hans Stilling var den Tid ingen behagelig, især ligeoverfor Jacobi, Akademiets daværende Præsident. Vel vare deres Forretninger adskilte fra hverandre, Schelling var Secretair ved Academiet for Kunsterne og de kom ikke i nogen udvortes Berørelse; men Schelling var bleven angreben af Jacobi paa en Maade, der maatte bekjæmpes med Bestemthed. Jacobi, der, efter sin egen Tilstaaelse, kjæmpede som Philosoph imod en Philosophi, som han maatte lade gjælde, og

dog ikke vovede at anerkjende, bevægede sig afmægtigt i hoppende »Aandrigheder« imod det selvskabte Spøgelse, der bestandigt paa ny, uden at rystes ved hans Angreb, stirrede paa ham i truende og sikker Roligbed. Enhver, der vovede at være Philosoph, men især Schelling, forvandlede sig for ham til et mørkt Spøgelse, der uafladeligt forfulgde ham, og han anfaae sig for forpligtet til at betegne ham som et Saadant for den hele Verden. I Skriftet »om de guddommelige Ting,« traad Jacobi, som den formeentlige philosophiske Urphilosoph op med en Klage imod den mørke Aand, der plagede ham, og det næsten fanatisk. Man vil finde det ubegribeligt, og dog var det saaledes, at han i Schellings Skrift »om den menneskelige Frihed,« troede at erkjende Atheisme. Allerede ydre Forhold twang Schelling til at træde op imod ham. Men da han saaledes blev opfordret, kunde denne Strid ikke føres med flyvende lette Tropper, hvis enkelte Seire kun have en forbigaaende Vigtighed; det var ikke Schelling, der angreb Jacobi, det var Philosophien, der bortmanede sin Doppeltgjænger, og den opgaaende Soel maatte forjage Spøgelset for bestandigt. Man har beklaget sig over Schelling, endogsaa nogle af

hans Venner troede ikke at kunne billige det Haarde i Skriftet. Alle hans Modstandere strege. De selskabelige Kredse, i hvilke Jacobi fremtraad som en Apostel, Afviisningen af en bestemt stræng Videnskab, Henviisningen i det Fjærne paa en endnu gestaltløs Religion, der sluttede sig boielig til alle Gemytter, passede netop til Tidens herskende Tænkemaade. Han forekom Fruentimmerne saavelsom Mændene. som den elskværdige Olding, der bragde de Studerende til Taushed, uden at jævne Striden. At den capitulerende Tid, der søgde at bortfjærne Spøgelset ved en gjentagen afmægtig Exorcisme, skulde forsvinde, var Menneskerne en Vederstyggelighed. Og dog er Schellings Skrift (Denkmal der Schrift von den göttlichen Dingen des Herrn F. H. Jacobi, und der ihm in derselben gemachten Beschuldigung eines absichtlich täuschenden, Lügen redenden Atheismus,) et af de aandigt stærkeste, der nogensinde ere komne ud. Det var tilintetgjørende og skulde være det. Schelling har aldrig skrevet noget, der var dybere og tillige klogere. Dette Skrift maa endnu bestandigt være Gjenstanden for et alvorligt Studium; ogsaa den, der nu vil fatte Schelling, maa ganske have begrebet det; der gaaer en uovertalelig Forbittrelse igjennem

den hele Bog, der bærer Hadets Klædebon, men som vilde vise sig som rensende Kjærlighed, dersom Jacobi forenet med Schelling, havde vovet den indre Kamp imod den Dæmon, der forfulgde ham. Schelling er iblandt de Tydske den classiske Prosaist. Dette Skrift er et Mesterstykke af tydsk Stiil. Han holder Forbittrelsen fast, men lader sig aldrig beherske af den. Den majestætiske Roligbed selv er tilintetgjørende. Fra nu af var der ikke mere Tale om et Angreb af Jacobi paa Schelling. Skriget over den Grusomhed, hvormed han var bleven behandlet, maatte imod hans Villie forkynde den afgjørende Seier.

Mit Forhold til Jacobi var et meget eiendommeligt. Han havde, saa vidt jeg erindrer, aldrig nævnet mig offentligt; jeg var jo dog ogsaa unævnt bleven dømt som Naturphilosoph; jeg havde aldrig seet ham, han havde næppe læst noget af mig og dog berørde vore selskabelige Kredse sig ofte, allerede i Kiel ved den gamle Hensler, meget senere i Düsseldorf, hvor jeg kom i Berørelse med hans Søn; og i snævre Kredse af Jacobis Tilhængere maa Talen ogsaa ofte have været om mig. Mit sidste Skrift blev meget omtalt, Jacobi læste det og det vakte hans Deeltagelse. Den gamle Mand skrev et Brev til

sin Forlægger Fleischer i Leipzig, i hvilket han paa sin Maade yttrede det Ønske at lære at kjende mig, og opfordrede Fleischer til at gjøre mig bekjendt med hans Ønske. Jeg erholdt Brevet endnu førend min Afreise fra Breslau, og det var nu anden Gang at mit Skrift gav Anledning til en middelbar Nærmelse til betydelige Personligheder. Den ene Gang til Stolberg ved hans Kone og Møller, nu til Jacobi. Mig var i begge Tilfælde Frygten for en umiddelbar Nærmelse vel paafaldende, men efter nogen Eftertanke dog meget begribelig.

Jeg besøgde altsaa Jacobi, og det var, som jeg ikke kan nægte, mit Ønske at lære at kjende ham personligt. I de sidste Aar af det forrige Aarhundrede og indtil Begyndelsen af det Nærværende havde der i den dannede Verden viist sig, ved Claudius og Lavater i Baggrunden, en aandig Prophetі, og vigtigst, om ogsaa dunkel, ved Haman en dybere, speculativ, religiøs Sands. Der opstod selskabelige Kredse, der holdt af at give deres Samtaler og Breve et platonisk Anstrog. Ogsaa Fruentimmer toge Deel i disse aandige Bestræbelser; de hørde alle til de høiere Classer af Selskabet. Koner af det forstjelligste Slags vare iblandt dem og forenede med

de aandigste Mænd. Sophie Laroche, Gothes Søster, Fyrstinde Galizin, Jacobis Søster (Lene) vare de meest udmærkede Medlemmer af denne Kreds. Ved Fyrstinde Galizin stod Hemsterhuys i Forbindelse med den. Men det egentligste, meest levende Middelpunkt dannede Jacobi. Denne holdt af at forsamle aandrige Qvinder omkring sig; han sagde endog i sin Waldemar at fremstille et Slags, uden al Tvivl høist uskyldigt Bigami som antageligt og af høi aandig Betydenhed. Et reent platonisk Ægteskab ved Siden af det Physiske viisde sig hist og her som et Tegn til en høiere Dannelse. Denne selsomme Grille fremtraad i Virkeligheden, endog i Nærheden af mig. Dog besad de egentlige Koner sjeldent Selvfornegtelse nok, til behørigt at skatte Mændenes dobbelt ægteskabelige Forbindelse — en for en høiere Sphære, der ikke var af denne Verden, og en Anden for at forplante Slægten, — heller ikke syntes de at troe den Ting saa rigtigt. Man kan virkelig paastaae, at der her viisde sig et, hvorvel mislykket Forsøg paa at danne et platonist Academi, som det tidligere Florentinste. At Gothe i disse Kredse blev mere beundret, end æret, var begribel gt; at de hæftigste Antagonismer udviklede sig i dem, var at vente; Friedrich

Stolbergs Overgang til Katholicismen dannede en Begivenhed i disse Kredse, endskjøndt den Maade, hvorpaa Fyrstinde Galizin sluttede sig til Haman i det mindste kunde gjøre den begribelig. Grevinde Bernstorffs mærkværdige Brev til Gothe hørde til denne Kreds. Man forstaaer, troer jeg, ikke ganske Jacobis Fremstillingsmaade, naar man ikke seer den opstaae som Samtaler i disse Sammenkomster. Saaledes udsprang Fortællingen om Lessings Spinocisme.

Betragter man denne Forbindelse, saaledes som den opstod ved Rhinen og tildeels omkring Gothe, saa seer man, at den ingenlunde har dannet sig ifølge en Aftale eller vilkaarligt. Mange hørde til den, uden nogensinde at være kommen i Berørelse med hverandre. Nogle Qvinder beundrede det, der fyldte Andre med Forfærdelse. Ligesom i Samtalerne og Brevene fandt man ogsaa i Skrifterne mangehaande Hentydninger. Det var et Anstrog af en venlig Ynde, der oplivede Selskabeligheden; i disse Kredse gjaldt nu Jacobi især som den Elskværdige. Gothe stod fra det Fjærne snart i Forbindelse med denne, snart med hiin Personlighed. Han traad engang i Düsseldorf midt ind i Kredsen, og det viiste sig snart hvorlidet han tilhørde den. Ligesom man i anstæn-

dige Selskaber aldrig tør hæve og fortsætte en Gjenstand indtil en paatrængende Afgjørelse, saaledes blev enhver bestemt Mand, der havde en bestemt Opgave for Livet, om og lokket ved den fine Levemaade, der ikke udelukkede det Aandrigste, men meget mere optog det anerkjendende og beundrende i sig, dog nødt til at trække sig tilbage.

Jeg kjendte denne Kreds, som jeg allerede forefandt i tidligere Aar, hvorledes den havde begyndt med at udvikle sig, med Enden af Aarhundredet maaskee trak sig tættest sammen, og siden udvidede sig og forsvandt som et let Skyggebillede, kun langt fra. Enkelte betydelige Qvinder, der tænkte tilbage paa hiin Tid og dens Blomstren, bleve mig siden meget kjære. Der laa i denne Erindring en spirende Længsel efter Religiositet, en dunkel Ahnelse af Speculation, og en Tilbøielighed til Digtning og Kunst, der længdes efter det Høieste, uden dog at komme i Besiddelse af det. Nogle aandigt friere Qvinder beholdt hele deres Liv igjennem en behagelig Ligevægt, en vis selvstændig Bevægelighed, der meddeelde endog den høiere Alder en stor Elskværdighed. Iblandt disse regner jeg især den vel sygelige, men af en stærk og rig Aand endnu dybt bevægede Grevinde R.. født

v. D. Andre søgde i deres Alderdom at berolige sig ved en bestemt religiøs Retning. Den fortræffelige Enke Sieweking stod i mangfoldig Berørelse med denne Kreds, men viisde sig i den med stor Selvstændighed. Saameget er vist, at den fandt den egentlige Jordbund for sin Uddannelse i det nordvestlige Tydskland. Preussen var endnu for lidt aandigt bevæget, for ubehændigt; Nicolaismen beherskede Hovedstaden; Sachsen var alt for pedantiskt; Gotsched lod sig ikke fortrænge.

Det, som jeg har villet fremstille, er de mange lette Hentydninger paa Speculation og Religiositet, der forenede det hele Selskab som et Saadant, og fremkaldte en gjensidig Anerkjendelse, ja Beundring endogsaa der, hvor de enkelte Medlemmer paa ingen Maade formaaede at fastholde Foreningens Ligevægt. Der laa virkelig mere i disse Forbindelser, end de meest udmærkede qvindelige Medlemmer af Selskabet formaaede at tilegne sig, eller deres Skribenter formaaede at fremstille i nogen Form.

Jacobi var nu den egentlige, almindeligt ærede Herskер i disse Kredse; han var lærd nok til at kunne vise sig som dannet Philosoph. Han bestred de al Religiositet haardt afvisende Franskmænd, iblandt hvilke

han var opdraget, med en elskværdig Mildhed. Engelænderen Hume var ligesom Locke ham behagelig, netop fordi de ikke vare tilstrækkelige og følgelig lod ham frit Spil paa den speculative Jordbund. Kant led han ikke, fordi hans Alvor, hans strænge Skole, hans Klarhed, der bestandigt fordrede Bestemthed, var ham ligefaa meget imod, som Spinozas Haardhed. Han troede blot, at han turde vove en Kamp med Kant; og det er ikke at negte, at det var en fjærn Ahnelse og sund Speculation, der laande ham Vaaben imod Kant, og gav ham en indre Ret til Modsigelse; men Kant viisde ved en klar udtalt Indstrænkning af vor Viden Philosophen Veien der, hvor Jacobis hoppende Uklarhed gjorde alt mere dunkelt.

Jacobi var Digter nok til ved en behagelig Stiil at give sine Fremstillinger en eiendommelig Ynde, og den speculative Baggrund, der ikke lod sig fortrænge, dannede en tiltrækkende, men original Maade at fortælle paa. Allwills Brevværling, saavelsom hans Woldemar lode sig ikke sammenligne med noget Digterværk paa hans Tid; det Præg af Opindelighed, som de bare, dannede, historisk betragtet, Elementet i hans aandige Frembringelser, der siden ganske gik over i Opindernes Magt og under andre aandige

Forhold i en senere Tid dannede sig rigere, mangfoldigere, men ogsaa mildere.

Jeg fandt Schelling aldeles berettiget til Haardhed mod Jacobi. Hans Skrift imod denne Philosoph var mig netop ved sin Haardhed og Strænghed vigtigt og afgjørende; han turde ikke være mildere. Jeg forklarede Schelling mit Forhold til Jacobi. „Du maa“ — svarede han, — „besøge Jacobi; det vilde være urigtigt, dersom Du forsømde denne Leilighed til at lære at kjende en Mand, der dog har spillet en betydelig Rolle i Literaturen.“ — Jeg besøgte ham og fandt ham med hans trofaste Søster, der hengav sig alene til ham og hans Aand, og levede alene for at pleie ham. Hvor strængt jeg end bedømde Philosophen og Skribenten, hvor lidet jeg end i nogen Epoche af mit Liv følde mig hendraget til ham, eller kunde beslutte mig til at stride frem paa hans Vei, som paa saa mange andre af den Tids betydelige Aanders, blev der dog noget reent Menneskeligt, som jeg ikke formaaede at afvise; jeg kunde ikke forglemme, at han var den Første, der vandt mig for Speculationen, da han gjorde mig bekjendt med Spinoza. Jeg troede jo, at han, i det han først gjorde opmærksom paa Jordanus Brunus, i det han selv

bentydede paa det Dybere i Leibnitzes Philosophi, havde udøvet en positiv Indflydelse paa den Tid, der siden rørde sig saa almindeligt. Vel var denne Tid gaaet under i sin Begyndelse; en Mægtigere, mod hvilken han forgjæves søgde at værne sig, var kommen; men jeg kunde ikke uden med en vis Vemod betragte den engang saa vigtige, nu alderstegne Mands Nederlag.

Jacobi var en rank fiin Mand; han maa i sin Ungdom have været smuk. Han forekom mig mere som en behagelig Mand af det høiere Selskab, end som en Lærd; hans Anstand havde noget Fornemt, næsten Diplomatiskt; hans Ansigtstræk vare meget talende; man kunde sige, at en vis Ynde ledsagede alle hans Bevægelser. Hans Klædedragt var omhyggelig og stirlig; det syntes næsten som om han, naar man seer hen paa hans Alder og Beskjæftigelser, skjænkede den en altfor stor Opmærksomhed. Han modtog mig, da jeg traad ind, virkelig med Glæde, og jeg nærmede mig til ham med en vemodig Følelse, som jeg ikke formaaede at fortrænge. Det var, maa jeg tilstaae, Medlidenhed, men dog ogsaa Agtelse, der fremkaldte den. «En ædel Aand» — sagde jeg ved mig selv, — «har maattet bære Tidens Lidelser og dens Spydomme.»

Jacobi havde mit Skrift liggende for sig. Det er bekiendt, at han pleiede at gjøre Mærker ved de Steder, der tiltrak sig hans Opmærksomhed, som han billigede eller dadlede, og det lod til at han, i det han gjorde mig opmærksom paa de Mærker, der forekom hele Skriftet igjennem, vilde vise mig, med hvilken Deeltagelse, han havde gjennemlæst det. Netop saaledes som jeg kjendte ham som Skribent, indsaae jeg vel, at Meget maatte finde hans Bifald, især formedelst den Maade, hvorpaa han blev omtaalt i mit Skrift. En saadan Anerkjendelse, offentligt yttret af Schellings meest erklærede Ven og Tilhænger, var ham udentvivl behagelig, jo mere han ikke alene følde sig fornærmet — thi det overvinder man vel, — men haardt straffet, ja tilintetgjort i sit Indre ved den Sidstes Angreb. Denne Følelse var ham ikke fremmed. Saaledes som jeg saae ham, var det mig klart, at den trykkede ham i hans Alderdom. Men hvad der gav hans hele Udseende noget Værdigt og tillige noget Rørende, var hans Søsters Hengivenhed. Betænkte man, at Lene i en lang Række af Aar havde gjennemlevet Alt med ham, at hun havde taget Deel i alle hans Studier, i alle hans Stridigheder, at den eensomme Lærdes stille Studium her havde

forvandlet sig til en vedvarende Samtale, saa blev Jacobi selv hævet ved denne Troskab, ja renset, og dette Sodskendepar viisde sig betydeligt og elskværdigt. Han forekom mig fortrolig og mild; intet, der havde Hensyn til hans og min Stilling, blev omtalet, og selv da den letfremskridende Samtale berørde Gjenstande, der kunde erindre om disse Stridigheder, blev den hurtigt ombyttet med en Anden. Ved mine ofte gjentagne Besøg skeede det dog engang at dette Saar blev berørt. En mørk Sky fløi over hans Ansigt; det var tydeligt at Lene blev urolig, jeg var ængstlig og forlegen; lykkeligviis faldt et vigtigt Sted i hans Skrift om Spinoza mig ind, der i forrige Tider havde aabnet mig et pludseligt Blik, og som passede her; dette gav Samtalen en anden Vending. Den Gamle blev igjen fuldkommen munter, Lene rolig. Endskjøndt jeg tiltroede ham fiin Følelse nok til at skjule det for hende, der var meest fornærmende, troede jeg dog under dette hurtigtforbigaaende Optrin, at see lidenskabelige Timer, der maatte paa en urolig Maade afbryde dette fredelige Samliv.

At jeg ved Schellings Venskab lærde at kjende betydelige Mænd i München, er noget, som man let indseer. Jeg saae her ofte i Selskab Thiersch, Roth

og Wiebeking; men hvor betydelige disse Mænd end vare mig ved deres Værker, hvor behageligt det end var mig at lære at kjende dem, gik dog min Berørelse med dem ikke ud over den lette Selskabelige. — Desto vigtigere var Bekjendtskabet med nogle unge Mænd mig. Ved disse blev jeg fortrolig med nogle af Bayerens indre Forhold, der, saaledes som jeg lærde at kjende dem, vakde min Deeltagelse i høi Grad. En af disse var Lægen Ringseis, der for ikke meget lang Tid siden var kommen fra Berlin, hvor han havde opholdt sig i et Par Aar. Han havde der ved Clemens Brentano gjort min Svoger Pistors Bekjendtskab, i hvis Kreds han ofte kom. — Den Anden var Bayerhofer, en bestandigt enthusiastisk ung Mand, af hvem man ventede meget, men som døde nogle faa Aar efter. Begge hang med Varme ved den daværende Kronprinds af Bayern. De kunde ikke blive trætte af at rose hans Agtelse for Videnskaberne, hans varme Kjærlighed til Kunsten, hans ægte tydske Tænkemaade; de fremhævede den Stilling, som Jacobi og Schelling indtog, den personlige Agtelse, som den Sidste stod i hos Kronprindsen. Ved ham var allerede den betænkelige Magt, som Illuminanterne udøvede, brudt, og han indsaae, at Kampen

med den franske Tænkemaade endnu ikke kunde anses for sluttet. Ringseis havde allerede den Gang den Lykke at have erhvervet sig hans Fortrolighed.

Hvad der nu tiltrak sig min Opmærksomhed var en religiøs Bevægelse i Landet, et Forsøg paa at sætte Troens og Sindets indre Christendom i Stedet for de ydre Værker. Det var, som om Luthers Tid vilde røre sig igjen i den katholske Kirke. Mange vare vundne, der forenede sig nøie, og maatte gaae meget forsigtigt til Værks ligeoverfor den mægtige katholske Geistlighed. Den dristige Formand for denne Bevægelse, Præsten Boose, maatte holde sig stjult; mine unge Venner levede den Tid i Forbindelse med ham. Da jeg i 1817 var i München, var der endnu en hemmelig Gjæring, men da denne blev mægtigere og mere heirøstet, blev den ogsaa undertrykt. Af denne dybe religiøse Bevægelse fremgik der to Mænd, der ogsaa siden optraad bestemt og indflydelsesrige i Preussen, nemlig Lindl og Goßner. De maatte forlade Baiern. Et Par Aar senere læste jeg i Breslau Beretningen om deres Tog fra München over Würtemberg til Rhinen, hvor Goßner endnu bestandigt fremtraad som reformerende katholsk Præst, og henvendte sig med Taler til Folket. Kirkerne bleve

ikke aabnede, men der hvor man ikke turde negte det bevægede Folk dets Forlangende at aabne dem, vare de største Kirker næppe tilstrækkelige til at rumme Mængden. Mange Tusinde forsamlede sig paa Marker og Høie. Alle dybt grebne af det guddommelige Ords Magt, der blev dem forkyndt. Det var som om de første apostoliske Tider vilde træde frem igjen, og jeg blev rystet, da jeg saae Momenter af religiøs Begeistring, der, som jeg troede, i Aarhundreder var trængt tilbage og sublimeret ved den saa kaldte Oplysning, eller præcipiteret ved en Overtro, der var bleven fir, hæve sig saa levende og forkynde sig som en historisk Magt. Gossners og Lindls Tog dannede et Triumphtog af den opvaagnende Tro, og hvor forbigaaende det voldige Indtryk end syntes, blev der dog allevegne Kim af et tilkommende Liv tilbage, der hentydede paa en betydningsfuld Fremtid. Det var ogsaa for mig et vigtigt Moment i mit Liv.

Bayerhofer har jeg at takke for Bestjæftigelsen med en rigtignok mere indskrænket Gjenstand, der interesserede mig i høi Grad. Aaret 1816 havde været meget ugunstigt for Agerdyrkningen. Godsbesiddernes Forfatning var betænkelig; mange Egne i det sydlige Tydskland havde lidt meget, og den

ruende Nød var en alvorlig Gjenstand for den almindelige Samtale, Øvrighedens Raadslagninger og Skribenternes Undersøgelser. Da fremtraad Bayerhofer med det Forslag at benytte det islandske Mus som et nyt Næringsmiddel. I de bjærgrige Egne er det saa hyppigt, at man aldrig vilde lide Mangel; endog de lave Heder i Nordtydskland ere ofte i en betydelig Udstrækning tæt overgroede med dette Mus. Dersom disse Hedeegne bleve regelmæssigt afdeelte i Marker, der bleve benyttede i bestemte Aar, kunde man med Sikkerhed vente, at finde de nøgne Steder tæt bevorede igjen, naar Raden kom til dem. Det intensiv Nærende og tillige Sundheden Befordrende ved den islandske Mus (Cetraria officinalis Ach.) er almindeligt bekjendt. Den skarpe Aroma er endog af den Art, at den modbydelige Følelse under Nydelsen bliver sløvgjort ved Vanen, men det kan ogsaa uden synderlig Bekostning ved en ædende Kalk blive befriet fra Bitterstoffet. Den Rest, der bliver tilbage giver Musset en pikant Smag, der for mig ikke har noget Modbydeligt. Jeg vil ikke paastaae, at Bayerhofer har Ret i at gjøre dette Forslag for Tydskland, hvor forbigaaende Misvæxt ikke varer længe, men jeg tænkte paa mit Fædreland. Der er

man dog ofte nødt til at tage sin Tilflugt til den lidet nævnde Splint (ikke Bark) af Birken, og Mennesterne see ved denne tarvelige Næring tilsidst aldeles udhungrede ud. Da jeg kom til Breslau, anstillede jeg Forsøg i denne Henseende; ikke med Musset alene, men med en Blanding af Mus og Rug, ligemeget af hver Deel; det lykkedes fuldkomment. Deigen gjærede aldeles som den Sædvanlige. Min Familie kunde jeg ikke bevæge til at nyde af dette Brød, fordi den havde Modbydeligbed for den mørkegrønne Farve; men jeg nød det en Tid lang; det var mig behageligt. Bayerhofers Skrift var mig allerede bekjendt førend min Afreise og »i den nærværende Tid« havde jeg i en Tale til Normændene fjort det Forslag at indføre dette Brod som en bestandig Næring. Man vilde da i de nordligste Egne, hvor Birken selv er sjelden og vantreven, nedsætte Brugen af Rug til det Halve, og ved Anlæggelse af Kornmagaziner vilde den gyselige Nød, der af og til viser sig der, ganske forsvinde. Endskjønt Musset der bedækker alle Bjærge, omendskjønt Rensdyrene under deres Dine uagtet det mest anstrængende Arbeide blive stærke og fede ved denne Næring, endskjønt Maaden at rense Musset paa ingenlunde er

ubekjendt, har Talen dog, saavidt man veed, aldrig været om at anvende det. At den simple Mand kunde fatte den Beslutning at nyde et mørkegrønt Brød med en bitter, efter min Mening endogsaa appetitvækkende Smag, anseer man, troer jeg, for en fuldkommen Umueelighed: og dog vilde man tage meget Feil, naar man antog, at hans sædvanlige Næring paa nogen Maade var udsøgt. Man kan, for at gjøre Suppen mere velsmagende, beslutte sig til at røre i den med Talglyset og jeg har seet grønt, hvidt og guult marmoreret Smør, der vilde afstrække enhver Europæer, endog den meest Forhungrede. Det sædvanlige Havrebrød kan paa ingen Maade sammenlignes med det Brød, der bestaaer af en Blanding af Mus og Rug; ligesaalidet er det Tilfældet med Brød af Rug blandet med Ærter eller Kartoffler, der af og til nydes af Bønderne i hele Skandinavien, endog i det frugtbare Danmark. Man tilgive mig denne i dette Skrift noget fremmede Underholdning om en økonomisk Gjenstand; den beskjæftigede mig meget levende og endnu bestandigt vilde jeg skatte mig lykkelig, naar jeg turde vente, at disse Linier formaaede at tiltrække sig mine Landsmænds Opmærksomhed.

Til Slutningen maa jeg endnu, inden jeg forlader München, omtale et meget interessant Bekjendtskab. Her lærde jeg først at kiende Franz Baader personligt. Han stod saa forunderligt adskildt fra alle andre Indvaanere, saa selsomt isoleret, at Betragtningen over ham ogsaa billigt maa skille sig fra de Andre. I det sydlige Tydskland havde der hist og her vedligeholdt sig en mystisk Skole, sandsynligviis fra gamle Tider af; den sluttede sig, siden Mesmer traad op, til Magnetismen, og dens Medlemmer naaede indtil Overrhinen og ind i det nordlige Schweiz. Dersom jeg ikke tager Feil, stod den ogsaa i Forbindelse med Mystikerne i det sydlige Frankrig, med St. Martin o. s. v.; og Franz Baader var i sin Ungdom kommen i Berørelse med en vis Eckartshausen. Iblandt alle disse Mystikere var han den genialeste og dybeste; han udgav bestandigt kun smaa Skrifter paa nogle Ark; tidligere endnu, end de schellingske naturphilosophiske Skrifter udkom de dybsindige »Beiträge zur Elementarphilosophie;« det senere trykte »pythagoräische Weltquadrat« bevægede os dybt. Iblandt hans betydeligste mindre Piecer er en »der Blitz, Vater des Lichts.« Denne Titel kunde gjælde som Motto for alle hans Skrifter. Jeg var allerede

førend jeg kom til München, i Brevvæxling med ham, og høist begjærlig efter at lære at kjende ham personligt. Da jeg i min Ungdom opholdt mig i Freiburg, lærde jeg at kjende en Dame, der i sin Ungdom var berømt for sin store Skjønhed. Hun havde fattet en varm Tilbøielighed til Baader under hans Ophold i denne Stad og tilstod med en elskværdig Aabenhjertighed, at hun aldrig havde kjendt en mere interessant Mand. Hun paastod, at jeg, som hun smigrende yttrede sig, lignede ham, og denne Ligbed, der slet ikke kunde være dem paafaldende, der saae os sammen, blev Indledningen til et meget behageligt Bekjendtskab. Rigtignok ti Aar senere.

Jeg besøgte Franz Baader. Han var just i Begreb med at gaae ud; hans Gestalt overraskede mig, thi jeg havde ikke ventet ham saaledes. Han var temmelig rank, meget bevægelig, og hans Ansigt havde noget Gjennemarbeidet, saa at man ved det første Øiekast kunde formode at see en Verdensmand for sig, der havde gjennemlevet meget. Denne Formodning forsvandt rigtignok, naar man betragtede ham nøiere. Han modtog mig, da jeg nævnede mit Navn, med Glæde og foreslog mig strax at gjøre en Spadseretour. Gjenstande for Samtalen vare snart fundne.

Dybsindige Ytringer afvexlede uden nogen Overgang med sprudlende Vittighed; han talde uophørligt og naar en Gjenstand greb ham, blev han staaende midt i Brimmelen paa Gaden og begyndte temmelig hoit et mere sammenhængende Foredrag. De Forbigaaende syntes at kjende ham og hans Opførsel bakde slet ingen Opmærksomhed. Hans ofte glimrende Vittigheder fremtraad overraskende, bleve saa hurtigt fortrængte af Andre, hans Dybsindighed blev saa ofte overvældet af spogende Indfald, at denne brogede Brimmel tilsidst fuldkommen bedovede mig. Et Indfald beholdt jeg, medens det aandige Fyrværkeries knaldende Raketter sprang rundt omkring mig. Talen var om Göthe: «Ja,» — sagde han, — «denne Digter er virkelig Tidens Liggehone, men den har udruget Andeæg, den unge Ynglel svømmer og Hønen staaer ængstligt og kagler og klukker ved Bredden af Vandet.» Siden, da jeg traf ham i München, lod han Indfald af dette Slags trykke i Stadens Blade. Han skar dem ud og bar dem i Vestelommen, for at forelæse sine Venner dem. Da jeg i 1837 var i München, var jeg endnu ikke kommen til at opsøge ham, men han opsøgde mig. Han var næppe traadt ind i min Stue og havde knap hilset min

Kone, min Datter og mig, forend han strax greb til Lommen og tog en Mængde Papirstrimler frem, paa hvilke hans Vittigheder vare trykte; kun een af dem erindrer jeg endnu. Choleraen havde sat Rom i Skræk og Paven havde indsluttet sig i Engelsborg. »Hvad vil der blive af den katholske Kirke,« — saaledes lod hans Vittighed, — »Paven har excommuniceret sig selv?« — Overhovedet var hans Forhold til Kirken blevet selsomt forandret i det sidste Aar.

Da jeg i 1817 traf ham i München, tænkte han ikke paa andet, end paa den store kirkelige Union. Hans Livs ultramagnetiske Krise havde, dersom jeg ikke tager feil, overlevet sig selv. Under den var han bleven bekjendt med de onde Aanders Hærskarer, og havde lært at kjende deres Navne ved magnetiske Experimenter, der forekom mig rædselfulde; nu var han ganske beskjæftiget med de tre Kirkers — den Katholskes, den Protestantiskes og den Græskes — Union. Den katholske og protestantiske Kirke, paastod han, dannede en stræng Modsætning, der bestandigt blev større og større. Den mystiske Trekant, Formelen for en Forening, opstod kun ved det at den Græske traad til. Han troede at kunne interessere Keiser Alexander derfor. Fr. Baader forbandt sig

med Hr. v. Sturdza, og besluttede, at gjøre en Reise til Rusland og at virke for Sagen. Men hvor lidet han kjendte de ydre Forhold der, viisde denne Reise ret paafaldende. Han havde virkelig ligesaa godt kunnet drage til et fuldkommen fremmet, mægtigt Land, uden der at staae i Forbindelse med noget Menneske, for at styrte Thronen, som til Rusland, for at bevæge de Christne af den græske Tro til at forbinde sig med Protestanter og Katholiker. Men til Lykke besluttede han i Riga, udentvivl advaret, at vende om igjen. Han var siden en bæftig Modstander af Katholikerne og beviisde saaledes, ved sin egen Person, den Paastand, at dersom alle tre Kirkers Union ikke lykkedes, maatte de Vestliges modstridende Spænding imod hinanden indbyrdes nødvendigt stige. Det var selsomt nok, at Forslaget til en Union, der vilde indeslutte alle Folks dybeste og betydeligste Eenhed; ja, hvis den var Ægte, ikke alene den ydre af Philosopherne forkyndte, men ogsaa den indre evige Fred, skulde udgaae fra en Mand, hvis indre Uenighed sluttede ham selv i hans sidste Dage til den nyeste tydske Literatur, der sagde, ventede eller ønstede intet mindre, end en saadan Fred. Fr. Baader hørde, endskjøndt han i enhver Henseende var letfærdig, dog

virkelig til sin Tids mærkværdige Mænd, og blev vel mindst forstaaet. I et af de Breve, som jeg erholdt fra ham, skrev han engang: „Jeg føler mig kaldet til, at gjøre det tydske Folk opmærksom paa sin største og dybeste Mand; jeg lever, for at forkynde den store görlitzer Skomager, Jacob Böhmes Herlighed!“ Uden Tvivl gaves der faa Mennesker, der kjendte Jacob Böhmes og de andre Mystikers Skrifter bedre end han, og dog er han død i en høi Alder, uden at have sagt noget betydeligt Ord om de Første.

Jeg forlod München, og saae det først igjen efter 23 Aars Forløb og ledsaget af min Familie. Hvor aldeles forandret var denne Stad da ikke: Udvidet med ansеelige Gader, siret med pragtfulde Kirker, Kunstsamlingerne berigede med store Skatte, Staden en Samlingsplads for de meest udmærkede nyere Kunstnere, den store Mængde Gjæstgivergaarde opfyldte med Reisende fra alle europæiske Lande. Bjærgene bleve mig ved mit tidligere Besøg i det Fjærne, men det yndige Sydtydskland trak mig dog uimodstaaeligt til sig. Stæderne, Landsbyerne forekom mig saa muntre og friske, alle de Egne, hvor de lavere Bjærge traad bort fra hverandre forekom mig saa lystige og livsvarme, Folket uden spirituose Drikke,

men ogsaa uden Raisonneren og overfladiske Reflexioner, forekom mig saa friskt, oprømt og muntert, med en Oprigtighed, som man sjeldent finder i Nordtydskland, og som desværre synes mere og mere at forsvinde. Vi reisde over Augsburg og Nürnberg. Denne sidste Stad var mig især kjær. Iblandt mine tidligere Bekjendte savnede jeg Hegel og Müller, men den berømte Physiker Sebeck var der; Kanne levede endnu, den Mand, der vilde forvandle al Mythe til Astronomi og Astronomien selv til et Slags astronomisk Mythe. Jeg fandt Sebeck i et fortryllende Lokale, beskjæftiget med sine store optiske Forsøg. Jeg havde tidligere kjendt ham i Jena, hvor han opholdt sig i Nærheden af Göthe og jeg tilbragde der nogle skjønne Timer i hans elskværdige Familie. Den berømte Udvider af Læren om Lysets Polaritet, Opdageren af Ammoniumamalgamet og Thermoelectriciteten er udødelig i Physiken. Han var en smuk voren anseelig Mand, og jeg har kjendt faa, der saaledes som han imponerede ved en rolig, men dog venlig Alvor. Uden at ligne Göthe, havde han dog til det lille Antal af Mennesker, hvis Fremtraden dannede en egen udmærket Gruppe; hans Nærværelse virkede altid velgjørende paa mig. Han levede i mange Aar,

først i Jena, siden i Bayreuth, førend han kom til Nürnberg, som en formuende Mand; hans aandige Selvstændighed og hans Tilbøielighed til at leve i en betydelig Omgivelse havde bragt ham fra hans Fædreland Liefland til Tydskland. Her opoffrede han en stor Deel af sin Formue til Videnskaberne, saa at en Ansættelse dog maatte være ham ønskværdig i hans høie Alder. Professor Weitz var en af hans fortroligste og kjæreste Venner. De forskiellige Krystalformers polariske Lysphænomener forenede dem paa det Inderligste. Dersom jeg ikke tager Feil skylde vi denne berømte Mineralog Sebecks Kaldelse til Berlin, som Medlem af Akademiet, hvis Prydelse han var.

I Nürnberg besøgte jeg en Mand af en ganske anden Art, en Nürnberger Borger, der var vel bekjendt iblandt Sydtydskllands Mystikere. Saaledes stod han i Forbindelse med Fr. Baader, Clemens Brentano, Ringseis og Flere, og var Eier af et af de største Bibliotheker i den mystiske Literatur, med en stor Rigdom af de sieldneste Værker. Jeg traf ham i hans Bibliothek, en lille, levende, meget meddeelsom, men i sig selv fordybet Mand. Han var, som de fleste speculative Mystikere paa egen Haand, den iblandt de Fromme saa udstregne Lære om Gjen-

bringelsen af alle Ting, med andre Ord om Djævelens endelige Omvendelse, hengiven. Han var virkelig meget noie bekjendt med den mystiske Literatur, og jeg vil efter Alt, hvad jeg har erfaret af hans Venner der agtede ham høit, vel ingenlunde tvivle paa hans Christendoms indre levende Sandhed, men i hans Studier var dog mere en urolig doctrinair Dilettantisme end det Opbyggelige, herskende. En større Contrast ved oprindelig Natur, Stilling, Studium og Tænkemaade, end den imellem Katholiken Sailer og den nürnbergske Borger, var næppe tænkelig; og dog havde Begge paa den meest afgjørende Maade helliget Christendommen og den christelige Lære hele deres Liv.

Kirkerne i Nürnberg, saavelsom Kunstskattene i denne Stad, i Forbindelse med dem i München, ydede mig en stor aandig Nydelse. Hvad der overraskede mig i denne By var Rubens Mesterstykker, der dog blive noget tarveligt repræsenterede i Dresden; endnu rigere og betydeligere skulde de siden træde mig imøde i Wien. I Augsburg gjorde den mægtige Maximiliansgade et dybt Indtryk paa mig, dog blev dette næsten udslettet ved den store Tombed. Det var tydeligt, at denne Gade ikke var opstaaet, fordi man

vilde anlægge brede Gader og ved dem imponere, som i Berlin, hvor de først blive nogenlunde taalelige, i det de nu lidt efter lidt begynde at fylde sig. Brimmelen i en Handelsstad af europæisk Betydning gjorde denne Brede nødvendig. Raadhuset i Augsburg, de gammeltydske Billeder af Wohlgemuth og Schön, det skjønne Vandspring, hensatte mig i mine ungdommelige Vandringers muntre Tid. Men fremfor Alt var Nürnberg mig dog dyrebar og behagelig. Jeg begriber hvorledes Kunstnere og Digtere føle sig hendragne til denne Stad: men ligesom Göthe først opdagede det Straßburger Münster, saaledes har dog Tieck paa sin Vandring som Discipel først opdaget Nürnberg. I det nordlige Tydskland have alle Levninger fra den tydske Oldtid noget sørgeligt Runeagtigt; mange af de saa kaldte Kjendere troe endog, at dette Mørke hører væsentligt til Oldtiden, at man maa ynke den, som en Vankundig, der troer at noget Muntert kan være noget virkelig Ældgammelt; Nürnberg derimod forekom mig til enhver Tid venlig og tillokkende, med sine Kirker og Torve, som en Ven, til hvem man gjærne betroer sig. De gamle Borgerfamilier erindrede mig om min Barndoms firesindstyveaarige Slægtning, der endnu bestandigt

munter og meddeelsom vidste at more mig med Fortællinger fra hendes halvfemtesindstyveaarige Moders Ungdom. Hele Verden veed hvad der er at søge i Nürnberg, mig er det derved blevet ikke mindre dyrebart.

Her skulde jeg nu erholde en Efterretning, der satte mig i en hæftig Skræk. Jeg sad i den røde Hest ved Vertens velbesatte Bord ved Siden af en ung Mand, der fremstillede sig som en Handelsbetjent, en Rhinlænder. „Nu," — sagde han høit, — „endelig bliver Tydskland dog frit; Folket begynder at røre sig; nu ville vi snart fordrive alle Konger og Fyrster; Breslau er først staaet op, der flyder allerede Blod i Gaderne, man slaaer Soldaterne ihjel som Tyrannernes Trælle."

Min Kone var rigtignok under min Fraværelse ikke i Breslau, hun opholdt sig i Bjærgegnen hos sine Slægtninger. I en heel Uge havde jeg intet Brev havt, og ventede efter den Anviisning, som jeg selv havde givet, først et i Dresden; jeg kunde forudsætte, at hun var vendt tilbage til Staden. Er Menneskет forrykt? tænkte jeg, da han saa lydeligt forkyndte det Farlige, tydeligt nok for at bebude det hele Selskab en glædelig Efterretning; den blev og-

saa hist og her modtaget med stor Jubel af de adspredte Gjæster. Vel havde jeg i Karlsbad erfaret af General v. Röder, at de til Landeværnet hørende Borgere havde, da man ved en stor Mønstring vilde afferdre dem Militaireden, paa en meget høirøstet Maade givet deres Utilfredshed tilkjende. De vare, meende de med Hensyn til Alt, hvad Staten kunde fordre af dem, tilstrækkeligt forpligtede ved den Eed, de havde aflagt som Borgere; det, som de vare forpligtede til som Soldater, var ogsaa indbefattet med i Borgereden; en fra denne adsondret, ny edelig Forpligtelse forekom dem unødvendig, ja endogsaa betænkelig. Vi vidste vel meget godt hvad der skjulde sig bag ved denne Opposition, men holdt os dog for overbeviiste om, at det maatte være indlysende for den trofaste tydske Tænkemaade, at enhver særegen Statstjeneste ogsaa ordentligviis maatte indslutte en særegen Forpligtelse i sig. Jeg hørde ogsaa, endnu førend jeg forlod Karlsbad, at Landeværnet uden Modstand havde aflagt den forlangte Eed. Jeg skjænkede derfor den høirøstede Jacobiner kun liden Tiltro, og dog begyndte Sagen at forurolige mig; v. Schütz mærkede det og trængde paa min Afreise. I Bayreuth ligesom i Hoff erfarede jeg intet; i

Zwickau, hvor Hestene bleve vexlede, uden at vi stege ud, traad Verten frem for at tale om det meget farlige Oprør i Breslau. En Kiøbmand havde forladt denne Stad og kom umiddelbart derfra. Militairet var, fortalde han, blevet angrebet og slaaet tilbage; Tropper ilede til fra alle Egne. Nu maa jeg tilstaae, at jeg begyndte at blive ængstlig. Om min Kone endnu opholdt sig hos sine Slægtninger i Bjærgegnen, eller var vendt tilbage til Breslau, vidste jeg ikke, og vor Bolig var under saadanne Omstændigheder meget farlig; thi i Stueetagen var den kongelige Bank. Vi ilede nu over Chemnitz til Freiberg, og først i Dresden, hos den preussiske Gesant Hr. Baron v. Oelsen, blev jeg beroliget. Denne, som jeg allerede tidligere havde kjendt i Berlin, kunde nu rigtignok ikke give mig ganske noiagtige Efterretninger; han havde i de sidste Dage ikke hørt noget fra Breslau, men han kjendte dog Oprindelsen til de der opstaaede Uroligheder, og det var klart, at disse udsprang af Kilder, der ikke truede med megen Fare. Min Kones Brev erholdt jeg fra Schmiedeberg, og jeg tilbragde nogle Dage roligt i Dresden. Jeg traf hende endnu i Bjærgegnen, og da vi vendte tilbage til Breslau, var alt roligt.

Naar man bliver ældre ophøre hine Livets Bevægelser, der maaskee kunne have noget Tillokkende i Fremstillingen. Ikke hvad man oplever, meget mere hvad man ønsker at opleve og ikke formaaer at opnaae, er det Vigtige i den høiere Alder; thi ikke det, som man søger, men det, som man vil, og ikke kan udføre, danner Indholdet af den. Saaledes henlevede jeg Tiden fra 1817 til 1819 i Breslau for min Lærestol og mine literaire Arbeider, og arbeidede med Iver paa mit Skrift »die Caricaturen des Heiligsten,« ved hvilket jeg søgte at udvikle og begrunde de Anskuelser, der havde ledet mig i de Forrige. Jeg tilbragde min Tid i en meget behagelig Kreds. Kampen med mine nærmeste Venner traad rigtignok bestandigt hæftigere frem; men i de første Aar efter min Tilbagekomst forstyrrede den endnu ikke de selskabelige Forhold, og Striden blev, hvor levende den end var, dog bestandigt en Strid imellem Venner. Jeg levede med min fortrolige Ven Raumer, der boede i mit Huus; Søstrene saae hver Dag hinanden; min nærmeste Collega, Professor Fischer, Links Efterfølger, boede lige over for mig og var min fortroligste Ven; von Winterfeld, min Tilhører i Halle (nu Geheime-Overtribunalsraad), var som Overlandretsraad nylig

bleven gift og forsat til Breslau. Vi forde, nøie forbundne med hverandre, et fælleds, inderligt Familieliv. I en lang Række af Aar blev dette bestandigt mere og mere befæstet; jeg blev vel dybt rystet af Turnstridighederne, men dog ikke forstyrret. Alle gjensidige, endog tilsyneladende ubetydelige Begivenheder i enhver Familie erholdt en stor Vigtighed. De tre forbundne huuslige Kredse vare først opstaaede i de sidste Aar.

Men en ny inderlig Forbindelse dannede sig ved Grev v. d. Gröbens Ankomst med hans Kone, en Datter af General von Dörrenberg. Von Gröben var kort førend min Afreise til Karlsbad ansat som Chef for General von Zietens Stab, og Zieten var Gouverneur i Schlesien. Jeg skulde endnu opleve i mine ældre Dage, hvor vigtigt, ja hvor afgjørende for mit indre Liv, et Venskabsforbund med en yngre Generation kunde være.

At efter Krigen ikke blot en politisk, men ogsaa en religios Bevægelse opstod allevegne, ja endog begyndte at erholde en historisk Betydning, var ikke undgaaet mig; ikke som den viisde sig i det Enkelte, i Formens Ubestemthed, som den antog, men meget mere som det, den strænge Philosoph vilde kalde no-

get Ringere, som en Følelse, der blev mægtig i mange Gemytter, var dette Phænomen mig høist mærkværdigt og af dyb Betydning. Thi det, der opstod saaledes af Gemytterne, kunde man ikke kalde noget Vilkaarligt. I sin formløse Art syntes denne Bevægelse mig rigtignok usikker og udsat for mangen betænkelig Misbilligelse. Det Farlige ved den snævreste Affondring og den grændseløse Fanatisme, Religiositetens Forening med det gjærende politiske Frihedssind svævede truende for mig, og jeg saae allerede hvorledes det uddøvnede sig. Men dog var det mig klart, at naar den næppe opvakte religiøse Følelse skulde have nogen Varighed, naar en større, dyb Fremtid skulde udvikle sig af den for Folket, maatte den først trække sig tilbage fra alt Andet og tabe sig i sin egen Dybde; ja, netop den Maade, hvorpaa dette skeede, gav mig det meest levende Haab. „Vend Dig bort fra alt Ydre; Talen er ikke om den ydre Verden, men alene om Dig selv," — saaledes lød det første, mægtige, aandige Ord, som jeg hørde i Tydskland, af en Mand, hvis dybt gribende Indflydelse paa hans Tid dog, hvor hurtigt den end udvortes forsvandt, hvor forbigaaende den end viiste sig, skabte en ny Tid, som overlevede den forkyndte Lære og aldrig vil gaae under.

„Vend Dig bort fra det Ydre; Talen er ikke om det, heller ikke om Dig, men om det, der i Dig alene er det Evige, Uforanderlige, Værdifulde, Din egen og hele Verdens Frelse.“ Denne Stemme tonede ikke fra noget Katheder, selv paa Prækestolene var den for længe siden forstummet, og naar den hist og her lod sig høre sagte i snævre Kredse, skjult i mange Menneskers Inderste, der endog viisde sig ubekjendte og foragtelige for den høirøstede Mængde, saa tonede den som en hæftigt Sygs hvidskende Stemme i den bevægede Histories lydelige Storme.

„Det er dog meget at beklage,“ — hørde jeg allerede den Tid, ikke blot af indskrænkede og overfladiske saa kaldte Oplyste, men ogsaa af klartforstandige Mennesker, at den Pietisme, der sniger sig om i Mørket, vover sig frem efter en saa alvorlig, alle Livsmomenter klart og forstandigt gribende Tid. Hvad vil der blive deraf? De, der undertrykke de opvaagnede Folks Frihed og ville tilintetgjøre al den fremstræbende Dannelses Magt, kunne ikke erholde bedre Vaaben, end dette. Der gaves vel allerede saadanne, som troede paa en hemmelig protestantisk Jesuitisme, der dannet i Stilhed af de Mægtige, sneg sig omkring for ved den svagelige religiøse Følelse at frem-

kalde en Afmagt i Folket, der vilde lamme enhver gavnlig Modstand. Andre, der vel indsaae, at den opvaagnende Christendom var noget Dybere; Nogle, der havde erkjendt, at Aanden selv fremkaldte en Erkjendelses Tid, der laa høiere, tænkte især paa ikke at fortrænge Christendommen, ikke at tabe sig i unyttige Klager over det Uundgaaelige, men meget mere at benytte det; den Sædelige for at understøtte Lovene, og derved at formindske Forbrydelserne; den liberaltsindede Politiker for at give Frihedssindet en dybere Basis, Philosophen for at hæve det til Tænkesystem.

Jeg saae Bevægelsen; den var jo dog ikke blot en ydre, men meget mere en indre, egen, der tidligt grundet i min Barndom, klang igjennem alle Livsmomenter, og altid vilde blive mægtigere. Jeg saae og oplevede denne Bevægelse og den blev mig snart den vigtigste iblandt alle dem, som jeg havde gjennemlevet. Allerede det var mig høist mærkværdigt, at den nylig opvaagnede Religiositet ingenlunde gik ud fra Folket. Iblandt dette traad meget mere, jo mere indstrænket det viisde sig, desto mere bestemt, den overfladiske af en høiere aandig Retning fuldkommen overvundne Rationalisme. Den blev forkyndt fra de første Prækestole, jo mere indstrænket Aanden var, desto

mere bestemt. Traad jeg paa Reiserne ind i Kroerne, behovede jeg kun at vove en Hentydning, der ikke faldt de Tilstedeværende mistænkelig, en eller anden Historie om en religiøs Bevægelse, for at høre Ringeagt for al Religiositet; det syntes at være Menneskerne om at gjøre at vise sig ligeover for mig som Folk, der fuldkommen havde overvundet saadanne Daarskaber. Men naar ogsaa Slægtens religiøse Regeneration traad mig mest haabefuldt imøde af den modnere aandige Udvikling, var jeg dog altfor bestemt fastholdt og behersket af den guddommelige Naturbetragtning, til at see Religionen igjen opstaae ved Videnskabernes Fremskridt alene. Christendommen var Philosophen en Kjendsgjærning, ligesom Naturen, ligesom Historien; netop derfor var han nødt til at construere denne Kjendsgjærning som Christendom. Men var dette virkelig saaledes, maatte den, netop fordi den var Religion, enten have den høieste Dignitet eller slet ingen. »Tør Du vove« — spurgde jeg mig selv, — »ganske at negte Christendommens Tilværelse, eller maa Du antage den?« Den Vaklende raadede jeg vel endog at begynde Forsøget med den bestemte Negten, ligesom den, der allerede var greben af Tidens aandige Kamp, til at hæve Reli-

gionen til en selvstændig Tænkeproces og at berolige sig derved. Jeg spurgde nu, om der endnu overhovedet blev ham en Religion, om han virkelig havde begrebet Verden og Historien, naar han havde forhærdet alt det Store og Herlige, der bevæger og udvikler sig i mangfoldige og levende Farver, til et tørt System, naar han havde sammenpræsset det i et Sprog, der dog kun er et Phænomeen iblandt Sprogene, og som beherster hans Tanker, som Legemet sin Bevægelse. »Er« — vedblev jeg vel da, — »Religionen Dig noget, maa den da ikke nødvendigt være Dig Alt? Kan Du sætte den som et blot Noget ved Siden af det Øvrige?« Den var mig alt, og jeg kan beraabe mig paa Enhver, der har besøgt mine Forelæsninger, at den var bleven mig Themaet for al Videnskab og Kunst, der uden den ikke lade sig forklare, saaledes som den og, hvor Christendommen forsvandt, tillige havde tabt al Udviklings egentlige Kjærne og friske Værd.

Jeg har ovenfor talt om et Bekjendtskab, der blev mig meget vigtigt; men førend jeg fremstiller dette i sine Følger, maa jeg berøre en anden Side af min Tilværelse, der paatrængde sig mere alvorligt og uundgaaeligt. Jeg havde kun beholdt eet Barn tilbage. Min Datter havde naaet en Alder, da den

grundigste Religionsunderviisning forekom mig som den helligste Forpligtelse, ja som Kimet til Fornyelsen af Familielivet selv. Jeg var intet Øieblik raadvild. I Breslau levede en Præst, der tillige var Professor extraordinarius ved Universitetet. Jeg saae ham kun, da vi ved min Ankomst besøgte hverandre som Collegaer, men siden ikke i lang Tid. Han var i Vanrygte for sin stive og eensidige Orthodoxie, levede indgetogen, men blev dog agtet formedelst sin retskafne Tænkemaade og sit gode Hjerte. Jeg havde læst noget af ham, der skrækkede mig tilbage ved sit Bizarreri og sin haarde, eensidige Anskuelse. Dog havde han, endskjøndt han intetsteds paatrængde sig, forskaffet sig en Menighed, der var ham aldeles hengiven. Iblandt dem, der især agtede ham høit, befandt der sig ogsaa Saadanne, som besadde en høiere Dannelse. Jeg havde, saavidt jeg erindrer, først efter min Tilbagekomst fra min Badereise hørt ham nogle Gange. Jeg tilstaaer, at jeg aldrig har hørt en Præst, der, naar han fremstod paa Prækestolen, var saa ganske greben af sin Gjenstand, ja ligesom helliget og forklaret; aldrig nogen, der syntes saa fortrolig med et religiøst bevæget Gemyts indre Kampe. Naar han fremstillede det indre christelige Liv i dets

Retning imod det Guddommelige, naar han taelde om Troen paa Kjærlighed, om Frelseren, var det, som om han taelde ikke alene om en anden, men ud af en anden Verden; man kunde overhøre ham, ja det adspredte Sind vægrede sig vel endog for at hengive sig til ham. Som han stod der, havde han intet, der kunde lokke den, der var forvænnet af Tidens Aandrighed; han viisde sig aldeles fordringslos og ydmyg, ligesom en, der var sig en Brøde bevidst. I Begyndelsen forekom hans Sprog os at have noget Upassende, noget for Tiden Fremmed, som om det klang fra en for længe siden forældet, nu forsmaaet, for vore Dages Sprogdannelse ingenlunde gunstig Tid. Men hørde man ham i hans bedste Timer, var det, som om Alt i ham og i os havde forvandlet sig; der laa da i hans Ord en Magt, som han selv ikke syntes at kjende. Han blev paa den Maade, hvorpaa han viisde sig, lig et Barn; naar han syntes at ligne den bevægede Bevidsthed, en strængdømmende Aand, svævede og Uskyldighedens venligtsmilende Engel om hans Læber, og naar han var ganske beherskет af denne, klang dog den straffende Tale frem af de kjærligste Ord; den største Digter, der nogensinde har henrevet mig, formaaede aldrig

saa mægtig at aabne Tilværelsens inderste Dybder i sine hemmeligbedsfuldeste Følelser, som denne jævne, i mange Henseender, som jeg dog maatte tilstaae i en haard Eensidighed hildede, for Tiden fremmede Præst. Naar man ganske hengav sig til ham, saae man ham ikke; man hørde ham ikke; han syntes at leve i os, at tale ud af os selv; hvad han sagde, forvandlede sig til en Tale med sig selv, Menigheden forsvandt, og jeg sad der, som om jeg var alene hensjunken i den dybeste, inderste, straffende, men tillige trøstende Selvbetragtning; jeg begreb hvorledes de, der engang vare vundne for ham, bestandigt hørde ham. — Med hans dogmatiske Prækener, og dernæst med de Taler, der fremstillede Kirkens Forhold paa den Tid, var jeg rigtignok altid mindre tilfreds, ja nogle vare mig endog modbydelige. Der vil siden blive talt om denne Mand; det var Scheibel, der saa ofte er bleven nævnet, af Mange dadlet, og som blev Øvrigheden saa besværlig.

Jeg overgav ham min Datters Underviisning; hun nød den i fem eller sex Aar. Jeg velsigner den Time, i hvilken jeg fattede denne Beslutning; han blev hende en anden Fader, hun ham igjennem alle Trængsler og Forfølgelser en elsket og elskende Dat-

ter; og hun svævede for ham, og han tænkde paa hende, som sin Datter, i de sidste Timer af hans smertefulde Liv. Hans Kone havde, ligesom min Datter, tidligere været hans Lærling, og blev det med en grændseløs Hengivenhed sit hele Liv igjennem. Det, der gjorde dette mig saa høist vigtige Venskabsforhold fuldstændigt, var Grev von der Grøbens Familie; han havde tidligere studeret, paa en udmærket Maade gjort Krigen med, og gik, hurtigt befordret, en glimrende Fremtid imøde. Hvad han, hvad hans Kone, hvad hans Familieliv var os, er af en saa stille, inderlig Art, at jeg ikke vover at saare det ved Offentlighed. Vi levede i syv lange Aar sammen, og deelde Familielivets Glæder og Lidelser, og aldrig vil jeg forglemme denne Tid.

Iblandt mine Collegaer stode nogle i en venskabelig Forbindelse med mig, Link, den berømte Naturforsker, blev mig fremstillet som en Modstander, som jeg, da han, endskjøndt allerede kaldet ved Universitetets Stiftelse, kun senere kom til Breslau, vel havde at frygte. Ministeren Schuckmann havde fundet det nødvendigt, da jeg talede med ham i Berlin, at formane mig til at holde Fred med Link; ved den Sidste havde jeg erfaret, at han ogsaa havde yttret sig mod ham paa en lignende Maade. Nu bestred vel den

snilde, i mange aandige Retninger sig bevægende, kundskabsrige talentfulde Naturforsker, selv fra et naturphilosophisk Standpunkt af mange af mine Paastande: men derved blev vort venskabelige Forhold aldrig forstyrret, og denne berømte Botaniker blev min Lærer, især i Planteanatomien, saa at jeg erkjender, at jeg er ham meget skyldig. Han blev kun i kort Tid i Breslau, og blev ved Wildenows Død kaldet som Professor og Directeur til den botaniske Have i Berlin. Link havde i Breslau en dobbelt Stilling, han var Director for den botaniske Have og Professor i Chemien. Treviranus blev hans Efterfølger for Botaniken, Fischer for Physiken. Denne boede, ligesom Link, ligeoverfor mig. Det chemiske Laboratorium og den physikalske Apparatsamling maatte ofte vexelviis hjælpe hinanden, dog blev Fischer vel oftere kaldet til Hjælp af mig, end jeg af ham. Allerede medens han var Professor extraordinarius, blev han min fortroligste Ven. De samvittighedsfulde Grandskninger i hans Fag, de Opdagelser, som han gjorde, og som siden bleve fulgte af Andre, erholdt en stor Betydning, medens han behandlede dem med en ham eiendommelig Frygtsomhed; endelig hans hele Sindelags gjennemsigtige Klarhed og Reenhed, gjorde

mig ham kjær og dyrebar. Den dybsindige Braniß, der blev hemmet ved ydre modstrædende Forhold ikke i sine Studier, men vel i sin Stilling, havde trukket sig tilbage i en grublende Eensomhed, og traad mig først senere imøde i sin mægtige aandige Betydning, endskjøndt jeg vel vidste hvad man kunde vente af ham. Iblandt mine Collegaer, der strax ved min Ankomst sluttede sig til mig med stor Venlighed, nævner jeg især to i den tydske Literatur udmærkede Mænd, Historikeren Wachler og Philologen Passow, Consistorialraad og Professor i Theologien Gaß, Schleiermachers Discipel og Ven havde i Aaret 1806 gjennemlevet skjæbnesvangre Dage med mig. Den redelige forstende Kapsler, Professor i Philosophien, blev min Ven. Jeg kom endog i et nærmere Forhold til den philologiske Theolog David Schultz; Theologen, Middeldorph, var mig allerede fra Hamborg kjær og mit Forhold til ham det venskabeligste. Iblandt de Venner, hvis Underholdning især var mig lærerig, maa jeg her nævne den rolige og klart forstandige udmærkede Jurist og senere Overbibliothekar Unterholzner. Weber har jeg allerede tidligere nævnet. Overhovedet var Professorernes Liv imellem hverandre i de første Aar efter Krigen meget fredeligt; endnu havde der ingen betydelige Stridigheder fundet

Sted. Det behageligste Foreningspunkt for Familierne var den academiske Club og Mændene fandt et Saadant i det philomathiske Selskab. Her tør jeg nu ikke undlade at nævne en Mand, med hvem jeg levede i et nøie Forhold lige indtil hans Død. Det var den som Skuespildigter bekjendte Schall. Jeg fandt strax ved min første Ankomst til Breslau en Mand, som jeg lærde at kjende ved den ældre Raumer; det var en Søn af en Kjøbmand, der selv var bestemt for denne Stand. Men han blev henreven af Tilbøielighed til egne Studier, og drev dem med stor Flid og Sindighed, men især var det i hans Ungdom hans Tilbøielighed til Theatret, der henrev ham. Schall var allerede, da jeg først gjorde Bekjendtskab med ham, en Mand af en betydelig Corpulence, der bestandigt tiltog mere og mere med Alderen, en sand Fallstaff-Figur. Nu var det virkelig selsomt hvorledes Fiinhed, ja endog en vis Ynde fremskinnede af den opsvulmede Gestalt, af det runde qvabsede Ansigt. Jeg har i Berlin ofte indført Schall i de meest dannede Kredse af Mænd og Qvinder, med den samme Tillid, med hvilken man pleier at indføre den Mand, der udmærker sig meest ved Aand og behagelige Former. Vel studsede man, naar den vanskabte Masse viisde sig, men i det han derved tiltrak

sig Opmærksomheden, ikke paa den behageligste Maade, opdagede man snart den aandigt bevægelige, interessante Mand; ja, det der ved det første Syn var frastødende, blev snart forvandlet til noget Tillokkende. Han talde med Færdighed og Stirlighed. De krydsende Samtalers chaotiske Forvirring, som desstoværre i vore Selskaber tonede saa sønderreven mellem hinanden, som de paa den Tid herskende Lirekasser paa Gaderne, naar Tre eller Fire traf sammen, og søgde at overdøve hverandre ved de forskjelligste Melodier, forstummede pludseligt; Alt hang ved hans Læber, og naar vi skildes ad, modtog jeg det hele Selskabs Tak fordi jeg havde indført en saa interessant Mand. Han besad udbredte Kundskaber i Literaturen, i alle Landes moderne Poesie; han havde selvstændigt uddannet sig, og hans Dom kunde man kalde moden og original. Omendskjøndt han aldrig paa en afgjørende Maade traad doctrinair frem, opdagede man dog let af hans Samtaler det store, sikkre og gjennemarbeidede Omfang af hans Kundskaber; men det, der gjorde ham saa tiltrækkende, og, uagtet hans vanskabte Skikkelse, endogsaa elskværdig, gjorde ham ulykkelig. Jeg har ikke let kjendt en Mand, der stod i en saa vedvarende Kamp med sine ofte afværlende Tilbøieligheder, og stedse bukkede under i den. Han

var ganske, som Green paa Shakespeares Tid, og som denne viser sig i Tiecks fortræffelige Novelle. En ikke ubetydelig Formue var snart fortæret; han skal, som man paastaaer, have sat Slægtninger og Venner i stor Forlegenhed og tilfoiet dem betydelige Tab, og dog var han den meest godmodige, den meest trofaste Ven; men saa aldeles uden Fremtid levede intet Menneske. Samvittigheden blev hoirostet, naar han ingen Penge havde, og hans Melancholie havde da noget Gribende, noget Tragiskt. Blev han ved et eller andet letsindigt Middel reven ud af Forlegenheden, var han hurtigt igjen forvandlet til det lykkeligste Menneske. Jeg kunde ikke modstaae en varm Hengivenhed for ham, og da mit eget Temperament var beslægtet med hans, fulgde jeg hans Liv med en indre Angst, som om det var mit Eget.

Hans Stilling var allerede i hoieste Grad betænkelig, da det lykkedes ham; ved den Indflydelse, som Koreff udovede paa Fyrst Hardenberg, at erholde et Privilegium for en Breslaueravis, ved Siden af den gamle Kornske. I en fornuftig Mands Hænder var et saadant Privilegium blevet en betydelig Kapital. Den ældre Kornske Bogbandling havde beriget sig ved den indtil da alene privilegerede Avis, omendskjondt den var nedsjunken til en næsten utrolig

Jammerlighed. Korn var bleven en Millionair, vel ikke alene ved denne Avis, men ved en Speculation, der rigtigt nok var stikket til at indbringe store Summer. Han besad allerede en betydelig Formue, og kjøbte i Revolutionskrigen en stor Mængde franske Bibliotheker, der bleve bestemte til at udmøblere russiske og polske Magnaters Borge og hurtigt forsvandt i disse Lande. Men ogsaa Avisen bidrog meget til at formere hans Formue.

Naar man nu rigtigt sammenlignede min Ven Schall med hiin travle, virksomme, ganske for sin Formues Forøgelse levende Mand, syntes det, som om Korn selv ikke havde noget at frygte for sin dybtsjunkne Avis. Det nye Foretagende vilde ogsaa snart være gaaet til Grunde, dersom Schall ikke var bleven understøttet af en Ven. Det var Löbell, der er bleven berømt som Historiker. Ogsaa han er en af mine fortroligste Venner. Ved Bearbeidelsen af den store Beckerske Verdenshistorie er han vel især bleven Publikum bekjendt. Men han udmærkede sig i Særdeleshed ved sine fortræffelige Forelæsninger, der gav ham en Rang iblandt de første Docenter. Dette Talent blev først opdaget af Major — nu General — v. Willisen. Denne udmærkede Officiers tidligere Skjæbne i Halle og hans Fangenskab i Cassel har jeg allerede

omtaelt. Han var ansat i Generalstaben og havde tillige Bestyrelsen af Krigsskolen. Her lykkedes det ham, at forskaffe Löbell en Ansættelse og tillige at lære at kjende hans historiske Foredrag. Han paastod at han aldrig havde hørt noget Lignende, og da han blev forsat til Berlin, som Adjutant hos Prinds Wilhelm, erholdt Löbell ved hans Medvirkning en Ansættelse som Lærer ved Cadetskolen. Ogsaa her glimrede han ved sine Forelæsninger over Historien, og er, som bekjendt, nu en af de mest udmærkede Lærere ved Universitetet i Bonn.

Det var nu især ved hans Hjælp, men ogsaa ved Schalls Personlighed, at Avisen meget snart erholdt et meget anseeligt Publicum; men Löbell forlod Breslau, Avisen vedligeholdt sig ved det Rygte, den engang havde erhværvet sig, men kom i Forlæggerens Hænder; Schall levede af bestandige Forskud; Redactionen var ham imod. En Gevindst i Lotteriet satte ham i Stand til at tilbringe nogle Aar i Berlin. Formedelst hans ulykkelige Corpulence uddannede en betænkelig Brystkrampe sig mere og mere; den plagede ham i nogle Aar og bragde ham paa Gravens Rand. Han døde i Breslau i stor Armod, og nogle af hans bedste Lystspil, men især det afbrudte Whistparti, vedligeholde sig endnu paa Skuepladsen. Et

af de fortrinligste Malerier af den bekjendte Maler Siegert fremstiller ham som en siddende Dominikaner; ved Siden af ham staaer hans Ven, Baron von W.; denne hans trofaste Ven, saa bekjendt som Skribent, men endnu mere ved sin selsomme Skjæbne, er malet som en snedig Jesuit. Billedet er overordentligt vel lykket; det hører iblandt den nyere Tids bedste Genrebilleder. Privilegiet og Eiendomsretten til den schallske Avis gik over til v. B.; han forstod rigtignok bedre at benytte dem.

Jeg har saa udførligt behandlet Schall og hans Liv, fordi jeg maa betragte den fortrolige Forbindelse med ham som en betydelig Omstændighed i mit Liv. Den var rigtignok den meest skjærende Contrast til den mere alvorlige Retning, som bestandigt skulde vinde et større Herredomme over mig; men det blev mig kun altfor klart, at en, endnu ikke nedkjæmpet Tilbøielighed ogsaa i mit Indre forbandt mig med Schall; den havde det Gavnlige for mig, at jeg, ligesom jeg saae Ynde fremtræde af hans vanskabte Legeme, ogsaa saae den bedre Tænkemaade fremtræde af hans forstyrrede Tilværelse, og derved lærde jeg, bestandigt mere bestemt at bortvende mig fra den stivnede Lære, saavelsom fra den eensidige, haarde Dommen; intet Phænomen formaaer at afføre Men-

nesternes hemmelighedsfulde Forhold til Gud, vi formaae jo blot at holde vort Eget fast ved en troende Tillid.

Til mine kjæreste Venner hørde ogsaa udmærkede Officierer; foruden Grev v. der Gröben, den daværende Major v. Kanitz, — nu General og preussisk Gesant i Wien, — v. Willisen, v. Stockhausen, — nu General og Hofmarschal hos hans Kongelige Høihed Prinds Albrecht, — Grev v. Lüttichow, — nu Oberst, — og Grev Brühl. Ganske eiendommelige, mig meget behagelige og betydningsfulde selskabelige Forhold dannede der sig ved den venskabelige Forbindelse med Baronesse von Richthofen, — født Prindsesse af Holstein-Beck, — og med Grevinde Sedlnitzky. Forholdene tillod vore Familier den fortroligste Omgang, og naar denne blot kunde finde Sted paa den samme Maade, saa længe hine varede, naar Forsættelser, der ere saa byppige blandt Officierer, ja næsten uundgaaelige, adskilde os, forblev dog det Eiendommelige ved saadanne Bekjendtskaber, endskjøndt den ydre Stilling i Tidens Løb blev en aldeles forskjellig. Officiererne stege bestandigt høiere, medens den Lærde, naar han engang var bleven Professor ordinarius ved et Universitet, har opnaaet den Stilling, der gjælder for hans hele Liv.

Jeg er nu næsten firesindstyve Aar gammel, men hverken Forskjellen af Fødsel eller af Stilling, eller Bortfjærnelsen har gjort nogen Forskjel i de fortrolige Forhold, der i de mange Aar havde dannet sig i Breslau. Grev v. der Gröben, Kanitz og Willisen havde førend Befrielseskrigen gjennemgaaet et Universitetscursus; Slægtens høieste Interesser beskjæftigede dem, ligesom mig og mine Collegaer; men de vare mere end vi befriede fra de Lærdes Pedanteri og altfor grundige Docerelyst. De høre til de mest udmærkede Officierer i den preussiske Armee; v. Kanitz og v. Willisen ere agtede Skribenter i deres Fag; de havde ingen bestemte Anskuelser at repræsentere, og kunde derfor uddanne Saadanne mere frit og upartiskt; de undsaae sig ikke ved at besøge mine Forelæsninger og vi manglede aldrig Underholdninger, som jeg maa regne iblandt de lærerigste og behageligste i mit Liv. At fremhæve det aandigt Fornemme hos disse Mænd vilde være upassende, de ere bekjendte ikke i Armeen alene.

Saaledes dannede mine selskabelige Forhold sig vistnok meget behageligt. Min Bolig tillod mig at forsamle et stort Antal Venner; jeg vovede allerede før Krigen, at give Aftenselskaber een Gang om Ugen, paa en Maade, som de ere sædvanlige i de

sydligere Lande og i store Stæder, og saaledes som mine Forhold tillode mig det. I Schlesien var det sædvanligt, naar man kom sammen om Aftenen — og Middagsselskaber hørde til Sjeldenhederne, — at nyde de sværeste Maaltider. Jeg gav bogstaveligt intet uden Thee og Smørrebrød, hverken Viin eller noget andet Næringsmiddel blev frembudet. Ofte mødte de 40 til 50 Gjæster; Fremmede, der interesserede sig for en eller anden videnskabelig Underholdning, og som vel ellers ikke havde opsøgt mig, bleve lokkede til, og omendskjøndt Breslaus affides Beliggenhed gjorde saadanne Gjennemreisende forholdsmæssigt sjeldne, gik jeg dog kun sjeldent glip af et nøiere Bekiendtskab med de interessanteste Gjennemreisende. Saa behageligt dannede alt sig, da Turnstridighederne toge en indre, mere alvorlig Vending. Ingen var mere kaldet til, at fremtræde med Bestemthed mod den Fanatisme, der uddannede sig under mine Øine, end jeg; jeg levede i en bestandig Forbindelse med mine Tilhørere; den, der sluttede sig til mig, hørde til min Familie, og jeg tør beraabe mig paa mange af dem; de vide hvorledes al Formelighed, der vel ellers blev ansect for nødvendig, var udelukket af dette Forhold. Den skarpere Erkjendelse skulde hæve Tænkemaaden, denne forædle Erkjendelsen. Det var

aldrig min Hensigt, at danne en Skole, jeg opmuntrede Enhver til at sørge for sit eget Altar og sin egen Arne, for at han maatte see, hvor han var aandigt hjemme. Men ligefor mine Øine steg bestandigt Turnpladsernes Fanatisme. Det lange Haar, den tydske Frakke, den ubehøvlede Opførsel, stemplet som tydsk Trohjertethed, Turnpladsernes halvtmysteriose, indholdstomme Helligheds traad bestandigt mere og mere bestemte frem; det var den practiske Consequents af Fichtes Lære. Det construerende Jeg skulde rive Børn og Ynglinger ud af den fordærvede Verden, for at de maatte blive construerede, og derved uddannede for den frie Production, bestandigt mægtigere virksomme for den tydske Forædling.

Saaledes skulde Slægtens Renselse og Helligelse, den mægtige Daad af den elskende Gud i Historien, begynde med denne vanvittige Daad, og Gud, i det mindste for Begyndelsen, vise sig i et tydsk Klædebon, indtil det her ud fra lykkedes ham at forbarme sig over de andre Folk. Den tydske Kirke skulde danne en tydsk Stat; man adskilde sig fra det tydske Sprogs dybere historiske Forskninger, og i Stedet for den i sig selv sikkre grammatikalske Underviisning, der uddannede sig med klar Bevidsthed, i det den sluttede sig til de gamle Sprog, traad Turnlærernes

umodne Forsøg. Selv den mathematiske Undervisnings historiske Legitimitet blev fortrængt ved dette Princip for Bevægelsen; Historien befindede sig ved Pythagoras og Euclides paa de første sikkre Fundamenter for Geometrien og det berømte Heureka var Historiens Glædesraab. Nu traad der en selvopfunden Lære om Rummet istedetfor Euclid, og unge Mænds lunefulde Forsøg skulde fortrænge den rolige historiske Udvikling. Jeg har kjendt Saadanne, som med en beklagelsesværdig, redelig Iver og Anstrængelse, der snart vilde have fremmet deres legitime mathematiske Uddannelse, fordybede sig i raae, vidtløftige, frugtesløse Forsøg, uden at bringe det saa vidt, at de engang forstode Decimalregningen. Den grammatikalske Forvirring, der opstod i Hovederne, syntes Philologerne næppe at ahne. Mathematikerne smilede foragteligt, men blandede sig aldrig i denne Børneleg. Og disse Skoler bleve beskyttede af en tydsk Gud, og opbyggede i et tydsk Rige, der endnu ikke var til, men skulde opnaaes. Rigtignok var der istedetfor de forrige, som Bogstaver dannede Peberkager, ved hvilke Læsningens Elementer skulde nedsluges paa en dobbelt Maade, opfundet en ny Methode, som Drengene bedre fandt Behag i, og det er ikke forunderligt at de jublede friskt og muntert, naar

de meende at drage med lystige Spring ind i Kirken og i Staten, som i en stor Fremtid. Betydeligt gestaltede alt dette sig hos de Ynglinger, paa hvis vorende Sindelag det ifølge det Embede, som jeg ikke alene havde erholdt af Staten, men ogsaa af Gud, var min Pligt at vedligeholde en gavnlig Indflydelse.

I Tydskland blev denne construerbare Barndom bestandigt mere og mere ædet; de gode Forældre stammede sig over, at de ikke selv havde havt den Lykke at gjennemgaae en saadan Renselsesproces. Store Processioner af saadanne Børn, som bare den ædle Spire til Tydstlands Fremtid i sig, vandrede fra Stad til Stad og dannede Hære, ligesom Flagelanterne ved Enden af det trettende, og saa igjen i det femtende Aarhundrede, og bare Fremtidens Faner. Magistraterne i Stæderne, Piger med Blomster modtoge dem. De bleve indqvarterede i Borgernes Huse, de bleve modtagne i Triumph, som om de, ved at bruge deres Been, allerede havde tilkjæmpet sig en Seier. De tydste Langhaarede viisde sig som en Regeneration af de engelste Rundhoveder; det var tydeligt nok Puritanismen, der igjen vilde danne sig under andre Forhold, af de selvsamme Kilder. Vel veed jeg, at de mere Besindige slet ikke havde alle disse Udskeielser i Sinde; de stode fulde af Haab,

ligesom de ædlere Naturer i Begyndelsen af den franske Revolution. Jeg har aldrig nægtet, at Fundamentet til denne Retning, det virkelige Oprindelige i den var noget Sandt og Helligt, og at mine bedre Venner aldrig havde i Sinde at forlade dette Standpunkt. Men skulde man derved lade sig afholde fra, at vove en Kamp, naar man forsøger paa at trænge ind i de til en Virksomhed indviede Steder? Alt Unyttigt, Forskruet, Slet er af en secundair Art.

Jeg traad bestandigt mere bestemt frem. Det philomatiske Selskab, der havde forenet os aandigt paa en saa munter Maade dannede sig til en betænkelig Kampplads. Selskabet deelde sig. Jeg var just i Begreb med at slutte den første Deel af Caricaturen des Heiligsten. Ifølge Planen til mit Skrift maatte jeg her tale om Excesser, om vore Dages forskruede Opdragelse. Jeg sluttede Bindet med en Fremstilling af Opdragelsesforsøgene paa Turnpladserne. Denne Slutning forelæste jeg i det philomatiske Selskab. Kun Halvdelen af Foredraget var udarbeidet; den sidste Halvdeel foredrog jeg reent mundtligt. Da jeg opfordrede Ungdommen til at gaae i Krigen, var jeg ikke mere bevæget i mit Indre, end nu. Den trykte Slutning af Bindet indeholder kun

den matte Erindring af det, der da opfyldte min hele Sjæl. Jeg var for gammel og ikke Daare nok til at vente en Omvendelse; men at min Kamp ingen Grille var, at den ikke udsprang af Hensyn, der kunde ryddes af Veien ved nogen Overveielse, det, haabede jeg, vilde endog mine meest ivrige Modstandere indsee. Da jeg havde sluttet Foredraget, erklærede jeg Selskabet for ophævet i den Art, hvori det hidindtil havde bestaaet; jo gunstigere denne Forening havde været, desto mere bestemt maatte Adskillelsen udtale sig; at fortsætte en Skinforbindelse, vilde være os Alle uværdigt. Omtrent Halvdelen af Medlemmerne reisde sig tilligemed mig; vi gik bort; Selskabet var hævet og Handsken var kastet. Men her viiste Forskjellen sig nu. De Tilbageblevne fortsatte Selskabet; de havde et Foreningspunkt, og det var dem endnu noget værdt. Jeg selv ærede de Forbundnes Sindelag og Hensigt; det var jo dog en historisk Retnings rene Mythe, der kun var at dadle, fordi den overstred Maalet, og dog syntes at være blind imod de Udskeielser, der ikke vare dens Hensigt. Men jeg fandt kun een Medkjæmper, der tilligemed mig vovede at byde en overmægtig offentlig Mening Trods; det var den berømte tydske Historiegrandsker Menzel. Dog indtoge vi Begge saa eiendommeligt forskjellige

Standpunkter i Literaturen, at vor Forbindelse ikke kunde være fuldkommen, og da Angrebene bestandigt bleve voldsommere, viisde det sig, at jeg stod ganske alene og uden nogen Hjælp. Men Breslau var fra nu af bleven den egentlige Kampplads for Turnerne i hele Tydskland.

Imidlertid indtraf der en Begivenhed, der var af stor Vigtighed for mit hele øvrige Liv og er det endnu. Fyrst Biron af Kurland havde udmærket sig i Krigen, og levede med sin Familie i Breslau. Han var en meget bevægelig, venlig og selskabelig Mand. Hans Selskaber hørde til de meest udmærkede, og han var den bedste Vert. Talen var ofte om ham i vore Kredse; mine militaire Venner kom ofte i hans Huus, jeg kjendte ham ikke. Det var mig derfor meget uventet, at jeg erholdt en Skrivelse fra ham. Omendskjøndt han erholdt en betydelig russisk Pension og besad vidtløftige Godser, kostede hans store, ofte ødsle Huusholdning ham dog saa meget, at han næsten altid var i en betydelig Pengeforlegenhed. Han ønskede at sælge en stor og rig Mønsamling. Hans Liebhaveri for den var forsvundet. »Den forleder mig til,« — sagde han, — »saa længe jeg be-

sidder den, til betydelige Udgifter, endskjøndt den nu ikke engang interesserer mig." Af hvilken Grund han henvendte sig til mig, og ikke til den kongelige Commissarius ved Universitetet, Geheimeraad Neumann, eller til den daværende Rector, veed jeg ikke. Samlingen havde en vis Celebritet, og jeg henvendte mig til Neumann, til Rectoren og umiddelbart til Baron von Schuckmann for om muligt at erholde den til Universitetet. Fyrsten satte vel ogsaa sine Venner i Berlin i Bevægelse; Provindsen gik glip af Møntsamlingen; den blev kjøbt for den Kongelige i Berlin. Derved kom jeg nu i Berørelse med Fyrsten, blev bestandigt oftere indbuden, erholdt endogsaa nogen Indflydelse paa hans Familie og hørde til hans Fortrolige. Vistnok var Fyrsten det meest aabenhjertede Menneske, og naar han maatte satte en eller anden Beslutning, meget tilbøielig til at spørge alle dem, der omgave ham, om Raad. Han var ikke ubekjendt med den tyrske Literatur, og saaledes blev jeg vel ogsaa omtalt som Skribent. Men det, som meest bidrog til at befordre min Anseelse i dette Huus, var hans personlige Sammentræffen med Göthe i Karlsbad. Denne havde spurgt meget ivrigt om mig, og, efter sin Art, yttret sig med Velvillie om mig. Fyrsten forkyndte nu, da han kom tilbage, min Roes for Selskabet, gjentog den store Digters Ytringer og hans eget phantasirige, digteriske Talent, der denne Gang blev fremkaldt ved hans vorende Hengivenhed for mig, erholdt et endnu mere indholdsrigt Vard ved det som Göthe havde sagt. I Efteraaret 1818 lod Kronprindsen og hans Broder Prinds Wilhelm sig melde som Gjæster hos Fyrsten. Denne besad i Nærheden af Schmiedeberg Lystslottet Ruhberg. Der

vilde begge de kongelige Prindser ophold sig i nogle Dage og derfra bereise Riesenbjærgene. Det fyrstelige Huus kom nu i stor Bevægelse. De Kongelige Prindsers Modtagelse skulde være saa glimrende som mueligt; den ansеelige Marstal blev formeret ved Kjøbet af nye prægtige Heste; alt hvad prægtigt Fyrsten besad, og det i Overflødighed, blev bragt til Ruhberg, og han og hans, for saadanne Tilfælde meget smilde, ja høist elskværdige Gemalinde, foreslog mig, at ledsage dem. Da jeg var meget noie bekjendt med disse Bjærgegne, troede hun, at de ikke kunde finde nogen bedre Cicerone for Bjærgreisen. Den Dag, da Prindserne vilde komme til Ruhberg, nærmede sig, Fyrsten og hans Gemalinde ilede til Lystslottet, for at lede alle Anordninger til deres Gjæsters værdige Modtagelse. Jeg kjørde i en let fyrstelig Vogn, ledsaget af en Jæger, til Ruhberg. Overalt paa Landeveien saae jeg tungt belæssede Vogne, der bragde den fyrstelige Bagage til Lystslottet. En Mængde Tjenere førde Heste af den ædleste Race did, og denne Bevægelse paa Landeveien forkyndte virkelig Foranstaltninger, der bleve trufne af en mægtig og rig Fyrste. Jeg naaede Ruhberg. En Morgen blev det meldt at de kongelige Prindser nærmede sig. I Slottet var alt forberedt paa deres Modtagelse; Salene vare endnu tomme; jeg stod alene i Havesluen med Fyrsten og hans Gemalinde. Her tog jeg nu selv Deel i Deliberationen angaaende Modtagelsen. Den var dog en kort Tid tvivlsom og jeg var forbauset; jeg havde hidindtil troet, at det som et saadant Forhold bød, var lige saa bestemt og sikkert som de grammatikalske Regler for Philologen. Endelig sluttede Deliberationen. Fyrsten red afsted for

at modtage sine kongelige Gjæster og at føre dem til sin Bolig. Den endnu bestandigt smukke Fyrstinde stod i Salen, for at gaae Prindserne imøde gjennem den lille, af et behageligt Dam begrændsede Have, og at føre dem til Salen. Prindserne havde et meget ansseeligt Følge, flere af mine fortrolige Venner befandt sig i det. Jeg saae Grev v. der Gröben, Grev Brühl, v. Kanitz, begge de Herrer Willisen.

Det der først imponerede mig var Kronprindsens virkelig kongelige Anstand; den dristige Sikkerhed, med hvilken han fremstillede sig, den fast til Grund liggende Bevidsthed, der aldeles svarede til hans nærværende og tilkommende Stilling. Netop denne, til Natur blevne Sikkerhed var det, der gav ham en fri, behagelig Bevægelse; han turde hengive sig til et muntert Spil med sin kongelige Personlighed, og med den ædle Stolthed, der var bleven et bevidstløst Instinct, nærmede han sig til Enhver med den muntreste Utvungenhed. Man saae intet Spor af en med Møie tilkjæmpet Nedladenhed, der dog altid bliver trykkende, om den end er nok saa godt meent. Men det var ikke alene hans Ydre, der var glimrende, det første Blik forkyndte den i sit Indre bevægede, aandrige Mand. Jeg kan tale upartisk om den Magt, som vor Konges Personlighed udøvede, den er almindeligt bekjendt; og mange Tusinde have havt Leilighed til at beundre den.

Jeg stod naturligviis for det Første i Skygge, omendskjønt jeg blev forestillet for Prindserne, der tiltaelde mig kort og venligt.

Det er bekjendt, at de Lærde, der ved et gunstigt Tilfælde komme i Nærheden af kongelige Personer, kun alt for let forfalde til et dobbelt Extrem. Enten

vise de sig med en frygtsom krybende Ydmygghed, eller med en indre, som de mene, philosophisk Trods, der dog ikke vover sig frem. En Tilboielighed til disse to dadelværdige Retninger, kan kun efter en lang Tids Forløb beherskes, endog af den mere frie Lærde. Men den ædlere Bevidsthed, der ikke behøver at skjule sig, er den, at vi nu nærme os til Kilden for al en mægtig Stats Bevægelse; vor egen Tilværelse erholder netop derved en høiere Betydning. Enhver, der vil noget, haaber en mere føielig Omgivelse, en den, der i hans isolerede Stilling trykker og hemmer ham fra alle Sider. For mig var dette Haab endnu langt borte; min Stilling syntes mig saa underordnet, at en Berørelse med Prindserne ganske traad i Baggrunden. De ønskede med Utaalmodighed at bestige Bjærget ved Staden; jeg havde foreslaaet den første Dags Fart over Kochel- og Zacken-Faldet til Schlingelbaude, Soerne og derpaa over Høisletten til Toppen. Betydelige Strækninger bleve gjennemvandrede til Fods. Vogne og Heste fulgde efter. Det var Regnveir, og Dagen var ingenlunde gunstig for Bestigelsen af Toppen. Endnu havde jeg ikke fundet Leilighed til en nærmere Samtale med Prindserne. Korte Spørgsmaal bleve besvarede med Bestemthed. Vi vandrede, efterhaanden gjennemblødte, tilbage fra Kochel-Faldet; Underholdningen gik i Staa; den sørgelige Klippedal fremkaldte et stigende Mismod; jeg gik imellem mine Venner, og blev bestandigt mere levende hensat til mit Fødeland, hvor jeg i min Ungdom vandrede imellem Klippemasserne, forladt af den hele Verden; den Tid i en trykkende Eensomhed, nu i et kongeligt Følge. Jeg henvendte Samtalen paa de norske Bønders stolte, driftige Tænkemaade. Denne

Gjenstand forekom mine Venner interessant nok til at oplive Samtalen, der efterhaanden var bleven mere og mere mat. De førde mig til Prindserne, og jeg blev opfordret til at henvende mine Meddelelser umiddelbart til dem. Jeg gjorde det; det var en Gjenstand, der syntes rig og passende; den personlige Selvstændighed kunde bevares, uden at jeg forglemde den underordnede Stilling. Kronprindsen tog levende Deel i Samtalen, ja, han opfordrede mig til en Fremstilling, som jeg næppe selv havde vovet. Fra nu af vendte han sig oftere til mig. Den Trostab, der ved Landets Skjæbne knyttede mig bestandigt fastere til det kongelige Huus, fremkaldte et nyt dybt Moment af min inderste Tilværelse; jeg saae, endog, dersom Fremtiden og min Stilling holdt mig langt borte fra de høie Personer, en ny Epoche af mit Liv fuld af Haab begynde. Deg maatte jeg endnu opleve meget Betænkeligt, førend dette Haab blev opfyldt.

Ende paa ottende Deel.